Digitized by Google

Ph. It. 1274

EX LIBRIS
FF. EREMITARVM
ORDINIS
S. HIERONYMI
MONACHII.

Woelf

<36625974640018

<36625974640018

Digitized by Google

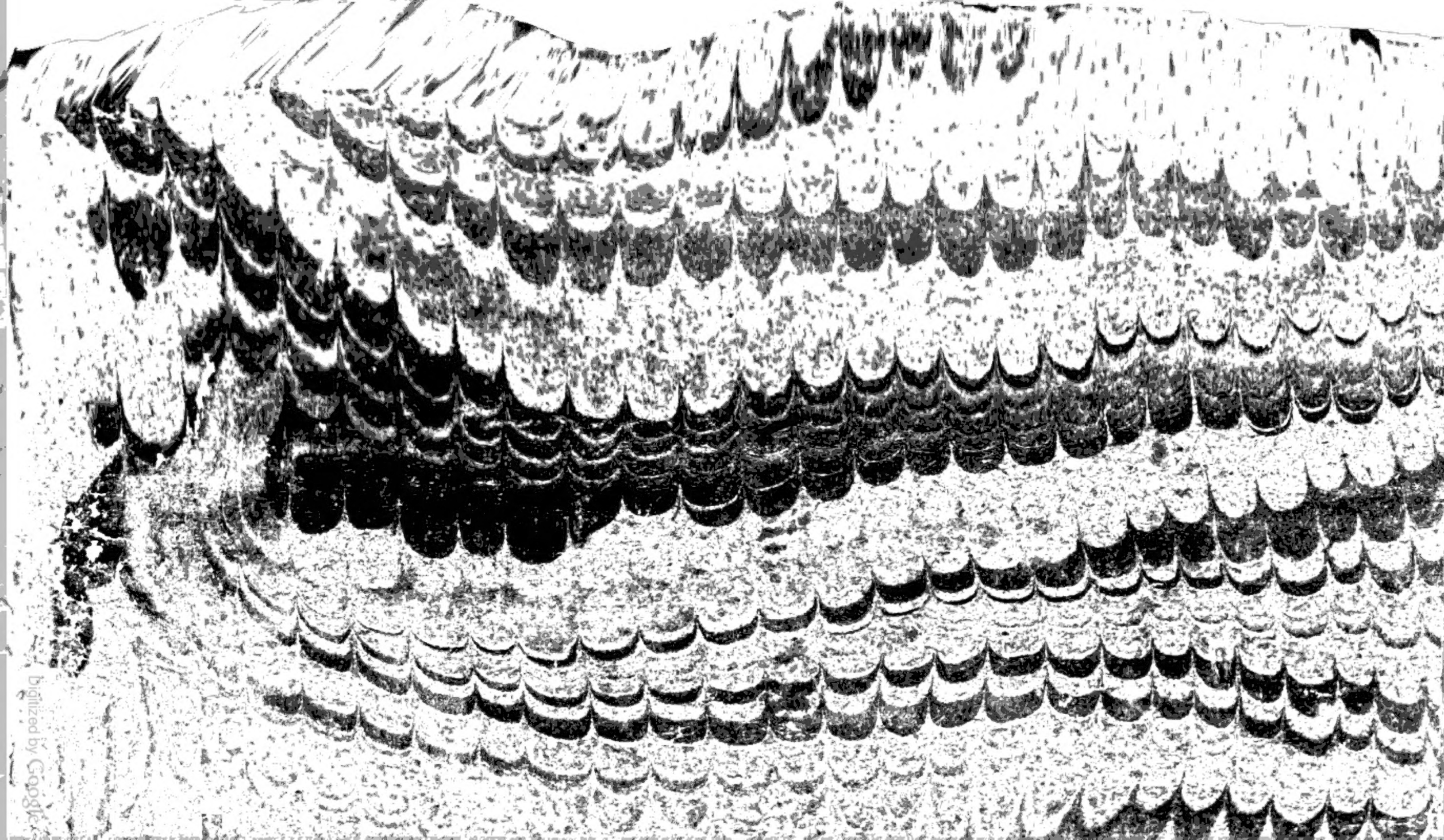

Digitized by Google

Philos. Jus Nat. Instit. 1712.

INSTITUTIONES
JURIS NATURÆ
ET
GENTIUM,

IN QUIBUS

EX IPSA HOMINIS NATURA

CONTINUO NEXU

OMNES OBLIGATIONES

ET JURA OMNIA

DEDUCUNTUR.

AUTORE

CHRISTIANO L. B. DE WOLFF

POTENTISSIMI BORUSSIÆ REGIS CONSILIARIO

INTIMO ET UNIVERSITATIS HALENSIS

CANCELLARIO ET SENIORE.

CUM PRIVILEGIIS.

HALÆ MAGDEBURGICÆ M DCC L.

PROSTAT IN OFFICINA RENGERIANA.

Digitized by Google

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS

Digitized by Google

SERENISSIMO CELSISSIMOQVE

PRINCIPI

AC DOMINO

DOMINO

AUGUSTO

WILHELMO,

BORVSSIÆ PRINCIPI,

ET REL.

DOMINO LONGE CLEMENTISSIMO

Digitized by Google

SERENISSIME CELSISSIMEQVE PRINCEPS,

Veritas & Juſtitia ſulcimenta Reip. ſunt, quibus deſerta in ruinam labitur. Veritas a juſtitia ſeparari nequit, niſi

niſi mores, quos communis opinio probat, ſpeciem ejus fallacem induere debeant. Conſiſtit juſtitia in voluntate conſtante ac perpetua jus ſuum cuique tribuendi, ideoque neminem lædendi, ſeu injuriam faciendi. Jus intime non perſpicitur, niſi ſimul cognoſcatur, quid bonum, æquum atque rectum ſit. Juſtus igitur nil facit niſi cum

ſenſu officii, nec ſine ſtudio recte agendi, ac ita demum ſolidam veramque gloriam acquirit invidiæ obtrectatione non lacerandam. Actionum humanarum bonitatem, æquitatem & rectitudinem non facit hominum opinio, quæ ſtabilis non permanet, nec ſibi in omnibus conſentit, ſed ut ſint bonæ, ut æquæ, ut rectæ, id ab ipſa hominum natura venit

nit

nit & in rerum eſſentia atque natura rationem ſufficientem habet. Differt igitur ab opinione veritas, quæ æternitatem & ſempiternitatem ab ipſa hominum at que rerum eſſentia & natura immutabili trahit. Neque etiam opinio aſſenſum firmum atque immotum pare-re neſcia voluntatem efficit conſtantem & perpetuam, ſed haud raro in re maxime arduâ

animus incertus fluctuatur & in præcpes pervenitur. Sola veritas, quæ unica & immutabilis eſt, nec ulli unquam imponit, conſtantiæ ac perpetuitatis mater eſt. Hæc ratio me permovit, ut caſtum illud & ſanctum jus, quod ipſa natura inter homines ſingulos atque gentes conſtituit, inconcuſſum felicitatis totius generis humani fundamentum, ex ipſa natura

hu-

humana continuo nexu, concinna tamen brevitate, ut prodeſſem plurimis, deductum in ſyſtema quoddam breve, ſed veri nominis redigerem, ea ſollicitudine, ne brevitas detraheret perſpicuitati. Quoniam abunde convictus ſum, PRINCEPS CELSISSIME, Tibi veritatis & juſtitiæ amanti non diſplicitum iri laborem, quem exantlavi; libellum hunc mole

quidem, aſt non utilitate parvum & ubertate rerum gravem ſumma animi devotione CELSITVDINI TVI REGIÆ offero, meque Clementiæ TVÆ commendo, additis vobis: Deus Teſervet!

REGIÆ CELSITVDINIS TVÆ

humillimus & devotiſſimus Cultor
CHRISTIANVS L.B. DE WOLFF.

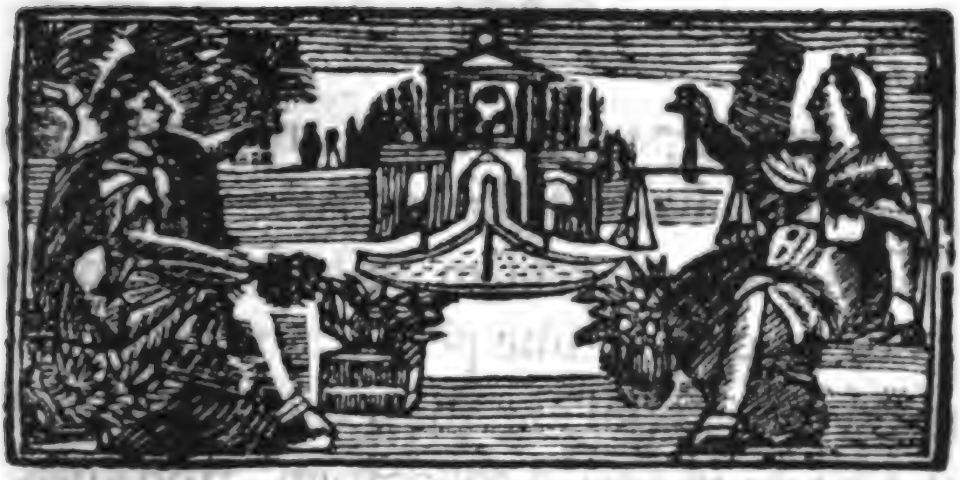

PRÆFATIO.

Poſtquam opus arduum Juris naturæ & gentium abſolvi & ad exitum perduxi, ut prodeſſem plurimis, ea, quæ in illo diffuſe pertractata fuerunt, concinna brevitate in compendium coëgi, & nunc ſub titulo Inſtitutionum Juris naturæ & gentium in publicum profero. Reddenda vero mihi eſt inſtituti hujus ratio. Cum amor veritatis mihi quaſi natura ſit inſitus, ac ideo

ideo jam ſæpe monuerim, me non alio fine ad ſtudium Matheſeos animum appuliſſe, quam ut cauſam tantæ certitudinis in Geometria intime perſpicerem; ea cognita nihil mihi antiquius fuit, quam ut veritatem in aprico collocarem, nec aſſenſum eidem præberem perſuaſus, ſed convictus. Eodem animo ad jura enodanda acceſſi, & fontem omnis juris in natura humana deprehendi, quod dudum inculcatum a veteribus & a recentioribus repetitum, aſt minime demonſtratum, non opinione mihi perſuaſi, ſed ad veritatem convictus fui. Ita vero mihi non modo innotuit modus, quo ipſa natura obligamur ad certas actiones committendas, vel omittendas; verum etiam omnis amplitudo Juris naturæ, qua ad quaslibet actiones humanas, qualescunque tandem illæ fuerint, extenditur, tandemque intellexi, quomodo jura poſitiva ex Jure naturæ fieri debeant, ut ab omni cenſura immunia a tribunali rationis minime vereantur,

ne

ne adverſus ſe pronuntietur. Sequitur hinc veluti ſua ſponte, ut etiam juri poſitivo omni non minus, quam naturali inſit veritas & ea via demonſtrationis pateſiat, ſicque quod pro jure habetur vel habendum ab eo, quod eſt, certo & accurate diſcernatur. Regit nimirum Jus naturæ ſicut voluntatem omnium hominum in ſingulis actibus; ita etiam voluntatem legislatoris, cujus perinde libertas, ac ſingulorum hominum naturalis obligationem minime tollit. Ea igitur alio modo in lucem proferri non potuerunt, niſi veſtigiis *Euclidis* legum verioris Logicæ rigidi obſervatoris inſiſtendo ſinguli termini exacta definitione explicarentur, propoſitiones ſingulæ ſufficienter determinarentur, & non minus definitiones ita ordinarentur, ut ſequentes per antecedentes penitus intelligantur, ſed propoſitiones quoque ita, ut ſequentium veritas per antecedentes pateat. Finem hunc mihi propoſitum ut aſſequerer, in opere vaſto Jus naturæ & gen-

gentium demonſtrare aggreſſus ſum, & idem nuper ad umbilicum perduxi, neque ullus dubito (abſit jactantia verbis!) me omni Jurisprudentiæ lucem affudiſſe, & nunc demum intelligi, quod a *Cicerone* ſcite dictum, non ex duodecim Tabulis, nec ex edicto prætorum, ſed penitus ex intima piloſophia Juris ſcientiam hauriendam eſſe. Neque enim ſolum leges naturæ ad omnia jura tam privata, quam publica atque gentium extenſæ in concordiam reductæ ſunt, verum etiam ſi leges poſitivæ, in quibus a naturalibus abeunt, ad normam naturalium juxta theoriam naturalem legum civilium, ſeu poſitivarum, quæ ipſa pars haud infima eſt Juris naturæ, etſi hactenus deſerta & inculta, exigantur, inter Jurisprudentiam naturalem & poſitivam pulcherrimus naſcitur concentus, ita ut omnium una ſit concordia, una conſonantia. Qui jurisprudentiam colunt, imperiti plerumque ſunt methodi, quæ ſola ad ſcientiam ducit, nec amplius

plitudinem Juris naturæ proſpiciunt. Opus itaque noſtrum non videtur eſſe ad ipſorum palatum compoſitum: multo minus autem captui tyronum convenit, quibus etiam obſtat prolixitas. Quamobrem cum munus docendi Jus naturæ & gentium mihi demandatum ſit; opera quoque mihi danda erat, ut cupidam legum juventutem ad ſolidam certamque juris ſcientiam perducerem, veris autem juſtitiæ ſacerdotibus ad penetralia Themidos viam planam ſternerem, ne longius, quam par erat, amplius videatur iter, quod in opere Juris naturæ & gentium ingreſſus ſum. Finem hunc mihi propoſitum ut conſequerer, in his Inſtitutionibus complexus ſum omnes definitiones & propoſitiones in opere majore contentas, paucis quibusdam exceptis, quæ per illas facile intelliguntur, ne quicquam omitteretur, quod ad omne jus privatum, publicum univerſale & gentium proprium ſpectat. Præterea, quod palmarium eſt, curæ maxime id habui, ut ſingularum

larum propoſitionum rationes ſufficientes inſpiciantur, nec in definitionibus quicquam ſumatur quod obſcuritatem quandam adhuc in mente relinquat, quo minus penitus intelligatur. Ac propterea omnia in eum ordinem redegi, ut ſequentia cum antecedentibus continuo cohæreant & hæc per illa continuam lucem fundant. Equidem fieri non potuit, ut rationes evolvendo, quantum rigor demonſtrandi exigit & quod in opere majore præſtiti, demonſtrationes darem completas, quas præſens inſtitutum non fert; id tamen non obſtat, quo minus ſingulorum pateant rationes genuinæ, abunde ſatisfacientes iis, quorum aciei lux clariſſima adhuc officit: neque enim omnibus, ac nemini ſtatim ipſum ſolem inſtar aquilarum intueri datum eſt, ſed in luce meridiana initio caligant omnes. Succeſſive autem creſcente luce mentis, quæ naturæ conſuetudo eſt, majorem lucem deſiderant, qui in clariſſima ſe verſari arbitrabantur, & ita tandem evenit,

ut,

ut, quod antea faſtidiebant, nunc avidi appetant, nec ſatisfaciant niſi demonſtrationes Euclidearum imitamenta. Et ſic demum pleniſſime conſtabit, nos in opere vaſto Juris naturæ & gentium non inutiles quæſivisſe ambages, ſed breviori via ad metam tendi non potuiſſe. Ceterum ut uno quaſi conſpectu exhibeam, quomodo ex ipſa natura humana tanquam fonte ſuo fluant omnes obligationes omniaque jura hominum, quædam adhuc mihi dicenda ſuperſunt. Conſtat homo ex anima & corpore & quemadmodum hoc ex variis componitur organis, quorum functiones conjunctim ad cõmunem quendam ſcopum tendunt, veluti organorum vitalium ad totius corporis, ſeu vitæ ac ſanitatis ejusdem conſervationem; ita animæ inſunt diverſæ facultates, quarum ſocio uſu homo rationis particeps, qua a ceteris animalibus disjungitur, aptus efficitur ad vitam rationi convenientem vivendam. Illa aptitudo organorum ad functiones ſuas obeundum, facultatum ad ſuum uſum, quem habent in vi-

ta hominis vivenda, perfectionem hominis eſſentialem abſolvunt. Cum natura a veritatis tramite nunquam ne latum quidem ungvem diſcedens non ullam ferat contradictionem, veritatis perpetuo capitalem hoſtem; eidem non alia convenit actionum humanarum directio, quam ut determinentur per easdem rationes finales, per quas determinantur naturales, & ſic cum naturalibus ad eandem metam tendant. Atque aptitudo actiones liberas ſic & non aliter determinandi perfectionem hominis accidentalem abſolvit: quæ ubi ad eſſentialem accedit, integram hominis perfectionem perficit. Et inde eſt, ut actiones hominum liberæ intrinſeca bonitate atque malitia diſcriminentur. Cum vero homo per naturam in genere determinatus ſit ad bonum appetendum, malum averſandum; bonitas intrinſeca motivum eſt actionum committendarum, malitia omittendarum: unde naſcitur obligatio naturalis & directio actionum, quam diximus, induit formam legis ab ipſa natura latam.

Ut

Ut obligationi huic ſatisfieri poſſit, conceſſa quoque homini eſſe debet facultas ea faciendi, ſine quibus illi ſatisfieri nequit, & ita ex illa tanquam fonte derivatur jus cum ad uſum rerum, tum ad certos actus. Ea vero eſt hominum natura, ut nonniſi conjunctis viribus & mutuo adjutorio ad illam perfectionem tendere poſſint, quæ unicus felicitatis fons eſt. Ac propterea officia erga ſeipſum cum officiis erga alios amico charitatis vinculo ipſa natura copulavit, ut ad utraque eadem ſit obligatio neceſſaria & in ſe immutabilis. Enimvero cum non inexhauſtæ ſint hominis vires, nec ideo ſine ratione profundendæ; officia aliis non debentur cum neglectu ſui, & ultra id, quod in poteſtate eſt, nec iis, qui, quod ab aliis petunt, ipſimet in poteſtate habent. Aſt quoniam nemini hominum natura competit jus in actiones alterius, ſicuti petenti de indigentia, ita præſtituro relinquendum eſt judicium de neglectu ſui & eo, quod in poteſtate ſua eſt. Intereſt autem haud raro hominis alienæ opis indigi,

ut de eo, quod ab altero petit, certus ſit. Quamobrem ipſa natura eidem competit jus alios ad certas præſtationes ſibi obligandi, ita ut ad præſtandum adigi poſſit, ſi nolit. Hinc enaſcitur quoad ea, quæ aliis debentur, differentia inter obligationem perfectam & imperfectam, unde porro oritur jus ad id, quod nobis debetur ab aliis, vel perfectum, vel imperfectum. Ceſſat differentiæ hujus ratio in iis, quæ ne facias alteri prohibentur, cum ſemper certum ſit id omittendum eſſe. Quamobrem quoad actus negativos perfecta eſt obligatio naturalis, ut alteri competat jus perfectum non patiendi, ut fiat, & facientem adigendi, ne faciat, aut in poſterum denuo facere audeat. Quoniam denique nemini competit natura jus ad rem quandam in ſingulari proprium; natura res omnes quoad uſum earundem neceſſarium communes ſunt. Ex hactenus dictis intelligitur, quinam ſit ſtatus hominum naturalis, isque originarius, quem a natura habent. Enimvero non una fuit ratio, quæ homines coëgit,

ut,

ut, lege naturæ non invita, immo urgente, a communione primæva diſcedentes res antea communes juri proprio ſubjicerent. Atque hinc ortum eſt dominium, quod jus ſibi obligandi alios ad certas præſtationes latius extendit, operas rebus propriis æquiparavit & obligationem rerum ac operarum communicandarum officiis ſuperaddidit. Hinc prono alveo fluunt omnia jura rerum, tam in re, quam ad rem, quocunque demum nomine veniant, & jus defenſionis ulteriores acquirit limites. Obligatio propagandi genus humanum cum generatione indivulſo nexu copulat educationem, ac ideo parentibus tribuit jus quoddam in actiones prolis. Cumque eo fine contrahenda ſint matrimonia, conjux unus ex conſenſu acquirit jus quoddam in actiones alterius. Et quia præſtatio operarum perpetuarum pro alimentis perpetuis, in qua ſervitus naturaliter conſiſtit, juri naturæ convenit; ex ſubjectione oritur jus domini in actiones ſervi. Quamobrem cum jus in actiones alterius Imperii nomine

veniat; patet jam origo Imperii privati, quo jus, quod vulgo dicitur, perſonarum continetur. Jam cum ſinguli jura ſua non ſatis tueri nec ab aliis invitis ſine vi ac dubio maxime eventu conſequi poſſent, immo nec commode ſibi proſpicere de iis, quæ ad vitæ ſufficientiam faciunt, & felicitati ſerviunt; legi naturæ convenienter contractæ ſunt ſocietates civiles; & ſic ex ſubjectione natum eſt Imperium civile, ſive publicum, ex quo jus omne publicum, ſeu civitatis univerſale derivatur. Denique cum jam civitates inter ſe ſpectari debeant tanquam perſonæ ſingulares in ſtatu naturali viventes, in eas cadunt obligationes & jura, quæ ſingulos in ſtatu naturali viventes reſpiciunt. Inter iſta jura cum etiam locum habeat jus alterum ad certas præſtationes ſibi obligandi; inde jura fœderum aliarumque pactionum gentium manant. Et quia obligatio conjunctis viribus commune bonum promovendi per hoc tolli minime potuit, quod ſocietates civiles contraxerint ſinguli; ſicuti vi illius

ipſa

ipſa natura homines in univerſum omnes in ſocietatem quandam redegit, ita etiam inter gentes ſocietatem inſtituit, ex cujus cuſtodia theoriæ naturali legum civilium convenienter deducitur jus quoddam civili affine, quod, ut cum *Ulpiano* loquar, neque in totum a naturali recedit, nec per omnia ei ſervit. Ex iis, quæ modo breviter dicta ſunt, haud obſcure liquere arbitror, jura omnia inter ſe continuo connexa ex ipſa natura humana derivari, & patere, quod a veteribus dictum, ipſa natura jus eſſe conſtitutum. Plenius nexum hunc perſpiciet, qui Inſtitutiones ipſas attento animo perlegere voluerit. Ceterum non vanus augur prædico fore, ut, ſi quis hasce Inſtitutiones ſibi familiares reddiderit, ſcientia juris ſolida veraque animum imbuat, lucem pleniſſimam, quamprimum ea aciem ejus non amplius offendit, ab opere majore expectaturus, & qui animum ad jus civile appellit, nullo fere negotio notitiam ejus ſibi comparet. Unum adhuc ſupereſt, quod monendum eſſe duxi, nimirum me in hiſce

hiſce Inſtitutionibus nihil ſuppoſuiſſe, quod aliunde petendum ſit, quemadmodum in opere majore Jus naturæ & gentium cum ceteris philoſophiæ partibus connexum eſt, ut inoffenſo pede in iis progredi liceat, etiamſi in operibus noſtris philoſophicis lector non fuerit verſatus, immo ſi vel maxime adhuc peregrinus & hoſpes fuerit in philoſophia. Si quæ enim notiones aliunde mutuandæ fuerant, eas una explicavi. Quemadmodum vero muneri, quod mihi demandatum eſt, ſatisfeci; ita nihil magis in votis habeo, quam ut omnes, qui labore noſtro ſe juvari poſſe confidunt, eos, quos polliceor, inde percipiant fructus. Faxit Deus, juris, quod enucleavimus, ipſe Autor, ut veritas & juſtitia floreat in omni terra! Halæ, die quarta Septembris Anno 1749.

Inſtitu-

Inſtitutiones Juris Naturæ & Gentium.

PARS I.

De Jure naturæ in genere & officiis erga ſeipſum, erga alios & erga Deum.

CAPUT I.

De actionum humanarum differentia, earumque imputatione.

§. 1.

Actiones internæ & externæ, liberæ ac neceſſariæ.

Actiones *internæ* dicuntur, quæ ſola vi animæ eliciuntur; *externæ* autem, quæ motu organorum corporis perficiuntur. Sunt autem vel *liberæ*, quæ

a libertate animæ quomodocunque dependent; vel *naturales*, ſeu *neceſſariæ*, quæ ab ea non dependent, ſed per eſſentiam & naturam animæ ac corporis determinantur. Unde patet, *actiones liberas externas non dari ſine internis, cum quibus cohærent.*

§. 2.

Actio poſitiva & privativa, ſeu negativa.

Eſt præterea *Actio* vel *poſitiva*, quæ actu editur; *privativa* vero, ceſſatio actionis, quæ edi poterat. Poſitiva libera vocatur *Factum commiſſionis*; privativa, ſeu negativa *Factum omiſſionis.* Illa etiam *Factum* ſimpliciter; hæc *Non factum* appellatur. Sæpiſſime *ſub facto etiam intelligitur non factum, pro ſubſtrata materia.*

§. 3.

Imputatio.

Quando homo libere agit, vel non agit, *actionis cauſa libera* dicitur, quemadmodum etiam ejus, quod ex ea conſequitur. Et judicium, quo cauſa libera declaratur agens actionis ſuæ, vel ejus, quod ex ea ſequitur, ſive boni, ſive mali, *Imputatio* appellatur. Quamobrem *non imputari poſſunt niſi actiones*

nes liberæ, quatenus liberæ ſunt, conſequenter etiam *eæ, quæ in ſe ſpectatæ naturales quidem ſunt, attamen ab actione quadam libera præcedente dependent* (§. 1.).

§. 4.

Coacte agit, qui ab alio vi externa impulſus agit, in actione ſeſe habens per modum inſtrumenti: aſt *coacte patitur*, qui alterius in ſe actioni reſiſtendi vires non habet. In eo caſu non reſiſtentia eſt *Actio privativa coacta*. *Actio coacta* cum libera non ſit (§. 1.), *imputari nequit, niſi cogenti: ſi vero poſtea approbetur, approbatio imputatur.* *Actio coacta.*

§. 5.

Differt a coacta *Actio invita*, ſi quis facit, quæ non facere mallet, & contra, modo aliquod malum ex actione contraria emergens evitare poſſet. Ei opponitur *voluntaria*, quæ nec coacta, nec invita eſt. *Actio* igitur *invita eſt, ſi quis vi vel metu ab altero incuſſo permotus agit, vel non agit.* Aſt *invita imputatur, etſi minus quam voluntaria* (§. 3.), ut qui invitus agit aliquam habeat excuſationem. *Actio invita, voluntaria.*

§. 6.

Actio deliberata, indeliberata, consultatio.

Sunt autem *actiones* liberæ vel *deliberatæ*, quæ nonnisi prævia consultatione eduntur; vel *indeliberatæ*, si quis nulla prævia consultatione agit. Est autem *Consultatio* actus intellectus, quo disquiritur, num sit agendum, aut non agendum, & quomodo agendum. Quamobrem cum *actio* deliberata magis libera sit, quam indeliberata (§. 1.); *deliberata magis imputatur indeliberata, & quo magis deliberata fuerit, eo magis imputatur* (§. 3.).

§. 7.

Determinatio actionum.

Facultates animæ omnes per se aptæ sunt ad certos actus & omnia corporis membra ad certas functiones, consequenter tam illæ, quam hæc destinantur certo cuidam fini, ad quem tendunt actiones naturales (§. 1.). Patet autem a posteriori, *actiones liberas determinari posse vel per easdem rationes finales, per quas determinantur naturales, vel per diversas.*

§. 8.

Status internus & externus.

Status in genere est coëxistentia

tia mutabilium, hoc eſt, eorum, quæ etiam aliter ſe habere poſſunt, cum iisdem fixis, quæ ſcilicet aliter ſe habere nequeunt. Eſtque vel *internus*, quatenus mutabilia iſta ſubjecto inſunt, vel *externus*, quatenus eidem adſunt, vel extrinſecus ad idem referuntur.

§. 9.

Perfectio entis in genere eſt conſenſus in varietate, ſeu plurium a ſe invicem differentium in uno. Et *Conſenſus* vocatur tendentia ad unum quid obtinendum. Ita perfectio horologii conſiſtit in aptitudine, quam per ſtructuram ſuam habet, accurate indicandi horam ejusque partes. *Perfectio.*

§. 10.

Ex adverſo *Imperfectio* eſt diſſenſus in varietate, ſeu plurium a ſe differentium in uno. Conſiſtit autem *Diſſenſus* in contrarietate tendentiarum ad commune quid obtinendum. Ita oculus imperfectus eſt, ſi qua in ſtructura ejus concurrunt, quæ impediunt, quo minus imago clara & diſtincta in fundo delineetur. *Imperfectio.*

§. 11.

Perfectio essentialis, & accidentalis. Actiones ad eam tendentes.

Est autem *Perfectio essentialis*, quæ continetur consensu determinationum essentialium, per quas scilicet ens tanquam ens hujus generis, vel speciei concipitur. *Accidentalis* vero, quæ in consensu determinationum accidentalium cum essentialibus consistit, veluti si promptitudo utendi facultatibus animæ, vel organis corporis motoriis acquiritur. *Perfectio* igitur *accidentalis eandem rationem determinantem habere debet, quam habet essentialis* (§. 9.), consequenter *actiones liberæ, quæ cum naturalibus per easdem rationes finales determinantur, ad perfectionem hominis ejusve statum tendunt* (§. 8. 9.), & ideo *quæ per diversas determinantur, ad imperfectionem tendant necesse est.*

§. 12.

Actiones bonæ, malæ.

Cum *bonum* dicatur, quicquid hominem ejusque statum perficit, *malum* vero, quod imperfectiorem reddit; *actiones liberæ ad perfectionem hominis ejusque statum tendentes*, consequenter cum *naturalibus per easdem rationes finales determinatæ, bonæ sunt; quæ vero tendunt ad imperfectionem hominis ejusque statum*, con-

consequenter *quæ cum naturalibus non per easdem rationes finales determinantur, sed per diversas, malæ sunt* (§. 11.).

§. 13.

Actio in se bona est, quæ per determinationes essentiales, hoc est, eas, per quas tanquam talis actio concipitur, bona est. Et eodem sensu *Actio in se mala* intelligitur. Quæ vero in se spectata nec bona, nec mala est, ea *per se indifferens* dicitur, *quatenus* tamen *propter determinationes accidentales supervenientes ad perfectionem, vel imperfectionem nostram statusque nostri tendit, in bonam, vel malam abit.*

Actio in se bona, in se mala, per se indifferens.

§. 14.

Actiones igitur quatenus in se bonæ sunt vel malæ, aut propter determinationes accidentales accedentes bonæ vel malæ fiunt, *bonitatem, vel malitiam intrinsecam habent*, ut ideo opus non sit, eas demum jubendo fieri bonas, vel vetando malas.

Bonitas & malitia intrinseca actionum.

§. 15.

Quoniam ea est hominis natu-

Motivum in se conti-

nent & per ſe appetibiles & averſabiles.

ra, ut bonum appetat, malum averſetur, *actiones* vero *bonitatem vel malitiam intrinſecam habentes* in ſe bonæ & malæ ſunt, aut propter determinationes accidentales accedentes tales fiunt (§. 14.), conſequenter *motivum volitionis & nolitionis in ſe continent*, ut, ſi diſtincte cognoſcantur, eas velimus, vel nolimus; *actiones intrinſece bonæ vel malæ per ſe appetibiles, vel averſabiles ſunt.* Hinc autem porro patet, *actiones ad perfectionem hominis ejusve ſtatum tendentes continere motivum volitionis & eſſe per ſe appetibiles, quæ vero tendunt ad imperfectionem hominis ejusve ſtatum motivum nolitionis continere & eſſe per ſe averſabiles.*

§. 16.

Rectitudo actionis.

Rectitudo actionis eſt convenientia cum omnibus determinationibus hominis eſſentialibus, ut ſcilicet ea rationem ſufficientem in iis ſimul ſumtis agnoſcat, conſequenter per eas intelligi poſſit, cur talis potius eſſe debeat, quam aliter. *Actio* igitur *recta requirit omnium facultatum animæ & facultatis locomotivæ corporis conſentientem uſum.*

§. 17.

§. 17.

Quamobrem *ſi quid in actione libera deſideretur ex parte intellectus, vel voluntatis, vel denique facultatis locomotivæ, a rectitudine deficit* (§. 16.). Dicitur autem defectus rectitudinis actionis vincibilis quoad intellectum *Culpa;* quoad voluntatem & noluntatem *Dolus.* In genere quoque defectus rectitudinis actionis *Culpa* vocari ſolet. *Vincibile* vero dicitur, quod uſu facultatum vitari poterat. Atque ideo patet, *actiones non minus culpoſas, quam doloſas agenti imputari* (§. 3.). Ex adverſo autem *Invincibile* dicitur, quod uſu facultatum noſtrarum evitari minime poterat. Quamobrem cum *quæ caſu fiunt, nulla culpa antecedente*, ea a nobis evitari impoſſibile ſit, veluti ſi grando ſegetem proſternit, inundatio domum ſubvertit; *nobis* quoque *imputari nequeunt* (§. *cit.*). *Defectus ejus, culpa, dolus.*

§. 18.

Quoniam ignotum ut velimus, vel nolimus fieri non poteſt, ac ideo voluntas & noluntas ab intellectu, aut facultate cognoſcendi dependet; *Actio culpoſa et doloſa.*

actio doloſa committitur a ſciente ac volente, culpoſa vero nec a ſciente, nec a volente.

§. 19.

Culpæ & doli origo. Culpa & dolus conſiſtunt in defectu rectitudinis actionis vincibili (§. 17.). Defectus vincibilis a *non uſu facultatum noſtrarum*, hoc eſt, omiſſione uſus earundem nobis conceſſi venit (§. *cit.*). *Culpa* igitur & *dolus non uſui facultatum noſtrarum debetur.*

§. 20.

Impotentia agendi. A non uſu diſtinguenda eſt *Impotentia utendi*, quæ eſt independentia uſus a voluntate noſtra, ut ſcilicet is nobis ſit impoſſibilis. *Quæ impotentiæ utendi facultatibus animæ ac corporis tribuenda, ea invincibilia ſunt* (§. 17.), conſequenter *ea imputari nequeunt, niſi illa culpa noſtra fuerit contracta* (§. *cit.*).

§. 21.

Culpæ ſpecies. Actus ad facultatem cognoscitivam, quos ſupponunt actus facultatis locomotivæ in actionibus liberis, pertinentes complures ſunt. Unde pro eorum diverſitate diverſæ ſunt cul-

pæ

pæ ſpecies. Ita defectus attentionis circa actiones noſtras *Incogitantia* eſt; omiſſio actuum intellectus, quorum ope agenti innoteſcere poterat, quidnam ex actione ſua ſub præſentibus circumſtantiis boni vel mali conſequi poſſit, *Inconſiderantia*; defectus attentionis ad malum in dato caſu eventu poſſibile, quod agens prævidere poterat, *Improvidentia;* determinatio ſui ad agendum, ſepoſito omni facultatum cognoſcendi uſu ad rectitudinem actionis requiſito *Præcipitantia in agendo;* defectus judicii, quid vi circumſtantiarum præſentium fieri conſultius ſit, *Imprudentia*; abſentia omnis ſollicitudinis de rectitudine actionis, *Incuria*; omiſſio eorum quæ certo fine fieri debent, non uſui facultatum cognoſcendi debita *Negligentia.* Hinc patet, cur plerumque omnes culpæ ſpecies ſub nomine negligentiæ comprehendantur, & quod *Diligentia*, quæ eidem opponitur, ſit commiſſio omnium illarum actionum, quæ certo fine committendæ, ſeu eorum omnium, quæ certo fine fieri debent.

§. 22.

§. 22.

Culpa media propoſiti.

Datur etiam defectus rectitudinis actionis ob exceptionem in caſu colliſionis officiorum minus recte factam, quam *Culpam mediam* appellare lubet, alii *Culpam propoſiti* vocant, veluti ſi quis miſericordia ductus ſolvit ſervum alterius compeditum, ut fugeret. *Quod* igitur *culpa media fit, id fit a ſciente, non tamen directe volente.* Culpa hæc media ex inferioribus de colliſione officiorum clarior euadet.

§. 23.

Intentio agentis directa, indirecta.

Intentio agentis eſt volitio ejus, propter quod agens agit, veluti ſi teſtimonium perhibet, ut innocens damnetur. Eſtque *intentio directa*, qua id præciſe intenditur, propter quod agens agit, ut in exemplo dato directe intenditur damnatio innocentis: *indirecta intentio* eſt, qua quidem agens per ſe non vult, quod ex actione ſua ſequitur, quod autem perinde ac id, quod vult, ex eadem ſequi poteſt. Similiter alia *immediata* eſt, qua quid propter ſe intenditur, alia *mediata*, qua quid intenditur propter alterum, quatenus

ſcili-

ſcilicet per hoc conſequimur, quod intenditur.

§. 24.

Veteres *Dolum bonum* dixerunt ſimulationem voluntatis finis cujusdam non illiciti cauſa factam. Unde in oppoſitione ad eum *Dolus malus* vocatur, de quo ante dictum (§. 17.). *Dolus bonus, malus.*

§. 25.

Dolus malus diuiditur in *dolum ex propoſito*, quo malum, quod ex actione ſua reſultat, intendit agens ſive directe, ſive indirecte, & *Dolum ex re*, quo malum iſtud equidem agens non intendit, ubi vero idem ex facto cognoſcit, eum, in quem redundavit, id ferre vult. Ita in priori caſu gemma adulterina pro vera venditur a ſciente; in poſteriori a neſciente, ſed pretium reſtituere nolente. *Dolus ex propoſito, & ex re.*

§. 26.

Concurrunt etiam haud raro *homines ad actionem alterius*, quatenus ſcilicet actione quadam ſua ad actualitatem illius aliquid conferunt, vel actu intel- *Concurſus ad actionem alterius.*

intellectus, notionem actionis ignotæ agentis animo insinuando, circumstantias in casu dato obvias patefaciendo, consilium dando, docendo motiva agendi aut non agendi; vel actu voluntatis, aut noluntatis, veluti jubendo, orando, vetando, adhorrando, dehortando, comminando, alliciendo, sollicitando, suadendo & dissuadendo, cum istiusmodi actibus voluntatem & noluntatem alteri sufficienter indicemus; vel denique actu facultatis locomotivæ, veluti adjuvando, instrumenta ad agendum necessaria suppeditando, exemplum præbendo animo alterum ad idem faciendum invitandi. Facile patet, *homines concursu suo ad actionem alterius ejusdem fieri participes*, consequenter *factum alienum, ad quod concurris, tibi imputari, quatenus id a voluntate tua libera dependet* (§. 3.), *factum* autem *alienum, ad quod nullo modo concurris, imputari non posse.* Diversi autem modi concurrendi ad factum alienum satis loquuntur, *non minus culpam, quam dolum in concursu ad factum alienum committi posse, &*

factum

factum alienum nunc magis, nunc minus imputandum esse.

§. 27.

Ad actiones internas pertinet *Consensus*, qui est volitio, ut fiat, vel non fiat, quod alter fieri vel non fieri vult. Quoſi disertis verbis vel alio signo declaratur, nos idem velle, quod alter vult, *Consensus* dicitur *expressus*; si vero aliunde, veluti ex factis & non factis colligitur, *tacitus* vocatur, & idem *præsumtus* audit, si probabiliter saltem colligitur. *Præsumtio* enim est collectio probabilis rei dubiæ in casu singulari. Cum modus declarandi voluntatis actum ipsum actum non variet; *Consensus tacitus non minus verus consensus est, quam expressus.* *Consensus quia & quotuplex.*

§. 28.

Opponitur consensui *Dissensus*, qui est volitio, ut fiat, quod alter fieri non vult, vel ut non fiat, quod is fieri vult. Patet autem, ut ante (§. 27.), *Dissensum* esse vel *tacitum*, vel *expressum*, & quinam *præsumtus* dicatur, *Dissensus.*

&

& *dissensum non minus tacitum, quam expressum esse verum dissensum.*

§. 29.

Ratihabitio. Declaratio autem consensus sive expressa, sive tacita ex postfacto accedens *Ratihabitio* appellatur. Quamobrem *qui quod factum ratihabet, in id consensisse intelligitur*, ut ideo perinde sit, ac si consensu suo factum fuisset.

§. 30.

Consensus præsumtus cur verus dici nequeat. Ceterum eodem sensu aliquid *expresse velle, vel nolle* dicimur, & *volitio* aut *nolitio præsumi.* Probabilia possunt esse falsa, nec certo constat, utrum vera sint, nec ne. Quamobrem *consensus* etiam *præsumtus, aut volitio & nolitio præsumta fallere potest*, ac per consequens *vera dici nequit, sed pro vera habetur, donec contrarium probetur, quemadmodum probabile omne.* Quodsi ergo contrarium probetur, cum jam falsum esse constet, quod pro vero habebatur; *præsumtionem vincit veritas*, ut illa jam cesset.

§. 31.

Requisitio ratihabitionis. Cum consensum suum ex post facto

facto declaret, qui factum alterius ratihabet (§. 29.); *ratihabitio tacita supponit notitiam facti ratihabendi*, cumque consensus tacitus ex factis colligatur, *eadem requirit factum, vel non factum, quod agens velle non poterat, nisi facto, quod ratihabendum, supposito.*

§. 32.

Ignorantia dicitur absentia notionis sive rei simpliciter apprehendendæ, sive judicio cuidam respondentis. *Ignorantia* igitur *non admittit tacitam ratihabitionem* (§. 31.), & *si ea invicibilis fuerit, excusat; non vero, si vincibilis* (§. 17.), *atque hæc in culpam influit* (§. *cit.*). *Ignorantia.*

§. 33.

Scholastici eam *Simplicem* vocant, & errorem *compositam ignorantiam* appellant, qua notiones combinantur, quæ combinari nequeunt. *Errat* nimirum, qui propositionem veram pro falsa habet, consequenter subjecto tribuit prædicatum vel affirmativum, vel negativum, quod eidem tribui nequit. Unde *Error* dicitur disconvenientia notionis cum objecto. Patet autem, *er-* *Ignorantia composita, sive error.*

rorem vincibilem influere in culpam, nec excusare (§. 17.).

§. 34.

De ignorantiæ & erroris imputatione.

Similiter manifestum est, *tam ignorantiam simplicem* (§. 32.), *quam compositam sive errorem* (§. 33.), *vincibilem* recte *imputari* (§. 3. 17.). Ex adverso autem liquet *ignorantiam & errorem invicibilem imputari non posse.* Atque idem statuendum est de actionibus ex ignorantia & errore profectis.

CAPUT II.

De obligatione, Jure & Lege, ac Juris naturæ principio.

§. 35.

Obligatio activa.

Obligatio active sumta, quam *activam* appellare lubet, est connexio motivi cum actione sive positiva, sive privativa. Consistit autem *Motivum* in repræsentatione boni ex actione positiva, & mali ex negativa fluentis. Cum non velimus, nisi quod nobis tanquam bonum repræsentamus, & nolimus, quod tanquam malum repræsentamus; ex natura voluntatis & nolun-

noluntatis patet, *hominem aliter obligari non posse nisi motivum cum actione connectendo.*

§. 36.

Quamobrem cum actiones ad perfectionem hominis ejusque statum tendentes motivum volitionis, quæ vero ad imperfectionem tendunt, motivum nolitionis contineant, ac illæ per se appetibiles, hæ aversabiles sint (§. 15.); *ipsa natura homo obligatur ad committendas actiones, quæ ad perfectionem ejus atque status ejusdem tendunt*, consequenter *cum naturalibus per easdem rationes finales non determinantur, sed per diversas* (§. *cit.*). *Dari obligationem naturalem.*

§. 37.

Quoniam impossibile est, ut idem simul sit & non sit, ideo necesse est, ut homo sic, non aliter actiones suas determinet, vitam hominis, seu naturæ suæ convenientem acturus. Hinc moraliter *impossibile* dicitur, quod cum natura hominis tanquam agentis rationalis contradictionem involvit; *moraliter* autem *possibile*, quod nullam involvit, *Moraliter possibile, impossibile & necessarium, obligatio passiva.*

vit, ſeu eidem convenit, hoc eſt, rationem ſufficientem in eadem habet. Et *moraliter neceſſarium* eſt, cujus oppoſitum moraliter impoſſibile. Ipſa autem neceſſitas moralis agendi *obligatio* eſt, quam *paſſivam* in oppoſitione ad activam (§. 36.), appellamus, vulgo autem ſimpliciter obligationem dicunt, activa inſuper habita. *Neminem obligari poſſe ad id, quod vel in ſe, vel ipſi impoſſibile, per ſe patet.*

§. 38.

Obligatio naturalis qualis.

Hæc autem *obligatio* tam activa, quam paſſiva, quæ ab ipſa natura venit, *naturalis* dicitur, ut ideo *obligatio naturalis* ſit, quæ rationem ſufficientem in ipſa hominis rerumque eſſentia atque natura habet: quæ cum immutabilis ſit ac neceſſaria, *obligatio* quoque *naturalis immutabilis & neceſſaria eſt*, quippe *quæ ponitur, poſita hominis rerumque eſſentia atque natura.*

§. 39.

Lex, naturalis & poſitiva, di-

Lex dicitur regula, juxta quam actiones noſtras determinare obligamur. Vocatur autem *naturalis*, quæ ratio-

rationem ſufficientem in ipſa hominis rerumque eſſentia habet: aſt *poſitiva*, cujus obligatio dependet a voluntate entis cujusdam rationalis, & in ſpecie *divina*, ſi a voluntate Dei, *humana* vero, ſi a voluntate hominis dependet. Lex naturæ communiter quoque *Jus naturæ* appellatur. *vina, humana.*

§. 40.

Quoniam *lex naturæ* rationem ſufficientem in ipſa hominis rerumque natura habet (§ 39.), ideoque *obligationem naturalem continet* (§. 38.), hæc autem immutabilis & neceſſaria eſt (§. *cit.*), *lex* etiam *naturæ immutabilis & neceſſaria eſt.* *Immutabilitas legis naturæ.*

§. 41.

Et cum Deum autorem habeat eſſentia atque natura hominis & rerum, qua poſita ponitur lex naturæ (§. 40.) & ejus obligatio (§. 38.); *Autor legis naturæ ipſe Deus eſt & ad actiones ſuas eidem conformandas hominem obligat*, ſicque *obligatio naturalis* etiam *divina eſt & lex naturalis lex divina* (§. 39.). *Autor legis naturæ.*

§. 42.

Universalitas legis naturæ.

Similiter quia lex naturalis rationem ſufficientem in ipſa hominis rerumque eſſentia atque natura habet (§. 39.), & obligatio, quam continet (§. 40.), ponitur iſta poſita (§. 38.); *lex naturæ omnes homines obligat, nec ab obligatione naturali ullus hominum liberari poteſt.*

§. 43.

Principium generale Juris naturæ.

Ex eadem prorſus ratione *lex naturæ nos obligat ad committendas actiones, quæ ad perfectionem hominis atque ſtatus ejusdem tendunt, & ad eas omittendas, quæ ad imperfectionem ipſius atque ſtatus ejusdem tendunt*, conſequenter *ad actiones liberas cum naturalibus per easdem rationes finales, non vero per diverſas determinandum* (§. 36. 39.); *itidemque ad periculum omne a nobis & ſtatu noſtro avertendum.* Atque hoc *principium Juris naturæ* generale ac univerſale eſt, ex quo continuo ratiocinationis filo deducuntur omnia, quæ Juris naturæ ſuæ, prouti ex ſequentibus abunde eluceſcet. Cumque Deus homines obliget ad actiones ſuas legi naturæ

naturæ conformandas (§. 41.); quia voluntate divina Jus naturæ derivare volunt, principium hoc admittere tenentur.

§. 44.

Eam hominum esse indigentiam, ut nemo solus se statumque suum perficere possit, sed unusquisque aliorum indigeat auxilio. Quamobrem cum lex naturæ homines obliget ad se statumque suum perficiendum & imperfectionem avertendum (§. 43.); *lex naturæ homines obligat ad se statumque suum conjunctis viribus perficiendum, & unusquisque ad perfectionem alterius conferre obligatur, quantum potest*, consequenter *quantum fieri potest salva obligatione erga seipsum* (§. 42.), *& in quibus unus alterius ope indiget*, quia scilicet nemini liberum, ut obligationi suæ ipse desit (§. *cit.*), *omittere autem actiones, quibus alter, vel status ejus imperfectior redditur.*

Quod & quomodo homines sibi invicem obligentur.

§. 45.

Cum quilibet obligationi suæ satisfacere teneatur (§. 42.); *cuique* etiam *liberum est ea facere, sine quibus ob-*

De iis, quæ ad satisfaciendum obligatio-

ni neces-saria.

ligationi naturali ſatisfacere nequit. Quousque igitur pateat hæc libertas, ex neceſſitate eorum ad ſatisfaciendum obligationi naturali æſtimandum.

§. 46.

Jus quid ſit & ejus origo.

Facultas iſta, ſeu potentia moralis agendi dicitur *Jus.* Unde patet, *Jus oriri ex obligatione paſſiva, nec jus ullum fore, ſi nulla eſſet obligatio, & lege naturæ nobis dari jus ad ea, ſine quibus obligationi naturali ſatisfacere non poſſumus* (§. 45.). Ita jus datur ad uſum ciborum, quia corpus noſtrum conſervare obligamur, & id conſiſtit in facultate de cibis obligationi huic convenienter diſponendi. *Quod-ſi ergo lex naturæ obligat ad finem, jus* quoque *dat ad media*, conſequenter *ſi medium nonniſi unicum fuerit, jure eodem utimur.* Sine mediis nimirum fine potiri minime datur.

§. 47.

Lex præceptiva, prohibitiva, permiſſiva.

Lex naturæ dicitur *præceptiva*, quæ ad actiones committendas nos obligat; *prohibitiva*, quæ obligat ad actiones omittendas; *permiſſiva*, quæ jus dat ad agendum. Eadem diviſio quoque convenit legibus poſitivis.

§. 48.

§. 48.

Cum ea ſit hominis natura, ut, quod melius altero eſſe cognoſcit, eidem præferat, obligatio vero naturalis ponatur, poſita hominis rerumque natura & eſſentia (§. 38.) & lex naturæ obligationem naturalem contineat (§. 40.); *lex* quoque *naturæ nos obligat ad id, quod melius eſt, alteri præferendum*, & quatenus nos ad hoc obligat, *Lex perfectiva* vocatur. *Lex naturæ perfectiva.*

§. 49.

Id, ad quod agendum obligamur, *Debitum; Delitum;* ad quod non agendum, ſeu omittendum obligamur, *Illicitum*; ad quod agendum tantummodo jus habemus, *Licitum* dicitur. *Naturaliter* igitur *debitum a lege naturæ præceptiva venit; illicitum prohibitiva, licitum permiſſiva facit* (§. 47.). *Honeſtum* vero in genere vocatur, quod legi naturæ convenienter fit, ita ut *Honeſtus* audiat, qui actiones ſuas quascunque ad normam legis naturæ componit, quatenus ſcilicet agere non vult, niſi quod ſalva obligatione ſua & jure ſuo agere poteſt. *Debitum, licitum, illitum.*

Unde porro patet, quid ſit *honeſte vivere.*

§. 50.

De non impediendo juris uſu.

Nullus foret juris uſus, ſi aliis jus eſſet eundem impediendi, & lex naturæ ſibimetipſi contraria foret, ſi uni daret jus ad agendum, alteri vero concederet jus uſum illius pro lubitu impediendi: quod cum ſit abſurdum, *lex naturæ, dum nobis dat jus, ceteros quoque obligat ad non impediendum ejus uſum*, ac inde nobis naſcitur *jus non patiendi, ut impediamur*, conſequenter *impedire conanti reſiſtendi.* Et hactenus apparet, quod lex permiſſiva non invita definitione legis in genere lex dicatur (§. 39. 47.).

§. 51.

Et quoniam obligatio in neceſſitate agendi morali conſiſtit (§. 37.), naturalis vero prorſus immutabilis (§. 38.); ſi lex naturæ ad hoc agendum obligat, ad contrarium non agendum ſimul obligat, conſequenter *lex præceptiva una continet prohibitivam contrarii.*

§. 52.

§. 52.

Lex naturæ nos obligat ad nos perficiendum (§. 43.), consequenter etiam *ad facultatum omnium consentientem usum in agendo consequendum* (§. 9.). Quamobrem cum actionum rectitudo a consentiente usu omnium facultatum dependeat (§. 16.); *ad recte agendum nos obligat.* Et *Rectum* est, in quo ex parte nullius facultatis aliquid desideratur. *Obligatio ad recte agendum. Rectum quid sit.*

§. 53.

Quia in actione recta nihil desiderari debet ex parte ullius facultatis (§. 52.); *ad actionem rectam requiritur notio actionis sufficienter determinata, atque judicium verum de ejus bonitate & malitia, vel jure nobis competente, ex parte voluntatis & noluntatis determinatio voluntatis per bonitatem intrinsecam, aut jus nobis competens, noluntatis per malitiam intrinsecam, aut absentiam juris, ex parte denique facultatis locomotivæ organorum corporis actionibus internis consentiens motus* (§. 16. 14. 43. 46.). Latius hæc patent, quam primo intuitu videtur, cum ad quodlibet actionum humanarum genus, quales-cun- *Ad rectitudinem actionis requisita.*

cunque tandem eædem ſint, extendatur rectitudo.

§. 54.

Decorum & indecorum.

Hominem decere dicitur id, cujus aliqua ratio continetur in iis, quæ eidem inſunt, aut ineſſe concipiuntur, vel ejus ſtatu, cur ita potius agere debeat, quam aliter: *dedecet* vero, quod cuidam eorum, quæ eidem inſunt, aut ineſſe concipiuntur, vel ejus ſtatui disconvenit, ſeu repugnat. Et id, quod hominem decet, *Decorum;* quod dedecet, *Indecorum* appellatur.

§. 55.

Lex naturalis decori.

Cum lex naturæ urgeat perfectionem hominis (§. 43.), conſequenter non ferat actionum externarum ullam contrarietatem (§. 9. 10.); *ad actiones* quoque *decoras committendas, indecoras omittendas obligat. Datur* igitur *lex naturæ decori.* Naturale autem hoc decorum, quod lex naturæ urget, non confundendum cum *arbitrario*, quod nonniſi hominum opinione pro tali habetur. Ex hactenus dictis abunde patet Juris naturæ amplitudo.

§. 56.

§. 56.

Jus naturæ rationem ſufficientem habet in natura & eſſentia hominum (§. 39.). Quodſi ergo eandem habet in natura & eſſentia hominum ac brutorum communi; *Jus naturæ hominum & brutorum commune* dicitur, JCtis Romanis *Jus naturæ* in ſignificatu ſtrictiori; ſin in natura & eſſentia hominum propria, ſeu iis, quibus homo a brutis differt, *Jus hominum proprium*, JCtis Romanis *Jus Gentium*, ſi denique in iis, quæ quibusdam hominum individuis, aut uni eorum inſunt, *Jus quorundam* hominum *aut unius proprium*. Unde etiam patet, quænam ſint *obligationes omnium hominum communes*, quænam *quorundam vel unius propriæ*. Et idem intelligitur de juribus ex obligationibus iſtis manantibus (§. 46.). Atque ideo *homines nonnulli ad plura obligantur quam ceteri*, prouti ſuo loco diſtinctius docetur. *De diverſitate ſubjectiva Juris naturæ.*

§. 57.

Actio juxta legem determinata, quatenus ad eam ita determinandam obliga- *Officii definitio & diviſio.*

obligamur, dicitur *officium*, ac in ſpecie *officium erga ſeipſum*, quod homo ſibimetipſi debet; *officium erga alios*, quod aliis debet; *officium* denique *erga Deum*, quod Deo debemus. *Dari officia omnium hominum communia & quorundam, ſive etiam unius propria* ex modo dictis (§. 56.) patet.

§. 58.

Peccatum, transgreſſio & cuſtodia legis.

Actio legi naturæ contraria *Peccatum* dicitur, eſtque *Peccatum commiſſionis*, ſi in actu poſitivo conſiſtit, *Peccatum* vero *omiſſionis*, ſi in negativo, quando ſcilicet non fit, ad quod faciendum obligamur. Quemadmodum vero *legem ſervare* dicitur, qui facit id, ad quod faciendum obligat & contra; ita eam *transgreditur*, qui contrarium facit, ſeu peccat. Hinc patet, quid ſit *Transgreſſio legis*, cui opponitur *cuſtodia legis*, quæ eſt ſtudium ſervandi legem.

§. 59.

Officia erga alios quando denegari poſſint.

Officia erga alios non debentur, niſi quatenus ſunt in poteſtate præſtantis, nec alter in iis ſibimetipſe ſufficit (§. 44. 57.). Quamobrem *ſi in poteſtate tua*

tua non ſint, aut alter in iis ſibimetipſe ſuffi-cit, denegari poſſunt, jure denegandi tibi competente (§. 46.). Unde ſimul patet, quando ſine jure denegentur, conſequenter quando denegando peccetur (§. 58.).

§. 60.

Neceſſe igitur eſt, ut rite expendatur, quid ſit in poteſtate noſtra, quid non ſit. Nimirum *in poteſtate noſtra ſunt*, quæ facultatum, virium ac rerum noſtrarum uſu aliorumque ope ac auxilio conſequi, vel evitare poſſumus. Aſt *non ſunt*, quæ facultatum, virium ac rerum noſtrarum uſu aliorumque ope ac auxilio conſequi, vel evitare minime valemus. *Tibi* autem *imputandum eſt, quod in poteſtate non ſit, ſi ipſemet in cauſa fueris, cur non ſit* (§. 3.). Uſum vero habet hæc conſideratio non modo in præſtatione officiorum erga alios, verum etiam in aliis actionum generibus. Ita *nulla obligatio extenditur ultra id, quod in poteſtate eſt* (§. 37.). *Quænam ſint in poteſtate, quænam non ſint.*

§. 61.

Officia erga alios, ad quæ homo homini *Officia humanitatis eo-*

rumque denegatio.

mini naturaliter obligatur, vulgo *officia humanitatis* appellantur. Ea igitur *jure denegantur, ſi in poteſtate tua non ſint, aut alter in iis ſibimetipſe ſufficit* (§. 59.), conſequenter *ſi ex parte præſtantis deſit potentia phyſica, vel moralis* (§. 60.), ſeu, *ſi id, quod præſtandum vel phyſice, vel moraliter impoſſibile ſit, ex parte autem ejus, cui præſtari debet, deſit indigentia invincibilis* (§. 17.).

§. 62.

Obligatio primitiva & derivativa.

Ceterum *obligatio alia primitiva* eſt, quæ rationem proximam in eſſentia atque natura hominis habet; alia *derivativa*, quæ eandem in alia obligatione, vel aliis obligationibus & juribus ſimul habet. Et idem intelligitur de officiis (§. 57.), & quia ex obligationibus deſcendunt jura (§. 46.), ideoque cum iis ſimul ponuntur, de Juribus quoque valet. Conſtans nimirum omnium obligationum ac jurium inter ſe nexus eſt, ut alia ex aliis deduci continuo ratiocinationis filo poſſint, & veritatum inter ſe connexarum compagem conſtituant, quod *ſyſtema* appellatur, ac a nobis *ſyſtema veri nominis* dici-

dici ſolet, quia auguſtum hoc nomen, quemadmodum etiam aliis accidit, nimis profanatur.

§. 63.

In caſu emergente ſubinde contingit, ut pluribus legibus naturalibus, quibus ſimul ſatisfaciendum erat, ſimul ſatisfieri non poſſit, tumque *Leges inter ſe collidi* dicuntur. Cum igitur una alteri ſit præferenda, *Exceptio* fit, & ea *vincit*, cui ſatisfaciendum, *cedit* autem ipſi altera, cui ſatisfieri minime poteſt. *Colliſio legum. Exceptio.*

§. 64.

Ita patet, *in colliſione legum præceptivarum de officiis erga ſeipſum & erga alios, in caſu collijionis officiorum erga ſe ipſum & erga alios vincere officium erga ſeipſum*, cum lex præcipiens officia erga alios exceptionem actu contineat (§. 44. 59.). Et quia præceptiva ad agendum, prohibitiva ad non agendum obligat (§. 47.), permiſſiva vero ſaltem ad agendum jus dat (§. *cit.*), conſequenter actionem nonniſi licitam facit (§. 49.); *in colliſione legis præceptivæ vel prohibitivæ cum permiſſiva vincit præceptiva, vel prohibitiva* (§. 37.). *De legum colliſione.*

Cum prohibitiva id, quod præceptiva exigit, faciat moraliter impoſſibile (§. 37. 47.); *lex prohibitiva vincit præceptivam* (§. 37.). Similiter *in caſu colliſionis legum præceptivarum vincit perfectiva* (§. 48.). Alia dabimus ſuo loco, cum ſicuti ſyſtema id non aliter permittit (§. 62.), ita nec ejus, quod in præſenti meditamur, imitamentum. Idem obſervamus in aliis.

§. 65.

De colliſione eorundem officiorum.

Fieri poteſt, ut ad id, ad quod aliis promiſcue qua hominibus obligamur, alia adhuc de cauſa obligemur, & ſic *obligatio* ex duplici, vel etiam pluribus cauſis orta efficiatur *fortior*. Unde *ſi idem officium pluribus præſtandum, in caſu colliſionis vincit obligatio fortior*, ſeu *is præferendus, cui magis obligati ſumus.*

§. 66.

De exercitio juris.

Exercitium juris ſunt ipſi actus vi ejusdem liciti ei, cui id competit. Jus enim ipſum in nuda agendi poſſibilitate conſiſtit (§. 46.). Et *jure ſuo utitur*, qui actu facit, quod vi juris facere poteſt. Quamobrem *nemo in exercitio juris*

juris ſui impediendus (§. 50.). Cumque jus detur ad ſatisfaciendum obligationi (§. 46.), *rectus juris uſus is eſt, quem officia exigunt* (§. 57.), *in contrario abuſus conſiſtit.*

§. 67.

Legis promulgatio eſt actus, quo ad notitiam legis ii perducuntur, quos eadem obligare debet. Quamobrem cum *lex naturæ* rationem ſufficientem habeat in ipſa natura & eſſentia hominis rerumque (§. 39.); per hanc intelligitur, ad quænam nos obliget & jus det, conſequenter cum ejus notitia uſu facultatum cognoſcendi comparari poſſit, *promulgatione nulla opus habet.* Aſt *leges poſitivæ* cum veniant a voluntate alterius (§. 39.), quæ ignoratur, niſi manifeſtetur, *promulgandæ ſunt, nec obligare poſſunt, antequam publicentur*, cumque obligatio veniat a voluntate legem ferentis (§. *cit.*), *vel a die promulgationis, vel a termino in lege expreſſo obligant.* Quibusnam vero competat jus ferendi leges, ſuo dicetur loco. *De promulgatione legis.*

CAPUT III.

De obligatione & Jure hominum universali in genere.

§. 68.

Obligatio universalis. Jus universale.

Obligatio universalis est, qua quilibet homo tenetur, quatenus homo est. Et *Jus universale*, quod ex ea oritur (§. 46.), est, quod homini cuilibet competit, quatenus homo est.

§. 69.

Dari obligationes & jura universalia & quænam ea sint.

Quoniam obligatio naturalis in ipsa hominis essentia atque natura rationem sufficientem habet & cum ea ponitur (§. 38.), natura autem & essentia in genere omnium hominum eadem est; *obligatio, qua homo quatenus homo est, tenetur, in omnibus hominibus eadem est*, consequenter *jura, quæ homini competunt, quatenus homo est, omnis hominis eadem sunt.* Atque ideo patet, *dari obligationes universales & jura universalia.* Immo cum in Jure naturæ ea potissimum tradantur, quæ ex natura & essentia omnium hominum communi deducuntur, in eodem quoque inprimis expli-

explicantur obligationes universales & jura universalia.

§. 70.

In sensu morali *homines æquales* sunt, quorum obligationes & jura eadem sunt; ast *inæquales*, quorum non sunt obligationes & jura eadem. *Homines* igitur *qua homines natura æquales sunt* (§. 69.). *Naturalis hominum æqualitas.*

§. 71.

Cum *Prærogativa* sit jus, quod alicui præ aliis eodem ceteroquin jure utentibus competit; *natura homini qua homini nulla prærogativa competit, nec ideo ulla datur prærogativa naturalis* (§. 70.). *Prærogativa naturalis nulla.*

§. 72.

Immo quoniam natura homo omnis eadem jura habet & easdem obligationes (§. 69.); *Quod naturaliter homini uni, quatenus homo est, licitum, id etiam licitum est alteri, immo quod unus alteri debet, id etiam alter ipsi debet* (§. 49.). *De eo, quod licitum, illicitum, debitum.*

§. 73.

Hinc porro patet, *quod jure tuo tibi non vis fieri ab altero, id nec alteri faciendum* & non *Quænam alteri facienda*

faciendi. Et officiorum erga alias perpetuitas.

ciendum esse, & quod jure vis fieri, id alteri quoque faciendum. Qui secus faciunt, prærogativam affectant, qualis natura non datur (§. 71.), & æqualitatem naturalem tollunt (§ 69.), quæ quoad obligationes & jura universalia subsistit, quamdiu homo homo est, consequenter quamdiu existit. *Quæcunque* igitur *facto hominum inæqualitates introducantur*, quod fieri posse suo loco constabit, *officia tamen iis debentur, quæ homo homini debet*, seu *officia humanitatis* (§. 61.).

§. 74.

De jure connato.

Jus connatum dicitur, quod ex obligatione connata oritur. Est autem *obligatio connata*, quæ cum essentia & natura hominis ponitur. Quamobrem cum hæc propter essentiæ ac naturæ immutabilitatem immutabilis sit, utpote ab ea inseparabilis; *Jus* quoque *connatum homini ita inhæret, ut ipsi auferri non possit:* datur nimirum ad satisfaciendum obligationi (§. 46.).

§. 75.

De præcedentia.

Præcedentia est jus prioritatis in ordine a pluribus simul observando. Cum

Cum inter æquales nulla sit præcedentia (§. 70.); *natura* quoque *nulli hominum præcedentia competit.*

§. 76.

Natura hominum omnium eadem sunt jura (§. 69.). Quodsi ergo tibi competeret jus in actiones alterius, ut is actiones suas ad voluntatem tuam componere deberet, nec facere posset, quod libet, ipsi viciſſim idem jus in actiones tuas competeret: quod cum sit absurdum, præsertim cum id extendendum foret ad homines promiscue omnes, *natura nemini jus in actiones alterius competit.* In essentia & natura hominis, in qua rationem sufficientem habet lex naturæ (§. 39.), adeoque omnis obligatio & jus ab eadem veniens, nulla continetur ratio, cur homini huic vel isti in hujus vel illius hominis actiones jus aliquod competere debeat. *De jure in actiones alterius.*

§. 77.

Sunt igitur *natura actiones hominis independentes a voluntate alterius cujuscunque, nec is in agendo dependet nisi a se ipso.* Atque *De libertate naturali.*

que hæc independentia in agendo a voluntate alterius, ſeu dependentia a propria ſaltem voluntate *Libertas* dicitur. *Natura* igitur *homines omnes liberi ſunt.* Cum tamen obligatio naturalis ſit immutabilis (§. 38.); *libertas obligationem naturalem minime tollit, nec quicquam in ea immutat.*

§. 78.

Quænam inde ſit ceterorum obligatio.

Cum *vi libertatis naturalis* homo in agendo non dependeat niſi a ſeipſo (§. 77.); vi ejusdem *ipſi permittendum, ut in determinandis actionibus ſuis ſuum ſequatur judicium, nec ulli hominum rationem reddere tenetur, cur hoc faciat, vel non faciat, modo tibi nil faciat, ad quod non faciendum tibi perfecte obligatur* (§. 80.).

§. 79.

De judicio quoad præſtationem officiorum humanitatis.

Atque hinc porro liquet, *in præſtandis officiis humanitatis ſtandum eſſe judicio præſtantis, num in poteſtate ſua ſint, ſicuti petentis de indigentia*, conſequenter *ſi officium humanitatis denegetur, id petenti ferendum eſſe, nec ab eo alterum ad præſtandum cogi poſſe.* Hoc tamen non obſtante,

stante, qui officium humanitatis sine jure denegat, peccat (§. 58.).

§. 80.

Atque hinc patet, quo sensu obligatio ad officia humanitatis imperfecta, & ipsa hæc officia imperfecte debita dicantur, nimirum ita dicuntur, non quasi obligatio naturalis imperfecta sit, ut aliquid libertati agentis relictum, utrum eidem satisfacere velit, an nolit, quod naturali libertati repugnat (§. 77.); sed quia potens cogere nequit alterum ut id præstet (§. 79.). Ideo *imperfecta* dicitur *obligatio*, cui ut satisfaciat nemo cogi potest: sicuti ex adverso *perfecta* vocatur, cui ut satisfaciat alter cogi potest. Et propterea porro *Jus perfectum* dicitur, quod conjunctum est cum jure cogendi alterum, si obligationi satisfacere nolit, ut satisfaciat: *Jus* autem *imperfectum*, quod jus ad coactionem non continet. Jus perfectum etiam simpliciter *Jus* appellatur, præsertim in Jure civili, ubi nonnisi Juris perfecti habetur ratio: imperfectum autem a *Grotio* dicitur *Aptitudo*, ab *Aristotele* vero *Meritum*, quate-

De obligatione perfecta & imperfecta, jure perfecto & imperfecto.

nus dignus eſt, cui quid præſtandum, ut præſtetur. *Meritum* itaque *officium humanitatis petentis indigentia eſt* (§. 44. 57.).

§. 81.

Quale ſit jus ad ſatisfaciendum obligationi naturali requiſitum.

Jus, quod lex naturæ dat ad ſatisfaciendum obligationi, cum ea neceſſaria ſit & immutabilis ſit (§. 38.), conſequenter pati non tenearis, ut in ejus uſu ab altero impediaris, *perfectum eſt.* Oritur nimirum ex perfecta obligatione ejus uſum non impediendi (§. 66.), cui reſpondet jus non patiendi, ut is impediatur, quod cum ſit perfectum (§. 80.), jus quoque, unde ortum ſuum trahit, perfectum eſſe debet. Ac ideo *jus connatum perfectum eſt* (§. 74.).

§. 82.

De jure petendi officia humanitatis.

Atque hinc patet, quoniam obligaris aliorum opem requirere in iis, in quibus tibimetipſi non ſufficis (§. 44.); *jus petendi officia humanitatis eſſe perfectum, etſi jus ad officia humanitatis, ut hic & nunc ab hoc præſtentur, ſit imperfectum* (§. 79. 80.). Cumque nemo alterum in exercitio ſui juris impedire debeat

debeat (§. 66.); *nemo* quoque *impediendus, quo minus officium aliquod humanitatis petat, &, si petit, æquo animo ferendum.* Quia officia humanitatis præstare non obligamur nisi indigenti; ut petantur omnino necessarium est.

§. 83.

De justo & Injusto, æquo & iniquo.

Injustum dicitur, quicquid fit contra jus perfectum alterius: *iniquum* vero, quod contra imperfectum. *Fit* autem *contra jus alterius id*, quo idem vel tollitur, vel diminuitur, vel usus ejus quomodocunque impeditur; sicuti ex adverso *secundum jus alterius fit*, quando nihil contra id committitur, nec quicquam omittitur, quod eodem stante fieri debet. Et *justum* appellatur, quicquid fit secundum jus perfectum alterius; *æquum* vero, quod secundum imperfectum. Quoniam vero leges civiles quædam tolerant, quæ naturaliter injusta sunt, prout i suo loco videbimus; ideo *civiliter justum* arctius patet naturaliter justo, & in oppositione ad hoc *æquum* dicitur, quod soli naturali legi convenit.

§. 84.

De Licentia. Cum libertate non confundenda eſt *Licentia*, quæ contra obligationem naturalem & jus extenditur ad quidlibet, quod lubet, eſtque effrænata quædam appetentia ejus, quod lubet. Quoniam cum obligatione naturali, a qua nullus homo liberari poteſt (§. 42.), pugnat; *licentia nulli hominum competere poteſt.*

§. 85.

De juſtitia & injuſtitia. Quemadmodum vero *Virtus* in genere eſt habitus actiones ſuas componendi ad legem naturæ, & *vitium*, quod ei opponitur, habitus actiones ſuas ratione contraria dirigendi, quam lege naturæ præſcribitur; ita in ſpecie *Juſtitia* dicitur virtus, qua unicuique tribuitur jus ſuum perfectum, nihil ſcilicet faciendo, quod contra id fit, ſed faciendo, quicquid ſecundum id fieri debet (§. 83.), & ex adverſo *Injuſtitia* vitium, qua alteri jus ſuum non tribuitur, faciendo nimirum, quod contra id eſt, & non faciendo, quod ſecundum id fit. Quodſi *Juſtitia* extendatur ad jus omne, tam imperfectum, quam

quam perfectum, & in qualibet actione ſpectetur, quatenus ad alios refertur, vel referri poteſt, ſi vel maxime ſeipſum reſpiciat, *univerſalis* appellatur, tuinque in ſenſu ſtrictiori accepta *particularis* audit. Ceterum *Juſtitia naturalis latius patet civili* (§. 83.) & *licentia injuſtitiæ mater eſt* (§. 84.).

§. 86.

Quoniam nemo in uſu juris ſui impediendus (§. 50.), nec idem alteri auferri poteſt (§. 74.); *nemo quicquam facere debet, quod eſt contra jus alterius, ſed quilibet potius facere debet, quod ſecundum jus ejus ſit* (§. 83.), adeoque *unicuique jus ſuum tribuere, nullius vero jus violare*, ac per conſequens *juſti, non injuſti eſſe debemus* (§. 85.). Et quia jus imperfectum perinde ac perfectum naſcitur ex obligatione naturali in ſe perfecta, ita ut peccet, qui contra id agit (§. 79. 80.); *æquos nos omnibus, iniquos nemini præbere debemus* (§. 83.). *De juſtitia & æquitate præcepta, contrariis prohibitis.*

§. 87.

Violatio Juris perfecti alterius *Injuria* vocatur. Unde liquet, *injuriam* pro- *Injuria quid ſit & quod prohibita.*

prohibitam (§. 86.) & *naturaliter illicitam esse* (§. 49.). Quamvis vero hactenus non stabilivimus nisi jus connatum, suo tamen loco ostendemus, quæ de justitia & injuria hic dicuntur, ad jura quoque acquisita trahenda esse. Ceterum sicuti *licentia* injustitiæ (§. 85.); ita etiam *injuriis latas fores pandit* (§. 84.).

§. 88.

De læsione. *Alterum lædere* dicitur, qui jus perfectum ipsius violat, seu ei injuriam facit, & ideo *omni læsioni inest injuria.* Quamobrem cum nemini injuriam facere debeamus (§. 87.); *nemo lædendus est.* Quamvis vero læsio & injuria in eodem actu consistant, in eo tamen differentia conspicitur, quod læsio respiciat personam, cujus jus violatur, tanquam actus ab ipso minime ferendus, injuria autem violatio juris in se spectetur citra respectum ad personam, cui fit, tanquam actus in se illicitus, seu jus ipsum, quod violatur, respiciatur. Ast sicuti justitia naturalis latius patet civili (§. 85.); ita etiam læsiones naturaliter latius patent, quam in Jure civili definiuntur. Clarius hoc elucescit

cescit ex iis, quæ mox sequuntur & quæ in posterum sequentur.

§. 89.

De securitate & læsionis extensione naturali.

Quod lege naturæ prohibetur, cum in omissione consistat (§. 47.), obligatio semper certa est. Ex *obligatione* igitur, *quæ lege prohibitiva inducitur, enascitur jus perfectum non patiendi, ut alter faciat, ad quod non faciendum tibi obligatur* (§. 46.). Quamobrem cum nemo sit lædendus (§. 88.); *cuilibet homini natura competit jus non patiendi, ut lædatur ab alio*, atque hoc jus natura unicuique competens *Jus securitatis* vocatur, quæ in vacuitate læsionis consistit. Liquet hinc porro, *naturaliter læsionem extendi ad omnem actum lege naturæ respectu aliorum prohibitum*, consequenter *læsionem esse omnem actum, quo alter vel status ejus redditur imperfectior* (§. 44.), *denegationem* vero *officii humanitatis læsionem non esse* (§. 79.).

§. 90.

De jure defensionis.

Quia pati non tenemur, ut alius nos lædat (§. 89.); *læsionem intentanti resistere licet.* Quamobrem cum actio, qua

qua reſiſtitur læſionem intentanti *defenſio* ſit; *homini natura jus defenſionis competit*, conſequenter *eidem liciti ſunt actus, ſine quibus læſionem a ſe avertere nequit* (§. 46.), *ex circumſtantiis obviis determinandi.*

§. 91.

De læſionibus præcavendis.

Similiter quia pati non tenemur, ut alius nos lædat (§. 89.); *læſiones præcavere*, conſequenter *alios obligare licet, ne nos lædant.*

§. 92.

Quomodo præcaventur.

Cum alterum obligare non poſſimus ad non faciendum, niſi cum actione conjungendo motivum (§. 35.), motivum autem nolitionis in repræſentatione mali conſiſtat; *ei, qui nos actu læſit, inferre licet malum quoddam phyſicum* (§. 91.), *ne* ſcilicet *nos denuo lædat, vel ejus exemplum ſecuti lædant alii, vel etiam ipſe aut alii alios.*

§. 93.

De poena & jure puniendi.

Malum phyſicum ob malum morale immiſſum ab eo, qui obligandi jus habet, *Poena* dicitur. *Natura* igitur

tur *homini competit jus puniendi eum, qui ipsum læsit.* Et quatenus *poena* tendit ad mutandum animum lædendi, *emendatrix* dicitur; quatenus vero ad deterrendum alios a lædendo, *exemplaris.* Quamobrem cum poena se habeat per modum medii & emendatio animi lædendi ac metus iis incutiendus, quos libido lædendi incessere poterat, sint fines punientis; *magnitudo poenæ æstimanda ex circumstantiis obviis* (§. 46.).

§. 94.

De jure infinito.

Jus infinitum dicitur, cui in genere limites præfigi nequeunt, ex circumstantiis in casu dato obviis demum determinandi. *Est* igitur tam *jus defensionis, quam jus puniendi infinitum* (§. 90. 93.).

§. 95.

Jura connata quæsint.

Ex hactenus dictis patet, quænam sint jura hominum connata, nimirum Jus ad ea, sine quibus obligationi naturali satisfieri nequit (§ 46.), æqualitas (§. 70.), libertas (§. 77.), jus securitatis (§. 89.) & inde natum jus defensionis (§. 90.) & jus puniendi (§. 93.); quænam vero hinc alia jura

descendant & quomodo legi naturæ convenienter aliæ obligationes contrahantur & alia jura acquirantur, suo ostendetur loco.

§. 96.

Persona moralis, status moralis, naturalis.

Homo *persona moralis* est, quatenus spectatur tanquam subjectum certarum obligationum atque jurium certorum. Atque hinc *status* ejus *moralis* dicitur, qui per obligationes & jura determinatur; vocaturque idem *naturalis*, quatenus obligationes & jura, per quæ determinatur, naturalia sunt, seu vi legis naturæ eidem competunt. Ac ideo *in statu naturali homines reguntur solo jure naturæ.*

§. 97.

De modo alterum sibi perfecte obligandi & jus perfectum acquirendi.

Enimvero quoniam homo obligationi suæ satisfacturus sæpissime aliena ope indiget, interest autem ut de ea præstanda certus sit, & ipsi competit jus ad eos actus, sine quibus obligationi suæ satisfacere nequit (§. 46.); *eidem* quoque *competit jus alterum ad certas præstationes sibi obligandi*, & hoc modo *jus perfectum ad eas acquirit*, ut cum antea

tea denegatio esset ferenda, nunc ad eas cogi possit, seu vi compelli (§. 79. 80.), sicque *quod erat voluntatis, nunc sit necessitatis, & non præstando alter lædatur & injuria committatur* (§. 88.).

§. 98.

De jure belli.

Violenta juris sui persecutio, qua vel læsionem intentatam, seu injuriam faciendam avertere, vel eos, qui læserunt, seu injuriam fecerunt, ad non lædendum in posterum obligare, vel denique ad præstationem, ad quam alterum nobis obligavimus, eum vi compellere conamur, quatenus alter eidem resistit, *Certatio per vim* dicitur. Staus vero per vim certantium *Bellum* vocatur. Atque hinc patet *homini competere jus belli, & ejus causam justam non esse nisi injuriam vel faciendam, vel factam* (§. 87. 83.), *denegationem vero officii humanitatis justam belli causam non esse* (§. 79.).

§. 99.

De pace.

Pax opponitur bello, & ideo vocatur status, in quo bellum non est. Cumque nemo sit lædendus, conse-

quenter ab omni injuria abſtinendum (§. 88.); *homines pacem colere obligantur*, & ideo *pax ſecundum naturam eſt*, *bellum contra eandem* (§. 38.), cui non natura, ſed malitia hominum obligationi ſuæ ſatisfacere nolentium locum facit, ſeu injuria (§. 98.).

§. 100.

De obligatione contracta & jure acquiſito.

Ex antea dictis porro manifeſtum eſt præter obligationes & jura connata dari quoque obligationes facto hominum interveniente ortas & jura per eas acquiſita (§. 95.) quorum illæ *obligationes contractæ*, hæc *jura acquiſita* appellantur. Patet quoque, *neminem ſeipſum ab obligatione contracta liberare poſſe* (§. 97.), *nec jus* ideo *acquiſitum*, ex ea ortum (§. 46.), *invito auferri poſſe*: id quod ſupra de obligatione connata & de jure connato oſtendimus (§. 42. 74.). Cum itaque obligationes ſint conatæ, vel contractæ, & jura vel connata, vel acquiſita; in genere jam conſtat, *neminem ſe ab obligatione ſua liberare*, *nec jus ſuum alicui invito auferri poſſe*.

§. 101.

§. 101.

De jure communi & proprio.

Cum obligationes connatæ teneant homines omnes (§. 74.), contractæ nonnisi eum, quem tibi ad certam præstationem obligasti (§. 100.), & eodem modo jura connata omnibus hominibus promiscue, jus vero acquisitum nonnisi ei competat, qui alterum sibi obligavit ad certam præstationem (§.§. *cit.*); inde liquet dari jura, tam quæ omnibus promiscue competunt, quam quæ nonnisi uni in singulari, aut pluribus junctim sumtis in oppositione ad omnes spectatis competunt, & similiter obligationes, quæ eodem modo ad omnes, plures vel unum in singulari pertinent. Hinc *Jus commune* dicitur, quod omnibus promiscue competit; *proprium* vero, quod nonnisi uni, aut pluribus conjunctim in oppositione ad ceteros omnes competit. Et eodem modo intelligitur, quænam *Obligatio communis*, quænam *propria*. Patet autem, *jus proprium eodem excludere ceteros omnes, & si pluribus conjunctim jus proprium est, id inter ipsos commune esse.*

§. 102.

De ſtatu originario & adventitio.

Status hominum naturalis vel *Originarius* eſt, quatenus determinatur per ſola jura & obligationes connata; *adventitius* vero, quatenus determinatur per obligationes contractas & jura acquiſita, vi ſolius legis naturæ. *Originarium* itaque homo a natura ſola habet; *adventitium vero nonniſi facto quodam humano interveniente.* Facile quoque patet, *ad ſtatum originarium pacem* (§. 99.), *ad adventitium bellum pertinere* (§. 96.), & quoniam bellum tendit ad tollendam, vel delendam injuriam, belli cauſam (§. 98.); *bellum naturaliter permitti pacis cauſa* (§. 99.), conſequenter *nec gerendum eſſe niſi propter pacem.* Nimirum *bellum gerere* idem eſt ac per vim certare. Ne vero in diſcernendo ſtatu adventitio ab originario ſubinde hæſitetur, notandum eſt, poſſe homini competere jus in ſe ſpectatum in ſtatu originario, cujus tamen exercitium locum non habet niſi in adventitio, quatenus nimirum iſti locum facit factum alterius. Exemplum habes in jure defendendi & puniendi, ſi originem utriusque curatius conſideres (§. 90. 93.).

CAP.

CAPVT IV.

De officiis hominis erga ſeipſum & cum iis connexis Juribus.

§. 103.

Homo tum ſe, conſequenter tam animam, quam corpus, tum ſtatum ſuum perficere debet (§. 43.), quantum poteſt (§. 37.). Dantur igitur *officia erga animam, erga corpus & quoad ſtatum externum* (§. 57.), atque ea *ſunt conjungenda, non uni eorum ita ſtudendum, ut negligantur cetera, & cui amplior eſt facultatum rerumque uſus, & auxilium alienum majus, is ad plura præſtanda obligatur.* *De officiorum diverſitate & conjunctione.*

§. 104.

Cuu *bona animi* ſint, quæ animam; *corporis*, quæ corpus; *fortunæ*, quæ ſtatum externum perficiunt; *quilibet ſtudere debet, ut ea conſequatur animi, corporis ac fortunæ bona, quæ in poteſtate ipſius ſunt* (§. 103. 60.), conſequenter *ſibi cavere a malis animi, corporis atque fortunæ* (§. 51.). *De ſtudio bonorum conſequendorum.*

§. 105.

Neceſſe igitur *eſt, ut homo ſeipſum cognoſcat,* *De ſe & aliis co-*

gnoſcendis. *qua animam, corpus & ſtatum ſuum*, cumque cognitio ſui cognitione aliorum promoveatur, quatenus apparet, quarum perfectionum & imperfectionum homo & ſtatus ejus ſit capax, & quonam uſu facultatum illæ obtineantur, quonam non uſu & abuſu earundem in has inciditur, *etiam alios, eo fine ſpectator ſedulus aliorum.*

§. 106.

De perfectione animæ. Uſus facultatum animæ conſiſtit in eliciendis actibus in conſenſu omnium uſuum facultatum omnium animæ tam ſuperiorum, quam inferiorum *perfectio animæ* conſiſtit (§. 9.). Quamobrem cum *homo* ſe perficere obligetur (§. 43.), *non modo operam dare debet, ut aptus fiat ad quemlibet facultatum animæ uſum, ſed etiam ad conſenſum uſus omnium facultatum in agendo reducendum*, quemadmodum jam ſupra docuimus (§. 52.), conſequenter *vitandus eſt tam facultatum non uſus, quam diſſenſus in agendo* (§. 51.). Cumque promptitudo agendi *habitus* ſit, *homo obligatur acquirere habitus facultatibus ſuis utendi earumque uſus ad conſenſum reducendi.*

§. 107.

§. 107.

Ac propterea *homini competit jus ad ea, quæ ad conſequendum uſum facultatum ſuarum & uſus iſtos ad conſenſum reducendum neceſſaria ſunt* (§. 46.). *De jure eo fine competente.*

§. 108.

Quoniam *Intellectus* facultas eſt res diſtincte repræſentandi, conſequenter non ſolum a ſe invicem diſcernendi, quæ rei eidem inſunt, verum etiam judicia determinata formandi, ut ſcilicet per eorum, quæ de ſubjecto ſumuntur, eidem conveniat, vel repugnet prædicatum, & recte ratiocinandi; *operam dare debemus, ut acquiramus habitum in objecto cognoſcibili obvio ea diſtinguendi, quæ eidem inſunt, judicia determinata formandi & recte ratiocinandi.* Quoniam vero hoc fieri nequit, niſi valeamus *attentionem conſervare*, hoc eſt, efficere, ut objecti, de quo cogitamus, nobis magis conſcii ſimus, quam aliorum, quorum cogitatio animum ſubit, vel ſubire poterat, & *ſuper iis reflectamus*, hoc eſt, attentionem noſtram ſucceſſive ad alia aliaque dirigamus, quæ objecto inſunt; *curæ* quoque *habendum, ut omnem* *De intellectu perficienda.*

attentionis gradum, quantum datur, & habitum reflectendi acquiramus.

§. 109.

De appetitu & aversandi facultate perficienda.

Appetitus hominis generaliter determinatus est ad bonum appetendum & facultas aversandi ad malum aversandum. Quamobrem cum *perfectio appetitus* consistat in determinabilitate nonnisi per bonum verum, *facultatis* autem *aversandi* in determinabilitate nonnisi per malum verum, ex adverso *illius imperfectio* in determinabilitate per bonum apparens, quod ex voluptate præsente, sed nocua æstimatur, *hujus* autem *imperfectio* in determinabilitate per malum apparens, quod ex molestia præsente, sed minus nocua æstimatur; *operam dare debemus, ut appetitus nunquam feratur nisi in bonum verum, nec aversandi facultas abhorreat nisi a malo vero*, consequenter *studendum, ut bonum verum verumque malum ab apparente semper discernere valeamus.* Et quia usus omnium facultatum consentire debent (§. 106.); *opera* inprimis *danda est, ut appetitum sensitivum ad consensum cum rationali, sive voluntate, & aversationem sensitivam*

tivam itidem ad conſenſum cum rationali, ſeu noluntate, conſequenter cum voluntas & noluntas ab actibus intellectus, appetitus ſenſitivus & averſatio ſenſitiva ab actibus ſenſuum & imaginationis pendeant, *intellectum in repræſentando bono vel malo ad conſenſum cum ſenſu & imaginatione reducamus.*

§. 110.

De affectibus regendis, compeſcendis & ſedandis.

Ad appetitum ſenſitivum & averſationem ſenſitivam referuntur *affectus*, qui in appetitionibus & averſionibus vehementioribus conſiſtunt: unde porro conficitur, *operam dandam eſſe, ut eos ad actiones legi naturæ convenienter dirigamus*, hoc eſt, regamus, atque *iis reſiſtamus, ne in actus externos legi naturæ contrarios, ad quos tendunt, erumpant*, hoc eſt, eos compeſcamus (§. 109.), & ſicubi contingit eos nobis impedimento eſſe in agendo, & quando eorum regimen nondum in poteſtate eſt, *ut extinguantur, ubi ſubito oriuntur*, hoc eſt, ſedentur. Unde liquet *habitus* quoque *voluntatis & noluntatis actiones legi naturæ convenienter determinandi acquirendos eſſe.*

§. 111.

§. 111.

Quorum scientia comparanda.

Patet etiam *hominem obligari ad consequendum eorum scientiam, quæ ad bona & mala vera ab apparentibus discernenda* (§. 109.) *& ad recte agendum scitu necessaria sunt* (§. 52. 53.).

§. 112.

De corpore perficiendo & conservando.

Constat corpus humanum ex *organis vitalibus*, quæ vitæ ac speciei conservationi destinantur, *sensoriis*, quæ sensationi ac pendentibus inde actibus imaginationis ac memoriæ inserviunt, & vel *externa*, extus in corpore conspicienda, vel *interna*, intus latentia, & denique *motoriis*, quæ ad motum localem corporis ejusve membrorum externorum faciuut. *Perfectio* igitur *corporis qua vivi* consistit in aptitudine se conservandi & speciem suam propagandi, *qua sentientis* in aptitudine ideas rerum sensibilium materiales producendi, *qua se moventis* denique in aptitudine appetitionibus & aversionibus animæ convenientes motus producendi & situs tam totius corporis, quam membrorum ejus externorum determinandi (§. 9.). Ex his simul sumtis enasci-

enaſcitur aptitudo conſervandi harmoniam inter animam & corpus, in qua *Perfectio corporis* conſiſtit: cui cum accedit perfectio animæ, quam ipſa hæc harmonia exigit, *Perfectio hominis* prodit, quæ, cum ex principiis Theologiæ naturalis conſtet hominem tum quoad animam atque corpus repræſentare Deum, in aptitudine Deum repræſentandi conſiſtit, ut ſcilicet in eodem conſpiciatur quaſi imago Dei, & ideo *atheus perfectionem hominis intime perſpicere nequeat.* Cum perfectio corporis qua humani ſupponat omnium membrorum integritatem, a poſteriori autem conſtet varios habitus facultatis locomotivæ acquiri posse; *homo* utique *obligatur integritatem omnium membrorum corporis conſervare & eos habitus facultatis locomotivæ acquirere, quibus ad recte agendum indiget* (§. 106. 52.), conſequenter *eorum depravatio & jactura vitanda*, adeoque *corpus ſuum*, ac ideo quoque *vitam ſuam conſervare* debet, conſequenter *propricidium ſive autochiria illicita* (§. 51.).

§. 113.

Staus ille corporis, in quo ſingulæ ipſi- *De ſanitatæ con-*

ſervanda & recuperanda ac morbis præcavendis.

ipſius partes munere ſuo rite funguntur, *Sanitas* dicitur; ſtatus vero oppoſitus, quo una vel plures ad uſus ſuos, quibus deſtinantur, aptæ non ſunt, *Morbus*. Intelligitur autem hoc etiam de partibus fluidis, & in ſermone vulgari morbus inprimis attenditur in organis vitalibus. *Errorem externum* vocat *Galenus* impedimentum actionis organi, ad quam producendam ipſum in ſe ſpectatum aptum deprehenditur. Cum omnes partes corporis conſervandæ ſint in eo ſtatu, ut ſint aptæ ad uſum ſuum (§. 112.); *homo obligatur ſanitatem conſervare, & a morbis ſibi cavere*, ne ſcilicet culpa ſua in eos incidat; *quodſi* vero *contingat eum morbo corripi, operam dare, ut ſanitati reſtituatur.*

§. 114.

De jure ad cibum, potum & medicamenta.

Homini igitur *jus eſt ad ea, quæ ad vitam & ſanitatem conſervandam & recuperandam faciunt*, conſequenter cum ſanitas ſine cibo ac potu conſervari, nec ſemper ſine medicamentis recuperari poſſit, *jus ad uſum earum rerum, quæ cibo ac potui inſerviunt, & quarum uſus ad ſanitatem reſtituendam facit*, quæque *Medica-*

dicamenta appellantur (§. 46.). Quoniam vero hoc jus ſanitatis cauſa datur; *cibus ac potus ſanitatis conſervandæ, non voluptatis ex eo percipiendæ cauſa appetendus*, conſequenter *a cibo ac potu inſalubri nimiaque utriusque quantitate abſtinendum*, cumque *Ebrietas* ſtatus corporis ſit, quo ex potu nimio functiones cerebri turbantur, conſequenter *homo* primum uſu rationis, inde porro imaginationis, immo ſenſus, tandemque ipſius facultatis locomotivæ privetur, *ebrietatem fugere tenetur.*

§. 115.

Similiter patet ſanitatis cauſa *corpus adverſus injuras tempeſtatum veſtimentis muniendum* (§. 113.), ac homini eſſe *jus ad eas res, quæ veſtimentis eo fine neceſſariis conficiendis inſerviunt, & ad eos actus, quibus conficiuntur, vel res ad ea neceſſariæ parantur* (§. 46.), *obſervato ſimul decoro naturali* (§. 55.). *De jure ad veſtimenta.*

§. 116.

Quoniam etiam a poſteriori conſtat, homines ædibus opus habere, ut ab injuriis tempeſtatum tuti laboribus & *De jure ad ædium extructionem.*

& negotiis fungi, cibos præparare, corpus laſſum ſomno reficere & res ſuas, quibus indigent, aſſervare & cuſtodire valeant; non minus facile patet, *homines ædes commodas extruere debere & natura iisdem competere jus ad ea omnia, quæ ad eas extruendas neceſſaria, omnes etiam actus ad exſtructionem requiſitos*, etiam hic *obſervato decoro* (§. 55.).

§. 117.

De pulchritudine naturali & artificiali atque ornamentis corporis.

Pulchritudo naturalis dicitur, quæ corpori hominis natura ineſt. Conſiſtit autem, quemadmodum a poſteriori patet, in *Symmetria*, conveniente partium externarum ad ſe invicem & ad totum corpus proportione; *Eurythmia*, ſimilitudine partium, quæ ab utroque latere ſunt mediorum diſſimilium; conveniente earum figura atque colore. Aſt *artificialis* vocatur, quæ facto noſtro corpori conciliatur. Cum *pulchrum* ſit, quod placet, conſequenter pulchritudo naturalis ad aliud tendere nequeat, quam ut placeas aliis, artificialis vero defectum naturalis ſuppleat & eam augeat; *naturalem conſervare debemus* (§. 43.) *& decori minimum gratia artifi-*

artificialis non illicita (§.54.). Ac propterea *natura nobis jus eſt ad ea, quæ ad pulchritudinem artificialem corpori conciliandam faciunt.* Dicuntur hæc *Ornamenta*, conſequenter *homini jus competit ad ornamenta, & ad ea, quæ ornamentis parandis inſerviunt eosque actus quibus parantur, & quos eorum uſus requirit.*

§. 118.

De felicitate & infelicitate.

Felicitas eſt ſtatus voluptatis ac lætitiæ durabilis, quæ ſcilicet nec moleſtiam parit, nec in eam degenerat, ſeu *innocua* eſt : *Infelicitas* vero ſtatus moleſtiæ, nimirum animi, ac triſtitiæ durabilis. Appetitus hominis natura determinatus eſt appetendum ea, ex quibus voluptatem percipit, conſequenter generaliter ad felicitatem; averſatio vero ad averſandum ea, ex quibus moleſtia percipitur, conſequenter ad fugam infelicitatis. *Homo* igitur *curæ habere debet, ut ſit felix & ne infelix fiat* (§.36.), conſequenter *ipſi jus eſt ad ea, quæ ad felicitatem quidpiam conferunt* (§.46.). Patet autem ex ipſa definitione felicitatis *veram ab apparente eſſe diſcernendam*, ne ſcilicet, dum felix eſſe cupis,

te reddas infelicem. Liquet porro, *omnem moleſtiam quantumlibet exiguam eſſe averſandam*, utpote felicitati adverſam.

§. 119.

De vita commode ac jucunde tranſigenda.

Vitam commode tranſigimus, ſi, quæ a nobis agenda ſunt, ea absque omni moleſtia peragere valeamus, ſeu ab actionibus noſtris moleſtiam removent: *jucunde* autem, ſi ea agimus, ex quibus voluptas innocua percipitur. *Homo* itaque *curæ habere debet, ut vitam commode ac jucunde tranſigat* (§. 118.) conſequenter ipſi *jus eſt ad ea, quæ ad vitæ commoditatem & jucunditatem faciunt* (§. 46.).

§. 120.

De voluptate tranſitoria.

Voluptas tranſitoria eſt, quæ nonniſi exiguo temporis ſpatio durat, nunquam reditura, quales ſunt delectationes ſenſuales. Quoſi innocua fuerit, ad felicitatem hominis quidpiam confert, ſi vero nocua, ad infelicitatem concurrit (§. 118.). Quamobrem *voluptas tranſitoria licita eſt, ſi fuerit innocua; illicita ſi nocua* (§. cit.).

§. 121.

§. 121.

Rei nomine venit ens omne, quod nobis uſui eſſe poteſt, veluti ad vitam conſervandam & commode atque jucunde transigendam, vel ad animæ corporisque perfectionem quomodocunque promovendam, imperfectionem vero avertendam. Eſt autem vel *corporalis*, quæ ſenſu percipi poteſt; vel *incorporalis*, quæ ſenſu non percipitur, ſeu intellectu tantummodo concipitur, qualia ſunt jura & habitus animæ. Sunt etiam vel *neceſſariæ*, quæ ad vitæ ac ſanitatis conſervationem & ad animam perficiendam requiruntur; vel *utiles*, quæ ad vitam commode degendum faciunt; vel *voluptuariæ*, quæ nonniſi jucunditati inſerviunt. Porro aliæ ſunt *pure naturales*, quas natura ſua ſponte producit; aliæ *induſtriales*, quas natura nonniſi opera humana interveniente producit; aliæ *artificiales*, quæ arte humana parantur. *De Rebus & earum diviſione.*

§. 122.

Facile intelligitur, *res neceſſarias utilibus & voluptuariis eſſe præferendas* (§. 121.), utpote ab obligatione princi- *Quænam res aliis præferendæ.*

pali requisitas (§. 36.), *utiles autem voluptuariis*, cum voluptuariæ nonnisi sensus delectent (§. 121. 119.), ut cautus admodum esse debeat earum usus (§. 120.).

§. 123.

De rerum sufficiente copia.

Cum rebus necessariis homines carere nequeant (§. 121.); *si natura non sua sponte eas tanta copia profert, quanta omnibus sufficit, earum proventum homines opera sua multiplicare debent, aut quas natura non profert, eas arte parare.* Unde fluit obligatio ad culturam agrorum, hortorum, sylvarum, rem pecuariam &c.. Immo cum rerum quoque utilium & voluptuarium licitus sit usus (§. 119. 121.); *homines operam dare debent, ne desit sufficiens rerum utilium & voluptuariarum copia*, ex prælatione utilium determinanda (§. 122.).

§. 124.

De labore.

Quoniam *Labor* opera est, quæ rebus corporalibus & incorporalibus producendis, & vitæ commoditati, jucunditati & decori promovendis impenditur; *Otium* vero vacatio a labore, homines

mines vero ad res non minus corporales (§. 123.), quam incorporales producendas obligantur (§. 108. 110. 121.); *homini omni laborandum eſt, nemini otiandum*, quatenus tamen ſanitatis habenda eſt ratio (§. 113.), *labor nimius*, qui ſc. cum diſpendio ſanitatis continuatur, ac *nimis gravis*, cui vires noſtræ vix ac ne vix quidem ſufficiunt, *vitandus*, & quatenus obligamur ad recte agendum (§. 52.), *unusquisque labore ſuo recte perfungi*, conſequenter *curare debet, ne res artificiales careant perfectione ſua* (§. 11. 16.) & *ſibi comparare eum facultatum uſum, qui ad laborem recte obeundum requiritur.* Et quoniam labor tam multiplex eſt, ut nullius vires omni ſufficiant, homines autem conjunctis viribus ſe ſtatumque ſuum perficere debent (§. 44.); *unusquisque eum laborem ſeligere debet, cui ſe parem ſentit*, ac ideo *id vitæ genus eligere, ad quod aptus eſt*, hoc eſt, eum ſtatum, in quo vitam impendit labori, qui ut recte obeatur, requirit uſum facultatum per diſpoſitiones atque inclinationes naturales acquiſitu ipſi poſſibilem.

§. 125.

De existimatione, laude ac honore.

Aliorum de perfectione noſtra judicium *Exiſtimatio* dicitur, quæ verbis declarata, *Laus*; aliis autem actibus externis ſignificata *Honor* dicitur. Unde patet, *laudem & honorem non eſſe in noſtra poteſtate* (§. 60.), *nec alterum per ſe laudare ac honorare poſſe, niſi qui veram de perfectione alterius judicium per ſe ferre poteſt.* Quoniam tamen obligamur nos ſtatumque noſtrum perficere (§. 43.); *operam dare debemus, ut ſimus exiſtimatione, conſequenter laude ac honore digni.* Et quoniam perfectio animæ conſiſtit in habitibus intellectus & habitibus voluntatis legi naturæ convenienter determinandis (§. 106.), quorum illi *Virtutes intellectuales*, hi *morales*, vel etiam *virtutes* ſimpliciter dicuntur; *exiſtimationem, laudem ac honorem verum non pariunt niſi virtutes intellectuales atque morales*, quas produnt facta, vel etiam verba, conſequenter *bona animi* (§. 104.), *corporis vero ac fortunæ bona nonniſi quatenus eorum acquiſitio ab iſtis pendet*, ut ideo ſint exiſtimationis, laudis atque honoris occaſio.

§. 126.

§. 126.

Fama eſt communis hominum ſermo de perfectione, vel imperfectione ejusdem, conſequenter de dictis & factis, quæ eam produnt. Unde vel *bona* eſt, vel *mala*. Quoniam *homo* ſe perficere debet (§. 43.) & recte agere (§. 52.); *operam dare debet, ut fama bona fruatur & merita, eamque ſervare*, hoc eſt, ſollicite ſibi cavere, ne eam inquinet, ut bona in malam degeneret, conſequenter *ſi quæ fecit bonæ famæ adverſa, factis contrariis eidem ſervire.* *De fama.*

§. 127.

Conſentiens laus bonorum & peritorum, ſeu bene judicantium dicitur *Gloria*. Quæ igitur de laude dicta ſunt, ad gloriam quoque applicanda. *De gloria.*

§. 128.

Cum laus & honor non ſit in noſtra poteſtate (§. 125.), propter finem vero agamus; *laudem ac honorem non intendere debemus tanquam finem, ſed aliorum arbitrio relinquendum, num laudare ac honorare nos velint* (§. 78.) conſequenter *laudem ac honorem appetere non debemus*, ac propterea *nec noſipſos laudare.* *De laude & honore non appetendo.*

§. 129.

Judicium de se & statu suo quale esse debeat.

Quoniam homo seipsum cognoscere debet, qua animam, corpus & statum suum (§. 105.); *judicium de bonis animi, corporis ac fortunæ verum esse debet, nec in iis studio ac labori suo tribui, quod naturæ, fortunæ & aliis tribuendum, nec minus imperfectionem, quam perfectionem homo agnoscere tenetur*, cum alias obligationi suæ satisfacere nequeat (§. 43.). Quia vero ex sensu perfectionis voluptas oritur per ipsam hominis naturam; *voluptas ex perfectione sui & status sui percepta illicita non est* (§. 49. 37.).

§. 130.

De officio hominis circa fortunam.

Fortuna est concursus causarum minime prævisus ad effectum nobis vel bonum, vel malum, ac ideo vel *secunda*, vel *adversa* audit. Quoniam itaque in potestate nostra non est (§. 60.), atque eam admodum variabilem experimur; *fortuna secunda nimium confidere non debemus, nec adversa meliora desperare, eamque æquo animo ferre obligamur*, ne scilicet reddamur infelices culpa nostra (§. 118. 17.). Quamobrem ne adversa præter opinionem nobis ob-

obvenientia animum perturbent; *adverſa, quæ in poteſtate non ſunt, nobis repræſentare debemus tanquam eventu poſſibilia, nec a nobis evitabilia:* in quo *præparatio ad futuros caſus* conſiſtit.

§. 131.

Cum obligatio naturalis adeo neceſſaria ſit (§. 38.), ut nemo hominum ab ea liberari poſſit (§. 42.); *nemo hominum metu mali cujusdam deterreri debet, quo minus faciat, quod legi naturæ convenit, nec ſeſe adduci patiatur neceſſe eſt, ut faciat, quod legi naturæ contrarium.* Quoniam vero omne periculum a nobis & ſtatu noſtro avertere debemus (§. 43.); *nemo* quoque *nulla urgente obligatione ſubire debet periculum ullum*, veluti vitæ, aut integritatis membrorum amittendæ, aut ſtatum ſuum imperfectiorem reddendi. In caſu particulari, quid fieri debeat, docet exceptio ob colliſionem officiorum facienda (§. 64.). *De periculo vitando.*

§. 132.

Amor proprius eſt diſpoſitio animi ex propria felicitate voluptatem percipiendi: *Dilectio* vero *ſui* conſtans & perpetua *De amore proprio & dilectione ſui.*

petua voluntas omni ſtudio id agendi, ut ſimus felices, ac per conſequens cavendi ne infelices evadamus. Quoniam itaque homo curæ habere debet, ut ſit felix, & ne fiat infelix (§. 118.); *ſeipſum* quoque *diligere debet*. Et ſicuti appetitus generaliter determinatus eſt ad felicitatem; animus quoque hominis naturaliter diſpoſitus eſt ad voluptatem ex propria felicitate percipiendum (§. *cit.*), conſequenter *amor proprius illicitus non eſt* (§. 49. 37.), *ratione tamen dirigendus, ne felicitas apparens cum vera confundatur* (§. 43. 118.).

CAPUT V.

De officiis hominis erga alios & Juribus cum iis connexis.

§. 133.

De identitate officiorum erga ſe & erga alios.

Cum homo non modo ſe ſtatumque ſuum perficere, ac imperfectionem præcavere (§. 43.), verum etiam ad alterius ac ſtatus ejusdem perfectionem conferre debeat, quantum poteſt, ſalva obligatione erga ſeipſum, quando alter ipſius ope indiget, & ab his

his abſtinere, quibus alter vel ejus ſtatus imperfectior redditur (§. 44.); *homo quilibet alteri cuicunque debet, quod ſibi, quatenus alter id non habet in poteſtate ſua, ipſe autem citra neglectum officii erga ſeipſum hoc alteri præſtare poteſt*, conſequenter *officia hominis erga alios eadem ſunt, quæ officia erga ſeipſum* (§. 57.). Hæc itaque ad alios applicanda.

§. 134.

Auxilium in acquirendis bonis præſtandum aliis.

Quilibet igitur *homo alium quemcunque ope ipſius indigentem juvare debet, ut conſequatur animi, corporis ac fortunæ bona, quantum in poteſtate ſua eſt* (§. 104.), & per conſequens *cavere, ne alii incidant in mala animi, corporis ac fortunæ* (§. 51.). Cumque lex naturæ auxilium non reſtringat ad certa bona; *auxilium noſtrum alteri denegare non debemus in conſequendis bonis majoribus, quam quibus ipſi fruimur:* quod cum fieri non poſſet, ſi alteri invideremus ſua bona *nemini invidendum bonum, etiam quo ipſi caremus.* Pugnat invidia cum ipſa hominis natura (§. 39. 44.).

§. 135.

Num obligatio

Quoniam obligatio naturalis prorſus

naturalis tollatur factis contrariis aliorum.

sus immutabilis (§ 38.), *si alter obligationi naturali non satisfacit, non ideo tibi permissum est, eidem non sacisfacere*, consequenter *nec transgressionem legis naturæ exemplo aliorum tueri licet, nec officium erga alium ideo desinit deberi, quia ipse officio erga te deest*, quod cum intelligatur etiam de iis, quæ lege naturæ prohibentur, *officia humanitatis adhuc debentur etiam nos lædentibus.* (§. 88.).

§. 136.

De amore & dilectione aliorum.

Cum officia hominis erga alios eadem sint, quæ erga seipsum (§. 133.); *unicuilibet constans & perpetua esse debet voluntas perfectionem ac felicitatem hominis alterius cujuscunque promovendi* (§. 43. 118.), consequenter cum in hac voluntate *Dilectio alterius*, in dispositione autem animi ad percipiendam voluptatem ex alterius felicitate *Amor* consistat, *quilibet alterum diligere atque amare debet, tanquam seipsum* (§. 132.), *non vero odio prosequi* (§. 51.).

§. 137.

Amicus, Inimicus & amor

Qui nos diligit, *Amicus;* qui odio prosequitur, *Inimicus* dicitur. Quamobrem

obrem *omnibus amici esse debemus, nemini inimici* (§. 136.), cumque officium erga alios non desinat deberi, quia ipsi desunt officio erga nos (§. 135.), *inimicos etiam amare ac diligere debemus tanquam nosmetipsos* (§. 136.), *non vero odisse.* *inimicorum.*

§. 138.

Quoniam homines omnes sibi invicem amici esse debent (§. 137.); cuilibet *opera danda est, ne alios sibi reddat inimicos, sed ut aliorum amicitiam acquirat & conservet:* cum tamen ab obligatione naturali nemo liberari possit (§. 42.), *amicitiæ caussa non faciendum, quod legi naturæ contrariatur.* *De studio amicitiæ.*

§. 139.

Perfectio animæ in virtutibus intellectualibus & moralibus consistit (§. 106. 125.). In *his* igitur *propagandis* seduli *debemus esse, atque alios exemplo nostro virtutes intellectuales & morales docere & ad earum studium incitare* (§. 136.) consequenter *exempla bona*, quibus scilicet alios virtutes istas docemus & ad earum studium incitamus, *aliis præbenda, mala vero*, quibus alios vita doces *De exemplo aliis præbendo.*

&

& ad ea perpetranda incitas, *non prodenda* (§. 51.), *nemo ad vitia ſeducendus* (§. *cit.*).

§. 140.

De non impedienda perfectione alterius.

Cum eas actiones omittere debeamus, quibus alter vel ſtatus ejus imperfectior redditur & ad perfectionem alterius conferre, quantum poſſumus (§. 44.); *nemo impedire debet, quo minus alter perfectionem aliquam conſequatur, nec impedire tertium, quo minus in hoc eum juvet.* Intelligitur hoc de quibusvis animi, corporis ac fortunæ bonis (§. 134.). Patet etiam *neminem impedire debere, quo minus ab altero mala animi, corporis ac fortunæ arceantur, vel idem ab iis liberetur; multo minus ſive per ſe, ſive per alios, aliquo bono eundem privare* (§. *cit.*).

§. 141.

De cura corporis alieni.

Quia eadem ſunt officia hominis erga alios, quæ erga ſeipſum (§. 133.); *nemo integritatem membrorum corporis alieni quomodocunque vitiare, aut membro quodam, vel ſaltem uſu ejus alterum privare, nec ſanitati ejus ullo modo nocere, ſed vitam & corpus alterius, quantum poteſt, conſervare, &*

ut

ut a morbis ægrotus convaleſcat curare debet (§. 112.), conſequenter *nemo alterum vita privare, ſeu occidere debet* (§. 51.), ut ideo *homicidium dolo vel culpa commiſſum* (§. 17), quorum illud *doloſum*, hoc *culpoſum* dicitur, *ſit naturaliter illicitum* (§. 49.). Et quia nemini jus eſt ſeipſum vita privandi (§. 112.), *nec volentem occidere licet.*

§. 142.

Ex eadem ratione patet, *nos* quoque *operam dare debere, ut alii fama merita fruantur* (§. 126. 133.). Quamobrem cum fama bona ſit communis hominum ſermo de perfectione, conſequenter de factis & non factis aliorum ſermo (§. 126.), *non modo unumquemque tanti exiſtimare debemus, quanti meretur, verum etiam honorem meritum exhibere meritamque laudem tribuere* (§. 125.), conſequenter *famæ, exiſtimationi, honori ac laudi aliorum detrahere*, hoc eſt, eam diminuere *non debemus* (§. 51.), *multo minus* eo animo falſa in vulgus ſpargere, hoc eſt, *alios calumniari.* *De ſtudio famæ alienæ.*

§. 143.

Læſio honoris & famæ alterius quomodo. *De injuria ſpeci-*

aliter dicta. modocunque facta *Injuria ſpecialiter* dicitur, eaque *realis*, quæ fit facto quodam; *verbalis*, quæ verbis. *Nemo* igitur *alterum injuriare debet* (§. 142.)

§. 144.

De jure in injuriantes nobis competente. Naſcitur hinc *jus non patiendi, ut aliter nos injuriet* (§. 89.), *natura* ideo *nobis competens*: unde porro eodem modo, quo ſupra (§. 90. 92. & 93.), infertur, *nobis competere jus famam noſtram defendendi & injuriantem puniendi*, conſequenter *licitos eſſe actus, ſine quibus fama defendi ac finis pœnæ*, qui eſt emendatio animi injuriantis & metus incutiendus aliis, quos libido injuriandi inceſſere poterat (§. 92.), *obtineri nequit.*

§. 145.

De ignominia. Exiſtimationi opponitur *Ignominia*, quæ eſt judicium aliorum de noſtra imperfectione, conſequenter *veram ignominiam non pariunt niſi vitia; quæ propterea facta, quæ eadem produnt & defectus virtutum intellectualium* (§. 125.), *quatenus iidem culpæ tribuendi* (§. 17.), *& idem*, quod de his, *de malis corporis & fortunæ valet.* Immo *bona fortunæ ignominiæ ſunt, quatenus eorum acquiſitio vitiis debetur.*

§. 146.

§. 146.

Contemtus dicitur actus quicunque externus, quo significatur, alterum honore ac laude indignum esse. *Contumeliæ* sunt actus externi, quibus alteri ignominia afficiendi animo imperfectiones exprobramus; *Vituperium* denique sermo, quo alteri defectus perfectionis imputamus. Facile autem patet, *neminem esse contemnendum, & omnes contumelias, convicia, vituperium esse injurias specialiter sic dictas*, consequenter *naturaliter illicita* (§. 143.). *De Contemtu, contumeliis, convitiis, vituperiis.*

§. 147.

Cum vi libertatis naturalis unicuique permittendum, ut in determinandis actionibus suis suum sequatur judicium, nec is ulli hominum rationem earundem reddere teneatur, quamdiu nil facit, quod est contra jus alterius (§. 78.); *siniſtrum de aliorum actionibus judicium verbis aut factis declarare, quamdiu nil fit contra jus tuum, libertati naturali repugnat*, consequenter *ea involvit jus exigendi, ne siniſtre alter de te judicet, sive verum sit judicium tuum, sive minus.* *Judicia siniſtra de aliis cuinam juri repugnant.*

§. 148.

De infamia. *Infamia* eſt communis hominum de vitiis alterius opinio, quam ſupra famam malam diximus (§. 126.). Cum operam dare debeamus, ut fama bona fruamur (§. *cit.*); *ab infamia nobis cavere debemus*, & quia aliorum quoque fama nobis curæ eſſe debet (§. 142.), *nemini infamiam adſpergere.* Hinc vero porro liquet, *facta*, quæ nimirum vitia produnt, *nonniſi infamare.*

§. 149.

De libello famoſo. *Libellus famoſus* dicitur ſcriptura, qua alteri facta infamantia imputantur. Cum ejus autor, ſive lateat, ſive nomen ſuum profiteatur, infamiam alteri adſpergat; *libellum famoſum conſcribere naturaliter illicitum* (§. 148.).

§. 150.

De tuenda fama aliena. Quoniam *aliorum fama* nobis curæ eſſe debet (§. 142.), ea *adverſus calumniatores & obtrectatores defendenda, quantum in poteſtate eſt.* Differunt autem obtrectatores a calumniatoribus. Sicuti enim *calumniatores* falſa in vulgus ſpar-

ſpargunt, infamandi animo; ita *Obtrectatores* laudi alienæ adverſa.

§. 151.

De jure defendendi alios & ipſos juvandi in puniendo.

Competit homini jus non patiendi, ut quis ipſum lædat (§. 89.), ac ideo adverſus læſionem intentatam ſe defendendi (§. 90.), & eum, qui actu læſit puniendi (§ 93.). Quoniam igitur aliis debemus, quod nobismetipſis (§. 133.), jura autem nobis natura data ſunt ad ſatisfaciendum obligationi (§. 46.); ideo *nobis* quoque *competit jus non patiendi, ut alius lædatur ab alio, eumque adverſus læſionem intentatam defendendi & lædentem puniendi, ſi auxilio noſtro indiget.*

§. 152.

De auxilio belli.

In defenſione ſui, pœnæ exactione & violenta juris proſecutione ad conſequendum id, quod nobis perfecte debetur ab altero, quæ defenſioni aſſimilatur (§. 90. 88.), bellum conſtituit (§. 98.). *Alterum*, igitur, *cui jus belli eſt, in bello juvare, ſi auxilio noſtro indiget, naturaliter licitum.*

§. 153.

De reatu & de merito.

Quoniam nobis competit jus eum, *qui actu læsit*, puniendi (§. 93.), *is ad pœnam patiendam obligatur.* Atque in hac obligatione *Reatus* consistit, sicuti subtilius ab eo distingui potest *Meritum pœnæ*, sive *Demeritum*, ut accipiatur pro ea qualitate facti, ex qua læso nascitur jus puniendi lædentem, cui respondet in hoc obligatio pœnam patiendi, seu quæ istud pœna dignum efficit, quamvis communiter ab eo non distinguatur.

§. 154.

De offensa.

Offensa dicitur actio, sive positiva, sive privativa, ex qua alter molestiam animi jure percipit: quæ cum felicitati repugnet, quam promovere etiam quoad alios tenemur (§. 136.), *neminem offendere debemus.* Quoniam vero nemo ab obligatione naturali liberari potest (§. 100.), & ut quisque jure suo utatur permittendum (§. 66.); *Offensa nulla est, sed perperam pro tali habetur, si quis facit, quæ facere obligatur, aut jure facere potest.* Sicuti autem offensa ejus est, qui offendit; ita *Offensio* ejus, qui offenditur.

§. 155.

§. 155.

De vindicta.

Quoniam neminem odisse debemus (§. 136.), consequenter cum *Odium* consistat in dispositione animi ex alterius infelicitate, seu molestia animi atque tristitia (§. 118.), voluptatem percipiendi, nemini molestiam animi creare, nec obligatio hæc tollitur facto alterius eidem contrario (§. 135.); *molestiam animi alterius appetere non debemus, qui nos offendit, nec* per consequens *male alteri facere, quia nobis male fecit,* seu *malum malo referre.* Dicuntur *Vindicta* omnes actus, quibus malum malo refertur, & *cupiditas vindictæ*, qua molestiam animi alterius, qui nos offendit, appetimus. Quamobrem patet, *vindictam esse illicitam & nos habere debere animum ab omni vindictæ cupidine alienum,* consequenter *eundem* quoque *abesse debere ab exercitio juris puniendi & se defendendi*, nobis competentis (§. 90. 93.). Atque propterea *in puniendo & defensione non intenditur malum alterius, sed in casu priori securitas in posterum, in posteriori propulsatio læsionis imminentis* (§. 90. 91. & seqq.).

§. 156.

De talione. *Talio* vocatur par vindicta, qua scilicet quis tantum mali patitur, quantum fecit. Quamobrem cum vindicta omnis illicita sit (§. 155.); *talio* quoque *illicita est*, consequenter *Jus talionis naturale nullum* (§. 49.), ac propterea *in exercitio juris puniendi talio non attendenda*, neque ideo *juris naturalis est, ut, qui alterum occidit, morte puniatur.*

§. 157.

De offensæ & pœnæ condonatione. *Ignoscere*, seu *offensam condonare* dicitur, qui cupiditatem vindictæ deponit. Quoniam itaque animus ab omni vindictæ cupidine alienus esse debet (§. 155.); *ad ignoscendum faciles esse debemus.* Ast quia pœna exigi debet absque vindictæ cupiditate (§. *cit.*); *condonatio offensæ non continet condonationem pœnæ*, seu omissionem exercitii juris puniendi. Ea ipsa vero de causa *pœnæ duriori locus non est, si leniori finis ejus obtineri potest, immo non exigenda, si sine ea idem finis obtinetur.*

§. 158.

De moderamine Similiter quia *in defensione* intenditur

tur propulsatio læsionis imminentis, non vero malum alterius (§. 155.), & ex circumstantiis obviis determinandi sunt actus liciti ad læsionem avertendam (§. 90.); *si læsio imminens leni oribus mediis propulsari potest, non utendum durioribus.* *defensionis.*

§. 159.

Et cum bellum geratur juris sui tuendi ac consequendi causa (§. 98.); *in bello tanta vi uti licet, quanta ad consecutionem juris sui & superandam resistentiam vi justæ factam requiritur.* Et hoc modo actus in bello liciti ab illicitis distinguuntur.

CAPUT VI.

De officiis erga Deum.

§. 160.

Constat actiones naturales non solum hominis, verum etiam rerum ceterarum in universo ita determinari, ut, qualia Deo conveniant attributa, inde colligi possit. Quamobrem cum actiones liberæ per eandem rationem finalem determinandæ sint (§. 43.), *De actionibus liberis per motiva ab attributis divinis desumta determinandis.*

actiones autem hæ dependeant a voluntate hominis, per motiva determinandæ (§. 1. & *cit.*); *homo actiones liberas omnes determinare debet per motiva ab attributis divinis desumta.* Atque hinc intelligitur, quomodo perfectio hominis tandem consistat in aptitudine repræsentandi Deum (§. 112.), & per consequens *naturalis obligatio dirigendi actiones liberas ad perfectionem nostram continet obligationem determinandi easdem per motiva ab attributis divinis desumta* (§. 43.).

§. 161.

De illustratione gloriæ divinæ.

Qui actiones liberas per motiva ab attributis divinis desumta determinat, eas ad gloriam divinam dirigit (§. 127. 125.). Quamobrem cum directio actionum ad gloriam Dei *Illustratio gloriæ divinæ* dicatur, *homo gloriam Dei illustrare obligatur* (§. 160.).

§. 162.

De directione actionum ad perfectionem mundi.

Cumque eodem modo intelligatur, perfectionem hujus universi consistere in aptitudine repræsentandi Deum; qui actiones suas dirigit ad gloriam Dei, easdem dirigit ad perfectionem

onem totius universi (§. 160. 161.). *Homo* igitur *natura obligatur actiones suas dirigere ad perfectionem totius universi.* Atque hinc patet, *actiones legi naturæ adversas sive peccata deformare mundum, opus Dei.*

§. 163.

De agnitione Dei.

Quoniam *homo* actiones suas per motiva ab attributis divinis desumta determinare debet (§. 160.); *Deum agnoscere obligatur*, consequenter cum ex contemplatione universi & eorum, quæ in eo sunt ac fiunt, attributa divina nobis innotescant, *universum hoc & ea, quæ in eo sunt atque fiunt, contemplari, cum etiam seipsum & actiones naturales suas, ac inde mens in Deum ascendere.* Et propterea *homini jus est ad omnes actus, quibus rerum naturalium cognitio promovetur & ad usum omnium rerum eidem inservientium.* Cumque aliis ad eadem obligemur, quæ nobis debemus (§. 133.); *alios* quoque *ad agnitionem Dei perducere debemus, quantum in potestate est.*

§. 164.

De generali voluntatis & no-

Vult Deus, ut actiones nostras ad legem naturæ componamus (§. 41.).

luntatis determinatione.

Quamobrem eas juxta eandem dirigere debemus, quia Deus vult, ut hoc fiat (§. 160.). *Voluntas* igitur *hominis generaliter determinanda ad agendum quod Deus vult, & noluntas ad non agendum, quod Deus non vult, ac ideo conſtans & perpetua eſſe debet*, hoc eſt, prorſus immota in caſu dato & eadem in omni.

§. 165.

De obſcuratione gloriæ divinæ.

Obſcuratio gloriæ divinæ eſt declaratio verbis factisque facta, quod quis Deum habeat pro ente imperfectionibus inſtructo, quæ ſummæ ejus perfectioni repugnant. Quamobrem cum gloriam Dei illuſtrare, adeoque tum verbis, quam factis declarare debeamus, nos ipſum habere pro tali ente, quale eſt, ſumme ſcilicet perfecto (§. 161.); *obſcuratio gloriæ divinæ lege naturæ prohibita* (§. 51.).

§. 166.

De Blasphemia.

Blasphemia dicitur dictum vel factum quodcunque in contemtum vel contumeliam Dei vergens. Quamobrem cum eadem gloria Dei maxime obſcuretur (§. 165.); *blasphemiæ*

lege

lege naturali omnium maxime prohibitæ (§. *cit.*). Quoniam homini jus nullum competit in actiones alterius, quamdiu nil facit, quod est contra jus perfectum ipsius (§. 76. 78.), consequenter jus puniendi nonnisi in eum, qui ipsum læsit (§. 93.); *homini natura non competit jus puniendi obscurationem gloriæ divinæ atque blasphemias:* quatenus tamen curæ habere debet, ut alios ad agnitionem Dei perducat, quantum in potestate est (§. 163.), *eidem competit jus ad eos actus, quibus gloriam Dei obscurantem, vel ipsum blasphemantem peccati sui convincere potest.*

§. 167.

De pietate, impietate & hypocrisi.

Pietas dicitur virtus actiones suas per motiva ab attributis divinis desumta determinandi, seu gloriam divinam illustrandi. Quamobrem *pii esse debemus* (§. 160. 161.). Ex adverso *Impietas* est vitium, quo quis actiones suas ad voluntatem Dei componere non vult. Ea igitur *lege naturali prohibita* (§. 164. 51.). *Hypocrisis* est pietatis simulatio, quando scilicet actus saltem externi, præsertim verba, vox, vultus

ac

ac geſtus pietatis ſpeciem præ ſe ferunt, a qua tamen actus interni procul abſunt. Quamobrem cum lex naturæ requirat conſenſum actionum internarum & externarum (§. 52.); *hypocriſis lege naturæ prohibita* (§. 51.).

§. 168.

De obedientia Deo præſtanda.

Obedientia eſt promptitudo faciendi, quod vult alius, & non faciendi, quod non vult. Quamobrem cum voluntas noſtra generaliter determinanda ſit ad agendum, quod Deus vult, & noluntas ad non agendum, quod non vult (§. 164.); *Deo obedire obligamur*, conſequenter *Inobedientia*, obedientiæ oppoſita, *lege naturali prohibita* (§. 51.).

§. 169.

De amore Dei.

Deus ſumme perfectus eſt. Quamobrem cum voluptate perfundatur animus, quando nobis conſcii ſumus perfectionis alicujus, quod a poſteriori conſtat; ſumma Dei perfectio agnita ſumma quoque voluptate perfundit animum. Diſpoſitio animi ex ſumma Dei perfectione voluptatem maximam percipiendi *Amor Dei* dicitur, & *Amor*

com-

complacentiæ audit, qui in ſola voluptatis perceptione ex alterius perfectione terminatur. Quoniam itaque Deum agnoſcere obligamur (§. 163.), ad perfectionem vero ejus ſummam nihil conferre valemus, ſumma enim alias nondum eſſet; *Deum ſuper omnia amare debemus, amorque Dei amor complacentiæ eſt.*

§. 170.

De Deo amando, quia bonus in nos.

Deus ſumme bonus eſt, & quicquid boni vel natura habemus, vel aliunde obtinuimus, Deo acceptum ferendum. Quoniam itaque Deus eſt bonus in nos, ex collatione autem bonorum in nos facta, ſeu beneficiorum agnitione oriatur amor benefactoris; *Deus amandus quoque eſt, quia bonus in nos.* Cum *bonitas divina*, quæ in collatione bonorum conſiſtit, ad ſummam Dei perfectionem pertineat; *Deum amare, quia bonus in nos, eſt ejus bonitate ſeu beneficentia delectari*, conſequenter *amor ex contemplatione bonitatis divinæ ortus ſub amore complacentiæ continetur* (§. 169.).

§. 171.

De timore Dei.

Qui alterum amat, nil facit, quod ipſi diſplicet, ſed facere ſtudet, quod placet,

placet, consequenter non facit, quod ejus voluntati adversum. Ex amore igitur nascitur sollicitudo animi nil faciendi, quod voluntati alterius adversum, quæ *Timor filialis* dicitur in oppositione ad *Timorem servilem*, si quis metu pœnæ adactus facit, quod vult alter, vel non facit, quod a se fieri non vult. Quamobrem cum *Deum* super omnia amare debeamus (§. 169.); eundem quoque *super omnia timere debemus, timore scilicet filiali.*

§. 172.

De reverentia erga Deum & laude divina.

Homo bonitatem Dei summam agnoscere &, quantum potest, alios quoque ad ejus agnitionem perducere debet (§. 163.), atque per eam, tanquam motivum, actiones suas liberas determinare (§. 160.). Quamobrem cum actiones externæ cum internis consentire debeant (§. 52.), nec alios ad agnitionem perfectionis summæ Dei perducere valeamus nisi actibus externis; *homo verbis ac factis significare debet, se perfectionem Dei summam agnoscere, ac ideo eundem maximi facere:* quæ declaratio cum *Reverentia* dicatur, *ad reverentiam*

tiam erga Deum obligamur, cumque in his ipsis actibus laus & honor consistat (§. 125.), *eidem debitum honorem atque laudem tribuere.*

§. 173.

De fiducia in Deo & acquiescentia in providentia divina.

Ex theologia naturali constat, Deum providentia sua tantundem in nos boni conferre & tantundem mali avertere, quantum salva ipsius sapientia fieri potest, & si qua nobis obveniant mala, ea in bonum finem dirigere. Qui veritatis hujus convictus est, se totum resque suas providentiæ divinæ committit ac dubios omnes eventus, nec propter futura angitur, sed curam omnem abjicit, quomodo in posterum res casuræ. Quoniam itaque homo Deum agnoscere obligatur (§. 163.), & virtus, qua se resque suas omnes providentiæ divinæ committit, *Fiducia in Deo*, qua vero appetitum & aversationem moderatur ex sensu certitudinis de rectitudine actionum divinarum in gubernatione hujus universi tam positivarum, quam privativarum, *Acquiescentia in providentia divina* dicitur; *homo fiduciam in Deo collo-*

collocare, seu *eidem confidere*, *ac in providentia divina acquiescere*, consequenter *non diffidere*, *& forte sua contentus esse, quæque ipsi eveniunt mala tranquillo animo ferre debet.*

§. 174.

De celebratione nominis divini.

Laus Deo tributa *Celebratio nominis divini* dicitur. Quamobrem *nomen divinum celebrare* (§. 172.), consequenter *attributa divina & opera ejus, & beneficia nobis atque aliis præstita in bonorum collatione, & malorum declinatione, vel eorundem in bonum finem directione nobis exhibita commemorare* (§. 12.) *& quanti ea faciamus significare debemus* (§. 172.). Cumque in specie celebratio nominis divini ob beneficia nobis aliisque præstita cum significatione voluntatis præstandi officia debita *Gratiarum actio* dicatur, Deumque etiam ob beneficia exhibita amare (§. 170.), ac ideo voluntas nostra determinata esse debeat ad officia debita præstanda (§. 171. 57. 41.); *Deo gratias agere debemus.*

§. 175.

De Oratione.

Constat Deum esse datorem omnis boni & providentiæ ipsius tribuendum, quod

quod bona præſentia conſerventur, futura veniant & mala depellantur, aut niſi hoc fiat in bonum finem dirigantur, quemadmodum jam ante monuimus (§. 170. 173.). Quamobrem cum hæc agnoſcere (§. 163.), & per motiva inde deſumta actiones noſtras determinare debeamus (§. 160.); *a Deo* quoque *petere debemus, ut bona, quæ dedit, conſervet atque in poſterum etiam conferat, mala vero depellat, aut, ſi obveniant, in bonum finem dirigat.* Hæc voluntatis noſtræ ſignificatio cum *Invocatio Numinis*, a nonnullis cum addito *mentalis* dicatur; *Deum invocare debemus.* Et quia actiones externæ cum internis conſentire, nec hæ ab illis abeſſe debent (§. 52.), ſermo autem, quo Deum invocantes eidemque gratias agentes verbis ore prolatis ſignificamus, quæ cogitamus, *Oratio* dicitur; *oratio lege naturali præcepta.* Patet autem, quatuor eſſe orationis ſpecies, quarum una de bonis conſervandis & obtinendis, ſecunda de malis avertendis vel in bonum finem dirigendis, tertia de gratiis agendis agit, & quarta denique pro aliis hominibus inter-

ceditur. Has cum distinguat Apostolus 1. Tim. II. 2. eas ex versione *Castalionis*, castæ Latinitatis autoris, *Supplicationes*, *Preces*, *Gratiarum actiones* & *Interpellationes* appellare possumus.

§. 176.

De hymnis. Cum *Hymnus* sit carmen in laudem Dei compositum, oratio autem omnis laudem Dei contineat (§. 175. 125.), consequenter orationis & hymnorum eadem sit materia, constet vero, carmina non modo per se aptiora esse ad attentionem excitandam & consequendam, affectus ciendos ac ea, de quibus agunt, memoriæ facilius & tenacius infigenda, verum etiam, cantu accedente, multo adhuc facilius atque certius tam in nobis, quam aliis eadem obtineri; *ad hymnos componendos & canendos natura obligamur.*

§. 177.

Quomodo officia erga Deum præstanda. Omnis actio recta requirit omnium facultatum consentientem usum (§. 16.). Quamobrem cum ad recte agendum obligemur (§. 52.), *officia* quoque *erga Deum præstanda sunt cum*

con-

consentiente usu omnium facultatum, consequenter *actus externi & interni conjungendi.*

§. 178.

Cum *Cultus divinus* sit complexus actionum Dei causa editarum, consequenter in præstatione officiorum erga Deum consistat (§. 57.), ad hanc vero nos obligari, ex hactenus demonstratis appareat; *Deum colere obligamur.* Dicitur autem *Cultus internus*, qui actionibus internis, *externus* autem, qui externis absolvitur. Quamobrem cum in præstatione officiorum erga Deum actus externi atque interni a se invicem separandi non sint (§. 177.); *cultus* quoque *internus cum externo conjungendus.* *De cultu divino.*

§. 179.

Quoniam curæ habendum, ut homines quoque alii ad agnitionem Dei (§. 163.) & virtutem (§. 139.), id eoque etiam pietatem perducantur (§. 167.), atque exemplo nostro aliis prodesse debemus (§. 139.); *homines cultus divini causa convenire debent*, consequenter *iisdem jus est determinandi ea, quæ ad conventus istos recte instituendos requi-* *De conventibus cultus divini causa instituendis.*

quiruntur (§. 46. 52.). Pertinet huc determinatio temporis, loci & modi eos celebrandi. Quæ vero in iis agenda ſint, ex fine eorundem patet. *Docenda* nimirum *ſunt ea, quæ de Deo, virtutis, præſertim pietatis, cultura & fuga vitiorum ſcitu neceſſaria, orandum & cantandum.*

§. 180.

De ceremoniis ad cultum divinum ſpectantibus.

Ceremoniæ ſunt ſigna eorum, quorum in executione propoſiti alicujus meminiſſe debemus: quæ *ſi ſimul influant in determinationem actionis committendæ, ceteris præferendæ* (§. 48.). Cum *hominibus* jus ſit determinandi ea, quæ ad conventus cultus divini cauſa recte inſtituendos requiruntur (§. 179.); iisdem quoque *jus eſt ceremonias cultui divino convenientes inſtituendi.*

§. 181.

De idololatria.

Idololatria dicitur cultus divinus omnis exhibitus iis, qui Deus non ſunt. *Idololatriam* igitur *committit, qui officia Deo debita præſtat iis, qui Deus non ſunt*, veluti diis fictis, aut enti, quod Deum eſſe non opinatur (§. 178.). Quamobrem cum Deum colere debe-

amus

amus (§. *cit.*), omnes autem noſtræ actiones rectæ eſſe debeant (§. 52.), atque ad rectitudinem actionis requiratur judicium verum de ejus rectitudine (§. 53.); *idololatria lege naturali prohibita.*

§. 182.

Superſtitio ſunt actiones, per erroneas de Deo & providentia divina quoad ea, quæ homini bona, vel mala ſunt, opiniones determinatæ. Cum actiones noſtras per motiva ab attributis divinis deſumta determinare obligemur (§. 160.); ex rectitudine actionum patet ut ante (§ 181.), *ſuperſtitionem legi naturali prohibitam eſſe.* Ex notione autem idololatriæ & ſuperſtitionis intelligitur, quinam *cultus* divinus ſit *idololatricus & ſuperſtitioſus*, Cumque tam idololatria, quam ſuperſtitio ſit prohibita, *cultus tam idololatricus, quam ſuperſtitioſus lege naturali prohibitus.* *De ſuperſtitione & cultu idololatrico & ſuperſtitioſo.*

PARS II.

De Dominio & juribus atque obligationibus inde naſcentibus.

CAPUT I.

De Communione primæva & origine Dominii.

§. 183.

De jure ad uſum rerum neceſſarium.

Uſus rerum neceſſarius dicitur, qui ad hoc requiritur, ut obligationi noſtræ naturali ſatisfaciamus. Quamobrem cum lex naturæ det nobis jus ad ea, ſine quibus obligationi noſtræ naturali ſatisfacere non poſſumus (§. 46.); *natura hominibus in univerſum omnibus competit jus ad uſum rerum quarumcunque neceſſarium, ſcilicet tam neceſſariarum, quam utilium & voluptuariarum* (§. 114. & ſeqq. & 119. 121.), adeoque *is licitus eſt* (§. 49.).

§. 184.

De jure res deſtruendi.

Quodſi ergo *res quædam uſu conſumuntur, eas deſtruere licet*, veluti occidere animalia, quorum carne veſcimur, & quorum pelle utimur ad veſtitum.

§. 185.

§. 185.

De rebus in futurum usum asservandis.

Quoniam homini natura competit jus ad usum rerum necessarium (§. 183.); *si quæ res non omni tempore haberi, aut saltem ea, quo iisdem indiges, non æque commode haberi possunt, eas in futurum usum colligere & asservare licet.* Cumque nemo usum istum impedire debeat (§. 50. 183.); *res usus necessarii causa apprehensas aut in futrum asservatas nemo alteri eripere debet, & in eo stare tenetur judicio apprehendentis, aut asservantis* (§. 78.).

§. 186.

De communione primæva.

Cum hominum natura æqualium eadem sint jura (§. 70.); *jus quoque ad usum rerum naturalium necessarium omnibus hominibus idem competit* (§. 183.). Quamobrem cum Jus *commune* sit, quod idem pluribus simul competit (§. 101.), & ideo *Res communis*, ad quam pluribus idem jus competit; *natura hominibus competit jus commune ad usum rerum naturalium necessarium & res omnes natura communes sunt.* Vocatur autem Jus istud commune ad usum rerum quarumcunque naturalium necessarium *Communio primæva*, sicut simpliciter *communio*, *vel*

communio rerum jus idem in easdem res pluribus competens. Atque ex dictis patet, *juris naturæ esse communionem primævam*, non vero eandem temere fingi.

§. 187.

De jure in rem, quæ usu non consumitur.

Quia *in communione primæva* idem omni homini jus competit ad usum rei naturalis necessarium (§. 186.); *si qua res usu non consumitur, finito usu, alius quicunque eadem uti potest, nec qui ante usus fuerat id prohibere potest* (§. 50.). Et ex eadem ratione *si plures ejusdem rei usum simul participare possunt, participatio promiscue volentibus permittenda.*

§. 188.

De rebus industrialibus & artificialibus in communione primæva.

Homines operam dare debent, ne desit sufficiens rerum necessariarum, utilium & voluptuariarum tam industrialium, quam artificialium copia (§. 121. 123.), ac ideo unusquisque eum laborem seligere debet, cui se parem sentit (§. 124.) & naturaliter conjunctis viribus se statumque suum perficere obligantur (§. 44.). *In multiplicandis* igitur *rebus industrialibus & artificialibus, stante communione primæva, intendi nequit nisi communis omnium usus*, & per consequens

res

res non minus induſtriales & artificiales, quam naturales communes eſſe debent (§. 186.). Si quis tamen *res quasdam induſtriales vel artificiales in uſum ſuum paravit, iisdem uti nequit alius, niſi quatenus uſum rei, quæ uſu non conſumitur, vacantem habere, vel ejusdem rei uſum ſimul participare poteſt alius (§. 187.).*

§. 189.

Quoniam *in communione primæva* unicuique competit jus ad uſum rerum neceſſarium (§. 183.); *homini* quoque *cuivis competit jus ad omnes actus, ſine quibus uſus neceſſarius obtineri nequit*, veluti *jus capiendi feras, piſces, volucres, decerpendi poma, cædendi ligna* & ita porro. *Jus commune ad actus.*

§. 190.

Quia omni homini natura idem jus eſt ad uſum neceſſarium rerum naturalium (§. 186.); *in communione primæva homini cuilibet commorari ac habitare ubivis terrarum licet, ubi libuerit & quamdiu libuerit, atque transire per loca quæcunque, prout ipſi opus viſumque fuerit, ac inde petere res, quibus indiget.* Immo cum etiam res artificiales ſint communes (§. 188.), *ſi alicubi fuerint ædes* *Jus commorandi, habitandi & transeundi.*

inhabitatæ, aut quæ plures habitatores recipiunt, in iis habitandi cuilibet jus eſt, quamdiu viſum fuerit.

§. 191.

De jure proprio & communione negativa.

Juri communi opponitur *Jus proprium*, quod uni cuidam, vel pluribus conjunctim excluſis ceteris omnibus competit (§. 101.). Cum *natura* res omnes ſint communes (§. 186.); *nemini jus proprium in rem quandam competit. Res*, in quam alicui jus proprium competit, dicuntur *ſingulares, vel ſingulorum;* in quas nemini competit, *res nullius.* Atque ideo patet, *natura non dari res ſingulorum.* Nimirum in natura hominis nulla datur ratio, cur hæc res ipſius potius potius, quam alterius eſſe debeat. Dicitur autem *communio negativa*, in qua res communes ſunt nullius, *atque talis eſt primmæva* (§. 186.)

§. 192.

De uſu proprio rei.

Cum res uſus neceſſarii cauſa apprehenſas, aut in uſum futurum aſſervatas nemini eripere liceat (§. 185.), qui vero res apprehendit ſeu potentiæ utendi ſubjicit, jure ſuo utitur (§. 183.); *uſus rei, qui antea promiſcue patebat omnibus*

bus, efficitur ei proprius, qui animo utendi eandem potentiæ utendi ſubjicit, ſeu in eum ſtatum redigit, quo eadem uti poteſt. Idem intelligitur de re, quæ uſu non conſumitur, quamdiu durat uſus (§. 187.). Atque hoc modo hominibus inſinuata eſt notio juris proprii in re.

§. 193.

De turbatore communis primævæ.

Turbator communionis primævæ dicitur, qui vi impedire conatur ſive per ſe, ſive per alios, quo minus quis rebus uti poſſit, prouti ipſi opus fuerit. Quoniam turbator impedit uſum juris alteri competentis (§. 183.); eidem reſiſtendi jus (§. 30.), conſequenter *ſe ac uſum rei adverſus turbatorem communionis primævæ defendendi competit unicuique* (§. 90.). Cumque jus commune ad uſum rei ſit jus perfectum (§. 183. 81.), ejus adeo violatio injuria (§. 87.); *in communione primæva juſta belli cauſa eſt, ſi quis alterum ab uſu rei vi depellere, aut apprehenſum eidem eripere conatur* (§. 98.).

§. 194.

De communione primæva ſublata.

Multiplicato genere humano & ſublata ſimplicitate vitæ, in qua tantummodo vitæ neceſſitati pro-

ſpi-

ſpicitur, nulla vero propemodum eſt de commoditate ac jucunditate cogitatio, rebus induſtrialibus & artificialibus opus eſt (§. 121.), quæ cum labori hominum debeantur (§. 124.), omnium tamen communes in communione primæva eſſe debeant (§. 188.), haud difficulter intelligitur, communionem primævam ſubſiſtere non poſſe, niſi homines officia erga ſeipſum atque alios ad amuſſim adimpleant, per ea, quæ de iis demonſtrata ſunt. Quoniam igitur nemo diffiteri auſit, hoc de hominibus univerſis ſperandum non eſſe, ubi vero a communione primæva receditur, res quæ ſunt nullius, fieri debent ſingulorum (§. 191.), & jus naturæ perfectivum nos obligat ad id, quod melius eſt, alteri præferendum (§. 48.); *non invito jure naturæ communio primæva ſublata & res ſingulorum factæ, ſeu juri proprio ſubjectæ.*

§. 195.

De dominio & ejus effectu.

Quoniam jus proprium habens eodem excludit ceteros omnes (§. 191.), vi autem libertatis naturalis unicuique permittendum, ut in determinandis actioni-

actionibus ſuis ſuum ſequatur judicium, quamdiu nil facit, ad quod non faciendum tibi perfecte obligatus (§. 78.); *ſi res juri proprio ſubjiciuntur, unicuique, cujus juri ſubjectæ ſunt, competit jus pro arbitrio ſuo de iisdem diſponendi.* Atque hoc jus proprium de re pro arbitrio ſuo disponendi, prouti ſcilicet ſibi viſum fuerit, *Dominium* appellatur, is vero, qui dominium in re habet, *Dominus.* Unde patet *dominum omni jure, quod vi dominii in re ipſi competit, ceteros omnes excludere, nec absque ejus voluntate dominium in alium abire poſſe* (§. 100.), adeoque *ipſi competere jus interdicendi cuivis omni actu vi dominii licito, nec patiendi, ut quis alius ſe invito aliquem ſibi arroget.* Unde porro ſequitur, *omnes actus dominio alterius contrarios eſſe illicitos* (§. 49). Quemadmodum vero *ſuum* in genere dicitur, in quo quis jus proprium habet; ita inde patet, *Res ſuas* eſſe, in quibus quis dominium habet.

§. 196.

Quodſi pluribus conjunctim in re indiviſa pro rata dominium competit, *Communio poſitiva* vocatur. Quamobrem *Communio poſitiva.*

rem cum dominus ſit perſona moralis (§. 195. 96.); *in communione poſitiva plures conjunctim ſpectantur tanquam una perſona & de ipſis conjunctim valent, quæ de domino prædicantur.*

§. 197.

De communione mixta.

Datur vero etiam *Communio mixta*, ex negativa ſcilicet & poſitiva, in qua res ſunt in dominio *Univerſitatis*, hoc eſt, multitudinis hominum certo fine conſociatorum, omnibus tamen nonniſi uſus earundem indifferenter competit, prouti ſcilicet unicuique opus fuerit, qualis eſt monachorum. Qui igitur *ſunt in communione mixta dominio univerſitatis excludunt omnes, qui ſunt extra univerſitatem, reſpectu autem ſingulorum res ſunt nullius, quoad uſum tamen omnium communes.* *Conſociari* autem hic dicuntur, qui in eundem finem conjunctim perſequendum conſentiunt.

§. 198.

De juribus in dominio contentis & quid ſit fructus rei.

Cum domino de re pro lubitu disponere liceat (§. 195.), disponi autem poſſit de re ipſa, ſeu ſubſtantia ejus, de uſu ejusdem & denique de fructu, quod

quod per ſe patet; dominium involvit jus triplex, nimirum jus disponendi de ſubſtantia rei, jus disponendi de uſu rei & jus disponendi de fructu rei: quorum illud *Proprietas*, iſtud *Jus utendi*, hoc denique *Jus fruendi* dicitur. Jus utendi & fruendi conjunctim vocatur *Jus utendifruendi.* Quodſi dominium nullo jure in eodem contento ſit deminutum, *dominium plenum;* ſi aliquo jure deminutum, *minus plenum* appellatur. Qui proprietatem habet, *Proprietarius* audit, cumque res ipſius maneat propria, etiamſi uſum, vel fructum habeat alius, *Dominus* quoque adhuc appellatur. *Fructus* autem dicitur res, quæ ex re altera provenit, veluti poma ſunt fructus arboris, vituli vaccarum.

§. 199.

Res aliena dicitur, quæ non in noſtro, ſed alterius dominio eſt. *Nemo* igitur *de rei alienæ ſubſtantia, uſu ac fructu disponere pro lubitu poteſt* (§. 195. 198.). Quoniam vero perinde eſt, ſive quid per nos, ſive per alium faciamus; *conſenſu domini de re aliena diſponere licet* (§. 195.). *De re aliena.*

195.). Et quia dominus pro ſuo arbitrio de re ſua disponere poteſt (§. *cit.*); *actus* quoque *ad dominii exercitium ſpectantes aliis permittere poteſt.*

§. 200.

De poſſeſſione. Detentio rei tanquam ſuæ, ſive quis eam ſuam eſſe putet, ſive ſaltem ſuam eſſe & ab aliis pro tali haberi velit, *Poſſeſſio* dicitur, & qui rem eo animo (qui vulgo animus rem ſibi habendi vocatur) detinet, *Poſſeſſor.* Quamobrem cum *Res in poteſtate noſtra* eſſe dicatur, ſi nobis eſt potentia phyſica de ea disponendi pro arbitrio noſtro, *poſſeſſione res in poteſtate noſtra conſtituitur*, ac per conſequens *ſine poſſeſſione dominium exerceri nequit* (§. 195.). Unde porro liquet, *domino competere jus rem poſſidendi.* Patet etiam ex ipſa definitione, *eum non poſſidere, qui rem detinet tanquam alienam, vel etiam tanquam rem nullius.*

§. 201.

De poſſeſſore bonæ & malæ fidei. Quodſi poſſeſſor putet rem eſſe ſuam, *poſſeſſor bonæ fidei audit*, conſequenter, *ſi rem alienam poſſidet, eam alienam*

eſſe

esse ignorat: si norit rem esse alienam, consequenter se non esse dominum (§. 199.), pro quo tamen haberi vult, *Possessor malæ fidei* vocatur. Atque ideo patet, *possessorem bonæ fidei fieri possessorem malæ fidei, quam primum scit rem a se possessam esse alienam.* Et quia jus possidendi soli domino competit (§. 200.); *possessor tam bonæ, quam malæ fidei nullo jure possidet*, cumque de re possessa pro lubitu disponere nequeat (§. 199.), *omnes actus ad exercitium dominii spectantes illiciti sunt* (§. 195.), *iisdemque injuria committitur* (§. 87.), *possessori tamen bonæ fidei non imputanda ob ignorantiam invincibilem* (§. 34.).

§. 202.

De usu & abusu dominii.

Rectus juris usus is est, quem officia exigunt, iis contrarius abusus (§. 66.). Quamobrem quoque *dominus re sua aliter uti non debet, quam officia exigunt, abusus autem naturaliter illicitus, a te tamen permittendus*, consequenter *non impediendus, quamdiu nil fit contra jus tuum* (§. 78.).

§. 203.

De rei derelictione.

Res derelinqui dicitur, ſi dominus nude nolit, eam amplius eſſe ſuam, ſcilicet ut actus voluntatis nil amplius contineat, quàm quod res ſua non eſſe debeat. Unde patet, *rem derelinquentem deſinere eſſe dominum* (§. 197. 198.), & per conſequens *rem derelictam fieri nullius* (§. 191.), *quamdiu* vero *dominus non habet animum rem ſuam derelinquendi, eum dominum manere.*

§. 204.

De jactatione rei ſuæ.

Rem vero *ſuam jactare* dicitur, qui nullo urgente officio, nec neceſſitate ulla, ſine ulla utilitate eam non vult eſſe ſuam. Quoniam conſtat homines, niſi rationis uſu deſtituantur, rerum ſuarum eſſe amantes, nec absque ulla urgente ratione quod ſuum eſt alterius eſſe velle; in caſu dubio *nemo ſuum jactare præſumitur.*

§. 205.

De poſſeſſione amiſſa.

Quoniam amiſſa poſſeſſione, res poteſtati domini ſaltem ſubducitur, ut dominium exercere nequeat (§. 200.), non vero ideo dominus non vult rem

ſuam ampliùs non eſſe; *poſſeſſione amiſſa, non amittitur dominium, ſed ſolo animo retinetur* (§. 203.), conſequenter etiam *jus poſſidendi* (§. 200.).

§. 206.

De dominio rerum in corporalium.

Cum non minus de rebus incorporalibus, veluti juribus nobis competentibus, pro arbitrio disponere poſſimus, e. gr. de jure venandi & aucupandi; *res* etiam *incorporales in dominio eſſe poſſunt, eidemque* ideo *ſubjici* (§. 195.). Ea de cauſa perinde ac res corporales dicuntur noſtræ, ac de iis eadem valent, quæ vi dominii de rebus corporalibus obtinent.

§. 207.

De bonis & patrimonio.

Res, quæ ſunt in dominio, univerſim ſpectatæ, nullo attento earum discrimine, dicuntur *Bona*. Unde *ad bona noſtra referendæ ſunt res incorporales, ſive jura noſtra* (§. 206.) *& ea etiam, quæ tibi ab aliis debentur, non vero res alienæ, quæ ſunt in numero rerum tuarum, nec, ſi ære alieno labores, bona intelliguntur, niſi ære alieno ſubducto.* Ipſa autem bonorum univerſitas *Patrimonium* appella-

tur, idque *amplum*, vel *tenue*, prouti multa, vel pauca bona continet.

§. 208.

De patrimonii cura.

Patrimonium utique ad ſtatum hominis externum ſpectat (§. 8. 207.). Quamobrem cum ſtatum quoque noſtrum externum perficere debeamus, quantum in poteſtate eſt (§. 43.); *ad patrimonium conſervandum & quantum in poteſtate eſt amplificandum obligamur.* Quoniam itaque *patrimonium ſuum dilapidare* dicitur, qui abuſu idem minuit; *nemo patrimonium ſuum*, conſequenter *bona ſua dilapidare debet* (§. 207.). Immo inde etiam colligitur, *Qui amplum patrimonium habet, ei non eſſe prorſus otiandum.* Tenet etiam ipſum naturalis obligatio, quæ neceſſitatem laborandi omnibus imponit, nulli otiandi libertatem concedit (§. 124.): id quod etiam ex illius immutabilitate liquet (§. 38. 42.). Cum conſervationi patrimonii repugnet cum derelictio (§. 203.), tum jactatio rei ſuæ (§. 204.); *tam jactatio, quam temeraria derelictio rei ſuæ legi naturæ minime convenit.*

CAP.

CAPUT II.

De modo originario acquirendi rerum dominium.

§. 209.

Natura unicuique competit jus ad uſum rerum neceſſarium (§. 186. 188.), & uſus earum, qui antea erat communis, efficitur ei proprius, qui utendi animo easdem potentiæ utendi ſubjicit (§. 192.). Quando itaque communio primæva tollitur (§. 194.), jus apprehendendi res uſus gratia tranſit in jus easdem dominio ſuo ſubjiciendi, ac ideo *natura rem nullius dominio ſuo ſubjicere poteſt, qui eadem indiget*, conſequenter cum de indigentia ſtandum ſit ſubjicientis judicio (§. 78.), *qui poteſt ac voluerit.*

De jure res nulli uſ ſubjiciendi.

§. 210.

Factum, quo quis declarat rem nullius ſuam eſſe debere & eam in hunc ſtatum redigit, ut ſua eſſe poſſit, *occupatio* dicitur. Unde patet, *natura jus occupandi competere promiſcue unicuique*, ſeu eſſe *jus hominum omnium commune* (§. 209.),

De occupatione & modo acquirenai originario.

cumque *Modus acquirendi originarius* dicatur, quo acquiritur dominium rerum nullius, *occupationem esse modum acquirendi originarium.*

§. 211.

Res mobiles, se moventes, immobiles.

Res corporales dicuntur *mobiles*, quæ de loco in locum moveri possunt, salva substantia, ac in specie *se moventes*, quæ ipsæ se de loco in locum movere possunt, veluti pecora: ast *immobiles*, quæ salva substantia de loco in locum moveri nequeunt, veluti omnes fundi, item ædificia.

§. 212.

De occupatione rerum mobilium.

Quodsi ergo *quis*, postquam dominia introduci cœperunt, *rem mobilem apprehendit, nec eam iterum abjicit, vel loco suo reponit, aut si in eum statum redigit, quo eam apprehendere potest, eam occupat* (§. 210.) consequenter *dominium ejus acquirit* (§. *cit.*).

§. 213.

De occupantione rei immobilis.

Similiter *si quis fundum aliquem limitibus circumscribit, aut usui cuidam non transitorio actu destinat, vel fundo limita-*

to

to inſiſtens verbis declarat præſentibus aliis, ſe velle eum eſſe ſuum; eundem occupat (§. 210.).

§. 214.

Et cum dominus jure excludat cęteros omnes (§. 195.), *res incorporales*, quæ etiam dominio ſubjici poſſunt (§. 206.), *occupantur, ſi quis iisdem actu utitur, nec patitur, ut utatur alius.* Quamobrem cum jus occupandi res nullius ſit res incorporalis (§. 121.); *introductis dominiis jus* quoque *occupandi res nullius occupari poteſt*, veluti *jus venandi, aucupandi, piſcandi in certo diſtrictu.*

De occupatione rerum incorporalium.

§. 215.

Quoniam jus occupandi occupatum eſt in dominio occupantis (§. 210.), conſequenter nemo eodem invito domino uti poteſt (§. 195.); *ſi quis in eo loco, in quo jus occupandi occupatum eſt, rem nullius occupat*, veluti ſi piſcetur in ea fluvii parte, in qua jus piſcandi alicui proprium eſt, *eam non ſibi acquirit, ſed ei, cujus eſt jus occupandi &*, hoc non obſtante, *injuriam eidem facit* (§. 87.).

Cuinam res acquiratur ab eo, qui jus occupandi non habet.

§. 216.

Quando id fiat absque injuria.

Enimvero cum casus nemini imputari possit (§. 3.); *si jure tuo usus casu occupes rem ejus speciei, cujus occupandi jus alteri proprium est, eandem quidem huic acquiris, actu tamen occupandi injuriam non facis.*

§. 217.

De occupatione ferarum.

Quoniam rem occupasti, quamprimum eam in hunc statum redegisti, ut eam apprehendere possis (§. 212.); *si retibus a te positis, ubi occupandi jus habes, fera irretita, ut sese extricare nequeat, vel instrumentis quocunque modo collocatis ita detineatur, ut effugere nequeat, aut si fera a te occupabilis sclopeto prosternatur, aut ita vulneretur, vel lassetur, ut manus tuas effugere nequeat; ea a te occupata est*, consequenter *tua.* Idem intelligitur de feris in sylva circumsepta inclusis.

§. 218.

De rebus se moventibus ex custodia elapsis.

Cum possessione amissa dominium solo animo retineatur (§. 205.); *si res se movens ex custodia tua elabitur, aut aufugit, tua manet* consequenter *etiam fera, quamdiu discernibilis. Quodsi* vero,

post-

poſtquam aufugit, diſcerni nullo modo amplius poſſit, adeoque conſtare nequeat, eam eſſe tuam, *tua eſſe deſinit & occupabilis fit*, tanquam res nullius (§. 210.).

§. 219.

Quia *res derelicta* fit nullius (§. 203.), *naturaliter occupantis eſt* (§. 210.), *ſi vero jus occupandi occupatum eſt, eam acquirere nequit, niſi is, cui jus occupandi proprium eſt* (§. 215.). *De acquiſitione rei derelictæ.*

§. 220.

Res amitti dicitur, quæ eo, qui illam habet, non advertente in humum cadit & eodem abeunte ibidem relinquitur. *Rebus amiſſis accenſentur, quæ de rheda currente non intelligentibus dominis, vel de curru auriga non intelligente cadunt.* Cum ex caſu non ſequatur, dominum rem amiſſam amplius habere nolle; *dominium rerum amiſſarum retinetur* (§. 205.), conſequenter *ea non fit inventoris* (§. 210.). Quodſi *inventor novit, quinam eam amiſerit, vel in inquirendo fuerit negligens, eam mala fide poſſidet* (§ 201.). Enimvero *ſi explorari non poſſit rei amiſſæ dominus*, cum evaneſcente ſpe eam re- *De re amiſſa.*

cuperandi animus derelinquendi præſumatur (§. 203.); *ea inventoris manet.*

§. 221.

De rebus jactis. Similiter *ſi navis levandæ cauſa*, veluti in tempeſtate, aut nave in brevia acta, *res in mare projiciuntur*, cum ex hoc facto colligi nequeat animus derelinquendi *dominorum* (§. 203.), eæ eorundem *manent*, *nec ad littora expulſæ*, *aut in mari captæ fiunt capientis.* Valet idem de rebus jactis, quod de amiſſis (§. 220.).

De rebus naufragis.

§. 222.

Cum *bona naufragorum*, quippe quæ in mare cadunt & fluctibus abrepta conſpectui eorum, qui in nave ſunt, ſubducuntur, æquiparentur rebus amiſſis (§. 220.); *ejusdem juris ſunt*, *cujus ſunt res amiſſæ.*

§. 223.

De theſauro. *Theſaurus* ſunt res mobiles, præſertim pretioſæ, vel pecunia, abditæ, quarum dominus ignoratur. Cum impoſſibile ſit, ut exploretur, quinam res in loco abſcondito depoſuerit, *per hypoth. theſaurus* habendus pro re nullius, conſequenter *naturaliter eſt inventoris*

toris, aut jure occupandi occupato, *ei acquiritur*, *cujus eſt jus occupandi* (§. 210. 215.).

§. 224.

De diviſione fructuum.

Fructus dicuntur *naturales*, quos natura ſua ſponte producit; *induſtriales* vero, quos nonniſi interveniente opera humana, ſeu cultura & cura, producit. Vocantur iidem *pendentes*, qui a re, ex qua provenerunt, nondum ſeparati; *percepti* autem, qui ab eadem ſeparati & plene collecti; *percipiendi*, quos quis percipere poterat, modo voluiſſet, conſequenter niſi negligens fuiſſet. Quodſi ad perceptionem requirantur plures actus, veluti cum fruges demetendæ, in manipulos obligandæ, in horreum avehendæ & ibidem grana ex ſpicis excutienda; *Perceptio inchoata* dicitur, quæ ad unum, vel alterum tantummodo actum proceſſit; *Conſummata* vero, quæ nullum amplius actum requirit. *Fructus* percepti *extantes* appellantur, quos poſſeſſor rei, ex qua provenerunt, adhuc habet; *conſumti*, quos non amplius habet.

§. 225.

§. 225.

De actionibus suis æquiparandis. Quoniam *actiones hominis liberæ*, quatenus ipsi, vel *rebus* aliis utiles sunt, perinde ac res æstimabiles sunt, & *dominiis introductis* esse debent, prouti ex inferius demonstrandis clarius eluceſcet; eædem *æquiparantur rebus, quæ sunt in dominio nostro*, consequenter etiam *operæ*, itemque *cultura & cura rerum, quæ sunt in dominio.*

§. 226.

De illarum fructibus. Hinc porro sequitur, *quæ ex operis, cultura & cura nostra proveniunt, ea esse illarum fructus* (§. 198.). Unde *fructus industriales sunt partim fructus rei, partim industriæ*, seu operæ, culturæ atque curæ (§. 224.). *Ad actus perceptionis* vero *pertinet etiam destinatio ad certum usum*, veluti si glandes sponte in terram cadentes suibus illuc actis vescendas relinquas, vel gramina pecudibus depascenda.

§. 227.

De specificatione. *Species* appellatur individuum certæ speciei. Hinc *specificatio* vocatur actus, quo ex materia quadam efficitur res alterius speciei, & *forma, quæ materiæ indu-*

inducitur, eſt fructus operæ ſpecificantis (§. 226.). Atque hinc patet, quatenus *res artificiales* ſint in fructu eas facientis (§. 121.): *omnes* nimirum *fiunt ſpecificatione.* Cum grana in ſpicis, ex quibus excutiuntur, jam extent; *granorum ex ſpicis excuſſio ſpecificatio non eſt.*

§. 228.

De rebus fructuoſis & infructuoſis & cujusnam ſint fructus.

Res fructuoſa dicitur, quæ fructum præſtat; *infructuoſa* vero, quæ fructum non præſtat. Dicitur etiam ſubinde ſua natura ſterilis. Quoniam res fructuoſæ dominio ſubjiciuntur propter fructus inde percipiendos, quod per ſe patet, ac ideo dominium quoque continet jus fruendi (§. 198.); *fructus ejus ſunt, cujus eſt res fructuoſa, ſeu domini rei fructuoſæ*, conſequenter cum dominus jure ſuo excludat ceteros omnes (§. 195.), *jus percipiendi fructus nemini competit niſi domino.*

§. 229.

An poſſeſſor rei alienæ fructus participet.

Hinc porro patet, *poſſeſſori rei alienæ*, ſive is bona, ſive mala fide poſſideat, *non competere jus percipiendi fructus*, conſequenter *naturales tam pendentes quam perceptos eſſe domini* (§. 224.), cum vero

vero induſtriales ſint partim fructus rei, partim induſtriæ (§. 226.), *induſtriales eſſe commues pro rata domini rei & poſſeſſoris, cujus culturæ ac curæ debentur*, veluti ſi quis fundum alienum poſſidet, domini, quantum valet uſus fundi, & poſſeſſoris, quantum valet ejus cultura & cura.

§. 230.

De differentia inter poſſeſſorem b. & m. f.

Cum perceptio fructuum ad exercitium dominii ſpectet (§. 228.); *poſſeſſor malæ fidei fructus percipiendo injuriam facit domino* (§. 201.), conſequenter *ei competit jus ipſum puniendi, quod perceperit* (§. 93.): aſt *poſſeſſor bonæ fidei*, cum ei factum imputari nequeat (§. 202.), *ideo puniri non poteſt, quod fructus perceperit. Quodſi* vero *fructus fuerint conſumti, uterque rem alienam conſumſit* (§. 229.).

§. 231.

De jure inſpecificatione.

Si quis ex aliena materia ſpeciem fecit, cum materia ſit domini materiæ, forma inducta, tanquam fructus operæ ſpecificantis (§. 227.), ſpecificantis (§. 228.), *ſpecies communis eſt materiæ domini & ſpecificantis pro rata ejus, quanti unum quod-*

quodque eſt. Hinc facile intelligitur, quale ſit jus ejus, qui partim ex ſua, partim ex aliena materia ſpeciem facit, aut ex aliena alieno nomine, cum perinde ſit, ſive quis quid faciat per ſe, ſive per alium. Patet vero, *mala fide ſpecificantem injuriam facere domino materiæ* (§. 201.), *ac ideo poenæ obnoxium fieri* (§. 93. 153.).

§. 232.

In excuſſione granorum ex ſpicis.

Quoniam granorum ex ſpicis excuſſio ſpecificatio non eſt (§. 227.), ſed grana pars ſpicarum ſunt; *ſi quis ex alienis ſpicis grana excutit, tam grana, quam ſtramen domini ſpicarum ſunt.* De injuria notanda repetantur ex præcedente paragrapho.

§. 233.

De foetura.

Foetus ſunt fructus animalium, veluti vituli vaccarum, agni ovium (§. 198.). Quamobrem *ejus ſunt, cujus ſunt animalia*, veluti vituli domini vaccarum, agni domini ovium. Idem tenendum de ovis a volucribus domeſticis & de pullis ex ovis excluſis. Nec obſtat, quod animal tuum imprægnaverit meum, mas nempe foeminam.

§. 234.

§. 234.

Quomodo ſpectandi fructus percepti.

Cum *fructus* percepti a re, ex qua provenerunt, ſeparatim exiſtant (§. 224.), & peculiarem domino utilitatem præſtent; *quamprimum percepti, ſpectantur abſolute tanquam res in dominio exiſtentes.*

§. 235.

De confuſione & commixtione.

Confuſio dicitur, quando duorum vel plurium dominorum materiæ liquidæ aut liquefactæ invicem miſcentur, ut prodeat maſſa quædam ex utroque mixta; *Commixtio* autem, quando arida & ſolida corpora ita permiſcentur, ut, quæ unius ſunt, diſtincta quidem maneant ab iis, quæ ſunt alterius, omnia tamen ſimul totum quoddam conſtituant. Quoniam neminī invito dominium rei ſuæ auferri poteſt (§. 195.); *ſi res confuſæ vel commixtæ ſeparari nequeunt, aut ſaltem non ſine detrimento poſſunt, pro rata fiunt communes, ex quantitate & qualitate ejus, quod ante quisque habuerat, æſtimanda, in caſu oppoſito quilibet retinet, quod ſuum eſt.*

§. 236.

§. 236.

Idem tenendum esse de *Ferruminatione*, qua metalla ejusdem generis formata, vel non formata, nulla alia materia interveniente consolidantur, & *Adplumbatura*, qua duæ diversi generis res mediante alia quadam ab ipsis diversa materia coagmentantur, per eandem rationem patet. *De ferruminatione & adplumbatura.*

§. 237.

Solum dicitur portio telluris, quatenus homines & res alias sustentat; *Superficies* vero, quicquid solo cohæret & supra id eminet, veluti arbores, vites, plantæ, domus. Constructio ædificii *Ædificatio*, & quatenus in solo extruitur, *Inædificatio* appellatur. Patet autem ut ante (§. 235.), *si quis in solo suo ex aliena materia, vel in solo alieno ex sua materia ædificet, ædificium dominorum materiæ ac soli commune esse pro rata, nisi ædificium mobile sit*, ut nimirum auferri possit. *De ædificatione.*

§. 238.

Idem intelligitur de *Plantatione*, qua planta solo immittitur, ut radices in *De plantatione & satione.*

eo agat & inde nutrimentum capiat, itidemque de *Satione*, quando ſemen terræ committitur, ut plantæ inde progerminent. Id tantummodo hic tenendum, ſi rata in communione determinanda, ſpectandum eſſe, quantum valet planta, dum in ſolo ponitur, vel ſemen, dum eidem committitur, & uſus ſoli cum cultura & cura (§. 225.).

§. 239.

De ſcriptura & pictura. Similiter ob rationem eandem *ſi quis in chartis vel membranis tuis carmen, hiſtoriam, orationem ſcripſerit, vel in tabula tua pinxerit; corpus pro rata commune erit.* Nimirum in communione nihil abſurdi alit dominium vel pro milleſima, immo vel millioneſima parte. Quid vero juris ſit in communi dividundo, quando res diviſionem non admittit, nec communio ſubſiſtere poteſt; ſuo loco deinceps patebit.

§. 240.

De ſtolonibus & herbis emiſſariis. *Stolones ex radicibus arboris vicini in fundum tuum actis nati & herbæ vel ex radicibus intra terram longe lateque ſparſis, vel cauliculis humi repentibus emiſſæ ex herba aliena*

aliena in fundo tuo, cum ſpectari debeant tanquam fructus fundi tui, utpote a natura in eodem productæ (§. 198.), *tuæ ſunt.*

§. 241.

Quoniam res uſus cauſa dominio ſubjiciuntur (§. 121. 195.); *cum fundo dominio* quoque *ſubjectum intelligitur ſpatium intra atmoſphæram, quod perpendiculariter fundo imminet, quo usque a ſuperficie aliqua occupari poteſt*, & brevitatis cauſa a nobis *Spatium atmoſphæricum* appellatur. Quamobrem cum *rami ab arbore vicini per ſpatium tuum atmoſphæricum diffuſi* aſſimilentur herbis emiſſariis, quæ tuæ ſunt (§. 240.), illi quoque *tui ſunt*, conſequenter *etiam fructus, quos edunt* (§. 228.), &, *ſi rami obſtent, quo minus fundi uſum facere poſſis, quem vis, tibi competit jus ſublucandi arborem*, ſicuti *vicino jus cædendi arborem*, cui competit jus diſponendi de ipſa arboris ſubſtantia, invito auferri neſcium (§. 195.).

De jure in arborem vicini.

§. 242.

Acceſſio eſt adjectio rei cujusdam ad alteram, quæ certam formam jam habet,

De acceſſione naturali, artificiali & mixta.

habet, ut eidem quomodocunque cohæreat, vel inexiſtat. Et quod ita adjicitur, *Acceſſorium;* res vero, cui adjicitur, *Res principalis* appellatur. Dicitur autem *Acceſſio naturalis*, quam natura facit; *artificialis*, quam faciunt homines; *mixta*, ad quam natura & induſtria humana concurrunt, quæ etiam *induſtrialis* appellari poterat (§. 224.). *Quodſi res aliena rei tuæ accedens absque rerum detrimento ſeparari poſſit*, veluti gemma tua alieno annulo incluſa, *manet ea domini ſui*, *in caſu* autem *oppoſito res principalis cum acceſſoria fit communis* (§. 195.): *quodſi res nullius accedat*, *ea nullius manet*, *quamdiu non occupatur* (§. 210.). In acceſſione artificiali, quid ſit principale, quid acceſſorium, dijudicandum potiſſimum ex deſtinatione.

§. 243.

De interitu rei.

Res interire dicitur, ſi exiſtere deſinit. *Species* autem *interire* dicitur, ſi forma deſtruitur, materia manente. Cum nemo in re jus habeat niſi dominus (§. 195.); *res interit ſuo domino*, ſeu *ipſe jus ſuum in ea amittit*, aſt *ſpecie intereunte*, *materiæ adhuc dominus manet.*

§. 244.

§. 244.

Unde patet, *ſi fluminis vi particulæ quædam terræ inſenſibiliter abraduntur, ut ſucceſſu temporis fundus tuus ſenſibile patiatur decrementum, vel etiam partes ſenſibiles uno impetu abripiuntur & in aqua diſſolutæ avehuntur, te in ea parte, quæ fundo tuo detrahitur, dominium amittere.* *De fundo vi fluminis imminuto.*

§. 245.

Enimvero *ſi vis fluminis de fundo tuo partem aliquam detraxerit & vicini fundo obtulerit*, cum tunc ea non intereat (§. 243.), nec tibi invito dominium auferri & in alium transire poſſit (§. 195.), *illa tua manet, quamdiu eandem non derelinquis* (§. 203.). Dicitur autem violenta ablatio partis de fundo tuo in alienum vi fluminis, aut alio caſu facta *Avulſio.* *De jure avulſionis.*

§. 246.

Quodſi *naturalis alveus a flumine ad aliam partem fluente in univerſum derelinquatur*, cum alveus ejus ſit, cujus eſt flumen, ipſe autem non intereat (§. 243.), *patet* ut ante (§. 245.), *eum manere ejus, cujus eſt flumen.* Quamobrem *De alveo derelicto.*

ſi flumen fuerit nullius, alveus quoque *derelictus nullius erit*, conſequenter *occupabilis ab eo, qui jus occupandi habet* (§. 210. 215.).

§. 247.

De inſula ab agro facta.

Similiter patet, *ſi flumen ab agro tuo faciat inſulam, hanc tuam eſſe; ſi ex communi, eam pro rata communem eſſe.*

§. 248.

De alveo ex agro tuo facto.

Quodſi fluvius novum ſibi fecerit alveum ex agro tuo, cum ſpectetur novus alveus tanquam res a te amiſſa, cujus recuperandi ſpes adhuc ſupereſt, quatenus nimirum fluvius ad priſtinum alveum reverti, vel ad aliam partem fluere poteſt (§. 220.); *dominium in eo retines* (§. *cit.*), conſequenter *ager reſtitutus tuus eſt & quælibet ejus pars reſtituta tua eſt.*

§. 249.

De jure inundationis.

Similiter *ſi ager tuus totus fuerit inundatus, etiamſi per plures annos duret inundatio, dominium in eo retines* (§. 195.), *quamdiu eum non derelinquis* (§. 203.).

§. 250.

§. 250.

De insula in mari vel flumine nata.

Si insula in mari vel flumine nascatur casu quodam, veluti terræ motu, aut *quia amnis paulatim colluendo locum eminentem supra alveum fecit eumque alluendo auxit*, cum ea sit res, quæ nondum extitit in rerum natura, *nullius erit* (§. 191.), consequenter *occupabilis ab eo, qui jus occupandi habet* (§. 210. 215.). Enimvero *si insula in flumine fit, quia locum, qui alvei fuit, siccum relinquit & circumfluere cœpit*, cum tunc non sit nisi pars alvei derelicta, *erit ea ejus, cujus est flumen* & per consequens *nullius, si flumen nullius* (§. 246.).

§. 251.

De Jure alluvionis.

Alluvio dicitur accessio naturalis, qua vi fluminis fundo adjacenti insensibiliter adjiciuntur particulæ quædam terræ, ut is successive sensibile capiat incrementum. Cum *incrementum per alluvionem factum* sit res, quæ antea in rerum natura nondum extitit, *patet* ut ante (§. 250.), *id esse nullius*, consequenter *ab eo occupabile, qui occupandi jus habet.*

§. 252.

Idem ſpecialius expenditur.

Sunt autem *Agri* vel *aſſignati*, qui certa menſura comprehenduntur, vel *limitati*, qui certis limitibus artificialibus, ſeu facto hominum conſtitutis circumſcribuntur, vel denique *arcifinii*, qui terminos naturales habent, veluti fluvios, montes, ſylvas. Cum jus occupandi incrementum per alluvionem factum occupatum intelligatur ab eo, qui agrum arcifinium eſſe voluit, minime vero, qui agrum aſſignatum vel limitatum habet; *jus alluvionis ei competit, cujus ager arcifinius eſt, non vero ei, qui agrum aſſignatum, vel limitatum habet* (§. 251.). Quamobrem cum ager arcifinius non ſit, ſi inter eum & fluvium via publica intercedat, nec ea debeatur ab agro tanquam pars ipſius; *ſi inter agrum & fluvium via publica intercedit, nec ea debetur tanquam pars agri, dominio agri jus alluvionis non adhæret.*

§. 253.

An id obtineat in lacubus & ſtagnis.

Cum lacus & ſtagna ſuos habeant limites, ut, quando creſcunt, vel decreſcunt, nihil hinc decedat, vel accedat fundis vicinis, ſed quilibet in eo,

eo, quod ſuum eſt, dominium retinere poſſit; *in lacubus & ſtagnis jus alluvionis non obtinet* (§. 251.). Dicitur autem aqua non fluens, ſi perpetua fuerit *Lacus;* ſi non perpetua, ſed certo tantummodo anni tempore fundum tegit, *Stagnum.* Non obſtat perpetuitati, quod ſubinde etiam lacus caſu exareſcant.

§. 254.

Cum communio poſitiva ſit, ſi duobus vel pluribus conjunctim in re indiviſa pro rata dominium competit (§. 196.); *communio, quæ ſpecificatione* (§. 231.), *confuſione & commixtione* (§. 235.), *ferruminatione & adplumbatura* (§. 236.), *ædificatione* (§. 237.), *plantatione & ſatione* (§. 238.), *ſcriptura & pictura* (§. 239.), *atque acceſſione introducitur* (§. 242.), *poſitiva eſt: dominium* vero *in ea proprie loquendo non originarie acquiritur, quatenus tamen res communis antea nondum extitit in rerum natura, acquiſitioni originariæ æquiparatur illius acquiſitio* (§. 210.). *Qualis communio per antecedentia inducatur.*

CAPUT III.

De obligationibus & Juribus ex dominio oriundis.

§. 555.

An dominium contineat jus rem perdendi.

Quia *dominus* re ſua aliter uti non debet, quam officia exigunt (§. 202.), *nulla obligatione naturali urgente rem ſuam deſtruere, corrumpere vel deteriorem reddere non debet*, conſequenter *dominium non involvit jus rem ſuam perdendi vel deteriorandi* (§. 49.). Fluit jus diſponendi pro lubitu de re ſua, quod domino competit, ex libertate naturali (§. 195.), quæ obligationem naturalem minime tollit (§. 77.).

§. 256.

De jure immutandi rem ſuam & ſpecificandi.

De ſubſtantia rei diſponit, qui fundum immutat, vel ſuperficiem, aut rem aliam, & qui ex materia facit ſpeciem: id quod per ſe patet. Quamobrem cum *domino* competat jus de ſubſtantia ſua pro arbitrio ſuo diſponendi, ſeu proprietas (§. 198.); eidem quoque *competit jus fundum, vel ſuperficiem, aut rem aliam immutandi & ex materia*

teria ſua ſpeiem faciendi; non domino & immutatio, & ſpecificatio illicita (§. 195.).

§. 257.

Ex eadem ratione *domino vi proprietatis competit jus dominium rei ſuæ in alium transferendi*, conſequenter cum translatio dominii in alium *Alienatio rei* dicatur, quatenus ſcilicet jam alius rei dominus fit, quam qui fuerat ante, *jus alienandi: non domino* vero *omnis alienatio rei alienæ illicita* (§. 199.). Unde porro ſequitur, *rem a non domino acceptam non fieri accipientis, ſed eam manere domni ſui* (§. 205.). Et quoniam res incorporales, veluti jura (§. 121.), etiam in dominio ſunt (§. 206.); *jura* quoque *dominus alienare poteſt*, veluti *jus piſcandi, venandi.* *De jure alienandi.*

§. 258.

Translatio dominii in alterum ſimpliciter ſpectata, ſine reſpectu ad dominum, *Datio* appellatur, ut *dare* idem ſit ac dominium rei ſuæ transferre in alterum; perinde patet, *neminem niſi dominum rem alteri dare poſſe*, conſequenter *neminem alteri dare poſſe rem alienam* (§. 199.). *De jure dandi rem.*

§. 259.

§. 259.

De jure conferendi jus ad actum vi dominii licitum.

Quando *dominus* rem ſuam alienat, dominium eius in alium transfert (§. 257.), conſequenter jus ad omnem actum vi dominii licitum. Quamobrem etiam *jus ad quemlibet actum vi dominii licitum in alium transferre poteſt, dominio retento:* quod tamen in hoc caſu diminui patet, cum jus iſtud fiat alterius proprium, ipſi invito non iterum auferendum (§. 100.).

§. 260.

De jure in re ſua conſtituto.

Similiter quia *dominus* de omni utilitate rei ſuæ pro lubitu diſponere poteſt (§. 195. 198.); *alteri* quoque *jus quodcunque in re ſua conſtituere poteſt, aſt non domino minus hoc facere licet.* Iſtiusmodi jus eſt jus hauriendi aquam ex puteo meo, jus eundi per fundum meum in fundum tuum.

§. 261.

De re aliena domino reſtituenda.

Cum dominium retineatur in re, quæ quomodocunque in poteſtatem tuam venit, ut eam poſſidere poſſis (§. 200. 205.), omnisque actus ad exercitium dominii ſpectans tibi illicitus (§. 195.), cavere autem debeas, ne alius inci-

incidat in bona fortunæ (§. 134.), conſequenter jacturam faciat rei ſuæ (§. 207.); *ſi quomodocunque res alterius in poteſtatem tuam veniat, operam dare debes, ut in poteſtatem domini redeat*, conſequenter *domino, quem noſti, res ſua reſtituenda, ſi non noris, inquirendum, quinam ſit dominus.* Exemplo eſto res amiſſa, quæ a te invenitur, aut res ſe movens, quæ in fundum tuum ingreditur.

§. 262.

De rei vindicatione.

Quoniam qui rem tuam detinet, eam tibi reſtituere obligatur (§. 261.); *tibi domino competit jus eam exigendi ab eo, qui detinet* (§. 46.), &, *ſi eam reſtituere nolit, vi adigendi ut faciat* (§. 80.). Jus rem ſuam vi perſequendi adverſus quemlibet poſſeſſorem, aut detentorem, *Vindicatio rei*, vel etiam *Jus rem ſuam vindicandi* dicitur. *Domino* igitur *competit jus rem vindicandi adverſus quemlibet poſſeſſorem, aut detentorem.* Quoniam tamen res domino reſtituenda (§. 261.); *rem tuam vindicaturus dominium probare debes, nec, antequam probaveris, alterum ad reſtitutionem vi adigere potes.* Cumque violenta juris ſui perſecutio bellum ſit (§. 98.); *Vindicatio rei ſuæ bellum eſt.*

§. 263.

§. 263.

Furtum, rapina, invaſio.

Ablatio doloſa rei alienæ inſcio ac invito domino animo eam ſibi habendi facta *Furtum* dicitur; ſi eadem vi fiat, *Rapina.* Qui furtum committit, *Fur*; qui rapinam, *Prædo* appellatur. Vocatur autem *Furtum manifeſtum*, ſi fur in ipſo actu furandi & res furtivas nondum in alium locum perlatas adhuc habens deprehenditur; in caſu oppoſito, *Furtum nec manifeſtum.* Quodſi quis inſcio ac invito domino de uſu rei ipſius disponit inſtar domini, *Furtum uſus;* ſi poſſeſſionem rei immobilis alicui invito intervertit, veluti ſubtrahendo creditori pignus, *Furtum poſſeſſionis appellatur.* Aſt *Invaſio* factum eſt, quo qui jus poſſidendi nullum habet alterum vi poſſeſſione ſua rei immobilis dejicit, & qui hoc facit, *Invaſor* audit.

§. 264.

De moralitate furti & rapinæ & rei furtivæ ac raptæ reſtitutione.

Cum dominus jure ſuo, quod in re habet, ceteros omnes excludat (§. 195.), nec idem invito auferri poſſit (§. 100.), *nec furtum, nec rapinam committere licet.* Et quoniam ſine voluntate

te domini dominium in alium transire nequit (§. 195.); *res furtiva & rapta manet domini*, consequenter *is eandem vindicare potest adversus furem, prædonem & quemcunque alium possessorem* (§. 262.), & *non modo fur atque prædo, verum etiam quilibet alius, in cujus potestatem venit, eam domino restituere tenetur* (§. 261.). Cumque omnis actus dominio alterius contrarius illicitus sit (§. 195.), *furtum* quoque *usus illicitum* (§. 198. 263.).

§. 265.

Jus possidendi domino competit (§. 200.), invito non auferendum (§. 100.). Quamobrem *invasio* quoque *naturaliter illicita est, & invasor possessionem alteri restituere tenetur*, cumque *dominus* pati non teneatur, ut quis alius se invito actum quendam vi dominii licitum sibi arroget (§. 195.), *jus habet invasorem de possessione injusta iterum dejiciendi, si eam restituere nolit*, consequenter *adversus invasorem jus belli eidem competit* (§. 98.). *De moralitate invasionis & jure in invasorem.*

§. 266.

Dominum rem suam alteri clam, vel vi eripientem non esse furem, vel prædonem, aut pos- *An dominus furtum, rapinam et*

invaſionem committere poſſit.

poſſeſſione rei ſuæ immobilis alterum vi dejicientem non eſſe invaſorem, ex ipſis terminis manifeſtum eſt (§. 263.). Furtum nimirum & rapina non committitur in re propria, ſed aliena, nec invaſor eſſe poteſt niſi non dominus. Ex eadem vero ratione patet, *dominium probandum eſſe, ne quis pro fure, prædone aut invaſore habendus*, ob quam idem in rei vindicatione fieri debet (§. 262.).

§. 267.

De jure puniendi furem, prædonem, invaſorem.

Fur, raptor & invaſor violant jus domini (§. 195. 263.), conſequenter eundem lædunt (§. 88.). *Domino* igitur *competit jus furem, prædonem & invaſorem puniendi* (§. 93.).

§. 268.

De jure defendendi res ſuas.

Quoniam adverſus eum, qui læſionem intentat, jus defenſionis nobis competit (§. 90.); *adverſus furem manifeſtum, prædonem & invaſorem res ſuas defendere licet* (§. 49.), atque *hoc jus infinitum eſt* (§. 94.). Quia vero fur, prædo & invaſor defenſioni reſiſtit, & quia corpus noſtrum vi impetit, *aggreſſor eſt*; *defenſio rerum conjungitur cum defenſione ſui.* Atque ita patet, *defenſionem rerum adverſus*

ſus furem manifeſtum, prædonem & invaſorem eſſe bellum (§. 98.).

§. 269.

Jacturam ſui facere dicitur is, cujus poteſtati absque voluntate ſua res quædam ſua ita ſubducitur, ut eam nunquam recuperare poſſit. Jactura ſui *Damnum* vocatur, & *damnum dare* dicitur agens, quod facto ſuo, vel non facto in cauſa eſt, ut jacturam tui facias, & in ſpecie *damnum voluntarium* ſive *doloſum* appellatur, quod ab homine intentione ſive directa, ſive indirecta datur; *Damnum culpoſum*, quod culpa in ſpecie ſic dicta datur, *Damnum* denique *caſuale*, quod caſu improviſo, nec evitabili datur. Cum patrimonium noſtrum, conſequenter bona ſive res noſtras conſervare debeamus (§. 208.); *quilibet, quantum poteſt, quodvis damnum a ſe avertere, nec alteri damnum dare, ſed potius, quantum in ſe eſt ab alio quoque avertere debet* (§. 133.), conſequenter *nemo alteri invito rem ſuam auferre debet, aut eam perdere, quocunque tandem animo fiat.* Ceterum hinc patet, *ſi dominus rem furto ablatam, vel a prædone* *De damno.*

done raptam non recuperat; furem & prædonem ipſi damnum dare.

§. 270.

De damno dato reſarciendo.

Cum nemo alteri damnum dare debeat (§. 269.), damnum autem conſiſtat in jactura ſui (§. *cit.*), adeoque is, cui damnum datur, minus habeat, quam antea habebat; *nemo efficere debet, ut alter minus habeat, quam habere debebat.* Quoniam igitur non amplius minus habet, quam habere debebat, ſi tantundem ipſi reſtituitur, quantum valet res, cujus jacturam facit, hoc eſt, *ſi damnum reſarcitur*, quod per ſe patet; *omne damnum dolo, vel culpa datum reſarciendum, tibique competit jus exigendi, ut reſarciatur.*

§. 271.

De ſe non locupletando re, vel ex re alterius.

Locupletior factus dicitur, qui plus habet, quam antea habebat. Unde *re alterius locupletior fit*, quando quod quis plus habet eſt res alterius, & *ex re alterius locupletior fit*, quando quod plus habet ex re alterius venit, vel ejus loco ſuccedit. Quia nemini dolo vel culpa dandum eſt damnum (§. 269.), hoc vero in jactura ſui conſiſtit (§. *cit.*);

nemo

nemo quoque *locupletior fieri debet cum damno alterius, nec re, nec ex re aliena,* consequenter cum damnum datum sit resarciendum (§. 270.), *si re, vel ex re mea non amplius extante locupletior factus es, tantum mihi restituere teneris, in quantum locupletior factus es.* Hujus principii amplissimus usus est in Jure.

§. 272.

Nullus actus ad exercitium dominii spectans bonæ fidei possessori imputari potest (§. 201.), consequenter nec privativus (§. 2.). *Possessor* igitur *bonæ fidei domino non tenetur ex facto & non facto ullo,* consequenter *saltem ex re,* quatenus scilicet eam nullo jure possidet (§. 201.). Ast cum possessori malæ fidei omnis actus ad exercitium dominii spectans imputari possit (§. 201.3.); *possessor malæ fidei tenetur domino tum ex re, tum ex quocunque facto & non facto.*

Unde domino teneatur possessor b. & m. f.

§. 273.

Quia possessor bonæ fidei ex facto & non facto suo non tenetur domino (§. 272.); *si res casu periit, eodem vel maxime casu apud dominum non peritura, ad nihil restituendum domino tenetur, neque et-*

Ad quia domino non teneatur possessor b. f.

iam tenetur ad damnum reſarciendum, ſi culpa ipſius res perierit, neque ad reſtituendum fructus percipiendos.

§. 274.

Ad quid poſſeſſor m. f. qua talis teneatur.

Enimvero quia *poſſeſſor malæ fidei* ex facto & non facto ſuo tenetur domino (§. 272.); *domino reſarcire tenetur damnum, ſi res culpa ſua interiit, immo etiam ſi caſu, eodem tamen caſu apud dominum non peritura, non vero ſi eodem caſu etiam apud eundem peritura fuiſſet*, quia tum interitus non dependet a non facto poſſeſſoris, neglecta nempe reſtitutione (§. 261.). *Idem* quoque, cum fructus pecipiendi induſtriales ſint (§. 224.), *tenetur ad reſtitutionem ratæ fructuum percipiendorum* (§. 229. 270.).

§. 275.

De fructibus extantibus.

Cum fructus rei ſint domini (§. 228.), induſtriales autem communes pro rata domini rei & poſſeſſoris (§. 229), nemo autem locupletior fieri debeat re alterius (271.); *poſſeſſor tam bonæ, quam malæ fidei reſtituere tenetur fructus naturales extantes & ratam induſtrialium extantium.*

§. 276.

§. 276.

Quia *poſſeſſor bonæ fidei* ex facto nullo, conſequenter nec ex conſumtione fructuum tenetur (§. 272.), locupletior tamen fieri nequit ex re aliena (§. 271.); *in tantundem tenetur, in quantum ex fructibus naturalibus conſumtis & conſumta rata induſtrialium factus eſt locupletior*, conſequenter cum de alieno vixiſſe dici nequeat, qui de proprio vivere potuit, *ſi tantundem habet in bonis, tantundem; ſi minus, minus; ſi denique nihil, nihil quoque reſtituere tenetur.* Ex adverſo cum *poſſeſſor malæ fidei* teneatur tum ex re, tum ex facto quolibet (§. 272), conſequenter etiam ex eo, quod rem alienam conſumſit (§. 230.); ideo *tenetur ad æſtimationem fructuum naturalium conſumtorum & ratæ induſtrialium domino debitæ conſumtæ reſtituendum.* Quæritur vero hic, quid reſtitui debeat, non quid reſtitui poſſit. *De fructibus conſumtis.*

§. 277.

Rem deterioratam minus valere, quam antea valebat, per ſe patet. Quamobrem cum domino deterioratione rei ſuæ damnum detur (§. 269.), *In quantum teneamur ex rei alienæ deterioratione.*

269.), nemo autem alteri damnum dare (§. *cit.*), & dolo ſeu culpa datum reſarcire debeat (§. 270.); *Qui rem alienam dolo vel culpa ſua deteriorem reddit, in tantum domino tenetur, quanto minoris eſt res deteriorata.*

§. 278.

In quantum poſſeſſor rei alienæ.

Quamobrem cum poſſeſſor bonæ fidei non teneatur ex ullo facto, poſſeſſor autem malæ fidei ex quocunque (§. 272.); *poſſeſſor bonæ fidei ex deterioratione rei tenetur ad nullam reſtitutionem, poſſeſſor malæ fidei in tantundem, quanto minus valet res deteriorata & de caſu facta deterioratione eadem tenenda, quæ de interitu caſuali* (§. 273.).

§. 279.

Impenſæ quid ſint & quotuplices.

Impenſæ dicuntur ſumtus, quos in rem impendimus, ſive ejus conſervandæ, ſive utendæ ac fruendæ gratia. Dicuntur autem *neceſſariæ*, quæ fiunt rei conſervandæ gratia; *utiles*, quibus res efficitur utilior & fructuoſior; *voluptuariæ*, quæ ſolius voluptatis percipiendæ cauſa fiunt. Quando impenſæ utiles fiunt, *res* dicitur *meliorari*. Vocantur autem *mixtæ*, ſi voluptuariæ inſint

ſint neceſſariis & utilibus, & *voluptuariæ prædominantur*, ſi magis voluptatis, quam neceſſitatis & utilitatis habetur ratio.

§. 280.

Impenſarum faciendarum obligatio & jus.

Cum patrimonium conſervare & quantum in poteſtate eſt amplificare obligemur (§. 208.), *dominus naturaliter obligatur ad faciendas, quantum in ſe eſt, impenſas neceſſarias & utiles.* Et quoniam curæ habere debemus, ut vitam quoque jucunde tranſigamus (§. 119.); *nec impenſæ voluptuariæ illicitæ, niſi pariant voluptatem nocuam* (§. 120.).

§. 281.

De reſtitutione impenſarum utilium & neceſſariarum.

Quoniam ad impenſas neceſſarias & utiles faciendas obligamur (§. 281.), poſſeſſor rei alienæ eas faciens nil facit, niſi quod dominus ipſe facere debuiſſet, modo utiles domino æque utiles ac poſſeſſori. Quamobrem *poſſeſſori tam bonæ, quam malæ fidei reſtituendæ ſunt impenſæ neceſſariæ & utiles, quibus res fructuoſior facta*, cum tamen poſſeſſor bonæ fidei ex nullo facto teneatur domino, poſſeſſor malæ fidei ex quocunque (§. 272.); *poſſeſſori bonæ fidei reſtituendæ*

endæ etiam ſunt impenſæ, quibus res utilior ſaltem facta, aſt poſſeſſori malæ fidei hæ reſtituendæ non ſunt, niſi domino fuerint æque utiles vel res facta pretioſior, ne ſcilicet is locupletetur cum damno poſſeſſoris (§. 271.), nec ipſe damnum incurrat, reſtituendo impenſas, quas ipſe facturus non fuiſſet (§. 269.), utpote inutiliter faciendas.).

§. 282.

De impenſis tollendis.

Impenſas tollere dicitur, qui ea tollit, quæ ſuo ſumtu in re aliena facta ſunt. *Tolli* autem dicitur *ſine detrimento rei*, quo ſublato res, a qua quid aufertur, non efficitur in ſe deterior. Quamobrem cum nemo locupletari debeat cum alterius damno (§. 271.); *Si poſſeſſor rem alienam reſtituit, impenſas tollere poteſt, quæ absque rei detrimento tolli poſſunt.*

§. 283.

De reſtitutione impenſarum voluptuariarum & colliſione damnorum.

Quoniam poſſeſſor b. f. domino non tenetur ex facto ullo (§. 272.), *eidem reſtituendæ ſunt impenſæ voluptuariæ quæ tolli nequeunt, vel ſimpliciter, vel ſine detrimento rei, quanti ſunt tempore reſtitutionis rei* (§. 271.). Aſt cum poſſeſſor m. f. teneatur ex facto omni (§. 272.),

ſi

ſi impenſas voluptuarias fecerit, quas dominus non facturus erat, & quas tolli non poſſe vel ſimpliciter, vel ſine detrimento rei noverat, culpa ipſius res deducta eſt in eum ſtatum, ut, ubi reſtituenda, aut dominus, aut poſſeſſor damnum ferre debeat (§. 17.). Quamobrem cum id poſſeſſori, non domino imputandum ſit (§. 3.); *impenſæ voluptuariæ, quæ tolli nequeunt vel ſimpliciter, vel ſine detrimento rei, nec dominus ipſe facturus erat, poſſeſſori* m. f. *reſtituendæ non ſunt, ſecus ſi dominus ipſe eas facturus fuiſſet.* Obiter obſervo ex iis, quæ oſtendimus, in genere patere, *Si damnum ejus, cujus culpa accidit, colliditur cum damno alterius, qui omni culpa vacat, eum ferre debere damnum, cujus eſt culpa:* unde porro colligitur, *ſi uterque non omni culpa vacet, damnum eſſe dividendum in ratione culpæ.*

§. 284.

De jure deducendi impenſas.

Impenſas deducere dicitur poſſeſſor, ſi tanto minus reſtituit, quantum valent impenſæ tempore reſtitutionis, veluti ſi reſtituit triginta, cum reſtituere deberet ob fructus conſumtos 150, im-

pensis 120 æstimatis. Quoniam deductis impensis ab eo, quod domino restituendum, possessor & dominus consequitur, quod suum est, seu ipsi debetur, suum autem cuique tribuendum (§. 86.); *possessori competit jus impensas ipsi restituendas deducendi*, quod nimirum ex mutua utrinque restituendorum obligatione nascitur (§. 46.).

§. 285.

De præmio inventionis.

Præmium inventionis dicitur, quod datur inventori rei amissæ, quia eandem domino restituit. Quoniam inventor ad restitutionem obligatur (§. 220. 261.); *naturaliter inventori rei amissæ præmium nullum debetur, nec* ideo *competit jus præmium exigendi a domino.* Quæ de impensis in rem amissam adipiscendam & conservandam factis tenenda sunt, patent per ea, quæ modo de possessore rei alienæ demonstrata sunt: impensarum enim restitutio pendet ab eo, quod in rem alienam factæ.

§. 286.

De fraude tam consilii, quam eventus.

Defraudare alterum dicitur, qui verbis vel factis dolosis alterum privat eo, quod suum est, vel ipsi debetur. Atque

Atque ideo *Fraus* appellatur factum, quo alteri, cum quo nobis negotium est, inscio damnum infertur quod ubi fuerit dolosum, *Fraus consilii*, si minime dolosum, veluti si inscius gemmam adulterinam vendas pro genuina, *Fraus eventus* vocatur. Cum nemini dandum sit dolo vel culpa damnum (§. 269.); *nemo defraudandus & fraus consilii omnis illicita*: cumque damnum datum sit resarciendum (§. 270.), *non modo id, quo defraudatus est alter, eidem restituendum, seu æstimatio præstanda, sed a damno quoque immunis præstandus, cui fraus eventus nocitura erat.*

§. 287.

Jus possessionis vocatur, quod possessori vi possessionis competit. Differt itaque a jure possidendi, quod domino competit vi dominii (§. 200.). Dari autem jus possessionis, ex iis, quæ sequuntur, patet. *Jus possessionis.*

§. 288.

Cum soli domino competat jus possidendi (§. 200.), nec is possessorem ad restitutionem vi adigere possit, nisi dominio probato (§. 262.); *De spolio prohibito & spoliato restituendo.*

a non

a non domino, vel *etiam a domino qui dominium nondum probavit, poſſeſſor quicunque de poſſeſſione dejici nequit*, conſequenter *ſi dejectus fuerit, poſſeſſio ipſi reſtituenda.* Quamobrem cum dominii exercendi cauſa res poſſideantur (§. 200.), *quamdiu poſſeſſori poſſeſſionem auferre non licet, ipſi permittendum eſt dominii exercitium.* Factum violentum, quo quis de poſſeſſione dejicitur, ſeu eadem privatur, in Jure Canonico dicitur *Spolium*, & hinc ſequitur, *ſpoliatum eſſe reſtituendum.*

§. 289.

De poſſeſſione defendenda & recuperanda.

Quoniam *poſſeſſor pati non tenetur, ut a non domino, vel etiam a domino dominio nondum probato poſſeſſione vi dejiciatur* (§. 288. 46.); *eidem* quoque *competit jus poſſeſſionem ſuam defendendi* (§. 90.), *itemque jus ad ea, ſine quibus poſſeſſionem amiſſam recuperare nequit.* Nimirum poſſeſſor, quamdiu in poſſeſſione eſt, ſe gerit inſtar domini, atque id ipſum eidem permittendum (§. 288.).

§. 290.

De poſſeſſione violenta & clandeſtina.

Vi poſſidere dicitur, qui poſſeſſorem veterem de poſſeſſione vi injuſta dejiciendo poſſeſſionem acquiſivit: *clam* vero

ro *poſſidere* dicitur, qui ignorante poſſeſſore poſſeſſionem ſine vi, ſed nullo quoque jure occupavit, & tunc qui hoc facit, *poſſeſſionem furtive ingredi* dicitur, acquiſita vero *poſſeſſio clandeſtina* vocatur. Poſſeſſio nimirum æquiparatur rei furto ablatæ. Patet vero ut ante (§. 288.), *clandeſtinam poſſeſſionem eſſe illicitam, ſive non dominus, ſive dominus dominio nondum probato clam poſſideat, & poſſeſſionem eſſe reſtituendam poſſeſſori veteri,* conſequenter *huic competere jus non patiendi, ut alter a ſe clam poſſideat,* & per conſequens *poſſeſſionem reſtituere nolentem vi de poſſeſſione dejiciendi.*

§. 291.

Quomodo poſſeſſio acquiratur, retineatur & amittatur.

Quoniam poſſeſſa res in poteſtate poſſidentis eſſe debet, ut ipſi competat potentia phyſica de re pro arbitrio ſuo diſponendi (§. 200.), conſequenter dominium exercendi (§. 195.); *poſſeſſio rei acquiritur, ſi facto quodam redigitur in eum ſtatum, quo phyſice poſſibile eſt, ut inſtar domini de ea disponere poſſis, & tamdiu retinetur, quamdium dominium ſive per te, ſive per alium exercere poſſis, amit-*

titur

titur vero, ſi res in eum pervenit ſtatum, quo id fieri nequit.

§. 292.

An abſens poſſidere poſſit.

Quoniam res poſſidetur, etiamſi per alium dominium exerceatur (§. 291.); *abſens* quoque *rem poſſidere poteſt.*

§. 293.

De poſſeſſione rerum mobilium & incorporalium.

Et quia poſſeſſio a potentia exercendi dominium dependet (§. 291.); *res mobilis tamdiu poſſidetur, quamdiu in cuſtodia tua eſt*, & cum *res incorporales* aliter detineri non poſſint, niſi quatenus iisdem actu uteris (§. 121.); eædem *poſſidentur uſu & facultate phyſica utendi, atque prohibendi, ne utatur alius.*

§. 294.

De modo originario poſſeſſionem acquirendi.

Quoniam occupando res nullius rediguntur in eum ſtatum, ut de iis pro arbitrio diſponi poſſit (§. 210. 195.), occupatione autem dominium rerum originarie acquiritur (§. 210.); *rerum nullius poſſeſſio acquiritur cum dominio uno eodemque actu*, atque *hic modus acquirendi poſſeſſionem originarius eſt*, quo ſcilicet acquiritur poſſeſſio earum rerum, quæ in nullius adhuc poſſeſſione fuerunt.

§. 295.

§. 295.

Poſſeſſio titulata dicitur, quæ habet titulum. Dicitur autem *Titulus* ratio legalis, per quam patet factum quoddam tale jus parere poſſe: ipſum vero factum, quo juris reddimur participes, *Modus acquirendi* eſt. Unde patet, *poſſeſſionem rei nullius occupando acquiſitam eſſe titulatam*, cum vi legis naturæ occupando cum dominio acquiratur poſſeſſio (§. 294). *De poſſeſſione titulata & titulo.*

§. 296.

Cum poſſeſſio amittatur, ſi res perveniat in eum ſtatum, quo dominium exercere nequis (§. 291.), *ſi quis in re tua immobili dominium exercet, vel jus tibi competens, nec patitur, ut tu idem exerceas, poſſeſſionem amiſiſti.* Enimvero quoniam poſſeſſio retinetur, quamdiu dominium exercere potes (§. 291.), conſequenter non pateris, ut alius te invito idem exerceat, nec ut tu utaris, nemo prohibere poteſt; *ſolo non uſu poſſeſſio non amittitur.* *De amiſſa poſſeſſione rei immobilis & incorporalis.*

§. 297.

Poſſeſſio dicitur *turbari*, ſi poſſeſſor impeditur in exercitio dominii quoad unum *De turbatione poſſeſſionis.*

unum alterumve actum ipsi permittendum quocunque modo, non tamen id totum ipsi adimitur. Vocatur autem *Turbatio verbalis*, quæ fit verbis: *realis*, quæ in facto quodam consistit. Et *vis*, qua possessio turbatur, *turbativa* vocatur, sicuti *expulsiva* qua quis de possessione dejicitur, & *compulsiva*, qua ad cedendam alteri possessionem adigitur. Quoniam possessori liberum relinquendum dominii exercitium (§. 288.); *turbatio possessionis tam verbalis, quam realis illicita.*

§. 298.

De quasi possessione. Res incorporales *Quasi possideri* dicuntur, quatenus earum possessio fingitur ad analogiam possessionis rerum corporalium, cujus fundamentum est potentia physica ad eos actus, quos edendi facultas seu potentia moralis est jus domino competens.

§. 299.

De jure possessionis amisso. Cum jus possessionis oriatur ex possessione (§. 287.); *amissa possessione amittitur quoque jus possessionis*, consequenter *jura possessionis conservantur, quamdiu conservatur possessio.*

CAP.

CAPUT IV.

De Jure ex communione primæva reſiduo.

§. 300.

Jus ex communione primæva reſiduum vocatur, quod poſtquam dominia rerum introducta ſunt, nobis adhuc competit in eas res, quæ ſunt in aliorum dominio. Diſtinguitur itaque a communione primæva, quæ adhuc quoad res certas non occupatas, vel non occupabiles ſubſiſtit. *Jus ex communione primæva reſiduum quid ſit.*

§. 301.

Quoniam communio primæva ſublata eſt acquiſitione originaria dominiorum (§. 194. 210.), conſequenter occupatione (§. 210.); *quæ occupari vel non potuerunt, vel non debuerunt, ea adhuc in communione primæva ſunt*, ſeu *res hominum omnium communes*, ſeu, quod perinde eſt, *quoad hasce res communio primæva adhuc ſubſiſtit.* *In quibusnam rebus communio primæva adhuc ſubſiſtat.*

§. 302.

Res uſus inexhauſti dicuntur, quarum uſus omnibus ſufficit hominibus & iisdem patet, quoties eodem indi- *De rebus uſus inexhauſti.*

gent. Quoniam dominus uſu rei ſuæ excludit ceteros omnes (§. 195.), uſus vero rerum, qui omnibus patet, quoties eodem indigent, ceteris omnibus ab uno auferri minime potuit (§. 74.); *res uſus inexhauſti occupari non debuerunt* (§. 210.), conſequenter *in iis communio primæva adhuc ſubſiſtit.* Quamvis itaque dominia rerum introducta ſunt, *aër*, tamen, *aqua profluens & lumen ſolis ſunt adhuc res omnium communes.*

§. 303.

Cur limitari & defendi neſcium commune manſerit, veluti mare.

Similiter quia vi dominii excluduntur ceteri omnes uſu illius rei, quæ eſt in dominio (§. 195.); *Quod dominio ſubjiciendum limitatum eſſe debet, quod vero limites omnes reſpuit, dominio ſubjici nequit.* Et cum dominus prohibendi jus habeat, ne quis te invito re ſua utatur (§. *cit.*); ideo neceſſe eſt, ut dominium ſuum tueri poſſit. *Quicquid* igitur *ita comparatum eſt, ut dominium in eo tueri non detur, id eidem ſubjici non potuit.* Atque hinc patet, *Mare vaſtum in communione primæva manſiſſe, etſi partes quædam terræ continenti adjacentes occupari potuerint* (§. 302.).

§. 304.

§. 304.

Jus ad uſum rerum naturalium neceſſarium cum omni homini natura competat (§. 186.), & lex naturæ etiam det jus ad uſum neceſſarium rerum induſtrialium & artificialium (§. 188.), nemini auferendum (§. 74.). *Introductione* igitur *dominiorum nemini auferri penitus potuit uſus rerum neceſſarius*, conſequenter *dominia introduci non potuerunt niſi cum tacita hac reſtrictione, ut, ſi in caſu emergente contingat alicui penitus auferri neceſſarium rerum uſum, eidem jus aliquod competat in eas res, quæ ſunt in dominio.* Dominia nimirum non introducta ſunt, ut quis penitus carere cogatur uſu rerum necèſſario, ſed ut de eodem melius proſperetur univerſis (§. 194.). *Cum qua tacita exceptione dominia introducta.*

§. 305.

Quodſi ergo *quis penitus deſtitnatur uſu rerum neceſſariarum, nec in poteſtate ipſius ſit, ut eas æquo pretio vel præſtitis operis ſibi comparet, neque etiam eas precibus ab aliis impetrare poſſit; in ſtatu naturali eas alteri inſcio ac invito auferre, immo vi eripere licet, qui iisdem carere poteſt* (§. 304.). Quoniam igitur hoc jure tuo facis, quod *De rebus neceſſariis in extrema neceſſitate domino auferendis.*

ex communione primæva reſiduum eſt (§. 300.), *furtum & rapinam non committis.* Extrema nimirum neceſſitas jus petendi vertit in jus cogendi, ut detur.

§. 306.

De obligatione inde naſcente.

Quoniam vero hoc jus, cui ſola neceſſitas extrema locum facit, ultra uſum neceſſarium, cujus cauſa datur (§. 304.), extendendum non eſt; *ſi res uſu non conſumitur, finito uſu reſtituenda; quod ſi uſu fuerit conſumta, ceſſante autem neceſſitate, tantundem ejusdem generis, vel aliud æquivalens, reſtitui, aut æſtimatio præſtari poſſit, hoc faciendum.*

§. 307.

Vis neceſſitatis in rebus ab alio comparandis.

Hinc porro facile patet, *neceſſitatem extremam dare jus cogendi alterum, ut pro æquo pretio, aut re, quæ tantundem valet, res detur.* Ita e. gr. in annonæ difficultate, qui frumento abundant, ad vendendum cogi poſſunt, & qui annonam incendit, ad æquo pretio frumentum vendendum, cogi poteſt.

§. 308.

Jus neceſſitatis.

Jus, cui ſola neceſſitas locum facit ad actus quosdam alias non licitos, pro-

propterea quod ſine iis obligationi cuidam indiſpenſabili ſatisfieri nequit, *Jus neceſſitatis* dicitur. Atque hinc patet, *actum illum, ad quem neceſſitas jus dat, eſſe debere medium unicum ſatisfaciendi obligationi cuidam indispenſabili*, nec minus manifeſtum eſt, *jus neceſſitatis ipſa lege naturæ nobis dari* (§. 46.). Abſonum itaque videri minime debet, jus quoque neceſſitatis quoad uſum rerum neceſſarium introductis dominiis reſiduum manſiſſe, quippe quod eorum introductione violari minime potuit (§. 74.).

§. 309.

Multæ hinc ſolvuntur quæſtiones particulares, quales videas in Jure naturæ a nobis edito c. 6. part. 6. Ita ſi in navigatione, aut obſidione defecerint cibaria, quod quisque habet in commune conferre debet; ſi adverſus aggreſſorem te defenſurus deſtituaris armis, inconſulto, immo contradicente domino, arripere licet aliena; idem valet de inſtrumentis alienis ad reſtinguendum incendium; de perdendis rebus aggreſſoris vis injuſtæ de-

Exempla hujus juris particularia.

pellendæ cauſa & de perdenda re aliena communis periculi non aliter depellendi cauſa.

§. 310.

De altera tacita exceptione, cum qua dominia introducta.

Similiter cum in communione primæva, ſi plures ejusdem rei uſum ſimul participare poſſunt, participatio promiſcue volentibus permittenda (§. 187.), introductione autem dominiorum jus commune tolli ac reſtringi non potuerit, quam neceſſe fuit (§. 74.); *dominia rerum introduci non potuerunt, niſi cum tacita hac reſtrictione, ut alteri concedatur uſus innoxius rei, quæ eſt in dominio. Vi* autem *libertatis naturalis domino permittendum eſt judicium, an uſus alteri concedendus ſit ſibi innoxius, nec ne* (§. 78.), hoc eſt, an ſine detrimento ac moleſtia concedi poſſit.

§. 311.

Jus innoxiæ utilitatis.

Jus ad uſum rerum innoxium, quæ ſunt in dominio alterius, nobis competens dicitur *Jus innoxiæ utilitatis.* Patet itaque *jus innoxiæ utilitatis eſſe jus ex communione primæva reſiduum* (§. 310. 300.), *idque imperfectum* (§. 80.).

§. 312.

§. 312.

Iſtiusmodi *jura innoxiæ utilitatis ſunt tranſitus ad juſtas cauſas per terras & flumina dominio ſubjecta, tam perſonis, quam mercibus concedendus; jus ob juſtas cauſas ibidem commorandi*, veluti ſtudiorum, aut ſanitatis recuperandæ cauſa, *habitatio concedenda ſedibus expulſis & receptum quærentibus, niſi rationes ſingulares obſtent.* *Jura ſpecialia innoxiæ utilitatis.*

CAPUT V.

De modo acquirendi derivativo.

§. 313.

Modus acquirendi derivativus dicitur, quo acquiritur dominium rerum in dominio jam exiſtentium. Quoniam domino competit jus dominium rei ſuæ in alium transferendi (§. 257.), & alteri jus in re ſua conſtituendi (§. 260.); *modus acquirendi derivativus datur.* *Modus acquirendi derivativus.*

§. 314.

Quoniam domino competit jus de re ſua pro lubitu diſponendi (§. 195.); *a voluntate ipſius unice dependet, in quem* *De modo transferendi dominium.*

& *quomodo dominium*, *aut jus quoddam ſuum transferre velit*, *utrum cum*, *an ſine excluſione ſui*, *an revocabiliter*, ut ſcilicet alterum jure translato rurſus excludere poſſit, quando viſum fuerit, *an irrevocabiliter*; *utrum in perſonam immediate*, *vel in rem alienam*, ita nimirum ut mediante re competat poſſeſſori ejus cuicunque; *utrum in perſonam certam*, *an in incertam*, ut ſcilicet jus acquirat, qui voluerit ac potuerit, quemadmodum in miſſilibus fit; *utrum abſolute*, *an ſub quacunque conditione*; *utrum in perpetuum*, *an in certum diem*; *utrum gratis*, *an ut viciſſim aliquid detur*, *vel fiat*.

§. 315.

De conditionum differentia.

Eſt autem *conditio caſualis*, quæ a caſu vel fortuna, aut ab arbitrio hominis juri noſtro minime ſubjecti tota pendet; *poteſtativa*, quæ pendet ab arbitrio ejus, in quem dominium, ſive jus transferendum; *mixta*, quæ partim caſualis, partim poteſtativa. Eſt præterea *conditio* vel *ſuſpenſiva*, quæ actus perfectionem differt, donec certum fuerit, eam exiſtere; vel *reſolutiva*, quæ actus jam perfecti durationem reſtringit,

git, ad illud tempus quo eam extare certum eſt. Appellatur autem *Conditio negativa*, quæ ſupponit aliquid non eſſe, vel non fuiſſe, vel non eventurum. *Exiſtit* itaque *conditio negativa*, ſi id non ſit, vel non fuerit, vel non evenit. Eſt etiam *conditio alia turpis*, quæ ſupponit a te fieri debere, quod lege prohibetur; alia *honeſta*, quæ ſupponit a te fieri debere, quod lege non prohibetur, aut quæ in facto honeſto conſiſtit.

§. 316.

De acceptatione.

Quoniam vi libertatis naturalis unicuique permittendum, ut ſuum in agendo judicium ſequatur (§. 78.); *ſi dominium, vel jus quoddam in alium transferendum, ab ejus unice voluntate dependet, utrum id habere velit, an nolit.* Cum itaque *accipere*, vel *acceptare* dicatur, qui verbis vel factis ſufficienter declarat, velle ſeſe, ut detur, vel fiat, quod alter ſe dare, vel facere velle declarat; *ad translationem dominii vel juris requiritur acceptatio.*

§. 317.

Quæ naturaliter ad translationem

Ex hactenus dictis intelligitur, *naturaliter transferri dominium, vel jus quod-*

dominii ſufficiant.

dam in acceptantem, nuda voluntate domini ſufficienter declarata (§. 314. 316.). Cumque a voluntate transferentis dependeat, quomodo jus quoddam transferre velit (§. 314.); *acceptatione non plus juris acquiri poſſe, quam transferens in eum transferre voluit.*

§. 318.

Quomodo de voluntate alterius ſtatuendum.

Quoniam vero de voluntate alterius conſtare nobis nequit, niſi quatenus eandem ſufficienter declarat; *Quod verbis vel alio quocunque modo ſufficienter ſignificatur, id contra ipſum pro vero habetur.*

§. 319.

Quando acceptatio præcedat.

Acceptatio autem *præcedit, ſi quis petit, ut alter ſibi quid det, vel faciat, & hic petenti annuit:* ſuperfluum enim foret, acceptationem repetere, altero annuente petito.

§. 320.

De modo acquirendi poſſeſſionem.

Quia domino competit jus poſſidendi (§. 200.); *cum dominio rei transfertur & acquiritur etiam jus poſſidendi,* conſequenter cum ſine poſſeſſione dominium exerceri nequeat (§. 200. 195.).

195.), *dominio translato, transferens* quoque *obligatur ad transferendam poſſeſſionem.* Quamobrem cum actus, quo transfertur poſſeſſio, *Traditio;* actus vero, quo poſſeſſio acquiritur, *Apprehenſio* appelletur; *translato dominio res* quoque *tradenda & apprehendenda.* Atque hinc patet, *ad translationem dominii naturaliter non requiri traditionem.*

§. 321.

Quoniam traditione transfertur poſſeſſio (§. 320.); *ea conſiſtit in actu quocunque, quo res redigitur in eum ſtatum, ut qui eandem acquiſivit habeat potentiam phyſicam de eadem pro lubitu diſponendi,* ſeu *dominium actu exercere poſſit* (§. 200.). *In quonam traditio conſiſtat.*

§. 322.

Patet itaque *rem mobilem tradi, ſi transferens dominium eam manu porrigit, & acceptans eandem manu apprehendit,* item *ſi transferens eam te auferre jubet; rem vero immobilem, ſi te rem certam poſſidere jubet & in ea te dominium exercere patitur, vel eam e longinquo demonſtret, ut apprehendere poſſis, vel permittat, ut res maneat in poteſtate tua, quæ quacunque de cauſa in ea* *Diverſi rem tradendi modi.*

eſt, vel documento quodam literario declarat, ſe poſſeſſionem in te transferre & paſſurum, ut dominium in eo exerceas, aut hujus exercendi cauſa in rem immobilem te introducit, qui actus proprie *Immiſſio in poſſeſſionem* dicitur; *rem* denique *incorporalem ſive jus, ſi id te exercere patitur* (§. 321.). Hinc porro facile intelligitur, quot diverſis modis res mobiles, immobiles & incorporales apprehendantur. *Apprehenſio* nimirum conſiſtit in actu, quo acquiritur potentia phyſica dominium in re corporali, vel jus in ſe translatum exercendi.

§. 323.

De traditione brevi manu facta.

Res tradi dicitur *brevi manu*, quando actus traditionis ineſſe intelligitur alii cuidam actui, quo aliud quid agitur ad dominii exercitium ſpectans, veluti ſi dominium transferens rem manere permittat in poteſtate accipientis tanquam ipſi propriam, quæ jam alia quacunque de cauſa in poteſtate ipſius eſt. Quod vero brevi manu a transferente traditur, id ab accipiente *brevi manu apprehenditur.*

§. 324.

§. 324.

Ex adverſo *Res longa manu tradi* dicitur, quando res tradenda oculis tuis ſubjicitur eo fine, ut eam apprehendas, conſequenter ut poſſeſſionem acquiras. Et *longa manu apprehendi* dicitur, quod longa manu traditur. Exempli loco eſto, ſi transferens rem certam tradendam e longinquo demonſtrat. *De traditione longa manu facta.*

§. 325.

Vocatur autem *Res certa*, quæ ſufficienter quomodocunque indigitatur, ut ab aliis ſui ſimilibus diſtingui poſſit: quo eodem ſenſu *Perſona* etiam *certa dicitur*. *De re & perſona certa.*

§. 326.

Traditio ſymbolica dicitur, quæ fit per ſymbola, quando nimirum loco rei tradendæ traditur res alia, quæ iſtam ſignificat, veluti ſi traduntur claves, quibus ciſta reſeratur, in qua res tradendæ abſconditæ. Patet autem, cum ſigna arbitraria ſint, traditionem ſymbolicam fieri poſſe per rem quamcunque. Cum ſymbola nullum habeant effectum niſi a mutua transferentis *De traditione ſymbolica.*

rentis & accipientis voluntate; *traditio ſymbolica naturaliter ſuperflua videtur, niſi quatenus declaratio voluntatis mediante ſymbolo efficitur magis certa*, cum ſcilicet per ea magis conſtat, quid actum fuerit.

§. 327.

De operarum communicatione.

Operarum communiatio dicitur eorundem in uſum aliorum collatio. Quoniam actiones hominis liberæ aliis utiles dominiis introductis æquiparantur rebus, quæ ſunt in dominio noſtro, conſequenter operæ, quæ præſtantur in utilitatem aliorum (§. 225); *operarum communicatio translationi dominii*, conſequenter *datione æquiparatur* (§. 258.), & *introductis dominiis facere perinde eſt ac dare*, quatenus nimirum eædem perinde ac res certo pretio æſtimantur.

§. 328.

Præſtare quid ſignificet.

Præſtare ſignificatu generali idem eſt ac dare & facere. Dicuntur ideo præſtari tam res, quam facta.

§. 329.

Obligatio mutua ad dandum & faciendum.

A poſteriori abunde patet, introductis rerum dominiis neminem res omnes per ſe habere poſſe, quæ ad vitæ

vitæ neceſſitatem, commoditatem ac jucunditatem, immo & animæ perfectionem acquirendum requiruntur, & non minus opera aliorum, quam rebus alienis quemlibet indigere: hanc autem indigentiam tanto majorem eſſe, quanto longius a vitæ ſimplicitate receditur. Quamobrem cum homines conjunctis viribus ad ſe ſtatumque ſuum perficiendum obligentur (§. 44.); *dominiis introductis ad dominia transferenda & operas communicandas ſibi invicem obligantur, ſeu ad dandum & faciendum, prouti unusquisque re vel opera alterius indiget.* Quoniam vero in colliſione officiorum officium erga ſeipſum vincit officium erga alios (§ 64.); *nemo alteri dare denetur rem, qua ipſe indiget, nec obligatur ad faciendum, quando non vacat.*

§. 330.

De alienatione rei communis.

Cum in *communione poſitiva* omnes conjunctim ſint dominus rei indiviſæ (§. 196.), *dominium* quoque *exerceri nequit* niſi *omnium conſenſu, qui in eadem ſunt* (§. 195.), conſequenter *nec res communis alienari poteſt, niſi omnium conſenſu* (§. 257.). Quoniam tamen jus, quod unus-

unusquisque pro rata in re indiviſa habet, ſingulorum proprium eſt, ſpectandum inſtar rei incorporalis in dominio exiſtentis (§. 206.); *de jure ſuo, quod quis pro rata habet, in re indiviſa, pro lubitu disponere poteſt, quatenus id fieri poteſt ſalva communione, ſeu ſine præjudicio ceterorum* (§. 269.). Quamobrem *jus* quoque *ſuum, quod pro rata habet in re indiviſa in alium transferre, ſeu alienare poteſt* (§. 257.), *non vero in ea parte, pro qua dominus eſt, a toto ſeparata:* jus enim in parte ſeparata minime habet.

§. 331.

An datum repeti poſſit.

Cum voluntate transferentis & accipientis ſufficienter declarata jus, quod transfertur, fiat accipientis (§. 317.), invito rurſus auferri neſcium (§. 100.); *Quod datum eſt, repeti nequit, nec transferenti poenitere licet.* Quodſi certa lege quid fuerit datum, cum acceptans plus juris acquirere non potuerit, quam transferens in ipſum transferre voluerit (§. 317.); *lex dationi adjecta ſervanda.*

De dationе in diem & conditionata.

§. 332.

Quodſi ergo *quid datur in certum diem, die veniente reſtituendum &, ſi datur ſub certa*

certa conditione ſuſpenſiva, dominium non ante transit, quamvis re tradita, niſi conditione exiſtente, conſequenter *ſi ea poteſtativa fuerit, adimplenda, conditione autem non exiſtente quod datum reſtituendum* (§. 316.): *id quod etiam fieri debet, conditione reſolutiva exiſtente* (§. *cit.*). Accipiens nimirum ad reſtitutionem ſe obligaſſe intelligitur & transferens ſibi reſervavit jus ad eandem (§. 97.).

§. 333.

Jus pro lubitu, ſeu, quandocunque viſum fuerit, revocabile in alium translatum dicitur *Precarium*. Quamobrem *precarium non eſt, ſi certum tempus adjicitur, intra quod revocari non debeat*, cum tunc in certum diem datum intelligatur, ante eum non repetendum (§. 332.). *Precarium* vero *quovis momento revocabile* (§. 318.), *accipiens concedenti ſe obligaſſe intelligitur ad rem reſtituendam pro lubitu repoſcenti* (§. *cit.* & §. 97.). *De precario.*

§. 334.

Jus in re dicitur, quod in rem ipſam nobis competit, conſequenter cum jus ſit facultas moralis agendi (§. 46.), *De jure in re.*

idem *consistit in facultate morali pro lubitu disponendi vel de re ipsa, vel de aliquo ejus usu, vel fructu inde percipiendo, vel de omnibus istis simul.* Quamobrem *dominium & jus ad quemlibet actum ad exercitium ejusdem spectantem est jus in re* (§. 195.). Patet etiam, *communionem primævam fuisse jus in re* (§. 186.) *& jus in re aliena constitutum* (§. 260.), *atque jus possessionis esse jus in re.*

§. 335.

De jure ad rem

Jus ad rem dicitur, quod habemus ad id, ad quod præstandum alter nobis obligatus est. Quoniam nobis competit jus ad certas præstationes nobis alterum obligandi, & inde jus perfectum ad eas acquirimus (§. 97.), ac præterea jam in anterioribus vidimus passim, homines sibi invicem ex facto quodam suo obligari ad certas præstationes; *jus ad rem, idque perfectum vtique datur,* Cumque in Jure naturæ habeatur quoque ratio officiorum humanitatis (§. 61.), ad quæ obligatio imperfecta est (§. 80.); *jus* quoque *ad rem imperfectum* datur, nimirum quod homini competit ad id, ad quod alter ipsi imperfecte obligatur.

§. 336.

Qui nobis ad aliquid præſtandum perfecte obligatur, *Debitor* dicitur; id autem, ad quod præſtandum obligatur, *Debitum.* Quamvis etiam *imperfecte debitum* dicatur, ad quod præſtandum alter nobis imperfecte obligatur, qui tamen imperfecte obligatur, *Debitor* vocari non ſolet. *Debitor & debitum.*

§. 337.

Jus, nimirum ad rem, *remittere* dicimur, ſi ſufficienter ſignificamus, nos nolle, ut alter nobis præſtet, ad quod præſtandum obligatur. Dicitur etiam *remitti* eodem ſenſu ipſum *debitum.* *Remiſſione* igitur *juris debitor ab obligatione ſua liberatur & jus tuum extinguitur, jus autem nemini acquiritur.* Per ſe patet, *poſſe etiam remitti partem juris, ſi id, quod debetur, in partes dividi poteſt.* *De remiſſione Juris.*

§. 338.

Translatio juris ſui ad rem in alium *Ceſſio* dicitur, & transferens *Cedens*, is vero, in quem transfertur, *Ceſſionarius* appellatur. *Fit* itaque *ceſſio mutuo conſenſu cedentis & ceſſionarii ſufficienter decla-* *De ceſſione juris.*

rato (§. 319.). Cum jus ad rem ſit res incorporalis, quæ eſt in dominio cedentis (§. 206.); *ceſſio fieri poteſt inſcio, immo invito debitore*, præſertim cum ceſſionario in locum cedentis ſuccedente, *nihil in ipſa obligatione debitoris mutetur.*

§. 339.

De repudiatione juris.

Jus repudiare dicitur, qui ſufficienter ſignificat, ſe jus ſibi delatum habere nolle. Dicitur autem *Jus tibi deferri*, quod num accipere, ſeu acquirere velis, an nolis, in ſolo tuo arbitrio poſitum eſt. *Jus* igitur, *quod repudiatur, repudians non tranſfert in alium.*

§. 340.

De Renunciatione.

Juri ſuo renunciari dicitur, qui ſufficienter ſignificat in gratiam alterius, ſe jus quæſitum habere nolle. Dicitur autem *Jus quæſitum*, quod actu nobis competit. *Renuncians* igitur *ſe ei, cui renunciat, obligat, quod jure ſuo adverſus ipſum uti nolit, & hic acquirit jus non patiendi, ut eodem utatur* (§. 46.), *jus vero ſuum renuncians in ipſum non transfert.*

§. 341.

§. 341.

De abdicatione juris.

Jure ſuo ſe abdicare dicitur, ſi quis ſua ſponte declarat, ſe jus quoddam, quod in alium transferre nequit, diutius habere nolle, veluti ſi magiſtratum ante tempus deponit.

§. 342.

An remiſſiones ceſſiones &c juris ſint licitæ.

Cum quilibet de jure ſuo, tanquam re incorporali (§. 121.), in dominio ipſius exiſtente (§. 206.), pro lubitu ſuo diſponere poſſit (§. 195.); *a cujuslibet voluntate dependet, num jus ſuum remittere, alteri cedere, repudiare, abdicare aut in gratiam alterius ei renunciare velit, modo nil committatur, quod eſt contra jus tertii* (§. 86.), veluti ſi remiſſio fiat in fraudem creditorum.

§. 343.

De dominiis ex diviſione communium oriundis.

Quando res communis dividitur, cum ſublata communione unusquisque dominium acquirat in parte diviſa, conſequenter ſeparatum, *tot oriuntur dominia, quot ſunt perſonæ*, cumque *partes diviſæ* nullam amplius relationem ad ſe invicem retineant, eædem *non amplius ſpectantur tanquam partes:* quæ nimirum antea fu-

erant plurium communia, ea diviſione fiunt ſingulorum propria.

§. 344.

De diviſione rei communis, quæ dividi nequit.

Quodſi res communis dividenda dividi nequeat & quilibet qui in communione eſt integram habere velit, cum neuter alteri dominium in parte ſua cedere teneatur (§. 342.); *negotium naturaliter exitum habere nequit.* Quodſi ergo exitum habere debet, *neceſſe eſt, ut conſenſu eorum, qui ſunt in communione, definiatur modus, quo determinari debeat, cuinam ſit aſſignanda*, veluti ut ſorte dirimatur, quinam rem habere debeat.

§. 345.

An quis cogi poſſit, ut maneat in communione.

Quoniam in communione de re communi diſponi nil quicquam poteſt niſi omnium conſenſu (§. 330.), & ut negotia exitum habere poſſint, voluntas plurium ſeu partis majoris habenda eſt pro omnium voluntate; facile patet, in communione non liberam eſſe unicuique pro rata diſponendi facultatem. Quamobrem cum libertati naturali, a qua pendet libera diſponendi facultas in dominio (§. 195.), maxime adverſetur, ut quis invi-

tus

tus maneat in communione; *nemo* quoque *cogi poteſt, ut invitus in communione maneat, niſi jus commune ea lege acquiſitum ut commune maneat* (§. 317.).

CAPUT VI.

De animi ſui ſenſis alteri ſignificandis.

§. 346.

De communi uſu loquendi.

Animi noſtri ſenſa alteri ſignificamus vel verbis, vel ſignis aliis, vel etiam factis, ſeu actionibus externis. *Qui* ergo *ab aliis vult intelligi, vocabulis uti debet, prout fert uſus loquendi*, conſequenter *qui ad mentem ſuam alteri ſignificandum obligatur, vocabulis uti debet in eo ſignificatu, qui uſui loquendi convenit.*

§. 347.

De veritate morali & veriloquio.

Convenientia verborum cum cogitationibus noſtris dicitur *Veritas moralis & moraliter verum loqui*, qui ea cogitat, quæ ſe cogitare dicit, ſermo autem moraliter verus *Veriloquium*. Differt itaque a *Veritate logica*, quæ eſt convenientia noſtrarum cogitationum cum objecto, ita ut *logice verum ſit*, ſi quod eſſe, vel non

esse cogitamus, id etiam est, vel non est. Quamobrem cum veriloquium non supponat veritatem logicam; *veritas logica per veriloquium probari nequit & , si quod esse putas dicis , cum non sit & contra , moraliter verum loqueris , logice falsum.*

§. 348.

De falsitate morali.

Ex adverso disconvenientia verborum cum cogitationibus nostris vocatur *Falsitas moralis*, & *moraliter falsum loqui* dicitur, qui aliter cogitat, quam se cogitare dicit; sermo autem moraliter falsus *Falsiloquium.* Differt itaque a *Falsitate logica*, quæ est disconvenientia nostrarum cogitationum cum objecto, ita ut *logice falsum* sit, si quod esse cogitamus, non est & contra. Quamobrem cum falsiloquium non supponat falsitatem logicam; *si quod non esse putas , esse dicis, cum sit , vel quod esse putas, cum non sit , esse dicis , moraliter falsum loqueris.*

§. 349.

Actio sincera, simulatio,

Actio externa sincera vocatur, quæ cum interna consentit; dissensus autem actio-

actionis externæ ab interna *Simulatio*, ſicuti occultatio actionis tam internæ, quam externæ, ſive poſitivæ, ſive privativæ quomodocunque facta *Diſſimulatio*. Simulatio autem intentionis, quando ſcilicet falſam ſignificamus, non veram, *Prætextus*, a nonnullis *Obtentus* appellatur. *diſſimulatio prætextus.*

§. 350.

Patet itaque, *veriloquium eſſe ſermonem ſincerum, falſiloquium ſermonem ſimulatum* (§ 347. 348. 349.). Patet etiam porro, *prætextum eſſe quandam ſpeciem falſiloquii*, ſicuti *intermiſſio ſermonis eo fine facta, ne animi noſtri ſenſa alteri pateant, ad diſſimulationem accedit* (§. 349.). *Qualis ſermo ſit veriloquium & falſiloquium.*

§. 351.

Mentiri dicitur, qui moraliter falſum loquitur, quando ad verum loquendum, ſeu animi ſui ſenſa ſignificandum alteri obligatur, atque ideo *Mendacium* eſt falſiloquium pugnans cum obligatione, qua tenemur alteri ad animi noſtri ſenſa ſignificanda, conſequenter quo violatur jus alterius ex iſta obligatione ortum (§. 46.). *Reticen-* *Mendacium & reticentia.*

tia vero vocatur ſilentium de eo, ad quod dicendum obligamur : *quæ* ideo quoque *eſt contra jus alterius.*

§. 352.

De moralitate veriloquii, mendacii & reticentiæ.

Cum ab obligatione tam naturali (§. 42.), quam contracta nemo ſe liberare poſſit (§. 100.); *ſi officio cuidam* (§. 57), *vel obligationi contractæ ſatisfacere nequeamus, niſi alteri animi noſtri ſenſa patefaciamus, ad moraliter verum loquendum,* conſequenter *ad veriloquium obligamur* (§. 347.), *atque* ideo *tam falſiloquium* (§. 348.), *quam reticentia illicita eſt* (§. 351.). Et hinc patet, *omne mendacium eſſe illicitum* (§. *cit.*). Ex adverſo autem cum lex naturæ det jus ad ea, ſine quibus obligationi noſtræ ſatisfacere non non poſſumus (§. 46.); *ſi vel officio cuidam, vel obligationi cuidam contractæ ſatisfacere nequeamus, niſi animi noſtri ſenſa celando, vel moraliter falſum loquendo, utrumque licitum eſt* (§. 49.), *atque tum falſiloquium mendacium non eſt* (§. 351.). Et quia vi libertatis naturalis unicuique permittendum, ut in determinandis actionibus ſuis ſuum ſequatur judicium, modo nil faciat, ad quod non faciencien-

ciendum tibi obligatur (§. 78.), & libertas naturalis non tollit obligationem naturalem (§. 77.); *ſi alteri ad patefacienda animi tui ſenſa non obligaris, nec ut id facias requirat officium quoddam erga teipſum, vel erga alios, veritatem celare licet.*

§. 353.

Ambigue loqui dicitur, qui utitur verbis, quæ ex communi uſu loquendi plures admittunt ſignificatus: *id* quod *imprudentiæ eſt, ſi alteri tui animi ſenſa ſignificare volueris* (§. 21.), *ac* per conſequens *vitandum, ſi vero prævides alterum, cui animi tui ſenſa patefacere obligaris, ea accepturum in ſignificatu a mente tua diſcrepante, & doloſe hoc intendis* (§. 17.), *ambiguitas in loquendo mendacio æquipollet* (§. 351.), conſequenter *illicita eſt* (§. 352.). Patet vero porro, *ambiguitatem in loquendo eſſe licitam in eo caſu, in quo falſiloquium licitum* (§. 352.). *De ambiguitate in loquendo.*

§. 354.

Allegoria eſt ſermo conſtans vocabulis, quæ a ſignificatu proprio ad aliud quid ſignificandum tranſferuntur propter *De ænigmatis.*

propter rerum ſimilitudinem. Allegoria obſcurior, in qua improprius verborum ſignificatus ambiguus, *Ænigma* dicitur. *Faciunt* itaque *ænigmata ad exercendum ingenium*, quippe quod eſt facilitas obſervandi rerum ſimilitudinem, & *quando ambiguitas in loquendo licita, vel illicita* (§. 353.), *ænigmatica* quoque *dictio licita, vel illicita.*

§. 355.

De reſervationibus mentalibus.

Verba aperta dicimus, quæ ore proferuntur, vel ſcribuntur, ut percipi poſſint ab aliis; *tacita* vero, quæ mente reſervamus, ut nonniſi a nobis percipiantur, ſcilicet non aliis, ſed nobis loquentes. Sermo moraliter verus conſtans verbis partim apertis, partim tacitis, ita ut illa ingenerent animo audientis falſam opinionem, hæc vero illorum ſenſum detorqueant in verum huic contrarium, *Reſervatio mentalis* dicitur. *Sunt* itaque *reſervationes mentales veriloquium nonniſi reſpectu ejus, qui loquitur* (§. 347.), *aſt faljiloquium reſpectu ejus, ad quem ſermo dirigitur* (§. 348.), conſequenter *mendacio æquipollent, quando ad animi noſtri ſenſa alteri indicanda obligamur*

ligamur (§. 351.), *in eo autem caſu, quo falſiloquium licitum* (§. 352.), *inutiles*. Ceterum facile patet, *reſervationibus mentalibus accenſendum non eſſe ſermonem, ſi is, ad quem ſermo dirigitur, facile colligit ex verbis apertis, vel ſubſtrata materia mente reſervata.*

§. 356.

Fallere alterum dicitur, qui verbis vel factis alterum inducit, ut pro vero habeat, quod non eſt. Hinc *Simulatio* definiri poterat, quod ſit factum; *Falſiloquium*, quod ſit ſermo, quo alterum fallere intendimus. *Fallere quid ſit.*

§. 357.

Cum ab obligatione naturali nemo liberari poſſit (§. 42.); *ſi ad veriloquium obligamur* (§. 352.), *metu periculi nobis, vel aliis imminentis moraliter falſum, vel ambigue loqui, aut ænigmatice reſpondere non licet: aſt licet, ſi ad veriloquium non obligamur* (§. 269.). *An metus periculi falſiloquium licitum faciat.*

§. 358.

Arcanum dicitur, quod ab aliis ignorari volumus, vel etiam velle debemus. Et *arcana ſua alteri committere* dicitur, *De arcanis alteri committendis & non prodendis.*

citur, qui ea ipſi ſub ſpe vel fide ſilentii, hoc eſt, ſub conditione vel tacita, vel expreſſa, ne dicat aliis, patefacit: aſt *prodere arcana alterius*, qui ſibi commiſſa nota facit aliis. *Quodſi nulla urget neceſſitas, ut arcana tua alteri committas*, qualis eſt, ſi conſilio, vel opera alterius indiges in exequendo eo, quod decreviſti, cum tutius ſit, ea non committi, quam ut committantur, ne ullus prodendorum metus ſuperſit; *ea committenda non ſunt: commiſſa* vero *nunquam prodenda* (§. 269.), *præſertim ſi ad non prodenda te committenti obligaſti.* (§. 97. 100.).

§. 359.

De moralitate ſimulationis, diſſimulationis & prætextus.

Cum ſimulando & moraliter falſum loquendo idem intendamus, nimirum ut alter de animi noſtri ſenſis contrariam concipiat opinionem (§. 348. 349.); *quando falſiloquium licitum, vel illicitum, etiam ſimulatio licita vel illicita.* Similiter cum celando animi noſtri ſenſa & diſſimulando idem intendatur, ſcilicet ne ea patefiant alteri (§. 349.); *quando animi noſtri ſenſa alterum celare licet, etiam diſſimulatio licita.* Cum prætextus

textus ſpecies falſiloquii ſit (§. 350.); *de moralitate prætextus eadem valent, quæ de moralitate falſiloquii.*

§. 360.

De verbis & factis temerariis.

Verba temeraria dicuntur, quæ nullo fine proferuntur, & *Facta temeraria*, quæ nullo fine committuntur. *Nullo* nimirum *fine fieri* dicuntur, in quibus nulla ſpectatur noſtra, vel alterius utilitas, quæ nimirum inſtar finis a loquente, vel faciente intenditur. Cum homines obligentur actiones ſuas dirigere ad ſui aliorumque perfectionem & ad ſtatus ſui atque alieni perfectionem, ac eandem conjunctis viribus promovere (§. 43. 44.), ſermo autem medium eſt, quo animi ſui ſenſa eum in finem patefacere tenentur, quod per ſe patet; ideo non modo in loquendo, verum etiam in faciendo ſpectanda eſt aliqua utilitas ſive noſtra, ſive aliena ex illa perfectione tanquam fine ultimo æſtimanda. Unde haud difficulter conficitur, *verba & facta temeraria legi naturæ parum convenire*, conſequenter *nec temere loquendum, nec temere quicquam faciendum eſſe.* Patet idem,

præ-

præſertim de verbis, per obligationem determinandi actiones liberas per easdem rationes finales, per quas naturales determinantur (§. 43.).

§. 361.

Aſſeveratio & juramentum quid ſit.

Quodſi quis dubitet, te moraliter verum loqui, nec conſtare poſſit ex eo, de quo verba fiunt, vel aliunde, veluti per teſtes, cum nemo norit cogitationes tuas, niſi tu ipſe, qui earum tibimet conſcius es, & Deus; *id aliter probari nequit niſi per conſcientiam, aut Deum teſtem.* Probatio veritatis dictorum per conſcientiam teſtem, provocando ſcilicet ad conſcientiam tanquam teſtem, dicitur *Aſſeveratio*; probatio vero per Deum teſtem, invocando ſcilicet eum tanquam teſtem veritatis dictorum & vindicem mendacii ac perfidiæ, *Juramentum*, ſeu *Jus jurandum.* Quid ſit perfidia, inferius explicabitur.

§. 362.

Quinam jurare nequeant.

Quoniam jurans pro certo habere debet exiſtere Deum, eum noſſe hominum cogitationes & punire mendacia ac perfidiam (§. 361.); *qui negat eſſe Deum,*

vel

vel eum noſſe hominum cogitationes, aut putat, eum parum curare res humanas, jurare nequit.

§. 363.

An jurari poſſit per falſos Deos.

Quodſi ergo *quis falſos Deos pro vero Deo habet & iis tribuit ea, quæ de vero Deo pro certo habere debet jurans*, cum reſpectu ipſius perinde ſit ac ſi per verum Deum juraret, *per falſos Deos jurare poteſt.*

§. 364.

De formulis jurandi.

Quoniam vero verba ſigna ſunt, quæ ſignificant, quod iisdem ſignificare volumus; *verbis quibuscunque jurari poteſt, quibus tribuitur ſignificatus, qui vi definitionis juramento convenit.* Unde ſimul patet, *per res quascunque jurari poſſe.* Aſt per res iſtas *non jurat, ſed ſaltem aſſeverat, qui dicit, ſe tam certo verum dicere, aut dicere velle, quam certum ſit rem quandam exiſtere, vel notorie ſibi cariſſimam eſſe.* Poſſunt etiam verba eadem vim juramenti, aut ſaltem vim aſſeverandi habere, prouti vel proferuntur altero juramentum exigente, vel ſua ſponte. Ita *ſi quis jurare juſſus dicat, Deus eſt teſtis meus;*

meus: is jurat; ſi non juſſus profert, aſſeverat. Nimirum in priori caſu verba quoque ſignificant provocationem Dei tanquam vindicis mendacii aut perfidiæ, in poſteriori minime (§. 361.).

§. 365.

Quando verba jurantia proferens non juret.

Si quis animo indeliberato verba jurantia, quibus ſcilicet juramenti ſignificatus tribui ſolet, *animo non jurandi profert, non jurat, ſed ea ad verba temeraria referenda* (§. 360.), quæ cum vitanda ſint (§. *cit.*), *nihilominus peccat.* Idem tenendum de verbis, quibus alias aſſeverandi ſignificatus tribuitur.

§. 366.

Quando juret.

Quoniam vero contra eum, qui ad dicendum verum obligatur, pro vero habendum quod dicit (§. 318.); *ſi quis jurare debet, aut jurare videri vult, & verba jurantia profert, is juraſſe intelligitur.* Alias nimirum admittendæ forent reſervationes mentales, quæ illicitæ ſunt (§. 355.).

§. 367.

De aſſeverationibus & juramen-

Cum aſſeverationes temerariæ ſint, temeraria etiam ſint juramenta, ſi is, cui

cui loqueris, non dubitat, te moraliter verum loqui, aut ſi nec tua, nec ipſius intereſt, ſive credat, te verum dicere, ſive minus (§. 360. 361.), verba autem temeraria illicita ſint (§. 360.), ac inprimis juramentum temerarium reverentiæ Deo debitæ parum conveniat (§. 172.); *ſi is, cui loqueris, non dubitat te verum dicere, aut ſi nec tua, nec ipſius intereſt, utrum hoc credat, nec ne, aſſeveratio & juramentum illicita ſunt.* Hinc porro eadem facilitate colligitur, *ſi aſſeveranti creditur, vel aſſeveratio ſufficit, ut credatur, jurandum non eſſe.* *tis temerariis vitandis.*

§. 368.

Cum tibi competat jus te alteri obligandi ad dicendum verum, ſi tua vel alterius interſit, ut is credat te verum dicere (§. 97.), invocatio vero Dei tanquam vindicis mendacii ac perfidiæ ſit motivum dicendi veri, quod cum juramento conjungis (§. 361.); *jurans te alteri obligas ad dicendum verum* (§. 35.), conſequenter *falſiloquium licitum juramento confirmare non licet.* *Ad quidnam jurans ſe obliget.*

§. 369.

Quia jurans te alteri obligas ad di- *Effectus juramenti.*

cendum verum (§.368.), adeoque contra te pro vero habendum, quod sufficienter indicas (§. 318.), consequenter non alia mens tua esse colligitur, quam quæ verbis tuis significatur; *juramentum arcet omnes tacitas exceptiones ac conditiones, neque admittit reservationes mentales* (§. 355.).

§. 370.

Quo sensu verba jurantia sumenda.

Ex eadem ratione intelligitur, *jurantem verba jurantia sumere debere in eo significatu, quem iis tribuit is, cui juratur,* consequenter *non esse detorquenda contra manifestum eorundem significatum in alienum, ut falsum loquendo ex mente ejus, cui juratur, verum se locutum probet ex mente sua.*

§. 371.

De pejeratione & perjurio.

Pejeratio a nobis dicitur juramentum ejus, qui se verum dicere jurat, dum falsum dicit: *Perjurium* vero violatio juramenti, quando scilicet non facis, quod te facturum ex animi licet tui sententia juraſti & contra. Quamobrem cum jurans te obliges ad dicendum verum (§. 368.), & si jures te hoc facturum, vel non fa-

ctu-

ſturum, jurando probare velis, quod ad faciendum, vel non faciendum te obliges (§. 97. 361.); *nec pejerare, nec perjurare licet* (§. 100.).

§. 372.

De juramento ſcripto.

Quoniam vero perinde eſt, ſive verba ore proferantur, ſive ſcribantur; *juramentum vocabulis ſcriptis expreſſum validum eſt*, conſequenter *abſens abſenti in literis jurare poteſt.*

§. 373.

De juramento in animam alterius.

In animam alterius jurare dicitur, qui nomine & mandato abſentis jurat. Cum perinde ſit, ſive quid per te, ſive per alium facias; *in animam* quoque *tuam ab alio jurari poteſt.*

§. 374.

De obteſtatione.

Obteſtatio dicitur actus, quo quis alterum per Deum teſtem veritatis dictorum & vindicem mendacii, aut facti cujuscunque illiciti, vel rem quandam ipſi chariſſimam, aut cujus maxime rationem habere debet, obſecrat, ut verum dicat, vel ut quid faciat, aut non faciat. Cum itaque obteſtatione alterum permovere intendamus, ut verum dicat, vel ut

quid faciat, aut non faciat; *Quando tui vel alterius plurimum intereſt, ut alter verum dicat, vel ut faciat, aut non faciat, qui ad faciendum, vel non faciendum obligatur, obteſtatio licita eſt.* Idem patet in eo caſu, quo alterum exhortari debes, ne quid faciat, aut non faciat.

§. 375.

De conteſtatione. Aſſeveratio per Deum teſtem, aut rem aliam nobis chariſſimam, vel magni momenti *Conteſtatio* dicitur. Pertinet adeo conteſtatio ad aſſeverandi formulas, quæ ad juramentum propius accedunt (§. 361.).

§. 376.

Quando pejerans non fiat perjurus. Quoniam pejerat, qui jurat ſe facturum, ad quod faciendum ſe obligat, cum tamen animum faciendi non habeat, perjurus vero non eſt, ſi faciat mutato animo (§. 371.); *ſi pejerantem pœnitet pejeraſſe & quod ſe facturum juravit facit, perjurus non eſt.*

CAP.

CAPUT VII.

De modo ſeſe alteri obligandi, ſeu promiſſis & pactis in genere.

§. 377.

Ad quænam nos alteri obligare poſſimus.

Cum introductis dominiis homo non habeat quod ſuum eſt, niſi res tam corporales, quam incorporales, quæ ſunt in dominio ipſius (§. 195. 206.), & actiones aliis utiles æquiparentur rebus in dominio exiſtentibus (§. 225.); *nemo* quoque *ſe alteri obligare poteſt, niſi ad dandum & faciendum, vel non faciendum*, conſequenter *ad aliquid præſtandum* (§. 258. 328.).

§. 378.

Quale jus transferatur, ſi quis ſe alteri obligat.

Quoniam nulla opus eſt obligatione, ſi quid ſtatim præſtetur; *Qui alteri ad dandum vel faciendum ſe obligat*, cum obligatio ad actum futurum pertineat, & ad eum jus perfectum acquirat alter (§. 97.), ille *in hunc transfert jus exigendi præſtationem.*

§. 379.

Promiſſio quid ſit.

Declaratio hæc voluntatis de quodam alteri præſtando, conjuncta cum juris a ſe exigendi, ut præſtetur, in

ipſum translatione, *Promiſſio* dicitur. Qui promittit, *Promiſſor*; is, cui promittitur, *Promiſſarius* vocatur.

§. 380.

De modo ſe alteri obligandi.

Promiſſor igitur *promiſſario ſe perfecte obligat* (§. 80. 379.), cumque de voluntate alterius nobis conſtare aliter non poſſit, niſi ſi ab eo ſufficienter indicetur, nec ab alio jus acquirere valeamus, niſi voluntate ipſius (§. 314.), *nemo* quoque *alteri ſe aliter perfecte obligare poteſt, niſi promittendo.*

§. 381.

De neceſſitate acceptationis promiſſi.

Cum in promiſſione in promiſſarium transferatur jus exigendi præſtationem promiſſam (§. 379.), ad translationem vero juris requiratur acceptatio (§. 316.); *promiſſio* quoque *ſine acceptatione non eſt valida, nec ex ea jus ullum acquiritur promiſſario.*

§. 382.

De pollicitatione.

A promiſſione cum *Grotio* recte diſtinguitur *Pollicitatio*, qua alteri ſufficienter declaramus voluntatem eidem quid præſtandi ac perſeverantiam in propoſito, jus tamen a ſe id exigendi

in

in eum transferre nolumus. Quamobrem *ex pollicitatione jus exigendi præſtationem non acquiritur ab eo, cui fit pollicitatio* (§. 314.).

§. 383.

Ab eadem cum eodem recte diſtinguitur *nuda aſſertio*, qua alteri ſufficienter declaratur animus, quem de præſenti habemus, ipſi aliquid præſtandi, ſed ſalva libertate animum mutandi, conſequenter *ex nuda aſſertione jus a nobis id exigendi, quod alteri nos præſtare velle dicimus, nullum is conſequitur* (§. 314.). *De nuda aſſertione.*

§. 384.

Quoniam in pollicitatione (§. 382.) & in nuda aſſertione nullum transfertur jus in alterum (§. 383.); *ad pollicitationem & nudam aſſertionem nulla requiritur acceptatio, immo ad utramque inutiliter accedit* (§. 316.). *An in iis acceptatio locum habeat.*

§. 385.

Cum a voluntate tua dependeat, utrum in alterum jus quoddam transferre volueris, nec ne (§. 314.), conſequenter etiam num transferre velis jus exigendi præſtationem quandam a *Quales actus ſint promiſſio, pollicitatio & aſſertio.*

te, hoc eſt, jus ad rem (§. 335.); *in voluntate* quoque *tua poſitum eſt, utrum alteri quid promittere, an polliceri, vel nude ſaltem quid aſſerere velis* (§. 379. 382. 383.), conſequenter *promiſſio, pollicitatio & nuda aſſertio ſunt actus meræ voluntatis*, ac propterea *nemini competit jus te ad promittendum compellendi*, quod cum repugnet libertati naturali (§. 77.), *ad promittendum alterum cogens injuriam ei faciti* (§. 87.), atque *id lege naturali prohibitum* (§. 86.).

§. 386.

De animo deliberato.

Animus deliberatus dicitur actus voluntatis, qui fertur in id, quod probe expenſum, nimirum num potius ſibi faciendum, quam non faciendum, & quomodo faciendum, antequam agens faciat, ne quid committatur officiis erga ſe, vel alios adverſum. Ex adverſo autem *Animus indeliberatus* vocatur, ſi voluntas tendit in id, quod non ſatis expenſum. Quamobrem cum ab obligatione naturali, qua tenemur ad quælibet officia (§. 57.), nemo liberari poſſit (§. 42.), ac inprimis etiam quilibet omne damnum a

ſe

ſe avertere debeat (§. 269); *nemo quicquam facere, nec quicquam promittere debet absque animo deliberato.* Ceterum facile patet ex natura promiſſionis, *promiſſorem expendere debere, num re, quam dare promittit, ipſemet indigeat & num tunc, quando facere promittit, ſibi vacaturum & num hoc dando vel faciendo promiſſario deſit officio cuidam erga ſeipſum, vel erga alios.* Immo ex modo dicta ratione, cur nil fafaciendum absque animo deliberato, *nec promiſſio acceptanda absque animo deliberato.* Et haud difficulter intelligitur, *promiſſarium perpendere debere, num eo, quod promittitur, indigeat, & annon alius eodem magis habeat opus, an nonniſi incommodo ſuo hoc præſtare poſſit promiſſor, & num in acceptando forſan deſis officio cuidam erga te, vel erga alios.*

§. 387.

Quoniam animus deliberatus non cadit in furioſos durante furore, amentes, infantes, ſumme ebrios, delirantes, nec eos, quorum judicium propter ætatem imbecille eſt (§. 386.), *omnes hos valide promittere non poſſe patet* (§. *cit.*). *Quinam promittere non poſſint.*

§. 388.

§. 388.

De promiſſis ſervandis.

Promiſſum ſervare dicitur, qui dat, vel facit, quod ſe daturum, vel facturum promiſit. Cum promiſſor promiſſario perfecte ſe obliget (§. 380.) & jus perfectum ad id, quod promiſſum, acquirat promiſſarius (§. 97.), invito auferri neſcium (§. 100.); *promiſſa ſervanda ſunt.*

§. 389.

De fide.

Fides dicitur conſtantia voluntatis alteri verbis declaratæ de eo, quod facere, vel dare velimus. *Fides* igitur ſupponit, *ut moraliter vera loquaris, aut moraliter falſa dicta mutato animo in moraliter vera vertas.* Hinc *fidem dare* dicitur, qui affirmat ſe præſtiturum, quod ſe præſtare velle dicit, conſequenter alterum certum eſſe jubet de perſeverantia in præſenti voluntate. Unde conficitur, *pollicitatorem fidem dare ei, cui fit pollicitatio* (§. 382.). *Fidem fallere* dicitur, qui non præſtat, quod ſe præſtiturum dixit. *Fidem* denique *alterius adſtringit*, qui eum ſibi obligat ad fidem ſervandam. Atque hinc patet, *fidem datam eſſe ſervandam*, conſequenter

non

non fallendam, & pollicitatorem fidem fallere, ſi non præſtat, quæ pollicitus. Liquet porro, *qui promiſſa ſervat, eum* quoque *ſervare fidem, qui non ſervat, fidem fallere,* atque *promiſſarium acceptando fidem promiſſoris ſibi adſtringere* (§. 378. 379.). Denique non minus manifeſtum eſt, *qui nude aſſerit ſibi eſſe animum aliquid præſtandi, fidem ſuam non dare* (§. 383.), conſequenter *nec fallere, ſi non præſtat, quod ſe præſtare velle dixit.*

§. 390.

De perfidia.

Perfidus dicitur, qui contrarium ejus facit, ad quod faciendum fidem ſuam adſtrinxit. *Quodſi* ergo *promiſſor contrarium ejus facit, quod ſe facturum promiſit,* veluti ſi facit, quod ſe non facturum dixit, *perfidus eſt:* aſt *pollicitator in eodem caſu perfidus non eſt.*

§. 391.

De promiſſione ſub conditione turpi.

Cum ab obligatione naturali nemo liberati poſſit (§. 42.): *ſub conditione turpi nihil promittere licet* (§. 315.). Quoniam itaque hæc promiſſio valida non eſt, ex ea quoque jus nullum conſequitur promiſſarius, conſequenter *quod ſub conditione turpi promiſſum præſtandum non eſt, etiamſi ea fuerit adimpleta.*

§. 392.

§. 392.

De promiſſione ſub impoſſibili.

Cumque conditio impoſſibilis exiſtere nequeat, per ſe patet, *promiſſionem ſub conditione impoſſibili eſſe temerariam, nec juri naturæ convenire* (§. 360.).

§. 393.

Quid ſit promiſſio conditionata, in diem facta, pura.

Enimvero quia in promiſſione jus transfertur in promiſſarium (§. 379.); *promiſſor promittere poteſt, qua lege voluerit, & promiſſio fieri poteſt ſub conditione quacunque honeſta & in certum diem, non modo abſque ulla conditione & ſine tempore adjecto* (§. 314.). *Promiſſio* ſub conditione facta dicitur *conditionata;* ſi certum tempus adjicitur, ſeu id, quod promittitur, certo die præſtandum, *Promiſſio in diem facta;* quæ vero absque ulla conditione, nec tempore ullo adjecto fit, *promiſſio pura.*

§. 394.

De promiſſione ſub facto turpi tertii.

Quoniam factum turpe tertii reſpectu promiſſoris & promiſſarii conditio mere caſualis eſt, utpote ab utriusque voluntate prorſus independens; *promiſſio ſub facto turpi tertii facta*, cum nihil vitii in ſe habeat, *illicita non eſt.*

§ 395.

§. 395.

Cum promiſſarius non plus juris acquirere poſſit ex promiſſione, quam promiſſor in eum transferre voluit (§. 317.); *quod in diem promittitur, ſtatim debetur, ſed exigi nequit, niſi die elapſo.* Patet vero, cum conditio, quam certo extituram novimus, tempus deſignet, quo quid fieri debeat, *promiſſionem ſub conditione certo extitura factam æquipollere promiſſioni in diem factæ* (§. 393.). Quoniam vero perinde eſt, ac ſi dies veniſſet, qui adventurus putatur, adventurus tamen non eſt, veluti ſi quid promittatur die trigeſima prima Aprilis præſtandum, cum error non contineat rationem promittendi, *quod promittitur in diem, qui adventurus putatur, adventurus tamen non eſt, præſtandum eo die elapſo, quem falſo deſignaſſe videtur promiſſor.* Nimirum ſupponimus ſerio rem agi, non jocari. *Promiſſionis in diem factæ effectus.*

§. 396.

Enimvero quia ſub conditione ſuſpenſiva promittens promiſſario obligatus eſſe non vult, niſi conditione exiſtente (§. 315.), per rationem eandem *Promiſſionis ſub conditione ſuſpenſiva effectus.*

dem (§. 317.), *quod ſub conditione ſuſpenſiva promittitur non debetur, niſi conditione exiſtente, ſi autem ea non exiſtit, evaneſcit.* Quoniam igitur jus ad id, quod promittitur, non ante acquirit promiſſarius, quam conditione exiſtente; *ex promiſſione conditionata non niſi ſpem debitum iri habet promiſſarius, jus excituturam, ſiquidem contingat conditionem exiſtere.* Utrum ſpes iſta jus ſit excitatura, nec ne, cum reſpectu noſtri ſaltem incertum ſit; ea perinde ac jus acquiſitum (§. 100.), *invito auferri nequit.* Patet idem etiam inde, quod promiſſor ſe obligaverit ad jus iſtud agnoſcendum, quod ſpem iſtam excitare continget: a qua obligatione ſeipſum liberare nequit (§. *cit.*). Quia conditio poteſtativa ſuſpenſiva eſt, atque exiſtit, quando adimpletur (§. 315.); *quod promittitur ſub conditione poteſtativa non ante debetur, quam ubi ea fuerit adimpleta.*

§. 397.

Promiſſionis ſub conditione reſolutiva.

Similiter quia promittens ſub conditione reſolutiva, non diutius obligatus eſſe vlt promiſſario ad præſtandum id,

id, ad quod ſe ipſi obligavit (§. 315.), conſequenter iſta conditione deſignatur tempus, quo jus promiſſarii durare debet (§. 97.); *quod ſub conditione reſolutiva promiſſum deſinit deberi eadem exiſtente & jus promiſſarii expirat.* *tiva factæ effectus.*

§. 398.

Quod pure promittitur, ſtatim debetur & exigi poteſt: id quod ex ipſa definitione promiſſionis puræ ſtatim patet (§. 393.). Quamobrem cum die veniente inter promiſſionem puram & in diem factam, conditione autem exiſtente inter illam & conditionatam nulla amplius differentia exiſtat (§. *cit.*); *die veniente promiſſio in diem facta & conditione exiſtente promiſſio conditionata in puram abit.* *Effectus promiſſionis puræ & quando in eam abeat conditionata et in diem facta.*

§. 399.

Si conditiones plures copulative adjiciantur promiſſioni, cum nonniſi omnibus ſimul exiſtentibus promiſſor obligatus eſſe velit; *quod promiſſum non ante debetur, quam omnes extare certum eſt* (§. 317.). Enimvero *ſi disjunctive adjiciantur*, cum promiſſor promiſſario obligatus eſſe velit, quacunque earum exiſtente, *exi-* *De conditionibus pluribus promiſſioni adjectis.*

tente una quod promiſſum debetur, etiamſi ceteræ non ſint extituræ.

§. 400.

De promiſſione & jure perſonali.

Perſonalis promiſſio eſt, quæ ad perſonam promiſſarii ita reſtringitur, ut promiſſor nemini niſi promiſſario obligatus eſſe velit. Confertur autem promiſſio in perſonam promiſſarii vel expreſſe, vel tacite, quando id ex materia promiſſi aliisque circumſtantiis colligitur. *Jus* vero *perſonale* vocatur, quod ad perſonam, cui competit, ita reſtringitur, ut ab ea in aliam transire non poſſit, ſicuti *perſonale* in genere appellatur, quod perſonæ cuidam ita inhæret, ut ab ea in aliam nullo modo transire poſſit. Hinc conſequitur, *ex promiſſione perſonali promiſſorem non acquirere niſi jus perſonale, & jus perſonale eum perſona extingvi*, atque *promiſſionem conditionatam evanescere, mortuo promiſſario, antequam conditio exiſtit* (§. 396.). Patet etiam, *ſi conditio poteſtativa fuerit perſonalis, eam adimpleri non poſſe, niſi a promiſſario ipſo.*

§. 401.

§. 401.

De promiſſione reali.

Promiſſio realis eſt, quæ perſonalis non eſt, habita nimirum in promittendo magis rei; quam perſonæ ratione. Quamobrem *ex promiſſione reali a promiſſario acquiritur* non jus perſonale, ſed *jus, quod etiam in alium transire poteſt* (§. 400.), & ſimiliter *ſpes debitum iri ex promiſſione conditionata reali enata* (§. 396.) *in alium quoque transferri, aut transmitti poteſt.*

§. 402.

De obligatione perſonali & reali.

Eodem ſenſu, quo jus perſonale & reale a ſe invicem diſtingvuntur, *obligationes* quoque aliæ ſunt *perſonales*, aliæ *reales*. Unde *obligationes perſonales non egrediuntur perſonam & cum ea extingvuntur; ſecus vero reales*. Atque hæc differentia attendenda eſt etiam in promiſſionibus, prouti vel perſonales, vel reales fuerint.

§. 403.

An promiſſio abſenti fieri poſſit.

Ad promiſſionem perficiendam requiritur ſufficiens declaratio voluntatis tam promiſſoris, quam promiſſarii (§. 379. 381.). Quamobrem cum

voluntas alteri declarari poſſit non modo verbis ore prolatis, verum etiam ſcriptis, immo etiam per alium, *promiſſio* quoque *fieri poteſt per epiſtolam, & per alium*, in utroque caſu *abſenti, & ab abſente per epiſtolam, vel per alium acceptari poteſt.*

§. 404.

De promiſſione modali.

Poteſt etiam in certum finem alteri quid promitti, nimirum ut ab eo quid fiat vel præſtetur, & tum *Promiſſio ſub modo facta*, vel etiam *modalis* dicitur. Cumque *modus impleri* dicatur, quando hoc fit, quod ut fiat aliquid præſtatur atque ante tibi præſtandum ſit, quod promittitur, ut hoc facias, quam facias, & acceptando promiſſum tu tantummodo te declares ad faciendum, ubi promiſſor quod promiſſum præſtiterit; *promiſſarius modum implere ante non tenetur, quam promiſſio adimpleta fuerit; ubi vero hæc adimpleta ad implendum obligatur, &, niſi fecerit, quod ex promiſſione conſecutus, reſtituendum: id quod etiam fieri debere patet, ſi promiſſarius moriatur, antequam modum impleverit, ſub quo ipſi quid datum.*

§. 405.

§. 405.

De promiſſione errantis.

Cauſam promiſſo dare dicitur, quod eſt ratio unica, cur quid promittatur, alias non promittendum. Quoniam, ſi error det cauſam promiſſo, promiſſio facta intelligitur ſub hac conditione, ſi verum ſit, quod per errorem pro vero ſumitur, conſequenter conditio, ſub qua facta promiſſio, non exiſtit; *promiſſio, cui error cauſam dedit, valida non eſt* (§. 396.). *Quodſi vero promiſſor fuerit negligens in veritate exploranda, aut in ſenſu ſuo exprimendo, & promiſſarius inde damnum paſſus ſit*, cum damnum culpa illius datum ſit (§. 21.), *id* utique *reſarciendum* (§. 270.). Ob eandem rationem *ſi promiſſarius det cauſam errori, ſed non promiſſioni, & ex errore damnum aliquod facit promiſſor, eidem promiſſarius id reſtituere tenetur, etſi promiſſio ſit valida.*

§. 406.

De promiſſione vi, vel metu extorta.

Cum alteri injuriam faciat, qui ad promittendum eum vi, vel metu incuſſo adigit (§. 385.); *promiſſio vi vel metu extorta lege naturæ prohibita eſt* (§. 87.), conſequenter *invalida.* Quemadmodum res vi vel metu a prædone

extorta domino reſtituenda (§. 264.); ita quoque promiſſum vi ac metu extortum præſtandum non eſt. Enimvero *ſi metu ab alio incuſſo permotus tibi rei iſtius minime conſcio quid promittam*, cum tuum non ſit judicium de eo, cur promittam (§. 78.), nulla ſane ratio eſt, cur quod inter me & te geſtum ſubſiſtere nequeat (§. 378. 389.); ac propterea *promiſſio valida eſt.* Quoniam tamen *qui metum incuſſit* in cauſa eſt, cur tibi promiſerim, alias non promiſſurus, conſequenter damnum dolo mihi dedit (§. 17.), *is idem mihi reſarcire tenetur* (§. 270.). Enimvero *ſi tu per alium mihi metum incutis, ut tibi quid promittam*, cum perinde ſit, ac ſi promiſſionem ipſemet metu extorſiſſes, *promiſſio invalida* eſt. Et quoniam *promiſſarius, ſi novit, promiſſorem metu ab alio incuſſo promittere, promiſſionem acceptare non debet*, acceptatione quippe repugnante obligationi damni ab aliis avertendi (§. 269.), conſequenter *promiſſio invalida.* Accedit quod promiſſarius metum incuſſum ratihabendo velit promiſſionem vi extorqueri, ut non multum abſit ab eo, qui metum per alium incutit, ut promittatur.

§. 407.

§. 407.

Cum a voluntate promittentis unice dependeat, utrum promittere velit, nec ne (§. 245.), & vi libertatis naturalis nulli hominum rationem reddere tenetur, cur quid faciat (§. 78.); *promiſſio naturaliter non habere debet cauſam expreſſam*, ſcilicet cur promittat. *An promiſſio habere debeat cauſam expreſſam.*

§. 408.

Ob eandem rationem *promiſſio ob cauſam ante debitam valida.* Dicitur nimirum *promitti ob cauſam ante debitam*, ſi cui ob id, ad quod præſtandum jam obligatur, aliquid promitto, veluti viatori aliquod munuſculum præter mercedem. Et quoniam quod ob cauſam ante debitam promittitur, cum ſit motivum diligentius præſtandi, quod præſtari debet, alterum obligat ad majorem diligentiam (§. 35. 21.); *promiſſio ob cauſam ante debitam temeraria non eſt.* (§. 360.). *Promiſſio ob cauſam ante debitam.*

§. 409.

Similiter cum *onus promiſſioni adjicere* dicatur promiſſor, quando promittit ſub hac conditione, vel ſub hoc *De onere promiſſioni adjecto.*

modo, ut promiſſarius viciſſim tibi, vel alteri quid præſtet, & a promittentis voluntate dependeat, quomodo & ſub qua conditione, vel ſub quo modo promittere velit (§. 393. 404.); *promiſſor pro arbitrio onus promiſſioni adjicere poteſt, ſive per modum conditionis, ſive per modum modi.*

§. 410.

De pœna promiſſioni adjecta.

Aſt *pœna adjici* dicitur *promiſſo*, ſi promiſſor declarat ſe hoc daturum, vel facturum, niſi ſteterit promiſſo. Et tum *promiſſo pœnalis* vocatur, quod vero pœnæ nomine promittitur, *promiſſum pœnale.* Patet vero, ut ante, *pœnam poſſe adjici promiſſo*, cum ſcilicet id dependeat a libera promiſſoris & promiſſarii voluntate (§. 393. 381.). Poteſt autem pœna triplici modo adjici, vel ut optio ſit promiſſarii, an velit exigere pœnam, an promiſſorem adigere ad implendum promiſſum, vel ut pœna præſtita ceſſet promiſſio, vel denique ut præſtita pœna promiſſor nihilominus maneat obligatus ad præſtanſtandum promiſſum.

§. 411.

§. 411.

Impoſſibile eſt, ut faciamus, quod vires noſtras tranſcendit. *Promiſſio* igitur *ejus, quod vires noſtras tranſcendit, invalida eſt* (§. 380. 37.).

§. 412.

De promiſſione rei alienæ.

Et quoniam nemo rem alienam alteri poteſt dare (§. 258.), promiſſio vero ad dandum obligat (§. 388.); *nemo rem alienam promittere poteſt.* Enimvero *ſi quis promittit, quod ſuum fieri poteſt, vel quod ſuum fieri poſſe putat, quia ſuum fieri poteſt, vel fieri poſſe putat*, cum in priori caſu ſufficienter indicet, ſe curaturum, ut ſuum fiat, in poſteriori autem ſe impenſas facere velle, ut ſuum fiat; *in caſu priori operam dare tenetur, ut ſuum fiat, in poſteriori autem ad tantundem obligatur, quantum impendendum fuiſſet, ut ſuum fieret, ſiquidem fieri nequit* (§. 318.). Per ſe autem patet, *ſi rem, quam noſtram fieri poſſe putamus, alteri promittimus, ſi ea noſtra fiet*, promiſſionem eſſe conditionatam (§. 393.), conſequenter *ubi fruſtra data fuerit opera, ut noſtra fiat, promiſſario ad nihil tenemur* (§. 396.).

§. 413.

De rei promiſſæ alienatione.

Cum promiſſa ſint ſervanda (§. 388.), ſervari autem non poſſit promiſſum, ſi res promiſſa alienatur (§. *cit.* & §. 257.); *promiſſor naturaliter obligatur rem promiſſam non alienare.* Quoniam tamen in promiſſione non transfertur dominium rei promiſſæ; ſed ſaltem jus ad eam (§. 335.); *alienatio a promiſſore facta valida eſt* (§. 257.), ſed quia is tibi jus ad rem acquiſitum invito auferre nequit (§. 100.), *tibi competit jus alienationem impediendi, ſi noris, promiſſorem rem promiſſam alienare velle.* Ex adverſo autem patet *alienationem eſſe invalidam, ſi promiſſor declaraverit, ſibi ademtum eſſe debere jus alienandi*, cum tunc non amplius idem habere intelligatur.

§. 414.

De lucro.

Lucrum dicitur res, quæ bonis noſtris ſuperaccedit, iisdem non deminutis, ſeu qua fimus locupletiores. *Ceſſare* dicitur, ſi, quando id obtinere poteramus, impedimur, quo minus obtineamus. *Lucrum* autem *certum* vocatur, quando certo conſtat nos id obtinere poſſe, ſeu obtenturos eſſe; *incer-*

certum vero in caſu oppoſito. *Lucri* vero certi *quantitas incerta* eſſe poteſt. Patet igitur *lucrum certum eſſe rem in dominio noſtro extituram*, conſequenter *qui lucrum certum ceſſare facit, is impedit, quo minus res tua fiat, quæ alias fieri poterat*, conſequenter *damnum dat* (§. 269.), atque ideo *reſarcire tenetur* (§. 270.).

§. 415.

Damnum emergens & lucrum ceſſans communi nomine dicuntur *id, quod intereſt.* Quoniam tam damnum datum (§. 270.), quam lucrum ceſſans dolo vel culpa noſtra reſarciendum (§. 414.); *ſi ob factum quoddam vel non factum doloſum, aut culpoſum tuum alter damnum incurrat, aut lucrum ejus ceſſet, ad id quod intereſt teneris.* Præſtando id, quod intereſt, alter reſtituitur in eum ſtatum, quo perinde eſt, ac ſi ipſe feciſſet, vel etiam dediſſet, quod non fecit, vel non dedit & contra. Cum autem nemo efficere debeat, ut alter minus habeat, quam habere debebat (§. 270.), *ſi quis propterea minus habet, quam habere debet, vel poterat, quod obligationi tuæ non ſatisfeciſti, ad id, quod intereſt, teneris.* *De eo, quod intereſt.*

§. 416.

§. 416.

Quando promiſſor teneatur ad id quod intereſt.

Quodſi ergo *promiſſione non impleta lucrum promiſſarii quoddam ceſſet, aut damnum quoddam emergat*, veluti quando res promiſſa voluntate, vel culpa tua fit aliena, *ad id quod intereſt teneris.*

§. 417.

De mora.

Mora eſt dilatio ejus, quod fieri debet, ultra tempus, quo fieri debebat. Unde *in mora eſſe* dicitur, qui, quod certo tempore facere poteſt, ac debet, non facit.

§. 418.

De moræ imputatione & purgatione.

Impedimentum inevitabile dicitur, ſi in cauſa non es, cur tibi objiciatur, ſeu quod ne ſeſe offerat nullo modo efficere potuiſti. Vocatur autem *inſuperabile*, quod oblatum tollere minime potes. *Quodſi mora debetur impedimento inevitabili & inſuperabili, ea tibi imputari nequit, ſi autem tale impedimentum non adſit, aut alterutrum ſaltem obtineat, mora imputatur* (§. 3.). Quamobrem cum *de mora ſe purgare* dicatur, qui demonſtrat, ſe in mora non eſſe; *de mora ſe purgaturus oſtendere debet, ſe ob impedimentum inevi-*

inevitabile ac inſuperabile facere non potuiſſe, quod facere debebat.

§. 419.

Intereſſe moræ.

Quoniam qui nunc præſtare obligatur, præſtationem differendi jus minime habet, id quod per naturam obligationis patet (§. 37.); *nemo* quoque *in mora eſſe debet*, conſequenter *ſi ex mora damnum quoddam emergat ei, cui ad præſtandum obligatus es, aut lucrum ejus ceſſet; qui in mora eſt, ad id quod intereſt tenetur* (§. 415.).

§. 420.

De re promiſſa intereunte.

Si res promiſſa caſu interit, quem nulla tua culpa præceſſit, cum interitus tibi imputari nequeat (§. 17.); *nec promiſſario teneris ad id, quod intereſt, & promiſſio evaneſcit.* Enimvero *ſi dolo vel culpa tua res promiſſa intereat*, cum id tibi imputandum ſit (§. 17.); *promiſſario teneris ad id, quod intereſt* (§. 415.). Quamobrem *ſi tibi promittantur res nondum exiſtentes, ſed extituræ*, veluti fructus futuræ æſtatis; *ſi nullas extare caſu contingat, nihil debetur.* Patet etiam inde promiſſioni rerum futurarum tacitam ſub-

eſſe

eſſe conditionem, ſi quæ futuræ ſint, vel, quod eodem redit, tacitam hanc exceptionem, niſi omnino nullæ extiturae ſint.

§. 421.

De eadem re bis promiſſa.

Si quis eandem rem, quam tibi promiſit, denuo promittat alteri, cum jus ad eandem tibi ex promiſſione acquiſitum auferre nequeat (§. 379. 100.), *promiſſio poſterior non valet, ſed prior ſubſiſtit.* Enimvero cum nihil obſtet, quo minus bis promittas, quod bis præſtari poteſt; *ſi quod bis promittitur, bis præſtari poſſit, promiſſio utraque valet.*

§. 422.

In ſolidum teneri quid ſit.

In ſolidum teneri dicitur, qui quod pluribus præſtandum eſt, vel a pluribus, totum uni præſtare tenetur, vel ſolus. Id obtinere poteſt, vel ſi quid pluribus conjunctim promittitur, vel ſi plures uni idem promittunt.

§. 423.

De eadem re pluribus conjunctim promiſſa.

Cum a promiſſoris voluntate pendeat, quomodo promittere velit (§. 393.); *ſi quis unam eandemque rem pluribus conjunctim uno actu promittit, in*

ipſius

ipſius arbitrio poſitum eſt, num ſingulis in ſolidum teneri velit, an nolit, conſequenter *dum promittit, quid velit ſufficienter indicare debet* (§. 318.), *ſi neutrum ſufficienter indicet, libertati ſuæ hoc relictum eſſe voluit* (§. 78.). Enimvero *ſi, qui rem unam pluribus conjunctim promittit, ſingulis in ſolidum tenetur*, cum res non niſi ſemel debeatur, *ſi uni dedit, ceteris ad nihil tenetur*, quoniam tamen omnibus conjunctim debetur, *qui totam accepit ceteris pro rata tenetur.* Et quia uni totam dare tenetur, *quilibet eorum, quibus ea conjunctim promiſſa eſt, ceteris inſciis, immo invitis exigere poteſt.*

§. 424.

De duobus vel pluribus reis.

Si duo vel plures ſimul eandem rem promittant uni, vel pluribus conjunctim, ita ut ſinguli teneri velint in ſolidum, dicuntur *Correi promittendi*, & quatenus eandem rem uni, vel pluribus in ſolidum debent, *Correi debendi.* Similiter ſi pluribus conjunctim promittitur res eadem, ita ut ſingulis in ſolidum teneatur promiſſor, qui ita ſibi promitti ſtipulati ſunt, *Correi ſtipulandi*, aut ubi hoc modo pluribus conjunctim

junctim ultro eadem res promiſſa, vel ex alia cauſa iisdem debetur, hi *Correi credendi* appellantur. Cum res promiſſa nonniſi ſemel debeatur, *ſi correorum debendi unus promiſſionem adimplet, vel debitum ſolvit, ceteros correos ab obligatione liberat.* Idem intelligitur de reo promittendi, vel debendi, ſi correorum ſtipulandi unus accipit quod promiſſum, ob rationem eandem. Immo quia ſinguli correi rem nonniſi ſemel dandam totam dare tenentur (§. 422.); *a correorum quocunqe, prouti viſum fuerit, rem totam exigere potes, quo facto ceteri liberantur*, prouti jam vidimus. Cum vero omnes conjunctim debeant rem ſemel dandam; *ſi totam ab uno conſequi non potes, partem reſiduam ab altero exigere licet*, quippe qui non ante liberatur, quam re tota data, *per demonſtrata.*

§. 425.

Num acceptatio innoteſcere debeat promiſſori, ut promiſſio ſit valida.

Promiſſor promittere poteſt, quacunque lege voluerit (§. 393.), nec ultra voluntatem ipſius jus aliquod acquiri poteſt a promiſſario (§. 317.). Quare *ſi promittens abſenti velit, ut valeat promiſſio, ſi acceptetur, ſtatim valet, quampri-*

primum acceptata fuit, quamvis acceptatio nondum innotuerit promiſſori: quodſi vero nolit promiſſionem valere, niſi quando acceptatam intellexerit, non ante valet, quam acceptatio ipſi innotuerit Quamobrem *ſi moriatur promiſſor, antequam acceptatio ipſi innotuerit; in caſu priori valet promiſſio in caſu poſteriori non valet.* Ob rationem eandem *acceptatio fieri poteſt poſt mortem promiſſoris, ſi is velit, ut promiſſio etiam poſt mortem acceptari poſſit, vel etiam quod datur* (§. 314.). Quæritur vero, quid in caſu dubio ſit præſumendum, quando ſcilicet voluntatem ſuam non ſatis declaraverit promiſſor. Cum acceptatione promiſſio fiat valida (§. 381.), nulla ſane ratio eſt, cur eam valere demum velit, ubi acceptationem intellexerit, quando eandem facile præſumit: adeſt vero ratio, cur velit, quando de acceptatione non ſine ratione dubitat. Quamobrem *ſi promiſſor acceptationem præſumit, velle intelligitur, ut valeat, quando acceptata fuerit, in caſu oppoſito autem, ſi acceptatam intellexerit.* Quamobrem *promiſſio priori modo intelligitur, quæ mere liberalis eſt; poſteriori autem modo, quæ oneroſa eſt.* Di-

citur autem *promiſſio mere liberalis*, ſi promiſſarius nihil viciſſim præſtare debet; *oneroſa* vero in caſu oppoſito.

§. 426.

De miniſtro promittendi & acceptandi.

Miniſter dicitur is, per quem voluntatem noſtram alteri ſignificamus. Unde *Miniſter promittendi* vocatur, per quem alteri quid promittimus, vel promiſſionem a nobis factam ſignificamus: & in genere *Miniſter obligationis contrahendæ*, per quem obligationem contrahi volumus ſive ex parte noſtri, ſive ex parte alterius, aut obligatio contrahenda ſignificatur: ac denique *Miniſter acceptandi*, quem noſtro nomine acceptare volumus, aut qui acceptationem factam a nobis ſignificat. Quoniam miniſter non ſuo nomine, nec ſuo jure agit, ſed ejus, a quo miniſter electus eſt; *in voluntate* quoque *ejus, qui miniſterio ipſius utitur, poſitum eſt, quantum juris in miniſtrum conferre velit* (§. 314.).

§. 427.

De revocatione promiſſi.

Quoniam abſque acceptatione promiſſio non eſt valida (§. 381.);

Quam-

Quamdiu acceptata non fuit, revocari potest. Dicitur autem *promissio revocari*, si promissor declarat, se ex promisso teneri nolle. Unde patet, *ante acceptationem pœnitere licere.* Liquet porro, *promissionem revocari posse, antequam epistola, in qua ea fit, ad promissarium lata fuerit.* Immo *si promissio eo animo facta, ut non valeat, nisi quando acceptatam intellexeris* (§. 425.); *revocari poterit, quamdiu acceptatio non innotuerit.*

§. 428.

De tabellario epistolam perferrente, in qua promittitur.

Cum tabellarii opera non alio fine utatur promissor, quam ut epistola ad promissarium perferatur, ac ideo perinde sit, sive tabellarius ipse, sive alius eandem perferat; *si tabellario mortuo epistolam, in qua fit promissio, alius perfert, valide acceptatur; revocari tamen potest, quamdiu epistola ab alio non fuerit promissario reddita.* Jus hoc revocandi cum promissori auferretur, quod tamen fieri nequit (§. 74.), si acceptatio valeret, epistola, qua voluntatem suam promissario declarare voluit promissor, nondum perlata, sed argumento ejus ex relatione alterius cognito; *epi-*

ſtola nondum perlata acceptatio fieri nequit, argumento ejus ex relatione alterius cognito. Quamobrem *ſi epiſtola intercidat, promiſſio nulla eſt*, conſequenter *ſi promiſſor in animo promittendi perſeveret, renovanda alio quocunque, quo placuerit, modo.*

§. 429.

De miniſtro promiſſionem ſignificante.

Miniſter, qui promiſſionem ſignificare debet, fungitur vice epiſtolæ; *Quodſi* ergo is *moritur, antequam promiſſionem ſignificare potuerit, ea nulla eſt*, & cum revocari poſſit promiſſio, antequam epiſtola reddita fuerit, conſequenter acceptatio fieri nequeat, etiamſi facta revocatione reddatur, *inſcio* quoque *miniſtro promiſſio revocari poteſt* (§. 428.).

§. 430.

De miniſtro alterius nomine promittente.

Enimvero *ſi miniſter tuo nomine promittere debeat*, cum tamdiu jure tuo, quod in ipſum contuliſti, promittat, quamdiu a te revocatum non fuerit, *promiſſio ipſo inſcio revocari nequit*, conſequenter *valida etiam poſt revocationem facta, antequam hæc ipſi innotuerit.* Cetcrum cum tuo nomine promittere non poſſit, ſi moriatur; *ipſo mortao promiſſio nulla.*

nulla. Et quoniam tamdiu per alium facere potes, quamdiu quid ipse facere potes; *si moriaris, antequam tuo nomine minister promiserit, promissio ab eo post mortem tuam facta nulla est*, utpote nullo jure facta.

§. 431.

Quoniam acceptatio post mortem promissoris fieri nequit, nisi is expresse voluerit, ut post mortem promissum acceptari possit (§. 425. 318.); *si promissor moriatur, antequam epistola ad eum perlata fuerit, vel minister eam significaverit, promissio acceptari*, consequenter *valida fieri nequit* (§. 381.).

De morte promissoris, antequam promissio significata.

§. 432.

Quia perinde est, sive quid per te, sive per alium facias; *acceptatio per ministrum fieri potest*, cumque perinde sit, quomodo animum acceptandi alteri declares, *eadem significari potest cum per epistolam, tum per ministrum.* Quoniam acceptatio præcedere potest (§. 319.); *si a me petieris ut tibi quid promittam & ego in literis respondens promittam, promissio statim valida*, consequenter *subsistit*,

De acceptatione in literis vel per ministrum, quæ promissionem præcedit.

etiamſi literæ demum poſt mortem meam ad te perferuntur, utpote ante mortem perfecta. Enimvero cum acceptatio a te facta intelligi nequit, niſi facta promiſſione, hæc autem facta non intelligitur, niſi literis ad te perlatis; *quamdiu literæ ad te perlatæ non fuerint, promiſſio revocari poteſt.* Nimirum ſcripta epiſtola promiſſio revocabiliter facta, quæ morte promiſſoris efficitur irrevocabilis. Facile patet, *eadem valere de miniſtro acceptandi*, utpote qui fungitur vice epiſtolæ.

§. 433.

Promiſſio mihi de tibi præſtando facta.

Si quis mihi promittit, ſe tibi quid præſtiturum, & ego accepto, is in me transfert jus ipſum compellendi, ut præſtet, ſi & tu acceptes (§. 361.). Quoniam vero ſine acceptatione tua tibi jus nullum quæſitum (§. 381.), jus autem in me translatum mihi auferri nequit (§. 100.), idem tamen remittere poſſum (§. 342.); *ante acceptationem tuam promiſſio revocari nequit, ego tamen eam remittere poſſum.* Cumque velim, ut valeat promiſſio, *quando tibi eam ſignifico*, tacite ſaltem tibi promitto, ut, ſi acceptes, ego

ego efficere velim, ut promissio adimpleatur, consequenter *acceptatione tua tibi obligor ad efficiendum, ut promissio impleatur* (§. 380.), *aut jus meum promissorem compellendi, ut impleat, tibi cedendum* (§. 338. 342.).

§. 434.

Qui non electus est minister, ut acceptet, cum jus nomine alterius acceptandi non habeat, alterius quoque nomine acceptare nequit. *Quodsi* ergo *te præsente tertio absenti promitto, nec tu electus es minister acceptandi, acceptatio tua nulla est, nec ex promissione teneor alteri* (§. 381.). *Quodsi velim, ut tu ejus nomine acceptes*, eo ipso declaro, me acceptationem tuam pro acceptatione alterius habiturum, si is velit, consequenter *promissio a me revocari nequit.* Sed quoniam validitas promissionis non a tua, sed ejus voluntate dependet, in cujus personam collata, *tu medio tempore eam remittere non potes*, jure nullo ex promisso tibi quæsito, quod remittere posses. *De acceptatione pro tertio facta.*

§. 435.

Quando onus in commodum tertii adjectum revocabile

Si onus in commodum tertii adjicitur promiſſioni, cum jus nullum ſit tertio, antequam acceptaverit (§. 316.), & onus adjiciatur vel tanquam conditio, vel tanquam modus, quamdiu id a tertio acceptatum non fuit, in tua voluntate poſitum eſt, utrum id remittere velis, nec ne (§. 342.), promiſſione conditionata, vel modali in puram converſa (§. 393.), conſequenter *ante acceptationem a tertio factam onus revocabile.*

§. 436.

Si promiſſione invalida ſtare velit promiſſor.

Si promiſſio fuerit invalida, eadem tamen ſtare velit promiſſor, cum a voluntate ipſius dependeat, utrum quid præſtare alteri velit, nec ne (§. 314. 328.), vel etiam promittere (§. 385.); *vel præſtare debet, quod promiſſum eſt, vel nova promiſſione opus eſt, quæ*, quia nova eſt, *alia quacunque lege fieri poteſt, quam anterior fuerat* (§. 393.).

§. 437.

De conventione.

Conventio eſt actus, quo duo vel plures idem decernunt, ſeu in idem agendum

agendum, aut non agendum conſentiunt. Quamobrem cum nemo ſeſe alteri perfecte obligare poſſit, niſi promittendo (§. 380.), *conventiones per ſe nullam producunt obligationem, ſed non obligant, niſi quatenus promiſſionem continent.*

§. 438.

De pactis.

Conventio, qua duo vel plures in eandem, vel easdem promiſſiones conſentiunt, *Pactum*, five *Pactio* appellatur. Quamobrem cum promiſſa ſint ſervanda (§. 388.); *pacta* quoque *ſervanda ſunt.* Quoniam itaque pacta omnem vim obligandi a promiſſione habent (§. 380.); *quæ de promiſſione demonſtrata ſunt, ad pacta etiam applicanda.*

§. 439.

De pacto expreſſo & tacito.

Pactum expreſſum dicitur, quod perficitur conſenſu expreſſo; *tacitum* vero, quod tacito. Et *pactis expreſſis tacite inſunt, quæ ex iis, quæ expreſſe dicuntur, per neceſſariam conſequentiam ſtuunt* (§. 27.). *Conditio autem per ſe ineſſe* dicitur *pacto, vel promiſſioni*, ſi ſine ea præſtatio ejus, quod promiſſum, concipi nequit, veluti ſi dico: dato tibi ſumtus ad gra-

dum doctoratus obtinendum, & *quæ per ſe pacto vel promiſſioni ineſt conditio, pro expreſſe adjecta habenda.*

§. 440.

De pacto temporario & æterno.

Pactum temporarium dicitur, cujus duratio ad certum tempus reſtringitur; *æternum* vero, cujus duratio perpetua eſſe debet, hoc eſt, quamdiu exiſtunt perſonæ, quæ ex eodem jus aliquod quæſitum habent. Quoniam *pacta temporaria non minus, quam æterna* ad perſonas paciſcentium reſtringi repugnat; *utraque non perſonalia, ſed realia ſunt* (§. 401.); *temporaria* vero *non amplius obligant, elapſo tempore, ad quod reſtringitur eorum duratio* (§. 317.).

§. 441.

De renovatione pacti.

Pactum renovari dicitur, ſi paciſcentes inter ſe conveniant, quod idem ultra terminum, qui ipſi præfixus fuerat, per certum temporis intervallum adhuc continuari debeat. *Quodſi* ergo *pactum temporarium termino ad quem veniente non exſpirare debeat* (§. 440.); *renovandum eſt.* Aſt quia non idem pactum continuatur, ſi quoad præſtatio-

ſtationes quid immutetur, ſed novum initur; *in renovatione quoad præſtationes nihil immutandum.* Facile autem patet, *a paciſcentium voluntate unice dependere, utrum pactum renovare, an novum facere velint* (§. 393.). Cum paciſcentes in renovatione in continuationem conſentire debeant (§ 437.), tacite vero in eam conſentiat, qui quid ab altero contrahentium pacto temporario finito fieri patitur, quod nonniſi vi ejusdem fieri poterat (§. 27.); *pactum tacite renovatur, ſi quid ab uno contrahentium pacto finito fiat, quod nonniſi vi ejusdem fieri poterat, altero conſcio, nec contradicente, vel ſi id approbet, veluti accipiendo, quod nonniſi ex pacto dari poterat.* Quoniam vero in tacita renovatione non exprimitur tempus, ad quod pactum continuari debeat; *ad tantum tempus renovatum intelligitur, ad quantum duratio in pacto fuerat expreſſa.* Enimvero *ſi initio ſtatim conveniatur, pactum ultra ſuum terminum continuari debere, niſi ſtatuto tempore ſignificetur ab alterutra parte, quod eodem non amplius teneri velit; pactum vigore primæ conventionis ſubſiſtit, donec diſſolvatur* (§. 438.), conſequenter *non renovatur* (§. 441.).

§ 442.

§. 442.

Quando a pacto diſcedere liceat.

A pacto diſcedere dicitur, qui præſtare id non vult, ad quod præſtandum ex pacto obligatur. Quamobrem cum *præſtationes* ſint mutuæ, ſi quid unus alteri præſter ac ideo viciſſim alter ipſi quid præſtare debeat, conſequenter *præſtationum mutuarum una ſupponat alteram tanquam conditionem poteſtativam* (§. 315.); *ſi unus paciſcentium præſtare nolit, quod debet*, ſeu *a pacto diſcedit*, cum nec tu obligeris ad præſtandum, quod debes (§. 396.), *tibi ab eodem quoque diſcedere licet.* Quoniam tamen alter obligatur ad pactum ſervandum (§. 438,), & inde tibi jus eſt ad ſervandum alterum adigendi, ſi nolit (§. 379.); tibi invito non auferendum (§ 100.); *ſi diſcedere nolis, tibi adhuc integrum eſt eum vi adigere ad præſtandum id, quod ex pacto debitum.* Aſt quia diſcedendi jus habes, *per demonſtrata; ſi diſcedis, quia alter diſceſſit prior, fidem non fallis* (§. 389.). Et cum jam in arbitrio tuo poſitum ſit, utrum pactum continuare velis, nec ne; *ſi qui prior diſceſſit, pœnitentia ductus id continuare velit, tu id accetare non teneris.* Quoniam vero ratio, cur

cur a pacto diſcedere licet, ceſſat, *ſi quis fidem prior fefellit in pacto alio; non licet tibi propterea diſcedere ab alio.*

§. 443.

Quodſi alter a pacto discedit, ubi eidem jam aliquid præſtiti, cum dolo mihi daretur damnum, ſi ejus jacturam facere tenerer (§. 17. 269.); *a pacto etiam diſcedenti quod datum, aut æſtimatio ejus reſtitui debet* (§. 270.). Ex adverſo autem, *ſi quid alter jam præſtitit mihi, dum a pacto discedit*, cum damnum incurrat ſua culpa, nec ego ipſi me obligaverim ad quid præſtandum, niſi totum, quod promiſit, præſtetur, *ego ipſi nihil reſtituere teneor*: pœnam dat perfidiæ ſuæ (§. 390.). *Quodſi* vero *ego totum præſtiti, quod ex pacto præſtare tenebar*, cum ex parte mea pactum ſit adimpletum, nec mihi amplius ab eo discedere detur (§. 442.); *ad pactum* quoque *implendum alterum ut compellam, neceſſe eſt, niſi remittendo jus meum* (§. 337. 342.), *contentus eſſe velim, ut, quod præſtitum, reſtituatur.* Denique *ſi paria utrinque fuerint præſtita*, cum dici nequeat alter cum damno tuo a pacto recedere, ut ali-

si, dum a pacto diſcedi-tur, ex eo jam aliquid fuerit præſti-tum.

aliquid tibi reſtituendum ſit (§. 270.), *tibi* quoque *diſcedenti ad nihil tenetur.*

§. 444.

De diſſolutione pacti.

Pactum diſſolvi dicitur, ſi contrahentes ab obligatione, qua ſibi invicem tenentur ex pacto, liberantur. *Quodſi* ergo *diſſolvatur, antequam ex ea quicquam fuerit præſtitum, perinde eſt, ac ſi nunquam fuiſſet factum.* Quoniam quilibet jus ſuum remittere (§. 342.), conſequenter alterum ab obligatione ſua liberare poteſt (§. 337.); *mutuo diſſenſu pacta diſſolvi poſſunt.* Et quia pactum priſtinum ſubſiſtere nequit, ſi novum contrarium fiat; *pacto novo contrario priſtinum diſſolvitur*, mutuus nimirum diſſenſus, quo priſtinum diſſolvitur, ineſt conſenſui mutuo, quo novum perficitur (§. 438.), per ſe.

§. 445.

De pacto in ſcripturam redigendo.

Cum pacta perficiantur muto conſenſu (§. 438.); *quamprimum utraque pars conſenſum ſuum declaravit, pactum validum eſt*, conſequenter *naturaliter valet, antequam in ſcripturam redigatur.* Nimirum in ſcripturam redigitur pactum non validitatis, ſed probationis cauſa, ejus

ejus nimirum, quod in eodem promiſſum eſt, ſeu de quo conventum eſt. Quoniam vero a voluntate paciſcentium dependet, quandonam conſenſus ipſorum immotus intelligi debeat; inter eos *conveniri poteſt, ne valeat pactum, antequam fuerit in ſcripturam relatum & ſubſcriptum, aut etiam ſigillo munitum.*

§. 446.

Quoniam per juramentum te tantummodo obligas ad dicendum verum (§. 368.); *jurato promittens tantummodo probas, te habere animum præſtandi id, quod promittis, & in eo animo te perſeveraturum,* conſequenter *juramentum non novam producit obligationem aliquid præſtandi, ac propterea ſi ad actum non obligatorium accedit, eundem in obligatorium vertere nequit.* Quatenus tamen eodem fidem tuam fortius adſtringis (§. 389. 368.); *turpius habetur fidem juratam fallere, quam non juratam.* *De pacto jurato.*

§. 447.

Quoniam ex pacto acquiritur jus vi adigendi eum, qui ſervare non vult, ut præſtet id, de quo conven- *De jure belli ex pacto enato.*

tum

tum fuit (§. 438. 379.), violenta vero juris sui persecutio bellum est (§. 98.); *homini competit jus belli adversus eum, qui pactum servare non vult.* Quodsi pactum quis violet, consequenter contrarium ejus facit, quod in pacto conventum, jus alterius perfectum ad id ex eodem acquisitum violat (§. 97.), ac propterea eidem injuriam facit (§. 87). Quoniam itaque injuria facta justa causa belli est (§. 98.); *pactorum violatio justa belli causa est.*

CAPUT VIII.

De usucapione & præscriptione.

§. 448.

Quando res aliena fiat possessoris.

Qui rem alienam possidet, eam occupavit (§ 200.). Quamobrem *si dominus eam derelinquit, ea statim fit possessoris* (§. 219.), consequenter a domino vetere, qui dominus esse desiit (§. 203.), *adversus possessorem vindicari amplius nequit* (§. 262.). Patet itaque, in eo casu dominium non acquiri per possessionem, sed modo originario, scilicet occupatione (§. 210.).

§. 449.

§. 449.

Cum negotia humana exitum habere debeant, & interſit generis humani, ut jura acquiſita & obligationes contractæ ſint certa; *Quod in caſu dubio, quando certitudo haberi nequit, præſumitur, id in negotiis humanis contra eum pro vero habetur, contra quem ſit præſumtio.* Sane quando pro vero habetur, quod quis ſufficienter indicat (§. 318.), etſi fieri poſſit eum mentiri (§. 351.), nonne præſumitur, eum verum dicere? Immo ſi jurato creditur, etſi fieri poſſit, eum pejerare (§. 371.), nonne præſumitur, eum non pejeraſſe? *In promiſſionibus* itaque, *conſequenter in pactis* (§. 438.), *præſumttur veritas dictorum, ſine qua nil valide promitti poterat.*

Præſumtionis in negotiis humanis neceſſitas.

§. 450.

Inde vero jam ſequitur, *ut, ſi conſtare certo nequit, quando intererat ut conſtaret, num dominus rem ſuam dereliquerit, derelictio tamen præſumitur, quod eam dereliquerit pro vero habendum* (§. 449.), & per conſequens *rem fieri poſſeſſoris* (§. 448.), nimirum non quia poſſidet, ſed quia res poſſeſſa pro re nullius habetur

Dominii acquiſitio ex derelictione præſumta.

betur (§. 203.) & ab ipso occupata (§. 448.).

§. 451.

Usucapio quid sit & quænam usucapi possint.

Acquisitio dominii ex derelictione præsumta dicitur *Usucapio*. Quando vero in jure civili res usucapi dicitur per continuationem possessionis temporis lege definiti; lege civili nonnisi determinatur modus derelictionem præsumendi, qui mere civilis est. Sane cum nemo in dubium revocare possit, sola possessione dominium non acquiri (§. 200.), nec tempori esse vim possessionem validam efficiendi ad dominium acquirendum, ultro fateri cogatur; *possessio quantocunque tempore continuatata non est modus naturalis acquirendi dominium.* Ceterum cum etiam res incorporales dominio subjici possint (§. 206.); *non minus res incorporales*, consequenter *etiam jus ad rem* (§. 121. 335.), *quam corporales usucapi possunt.*

§. 452.

De præscriptione.

Præscriptio est amissio juris proprii ex consensu præsumto. Quoniam itaque qui rem dereliquisse præsumitur, dominium (§. 203.) & per consequens

quens jus vindicandi amiſſiſſe præſumendus (§. 262.); *Si uſucapitur, dominium & jut vindicandi præſcribitur ei, qui fuerat dominus.* Equidem hodie præſcriptio & uſucapio promiſcue uſurpantur; conſultius tamen eſt, ut a ſe invicem diſtingvantur in jure naturæ, præſertim cum diſtinctio etiam faciat ad intimius perſpiciendum Jus Romanum. Ceterum *præſcriptionem eſſe juris naturalis*, per rationem eandem patet, ob quam uſucapionem huic juri vindicavimus (§. 449. & *ſeqq.*). Nec minus manifeſtum eſt; *qui alteri præſcribit jus ad id, ad quod præſtandum ipſi obligatus erat, eum ab obligatione ſua liberari.*

§. 453.

Notandum vero hic eſt, cum præſumtio denotet collectionem probabilem rei dubiæ in caſu ſingulari (§. 27.), ac ideo *quod præſumitur falſum eſſe poſſit, id pro vero tantum haberi, donec contrarium fuerit probatum.* Et quia nemo non probabilius agnoſcit, id futurum, quod plerumque fit, quam quod rarius, niſi rationes peculiares in contrarium proſtent; ideo *quod plerumque fit, id præſumitur* *De præſumtione.*

mitur, *non* vero *quod rarius*, *ubi nullæ peculiares rationes proſtant.* Dividitur autem præſumtio in abſolutam & conditionalem. *Præſumtio abſoluta* eſt, qua quod præſumitur id pro vero haberi lex jubet: aſt *conditionalis*, qua quod præſumitur tamdiu pro vero habendum, donec contrarium probetur. Præſumtio abſoluta coincidit cum ea, quæ ab interpretibus Juris civilis *Præſumtio juris & de jure* vocatur, conditionalis vero cum ea, quæ ab iisdem *Præſumtio juris* appellatur. Addunt equidem illi tertiam ſpeciem, quam *præſumtionem hominis* vocant, quæ fit ab homine, veluti a judice, ubi lex tale quid præſumi non ſtatuit. Cum *in Jure naturæ* probentur præſumtiones omnes rationi conſentaneæ, *præſumtio juris & præſumtio hominis* non differunt. In eodem autem jure fundata eſt differentia inter præſumtionem juris & juris de jure, nimirum ut aliquid, quod præſumitur, vel tamdiu pro vero habeatur, donec contrarium probetur, vel ut abſolute pro vero habeatur, qualis eſt præſumtio veritatis dictorum ab eo, qui ad dicendum verum obligatur, in promiſſis (§. 449.).

§. 454.

§. 454.

Titulus juſtus eſt, qui infert nudam poſſibilitatem juris acquiſiti, veluti dominii, non vero ipſam actualem acquiſitionem, ut ſi quis rem emit, cum etiam a non domino emere potuerit. Unde *Titulum juſtum habere* dicitur poſſeſſor, qui poſſeſſionem acquiſivit iſtiusmodi facto, quo dominium a domino transferri poſſe lex declarat. Factum hoc ſi fuerit verum, *Titulus verus* dicitur; ſi putas eſſe verum, cum non ſit, veluti ſi putas, rem tibi donatam eſſe, quæ non eſt, *Titulus putativus;* ſi vero factum quidem fuerit verum, in eo autem erres, quod tali facto jus tale acquiri poſſit, veluti rei amiſſæ inventione dominium, *Titulus falſus.* Hinc apparet *titulum juſtum eſſe ſpeciem quandam tituli inter verum & falſum intermediam.* Habet nimirum aliquam tituli veri partem, quatenus factum quidem verum eſt, veluti quod rem emeris, nondum tamen conſtat, an reliqua adſint requiſita ad dominium transferendum, veluti quod emeris a domino. Ceterum titulus quoque dividitur *in lucrativum & oneroſum*, quatenus

De titali diviſione.

lex, quæ declarat te facto tuo acquirere aliquod jus, ad nihil viciſſim te obligat, vel ad quid viciſſim præſtandum.

§. 455.

Quomodo poſſeſſio b. f. acquiratur.

Cum quod ordinarium eſt præſumatur (§. 453.); *quilibet poſſeſſor præſumitur dominus rei, niſi proſtent rationes probabiles in contrarium, tantoque magis, ſi conſtet, eum juſtum titulum habere* (§. 454.). Hinc porro liquet, *qui rem a domino præſumto*, conſequenter *a poſſeſſore quocunque, cujus dominium cur ſit ſuſpectum nullæ rationes probabiles proſtant, juſto titulo accepit, eum bona fide poſſidere* (§. 201.).

§. 456.

De poſſeſſione juſta & injuſta.

Dicitur autem *Poſſeſſia juſta*, quæ & titulo juſto, & bona fide conſtat: ſi alterutrum deficit, *injuſta*. Exemplum in caſu poſteriori eſt, ſi noſti, te rem emiſſe a non domino; in priori ſi putas, rem amiſſam, quam inveniſti, eſſe tuam.

§. 457.

De certitudine dominiorum promovenda.

Quoniam damnum omne cum a nobis, tum ab aliis avertere debemus (§. 269.), *nemo negligens*, conſequenter

ter *quilibet diligens eſſe debet* (§. 21.) *in inquirendo in res ſuas, quæ forſan in alterius poteſtatem venerunt, nec non in jura ſibi competentia, ſibique cavere, ne inter res, quas poſſidet, reperiantur quæ ſunt alterius,* conſequenter *operam dare, ut dominium earum rerum, quas poſſidet, ſibi ſit certum, & ne dominia aliorum maneant in incerto.* Quamobrem *lex naturæ hominibus* quoque *jus dat ad ea, ſine quibus dominiorum certitudo obtineri nequit* (§. 46.). Inde autem ſimul intelligitur, *ſi quis novit rem ſuam ab alio poſſideri, nec eam derelinquere velle, eum tacere non debere.*

§. 458.

Quoniam *qui ſcit rem eſſe ſuam, ea tamen facit, quæ facere non poterat, ſi eam ſuam eſſe vellet,* veluti ſi cum poſſeſſore de eadem contrahit tanquam de re aliena, cum ex hoc facto colligatur, quod eam ſuam eſſe nolit, ſeu tuam eſſe velit, *eam dereliquiſſe præſumitur* (§. 27. 203.). *Derelictionis ex facto poſitivo præſumtio.*

§. 459.

Si quis tacet, quando loqui poterat & debebat, cum non alio fine hoc facere videatur, quam quod idem velit, quod *De conſenſu ex ſilentio præſumto.*

vult alter, vel ceteri volunt, qui animi ſui ſententiam ſufficienter ſignificant, *is conſentire præſumitur* (§. 27.). Atque ideo patet, *ſilentium, ex quo præſumitur conſenſus, eſſe debere ſcientis ac volentis.*

§. 460.

Præſumtio derelictionis rei ex ſilentio.

Quamobrem cum tacere non debeat, qui novit, rem ſuam ab alio poſſideri, nec eam derelinquere vult (§. 457.); *Qui ſcit rem ſuam ab alio poſſideri, nec multo tempore contradicit, cum ratio nulla manifeſta appareat, cur ſileudum, is eam dereliquiſſe præſumitur* (§. 459.).

§. 461.

Idem ulterius expenditur.

Quoniam vero in inquirendo in res ſuas, quæ forſan in alterius poteſtatem venerunt, quilibet diligens eſſe debet (§. 457.); & homines rerum ſuarum amantes eſſe conſtat, *ſi quis multo tempore rem alienam poſſidet, dominus noſſe præſumitur, quod eam poſſideat, niſi manifeſta rationes in contrarium proſtent, vel, ſi res mobilis fuerit, deſperare, quod ad notitiam ſuam ſit perventurum, quinam poſſideat*, conſequenter *ex ſilentio*

diu-

diuturno rei derelictio præſumitur, niſi manifeſtæ proſtent in contrarium rationes (§.460.).

§. 462.

Cum dominia rerum ſemper manerent in incerto, niſi præſumtio iſta admittatur, quod per anteriora ſatis manifeſtum eſt, *præſumtio derelictionis rei adverſus negligentem in inquirendo in res ſuas abſoluta eſt, ſeu juris & de jure* (§.453.). *Qualis iſta præſumtio ſit.*

§. 463.

Hinc porro conficitur, *uſucapionem & præſcriptionem eſſe juris naturalis* (§.451. 452.). Juris nimirum civilis eſt, quod præſumtio derelictionis reſtringatur ad certum tempus. *Uſucapio & præſumtio cujusnam juris.*

§. 464.

Quoniam vero qui mala fide poſſidet, rem domino reſtituere tenetur (§.201.261.), conſequenter reſtituturus ſcire poteſt, utrum dominus eam ſuam eſſe velit, an nolit, cum derelictionis præſumtioni locus non ſit (§.203.27.); *mala fides uſucapioni & præſcriptioni ſemper obſtat*, conſequenter *ad uſucapionem & præſcriptionem toto tempore poſſeſſionis bona fides requiritur.* *De bona fide ad præſcriptionem requiſita.*

CAPUT IX.

De actibus mere beneficis in præsens absolutis.

§. 465.

De actu simplici & compoſito.

Omnes actus aliis utiles vel in dando, vel in faciendo consistunt, quod per se patet. Dicuntur autem *Actus* isti *simplices*, qui resolvi nequeunt in plures, quorum unus absque altero, vel ceteris esse potest: ast *compoſiti*, qui in plures resolvi possunt, quorum unusquisque per se subsistere potest.

§. 466.

Actus beneficus quinam & quotuplex.

Vocatur autem *Actus beneficus*, ex quo unus tantummodo utilitatem percipit, alter vero nihil vicissim accipit, isque *mere beneficus*, cui nulla adhæret obligatio perfecta, *obligatorius* autem, cui obligatio perfecta adhæret.

§. 467.

Actus permutatorii quinam & quotuplices.

Actus permutatorius dicitur, quo utraque pars ad aliquid dandum, vel faciendum adstringitur. *In actibus* itaque *permutatoriis res & facta invicem permutantur*, nimirum res cum rebus, res cum factis & facta cum factis. Est autem

tem *actus* permutatorius vel *diremtorius*, qui ſeparatam utriusque partis utilitatem reſpicit peculiaribus præſtationibus obtinendam, *quo* adeo *adimpleto nihil negotii inter contrahentes amplius reliquum eſt*; vel *communicatorius*, in quo per præſtationes communes intenditur communis quædam utilitas.

§. 468.

Differentia actuum diremtoriorum.

Cum in actibus permutatoriis, conſequenter etiam in diremtoriis permutetur vel res cum re, vel res cum facto, vel factum cum facto, & in hiſce ſpectetur ſeparatim utriusque partis utilitas (§. 467.), *in actibus diremtoriis vel do ut des, vel do ut facias, vel facio ut facias.* Nimirum facio ut des per ſe nullam facit differentiam ab actu do ut facias. Quoniam vero dari poſſunt tam res incorporales, quam corporales, uſus quoque tam nudus, quam cum fructu conjunctus dari poteſt, cumque pecunia fungatur vice omnium rerum, vi ſuo loco demonſtrandorum, pecunia quoque.

§. 469.

Differentia actu-

Quoniam *facta & res inter ſe communicare*

um communicatoriorum.

nicare dicuntur, qui eadem conferunt ad communem quadam utilitatem; *in actibus communicatoriis vel facta, vel res sive pecunia, vel inde res sive pecunia, inde facta communicantur.*

§. 470.

Beneficium, Benefactor & Beneficiarius.

Actus mere beneficus, qui in præsens absolvitur, seu quo statim do alteri, vel facio, dicitur *Beneficium*: ast qui in futurum prominet, seu quo me ad dandum vel faciendum alteri obligo, promissio liberalis est (§. 425.). seu beneficii promissio. Quamobrem cum *gratis dare vel facere* dicatur, qui pro eo, quod dat, vel facit nihil vicissim recipit, *beneficia dantur gratis*, & quia *gratuitum* dicitur quod gratis præstatur, *actus mere beneficii gratuiti sunt.* Qui beneficium dat, *Benefactor*; qui accipit, *Beneficiarius* appellatur.

§. 471.

Beneficiorum materia.

Actus nostri non intelliguntur aliis utiles, nisi quatenus ad bonum quoddam animi, vel corporis, aut fortunæ quid conferunt, aut malum quoddam animi, vel corporis, aut fortunæ avertunt, vel auferunt. Quamobrem *actus*

omnis

omnis, quo ad bonum quoddam animi, vel corporis, aut fortunæ alterius gratis quid conferimus, aut malum quoddam avertimus, vel depellimus, beneficium eſt (§. 470.).

§. 472.

Quoniam homo quilibet alium quemcunque ope ipſius indigentem juvare debet, ut conſequatur animi, corporis ac fortunæ bona, quantum in poteſtate ſua eſt, & cavere ne alii in mala ipſis oppoſita incidant (§. 134.); *homines ad beneficia mutua ſibi invicem naturaliter obligantur, quantum in poteſtate eſt, & beneficium merentur, qui eodem indigent, aut ipſi acquirere, aut facere nequeunt, quæ dat aut facit benefactor* (§. 471.). *Qui beneficia dare debeat, quinam meretur.*

§. 473.

Cum *introductis dominiis* homines ſibi invicem obligentur ad dandum, vel faciendum, prouti unusquisque re vel opera alterius indiget (§. 329.), conſequenter quantum ego tibi obligor, tantum quoque tu mihi obligari; *nemo alteri gratis dare vel facere tenetur, ſi is viciſſim dare vel facere poſſit.* Et quia a domini voluntate dependet, num & quomodo dare (§. 314.), vel facere velit *Quando beneficia non danda.*

velit (§. 225.); *a voluntate benefactoris dependet, num beneficium dare velit* (§. 470.), *nec ad dandum beneficium quis compelli potest.* Quodsi gratis non des, vel facias, dandum est ut det alter, dandum ut faciat, vel faciendum ut faciat. Atque hinc patet *actus permutatorios diremtorios naturaliter licitos esse* (§. 467. 468.). Quodsi vero nil gratis dandum, *in actibus permutatoriis diremtoriis quantum unus præstat alteri, tantundem hic vicissim ipsi præstare tenetur.*

§. 474.

De animo grato & ingratitudine.

Quoniam homines ad mutua beneficia sibi invicem obligantur (§. 472.), & beneficium ab altero acceptum motivum est eidem vicissim benefaciendi (§. 73.); *beneficiarius obligatur ad benefaciendum benefactori, quia benefecit, natura* (§. 35.), consequenter *si actu non possit, saltem habere debet animum benefaciendi* (§. 37.). Quamobrem cum *beneficium reddere* dicatur, qui alteri beneficium præstat, quia accepit, *gratus* vero *animus*, qui ad beneficium reddendum dispositus est; *beneficiarius gratum erga benefactorem animum habere debet,* & quo-

& quoniam *gratias agere* dicitur, qui gratum animum verbis vel factis teſtatur, *gratias eidem agere.* Enimvero cum *ingratus* ſit, qui animum gratum non habet, conſequenter nec verbis, multo minus factis eundum declarat, immo contrarium prorſus facit; *ingratitudo lege naturali prohibita* (§. 57.).

§. 475.

Datio gratuita *Donatio* appellatur; quod vero gratis datur, *Donum*, ſive *munus.* Qui donum dat, *Donans*, vel *Donator;* qui accipit, *Donatarius* appellatur. Cum in donatione transferatur dominium ejus, quod datur (§. 258.); *ad donationem requiritur acceptatio* (§. 316.), *& a donatoris voluntate dependet, num & quomodo, aut qua lege donare velit* (§. 314.), *neque* adeo *donatio habere debet cauſam expreſſam* (§. 78.). Patet vero, *quæ de datione demonſtrata ſunt, ea quoque ad donationem applicanda eſſe*, conſequenter *etiam quæ de promiſſione demonſtrata.* *De donatione.*

§. 476.

Cum donatio beneficium ſit (§. 470. 475.); *donatarius ad gratias agendum* *De gratitudine donatarii.*

dum Donatori & ad gratum animum obligatur (§. 474.): quoniam tamen id saltem officii est, cum ad idem donator sibi non obligaverit perfecte donatarium (§. 380.); *donatio* quoque *naturaliter ob ingratitudinem revocari nequit.*

§. 477.

De jure donandi interno. Quoniam dominus re sua aliter uti non debet, quam officia exigunt (§. 202.); *eum* quoque *donator facere debet juris donandi usum, quem officia exigunt;* id quod tamen in validitate donationis non attendendum (§. 475.).

§. 478.

De pactis donationi adjectis. Cum donator lege quacunque donare possit, prouti scilicet ipsi visum fuerit (§. 475.); *donationi* quoque *pactum quodcunque licitum adjicere potest*, veluti *pactum non alienandi rem dono datam, pactum de revocanda donatione, item de jure ad præstationem quandam donatarium, vel ejus successorem compellendi.* Atque hæc *pacta donationi adjecta a donatario servanda* (§. 438.). Ceterum hinc liquet, *donationem* quoque *fieri posse ea lege, ut donator sibi reservet usumfructum*, consequen-

quenter, *tum rem donatam manere debere in poteſtate donatoris* (§. 200.).

§. 479.

Si donator donat ideo, quia moriturus eſt, conſequenter vel cum expreſſa, vel cum tacita reſervatione donationem ante mortem revocandi, ſiquidem viſum fuerit, *Donatio mortis cauſa* dicitur. Cum nos aliquando morituros certum ſit, etſi incerta ſit dies mortis; *mortis cauſa donare poteſt non modo, qui infirma utitur valetudine, aut is, cui periculum mortis imminere videtur, verum etiam qui integra adhuc valetudine utitur.* Patet autem *donationem mortis cauſa morte demum fieri irrevocabilem, & ſi quid mortis cauſa donatum a donatore alienetur, donationem ipſo facto revocari.* *De donatione mortis cauſa.*

§. 480.

Opponitur donationi mortis cauſa *Donatio inter vivos*, quæ etiam ſimpliciter *donatio* dicitur, qua irrevocabiliter donatur. *Donatio inter vivos.*

§. 481.

Cum donatio inter vivos ſtatim ſit valida (§. 480.), donatio autem mortis *De donatario præmoriente.*

tis causa ante mortem donatoris revocabilis non subsistat, antequam mortuus fuerit donator, nec ab eo revocata (§. 479.); *si donatarius præmoriatur, donatio mortis causa non subsistit, subsistit tamen donatio inter vivos, etsi res nondum tradita fuerit.*

§. 482.

De donatione remuneratoria.

Donatio remuneratoria dicitur, quæ fit ob bene merita a donatario in donantem profecta, vel beneficia ab eo in hunc collata. Dicitur autem *bene mereri* de aliquo, qui operam dat, ut ei quocunque modo prosit, vel agit, quod ad utilitatem vel jucunditatem facit. *Ad donationes remuneratorias, si in potestate sint, naturaliter obligamur,* cum eædem **grato animo** fiant (§. 474.), præsertim *si mortis causa fiunt* (§. 479.), atque *hæc non revocanda, nisi quando re donata indiges ad sublevandam vitæ tuæ ac tuorum necessitatem, utut in eo standum sit voluntate tua* (§. 479.).

§. 483.

De donatione reciproca.

Donatio reciproca dicitur, quæ fit sub hac conditione, ut tu mihi vicissim rem aliam dones. *Æquipollet* itaque

donati-

donationi sub onere factæ (§. 409.). Cum vero donatio utraque sit datio gratuita (§. 475.); *in donatione reciproca nulla fit rerum æstimatio.*

§. 484.

Mortis causa capio dicitur acquisitio rei intuitu mortis alienæ, sed non ex bonis defuncti: sit ita quod *Julianus* JCtus l. 15. ff. de mort. c. donat. & cap. vocabulum in genere sumat, ut etiam comprehendat donationem mortis causa. Quamobrem *mortis causa capio est, si quid tibi dono intuitu mortis alterius*, veluti si tibi dono decem aureos, quod mihi nuncies mortem agnati mei, qui me hæredem instituit, vel inimici mei, qui nocere potuit: Item *si tibi promito rem quandam ex hæreditate acquisita*, cum adita hæreditate bona, quæ fuerunt defuncti, jam sint mea, *illius acquisitio mortis causa capio est.* *Mortis causa capio.*

§. 485.

Sicuti ingenere *superfluum* dicitur id, sine quo finis, cujus gratia est, obtineri potest; ita respectu rerum, quas habemus, *superfluum* vocatur, quod ultra eas res habemus, quæ ad vitæ ne- *Superfluum quid sit.*

ceſſitatem, utilitatem, jucunditatem & decorem ſufficiunt.

§. 486.

De divitiis. Patrimonium, quod ſuperfluum continet, *Divitiarum* fert nomen. *Pro eo* igitur, *quod ſuperfluum eſt in patrimonio gradus divitiarum major, vel minor eſt, & divitiæ æſtimandæ ſunt ex qualite & conditione perſonæ.* Hinc *Dives* appellatur, cujus patrimonium ſuperfluum continet; *Opulentus* vero, cui magnæ ſunt divitiæ, ſeu qui omnium rerum affluentia abundat. *Dives* igitur *plus habet, quam quæ ad vitam commode, jucunde ac decore tranſigendam ſufficiunt* (§. 485.). Pro patrimonio, quod ultra id non continet, quod vitæ neceſſitati, commoditati, jucunditati & decori ſufficit, in egeſtate ſermonis Latini, de qua conqueſti ſunt *Lucretius* lib. 1. v. 31. & *Plinius* lib. 4. epiſt. 17. vocabulum commodum ad deſignandum medium ſtantum inter divitias & paupertatem reperire non potui. Sermone patrio das Auskommen dicimus & quatenus diverſi dantur gradus reſpectu commoditatis, jucunditatis & decori, inter nothi-

nöthiges Auskommen und gutes und reichliches Auskommen distingvimus.

§. 487.

Ex adverso *Pauperem* vocamus, cujus patrimonium nonnisi res necessari as continet; *Egenum* vero, in cujus patrimonio res etiam necessariæ deficiunt. Quodsi quis tanta rerum inopia laboret, ut desint ea, quæ extrema vitæ necessitas exigit, *Mendicus* est: quæ si sit temporaria, veluti si quis ægrotet, aut occasio labore suo aliquid acquirendi deficiat, *mendicitas temporaria est.*

De paupertate, egestate & mendicitate.

§. 488.

Quod datur ad sublevandum extremam vitæ necessitatem *Eleemosyna* dicitur, & *mendicare*, qui eleemosynam petit. *Danda* igitur *eleemosyna ad mendicitatem redactis* (§. 487.). Et quoniam alteri præstare non obligamur ea, in quibus ope nostra non indiget (§. 44.); *mendicare non licet nisi iis, qui labore suo tantum acquirere minime possunt, quantum ad vitæ necessitatem sufficit, sive defectu virium, sive occasionis laborandi, atque his danda eleemosyna.* Ne vero de-

De eleemosyna & cuinam ea danda.

neges eleemosynam eadem indigenti, *in casu dubio judicium de mendicitate relinquendum est mendicanti.*

§. 489.

Quantum mendicare liceat & quomodo eleemosynis utendum.

Quoniam eleemosynæ dantur ad sublevandam extremam vitæ necessitatem, nec eas petere licet, nisi hujus causa (§. 488.); *non plus mendicare licet, quam quantum ad vitæ necessitatem sublevandam sufficit, & eleemosynis abutitur, qui eas impendit ad vitæ commoditatem, vel jucunditatem.* Quoniam *si quis mendico ultro plus dat, quam quantum ad vitæ necessitatem sublevandam sufficit*, eidem quid donat (§. 475.), a donatoris autem voluntate dependeat, num donare velit (§. *cit.*), *quin mendico id accipere liceat, dubitandum non est.* Et quia *mendicus* dominium in eleemosyna habet (§. 258.); *si eleemosynis abutitur, id ipsius conscientiæ relinquendum* (§. 202.).

§. 490.

De danda eleemosyna.

Cum introductione dominiorum nemini penitus auferri potuerit usus rerum necessarius (§. 304.); *Qui eleemosynam dare possunt, pro modo facultatum suarum dare obligantur.* Quamobrem non

modo

modo *divites ad dandam eleemosynam & opulenti ad pluribus & largiorem dandam obligantur* (§. 486.); verum etiam *si pauperi non tanta sit penuria rerum, quin etiam necessariis sine neglectu officii erga seipsum & suos detrahere quid possit, is ad dandum eleemosynam modicam obligatur*, immo *si mendicus plus medicando acquisivit, quam quæ ad præsentem vitæ necessitatem sufficiunt, & videat alium iis carentem, eleemosynam quandam eidem dare debet.* Et quoniam introductis dominiis, quæ gratis facis ad sublevandam extremam vitæ necessitatem aliorum, ea eleemosynis æquivalent (§. 327. 488.); *pauperes* etiam, *egeni, immo mendici, quæ ad sublevandam vitæ necessitatem facere aliis possunt, gratis facere debent.* Enimvero *qui ipse non habet, nisi quod ad tolerandam vitæ necessitatem sufficit, ad dandam eleemosynam non obligatur* (§. 133.). Et quia eleemosyna beneficium quoddam est (§. 470. 488.), ad beneficium vero dandum nemo compelli potest (§. 473.); *ad eleemosynam* quoque *dandam mendicus neminem compellere potest*, consequenter *si petenti, immo precibus instanti denegetur, id ferendum, & ab aliis eleemosyna petenda.*

§. 491.

De eleemosynis pro aliis colligendis.

Cum aliis, qui ope noſtra indigent, opem ferre debeamus, quantum poſſumus (§. 44.), & lex naturæ nobis det jus ad eos actus, ſine quibus obligationi noſtræ ſatisfacere non poſſumus (§. 46.); *eleemoſynam* quoque *petere licet ad ſublevandam aliorum vitæ neceſſitatem extremam:* quo tamen non obſtante *qui eleemoſynam pro aliis colligit non liberatur ab obligatione dandi eleemoſynam de propriis* (§. 42.).

§. 492.

De miſericordia.

Miſer dicitur, qui multa, vel magna experitur mala, præſertim corporis ac fortunæ. *Egeni* igitur & *mendici miſeri ſunt* (§. 487.). *Miſericors* autem appellatur, cui alterius miſeria motivum eſt eum a malis, quibus affligitur, gratis liberandi, aut ſaltem ea tolerabiliora efficiendi, quantum in poteſtate eſt. Quamobrem cum cavere debeamus, ne alii incidant in mala animi, corporis ac fortunæ, quantum poſſumus (§. 134.), conſequenter etiam curæ habere, ut ab iis liberentur, aut ea ſaltem tolerabiliora efficiantur; *miſericordes eſſe debemus,*

CAP.

CAPUT X.

De pretio rerum & pecunia.

§. 493.

Si tibi do rem A & tu mihi tantundem dare debes, veluti B, neceſſe eſt ut quantitas ipſius B determinetur ex A ſine tertio homogeneo aſſumto: quæ relatio ipſius A ad B a Mathematicis *Ratio* dici ſolet. *Quando* igitur *nil gratis dandum, vel faciendum eſt, neceſſe eſt, ut tam rerum corporalium & incorporalium, quam operarum ad ſe invicem & rerum ad operas definiatur ratio*, qualem cum non habeant a natura, utpote *heterogenea*, quorum ſcilicet unum aliquoties ſumtum alteri æquale fieri, aut id ſuperare nequit, *ea arbitrio hominum determinanda.* Hoc igitur ut fieri poſſit, *rebus attribuenda eſt aliqua quantitas, ſecundum quam una ad alteram comparari poteſt.* Ficta hæc quantitas, quam *Puffendorfius* vocat *moralem* in oppoſitione ad *phyſicam*, quæ rebus ineſt, vel operis ineſſe intelligitur, rebus ac operis arbitrio hominum tributa, ut earum ad ſe invicem ratio definiri poſſit, *Pretium*

Pretium rerum & operarum quid ſit & ejus neceſſitas.

rerum & operarum dicitur, idque cum addito *vulgare*.

§. 494.

Quid ſit pecunia & ejus uſus.

Enimvero ut rerum & operarum diverſarum, numero multiplicato, præſertim cum in actibus permutatoriis non facile quilibet opus habeat re, vel opera alterius, quam viciſſim dare, vel præſtare poteſt, quantitatem iſtam rebus affictam tanto commodius & ad communem omnium utilitatem metiri liceret, aſſumenda erat quantitas quædam determinata phyſica rei cujusdam corporalis, qua illam metiri daretur. Et res iſta corporalis, cujus determinata quædam quantiras ſumitur pro menſura communi pretii rerum quarumvis, corporalium & incorporalium, & operarum, *Pecunia* vocatur: quæ ideo etiam definiri poteſt, quod ſit menſura communis pretii rerum & operarum. Hinc *pretia rerum & operarum ſunt pecuniæ proportionalia, ita ut pecunia dupla definiat duplum pretium rerum & operarum*, ac ita porro. Et propterea *pecunia pro re & opera qualibet dari* ac *pro pecunia res & operæ quælibet ab alio com-*

comparari possunt. Atque sic *in actibus permutatoriis pecunia fungitur vice rerum & operarum.*

§. 495.

Pretium rei vel operæ cujusdam per quantitatem pecuniæ determinatum dicitur *eminens.* Cum pretium eminens succedat in locum vulgaris (§. 493. 494.); *pretia rerum vulgaria sunt ut eminentia & contra*, veluti si unius modii avenæ pretium sint octo grossi, pretium autem unius modii hordei duodecim, ratio pretiorum eminentium est ut 8 ad 12, seu ut 2 ad 3; eadem vero est ratio pretiorum vulgarium, cum in permutatione avenæ & hordei unus modius avenæ æquiparetur duabus tertiis unius modii hordei. Patet etiam, *pretia tam vulgaria, quam eminentia rerum & operarum ejusdem speciei quantitati earum physicæ proportionalia esse.* *De pretio eminente.*

§. 496.

Quantitas vero physica pro diversitate rerum corporalium determinatur certa mensura, prouti communi experientia constat; quantitas vero incorporalium æstimatur ex utilitate, quæ *De quantitate physica.*

inde

inde percipitur, veluti jus aucupandi aves in certo diſtrictu ex numero avium uno anno capiendarum, demto operarum pretio una cum impenſis ceteris; quantitas denique operarum æſtimatur vel tempore, qua durarunt, vel quantitate effectus, qui iisdem productus.

§. 497.

De pretio primitivo & derivativo.

Diſtingvimus autem pretium primitivum a derivativo. Nimirum *Pretium primitivum* nobis eſt pretium quantitatis phyſicæ rei vel operæ cujuscunque menſura certa definitæ per certam pecuniæ quantitatem determinatum, quod inſtar menſuræ in ſuo genere ſumitur. *Derivativum* vero, quod proportionaliter reſpondet quantitati ejusdem majori vel minori.

§. 498.

De pretio rerum determinando.

Cum nemo alteri gratis dare teneatur, ſi is viciſſim dare vel facere poteſt (§. 473.), pro pecunia autem res ac operæ quæcunque comparari poſſint (§. 494.); *pretia rerum & operarum primitiva ita determinanda ſunt, ne cuiquam laborare volenti deſint res neceſſariæ* (§. 121.), ac ideo *pretia rerum neceſſa-*

ceſſàriarum ita determinanda ſunt, ut eædem vilis operæ prètio comparari poſſint, & quo major eſt earum copia, eo minus pretium eſſe debet. Enimvero cum rebus utilibus ac inprimis voluptuariis non adeo indigeamus, quam neceſſariis (§. *cit.*); *ſi ſolum uſum ſpectemus, rerum utilium majus pretium conſtituere licet, quam neceſſariarum, & voluptuariarum majus, quam utilium.* Quoniam vero nemo hominum cogi poteſt, ut ſibi res ab alio comparet hoc vel iſto pretio, utpote de pecunia ſua pro arbitrio ſuo diſponens (§ 195.); *pretia rerum, præſertim utilium ac omnium maxime voluptuariarum ita determinanda ſunt, ut etiam alter tanto pretio eas ſibi comparare velit.* Et ob eandem rationem *in ſtatu naturali pretia rerum determinari nequeunt niſi mutuo conſenſu.*

§. 499.

De pretio æquo & iniquo.

Pretium æquum eſt, quod juri naturæ convenienter determinatum, ita ſcilicet ut nihil committatur, quod eſt contra officia ac inde naſcentia jura: *iniquum* vero eſt, quod illi contrarium. Sed quoniam in his ſtandum eſt communi

muni hominum res & operas permutantium conſenſu (§. 498.); *pretium æquum habetur, quod in actibus permutatoriis communi hominum conſenſu alicubi introductum.* Cum vero variatis circumſtantiis pretium rerum ac operarum variari debeat, id quod diſertius oſtendi hic nimis prolixum foret; *quod uno tempore pretium æquum eſt, alio iniquum eſſe poteſt.*

§. 500.

De mercede. Ceterum pretium operarum peculiari nomine *Merces* appellatur, & tum in ſignificatu ſtrictiori pretium denotat in oppoſitione ad mercedem ſolum rerum pretium.

§. 501.

Pecuniæ materia & formæ. Cum *pecunia* detur pro re & opera quacunque (§. 594.), conſequenter accipiatur, ut detur alii, ac ideo per manus tradita continuo ab uno ad alterum veniat; eadem *conſtare debet ex materia durabili, quæ* ſcilicet *nec uſu facile teritur, nec ſervando corrumpitur*, cumque commodum ſit, ſi exiguæ quantitati ejus materiæ, ex qua conſtat, valor tribui poſſit, qui æqualis ſit valori rerum

rerum magnæ quantitatis, *ex materia iſtiusmodi, quæ ad res artificiales frequentis ac indiſpenſabilis uſus non requiritur & quæ rarior.* Unde facile infertur, *pecuniæ maxime convenire aurum atque argentum.* Et quoniam quilibet de valore certus eſſe debet, atque ſecurus de materia non falſata; eidem inſcribenda ratio quam habet ad eam, quæ in numerando pro unitate ſumitur, ac imprimendum bonitatis intrinſecæ ſignum, hoc eſt, *pecunia ſignanda.*

§. 502.

Pecunia in certas partes diviſa & ſignata *Moneta* appellatur. Atque ideo patet, *monetam fuiſſe introducendam* (§. 501.): ſit ita, quod gentes quædam uſæ fuerint argento & auro puro, minime ſignato. *De moneta.*

§. 503.

Cum pretium rerum omnium pecunia determinetur (§. 494.); *patrimonii* quoque *magnitudo pecunia æſtimatur & quam quis actu habet pecunia eidem annumeratur* (§. 207.). Dicitur autem *pecunia numerata*, quam quis actu habet. *Debita exigibilia* cum ſint, ſi debitor *De magnitudine patrimonii æſtimanda.*

dare

dare poteſt, quod debet, ſeu ſi ſit ſolvendo, *inexigibilia vero*, ſi debitor ſolvendo non ſit, *debita exigibilia æquiparantur in æſtimanda patrimonii magnitudine pecuniæ numeratæ, debitorum inexigibilium ratio habetur nulla.*

§. 504.

Quomodo divitiæ, paupertas, egeſtas, & mendicitas æſtimentur.

Quoniam dives eſt, cujus patrimonium ſuperfluum continet (§. 486.); *divitiæ æſtimantur ex quantitate pecuniæ ſuperfluæ* (§. 503.). Et *pauper eſt, qui nonniſi tantum pecuniæ labore ſuo acquirere valet, quæ ad res neceſſarias comparandas ſufficit; qui ne quidem tantum acquirere valet, egenus, & qui ne tantillum quidem, quantum ad comparandas res ſufficit, quas extrema vitæ neceſſitas exigit, mendicus* (§. 487.).

§. 505.

Reditus eorumque differentia.

Reditus dicuntur ea, quæ ex rebus noſtris, vel operis noſtris acquirimus. Appellantur *annui*, qui intra unius anni ſpatium proveniunt, iidemque *ſtati*, ſi ſingulis annis iidem ſint, *variabiles* vero, qui uno anno majores, alio minores ſunt, vel etiam nulli.

§. 506.

§. 506.

Expenſæ dicuntur pecuniæ, quas quis res ſibi comparat, quæ vel uſu conſumuntur, vel deteriorantur, aut quæ gratis datur aliis. Unde liquet, *impenſas eſſe in expenſarum numero* (§. 279.). Sunt autem *expenſæ ordinariæ*, quæ conſtanter fiunt, vel ſtato tempore redeunt; *extraordinariæ* autem, quas non niſi caſu emergente fieri neceſſe eſt. Pro diverſitate rerum, aut impenſarum vel *neceſſariæ* ſunt, vel *utiles & voluptuariæ* (§. 121. 279.). Sunt autem præterea *minus neceſſariæ*, quæ fiunt rerum comparandarum gratia, quibus carere poteras, & *inutiles*, quæ fiunt rerum comparandarum cauſa, quæ tibi nulli prorſus uſui ſunt. *Expenſæ earumque differentia.*

§. 507.

Cum curæ habere debeamus, ut vitam commode ac jucunde (§. 119), immo & decore tranſigamus (§. 55.); *operam dare pro virili debemus, ut tantum pecuniæ acquiramus, quantum ad vitam commode ac jucunde, immo etiam decore tranſigendam ſufficit.* Per ſe autem patet, id extendendum non eſſe ultra id, quod poſſibile (§. 37.). *De pecunia acquirenda.*

§. 508.

De pecunia eroganda.

Quoniam re ſua nemo aliter uti debet, quam officia exigunt (§. 202.); *pecunia* quoque *eroganda non eſt, niſi quando officia id exigunt.* Quamobrem *ab expenſis inutilibus prorſus abſtinendum* (§. 506.). Patet etiam *expenſas neceſſarias utilibus & utrasque voluptuariis eſſe præferendas* (§. 122. 506.), *& qui tenue habet patrimonium, eum ab expenſis minus neceſſariis abſtinere debere* (§. 208. 506.), *divitem vero & opulentum in gratiam aliorum, qui pecunia maxime indigent, expenſas quoque inutiles ac minus neceſſarias facere poſſe* (§. 486. 140. 506.) Cum etiam multi emergere poſſint caſus, in quibus expenſæ extraordinariæ requiruntur, & in quibus vel nihil acquirere, vel non tantum acquirere valemus, quantum expenſæ inevitabiles exigunt; *non minus in pecunia acquirenda, quam eroganda futuræ quoque, quantum datur, vitæ neceſſitati proſpiciendum.* Denique cum patrimonium, quantum in poteſtate eſt, conſervare & amplificare obligemur (§. 208.); *curæ habendum eſt, ne reditus annuos excedant expenſæ,*

ſæ, ſed ex adverſo potius expenſas ſuperent reditus (§. 505. 506.).

§. 509.

Cum *Luxus* dicatur profuſio pecuniæ ſolius oſtentationis cauſa, in pecunia autem eroganda nil committendum, quod officiis adverſatur (§. 508.); *luxus lege naturali prohibitus.* Differt is a *prodigalitate*, qua quis plures & majores facit pro facultate patrimonii ſui expenſas, quam quas officium aliquod erga ſeipſum, vel erga alios exigit: unde patet ut ante, *prodigalitatem lege naturali prohibitam eſſe* (§. 508.). *De luxu & prodigalitate.*

§. 510.

Quia in pecunia acquirenda & parta conſervanda majorem operam ac induſtriam collocare non poſſumus, quam quanta in poteſtate noſtra eſt (§. 60.), neque etiam obligamur (§. *cit.*); *ſi quis in pecunia acquirenda & parta conſervanda tantam operam & induſtriam collocavit, quantam poteſt, cetera providentiæ divinæ committere & ſorte ſua contentus eſſe debet* (§. 173.), conſequenter *ea propter minime angi, quod tantum acquirere minime valeat, ut vitam etiam commode ac* *Quænam circa opes providentiæ divinæ committenda.*

jucunde transigere, vel futuræ neceſſitati proviſurus in futuros uſus quædam ſervare queat.

§. 511.

Quantum operæ in acquirendo collocandum.

Cum obligatio naturalis neceſſaria & immutabilis ſit (§. 38.); *in acquirenda pecunia non plus operæ collocare licet, quam ſalva quacunque obligatione naturali fieri poteſt.*

§. 512.

Cur pecunia & divitiæ appetendæ.

Quoniam natura hominibus competit jus ad uſum rerum quarumcunque, quatenus ſine eo obligationi noſtræ naturali ſatisfacere non poſſumus (§. 183.), & dominiis introductis, poſtquam jus iſtud commune in proprium tranſiit (§. 194.), & actiones quoque hominum, vel operæ in dominio eſſe coeperunt (§. 225.), pecunia inventa fuit ad res & operas, quibus indigemus, nobis comparandas (§. 494.); *pecunia*, conſequenter *divitiæ* (§. 486.) *non per ſe ſunt appetendæ, ſed ut ea nobis comparare poſſimus res & operas, quibus ad ſatisfaciendum obligationi naturali indigemus, & ut egeſtatem aliorum ſublevare poſſimus* (§. 488.).

§. 513.

§. 513.

Cum paupertas, egeſtas & mendicitas ſint mala fortunæ, quod nemo in dubium vocat, nobis vero a malis fortunæ cavere debeamus (§. 104); *cavere* quoque *nobis debemus*, *quantum in poteſtate eſt*, *ne in paupertatem vel egeſtatem culpa noſtra incidamus*, *aut ad mendicitatem redigamur* (§. 17.). Ac *eadem* quoque *cura*, *quantum fieri poteſt*, *nos tenere debet quoad alios* (§. 134.). *De paupertate, egeſtate & mendicitate vitanda.*

CAPUT XI.

De actibus beneficis obligatoriis, ſeu contractibus beneficis.

§. 514.

Actus, qui perfectam obligationem producunt, dicuntur *Contractus*. Qamobrem pacta & contractus naturaliter non differunt (§. 438. 380.). *Contractus.*

§. 515.

Contractus beneficus, quo certus quidam rei, quæ uſu non conſumitur, uſus alteri gratis conceditur, *Commodatum* dicitur: qui uſum concedit, *Commodans*; is, cui conceditur, *Commodatarius*. *Commodatum & reſtitutio rei in ſpecie ac in genere.*

datarius audit. Unde ſequitur, *ut commodatarius finito uſu rem reſtituere obligetur, & quidem in ſpecie* (§. 317.). Dicitur nimirum *rem in ſpecie reſtituere*, qui numero eandem reſtituit, quam accepit; *in genere* autem, ſi alia ejusdem ſpeciei, vel tantundem ejusdem ſpeciei reſtituit. Ceterum *in commodato datur uſus rei, quæ uſu non conſumitur, gratis.*

§. 516.

De obligatione naturali ad commodatum.

Quoniam in communione primæva, ſi res uſu non conſumitur, eodem finito, eadem alius uti poteſt (§. 187.); *uſum rei noſtræ, quo non ipſimet opus habemus, eumque innoxium, rem ubi reſtitutum iri ſatis certi ſumus* (§. 269.), *gratis concedere ei debemus, qui eam ſibimetipſe comparare, vel pro certo pretio eundem uſum ab alio accipere non poteſt* (§. 473.).

§. 517.

Quinam commodare poſſit.

Nemo autem cum de uſu rei diſponere poſſit niſi dominus (§. 198.), *rem* quoque *alteri commodare poteſt niſi dominus*, conſequenter *rem alienam, vel tibi commodatam alteri ſine conſenſu domini commodare nequis.* Ac ideo *a commodantis voluntate dependet, per quod tempus & in quem*

quem finem, quaque lege alia commodare velit (§. 195.), ac *inde metiendum eſt jus & obligatio commodatarii* (§. 317.).

§. 518.

De rei utendæ traditione.

Cum res commodata eſſe debeat in poteſtate commodatarii, ut eadem uti poſſit (§. 200. 514.); *ad commodatum requiritur, actus quo res utenda conſtituitur in poteſtate commodatarii*, atque hic actus vocatur *traditio ad certum uſum*, ſignificatu generaliori (§. 320.).

§. 519.

De deterioratione & corruptione rei commodatæ.

Quoniam commodans concedit commodatario rei ſuæ uſum (§. 515.); *ſi res commodata uſu redditur deterior, in hanc deteriorationem conſentit.* Alias cum non conceſſus ſit niſi rei uſus innoxius (§. 516.), *commodatarius ſibi cavere debet, ne culpa ſua res commodata reddatur deterior, vel prorſus deſtruatur* (§. 517.), conſequenter *in ea cuſtodienda atque utenda omnem adhibere diligentiam* (§. 21.), *etiam maiorem ea, quam in ſuis adhibere ſueverit.*

§. 520.

De dolo culpa & caſu a commo-

Cum damnum dolo vel culpa datum reſarciendum ſit (§. 270.); *ſi res commo-*

datario præstando.

commodata dolo vel culpa commodatarii deterioratur, vel destruitur, damnum datum resarciendum. Quoniam culpa commodatarii res interiisse intelligitur casu, quo apud commodantem interitura non fuisset, si hic in mora restituendi fuerit (§. 21. 417.); *casum præstare tenetur commodans ob moram in restituendo commissam, quo res commodata apud commodantem peritura, vel deteriorata non fuisset.* Immo cum commodans rei suæ usum innoxium eo animo concedens, ut finito usu res sibi restituatur (§. 515.), non præsumatur velle subire periculum rei amittendæ, vel deteriorandæ; *naturaliter commodato tacita inest hæc conditio, ut commodatarius teneatur propter casum, quo res commodata penes commodantem non peritura, vel deteriorata fuisset.* Ast cum *commodatarius* rem vel in specie (§. 515.), vel ejus æstimationem restituere teneatur (§. præc.); *si rem in genere restituere velit, eam commodans accipere non tenetur.*

§. 521.

Si commodantis duntaxat causa commodas, commodatum proprie loquendo non est (§. 515.), cum

cum tu non gratis uſum rei tuæ in meum commodum mihi præſtes, ſed ego potius in commodum tuum quid faciam, ad quod uſus rei tuæ requiritur ut ipſe eundem facere videaris. Quamobrem *ego non teneor ob caſum, quo res penes te non peritura, vel deteriorata fuiſſet, quamvis ad culpam & dolum præſtandum ſim obligatus* (§. 270.). Quoniam vero culpa commodantis res periiſſe, vel deteriorata fuiſſe intelligitur, *ſi eam ſciens commodavit homini admodum negligenti, ejus licet duntaxat cauſa* (§. 21.); *culpam præſtare non obligatur commodatarius.* *Extat cauſa commodatur.*

§. 522.

Si commodatarius re aliter utitur, quam commodatum eſt, furtum uſus committit (§. 264.), conſequenter cum id fiat contra jus commodantis, quia tibi arrogas jus minime competens (§. 198. 83.), *injuriam commodanti facis* (§. 87.). *De furto uſus a commodatario commiſſo.*

§. 523.

Si res, quæ uſu conſumitur, alium adhuc habere poteſt uſum, quo non conſumitur, cum quoad hunc uſum æquiparetur rei, quæ uſu non conſumitur, *quoad hunc uſum* *Quatenus res, quæ uſu conſumuntur commodentur.*

uſum commodari poteſt (§. 515.), veluti ſi alteri commodes pecuniam oſtentationis cauſa, in ſpecie reſtituendam (§. 515.), vel uvam inſolitæ magnitudinis, ut eam oſtendas alii.

§. 524.

De mercede pro uſu ſoluta.

Cum in commodato uſus rei detur gratis (§. 514.); *Si quis pro uſu rei mercedem ſolvit, commodatum non eſt, ſed actus quidam permutatorius* (§. 467.), de quo in ſequentibus, nimirum *do pecuniam, ut des uſum rei, vel etiam rem, aut uſum rei alterius.*

§. 525.

De honorario.

Honorarium dicitur donum pecuniarium, quod remunerandi animo datur alteri ob præſtationem quandam gratuitam, vel pecunia non æſtimabilem. Cum præſtatio gratuita ſaltem ſit motivum dandi honorarii ad ſignificandum animum gratum (§. 475. 482.), motivorum vero in contractibus nulla habeatur ratio (§. 78.); *ſi honorarium detur, contractus beneficus naturam non mutat*, veluti comodatum manet comodatum (§. 515.), *quantitas honorarii a dante pro lubitu*

bitu determinatur (§. 316.), *ac* ideo *excedere poteſt valorem ejus, quod præſtatur, promiſſum* tamen *& acceptatum perfecte debetur* (§. 380. 381.). Enimvero *ſi quod gratis præſtandum erat, alter præſtare non vult, niſi ſub conditione honorarii certi præſtandi*, cum jam conveniatur de eo, quod viciſſim præſtandum eſt, ac id pro eo, quod alter præſtitit, detur, *honorarium in mercedem mutetur* (§. 500.).

§. 526.

De impenſis in uſum rei & ipſam rem faciendis.

Quoniam commodans ſe ſaltem obligat ad uſum concedendum, non vero ad faciendos ſumtus, ut uti poſſis (§. 515.); *ſi uſus rei ſine certis impenſis fieri nequit*, veluti ſi commodo equum, vel famulum per aliquot dies, *eas facere teneris.* Aſt quia quilibet jus ſuum remittere poteſt (§. 342.); *ſi eas facere velit commodans, ad commodatum donatio accedit*, conſequenter *actus compoſitus eſt* (§. 465.). Similiter cum commodatarius ſaltem obligetur præcavere, ne culpa ſua res reddatur deterior, vel pereat (§. 519.); *ſi extra uſum rei faciendæ ſunt impenſæ neceſſariæ extraordinariæ*, veluti ad rei conſervationem, *eas reſti-*

tuere

tuere tenetur commodans, præsertim *si pretium usus excedunt*, veluti si ædium commodatarum tectum reficiendum, ne pluvia det damnum.

§. 527.

De rebus fungibilibus.

Res fungibilis dicitur, quæ vice fungitur rei alterius ejusdem generis. *Substitui* igitur *una pro altera potest*, consequenter *tales sunt*, *quarum pretium numero*, *ponderi ac mensuræ proportionale est*, & *eædem ejusdem generis*, *quantitatis*, & *qualitatis esse debent*. Hinc porro liquet, *res fungibiles in genere restitui posse absque damno ejus*, *cui restituuntur* (§. 269.), cumque pecunia fungatur vice omnium rerum & operarum (§. 494.), *eam esse omnium maxime rem fungibilem.*

§. 528.

Mutuum quid sit & quid in eo restituendum.

Contractus beneficus, quo rei, quæ usu consumitur, usus alteri gratis conceditur, *Mutuum* dicitur, qui mutuo dat *Mutuans* vel etiam *Creditor*; qui accipit, *Mutuatarius*, vel *Debitor* appellatur. Quoniam vero rem consumere nequis, nisi sit tua, seu dominium in ea habeas (§. 195.); *Mutuans in mutuatarium dominium transferre tenetur.* Ast

quia

quia non rem donat (§. 475.), ſed ſaltem uſum concedit, *vi def.* conſequenter rem ſibi reſtitui vult, quæ conſumta in ſpecie reſtitui nequit (§. 515.); *res mutuata in genere reſtituenda*, conſequenter *quæ mutuo dantur res fungibiles eſſe debent* (§. 527.), *& quod reſtituitur ejusdem generis, quantitatis & qualitatis eſſe debet, cujus fuerat mutuatum.*

§. 529.

Cum in mutuo dominium transferatur, *nemo rem mutuo dare poteſt niſi dominus* (§. 257.), conſequenter *ſi res aliena mutuo detur, contractus in ſe nullus eſt*, atque ideo, *ſi res nondum fuerit conſumta, dominus eam vindicare poteſt* (§. 262.), *ſi vero conſumta fuerit, mutuatarius æſtimationem eidem præſtare tenetur* (§. 271.), neque enim eidem ex contractu tenetur, ut in genere reſtitui poſſit (§. 528.). *Quod ſi* dominus *mutuum ratihabet*, cum jam conſenſu ipſius factum intelligatur, *ſubſiſtit.* *Quinam mutuo dare poſſit & de re aliena mutuo data.*

§. 530.

Enimvero quoniam commodatarius ſe obligavit commodanti ad rem in ſpecie reſtituendum (§. 515.), & mutua- *De re aliena commodata &*

mutuata restituenda.

mutuatarius mutuanti ad rem in genere restituendum (§. 528.); *commodans commodanti & mutuatarius mutuanti rem restituere tenetur, nisi dominus contradicat* (§. 261.), *dominio probato* (§. 262.). Et *si dominus velit, jus hoc mutuans ipsi cedere potest* (§. 342.).

§. 531.

De tempore restitutionis.

Quia res mutuata in genere restituenda (§. 528.); *in mutuo conveniri debet, quo tempore restitutio fieri debeat*, cumque pacta sint servanda (§. 438.), *antequam tempus istud effluxerit, mutuans rem mutuatam in genere repetere nequit*, & quia dominium ejus in mutuatarium translatum (§. 528.), *eam nondum consumtam in specie repetere nequit, etiamsi propriis usibus necessaria fuerit* (§. 195.).

§. 532.

De re mutuata in specie vel ante terminum restituta.

Cum res mutuata ideo in genere restituenda, quia consumta in specie restitui nequit (§. 528.); *si mutuatarius re mutuata non habuerit opus, eam in specie restituere potest.* Et quoniam tempus restitutionis determinatur eo fine, ne *mutuatarius* rem restiturus sit in mora, idem *rem ante terminum elapsum restituere*

tuere poteſt, niſi expreſſe aliter fuerit conventum (§. 438.).

§. 533.

Cum pecunia referatur ad res, quæ uſu conſumuntur; *eadem* quoque *mutuo dari poteſt* (§. 528.); aſt *mutuum non eſt, niſi detur gratis* (§. *cit.*). *De pecunia mutuari poſſit.*

§. 534.

Bonitas intrinſeca pecuniæ, ſive *monetæ* eſt, quæ æſtimatur ex materia & pondere: *extrinſeca* vero valor eidem arbitrio humano impoſitus. Idiomate Germanico materia dicitur Korn, item Gehalt, pondus Schrot, item Gewichte, valor impoſititius die Würdigung, item Valvation der Müntz-Sorten, vel der Werth. Et hinc *Moneta proba* dicitur, cujus bonitas extrinſeca determinatur per intrinſecam, ſeu ſi valor impoſititius reſpondet intrinſeco quem a materia & pondere habet; *reproba* vero, cujus bonitas intrinſeca parum reſpondet intrinſecæ. *De monetæ bonitate.*

§. 535.

Summa pecuniæ mutuo datur, quando pecunia annumeratur, ſuppoſita bonita- *Quot modis mutuo*

detur pecunia. nitate intrinseca & extrinseca, veluti si 100 thaleri dentur mutuo in moneta aurea ex auro puro constante & eidem tribuitur valor, quem tempore obligationis obtinet. *Genus mutuo datur*, si annumerantur corpora, non attento valore extrinseco, quem singula tunc habent, e. gr. centum ducati. *Æstimatio* denique *nummorum mutuo datur*, si certa pecuniæ summa in genere, seu in moneta usuali currente & proba sub æstimato valore creditur, e. gr. 100 thaleri, non attento monetæ genere.

§. 536.

Quid pro diversitate illorum restituenda. Cum in mutuo tantundem restituendum sit in genere quantum datum (§. 528.), ac standum præterea conventis (§. 438.); *si summa pecuniæ mutuo datur, expresso monetæ genere, eadem summa restituenda est in eodem genere juxta bonitatem extrinsecam & intrinsecam, quam tempore contractus habebat; si non expresso monetæ genere, summa restituenda in alio monetæ genere ejusdem bonitatis intrinsecæ, quæ erat datæ, secundum bonitatem extrinsecam, quam tempore contractus habebat.*

Quod

Quod ſi genus mutuo detur, tot reſtituenda ſunt corpora, quot data, ejusdem bonitatis intrinſecæ: ſi denique *æſtimatio nummorum, eadem pecuniæ ſumma in quocunque monetæ genere probo ac uſuali reſtituenda.* Nimirum cum in mutuo mutuans carere nolit niſi uſu rei ſuæ, quam dat alteri (§. 528.); *facta reſtitutione perinde eſſe debet, ac ſi mutuatum non fuiſſet.* Et hinc definiendum, quid in reſtitutione fieri debeat, ſi ſumma mutuo data valor monetæ intrinſecus, vel extrinſecus interea mutetur, ut ſcilicet a mutuante eadem conſervetur pecuniæ ſumma ſive in eodem genere, ſive in alio ejusdem bonitatis intrinſecæ. Sed non conſultum videtur, talia in præſenti fuſius perſequi.

§. 537.

Quia dominium rei mutuatæ in mutuatarium tranſit (§. 528.); *ſi res mutuata interit, vel quomodocunque deteriorata fuerit, antequam ea uti potuerit mutuatarius, ejus eſt damnum* (§. 243.), conſequenter *hoc non obſtante in genere illa reſtituenda* (§. 528.). *De rei mutuatæ interitu ante uſum.*

§. 538.

An aliud pro alio reddi & ſpecies æſtimatæ dari poſſint.

Cum in mutuo id, quod datur, in genere ſit reſtituendum (§. 528.), non vero pro eo aliud; *ſi ita conveniatur, ut reddatur aliud, vel res dentur æſtimatæ, mutuum non eſt.* Contractus iſtiusmodi diverſo reguntur jure.

§. 539.

De depoſito.

Contractus beneficus, quo res aliqua gratis cuſtodienda traditur & ſuſcipitur, *Depoſitum* vocatur. Qui rem cuſtodiendam committit, *Deponens;* qui ſuſcipit, *Depoſitarius* appellatur. Cum dominium in hoc contractu non transferatur in depoſitarium, *deponens manet rei depoſitæ dominus*, & quia *depoſitarius* ſaltem in ſe ſuſcepit cuſtodiam rei, *eadem uti nequit*, conſequenter *utens furtum uſus committit* (§. 264.). Enimvero *ſi deponens concedat uſum rei depoſitæ, cum depoſito miſcetur commodatum* (§. 515.), vel, *ſi pecunia fuerit, mutuum* (§. 528.).

§. 540.

Si pro cuſtodia quid detur.

Similiter quia depoſitarius rem gratis cuſtodiendam ſuſcipit (§. 539.); *ſi pro*

ſi pro cuſtodia merces datur, de qua convenitur, contractus depoſitum non eſt. Aſt *honorarium ſive promiſſum, ſive ultro datum naturam depoſiti non mutat* (§. 525.).

§. 541.

Cum depoſitarius obligetur ad rem depoſitam cuſtodiendam (§. 539.), damnum vero omne a deponente avertere naturaliter obligetur (§. 269.), nullus vero ipſi competat rei depoſitæ uſus (§. 539.); *depoſitarius obligatur ad rem depoſitam omni diligentia cuſtodiendam* (§. 21.), & *deponenti eam repetenti in ſpecie reſtituendam, ultra tempus tamen conventum cuſtodire non tenetur* (§. 438.). *Quodſi ipſius culpa vel dolo res pereat, vel deterioratur, damnum reſarcire* (§. 270.); cum vero deponentis cauſa res ſit penes depoſitarium, nec ullum ex contractu hic percipiat utilitatem (§. 539.), *caſum præſtare non tenetur.* Facile autem patet, *ſi depoſitarius non promittit majorem diligentiam in re depoſita cuſtodienda, quam in ſuis adhibet, eum ultra eam non teneri jure externo* (§. 377. 378.). Et quoniam cuſtodia

De obligatione depoſitarii.

tua confisus rem apud te deposui; *si tu me insscio rem depositam deponis apud alium, tu mihe teneris ob culpam & dolum ejus, apud quem depositi isti, hic vero tibi*, cum hic tibi, quemadmodum tu mihi ex contractu obligeris. *Potes* autem *mihi*, si quidem velim, *jus tuum cedere* (§. 338.). Et quoniam in mora es, si rem depositam repetenti statim restituere nolis (§ 417.); *non modo casum præstare teneris, quo eadem res apud me non fuisset interitura, vel deteriorata*, cum damnum culpa tua contingat (§. 270.), *sed etiam ad id, quod interest rem statim restitutam non fuisse, teneris* (§. 419.).

§. 542.

De obligatione deponentis.

Cum *depositarius* in se gratis suscipiat custodiam rei alterius (§. 539.), & curæ habere debeat, ne culpa sua pereat, vel deterioretur (§. 541.); *si impensas in rei depositæ conservationem facit, deponens eas restituere tenetur* (§ 271.). Cum in potestate tua non sit præstare alteri, quod nonnisi cum neglectu officii erga teipsum fieri potest, nec ultra id obligatio extendatur (§. 60.); *in communi periculo, quod nulla depositarii culpa præcedit*

dit depoſitarius res depoſitas ſuis præferre non tenetur, ſi utraque ſervari nequit: quod-ſi tamen præferre maluerit, quia multo pretioſiores, deponens reſtituere tenetur æſtimationem earum, quas ſervare alias potuiſſet (§. 271.). Similiter *ſi occaſione depoſiti dolo vel culpa deponentis depoſitario obveniat aliquod damnum*, veluti ſi depoſuit equum calcitroſum, neque te monuit; damnum datum reſarcire tenetur (§. 270.).

§. 543.

Si res aliena deponitur & tu noſti, quinam ſit dominus; ea domino reſtituenda (§. 261.). Supponitur nimirum, inſcio domino eam eſſe apud te depoſitam, nec depoſitum ratihaberi: alias nimirum perinde eſt, ac ſi ipſe depoſuiſſet per alium, aut, ſi mavis, alter ejus conſenſu contractum tecum iniviſſet. *De re aliena depoſita.*

§. 544.

Cum in re communi indiviſa pluribus dominium competat (§. 196.), conſequenter *ſi res communis deponatur*, omnes conjunctim perſonam deponentis repræſentent; *ea non reſtituenda uni, ſed omnibus conjunctim*, conſequenter *qui* *De re communi depoſita.*

uni reſtituit, ceteris adhuc pro rata tenetur. Quoniam vero *qui totam accepit, ſingulis* quoque *pro rata tenetur* vi communionis (§. 196.), ut nimirum ipſis reſtituendum, quod ſuum eſt (§. 261.); *ceteri & reſtituentem* ſibi *obligatum habent*, cum tamen nonniſi ab uno quod ſibi debetur conſequi poſſint, *ſi ab uno conſequuntur ratam ſuam, alter ſimul liberatur.* Quamobrem *ſi res depoſita fuerit dividua nec partes diviſæ obnoxiæ ſint electioni*, conſequenter *ſi res fungibiles fuerint depoſitæ*, utpote quæ actu diviſæ intelliguntur, (§. 527.); *unicuique rata ſua reſtitui ſigillatim poteſt*, conſequenter, *ſi partes ceteræ intereant, qui ratam ſuam accepit, ceteris ad nihil tenetur.* Quoniam vero *ſi ſpecies plures communes deponantur*, veluti poculum argenteum, annuli aurei cum gemmis incluſis, veſtes & linteamina, in ſingulis tanquam in re indiviſa ratam ſuam habeant ſinguli (§. 196.); *eædem uni reſtitui nequeunt.*

§. 545.

De re eadem apud plures depoſita.

Quoniam per ſe patet, rem depoſitam nonniſi ſemel reſtitui poſſe & facta reſtitutione ex contractu nihil amplius

plius deberi (§. 539.); *ſi res eadem apud plures depoſita, unus ſolus ceteris inſciis eandem reſtituere poteſt, immo repetenti reſtituere debet.* Enimvero cum *reſtituere nolens* ſtatim in mora ſit (§. 417.); *depoſitario ſolus tenetur ad omne id, quod intereſt, rem ſtatim reſtitutam non fuiſſe* (§. 419.).

§. 546.

De culpa præſtanda, ſi res apud plures depoſita.

Et cum qui dolo vel culpa ſua damnum dedit, idem reſarcire teneatur (§. 270.): *ſi res eadem apud plures depoſita fuerit, ſinguli dolum vel culpam ſuam, communem vero pro rata præſtant, niſi aliter fuerit conventum*, veluti ut ſinguli teneantur in ſolidum (§. 438. 422.).

§. 547.

De periculo in re depoſita remittenda, item de remittenda re commodata.

Quia depoſitarius vi contractus non tenetur, niſi ad cuſtodiam rei depoſitæ (§. 539.), & deponenti eam repetenti in ſpecie reſtituendam (§. 541.); *deponens mandare debet, per quem res depoſita remittenda, ejusque ſumtu remittenda. Quodſi* vero ipſo inconſulto *remittas, per quem volueris*, cum res non ante reſtituta intelligatur, quam ubi eam acceperit vel deponens, vel is, cui eandem reſtitui voluit, *periculum tuum eſt.* Atque

idem intelligitur de re, quæ commodata fuerat, remittenda, quamvis *commodatarius*, cum ipsius duntaxat causa res commodata fuerit, *eam remittere & quidem suo sumtu, si opus sit, obligetur.*

§. 548.

De sequestro. Depositum rei litigiosæ *Sequestrum*, dicitur, & tum depositarius *Sequester* audit. Dicitur autem *Res litigiosa*, de cujus dominio inter duos, vel plures controvertitur, & *de dominio controvertitur*, quando duo, vel plures affirmant, rem esse suam. Atque ideo patet, *sequestrum custodiam rei litigiosæ in se suscipere gratis & sequestrationem fieri debere apud tertium omnium litigantium consensu.* In Jure civili *sequestrum* hoc *voluntarium* vocatur in oppositione ad *necessarium*, quod fit a judice: quæ distinctio in Jure naturæ, quod in statu naturali viget & in quo judicem communem non habent litigantes, non attenditur.

§. 549.

De rei sequestratæ restitutione. Cum litigantes omnes conjunctim deponens sint (§. 548.); *sequester rem sequestratam restituere tenetur litigantibus com-*

communi conſenſu eam repetentibus (§. 541.), *lite autem terminata victori, ea tamen lege, de qua a litigantibus conventum fuit*, veluti ſi victor ceteris quid præſtare tenetur, antequam poſſeſſionem naciſcatur, non ante, quam id præſtitum fuerit.

§. 550.

Quoniam nec depoſitarius locupletari poteſt ex re deponentis, nec deponens, etſi cuſtodia gratis ſuſcipiatur, cum damno depoſitarii (§. 271.); *ſi res fructuoſa deponitur*, conſequenter etiam *ſi ſequeſtratur* (§. 548.); *fructus* quoque *rei reſtituendi deponenti, aut in caſu ſequeſtri victori* (§. 549.), *depoſitarius* vero *detrahit impenſas & mercedem operarum atque curæ, ſine quibus fructus percipi non potuiſſent.* Cumque conſultum ſit evitandæ litis cauſa, ut de mercede conveniatur, quando res deponitur; *conventio de operarum & curæ mercede eſt pactum ſequeſtro adjectum* (§. 438.). *De reſtitutione*

§. 551.

Mandatum dicitur contractus beneficus, quo alteri quid noſtro nomine faciendum committitur & commiſſum *De mandato.*

ab eo gratis ſuſcipitur. Qui committit, *Mandans*; qui commiſſum gratis ſuſcipit, *Mandatarius* appellatur, vel etiam *Procurator*. *Committere* autem idem eſt, ac alterum ſibi perfecte obligare ad aliquid ſuo nomine faciendum. Aliud igitur eſt *commendare*, quando ſcilicet alteri ſignificamus, gratum nobis fore, ubi facere voluerit, quod eum facere volumus: aliud *rogare*, quando nimirum ſufficienter indicamus, nos enixe velle, ut faciat alter, nec facere abnuat. Cum commendans & rogans non contrahant; *nec commendando, nec rogando alterum nobis perfecte obligamus, nec nos obligamur ipſi.* Ex adverſo autem *mandatarius ſe obligat mandanti ad id, quod faciendum ipſi committitur, omni diligentia faciendum*, cumque non ſuo, ſed mandantis nomine agat, conſequenter non ex ſua, ſed mandantis voluntate metiendum ſit jus ipſius, *nil facere debet, niſi quod mandatum fuerit: & viciſſim mandans ſe obligat mandatario ad ratihabendum, quod intra fines mandati facit.*

§. 552.

§. 552.

Mandatum ſpeciale eſt, quo aliquod negotium in ſpecie gerendum committitur, veluti ut emas ædes, vel equos: *generale* autem, quo univerſa quædam negotia alteri gerenda in genere committuntur. Utrumque vel *Mandatum cum libera* eſt, quo tantummodo in genere determinatur, quid a mandatario fieri debeat, ceteris arbitrio ejus relictis; vel *ſine libera*, ſcilicet agendi poteſtate, quo quid a mandatario fieri debeat, præciſe definitur, ita ut nihil arbitrio ejus relinquatur. Dividitur etiam *Mandatum* in *manifeſtum*, quod ad notitiam ejus, cum quo agitur, pervenit, & *arcanum*, quod non pervenit. *Mandatarius* igitur *agere debet ex mandato arcano, non tamen idem manifeſtare alteri, cum quo agit* (§. 551.), *nec mandatum arcanum attenditur niſi in obligatione, quo mandans & mandatarius ſibi invicem obligantur.* Similiter patet, *ſi mandatum fuerit ſine libera, mandatarium nil agere debere, niſi quod expreſſe definitum, in caſu oppoſito eum facere debere, quod ſibi bonum, vel melius videtur & æquitati minime* *De differentia mandati.*

nime repugnat, *ſeu*, ut vulgo dicitur, *mandatum adimplere ex bono & æquo.*

§. 553.

Quænam obligationes contrahantur a mandatario.

Quoniam *mandatarius* tuo nomine agit (§. 551.); *quod intra fines mandati agit*, *tu feciſſe putandus es*, cumque de voluntate tua alteri conſtare non poſſit, niſi ex mandato manifeſto (§. 552.), *quod mandatarius facit intra fines mandati manifeſti*, *id a te factum recte ſumit is*, *cum quo agitur* (§. 318.), conſequenter *promittendo te huic & acceptando hunc tibi obligat* (§. 380. 381.). Patet itaque *mandatarium eſſe miniſtrum obligationis contrahendæ* (§. 426.), *&*, *ſi cum altero valide agere debeat*, *mandato manifeſto opus eſſe*, conſequenter *ſi ſolo mandato arcano inſtructus cum altero agis*, cum is ignoret te alieno nomine cum ipſo agere (§. 552.), *proprio nomine eidem obligaris*, *tu vero jus tuum mandanti cedere potes etiam invito altero* (§. 338. 342.), *immo* cum ex mandato arcano mandanti obligeris (§. 551.), *teneris*, & quia *mandans* ex eodem mandatario viciſſim obligatur, *quod intra fines mandati arcani*, *quo ſolo inſtructus eras*, *egiſti*, *ratihabere tenetur* (§. 551.).

551.). Ex dictis porro conficitur, *ſi mandato arcano aliter mandatum, quam manifeſto, nec mandatum arcanum manifeſtare licet, ex arcano age dum vel ſpe ratihabitionis, vel quaſi proprio nomine.*

§. 554.

De mandato non adimpleto, aut non tempeſtive.

Cum *mandatarius* mandanti ſe obliget ad mandatum adimplendum (§. 551.); *ſi mandatum non exequitur, tenetur mandanti ad id, quod intereſt, mandatum executioni datum non fuiſſe* (§. 415.), *nec executionem mandati in favorem tertii intermittere poteſt.* Quoniam tamen nil facere debet, niſi quod mandatum (§. 551.); *ſi intra fines mandati cum altero nil agere poteſt, ſuo nomine & ſui cauſa cum eo agere poteſt.* Cum vero in mora ſit, *ſi mandatum non tempeſtive adimpleat* (§. 417.); *mandanti tenetur ad id, quod intereſt, mandatum tempeſtive adimpletum non fuiſſe* (§. 551. 419.).

§. 555.

De eo, quod mandato tacite ineſt.

Quia mandatarius mandatum adimplere debet (§. 551.), *ea etiam* ipſi *mandata intelliguntur, ſine quibus mandatum adimpleri nequit*, veluti iter, ſi ſine itinere

itinere adimpleri nequit. Cumque mandans id etiam voluiſſe intelligatur, quod cum eo, quod expreſſe mandatum, connexum eſt & cohæret, veluti quod merces emtæ etiam ſint ad ſe perferendæ; *id, quod cum mandato connexum eſt, etiam mandatum intelligitur*, veluti delatio mercium emtarum.

§. 556.

De eo, quod occaſione mandati venit ad mandatarium, vel ei donatur.

Cum mandatarius negotium mandantis gerat & ejus, non ſuo nomine ac commodo agat (§. 551.); *quicquid occaſione mandati ad eum pervenit, etiamſi quoad hoc præter mandatum egit*, veluti ſi ex fundo, quem intra fines mandati emit, conſecutus etiam eſt fructus, vel equis emtis additus vitulus, *mandanti reſtituere tenetur.* Enimvero *ſi mandato adimpleto mandatario quid donetur*, cum donatio actus ſit, qui ad negotium geſtum non pertinet, utpote ſine eo ſubſiſtens eo modo, quo geſtum eſt, *id mandanti non reſtituendum.*

§. 557.

De indemnitate mandatarii.

Ex adverſo quia mandatarius negotium mandantis hujus nomine atque

que commodo gerit, idque gratis (§. 551.), conſequenter in eo perſonam mandantis repræſentat; *mandans mandatario reſtituere tenetur impenſas, ſine quibus negotium geri voluerit, & reſarcire damnum, quod occaſione mandati incurrit*, cum alias ab eodem immunis fuiſſet. Quoniam tamen mandans mandatario non obligatur niſi ex mandato, quod per ſe patet; *ſi caſu quodam in expeditione mandati mandatarius damnum quoddam incurrit, in quod etiam incurrere poterat, quamvis mandatum non ſuſcepiſſet, id mandans reſarcire non tenetur.* Similiter cum *mandatarius* non amplius tuo nomine agat, ſi fines mandati excedit, vel agit, quod mandatum non eſt (§. 553.), conſequenter ratio indemnitatis ceſſet; *ſi quod damnum incurrit occaſione exceſſus mandati, aut ejus, quoad mandatum non eſt, id reſarcire non tenetur, nec impenſas in id factas reſtituere.* Quoniam tamen mandatarius adimplevit mandatum quoad ea, quæ intra fines mandati egit, & ad hæc ratihabenda obligatus es (§. 551.); *quoad ea, quæ intra fines mandati acta ſunt, obligatus manes.* Enimvero cum locupletior

pletior fieri non possis cum damno mandatarii (§. 271.); *si mandatarius fines mandati excessit*, veluti cum emit equos pretio 170. thalerorum, ego autem nonnisi 150. mandaveram, & *cum damno ipsius nonnisi intra fines mandati, quod actum est, ratihabere velim*, utpote ultra non obligatus (§. 551.), *ille autem malit proprio nomine actum, nisi quod actum est totum ratihabere velim; mandatum pro non adimpleto habetur*, consequenter *ille mihi tenetur ad id, quod interest, mandatum adimpletum non fuisse, quatenus intra fines adimpleri poterat* (§. 554.). Et quoniam *mandatarius* obligari non potuit ultra id, quod possibile (§. 37.); *si sine culpa sua negotium finire non potuit, aut contrarium eventum expertus fuit, mandans nihilominus eum indemnem præstare tenetur.* Ex adverso autem, *si is dolo vel culpa sua damnum dedit*, id resarcire tenetur (§. 270.).

§. 558.

De eodem negotio pluribus conjunctim mandato.

Si pluribus conjunctim mandetur idem negotium, cum omnes conjunctim repræsentent unam personam, consequenter quod unus ceteris non contradi-

tradicentibus facit, omnes feciſſe cenſeantur, *quod negligentia unius ſit, quam præcavere ceteri poterant*, ac ideo debebant (§. 551.), *id etiam imputatur ceteris*: cum vero ceſſet ratio imputationis, *ſi quidpiam agendum, quod uni a ceteris committendum, hi vero in committendo omnem adhibuerunt diligentiam*, conſequenter obligationi ex parte ſui ſatisfecerunt (§. *cit.*), *culpam in exequendo non participant ceteri.* Nimirum *ſinguli præſtant dolum, vel culpam ſuam*, cujus ceteri non ſunt participes, *communem* vero *conjunctim*, atque ideo *pro rata, niſi expreſſe fuerit conventum, ut ſinguli teneantur in ſolidum* (§. 438.). Enimvero *ſi idem negotium pluribus per partes mandetur*, cum revera tot ſint mandata diverſa, quot mandatarii, nec ſinguli obligentur ultra id, quod ipſis mandatum (§. 551.), *unusquisque culpam ſuam præſtare tenetur.*

§. 559.

De ratione negotii geſti reddenda.

Rationem negotii geſti reddere dicitur, qui diſtincte exponit, quomodo ſingula ad negotium gerendum requiſita executus fuerit. Unde patet, *eum,*

qui alienum negotium gessit, alteri, cujus est negotium, rationem reddere teneri negotii gesti. Quamobrem cum *mandatarius* negotium mandantis gerat (§. 551.); *mandanti quoque rationem reddere tenetur negotii gesti.*

§. 560.

Utile in contractibus quid dicatur.

Utilitatis nomine *in contractibus* non venit, nisi quæ vel in pecunia consistit, vel pecunia æstimari potest. Quamobrem *in contractibus non aliud spectatur lucrum, aut damnum, vel interesse, nisi quod pecuniarium est, vel pecunia æstimabile.* Nimirum quando agitur de eo, quod alteri restituendum, vel resarciendum, id quod restitui vel resarciri debet, nisi res in specie, vel in genere restituatur, pecunia æstimandum. Atque hinc ulterius intelligitur, *cujusnam causa negotium geratur*, ejus nimirum, cujus est utilitas.

§. 561.

De eo, quod mandatur mandatarii causa & consilio.

Quoniam sola utilitas mandatarii spectatur, si ejus tantum gratia mandetur, consequenter mandantis nihil interest, utrum alter faciat, nec ne, quod

quod ſe facturum, vel non facturum dixit; *ſi mandatarii tantum gratia mandetur, mandatum non eſt, ſed conſilium.* Dicitur nimirum *Conſilium* declaratio voluntatis noſtræ de eo, quod ab altero fieri debere exiſtimamus, ipſius tamen arbitrio relicto, num facere velit. Quamobrem *ex conſilio nullæ naſcuntur obligationes dantis & accipientis*, conſequenter *nec ulla producitur obligatio, ſi mandatarii ſaltem cauſa mandetur.* Enimvero *ſi quis conſilio doloſo vel fraudulento alterum inducit, ut faciat, quod male ſucceſſurum*, cum jam dolo alteri damnum det (§. 269.), *ad reſarciendam damnum eidem tenetur* (§. 270.).

§. 562.

Enimvero cum alienum negotium ſpectes tanquam tuum, quando aliena cauſa mandas, conſequenter cum mandatario contrahis (§. 551.); *mandans mandati tenetur, & mandatarius viciſſim eidem obligatur, ſi aliena cauſa fuerit mandatum.* Ac ideo *periculum mandantis eſt, ſi mandatarii & aliena cauſa mandetur*, veluti ut tu pecuniam credas Titio, *perinde ac ſi mandantis & mandatarii cauſa* man-

Si aliena cauſa mandetur.

mandetur, veluti ut tu pecuniam credas Titio, quam in rem meam verſurus eſt (§. 561.).

§. 563.

De mandato facti turpis.

Quia *factum turpe* dicitur, quod lege prohibitum; *ſi factum turpe mandatur, mandatum nullum eſt* (§. 42.), conſequenter *nullæ inde oriuntur obligationes.*

§. 564.

De mandato adimplendo per æquipollens & in forma ſpecifica.

Mandatum adimpleri dicitur *per æquipollens*, ſi impletur per aliud æque utile, aut utilius, quam erat id, quod fuerat mandatum: *In forma autem ſpecifica*, ſi impleatur præciſe per id, quod fuerat mandatum. *Si quid ſub conditione generaliori mandatum, quæ aliter quoque obtineri poteſt*, veluti ſi mandetur, ut emas ædes Titii pretio 4000. thalerorum, propterea quod loco commodo ſitæ ſunt, ubi merces venales exponuntur, cum mandans non intendat aliud, niſi ut habeat ædes mercaturæ exercendæ commodas, quæ non excedunt pretium 4000. thalerorum, *mandatum adimplere licet per æquipollens* ut in exemplo dato emere licet ædes alias com-

commodiores pretio minori. Quoniam tamen utilitas, quæ intenditur a mandante, ex ipſius mente, non ex tua æſtimanda, præſertim cum præter finem principalem etiam intendi poſſint alii ſecundarii, *niſi certo conſtet, finem, quem intendit mandator, æque obtineri, ſive per aliud æquipollens, ſive in forma ſpecifica adimpleatur, in forma ſpecifica adimplendum* (§. 551.).

§. 565.

Mandatum revocare dicitur mandans, ſi mandatario declarat, ſe nolle, ut mandatum adimpleat. Cum mandatarii nulla ſit ex mandato utilitas (§. 551.560.), conſequenter ejusdem non interſit, ſive mandatum adimpleatur, ſive minus; *mandans mandatum pro lubitu revocare poteſt, antequam fuerit adimpletum.* Quoniam tamen mandatum ſubſiſtit, quamdiu non revocatur, *ſi mandatum jam adimpleri coepit, aut impenſæ ejus adimplendi cauſa factæ, mandans indemnem mandatarium præſtare tenetur* (§. 557.). *De revocatione mandati.*

§. 566.

Cum mandans ſit miniſter obliga- *An mandatum poſt mor-*

tionis contrahendæ (§. 553.); *mandatum morte mandantis extinguitur* (§. 430.). Enimvero *si mandans expresse velit, mandatum adimpleri, etiamsi se mori contingat, antequam adimpleatur*, cum ad hoc se obligaverit mandatarius (§. 551.), *mortuo etiam mandante illud adimplendum.* Eodem modo patet, *si mandetur in casum mortis, vel quod post mortem mandatoris faciendum, mandatum post mortem ejus adimplendum.* Et quoniam *mandatarius ignorans mandantem mortuum esse, si mandatum adimplet*, non agit, nisi ad quod agendum se obligaverat (§ *cit.*), veluti si emit merces mandatas, & quod sub conditione indemnitatis in se susceptisse intelligitur (§. 557.); *indemnis præstandus est. Idem* eodem modo *intelligitur de eo, qui ignorans mandantem mortuum esse cum mandatario contrahit mandato manifesto confisus* (§. 553.). Ast cum *mandatarius, qui novit mandantem mortuum esse, si contrahit cum eo, qui ignorat & mandato manifesto confidit*, culpa sua det damnum *ei, cujus inter erat, contractum non fuisse* (§. 269.), huic *tenetur ad id, quod interest* (§. 415.).

tem mandantis adimpleri possit.

§. 567.

§. 567.

Cum mandans non intelligatur negotium commiſiſſe huic perſonæ, quam quod de ipſius diligentia ac fide ſe ſatis certum exiſtimavit; *mandatum perſonale eſt* (§. 400.), conſequenter cum obligatio inde orta (§. 551.) non egrediatur perſonam *mandatarii* (§. 402.), ejus *morte mandatum ſolvitur.* Et ob eandem rationem, *quod tibi mandatum alii mandare nequis, ſine conſenſu mandantis, niſi tuo periculo.* *De morte mandatarii.*

§. 568.

Mandatum renunciare dicitur mandatarius, quando mandanti ſignificat, ſe mandatum, quod ſuſceperat, adimplere nolle. *Tempeſtiva* vocatur *renunciatio*, quando mandatoris non intereſt, ſi mandatarius mandatum exequi nolit; aſt *intempeſtiva*, ſi per renunciationem damnum aliquod ſentiret mandans. Cum mandatarius mandanti obligetur ad mandatum adimplendum (§. 551.); *ſine juſta cauſa*, hoc eſt, *niſi impedimentum inevitabile ac inſuperabile objiciatur, mandatum renunciare non licet*, conſequenter *ſi renunciatio intempeſtive* *De renunciatione mandati.*

facta, mandatarius tenetur ad damnum datum reſarciendum & ad id, quod intereſt mandatum adimpletum non fuiſſe (§. 554.). Quoniam vero ex tempeſtiva renunciatione damnum nullum ſentit mandans; *mandatarius* quoque *ob tempeſtivam renunciationem ad nihil tenetur:* id *quod etiam intelligitur in eo caſu, quo impedimentum inevitabile ac inſuperabile ſupervenit*, cum obligatio non extendatur ultra id, quod in poteſtate eſt (§. 60.).

§. 569.

De fidejuſſione & obligatione fidejuſſoris.

Fidejuſſio eſt contractus beneficus, quo quis ei, cui alius obligatus eſt, vel obligandus, ſe gratis obligat, quod ipſe præſtare velit, niſi alter præſtet, quod debet. Qui pro altero obligato vel obligando ſe gratis obligat, *Fidejuſſor vocatur;* is vero, pro quo fidejubetur, *debitor principalis:* unde & hujus *obligatio principalis* appellatur, fidejuſſoris autem *acceſſoria.* Patet autem, *obligationem principalem non tolli, nec variari obligatione acceſſoria*, item *fidejuſſorem & debitorem principalem ad idem obligari debitum, inſi quod obligatio fidejuſſoris conditionata ſit.* Patet etiam, *fidejuſſionem*

nem accedere poſſe ad quamlibet obligationem, ac fieri in ſecuritatem debiti, conſequenter *non ante validam eſſe, niſi ubi obligatio principalis fuerit contracta, & ſi principalis nulla ſit acceſſoriam nullam eſſe.* Hinc ulterius ſequitur, ut, *ſi principalis debitor non fuerit ſolvendo, fidejuſſor ſolvere teneatur*, cum tamen non ante conſtet, eum ſolvendo non eſſe, quam ubi fuerit excuſſus, hoc eſt, in facultates ejus inquiſitum, *debitor principalis ante ſit excutiendus, quam fidejuſſor ad ſolvendum adigi poſſit, niſi aliter conventum fuerit* (§. 342.).

§. 570.

Cum fidejuſſoris & debitoris eadem ſit obligatio (§. 569.); *ſi debitor principalis ſolvit, fidejuſſor liberatur, & ſi fidejuſſor ſolvit, debitor principalis liberatur.* Quoniam tamen nemo locupletior fieri debet cum damno alterius (§. 271.); *ſi fidejuſſor ſolvit, principalis debitor eidem manet obligatus*, cumque jus ſuum creditor eidem cedere poſſit (§. 342.), *facta ceſſione fidejuſſor ſuum repetit tanquam debitum contractum* (§. 338.), *non vero urget, ut damnum datum ſibi reparetur.* Enimvero cum nemo alterum ſibi ob-

Quo usque extendatur obligatio fidejuſſoris.

ligare poſſit, contra voluntatem ſuam (§. 78.); *ſi quis pro invito fidejubet, ac ſolvit, debitor principalis ad nihil ipſi tenetur.* Cum vero conſentire præſumatur (§. 459.), immo tacite conſentiat, qui tacet, quando loqui poterat & debebat (§. 27.); *ſi quis pro præſente & patiente fidejubet, hujus conſenſu fidejuſſio facta cenſetur.* Et quia creditor a fidejuſſore plus juris acquirere non potuit, quam is in ipſum transferre voluit (§. 317.); *ſi fidejuſſor ſe tantummodo obligavit pro debito principali, vel parte ejus, nec ultra debitum principale, vel hanc partem creditori tenetur.*

§. 571.

De fidejuſſione pura, ſub conditione & in diem facta.

Cum fidejuſſor promittat ſolutionem debiti alieni (§. 569.); *a voluntate fidejuſſoris pendet, utrum pure, an ſub conditione, aut in diem promittere velit* (§. 385. 393.). Quoniam fidejuſſio in ſe ſub conditione facta intelligitur, ſcilicet ſi debitor principalis non ſolvat (§. 569.); pure fieri intelligitur, ſi ſe conſtituit correum debendi (§. *cit.* & §. 424.) *Quodſi* ergo *fidejuſſor pure ſe obligat, non excuſſo debitore principali ad ſolvendum debitum*

bitum adigi poteſt; quodſi tamen creditor ab eo totum conſequi non poſſit, regreſſus eidem patet ad debitorem principalem, ut quod deficit conſequatur (§. 424.). Alt *ſi fidejuſſor ſub conditione, vel in certum diem fidejuſſit, nonniſi conditione exiſtente, vel die veniente, debitore principali excuſſo* (§. 569.), *ad ſolvendum adigi poteſt* (§. 395. 396.)

§. 572.

De termino ſolutionis inſcio vel invito fidejuſſore prorogato.

Quoniam intereſt fidejuſſoris, ne terminus ſolutionis differatur, cum fieri poſſit, ut, qui nunc ſolvendo eſt debitor, eſſe deſinat, qui fidejubet pro debito nunc ſolvendo non intelligitur fidejuſſiſſe pro debito termino prorogato ſolvendo. Quamobrem *terminus ſolutionis inſcio, multoque minus invito fidejuſſore prorogari non poteſt, & ſi hoc faciat creditor, fidejuſſor liberatur* (§. 317.).

§. 573.

De pluribus fidejuſſoribus.

Quia ex fidejuſſione non plus juris acquiri poteſt, quam fidejuſſores in creditorem transferre volunt (§. 569. 317.), & contra ipſos pro vero habetur, quod ſufficienter indicant (§. 318.); *ſi ſinguli in ſolidum ſe obligarunt, in ſolidum tenen-*

tenentur; ſi pro certa parte, nonniſi pro certa parte. Enimvero *ſi nihil expreſſe dictum*, cum plures fidejuſſores petantur in majorem ſecuritatem crediti (§. 569); *id actum intelligitur, ut omnes conjunctim obligentur pro toto debito*, conſequenter *ſinguli pro æqua parte, ſi tamen ceteri ſolvendo non ſint, unus totum ſolvere teneatur.*

§. 574.

De fidejuſſore ſuccedaneo.

Qui pro fidejuſſore fidejubet, *fidejuſſor ſuccedanus*, ſubinde etiam *ſubalternus*, vel *Vicarius* appellatur. Quamobrem cum is ſe obliget creditori ad ſolvendum debitum, ſi fidejuſſor non ſolverit; *ad ſolvendum adigi nequit, niſi fidejuſſore excuſſo, nec* utpote obligatus pro eo, quod ſolvit fidejuſſor, *obligatio inter ipſum & fidejuſſorem dividitur.* Et quoniam fidejuſſor ſuccedaneus ſe obligat pro obligatione fidejuſſoris, quemadmodum fidejuſſor pro obligatione debitoris; *quæ valent de fidejuſſore principali reſpectu debitoris, eadem valent de fidejuſſore ſuccedaneo reſpectu principalis* (§. 569.), immo cum fidejuſſor ſuccedaneus ſuccedat in locum

locum principalis, *idem* quoque *jus ipſi competit reſpectu debitoris principalis, quod fidejuſſori principali reſpectu ejusdem* (§. *cit.*).

§. 575.

Fidejuſſor ſuccedaneus in ſpecie *Fidejuſſor indemnitatis* vocatur, ſi creditori ſe obligat ad omne id, quod nec a debitore principali, nec a fidejuſſoribus principalibus conſequi poteſt. *Fidejuſſor* itaque *indemnitatis prorſus indemnem præſtat creditorem.* Enimvero ſi quis ſe obligat fidejuſſori pro obligatione ipſi propria, ſcilicet promittendo, quod a ſe recuperare debeat, quod ſolvere coactus fuit, ſiquidem a debitore principali recuperare non poſſit, eum *Fidejuſſorem indemnitatis fidejuſſoris* appellare lubet. *Fidejuſſor* itaque *indemnitatis fidejuſſoris creditori nullo modo obligatus, nec obligari poteſt, ac inſcio creditore & debitore principali ſe obligare poteſt.* Patet etiam, *hanc fidejuſſionem ſaltem fieri in ſecuritatem fidejuſſoris*, conſequenter *ſi is nihil ſolvit, in nihil tenetur:* immo *ſi ſolvit, non tenetur niſi debitore principali excuſſo.* *De fidejuſſore indemnitatis.*

§. 576.

§. 576.

De fidejussione pro facto alieno.

Si quis se obligat pro facto, vel non facto alterius, cum se obliget pro obligatione, quæ ex non facto, vel facto alterius enascitur, adeoque tendit ad aliquid restituendum, vel reparandum, *pro facto negativo fidejubens tenetur in omne id, quod interest, principaliter obligatum fecisse, quod non facere debebat, vel si pro positivo fidejubet, in id, quod interest, principaliter obligatum non feciſſe.* Exemplum esto, si pro fide famuli, quem commendas, fidejubes, vel si pro mandatario.

§. 577.

An fidejussor in plus, vel minus obligari possit.

Quia fidejussor se obligat pro obligatione aliena (§. 569.); *in plus obligari nequit, quam debitor principalis*, consequenter *si in plus promiserit, tenetur in eam partem, quam debet principalis* Ast quia etiam pro parte saltem fidejubere potest (§. 573.), *in minus obligari potest.* Quamobrem cum plus sit statim dare, quam post tempus dare; *fidejussor compelli nequit ad solutionem ante terminum, etsi notorium sit, debitorem principalem non esse solvendo.*

§. 578.

§. 578.

Cum *juramentum* actum non obligatorium in obligatorium vertere nequeat (§. 446.); *fidejussionem invalidam invalidam efficere nequit.* Et quia obligatio nascitur ex promissione (§. 380.); *fidejussio fieri potest per epistolam & per alium* (§. 403.), *nempe ministrum* (§. 429.). Et quamvis *fidejussio valeat sine scriptura & antequam in scripturam redigatur, nisi expresse aliter fuerit conventum* (§. 445.); cum tamen obligatio non extendatur ultra id, quod dictum est (§. 318.), *eam in scripturam redigi consultum est, &, si fidejussor terminos artis* in eadem usurpatos non *intelligat, iidem ipsi sufficienter explicandi.*

De fidejussione jurata & in scripturam relata

§. 579.

Expromissor dicitur, qui alterius obligationem in se transfert, seu pro altero obligato, aut obligando ita se obligat, ut ipse suo nomine tanquam debitor principalis præstet, ad quod præstandum alter erat obligatus. *Expromissor* itaque *induit personam debitoris principalis, nec hic creditori amplius manet obligatus*, consequenter *si is solvendo non fue-*

De expromissione.

fuerit, creditori non datur regressus ad debitorem principalem, etsi hic solvendo sit. Cumque expromissio sit negotium, quod inter creditorem & expromissorem unice geritur; *expromissor a debitore principali repetere nequit, quod pro eo solvit, nisi aliter fuerit* pacto speciali cum debitore principali inito *conventum* (§. 438.), jure tamen interno *si expromissor ei, cujus causa promittitur, nihil debet, quod solvit restituendum* (§. 271.). Idem etiam intelligitur de debitore principali, si expromissor solvendo non fuerit. Sane expromissio fieri potest animo donandi & quia jam expromissori aliunde satisfactum: id quod in expromissione non attenditur (§. 318.). *Quodsi quis ideo expromittit, quia debitori principali ad quid præstandum obligatus, expromissione in tantum liberatur, in quantum eadem alteri se obligat:* utique enim hoc animo expromissio facta intelligitur (§. 318.). Ceterum *non minus fidejussio, quam expromissio indefinite facta in omne id, quod dabitur, valet,* cum voluntatis tuæ sit, quomodo fidejubere & expromittere velis.

CAP.

CAPUT XII.

De actibus permutatoriis, seu contractibus onerosis.

§. 580.

Actus permutatorii dicuntur etiam *Contractus onerosi.* Quamobrem cum in contractibus onerosis res & facta invicem permutentur (§. 467.), nemo autem alteri gratis dare vel facere teneatur, si vicissim dare, vel facere potest (§. 473.); *in contractibus onerosis observanda æqualitas*, scilicet ut quantum præstat unus, tantundem vicissim ipsi præstandum ab altero sit, consequenter *contractu oneroso adimpleto, neuter contrahentium plus vel minus habet, quam ante eundem habebat*, ac propterea *ex contractu neuter fit locupletior* (§. 271.). Quamobrem *si contrahentes scientes atque volentes ab æqualitate recedant, contractus mixtus est ex benefico*, sive gratuito & *oneroso.* *De contractibus onerosis in genere.*

§. 581.

Quia in contractu oneroso æqualitas observanda (§. 580.), *inæqualitas in contractu oneroso illicita* (§. 51.). *Si inæqualitas insit contractui.*

Quamobrem cum eadem pars altera defraudetur (§. 286.); *qui plus accepit, tantundem alteri reſtituere debet, quantum plus habet* (§. *cit.*), ac propterea *ob inæqualitatem contractus non reſcinditur.* Dicitur nimirum *Contractus reſcindi*, quando pro nullo declaratur, qui ipſo jure nullus non eſt, ſeu ſubſiſtit.

§. 582.

Permutatio quid & quomodo perficiatur.

Contractus oneroſus, quo res datur pro re, ſive corporalis, ſive incorporalis, *Permutatio* eſt. Quoniam nonniſi dominus rem dare poteſt (§. 258.); *ſi unus contrahentium det rem alienam, permutatio nulla eſt.* Et cum datio ſit translatio dominii (§. *cit.*), id vero transeat in acceptantem nuda voluntate domini ſufficienter declarata (§. 317.); *permutatio naturaliter perficitur mutuo conſenſu* (§. 27.), *quamprimum* ſcilicet *in rem pro re tradendam conſentitur, permutatio perfecta eſt*, conſequenter *contrahentes ſibi invicem obligantur ad res tradendas* (§. 320.), quamvis *mutuo conſenſu traditio differri poſſit in certum tempus* (§. 314.).

§. 583.

§. 583.

Cum in permutatione res omnes dari poſſint (§. 582.), pecunia vero tanquam corpus conſiderata, non tanquam pretium rei, æquiparetur rei; *pecunia* quoque *numerata tanquam corpus conſiderata permutari poteſt.* Et quia uſus rei datur, ſi datur jus rei utendi; *permutatio eſt, ſi do uſum rei meæ pro uſu rei tuæ* (§. *cit.*). Immo cum operæ ſimiliter æquiparentur rebus (§. 225.), *operæ etiam cum operis permutari poſſunt.* Et quoniam res tibi data tua eſt, ſi vero tu eandem mihi iterum das mea fit (§. 258.); *res etiam ſua cum ſua permutari poteſt, ſi detur, ut pro eadem detur eadem certo die.*

Quomodo pecunia & uſus permutetur, item res ſua pro ſua.

§. 584.

Cum permutatio contractus oneroſus ſit (§. 582.), in contractu autem oneroſo obſervanda æqualitas (§. 580.); *in permutatione æqualitas obſervanda,* conſequenter ut de eadem conſtare poſſit, *res æſtimatæ dandæ ſunt,* conſequenter *rei minoris pretii adjiciendum aliud, quod exceſſum alterius adæquat.* Enimvero *ſi quis ſciens ac volens plus dat, quam recipit,* con-

De æqualitate in permutatione obſervanda.

tractus mixtus est ex permutatione & donatione (§. 582. 475.).

§. 585.

De alienatione rei permutatæ. Quoniam in permutatione transit dominium, etiamsi res non statim tradantur (§. 582.); *neuter permutantium rem nondum alteri traditam alienare potest* (§. 257.): *qui vero rem sibi traditam accepit eam alienare potest, etiamsi ipse rem datam nondum tradiderit.*

§. 586.

Scholion de eo, quod civile in hoc contractu. Jus Romanum in permutatione plurimum recedit a Jure naturæ, ob rationes singulares, quas vide in Jure naturæ nostro Tom. 4. not. §. 879. 880. Quod itaque civile est, non confundendum cum eo, quod est juris naturalis. Tale e. gr. est, quod contractus non ante validus, nisi ab una parte res tradatur, & per consequens non solo consensu perficiatur.

§. 587.

Emtio venditio quid sit. Contractus onerosus, quo res datur ab uno, & alter pro ea dat pretium eminens, hoc est, eam pecuniæ summam, per quam pretium rei determina-

minatur, dicitur *Emtio venditio.* Qui dat rem, *Venditor;* qui vero pretium, *Emtor* appellatur. Sed res, quæ venditur, *Merx* vocatur. Mercium itaque nomine non veniunt res, quæ venales non ſunt, & communiter hoc nomen reſtringitur ad res mobiles.

§. 588.

Quænam vendi poſſint.

Cum in emtione venditione pro re detur pecunia, qua æſtimatur (§. 587.), pretium vero rerum omnium pecunia definiatur, & hæc pro qualibet re dari poſſit (§. 494.); *emi ac vendi poſſunt res omnes corporales, mobiles ac immobiles, & incorporales, pecunia qua corpus, poſſeſſio etiam rei propriæ, quam quis amiſerat, jus in re, vel ad rem quamcunque*, immo etiam *res extituræ, non tamen res, quæ in rerum natura non exiſtunt.* Quoniam vero res dari nequit niſi a domino (§. 258.); *nemo* quoque *rem vendere poteſt niſi dominus, non dominus rem alienam vendere nequit.*

§. 589.

De dominio & jure futuro.

Dominium futurum dicitur, quod nobis competit in re extitura, quamprimum exiſtit, veluti in frugibus æſta-

tis futuræ, vel in re accipienda, veluti in pecunia, quam ſalarii loco acceptus. Unde ſimul patet, quodnam in genere dicatur *Jus futurum.* Quamobrem *dominium futurum continet jus excludendi dominio in re extitura, vel accipienda, quando illa exiſtit, vel accipitur, ceteros omnes* (§. 195.), cumque ideo jam contineat aliquod jus præſens, *dominium* quoque *futurum in alium transferri poteſt.* Quoniam tamen actu dominus eſſe nequis, antequam res exiſtit, vel accipitur; *translatione dominii futuri potentia efficeris dominus, ſed ita, ut ſtatim actu ſis dominus, quamprimum res exiſtit, vel accipitur.* Et eodem modo intelligitur, *te voluntate transferentis ſtatim potentia jus acquirere proprium, actu autem, quando ea adſunt, a quo juris actualitas pendet.*

§. 590.

De emtione rerum extiturarum.

Cum dominium futurum nullum ſit, niſi res exiſtant (§. 589.); *res exiturae non emuntur, niſi ſub tacita hac conditione, ſi exiſtant,* conſequenter *ſi non exiſtere contingat, nulla eſt* (§. 396.). Quoniam in emtione obſervanda æqualitas (§. 580.), conſequenter neuter contra-

trahentium habet animum aleam ſubeundi, *ſi res extituræ emuntur, vel emenda eſt certa quantitas, vel pretium ad certam quantitatem conſtituendum.* Quamobrem *ſi* in caſu priori *minor quantitas exiſtat, ultra eam ad tradendum non tenetur venditor,* quia emtio conditionata, *per demonſtr. ſi autem major naſcatur, nonniſi ea emta intelligitur, de qua conventum eſt* (§. 318.): aſt *in caſu poſteriori, omnes emtæ intelliguntur & pretium computandum ex eo, quod ad quantitatem conſtitutum* (§. *cit.*). Enimvero *ſi res extituræ emantur, quantitate non expreſſa & pretio nullo conſtituto,* cum quantitatis nulla facta mentio, *omnes emtæ videntur, quæ extituræ ſunt,* & quia pretium nondum conſtitutum fuiſſe patet, propterea quod non omni tempore idem, *tacite conſenſiſſe intelliguntur contrahentes in pretium, quod erit illo tempore, quo exiſtunt, commune.*

§. 591.

De emtione ad menſuram.

Ad menſuram emi dicitur, ſi quantitas determinetur, quæ emta eſſe debet, & pretium ex quantitate quadam certa definiatur, vel res certa tota emitur, ea lege, ut eius quantitas certa men-

ſura determinetur, ex qua pretium ejus definitur. Unde patet, *ſi facta menſura minor deprehendatur quantitas, venditorem pretii partem remittere debere, niſi defectum ſupplere poſſit; ſi* vero *major, eum ſuperfluum retinere, niſi emtor pretium, ſi ille velit, augere malit.* Enimvero *ſi nulla quantitas exprimatur, totius rei pretium ab emtore ſolvendum, quod facta menſura quantitati deprehenſæ convenit* (§. 318. 438.).

§. 592.

De emtione per averſionem.

Per averſionem emi dicitur, ſi res certa emitur ita, ut ejus pretium ad nullam quantitatem reſtringatur, unde computandum. Quamobrem *pretium, de qua conventum, ſolvendum, etſi alia deprehendatur ejus quantitas, facta menſura, quam putabatur* (§. 318. 438.).

§. 593.

De re aliena vendita.

Quia non dominus rem alienam vendere nequit (§. 588.), conſequenter rei alienæ venditio nulla eſt; *res aliena emta domino ſine pretio reſtituenda* (§. 261.), *venditor* autem *emtori pretium reſtituere tenetur* (§. 271.), conſequenter *rem venditori reſtituere non licet, ut ab eodem pretium recuperes.*

§. 594.

§. 594.

Cum *res tibi vendita* tua ſit, etſi nondum tradita (§. 587. 320.); *ſi* ea *alteri denuo vendatur, venditio nulla eſt* (§. 588.). Enimvero cum nuda venditionis promiſſione in te non transferatur dominium rei vendendæ, ſed ſaltem jus exigendi, ut eam mihi, non alii vendas (§. 379. 587.); *ſi rem, quam mihi vendere promiſiſti, alii vendas, venditio valida eſt* (§. 257.), *mihi tamen teneris ad id, quod intereſt, rem mihi venditam non fuiſſe* (§. 415.). *De re bis vendita.*

§. 595.

Quoniam ex ipſa dominii notione patet, id non exiſtere niſi in certâ ſpecie, rei autem in genere nullum eſſe (§. 195.); *ſi res in genere vendatur*, veluti ſi tibi vendo decem modios frumenti in genere, non tanquam partem acervi tibi demonſtrati, *dominium in emtorem non ante transit, quam ſi in ſpecie detur.* *De re in genere emta.*

§. 596.

Ex emtione venditione datur res pro pecunia (§. 587.). Quamobrem cum pecunia in dominio eſſe nequeat, *Quando emtio venditio perfecta.*

niſi quatenus in corporibus conſiſtit, nec certa ſit, niſi corporibus demonſtratis, conſequenter dominium in pecunia transferri nequeat, niſi datis, vel demonſtratis corporibus; *naturaliter emtio venditio perfecta eſt, quamprimum de pretio conventum & emtor ad ſolvendum pretium paratus* (§. 317.), *ac emtione perfecta ſtatim naſcitur obligatio venditoris ad rem tradendam, emtoris vero ad pretium ſtatim ſolvendum.* Nimirum *ſolutio pecuniæ* eſt actus, quo dominium & poſſeſſio pecuniæ debitæ una transfertur, conſequenter traditionem & dationem una continet (§. 258. 320.), & *pecunia ſolvitur, ſi ei, cui debetur, numeretur.*

§. 597.

Si fides de pretio habeatur.

Fidem de pretio habere dicitur venditor emtori, vel *fidem emtoris ſequi*, ſi verbis emtoris de pretio ſolvendo confidens, nec de eo ſolvendo ſibi quocunque alio modo caveri, vel ſatisfieri jubens, mercem tradit. *Fidem de pretio* itaque *habere vel fidem alterius ſequi eſt quaſi accipere.* Quamobrem cum venditor fidem de pretio habens emtori idem accepiſſe & pecuniam emtori mutuo

tuo dediſſe videatur (§. 528. 323.); *emtio venditio perfecta, quamprimum de pretio conventum & fides de eo habetur.* Nimirum venditor cum nolit rem dare niſi pro pretio, *dominium rei non ante transit in emtorem, niſi quando venditor vel actu accipit pretium, vel de eo accipiendo certus eſt.* Patet autem (§. 314.), *venditoris voluntate pendere, utrum velit pretium ſibi ſtatim ſolvi, an fidem de pretio habere emtori, aut de eodem ſibi alio modo cautum iri,* veluti fidejuſſione (§. 569.), aut expromiſſione (§. 579.).

§. 598.

De re ſine pretio convento emtori tradita.

Quoniam emtio venditio non perficitur, niſi res certa pro pretio certo detur (§. 587.); *ſi venditor mercem dat, & tradit, quamvis de pretio nondum fuerit conventum, emtori fidem de pretio habet (§. 588.), & hic tacite conſentit in pretium commune illius temporis, quo mercem accepit.*

§. 599.

De pecunia & re pro re data.

Similiter quia in emtione venditione datur pecunia, ſive pretium pro re (§. 587.), in permutatione autem

res

res pro re (§. 582.); *ſi quis dat rem pro re & pecuniam tanquam additamentum, contractus permutatio eſt, ſi vero pecuniam pro re & rem tanquam ſupplementum pretii, emtio venditio.*

§. 600.

Quando pretium augeri vel imminuere liceat.

Cum uſus pecuniæ ſit aliquid æſtimabile, quatenus lucroſus; *plus ſolvit, qui ſtatim ſolvit, vel ſolutionem anticipat, quam qui ſolutionem differt.* Quamobrem *ob dilationem ſolutionis pretium rei augeri poteſt, ob ſolutionem anticipatam minui; non tamen licet augere ob dilationem, ſi quis omni tempore paratus eſt ad pretium ſolvendum, quando pecunia indiget venditor.*

§. 601.

De emtione venditoris cauſa & contra.

Similiter quia opportunitas rem ſuam vendendi, aut aliam ab alio emendi aliquid æſtimabile eſt, præſertim ſi interſit venditoris, ut ſua vendat, emtoris ut emere poſſit, datur enim in priori caſu præmium ei, qui fecit, ut vendere, in poſteriori, ut emere potuerimus, emtore nimirum in illo, venditore in hoc quæſito; *ſi intereſt venditoris, ut rem ſtatim vendat, aut ejus cauſa emitur*

emitur, viliori pretio emere licitum, & ſi intereſt emtoris, ut res vendatur, aut ejus cauſa venditur, majore pretio eam vendi iniquum non eſt.

§. 602.

De pretio majore, vel minore per errorem ſoluto.

Cum nemo locupletior fieri debeat cum damno alterius (§. 271.), *ſi venditor in pretio indicando erravit & vero majus ab emtore accepit, quod plus accepit, reddere tenetur:* ex adverſo *ſi pretium vero minus ſolutum, quod vero deeſt ſupplere debet emtor*, aut, *ſi nolit vero pretio emere, mercem reſtituere ac quod ſolvit pretium recipere.* Quoniam jus naturæ non diſtinguit inter plus & minus, ſed nullam prorſus fert læſionem, *naturaliter contractus reſcindi poteſt ob quamlibet læſionem.* Ceterum ob eandem rationem *idem valet, ſi per ignorantiam ſolvatur pretium majus, quod verum putabat emtor.*

§. 603.

De pretii determinatione in arbitrium tertii,

Quoniam perinde eſt, ſive emtor & venditor inter ſe de pretio conveniant, ſive ejus determinationem in arbitrium tertii vel certi, vel incerti con-

emtoris, venditoris collata.

conferant ; *determinatio pretii in arbitrium tertii collata naturaliter valet, nisi a communi seu vero nimis recedat* (§. 271.), cumque determinatio ideo in arbitrium tertii conferatur, ne metuenda sit læsio ex contractu, *is, in cujus arbitrium confertur, peritus rei æstimator esse debet.* Enimvero cum in contractibus pro vero habendum, quod sufficienter indicatum (§. 318.), nec lege naturæ permissum, ut faciant contrahentes, quod officiis repugnat (§. 42. 57.); *ex circumstantiis æstimandum, quinam fuerit animus contrahentium*, seu qua de causa determinatio pretii in arbitrium emtoris vel venditoris collatum, & *jure interno reguntur istiusmodi emtiones per officia.*

§. 604.

De errore circa corpus, vel materiam, aut qualitatem rei.

Cum pactum errantis nullum sit, si error ei dedit causam (§. 405. 438.); *si res alia pro alia vendatur ac ematur, sive sit alia quoad corpus*, seu in individuo, *sive quoad materiam*, ut vel tota, vel ex parte ex alia materia constet, quam putabatur ; *emtio venditio nulla est.* Patet etiam exinde, quod in hoc actu committatur fraus vel consilii, vel even-

eventus, utraque non ferenda (§. 286.). *Idem* eodem modo *intelligitur, ſi emtor vel expreſſe indicet, vel aliunde id ſufficienter appareat, quod ob qualitatem quandam rem emat, alias eam non emturus, & circa qualitatem erretur*, veluti ſi vinum recens vendatur pro veteri.

§. 605.

De pactis emtioni venditioni adjectis. Et de eadem in diem, & ad certum tempus facta.

In emtione venditione translatio fit dominii rei a venditore in emtorem (§. 587.). Quamobrem cum a domini voluntate dependeat, quomodo dominium rei ſuæ in alterum transferre velit (§. 314.), & a voluntate accipientis, utrum id eodem modo habere velit, an nolit (§. 316.); *pro lubitu emtoris & venditoris emtioni venditioni adjici poſſunt pacta, quæ jus ex illa quæſitum immutant, & novas quasdam obligationes producunt*, utique *ſervanda* (§. 438.). Hinc ſequitur, ut, *ſi in diem res vendatur & ematur, emtio venditio ſtatim perfecta, ſed ad eam conſummandam non obligentur contrahentes, antequam dies venerit*, & ex adverſo, *ſi res vendatur ea lege, ut ſit emta per certum tempus, emtio venditio ſta-*

tim

tim conſummanda, tempore autem præterlapſo finiatur.

§. 606.

De emtione ſub conditione reſolutiva.

Cum *vi* §. *præc.* etiam emtio venditio contrahi poſſit ſub conditione reſolutiva & poena poenitentiæ; *ſi ita conveniatur, ut, niſi pretium intra certum tempus ſolvatur, res ſit inemta, emtio venditio ſtatim perfecta, ſed pretio intra tempus conventum non ſoluto, reſolvitur* (§. 397), *&, ſi ita conveniatur, ut intra certum tempus emtori a contractu recedere liceat, recedens vero certi quid præſtet venditori, venditor interea rem alii vendere nequit, in emtorem collatum eſt jus poenitendi, emtor vero poenam poenitentiæ præſtare tenetur.*

§. 607.

De emtione ſub conditione ſuſpenſiva & pinguioris emtoris.

Similiter cum etiam ſub conditione ſuſpenſiva emtio venditio contrahi poſſit (§. 605.); *ſi ſub certa conditione emtio contrahitur, antequam conditio exiſtat, emtio perfecta non eſt, nec ad eam conſummandam tenentur contrahentes, & ea deficiente nulla eſt* (§. 396.), *pendente tamen conditione poenitere non licet*, cum ſpes perfectum iri emtionem neutri parti auferri

auferri poſſit (§. *cit.*). Specialis conditio eſt, ſi emtor pingvior haberi poſſit. Quodſi ergo ita conveniatur, *ut res ſit inemta, ſi emtor pingvior haberi poſſit intra certum tempus, emtio ſtatim perfecta, pinguiori tamen emtori eam vendere poteſt venditor:* aſt *ſi ita conveniatur, ut res ſit emta, niſi intra certum tempus emtor pingvior haberi poſſit, emtio tum demum perficitur, ſi pingvior ſeſe non obtulerit, interea tamen temporis poenitere non licet.* Nimirum in caſu priori conditio reſolutiva eſt, in poſteriori ſuſpenſiva (§. 315.).

§. 608.

De addictione in diem.

Pactum, quo ita convenitur, ut res ſit inemta, ſi intra certum tempus emtor pingvior offeratur, vel ut ſit emta, niſi offeratur, dicitur *Addictio in diem*, & in caſu quidem priori *pura*, in poſteriori *conditionata*. Vocatur autem *Emtor pingvior*, qui meliorem offert conditionem, quam primus, & *Conditionis melioris* nomine venit, quicquid ad utilitatem venditoris pertinet, veluti ſi pretio quid addatur, ſi ſolutio offeratur in moneta majoris bonitatis intrinſecæ, ſi ſtatim ſolvatur. Quoniam

pacta naturaliter per ſe obligant (§. 438.), *naturaliter* quoque *contractui cuicunque adjici poſſunt ex intervallo*, conſequenter etiam *addictio in diem ex intervallo adjici poteſt.* Cum vero in hoc pacto id agatur, ut emtio vel reſcindatur, vel non perficiatur, conditione meliore ab alio oblata, minime autem, ut venditor, ſi eum poeniteat, contractum pro lubitu rescindere, vel non perficere poſſit (§. 607.); *venditor ipſe conditionem meliorem offerre non poteſt.* Id vero adhuc notandum eſt, *addictionem in diem fieri poſſe vel in gratiam venditoris, vel in gratiam emtoris.* Et *in caſu primo* facile intelligitur, *venditori liberum eſſe, utrum conditionem meliorem acceptare, an primam ſequi malit;* in altero autem *conditione meliore oblata emtorem ab obligatione ſtatim liberari, & venditorem vel conditionem acceptare, vel rem recipere teneri.* Patet etiam porro, venditorem emtori primo *indicare non teneri, quod & qualis conditio offeratur, antequam offerenti rem vendat, niſi expreſſe hoc fuerit conventum, ut res emta manere debeat, ſi ille eandem conditionem adimplere velit.* Quoniam vero emtori perinde eſt, ſive alius emtor

tor rem accipiat, ſive venditor eam retineat ſibi, conditione meliore oblata, nec ſibi retinens quicquam committat, quod eſt contra jus primi emtoris (§. 83.); *ſi melior conditio offertur, venditor rem ſibi retinere poteſt, niſi expreſſe ut ante fuerit conventum.*

§. 609.

Lex commiſſoria in genere vocatur pactum, quo ita convenitur, ut, niſi præſtetur quod ex alio contractu debetur, debitor amittat, quod ex eo habere debebat. Et tunc id, quod amittitur, dicitur *commiti.* Et in ſpecie in præſenti contractu *Lex commiſſoria* dicitur pactum, quo ita convenitur, ut, niſi emtor intra certum tempus pretium ſolvat, res ſit inemta. *Pactum* itaque, *cui lex commiſſoria addita, ſtatim reſolvitur, conditione reſolutiva, quæ eidem ineſt* (§. 315.), *exiſtente.* Et propterea *ſi emtio ſub lege commiſſoria contracta, & pretium intra tempus præſtitutum non fuerit ſolutum, dominium rei venditæ confeſtim ipſo jure redit ad venditorem.* Cum venditor cum damno emtoris locupletior fieri nequeat (§. 271.); *ſi emtor par-* *De lege commiſſoria.*

tem pretii ſolvit, emtione commiſſa, ea ipſi reſtituenda. Et quoniam emtio *in gratiam venditoris* tantummodo reſolvitur, *ſi lex commiſſoria* in ipſius gratiam *addita; in ipſius* utique *arbitrio poſitum eſt, utrum ea uti velit, nec ne.* Quoniam effectus legis commiſſoriæ pendet a conditione reſolutiva, quæ eidem ineſt; *ſi conditio quæcunque reſolutiva emtioni & in genere contractui ſive pacto cuicunque adjicitur, clauſula adjecta hæc legi commiſſoriæ æquivalet.* Atque ea de cauſa adjectio iſtiusmodi conditionis, qua quod ex pacto haberi debebat, committitur & ipſum pactum reſolvitur, *clauſula commiſſoria* appellatur.

§. 610.

De pacto reſolutivo ex nunc & ex tunc.

Pactum, cui adjicitur conditio quæcunque reſolutiva, vulgo *reſolutivum* dicitur, cujus ideo ſpecies ſunt lex commiſſoria & addictio in diem ſub conditione reſolutiva. Vocatur autem *reſolutivum ex nunc*, quando contractus retro reſolvitur, quaſi ab initio ſtatim fuiſſet nullus; & *ex tunc*, quando contractus reſolvitur eo, quo conditio exiſtit, tempore, ut ab eo demum habeatur

beatur pro nullo. Quoniam naturaliter a voluntate *paciſcentium* dependet, quomodo convenire velint (§. 385. 438.). *in* ipſorum quoque *arbitrio poſitum eſt, utrum conditione reſolutiva exiſtente pactum reſolvi debeat ex nunc, an ex tunc.*

§. 611.

De Jure retractus.

Quod ſi ita conveniatur, ut, ſi rem emtam iterum vendere volueris, eam mihi vel tertio cuidam certo vendere debeas, vel ut alii vendere non liceat, ſi ego vel tertius ille idem pretium ſolvere velimus, quod ſolveret alius; pactum emtioni venditioni adjectum dicitur *Pactum de retrahendo* & jus ex hoc pacto acquiſitum *Jus retractus* appellatur, in jure civili cum addito *Jus retractus conventionale*, quia ex pacto deſcendit, in oppoſitione *ad legale*, quod certis perſonis lege tribuitur ac mere civile eſt. *Jus* hoc *retractus* eſt *jus prælationis, eodemque imminuitur jus alienandi* (§. 257), *ſed ſine damno domini* (§. 269.). Quoniam *Jus protimiſeos* vocari ſolet, quo quis præterri debet in eodem actu alii, vel aliis, *jus retractus eſt jus protimiſeos, ſed non contra.* Quia vero *jus retractus*

ex pacto ad emtionem venditionem reſtringitur; *locum non habet, ſi res eidem obnoxia alio titulo, quam emtionis venditionis alienatur*, veluti ſi donetur, vel permutetur (§. 318.). Cum naturaliter quilibet jus ſuum alteri cedere poſſit (§. 342.), niſi perſonale fuerit (§. 400.); *jus* quoque *retractus cedi poteſt, niſi vel expreſſe fuerit dictum, ne alii cedatur, vel aliunde appareat, id ad perſonam retrahentis eſſe reſtrictum* (§. 318.).

§. 612.

Pactum de retrovendendo & de redimendo.

Si ita conveniatur, ut, quando tibi viſum fuerit, vel certo tempore, vel intra certum tempus rem venditam tibi redimere liceat; pactum, quod emtioni venditioni adjicitur, dicitur *Pactum de retrovendendo, vel retrovenditionis.* Quamobrem *emtor* quidem *obligatur ad rem retrovendendam, venditor* autem *minime ad eam redimendam.* Ab hoc pacto cum omnino differat, ſi ita conveniatur, ut res vendita vel certo tempore, vel intra certum tempus redimi debeat; lubet id *Pactum de redimendo* appellare. Et *ex pacto de redimendo venditor obligatur ad rem redimendam, non vero emtor ad eam iterum ven-*

den-

dendam. Cetera intelliguntnr de utroque pacto, ſicuti de ceteris omnibus adjectis, ex eo, quod dictum, vel alio modo ſufficienter indicatum eſt (§. 318.).

§. 613.

Cujusnam ſit commodum & periculum rei emtæ in diverſis caſibus.

Quamprimum ex contractu emtionis venditionis pactis quibuscunque adjectis dominium in emtorem tranſit, cum is jam ſit dominus, & venditor eſſe deſierit (§. 195.), *omne* quoque *commodum, quod ex re percipi poteſt* (§. *cit.*), *& omne deteriorationis, amiſſionis & interitus periculum ad emtorem pertinet* (§. 243.). Atque inde facile in caſu quolibet definitur, cujusnam ſit commodum & periculum naturaliter. Quoniam vero naturaliter conveniri poteſt, prouti viſum fuerit contrahentibus (§. 385. 438.); *ita etiam conveniri poteſt, ut ſub certa conditione, vel certo tempore rei venditæ dominium maneat penes venditorem, commodum tamen & periculum ſit penes emtorem, vel contra; immo ut dominium cum periculo tranſeat in emtorem, commodum tamen ſub certa conditione vel certo tempore pertineat ad venditorem.*

§. 614.

De emtione rei gustu aut inspectione probandæ.

Si res, quæ gustu demum probetur, aut inspiciatur, vendatur, veluti si tibi venditur vinum in cella mea gustu probandum; *ea nonnisi sub hac conditione intelligitur emta, si tibi probetur*, consequenter *periculum & commodum non ante ad emtorem pertinet, quam si degustata, vel inspecta probetur* (§. 613.).

§. 615.

De commodo & periculo rerum alternative venditarum.

Cum emtori dominium in re alternative vendita ante optionem nullum competat; *si duæ res alternative vendantur, ita ut optio detur, quamnam eligere velit, antequam optio facta est, commodum atque periculum utriusque ad solum venditorem spectat* (§. 613.).

§. 616.

De venditore in dilationem pretii non consentiente & interesse moræ.

Quia emtio non perficitur, nisi pretium statim solvatur (§. 596.) aut venditor in dilationem consentit (§. 597.); *si de pretio fuerit conventum, & venditor in dilationem consentire non vult, emtio nulla est*, cosequenter *si redux pretium statim solvere velis, eam tibi pro eodem dare non tenetur.* Cumque in mora sis,

si

ſi convento tempore pretium non ſolvas (§. 417.); *venditori præſtare debes, quantum valet uſus pecuniæ a die moræ* (§. 419.).

§. 617.

Res evinci dicitur, ſi quis eam ob jus, quod in ea habet, nec exercere poteſt, niſi eam in poteſtate ſua habeat, a poſſeſſore aufert, veluti ſi res a non domino emta a domino vindicatur (§. 262.). *Evictionem* vero *præſtare* dicitur, qui ſatisfacit alteri pro damno ob rem evictam eidem obvenienti. Quoniam poſſeſſor quilibet præſumitur dominus, niſi proſtent rationes probabiles in contrarium (§. 455.), conſequenter emtor cum venditore tanquam cum domino contrahit, niſi noverit rem eſſe alienam; *emtioni ineſt tacita hæc conditio, ut evictio præſtetur*, conſequenter *naturaliter opus non eſt eam demum expreſſe promitti, præſtationi tamen evictionis renunciari poteſt* (§. 342.). Quoniam qui ſciens a non domino emit, ſe nonniſi poſſeſſionem emere novit (§. 588.), conſequenter in periculum evictionis conſentit (§. 593.); *ad præſtandam evictionem rei alienæ venditor ſcienti* *De evictione.*

non obligatur. Et quia non minus quis jus, quod in re vendita habet, evincere potest; *venditor* quoque *evictionem juris cujusdam, quod tertius in re habet, præstare obligatur.* Enim vero *donator*, cum gratis donans (§. 475.) non intelligatur in donatarium transferre voluisse nisi jus, quod in re habet; *donatario ad præstandam evictionem non obligatur.* Mere civile est, quod præstatio evictionis exigatur in donatione remuneratoria, cum ad eam non competat jus perfectum donatario (§. 482.).

§. 618.

De vitiis rei emtæ. *Vitium* rei dicitur accidens, quod eidem inhæret & rem usui suo minus aptam reddit. Cum res ementur propter eum, quem habere debent usum, consequenter nemo res vitiosas emere velle præsumatur; *vitia rei, quæ in oculos non incurrunt, vel aliunde nota sunt, emtori indicare tenetur venditor*, consequenter *multo minus ea studiose occultare debet, ne in oculos incurrere possint.* Et quia vitium rei æstimabile quid est, quatenus scilicet rem per se ad aliquem usum aptam ineptam reddit; *vitia pretium rei immi-*

imminuunt, immo *ſi quod vitium rem prorſus inutilem reddit, eam nullius pretii faciunt.* Immo cum non minus fraus eventus, quam conſilii ſit vitanda (§. 286.); *ſi res prorſus inutilis fuerit ob vitium latens, pretium emtori reſtituendum, ſi vero adhuc uſum habere poteſt, aut alio modo damnum reparari, damnum ſaltem datum reſarciendum* (§. *cit.*). Haud difficulter patet, *jura, quæ tertius in re emta habet, vitiis annumeranda eſſe.*

§. 619.

De arrhæ datione.

Arrha dicitur pecunia vel res, quæ ab uno contrahentium datur alteri contractus probandi & confirmandi cauſa. Ideoque *arrham ſibi dari petit, cujus maxime intereſt, ne a contractu recedatur, ultro etiam offert is, qui ſibi metuit, ne contractus ab altero adimpleatur, vel nondum perfectus perficiatur.* Patet itaque *arrhæ dationem eſſe contractum, vel pactum peculiare, & ad quemvis alium contractum, non modo ad emtionem venditionem accedere poſſe, eadem tamen in contractu, cui accedit, nihil immutari.* Enimvero cum de arrha valeat, quod conventum fuit (§. 318.); *ſi arha detur tanquam pars ejus, quod*

quod ex contractu debetur, in id imputatur, ſi vero detur in ſecuritatem contractus adimplendi, eo adimpleto, reſtituenda. Ob eandem rationem *ſi arrha datur ea lege, ut in id imputetur, quod ex contractu debetur, ſi dans impleverit eundem, eam vero retineat accipiens, ſi non impleverit; pacto non adimpleto, arrham accipiens lucratur;* quoniam tamen accipiens in id quidem conſenſit, ut datori liberum ſit, utrum arrham amittere, an contractum adimplere velit, non autem id actum eſt, ut accipienti integrum ſit a pacto discedere, ſi arrham reſtituat; *accipienti liberum non eſt, utrum arrham reſtituere, an contractum adimplere malit.* Enimvero *ſi ita convenitur, ut, niſi contractum alteruter contrahentium adimplere velit, arrhæ dator cum diſpendio arrhæ a contractu recedat, ab eodem vero ſi accipiens recedat, duplum reſtituat,* cum in arbitrio paciſcentium poſitum ſit ut hanc legem contractui dent (§. 385. 438.), & ſub pœna contrahere liceat (§. 410.), *naturaliter contractus revocabiliter, ſed ſub poena initus intelligitur.* Similiter *ſi ita conveniatur, ut, ſi arrhæ dator a contractu recedere velit, eam perdat, accipiens vero duplum*

in

in eodem caſu reſtituat, ſalvo tamen jure ejus, qui contractum adimplere velit, cum ſub pœna pœnitentiæ ita contrahatur, *contractus cum diſpendio arrhæ, vel dupli reſtitutione ſubſiſtit.* Patet autem in hoc caſu cum arrhis fortius contrahi, quam ſine arrhis, cum major introducatur obligatio contractum adimplendi (§. 35.). *Si de arrha nihil ſpeciale fuerit conventum*, cum ea detur tanquam indicium contractus initi & conſtantiæ voluntatis, *cum diſpendio arrhæ a contractu recedere non licet*, conſequenter *contractu adimpleto, aut, ſi eum adimpleri non amplius integrum eſt, præſtito intereſſe* (§. 415.), *arrha reſtituenda, aut, ſi in pecunia conſiſtat, in id, quod debetur, imputandum.* Quoniam denique ſi alter ex pacto jam aliquid præſtitit, dum ab eo discedit, ego ipſi nihil reſtituere teneor (§. 443.); *ſi emtor parte pretii jam ſoluta, vel arrha data, re tamen nondum tradita, a contractu recedat, venditor ab eodem recedens partem pretii jam ſolutam, vel arrham datam reſtituere non tenetur.*

§. 620.

Locatio conductio vocatur contractus onero- *Locatio cendu-*

Actio quid & quotuplex.

oneroſus, quo certus rei uſus conceditur, aut certa opera præſtatur pro certa mercede. Pretium, quod ſolvitur pro uſu rei, præſertim immobilis, vocatur *Penſio.* Qui pro uſu rei mercedem ſolvit, *Conductor rei*, & is, cui operæ pro mercede præſtantur, *Conductor operarum* appellatur; qui vero pro mercede concedit uſum rei, *Locator rei*, & qui pro operis ſuis eandem accipit, *Locator operarum.* In ſpecie conductor ædium *Inquilinus*, agri, *Colonus;* operis faciendi, *Redemtor* appellatur, qui poſtremus idem eſt cum locatore operarum, veluti ſi faber lignarius contrahit cum te de ædibus certo pretio excitandis.

§. 621.

Quando contractus perfectus & nascentes inde obligationes.

Cum ad perfectionem contractus locationis conductionis nil amplius requiratur, quam ut locator promittat conceſſionem uſus vel operas præſtandas pro mercede ſolvenda, & conductor ſolutionem mercedis pro uſu rei, vel operis præſtandis (§. 620. 380.); *quamprimum locator & conductor convenerunt de mercede pro uſu rei, vel operis præſtandis, locatio conductio perfecta eſt, perfecto*

cto autem *contractu locator obligatur ad uſum rei conventum*, conſequenter *rem iſti uſui, ad quem eam conduxit, aptam, vel operas promiſſas præſtandum, & conductor ad mercedem ſolvendam, etiamſi re vel operis locatoris uti non potuerit, modo is interea rem, vel operas alii non locaverit*, cum tunc ipſe a contractu diſceſſerit (§. 442.), nec ullum damnum datum ſit locatori a conductore, quod foret reſarciendum (§. 269. 270.).

§. 622.

Quoniam locator rei in conducto- *De re locata alteri a locatore locata & quomodo re locata utendum.*
rem transfert jus re utendi, quomodo conventum fuit (§. 620.), *ipſe ea interea uti nequit, dum non utitur conductor*, &, *ſi interea alii locet, merces, quæ datur, huic debetur*, cum uſus jam ſit ipſius, *immo* ob eandem rationem *ſine conſenſu ejus alteri locare nequit;* ex adverſo *conductor re aliter uti non poteſt, quam conventum fuit, alias furtum uſus committit* (§. 264.). Immo *ſi aliter utatur, ſeu re abutatur, locator contractum rescindere poteſt* (§. 442. 581.).

§. 623.

§. 623.

De præstatione operarum.

Similiter *conductor non alias operas a locatore exigere potest, quam conventas, nec alio, quam tempore convento* (§. 317.), *& locator perinde operas tempore convento præstare debet* (§. 438.), *alias tenetur ad id, quod interest, eas convento tempore præstitas non fuisse* (§. 415.), cumque a pacto discedat locator, *conductori licet, si ita visum fuerit, alterius operas conducere* (§. 442.).

§. 624.

De sublocatione.

Si conductor rem, vel operas sibi locatas alii locet, locatio ab ipso facta *Sublocatio* dicitur. Cum jus utendi re, vel operis in conductorem translatum sit (§. 620.); *sublocatio rei conductæ ad eundem usum, ad quem fuerat conducta, & operarum ad idem licita, nisi conventum fuerit, ne sublocetur*, quoniam tum jus utendi sine potestate sublocandi translatum, nec aliter conductori competit (§. 317.).

§. 625.

Quænam locari possint.

Cum nemini gratis dare vel facere teneamur, si quis vicissim dare, vel facere potest, & in locatione non detur

tur niſi uſus rei pro mercede, non vero res ipſa, id quod eſt rem vendere (§. 587.); *res omnes, quæ uſu non conſumuntur, tam corporales, mobiles ac immobiles, quam incorporales locari & conduci poſſunt, itidemque operæ omnes non illicitæ*, quia ad illicitas non committendas indiſpenſabiliter obligamur (§. 49. 42.).

§. 626.

An merces in re conſiſtere poſſit.

Quoniam pretium rerum pecunia æſtimatur, adeoque perinde eſt, ſive des pecuniam, ſive rem, quæ tanta pecunia æſtimatur, in locatione conductione autem datur pecunia pro uſu rei, vel operis (§. 620.), *naturaliter locatio conductio eſt, ſi pro uſu rei vel operis detur res certa, de qua convenitur*, conſequenter *erit etiam locatio conductio, ſi partim pecunia, partim res detur.*

§. 627.

De mercede tacite conventa.

Cum pro uſu rei vel operis præſtanda ſit merces conventa (§. 620.), *ſi de mercede nihil fuerit expreſſe dictum, tacite conſenſiſſe cenſentur contrahentes in eam mercedem, quæ communiter pro tali uſu, vel iſtiusmodi operis dari ſolet, aut in eam,*

quam dederat, qui ante conduxerat. Idem intelligitur, *ſi convenitur, ut detur merces æqua, vel quæ dabitur ab aliis*, tum enim *danda merces, quæ ab aliis dari ſolet.*

§. 628.

De pactis adjectis.

Quoniam etiam locationi conductioni pacta adjici poſſunt, prouti commodum viſum fuerit contrahentibus, perinde ac in emtione venditione (§. 605.); *de quo in pactis adjectis fuerit conventum, eo ſtandum* (§. 348.). Iſtiusmodi pactum eſt, quo prohibetur ſublocatio (§. 624.), quo uſus rei certa lege reſtringitur, quo convenitur de mercede anticipanda, quo adjicitur clauſula commiſſoria, ut contractus ſit nullus, niſi merces certo die ſolvatur, & ſtatim liceat rem alii locare, ut locatio rescindatur, ſeu ſtatim ceſſet, ubi res vendita, vel propriis uſibus neceſſaria fuerit; cum enim jus ex contractu quæſitum invito auferri nequeat (§. 100.), naturaliter non finitur locatio ad certum tempus facta, ubi ante idem vendita, vel propriis uſibus neceſſaria fuerit. Sed de his pactis

ſin-

ſingulis, quæ fieri poſſunt, non opus eſt, ut ſigillatim dicamus.

§. 629.

Cum *locator* non obligetur *conductori* niſi ad præſtandum rei uſum conventum (§. 620.); *ſi* eidem *rem ſimilem & æque commodam præſtet absque ullo ipſius ſumtu, rem ut vendat, vel propriis uſibus neceſſariam locatori adimat, injuſtum non eſt.* Idem intelligitur, *ſi qui operas ipſe præſtare non poteſt, ſubſtituat alium æque idoneum, qui præſtet.* *Quando venditio rei locatæ, aut præſtatio operarum per alium non illicita.*

§. 630.

Si locator eadem opera pluribus utilis eſſe poſſit, cum bis promittere liceat, quod bis præſtari poteſt (§. 421.), & parum interſit, ſive uno actu, ſive duobus diverſis præſtetur, *quin operas tibi locatas alii locare & ab utroque conductore mercedem integram accipere liceat, dubitandum non eſt.* Exempli loco eſto tabellarius ad literas deferendum conductus. Quoniam vero, *ſi eadem opera pluribus conjunctim locetur*, omnes conjunctim non repræſentant niſi unum locatorem, conſequenter mercedem *De eadem opera pluribus locata.*

conjunctim nonnisi semel solvere tenentur, *conductores singuli mercedem pro rata solvunt, prouti conventum fuit inter ipsos. Quodsi operæ, quæ nonnisi uni præstari possunt, duobus locentur; conductori primo præstandæ* (§. 421.).

§. 631.

De relocatione & renunciatione locationis.

Si res vel operæ ad certum tempus locentur, finito tempore conductoris jus cessat & contractus finitur (§. 317. 318), consequenter cum *locatio & conductio renunciari* dicatur, si vel locator conductori, vel conductor locatori significat, se ultra certum terminum ex contractu amplius teneri nolle, *naturaliter renunciatione opus non est, nisi expresse fuerit conventa* (§. 628.). Quamobrem cum *res vel opera relocari* dicatur, si conductori finito tempore iterum locetur; *relocatio novus contractus est ab anteriore prorsus diversus*, consequenter *pacta quæcunque eidem adjici possunt*, seu *legem quandam eidem dare licet a priori diversam.* Quoniam vero tacite etiam conveniri potest (§. 439.), *si locatore non contradicente conductor re ultra tempus conventum utatur, vel renunciatio conventa non fuerit*

fuerit facta, relocatio in modum anteriorem tacite facta intelligitur (§. 441.).

§. 632.

De locatione morte vel jure in re extincto finita.

Quodſi duratio contractus in alterutrius, vel utriusque arbitrium conferatur, cum mortuus velle deſinat, *morte ejus, in cujus arbitrium collata eſt*, conſequenter *in caſu poſteriore morte alterutrius, locatio conductio finitur.* Cumque nemo plus juris in alterum transferre poſſit locando, quam habet (§. 258.); *jure locatoris in re locata extincto, locatio finitur.*

§. 633.

De damno in re, vel uſu rei dato.

Quoniam conductori uſus rei locatur (§. 620.); *locator conſentire tenetur in eam deteriorationem, ſine qua uſus obtineri nequit.* Enimvero *ſi dolo, vel culpa conductoris reddatur deterior, vel prorſus deſtruatur, damnum conductor reſarcire tenetur* (§. 270.). Cum vero dominium maneat penes locatorem, uſus autem ſit conductoris (§. 620.); *ſi damnum caſu datur in re, quem nulla conductoris culpa præceſſit, id locatoris eſt; ſi in uſu, conductoris, niſi de remiſſione mercedis quædam fuerint conventa* (§. 342. 628.).

628.). Enimvero *ſi caſus auferat omnem rei uſum, cum merces* pro uſu detur, ea *remittenda.*

§. 634.

De damno, quod incurrit locator operarum, & damno in opere conducto dato.

Similiter cum conductori imputari nequeat, *ſi locator operarum culpa ſua damnum incurrit, dum operas præſtat* (§. 3.), a quo ſibi cavere debebat (§. 269.); *conductor id reſarcire non tenetur.* Et quia caſus prævideri nequeunt, qui operas pro mercede locat, ſubire tenetur periculum, quod inde imminere poterat, conſequenter *nec conductor reſarcire tenetur damnum, quod caſu incurrit locator.* Ita *ſi locator operarum fregerit, vel perdiderit inſtrumentum operas promiſſas præſtando, damnum ipſius eſt, vel etiam ſi id contingat in materia locatoris operæ propria, ex qua tibi opus facere debebat:* enimvero *ſi tua ſit materia, in qua caſus contingit, damnum tuum eſt* (§. 243.). Culpa utique ſua damnum dediſſe intelligitur, *qui opus ex tua materia fecit vitioſum* (§. 21. 269.), ac ideo *ſi vitium corrigi poſſit, ſine mercede id corrigere, ſin minus, pretium materiæ reſtituere & opus vitioſum retinere debet* (§. 270.). Quia *Artifex* dicitur,

dicitur, qui artem aliquam callet, vel exercet; *imperitia artificis, ſeu ejus, qui ſe artificem profitetur*, utique *culpa eſt* (§. 21.). Denique cum opus, quod alteri locaſti, tuum ſit, *ſi ſine conductoris operis culpa caſus in coepto, vel jam perfecto contingat, damnum tuum eſt* (§. 243.); aſt *ſi vitio operis contingat damnum*, cum tunc culpa conductoris detur, *per demonſtr.* utique *conductor id reſarcire tenetur* (§. 270.).

§. 635.

Si ita conveniatur cum artifice, ut faciat opus ex materia ſua, pretio in opus perfectum & approbatum conſtituto, cum non conveniatur de mercede pro operis præſtanda, ſed de pretio pro opere confecto ſolvendo, *contractus locatio conductio non eſt* (§. 620.), *ſed emtio venditio rei extituræ ſub hac conditione inita; ſi vitio careat* (§. 587. 590.). Et quoniam in emtione venditione res tanquam ſupplementum pretii dari poteſt (§. 599.); *erit adhuc emtio venditio, ſi data materia, vel res alia in pretium imputanda.* *De emtione operis noſtra voluntate ab alio conficiendi.*

§. 636.

Quoniam locator rem uſui condu- *De impenſis in rem lo-*

catam factis.

cto aptam præſtare tenetur (§. 621.); *ſi conductor fecit impenſas neceſſarias*, ſine quibus ſcilicet res non poterat habere uſum, quem conduxerat, *locator eas reſtituere tenetur*, non vero *licet facere impenſas utiles ſine conſenſu locatoris*, utpote qui nonniſi uſum conductum præſtare tenetur (§. 317.), cumque conductor non ſit dominus (§. 620.), *ne ſuo quidem ſumtu ſine conſenſu locatoris in re conducta quicquam immutare licet conductori* (§. 256.).

§. 637.

De vitiis rei locatæ.

Cum quilibet damnum ab alio avertere debeat (§. 269.) *locator* quoque *vitia rei locatæ, quibus damnum dari poteſt in uſu rei, indicare tenetur*, veluti ſi equus ſit calcitroſus, vel certo anni tempore ab inundatione periculum immineat in certis ædium partibus. *Quodſi ergo ſciens rem vitioſam locet, conductori tenetur in id, quod intereſt* (§. 415.), *ſi ignorans invincibiliter*, etſi ab imputatione liber ſit (§. 34.), cum tamen uſum non præſtet, quam res minime vitioſa habere poterat, *penſionem remittere*

tere tenetur pro circumſtantiis datis (§. 621.).

§. 638.

Si alicui pecudum uſus pro vili- *De ſocida.*
ori mercede annua, aut certa fructuum parte conceditur ea lege, ut, ſi quæ illarum pereant, accipiens vel alias in earum locum ſubſtituat, vel æſtimationem præſtet, contractus dicitur *Socida.* Patet itaque, *ſocidam eſſe locationem conductionem cum pacto adjecto, quo periculum omne rei locatæ in ſe ſuſcepit conductor* (§. 620. 628.). Patet porro *in ſocida pecudes locatori nunquam mori & æſtimatas eſſe tradendas.* Et quoniam *Pecudes ferreæ* dicuntur, quæ danti nunquam moriuntur, vel pereunt; *ſocida eſt locatio pecudum ferrearum.* Quia vero æqualitas obſervanda in contractibus oneroſis (§. 580.); *merces in ſocida determinanda ex pretio fructuum, quos ex pecudibus percipit conductor, & periculo, quod in ſe ſuſcipit.* Cumque uſus cauſa pecudes locentur, *locator pecudes ſanas in ſocidam tradere obligatur, & ſi morbo ante ſocidam contracto moriantur pecudes, periculum eſt locatoris* (§. 415.).

§. 639.

Societas negotiatoria quid ſit.

Si duo vel plures inter ſe conveniant, quod res & operas ad negotiationem quandam conferre velint eo fine, ut lucrum ac damnum commune ſit, contractus dicitur *Societas*, nimirum *negotiatoria*. Qui ſocietatem ineunt, *Socii* vocantur. *Societas* autem *contrahitur*, *ſive uterque ſociorum res & operas*, *ſive unus res*, *alter operas*, *ſive unus res & operas*, *alter vel res*, *vel operas confert*. Sub rebus etiam comprehendi pecuniam, per ſe patet. *Cum eo*, *qui nec operas*, *nec res confert*, *ſocietas non cantrahitur; ſed ſi ad partem lucri ſaltem admittitur*, *donatio* (§. 475.), *ſi etiam damni particeps eſſe debet*, *peculiaris quidam contractus eſt* (§. 438.).

§. 640.

De ſocietate ratione damni contracta.

Quoniam quilibet jus ſuum remittere poteſt (§. 342.), & unicuique permittendum, in quantum ſe obligare velit (§. 78. 97.); *ſocietas ita contrahi poteſt*, *ut quis ſit particeps lucri*, *non vero damni*, aſt cum damnum ab altero avertere debeamus (§. 269.), nec cum damno ejus locupletiores fieri (§. 271.), *ita contrahi nequit*, *ut ſocius ſit particeps damni*,

damni, non vero lucri, conſequenter cum *ſocietas leonina* dicatur, in qua unus ſolus lucrum, alter ſolus damnum habet, ea *illicita eſt, per ſe nulla.*

§. 641.

Si bona univerſa tam præſentia, quam futura in communionem deducuntur, *Societas* dicitur *omnium bonorum*, vel *fortunarum;* ſi vero ea omnia, quæ opera & negotiatione acquiruntur, *Societas bonorum* ſimpliciter vocatur. Utraque communi nomine *Societas univerſalis*, ſubinde etiam *generalis* appellatur, & in oppoſitione *particularis* audit, in qua communicantur ea, quæ ex certis rebus, vel certa negotiatione proveniunt. *Societas bonorum & omnium bonorum.*

§. 642.

Bona ſocietatis dicuntur, quæ in communionem deducuntur, dum ſocietas contrahitur. Quamobrem in bonis ſocietatis quilibet ſocius pro parte dominium habet (§. 639.), conſequenter *quamprimum ſocietas omnium bonorum initur, ſocius unusquisque in alterum transfert dominium in bona ſua præſentia & futura pro rata* (§. 641. 589.). *De bonis ſocietatis*

§. 643.

§. 643.

Sortis nomine quæ pecunia veniat.

Pecunia, quæ in ſocietate ad certum uſum confertur, & in genere pecunia, qua fruimur, dicitur *Sors.*

§. 644.

De diverſo modo operas cum pecunia collatâ conferendi.

Si quis operas ſolas, alter vero pecuniam confert, & operæ conferuntur cum uſu pecuniæ, cum uſus pecuniæ & uſus operarum invicem communicentur, *collator operarum non fit particeps ſortis & ſors perit ac ſalva eſt ei, qui pecuniam contulit;* aſt *ſi eædem operæ conferantur cum ipſo dominio pecuniæ*, quoniam ipſa pecunia & operæ eadem æſtimandæ invicem communicantur, *qui operam impendit fit particeps ſortis pro eo, quod valet pretium operæ ſorti adjiciendum.*

§. 645.

De diviſione lucri & damni.

Cum *in ſocietate negotiatoria* ſocius nullus alteri gratis quid dare & facere præſumatur, nec dare vel facere debeat naturaliter (§. 473. 639.); in eadem *obſervanda eſt æqualitas* (§. 580.), conſequenter *commune lucrum & damnum in ratione collatorum dividendum*, ita ſcilicet ut qui duplum con-

contulit, duplum percipiat lucrum, ſed duplum quoque ferat damnum, ac ideo *ſi collata ſint æqualia, partes quoque lucri & damni ſint æquales.* Quilibet æquiſſimam judicat æqualitatem partium, ſi collata fuerint æqualia. Sed cum qui duplum confert duos repræſentet ſocios & ita porro; inde omnino ſequitur, ut eadem ſit æquitas diviſionis lucri & damni communis in ratione collatorum. Quoniam vero ſocii de partibus inter ſe convenire poſſunt, prouti ipſis commodum viſum fuerit (§. 385. 438.); *ſi partes lucri & damni fuerint expreſſæ, eædem ſervandæ ſunt* (§. 438.). Enimvero *ſi operæ cum uſu pecuniæ conferantur, cum qui operas confert non fiat particeps ſortis* (§. 664.), *ratio, in qua commune lucrum dividendum, definienda ex eo, quod valet uſus pecuniæ & periculum amittendæ ſortis, & ex eo, quod valent operæ & periculum eas perdendi: Quodſi* vero *periculum non attendatur, ex eo, quod valet uſus pecuniæ & ex eo quod valent operæ.*

§. 646.

Cum lucrum ſit res, conſequenter pecu- *De lucro computando.*

pecunia, quæ bonis noſtris ſuperaccedit (§. 414.), impenſæ autem in ſocietate lucri faciendi cauſa fiant (§. 279. 639.); *lucrum non intelligitur, niſi deductis impenſis*, conſequenter *etiam deducta pecunia, quæ collata fuerat, & deductis damnis*, quæ lucrum imminuunt (§. 269. 279.).

§. 647.

De ſocietate finita & prorogata.

Cum ſocietas certi cujusdam negotii cauſa contrahatur (§. 639.); *finito negotio, propter quod ſocietas contracta, ſocietas finitur, &, ſi ad certum tempus contracta, elapſo tempore finitur* (§. 438.) Quoniam vero *ſocietas prorogari* dicitur, quando ultra tempus conventum continuatur, conſequenter ſocietatem prorogare idem eſt ac eandem renovare (§. 441.); *quæ de renovatione pactorum dicta ſunt, de prorogatione ſocietatis valent* (§ *cit.*). Aſt quia nemo alteri damnum dare debet (§. 269.); *a ſocietate diſcedere non licet cum damno ſocietatis, ſi tamen ad nullum certum tempus contracta, ſine damno ſocietatis ab ea diſcedere licet*, quia tunc nihil fit contra jus ſociorum (§. 83.).

§. 648.

§. 648.

Societati renunciare dicitur, qui declarat, ſe in eadem diutius manere nolle. *Renuncians* itaque *a ſocietate discedit* (§. 442.). Quamobrem *ſi ſocius unus non præſtet, ad quod præſtandum vi ſocietatis tenetur, alteri licet renunciare ſocietati*, conſequenter *ſi plures fuerint, ceteri ſocietatem continuare & ſocium negligentem, vel rixoſum, qui ſolo ſuo arbitrio omnia fieri vult, excludere poſſunt.* Idem nimirum eſt ac ſi ſocietati renunciarent, ac poſtea novam inter ſe contraherent. *Mutuo* autem *diſſenſu*, ſicuti pactum omne (§. 444.), ita etiam *ſocietatem diſſolvi poſſe*, ſatis liquet. *De renunciatione & diſſolutione ſocietatis.*

§. 649.

Quicquid pro uſu rei, quæ uſu conſumitur, ſeu fungibilis, inprimis pecuniæ datur, ſive ſit pecunia, ſive res alia, *uſura* dicitur. Cum uſus rei, quæ uſu conſumitur, non minus aliquid æſtimabile ſit, quam rei, quæ uſu non conſumitur, prouti evidenter apparet, ſi ponamus pecuniam in emtionem fundi fructiferi, aut negotium quoddam lucroſum impendi, nemo autem alteri *De uſuris.*

alteri gratis dare teneatur, qui vicissim dare potest (§. 473.); *usuræ in se illicitæ non sunt*, *naturaliter* autem *quantitas definienda ex usu pecuniæ*, *cujus causa creditur debitori.* Nimirum usuræ spectati possunt tanquam pars lucri, cujus particeps fit socius pecuniam solam conferens habita ratione periculi, quod solus in se suscipit debitor. Atque hinc patet, *naturaliter usuras nunc esse posse majores*, *nunc minores.* Hinc *usuræ mordeutes* dicuntur, si exiguntur ab eo, qui usu pecuniæ vix tantundem lucrari potest, quantum ad vitæ necessitatem sufficit, vel si excedunt lucrum, quod usu pecuniæ facere potest debitor, & *eas naturaliter illicitas esse*, patet (§. 513.). Usurarum vero illicitarum exactio *usuraria pravitas* vocatur.

§. 650.

De contractu fœnebri. Quoniam mutuum non est, si usus pecuniæ non datur gratis, sed pro pecunia (§. 533.); ac ideo quoque pecunia sub usuris debita *Pecunia usuraria* dicitur; contractum, quo pecunia sub usuris creditur, in Jure naturæ part. 4. §. 1423. *contractum fœnebrem* appellamus,

mus, ſicuti in Jure Romano *Pecunia fœnebris* dicitur, pro cujus uſu uſuræ ſolvuntur. Poterat etiam dici *contractus uſurarius.*

§. 651.

Anatociſmus vocatur pactum, quo convenitur, ut uſuræ convertantur in ſortem & debeantur etiam uſuræ uſurarum. Cum uſuræ ſolutæ, quamprimum ſolvuntur, ſint ſors accipientis, pecuniam vero credere liceat ei, cui jam antea ſub uſuris credidiſti; *uſuras acceptas ſub uſuris rurſus credere eas debenti ob juſtam uſurarum cauſam naturaliter licet.* Quamobrem apparet, *anatocismum in ſe illicitum non eſſe.* *De Anatocismo.*

§. 652.

Chirographum ſunt literæ, in quibus quis fatetur, ſe rem quandam fungibilem ab altero accepiſſe & eam in genere reſtituere promittit. Contractus, qui mediante chirographo perficitur, dicitur *contractus chirographarius.* Unde porro patet, quinam ſit *creditor*, quinam *debitor chirographarius* & quodnam *debitum chirographarium.* Liquet etiam *contractum chirographarium eſſe* *Chirographum & contractus chirographarius quid ſit.*

se mutuum scriptura perfectum (§. 528.), *aut contractum fœnebrem scriptura perfectum.* (§. 650.)

§. 653.

De contractu chirographario tenenda.

Cum in chirographo promittatur restitutio ejus in genere, quod acceptum (§. 652.), *qui spe rei fungibilis*, veluti pecuniæ, *accipiendæ chirographum tradit, eam autem non accipit, ad nihil* quoque *restituendum obligatur.* Ne vero casus emergant, in quibus dubium videtur, num ea accepta sit; *quamprimum chirographum traditur, res fungibilis tradenda, vel pecunia numeranda, nec antequam hoc fiat, debitor chirographarius chirographum tradere, nec creditor chirographarius accipere debet.* Idem intelligitur, si non integra quantitas in chirographo expressa traditur. Eadem de causa *quamprimum solvitur, chirographum reddendum.* Ceterum naturaliter *in chirographo non exprimenda causa debendi* (§. 407.). Quamobrem cum naturaliter perinde sit ac si causa debendi non fuisset adscripta, etiamsi adscribatur, *chirographum valet, etiamsi falsa causa debendi exprimatur, modo verum sit, tantum deberi.*

§. 654.

§. 654.

Apocha, vulgo *Quittancia*, dicuntur literæ, in quibus creditor fatetur debitorem ſolviſſe, ſeu ſe ab eodem accepiſſe, quod debebat. Quoniam itaque apochæ productione probatur ſolutio facta, *nec danda, nec accipienda, niſi ſolutione facta*, conſequenter *ſpe ſolutionis data aut repetenda, aut debitor ad ſolutionem compellendus.* Idem intelligitur, ſi apocha accepta debitum non integre ſolvitur. Cum apocha probari poſſit ſolutio, *ſi chirographum caſu amiſſum, vel reperiri non poteſt, in apocha id exprimendum.* *De apochis.*

§. 655.

Permutatio pecuniæ cum pecunia, quacunque tandem lege fiat, vulgo *Cambium* dicitur; in ſpecie autem permutatio ſpecierum monetæ *Cambium manuale*, veluti ſi moneta grandior cum pecunia minuta permutetur. Græcis *Collybum* appellantur. Hinc *Collybiſta*, item *Nummularius* & *Trapezita* dicitur, qui pecuniam in hoc paratam habet, ut eam cum aliis permutet ſpeciebus. Et quod collybiſta ſpecierum mone- *De cambio manuali.*

tæ permutandarum cauſa deducit *Lagium* vulgo vocatur. Dicitur etiam *Collybus*, ſed non ſine æquivocatione, cum ipſe etiam contractus hoc nomine veniat. *Si pretium rerum vel operarum definitur valore extrinſeco monetæ, & ut pecunia commodius erogari poſſit, certa monetæ ſpecies cum alia permutatur*, cum perinde ſit, quænam monetæ ſpecies detur, *in cambio manuali non ſpectandus niſi monetarum valor extrinſecus* (§. 580.). Enimvero *ſi tua interſit, ut monetam habeas, cujus major bonitas intrinſeca, quam ejus, quam nunc habes, nec minus mea interſit, ne ſpeciem meliorem cum viliori permutem*, cum intereſſe aliquid æſtimabile ſit, *in cambio manuali attendendus eſt valor intrinſecus*, conſequenter *lagium non illicitum.* Et quoniam collybiſta uſu pecuniæ ſuæ, quem alias facere poterat, in gratiam permutationis pecuniæ cum pecunia carere & operam huic negotio impendere tenetur, utrumque autem æſtimabile quid eſt; *collybiſtæ tantum deducere licet, quantum valet uſus pecuniæ, quo carere, & opera, quam huic negotio impendere debet*, cumque etiam ipſe lagium dare teneatur, ſi ſpe-

ſpeciem viliorem cum meliori permutat, *per demonſtrata, quantum etiam valet differentia bonitatis intrinſecæ ſpecierum permutandarum* (§. 473.). Pro diverſitate circumſtantiarum in definienda quantitate lagii alia quoque accidentia æſtimabilia attendenda ſunt.

§. 656.

De Cambio trasſato.

Contractus, quo pecunia alicui ita datur, ut is pro certa mercede eandem alio in loco ſive danti, ſie alii cuidam ſolvi certo die curet, proprie *Cambium* dicitur, ſubinde *Cambium trasſatum.* Ad cambium itaque concurrunt quatuor perſonæ principales, nimirum perſona, quæ pecuniam alio loco ſolvendam dat; perſona, quæ eandem accipit & alio loco ſolvendi curam in ſe ſuſcipit; perſona, quæ pecuniam alio loco ſolvit & perſona, cui alio loco ſolvitur. Prima dicitur *Campſarius* ſive *Remittens*, ſecunda *Campſor*, ſive *Traſſans*, tertia *Acceptans*, ſive *Trasſatus* & quarta *Præſentans.* Patet autem, unum ſubinde duplicem repræſentare poſſe perſonam, veluli ut trasſans idem ſit cum traſſato, vel cam-

pſarius cum præſentante. Literæ, quæ a traſſante inſcribuntur traſſato pecuniæ præſentanti ſolvendæ cauſa & pro pecunia numerata dantur campſario ſeu remittenti, dicuntur *Literæ cambiales*: aſt literæ, quibus de cambio certior redditur traſſatus, & quomodo eidem rurſus ſatisfieri debeat propter pecuniam pro literis cambialibus a præſentante exhibitis ſolutam, vocantur *Literæ adviſoriæ.* Pretium cambii, de quo remittens traſſanti ſatisfecit, *Valuta*; ſumma vero pecuniæ in literis cambialibus expreſſæ, quatenus a præſentante exigenda, *Remiſſa*, quatenus a traſſato ſolvenda, *Traſta* vocatur. Utilitas hujus contractus inde elucet, quod *beneficio cambii pecunia in locis maxime diſſitis ſolvi & a peregrinantibus ubivis locorum in ea monetæ ſpecie, quæ ibidem uſitata eſt, accipi poſſit.* Quid juris naturalis ſit in cambio, quod ſicuti omnes actus humanos, ita etiam cambium regit, quoad obligationes contrahendas, jura inde quæſita, definiendum eſt ex iis, quæ de promiſſione, de damno reſarciendo & præſtando intereſſe, & de ſe non locupletando

do

do cum damno alterius demonſtrata ſunt. Ita ſtatim patet, *traſſantem obligari remittenti, ut curet pecuniam conventam loco & tempore convento præſentanti ſolvi, remittentem vero ad præſtandum valutam* (§. 380.), *traſſatum* autem *præſentanti ad ſolutionem non obligari, antequam literas cambiales acceptavit*, cum acceptando eidem promittat, ſe pro literis ſolvere velle (§. 380.), *traſſantem* vero *obligari ad valutam cambii reſtituendum & præſtandum intereſſe, niſi traſſatus ſolverit* (§. 271. 415.). Sed nolumus plura addere, quæ in opere majore part. 5. c. 1. legantur.

§. 657.

Ad imitationem cambii traſſati a mercatoribus ad facilitanda commercia introducti alii commenti ſunt *cambium ſiccum*, quo quis ab alio accipit literas cambiales, pro quibus ipſi vel alii cauſam ab eo habenti eodem loco, ſed certo tempore certa pecuniæ ſumma, de qua conventum ſolvendum: *quod naturaliter non differre a contractu chirographario manifeſtum eſt* (§. 652.). Quamobrem juris mere poſitivi eſt omnis differentia, quæ inter contra- *De cambio ſicco.*

ctum chirographarium & cambium ſiccum intercedit.

§. 658.

De contractu æſtimatorio.

Contractus æſtimatorius dicitur, quo res æſtimata certo pretio vendenda traditur alteri, ut eam vel reddat, vel pretium determinatum ſolvat. Quamobrem *ſi accipiens rem pluris vendere poſſit, exceſſum ſupra pretium determinatum lucratur, & ſi pretium ipſe ſolvere velit, eam tradenti reddere non tenetur.* Ex adverſo autem cum ſine conſenſu tradentis minoris vendere nequeat (§. 317. 199.); *ſi minoris vendat, defectum ſupplere debet* (§. 269. 438.). Ex ipſa autem definitione liquet, *contractum æſtimatorium iniri poſſe circa res omnes, quæ vendi poſſunt.*

§. 659.

De pretio venditionis & taxationis gratio adjecto.

Pretium rei taxationis gratia adjici dicitur, quando adjicitur eo fine, ut conſtet nunc & in poſterum de ejus valore: *venditionis gratia* vero, ut conſtet, quanti res emta eſſe debeat. *Taxationis* itaque *cauſa adjiciendum, quoties res in eadem bonitate reſtituenda*, ut in commodato, mutuo, depoſito; *venditionis* autem

autem *gratia in contractu æſtimatorio.* Etenim *ſi rei vendendæ pretium taxationis gratia adjicitur, contractus vel mandatum eſt* (§. 551.), *vel locatio conductio operarum* (§. 620.), & *ſi certo pretio æſtimata vendenda traditur alteri ea lege, ut, ſi majus accipiat, exceſſus ſit communis, ſocietas contrahitur quoad exceſſum* (§. 639.). Cum contrahentes legem contractui dare poſſint, quam voluerint (§. 314.); *in contractu æſtimatorio vel dominium transferri poteſt in accipientem, vel tradens idem ſibi retinet.*

§. 660.

Conſtitutum dicitur contractus, quo quis promittit ſe ſoluturum, vel factu-rum, quod vel ipſe, vel alius jam antea ſolvere, vel facere debebat, ſalva manente priori obligatione. Is, qui conſtituit, *Conſtituens;* is autem, cui conſtituitur, *Conſtituarius* appellatur. Quamobrem *debitum proprium conſtituendo firmatur,* velut ſi hæres legatario promittit ſolutionem legati; *ſi* vero *debitum fuerit alienum, conſtituens ſolutionem in ſe ſuſcipit, niſi debitor principalis ſolverit,* veluti ſi promittit ſolutionem ultimo *De conſtituto.*

ſeptembris, niſi Sempronius interea ſolvat, qui jam quarta Julii ſolvere debebat. · *Conſtitutum debiti alieni naturaliter non differre a fidejuſſione*, ex collatione definitionum patet (§. 569.): unde vero veniat in Jure Romano differentia, dictum alibi. Facile quoque patet, *ſi quis majorem quantitatem promittit, quam quæ debetur, niſi debitor principalis ſolverit, debitum non conſtitui, ſed contractum mixtum eſſe ex conſtituto & pacto de donando, vel pactum de donando conditionatum.*

§. 661.

De adjecta. *Adjectus* dicitur is, cui nihil debetur, voluntate tamen creditoris ſolvendum debitum, aut ſaltem ſolvere licet. Quodſi ergo *adjecto ſolvitur, debitor ab obligatione ſua liberatur*, aſt cum eidem debitor obligatus non ſit, *adjectus debitorem ad ſolvendum adigere nequit, ſed ſolutionem ſponte oblatam ſaltem accipere poteſt*, immo *ſolvere* quoque *poteſt debitor ipſi creditori, quodſi tamen ſe obligavit ad ſolvendum adjecto*, cum obligationi ſuæ defuerit, *eidem tenetur ad id, quod intereſt, adjecto ſolutum non fuiſſe* (§. 415.). Nimirum

rum ſolutionis cauſa alius adjici poteſt, vel in gratiam debitoris, vel creditoris. Ceterum cum tertium adjiciendo non mutetur obligatio debitoris, *in conſtituto tertius adjici poteſt, qui in priori obligatione non erat adjectus* (§. 660.), & *alius adjici poteſt, quam qui fuerat in obligatione priori adjectus*, conſequenter *tunc ſolvi in priori obligatione adjecto nequit.*

§. 662.

Contractum inſtitorium appellamus, quo quis negotiationi quæſtuariæ alicui adminiſtrandi gratia univerſaliter præponit, Dicitur autem *negotiatio quæſtuaria*, quæ lucri faciendi cauſa exercetur. Et *Inſtitor* vocatur, qui præponitur; *Præponens* autem, qui alterum præponit. Cum Romani ſervos & filios, quos in poteſtate habebant, negotiationi præponere ſolerent; nulla contractus inſtitorii, ſed ſaltem inſtitoris & actionis inſtitoriæ in Jure Romano fit mentio. Hoc tamen non obſtante, eadem ex præpoſitione deſcendunt obligationes & jura, quæ inde oriuntur, quando quis ex pacto fuit præpoſitus. Patet autem, *inſtitorem obligatum* *De contractu inſtitorio.*

ligatum esse ad negotiationem administrandam, præponentem in eum conferre jus ad omnes actus ad negotiationem exercendam necessarias, nisi specialiter fuerit conventum, ut quædam sine consensu suo fieri non possint, consequenter institorem terminos conventionis excedere non debere. *Institorio nomine agere* dicitur institor, quicquid negotiationis, cui præpositus est, causa fit, seu id, sine quo administrari negotiatio nequit. *Quicquid* igitur *institorio nomine facit, id nomine præponentis facit,* consequenter *quoties institori cum tertio negotium est, per se patet, eum institorio nomine egisse, si actus negotiationi proprius; alias necesse est, ut expresse dicat, se institorio nomine agere, nisi aliunde alteri hoc jam notum fuerit.* Hinc porro sequitur, *ut institor institorio nomine contrahens non se, sed præponentem aliis, nec alios sibi, sed præponenti obliget: quodsi* vero *præponens institorem specialiter obligavit, ne quid faciat, aut ne faciat sine consensu suo, necesse est ut hoc notum faciat iis, quibus contrahendo ab institore obligandus.* Enimvero quoniam institor præponentem obligare nequit, nisi institorio nomine agat; *si proprio nomine contrahit, etiam*

nego-

negotiationis cauſa, ſe aliis, non præponentem obligat. Cum tamen nemo re alterius locupletior fieri debeat (§. 271.); *in tantum præponens tenetur ex contractu negotiationis cauſa inito, quantum locupletior factus.* Et quia negotiatio præponentis eſt, quam ipſius nomine adminiſtrat inſtitor; *lucrum & damnum ex negotiatione ſine culpa inſtitoris, quæ omnino ab ipſo præſtanda* (§. 270.), *ad præponentem pertinet* (§. 271. 243.). Denique cum inſtitor negotiationem, cui præpoſitus, omni diligentia adminiſtrare obligetur (§. 21.); *proprio nomine negotiationem exercere nequit, quæ ullo modo vergit in præjudicium domini; ſecus, ſi hoc non fiat.* Cumque finito officio inſtitoris jus extinguatur, *finito officio nihil inſtitorio nomine valide agit ſine conſenſu domini vel expreſſo, vel tacito,* veluti ſi adminiſtrationem adhuc eidem permittit, conſequenter cum damnum, ſi quod detur, dolo detur (§. 17.); *ſi ex actu vel contractu inſtitoris emergat damnum, id domino reſarcire obligatur* (§. 270.), *ei autem, cum quo doloſe contrahit, tenetur ad id, quod intereſt* (§. 415.). Unde per ſe ſequitur, *ſi dominus inſtitorem nondum finito officio dimittat,*

mittat, id ſine mora intimandum eſſe iis, cum quibus negotium habet.

§. 663.

De pluribus inſtitoribus eidem negotiationi præpoſitis.

Si plures fuerint inſtitores, cum nullus eorum plus juris habeat, quam dominus negotiationis, ſive præponens in eum conferre voluit (§. 317.), *ex lege præpoſitionis dijudicandum, quænam ſit ſingulorum obligatio, & quantum juris quoad adminiſtrationem negotiationis unicuique competat.* Quoniam tamen unusquisque eorum damnum omne a domino avertere obligatur (§. 269.); *ſi unus eorum videt alterum facere, quod in damnum domini vergit, id tempeſtive indicandum. Quodſi plures ita præponantur negotiationi, ut eam communi conſilio adminiſtrent*, cum omnes ſimul unam repræſentent perſonam, *ex facto unius tenentur omnes pro rata, niſi unus doloſe clam ceteris quid fecerit*, cum ignorantia invincibilis imputari nequeat (§. 34.), ſicuti & manifeſtum eſt, *ex facto ceterorum eum non teneri, qui contradixit.*

§. 664.

Quatenus contractus inſtitorius

Contractus inſtitorius hoc commune habet cum mandato, quod negotium aliquod alteri

alteri gerendum committatur, cum locatione conductione, quod pro operis præſtitis merces ſolvatur, prouti ex definitonum collatione ſtatim pateſcit (§. 551. 620. 662.). Atque hinc intelligitur, quatenus de mandato & locatione conductione demonſtrata ad contractum inſtitorium applicari poſſint. *rius cum mandato & locatione conductione conveniat.*

§. 665.

Contractum exercitorium appellare lubet, quo quis navi exercendæ præponitur, veluti eidem locandæ, vectoribus conducendis, armamentis emendis & ita porro. Is, qui præponit, *Exercitor* vocatur ſive ipſe ſit dominus navis, ſive eam per averſionem conduxerit: qui vero navi exercendæ præponitur, *Magiſter navis* vocatur. Quoniam itaque *magiſter* in navi exercenda exercitorem repræſentat; *quod ipſe facit, id exercitor feciſſe putandus, & hic in ipſum contuliſſe intelligitur jus ad omnes actus ad navim exercendam neceſſarios.* Cum vero exercitoris ſit, qua lege magiſtrum præponere velit navi (§. 317.); *ſi magiſter certa lege præpoſitus, jus ipſius ex lege præpoſitionis æſtimandum.* Dicitur autem *De contractu exercitorio.*

exer-

exercitorio nomine agere magiſter, quicquid navis exercendæ cauſa facit, cui præpoſitus eſt. Ceterum quia magiſter ſpectari poteſt tanquam inſtitor reſpectu navis exercendæ; ad eum quoque facile applicantur, quæ de inſtitore demonſtrata ſunt, ut ideo opus non ſit ſigillatim de his dicere.

§. 666.

De nautis. *Nautæ* dicuntur, qui agendæ navis cauſa in navi ſunt. Quoniam ipſis jus nullum navis cauſa contrahendi competit; *ex nautarum contractu nec magiſter, nec exercitor obligari poteſt.*

§. 667.

De contractibus do ut des, do ut facias & facio ut facias. Contractus oneroſi omnes ad tria genera revocantur, nimirum ad contractum do ut des, do ut facias, facio ut des (§. 468.). Sub iis itaque contractus omnes, de quibus hactenus egimus, tanquam ſpecies continentur, quarum quotidianus uſus eſt. Enimvero ſi qui præterea contractus occurrunt, de iis ex natura contractuum do ut des, do ut facias, facio ut des, ſtatuendum. Quid igitur jure naturali de iis ſtatuendum ſit, a nobis explicandum: cum enim

enim jus Romanum ab eo abeat, diximus alibi, ubi monuimus, differentiam inter contractus nominatos & innominatos eſſe mere Juris Romani not. §. 879. part. 4. & not §. 145 part. 5. Jur. nat. Cum hominibus competat Jus ad certas præſtationes ſibi alterum obligandi (§. 97.), aliter autem ſe obligare non poſſint niſi promittendo (§. 380.); *quamprimum voluntatem dandi & faciendi ſibi invicem declararunt, contractus perfectus eſt* (§. 379. 97.), conſequenter *mutuo conſenſu perficiuntur contractus do ut des, do ut facias, facio ut des* (§. 27.). Quamobrem *ſi ſtatim ea præſtentur, de quibus conventum fuit, contractus conſummatur, quamprimum perfectus fuit.* Et quoniam contractu perfecto neceſſitatis eſt, quod antea erat voluntatis (§. 97.); *contrahendo, ſive paciſcendo ex imperfecte debito & ex naturaliter licito fit perfecte debitum* (§. 49. 80.), vel ubi quis ſe obligat ad non præſtandum, quod præſtare erat licitum, *illicitum.* Aſt cum nemo ſe ab obligatione naturali liberare poſſit (§. 42.); *ex naturaliter illicito fieri nequit licitum.* Cumque ab uniuscujusque voluntate dependeat,

quomodo jus quoddam ſuum in alterum transferre velit (§. 314.); *arbitrii paciſcentium eſt, quomodo de præſtationibus mutuis convenire velint, & ſtandum eſt eo, de quo conventum fuit* (§. 438.). Quoniam vero fraus omnis tam conſilii, quam eventus illicita (§. 286.); *in contractibus quoque do ut des, do ut facias, facio ut facias neuter contrahentium defraudandus.*

CAPUT XIII.

De contractibus, qui aleam continent.

§. 668.

De contractibus aleam continentibus ingenere.

Contractus aleam continentes dicuntur, quibus ſuper incerto eventu convenitur, ut eodem utrinque ſtetur, veluti ſi convenitur de pretio pro jactu retis ſolvendo, ut piſces capti ſint ementis. *In his* igitur *contractibus, quod dari vel fieri debet, ſive ex utraque, ſive ex una contrahentium parte ſuſpenditur ab eventu.* Cum abſus dominii naturaliter quidem illicitus ſit, unicuique tamen permittendus, quamdiu nil fit contra jus tuum (§. 202.), conſequenter in con-

contractibus non atttendendus; *contractus* equidem *aleas continentes inire non debet, qui in dando dominio, in faciendo libertate naturali abutitur, ſi tamen init, jure externo ſubſiſtunt.* Et cum in contractibus oneroſis obſervanda æqualitas (§. 581.), *in contractibus* autem *aleam continentibus* fieri nequit, ut quantum unus præſtat tantum viciſſim recipat ab altero, niſi forſan caſu rariſſimo, minime prævidendo; *utriusque* ſaltem *contrahentium eadem eſſe debet conditio, nempe eadem ſpes lucri & idem metus damni,* conſequenter *contrahentes ab omni fraude alieniſſimum habere debent animum* (§. 286.). Ceterum *contractus aleæ etiam beneficii eſſe poſſunt* (§. 466.).

§. 669.

Sors dicitur res quæcunque, à cujus fortuita determinatione ſuſpenditur acquiſitio rei alterius corporalis, vel incorporalis, ſeu eſt ſignum ejus, quod nobis eſſe debet acquiſitum, fortuito determinatum. Unde patet, *ſorte dirimenda non eſſe ea, quæ certo conſilio fieri poſſunt, ſed quæ eo expediri nequeunt.* Eſt vero *ſors* vel *electrix*, qua definitur, *De ſorte.*

quid ex duobus electum esse debeat; vel *attributrix*, quæ rem certam alicui attribuit; vel *divisoria*, qua definitur, quamnam rei divisæ partem quis habere debeat. Additur hisce *sors divinatoria*, qua quis quid futurum sit determinare vult. *Divinatio* enim est futurorum prædictio. Cum eventus rerum in hoc universo per causarum seriem determinatos esse constet, consequenter etiam sors, quomodo cadere debeat, per eandem determinata sit; *præscientia eventus futuri sorti committi nequit*, consequenter *sors divinatoria superstitioni debetur*, ac ideo *legi naturæ repugnat* (§. 182.).

§. 670.

De Contractu sortis electricis.

Contractus sortis electricis est, quo convenitur inter duos vel plures, quamnam ex rebus pluribus quis habere debeat, vel utrum aliquid, an nihil habere debet. *Sors* igitur *personam eligentis repræsentat*, cumque ex contractu oriatur obligatio (§. 514.), *eadem standum*, consequenter *quod sors indicat, id statim acquiritur, si nihil indicat, nihil* quoque *acquiritur*.

§. 671.

§. 671.

De contractu sortis divisoriæ.

Contractus sortis divisoriæ est, quo facta rei communis divisione partium distributio sorti committitur, ut scilicet per eam determinetur, quamnam partem unusquisque habere debeat. *Sors* igitur *divisoria unicuique tribuit dominium in certa rei divisæ parte*, &, *quamprimum sortis judicium manifestatur, dominium in ea, quam ostendit, parte singulare acquisitum.* Facile autem intelligitur, *si in rebus indivisis duo vel plures habeant dominium pro parte inæquali, tot fieri debere partes æquales, quot unitates continet summa terminorum rationis, & unicuique per sortem assignandas esse tot partes, quot terminus rationis ipsum respiciens habet unitates*, veluti si termini rationis sint ut 2 ad 3, divisio fieri debet in partes quinque, & uni sorte attribuendæ partes duæ, alteri tres.

§. 672.

De contractu sortis attributricis.

Contractus sortis attributricis est, quo ita convenitur, ut res aliqua, ad quam duo, vel plures æquale jus habent, sit ejus, quem sors ostenderit. Cum pacta sint servanda (§. 438.), *standum in*

contractu ſortis attributricis ſimpliciter intra terminos conventionis. Etenim contrahentes ut contractui cuicunque (§. 314.), ita etiam huic legem dare poſſe, quam voluerint, ſatis patet.

§. 673.

De lotaria. *Lotaria* eſt contractus, quo res certæ pecunia collatitia emuntur, vel etiam certa pecuniæ ſumma confertur ea lege, ut per ſortem definiatur, utrum quis aliquid & quid habere, an vero ſymbolæ ſuæ diſpendium facere debeat. Cum lotaria contractus aleæ ſit; *licita eſt, in quantum contractus liciti, qui aleam continent.* Aſt quia lex naturæ dat jus ad ea, ſine quibus officio erga Deum, vel erga alios ſatisfacere non poſſuanus (§. 46.); *lotaria in caſu altero jure interno licita, ſi contrahitur eo fine, ut ſatisfaciamus officio cuidam erga Deum, vel erga alios*, quando ſcilicet pecunia collatitia lotaria inſtruitur, *tuncque pars lucri debetur finis conſequendi cauſa impendenda, in quam conſentiunt contrahentes*, quia mutuo conſenſu contractus perficiuntur (§. 668.) Enimvero *ſi lotaria contrahitur eo fine, ut res emta*

emta ſorte uni attribuatur, non majus pro re pretium exigendum, quam quod ab aliis emtoribus dari ſolet, habita tamen ratione impenſarum, ſi quæ eo fine fieri debent a venditore, quoniam nulla ratio eſt, cur majoris vendi debeat.

§. 674.

A lotaria parum differt *Olla fortunæ*, quando in urnam immittitur certus numerus ſchedularum partim inſcriptarum, partim inanium, & pro certo prètio emitur jus ſchedulam unam extrahendi ea lege, ut qui eam extrahit accipiat rem, quam inſcriptio indicat. Atque *hic contractus cum quolibet in ſingulari ſtatim perfectus eſt, quamprimum pretium pro jure unam extrahendi fuerit ſolutum.* Et quoniam omnes ſchedularum emtores res omnes ſorti expoſitas emunt; *omnium ſchedularum pretium determinandum eſt per pretium omnium rerum ſorti expoſitarum, opportunitatem omnes ſimul vendendi, impenſas in venditionem faciendas atque periculum, ſi pretioſiſſima primo loco una exeant, relictis ſchedulis pleriſque inanibus, ut nemo amplius contrahere velit.* Quoniam vero nemo locuple- *De olla fortunæ.*

tior fieri debet re aliena (§. 271.); *jure interno olla fortunæ & lotaria illicita eſt, quæ ſit ſolo lucrifaciendi animo.*

§. 675.

De præmio certantibus propoſitio.

Contractibus aleam continentibus affinis eſt is, quo præmium exponitur ea lege, ut certo quodam modo inter ſe certent de eodem aliqui, & id ſit ejus, qui vicerit. *Qui præmium exponit, cum ſingulis contrahit ſub hac conditione, ſi certamen iniverint & vicerint*, conſequenter *qui præmium exponit obligatur ad dandum præmium victori, qui autem cum eo contraxit non obligatur ad certamen ſubeundum, ſed jus idem ſubeundi conſequitur* (§. 318.). Cumque duo victores unam repræſentent perſonam, quia *præmium* nonniſi ſemel promiſſum, idem *commune eſt, ſi ſimul vicerint.* Dicitur autem *vincere*, qui conditionem, ſub qua præmium promiſſum, adimplet.

§. 676.

De ſponſionibus.

Sponſio eſt contractus aleam continens, quo ſuper eventu incerto, ita convenitur, ut ei, qui exiſtentiam affirmat, ab altero, qui negat, certum quid detur, vel etiam ut detur ei, penes

nes quem erit veritas. Unde liquet, *Sponſionem non valere, ſi alteruter certo ſcit, quid evenerit*, immo *nec ſcientiam ſuam doloſe diſſimulare, aut reticere licet* (§.286.). Quoniam quilibet de ſuo ſtatuere poteſt pro lubitu (§.195.) & unicuique permittendus etiam eſt ſui abuſus, quamdiu nil facit contra jus alterius (§. 202.); *jure externo ſponſiones ſubſiſtunt*: quia tamen nemo locupletior fieri debet re alterius (§.271.), cum ſponſiones non fiant niſi lucri faciendi, conſequenter re vel pecunia alterius ſe locupletandi animo, *jure interno illiciti ſunt.*

§. 677.

De jocis & ludis.

Serium dicitur id, ad quod dicendum, vel faciendum ratio quædam nos urget. Verba non ſeria & facta iis æquipollentia, quibus nimirum idem, quod verbis ſignificatur, *Joci*; facta vero cetera non ſeria *Ludi* dicuntur. *Joco* igitur & *ludi animi tantummodo, aut temporis fallendi gratia fiunt.* Cum nihil temere ſit loquendum & faciendum (§. 360.); *joci & ludi temerarii illiciti ſunt, ad erudiendum vero vel emendandum alios compoſiti liciti* (§. 134.). Et quia ne-

minem offendere debemus (§. 154.); *joci* quoque, *quibus offenduntur alii, illiciti.* Quoniam voluptas tranſitoria, ſi innocua, licita eſt (§. 120.); *ſi jocis nihil inſit, quod officio cuidam repugnet, ſolius voluptatis percipiendæ gratia jocari licet,* immo etiam *ſolius voluptatis percipiendæ cauſa ludere licet.* Denique cum lex naturæ nos etiam obliget ad actiones indecoras omittendas (§. 55.); *a jocis* quoque *& ludis indecoris abſtinendum.*

§. 678.

De contractu luſorio.

Contractus luſorius vocatur, quo inter colluſores ita convenitur, ut certum quoddam lucrum communi conſenſu determinatum ſit ejus, ex cujus parte extiterit certa quædam conditio, vel etiam damnum quoddam in lucrum imputandum ſit ejus, ex cujus parte alia quædam conditio exiſtit. *Lucrum primarium* dicitur, quod ejus eſt, penes quem finito luſu certa quædam conditio exiſtit; *ſecundarium* vero, quod ei cedit, ex cujus parte conditio quædam durante luſu exiſtit. *Damnum* vero *ordinarium* eſt, quod patitur is, qui perdit, quod ad lucrum primarium contulit; aſt *extraordi-*

ordinarium, quod inter ludendum incurrit luſor certa quadam conditione exiſtente. *Patet* facile, *de contractu luſorio eadem valere, quæ de ſponſione demonſtrata ſunt.* Ceterum *ſi in contractu luſorio æqualitas obſervanda, periculum amittendi & ſpes lucrandi ex utraque parte contrahentium eadem eſſe debet* (§. 668.). Et *quando ludi illiciti ſunt, contractus* quoque *luſorii illiciti ſunt*, quamvis ſupponatur nihil vitii hærere in lucro, aut, ſi mavis, in præmio, de quo certatur.

§. 679.

De aſſecuratione.

Aſſecuratio, ſeu *contractus avertendi periculi* dicitur, quo quis periculum mercium per mare transvehendarum, aut in genere indemnitatis circa caſus fortuitos præſtationem pro certa mercede, ſeu lucro in ſe recepit. Qui periculum in contractu aſſecurationis in ſe ſuſcipit, *Aſſecurator* dicitur. *Aſſecurator* itaque *ſe obligat ad præſtandam idemnitatem, ſi caſus contingat; dominus vero pure ad certum quid dandum pro periculo in ſe ſuſcepto*, ſeu, quod perinde eſt, *aſſecurator promittit periculi averſionem, dominus pro periculi averſione mercedem.* Unde ſequitur,

tur, *ut aſſecurator dominum indemnem præſtare teneatur, dominus* vero *ipſi ſolvere mercedem, ſive caſus contingat, ſive non.* Cum merces detur pro averſione periculi, *contractus nullus eſt, ſi aſſecurator noverit, rem jam extra omnem periculi aleam eſſe conſtitutam, aut dominus noverit, damnum in re aſſecuranda jam contigiſſe.* In utroque caſu committitur fraus non toleranda (§. 286.). Et quoniam æqualitas obſervanda inter averſionem periculi & mercedem, quæ pro ea datur (§. 580.); *merces determinanda eſt ex magnitudine damni, quod datur, & ex probabilitate exiſtentiæ ipſius caſus*, conſequenter *res taxanda, antequam aſſecuretur.* Quoniam res omnes aſſecurari poſſunt, quæ caſu quodam fortuito interire, aut deteriorari poſſunt, vel quarum jacturam dominus caſu quodam facere poteſt; contractus averſionis periculi, etſi inter mercatores in mercibus per mare transvehendis receptus ſit, multo tamen latius patet, & ad alios quoque contractus, veluti ad depoſitum accedere poteſt. *Quodſi* ita *conveniatur, ut aſſecurator lucrum capiat, ſi res ſalva pervenerit in locum deſtinatum, ſeu caſu non exiſten-*

existente, si vero perierit, mercium assecuratarum æstimatio præstetur, ne melior sit conditio assecurati casu existente, quam non existente, *merces in æstimatione rerum assecurandarum a vero earum pretio detrahenda.*

§. 680.

Pecunia nautica vel *trajectitia* dicitur, quæ per mare transvehenda periculo creditoris; *quasi nautica* vel *quasi trajectitia* vero, quæ per alia loca periculosa periculo creditoris transferenda. Usuræ, quæ pro pecunia trajectitia solvuntur, *foenus nauticum*; quæ vero pro quasi trajectitia solvuntur, *quasi nauticum* appellantur. Hinc *contractus foenebris nauticus* est, quo de fœnore nautico; *quasi nauticus*, quo de quasi nautico convenitur. Communi nomine *contractus trajectitii* appellantur. *Foenus* itaque *nauticum & quasi nauticum excedere debet usuras, quæ dantur pro solo usu pecuniæ, quantum valet periculum in pecunia transferenda subeundum*, consequenter *pro magnitudine periculi augetur & minuitur foenus nauticum & quasi nauticum,* *De contractibus trajectitiis.*

in

infinitum. Cum pecunia debitori non ante dara intelligatur, quam ſi ſalva in locum deſtinatum pervenerit; *ſi caſus in pecunia contingat, nihil debetur* (§. 243.); *ſi vero ſalva fuerit, ſors debetur cum foenore* (§. 438.). Aſt quia periculum ceſſat, *quando pecunia trajectitia ſalva pervenerit in locum datum; foenus* quoque *nauticum*, quod pro periculo datur, *ceſſat, & uſuræ ordinariæ ab eo tempore ſuccedunt.* Cum vero perinde ſit, ſive pecunia ipſa per loca periculoſa transvehatur, ſive pecunia in merces impendatur & eædem per loca periculoſa transvehantur; *ſi pecunia credita in merces comparandas impenditur, quæ periculo creditoris per mare vel alia loca periculoſa transvehendæ, foenus nauticum, vel quaſi nauticum debetur.*

§. 681.

De bodemeria.

Bodemeria dicitur contractus, quo pecunia numerata creditur in ipſam navim ea lege, ut ſors pereat creditori, ſi navis interierit, vel in locum deſtinatum non venerit, creditor autem lucrum conventum capiat, ſi ſalva in portum venerit. Patet autem, *nautam*, cum

cum ad navem ducendam obligatus ſit, *ſi in itinere pecunia indigeat, ut ſine ea navem ducere non poſſit, bodemeriam contrahere poſſe.* Cum vero contractus hic non permittatur nautæ niſi in extrema neceſſitate, *ſi proprias habet merces, quas vendere poteſt, in navi, bodemeriam contrahere non licet.* Sane *ſi nemo ſit, qui bodemeriam contrahere velit, nec nauta proprias habeat merces, quas vendere poſſit, merces alias,* urgente quippe neceſſitate, *vendere poteſt.*

§. 682.

De reditibus annuis & vitalitiis.

Reditus annui dicuntur jus ab altero annuatim exigendi certam penſionem conſtitutum vel ſuper re alterius, vel ſuper obligatione perſonali. Reditus annui determinati ad vitam emtoris, vel venditoris, vel tertii cujusdam vocantur *Reditus vitalitii.* Cum etiam res incorporales emi poſſint (§. 588.); *reditus* quoque *annui & vitalitii emi ac vendi poſſunt*, conſequenter *ſi reditus vitalitii emuntur, mortua perſona, ad cujus vitam determinantur, ſors venditori data repeti nequit*, ſicuti *nec venditori quicquam reſtituitur, ſi penſio ad finem usque vitæ percepta*

ſuper

ſuperet ſortem pro reditibus vitalitiis datam. Dicitur autem *contractus vitalitius*, quo pro ſorte alteri data reditus vitalitios ſtipulamur, ſeu quo reditus vitalitii emuntur ac venduntur. *Reditus* autem *vitalitii determinandi ſunt ex eo, quantum valet uſus pecuniæ, quo carere debes, & ex probabilitate termini vitæ, quem attinges.* Cumque perinde ſit, ſive pecunia detur, ſive res, quæ pecunia æſtimantur, *reditus vitalitii etiam in fructibus & rebus aliis conſiſtere poſſunt, in caſu fructuum determinandi vel ad menſuram, vel ad ratam fructuum ſingulis annis percipiendorum*, cum, quod ſolvendum, certum eſſe debeat. Hinc *Reditus vitalitius* dividitur in *fructuarium & pecuniarium.*

§. 683.

De contractu metallico. Si in metallifodina tanquam toto pluribus communi concipiantur partes æquales quotcunque, quælibet iſtiusmodi pars indiviſa dicitur *Pars metallica*, vel etiam a voce Germanica Kux *Kuckus.* Quamobrem *qui kuckum habet, pro ea parte dominium habet in fodina*, conſequenter *in metallis in ea contentis, ſed com-*

communi ſumtu eruendis ac præparandis. Quamobrem cum pecunia a kuckuum dominis in metalla eruenda & præparanda impendenda *Symbola metallica*, exceſſus vero pretii metallorum ſuper impenſas *Reditus kuckuum* dicantur; *quamdiu pretium metallorum ab impenſis deficit, aut nihil metalli eruitur, ſymbolæ conferendæ; ſi vero illud has excedit, reditus diſtribuendi in ratione kuckuum*, conſequenter *ſymbolæ conferuntur ſpe reddituum.* Cum *kuckus* ſint partes fodinæ, rei immobilis, ipſi quoque *rebus immobilibus accenſendi;* aſt quia metalla ad ſubſtantiam metallifodinæ pertinent, *reditus kuckuum fructus non ſunt* (§. 198.). *Contractus metallicus* eſt, quo ita convenitur, ut dominium pro parte in metallifodina in nos transferatur & nos viciſſim obligati ſimus ad metalla, quæ in fodinis latent, aut latere putantur, noſtro ſumtu eruenda ac præparanda. Quamobrem *kuckum ſuum pro arbitrio ſuo alienare poteſt dominus* (§. 257.), cum vero nemo aliter rem in alium transferre queat, quam quomodo eandem ipſe habet, *qui eum emit, ſeu alio quocunque titulo accipit, tacite in contractum metalli-*

cum consentit. Et quoniam dominus rem suam derelinquere potest (§. 203.); *dominus kuckum in foecundum derelinquere potest, symbolæ conferendæ pertæsus.* Si societatem metallicam contraxerit, aliunde venit, quod derelinquere nequeat, nisi vel sociorum consensu, vel alio in locum suum substituto, qui symbolam confert.

§. 684.

De emtione spei.

Emtio spei dicitur contractus, quo ita convenitur, ut, quod certo actu, in quo eventus dubius est, fuerit acquisitum, tuum sit, & tu pro eo, quod incertum est, pretium certum solvas, vel brevius: est emtio rei acquirendæ incertæ. *Quodsi* ergo *eo actu, super quo contractum, nihil acquiratur, emtor nihil accipit, pretium tamen solvere tenetur, nec* ex adverso *ultra pretium conventum quid solvere obligatur, etiamsi quod acquiritur idem plurimum excedat.* Patet autem cum spes ematur, *pretium determinandum esse ex probabilitate spei, acquisitum iri.* Enimvero quia non emitur nisi spes istiusmodi quid acquirendi, quod actu, super quo conventum,

tum, acquiri ſolet; *ſi caſu extraordinario eo actu, ſuper quo contractum, acquiritur aliquid, quod iſtiusmodi actu alias acquiriri non ſolet, emtio ſpei non valet*, conſequenter *nec pretium conventum pro eo ſolvitur.*

§. 685.

Miſſilia dicuntur res, quæ jactantur in vulgus eo animo, ut fiant occupantis. *Jactu* igitur *miſſilium dominium transfertur in perſonam incertam, eam nimirum, quæ occupaverit.* Facile patet, *ſi quis miſſilia emit, quæ aliquis occupaturus eſt, antequam jactentur, contractum eſſe emtionem ſpei* (§. 684.). *De miſſilibus.*

CAPUT XIV.

De quaſi contractibus.

§. 686.

Quaſi contractus dicitur conventio facta, in qua conſenſus unius expreſſus eſt, conſenſus autem alterius tantummodo præſumitur. Quoniam vero contractus celebrantur utilitatis cauſa, *conſenſus in contrahendo præſumi nequit, niſi manifeſta appareat ejus, cujus conſenſus præſumitur, utilitas.* *Quid ſit quaſi contractus.*

§. 687.

De obligatione ex quaſi contractu veniente.

Quoniam in quaſi contractu utraque pars conſenſiſſe ſupponitur in id, quod pars altera in alterius utilitatem facit (§. 686.); *ex quaſi contractu alter nobis obligatur ad id, ad quod obligatus fuiſſet, ſi revera contraxiſſet, & nos eidem viciſſim obligamur tanquam ex contractu vero.*

§. 688.

Quando quaſi contrahi licitum.

Quia præſumtioni locus non eſt, ubi de veritate conſtare poteſt, quod ultro admittendum; *ſi conſenſus alterius expreſſus haberi poteſt, quaſi contractus non valet*, conſequenter *quaſi contractus tantummodo valet, ſi quod faciendum eſt alterius nomine non fert moram, ut conſenſus ejus expreſſus requiri poſſit, vel ſi alter, cujus utilitatis cauſa faciendum, propter ætatem, vel inopiam mentis conſentire nequit.*

§. 689.

An quaſi contractus ſint juris naturalis.

Quoniam naturaliter obligamur utilitatis alterius gratia facere, quod in poteſtate noſtra eſt (§. 133. 134.), & ad idem alteri nos perfecte obligare poſſumus contrahendo (§. 667.), alte-

alterius autem conſenſum, qui ad perficiendum contractum requiritur (§. 438.), præſumi poteſt (§. 686.); *quaſi contractus* utque *juris etiam naturalis eſt, ac ideo quoque naturaliter conſenſus præſumtus tunc idem operatur, quod expreſſus.*

§. 690.

De negotiorum geſtione.

Negotiorum geſtio eſt quaſi contractus, quo negotium alienum ſine mandato domini gerendum ſua ſponte ſuscipitur animo eum ſibi obligandi. *Negotiorum* itaque *geſtio eſt quaſi mandatum, negotiorum geſtor quaſi mandatarius & dominus negotii quaſi mandans* (§. 552.), ac ideo *in mandatum abit, ſi dominus geſtionem ratihabet ſive expreſſe, ſive tacite,* conſequenter *negotiorum geſtor domino ad id obligatur, ad quod mandatarius mandanti, & dominus viciſſim eidem ad id, ad quod mandans mandatario* (§. 687.). Aſt quoniam quaſi contractus validitas tota pendet a manifeſta domini utilitate (§. 686.); *negotiorum geſtor negotium omni diligentia, quæ adhiberi poteſt, gerere debet* (§. 21.), conſequenter *domino tenetur ob ea, quæ gerere debuit, non autem quæ geſſit:* neque enim facere debet, niſi quod

dominum ob manifeſtam utilitatem facturum præſumit (§. 686.). Unde ſequitur, *ut non debeat facere impenſas utiles, quas domino fore oneroſas præſumere poterat; in caſu* autem *dubio ab iis prorſus, a voluptuariis ſemper abſtinere* (§. 279. 280.). Cum negotiorum geſtio ſupponat conſenſum præſumtum; *ſi quis contra prohibitionem domini negotium ejus quamvis utiliter geſſit, dominus perfecte ipſi ad nihil obligatur*, conſequenter *ſi is prohibet, ne quis geſtionem continuet, ab ea ſtatim abſtinendum.* Et quoniam in alieno negotio gerendo reſpicienda partim neceſſitas, partim utilitas domini, dominum autem repræſentat negotium geſtor; *neceſſitas negotii alieni gerendi adeſſe intelligitur, ſi eo non geſto damnum inevitabile emergat*, quod ab alio avertendum naturaliter obligamur (§. 269.), *utilitas vero domini non ex opinione gerentis, ſed ex rei, temporis ac perſonæ domini qualitate.*

§. 691.

De quaſi emtione, quaſi mutuo

Dantur etiam *Quaſi emtio*, quando ſcilicet quis ex conſenſu dominii præſumto rem ſibi vult eſſe emtam, veluti ſi quis

ſi quis rem fungibilem apud te depoſuit, quæ, cum propter abſentiam deponentis reſtitui non poſſit, diutius ſervando peritura, tu eam animo ſolvendi pretium conſumis : *Quaſi mutuum*, quando nimirum quis ex conſenſu præſumto domini rem fungibilem conſumit animo eam in genere reſtituendi, veluti in caſu præcedenti rem fungibilem depoſitam: *Quaſi locatio conductio*, quando ſc. ex conſenſu domini præſumto uteris re ejusdem animo ſolvendi mercedem, quam conductor alius præſtiturus erat, aut eidem operas præſtas pro eadem mercede, quam pro iis alii locatori præſtare debebat quaſi conductor, veluti ſi domum domini locare alicui teneris, ipſe animo ſolvendi penſionem, quam daret conductor alius, domum inhabites. *& quaſi locatione conductione.*

§. 692.

Communio incidens dicitur, in quam quidam caſu incidunt, hoc eſt, ſine ulla prævia conventione, quod eadem communis eſſe debeat, veluti ſi domus, vel prædium mihi ac tibi donetur. *Qui in communionem incidunt*, cum *De communione incidente.*

dominium pro parte in re indiviſa acquirant (§. 196.), ac ideo in id conſentire præſumantur, ut lucrum & damnum cõmune ſit, antequam vel in rei diviſionem, vel cõmunem adminiſtrationem expreſſe conſentiant, *quaſi ſocietatem contrahunt* (§ 639.). Unde obligationes perſonales, quæ ex contractu ſocietatis oriuntur, etiam in caſu communions incidentis non ſpectantur tanquam æquitati conſentaneæ, ſed tanquam perfectæ.

§. 693.

De ſolutione indebiti.

Indebitum dicitur id, ad quod præſtandum alteri non ſumus obligati. Ac propterea *Indebiti ſolutio* eſt præſtatio indebiti tanquam debiti, & *Acceptio indebiti* eſt acceptio ejus, quod nobis non debetur, tanquam debiti. Cum nemo locupletari debeat re aliena (§. 271.); *ſi quis per errorem alteri indebitum ſolvit, hic idem ipſi reſtituere, aut, ſi reſtitui non poſſit, æſtimationem præſtare tenetur*, cumque nemo animum alterum defraudandi habere debeat (§. 286.), *indebitum accipiens in id conſentire præſumitur.* Unde ſequitur, ut *Indebiti ſolutio* ſit

ſit quaſi contractus, quo accipiens obligatur ad indebite acceptum reſtituendum, aut, ſi id reſtitui non poſſit, ad præſtandam æſtimationem (§. 686.). Cum *indebite ſolvens* indebitum det tanquam debitum; *dominium rei in alterum transfert* (§. 258.), conſequenter *qui eam accepit alienare* (§. 257.), ac ideo *qui dedit eam vindicare nequit* (§. 262.). *Qui novit alterum ſibi ſolvere indebitum*, cum re aliena locupletari non debeat (§. 271.), *id accipere non debet, nec ſine animo defraudandi accipere poteſt* (§. 286.), & *ſi ſciens indebitum accipit, æquiparatur poſſeſſori malæ fidei* (§. 201.).

§. 694.

De datione ob cauſam.

Ob cauſam dari dicitur, quod datur eum in finem, ut aliquid detur, vel fiat ab accipiente, conſequenter *accipiens, quod ob cauſam datur, ſe dare ac facere id, propter quod datur, obligat* (§. 317.). Dicitur autem *cauſa non ſequi*, quando ab altero non præſtatur, quod ab ipſo præſtandum erat, ſeu ad quod præſtandum ſe obligaverat vel expreſſe, vel tacite (§. 27.). Quoniam ob cauſam dans gratis dare non vult, nec qui ac-

cipit tanquam gratis accipit; *ob cauſam datum cauſa non ſecuta reſtituendum, & ſi cauſa non ſequitur, ſequi tamen adhuc poteſt, dans accipientem adigere poteſt vel ad implendum promiſſum; vel ad reſtituendum, quod accepit.* Quoniam obligatio nascitur vel ex conſenſu expreſſo, vel tacito; *datio ob cauſam non eſt quaſi contractus* (§. 686.). Aſt *præmuneratio mercedis locatori facta, vel* in genere *prænumeratio pecuniæ pro eo, quod dabitur vel faciendum in poſterum, dandæ, datio ob cauſam eſt.*

§. 695.

De eo, quod ſine cauſa vel quaſi acceptum.

Sine cauſa acceptum dicitur, quod jure accipi non poterat, veluti ſi quid indebite per errorem ſolvitur: aſt *quaſi ſine cauſa acceptum*, quod jure quidem accipi, ſed non retineri poterat, veluti ſi chirographum datur ſpe numerandæ pecuniæ, ſed quæ poſtea non numeratur. Facile patet, *ſine cauſa, vel quaſi ſine cauſa acceptum eſſe reſtituendum* (§. 271.), cumque ideo *ſi quis inſcius quid ſine cauſa accipit* in hoc conſentire præſumitur, ut ſine cauſa acceptum ſit reſtituendum, is *ex quaſi contractu jure* quo-

que

que *externo obligatur ad reſtituendum*, aſt quoniam quaſi ſine cauſa accipiens id jure accipere, ſed non retinere poterat, *obligatio reſtituendi jure externo naſcitur ex eo, quod tacite actui alii ineſt.*

§. 696.

De contractibus compoſitis & colono partiario.

Cum contractus compoſiti ſive mixti ex definitionibus ſimplicium, qui in iisdem concurrunt, facile dignoſcantur, non opus eſſe videtur, ut de iis multa in ſpecie dicantur. Id ſaltem notamus, *contractum, quem colonus partiarius cum domino init, mixtum eſſe ex locatione conductione & ſocietate* (§. 620. 639.). Quoniam enim *Colonus partiarius* dicitur, qui agrum conducit pro rata fructuum perceptorum; *coloni partiarii ac domini damnum & lucrum commune eſt.*

CAPUT XV.

De Jure in re aliena conſtituto, ſeu pignore & ſervitutibus.

§. 697.

De pignore & hypotheca.

Jus pignoris eſt jus creditori in re ſua conſtitutum, ut, niſi debito tempore ſolvatur debitum, ex eadem ipſi ſatisfiat.

tisfiat. Res dicitur *oppignorari*, in qua iſtiusmodi jus conſtituitur: ipſa vero res oppignorata *Pignus* vocatur. Atque ideo patet, *jus pignoris conſtitui in ſecuritatem crediti*, conſequenter *ſi res oppignorata fuerit mobilis, eam eſſe tradendam.* Quodſi pignus fuerit res immobilis, *Hypotheca* ſpeciali nomine appellatur. Ex ipſa autem definitione ſequitur, *ut creditor rem oppignoratam vendere poſſit, niſi debito tempore ſolvatur*, & *de pretio tantundem retinere, quantum ad hoc ſufficit, ut ipſi ſatisfiat, reſiduum autem debitori reſtituendum* (§. 271.). Et quoniam nemo defraudandus (§. 286.); *in diſtractione pignoris fraus omnis vitanda*, conſequenter *a peritis & impartialibus taxanda res oppignorata, antequam vendatur & res plus licitanti danda.* Pars autem pretii pignoris, quæ id, quod creditori debetur, excedit, *Hyperocha* appellatur, quæ itaque *debitoris eſt.* Ex adverſo autem, cum debitor debitum integrum ſolvere teneatur, *ſi pignoris diſtracti pretium non adæquet debitum, defectum implere tenetur.*

§. 698.

De dominia rei

Quoniam jus pignoris vel hypothecæ

thecæ conſtituens in re ſua in creditorem tantummodo transfert jus conditionatum vendendi (§. 697.); *dominium in re oppignorata retinet*, conſequenter *eam alienare poteſt* (§. 257.), ſed cum jus creditori, quod in ea habet, invito adimi nequeat (§. 100.), *alienatione non extingvitur jus pignoris vel hypothecæ.* Et ex eo, quod dominium in re oppignorata retinet debitor, porro ſequitur, *ut a creditore alienatio fiat non proprio, ſed debitoris nomine*, etſi ipſo invito fiat. *oppignoratæ.*

§. 699.

Pignus vel *hypotheca lui* dicitur, ſi debitum ſolvitur, in cujus ſecuritatem jus pignoris vel hypotheca conſtitutum. Quamobrem cum *luitione facta pignus* ſine cauſa ſit penes creditorem, *reſtituendum*, cumque jus hypothecæ ceſſet, *debitore* ſolvente, eodem *ſolvente hypotheca libera efficitur.* Cum pignus luere debeat debitor (§. 697.), *creditor rem oppignoratam vendere nequit, antequam id denunciaverit debitori*, conſequenter *quamdiu non denunciat, jus luendi ſemper ſalvum manet.* *De luitione pignoris.*

§. 700.

§. 700.

De oppignoratione rei alienæ.

Cum rem oppignorans in creditorem transferat jus alienandi conditionatum (§. 697.), jus autem alienandi nemini nisi domino competat (§. 257.); *nemo* quoque *oppignorare potest nisi rem suam, dominus tamen rem suam oppignorare potest pro debito alieno* (§. 195.). Ast cum jus suum *quilibet* in alium transferre possit (§. *cit.*); *rem sibi oppignoratam alteri oppignorare potest creditor, inscio eo, qui eam ipsi oppignoraverat, non tamen pro debito majore, quam pro quo ipsi erat obligata.* Quodsi tamen *aliter conveniatur, inscio te oppignorari res tua alii nequit* (§. 438.).

§. 701.

De eadem re bis oppignorata.

Quoniam jus, quod in re oppignorata habes, tibi a debitore auferri nequit (§. 100.), *res tibi oppignorata alii denuo oppignorari nequit, nisi salvo jure tuo*; consequenter *si utrique creditori inde satisfieri nequit, præfertur primus secundo.*

§. 702.

De usu pignoris & damno in eo dato.

Quia pignus tantummodo constituitur in securitatem debiti (§. 697.); *creditori pignore uti non licet* (§. 317.), *nisi*

niſi ejus uſus a conſtituente ipſi concedatur, pacto ſcilicet adjecto (§. 195.) *Quodſi dolo vel culpa creditoris pignus interiit, vel deterioratur; damnum conſtituenti reſarciendum* (§. 270.): quoniam tamen conſtituentis cauſa penes creditorem eſt, *ſi caſus in eo contingit, de eo non tenetur creditor.* Aſt cum ratio ceſſet, *ſi creditor fuerit in mora reſtituendi, caſum, qui in eo non contigiſſet, ſi reſtitutum fuiſſet, præſtare tenetur* (§. 419.). Quoniam vero pignus conſtituitur in ſecuritatem debiti, non datur vero res oppignorata pro debito (§. 697.); *ſi pignus caſu perit, aut ita deterioratur, ut inde ſatisfieri non poſſit creditori, hic nihilominus debitorem ſibi obligatum habet.*

§. 703.

De impenſis in pignus factis.

Cum culpa creditoris pignus perire, aut deteriorari minime debeat (§. 702.); *impenſas neceſſarias* in id *facere tenetur creditor* (§. 297.), *a conſtituente reſtituendas* (§. 271.).

§. 704.

De contractus pignoris & hypothecæ

Contractus pignoris dicitur, quo debitor pignus vel hypothecam conſtituit in re ſua, vel alius loco ipſius. Atque

diverſitate.

que tum *pignus* dicitur *conventionale*, item *hypotheca conventionalis*. Eſt autem *Hypotheca* vel ſpecialis, quæ conſtituitur in re certa in ſpecie, veluti in domo, prædio, aut bibliotheca ſua, vel certa rerum univerſitate; vel *generalis*, quæ conſtituitur in omnibus bonis tam præſentibus, quam futuris, conſequenter *generalis etiam jura & nomina comprehendit* (§. 207.).

§. 705.

De oppignoratione naturali.

Quoniam debitor ad præſtandum id, quod debet, obligatur (§. 336.), conſequenter ſi ei, cui obligatus eſt, ſatisfacere nequit, niſi quædam ex bonis ſuis vendat, ideo ea vendere obligatur, creditori autem competit jus exigendi debitum (§. *cit.*), ac propterea quoque jus eum compellendi ad res quasdam, vel, ſi neceſſe ſit, omnia bona ſua vendendum, ut ſibi ſatisfiat; *naturaliter cuilibet conſtitutum eſt jus in bonis debitoris, ut, niſi debito tempore ſolvatur debitum, ex iisdem ipſi ſatisfiat*, conſequenter *naturaliter bona debitoris obligata pro quolibet debito.* Ad hanc obligationem naturalem cum accedit contracta

cta ex contractu pignoris, quo res quædam in ſpecie, vel omnia quoque bona oppignorantur (§ 514.), fortior autem obligatio vincat debiliorem; *oppignoratio conventionalis in caſu colliſionis vincit naturalem.*

§. 706.

De retentione pignoris in aliud debitum.

Cum bona debitoris jam naturaliter obligata ſint pro ipſius debitis (§. 705.); *ſi debitor pignus luit, pro alio debito retineri poteſt.* Et quoniam pignus conſtituitur in ſecuritatem debiti (§. 697.), & per conſequens pretium rei oppignoratæ debitum in infinitum excedere poteſt; *ſi pars debiti quocunque modo tollitur, pro reliqua pignus, quantumcunque fuerit, retineri poteſt, nec aliud minoris pretii accipere tenetur creditor.*

§. 707.

De pignoris & hypothecæ ſolutione.

Pignus vel *hypotheca ſolvi* dicitur, quando res oppignorata liberatur ab obligatione ſua. *Pignore* igitur *ſoluto, creditori nullum amplius jus in eodem eſt.* Cum a voluntate creditoris dependeat, num debitori absque pignore, vel hypotheca credere velit; *ſi jus pignoris vel hypothecæ remittit, pignus vel hypotheca ſol-*

vitur, non tamen ideo debitum remittere intelligitur. Per ſe autem patet, *pignus vel hypothecam ſolvi, ſi res oppignorata*, cui quippe inhæret jus creditori in ea conſtitutum (§. 697.), *interit.*

§. 708.

Servitus quid & quotuplex.

Si jus in re aliena conſtituitur, quo ejus dominus ad alterius utilitatem aliquid pati, vel non facere tenetur, id *Servitus* vocatur, tumque *res*, in qua jus iſtud conſtitutum, *Servire* dicitur alteri, cujus eſt utilitas. Quodſi res ſerviat certæ cuidam perſonæ, *Servitus perſonalis*; ſi vero rei alterius, ſeu poſſeſſori ejusdem cuicunque, *realis* appellatur. Eſtque vel *affirmativa*, qua dominus rei ſervientis pati tenetur, ut alter faciat, vel *negativa*, qua alter pati non tenetur, ut ipſe quid faciat.

§. 709.

De prædiis & ſervitute prædiali.

Notandum vero *Prædium* dici rem immobilem quamcunque, quæ ob certum fructum, quem nobis præſtat, aut uſum pecunia æſtimabilem, qui inſtar fructus eſt, poſſidetur. Cumque *uſus* alius ſit *ruſticus*, qui ad rem agrariam, ſeu ad œconomiam ruralem quocunque

que modo ſpectat, *urbanus* vero, qui ad habitationem, commercia, opiſcia pertinet; *prædium* quoque vel *ruſticum* eſt, quod uſum ruſticum habet, vel *urbanum*, quod uſum habet urbanum. Quamobrem cum prædia ruſtica & urbana ſaltem diſtingvantur uſu, quem habent, non vero loco, in quo ſita ſunt; *non minus prædia ruſtica in urbe, quam urbana rure* dantur. Hinc vero *Servitutes* reales etiam prædiales vocantur, & *ſervitus prædiorum urbanorum* dicitur, ſi uſus ab alieno prædio præſtatur in utilitatem prædii urbani; *ſervitus* autem *prædiorum ruſticorum* eſt, ſi idem præſtatur in utilitatem prædii ruſtici. Unde *eadem ſervitus & prædii urbani, & ruſtici eſſe poteſt*, prouti ſcilicet vel urbano, vel ruſtico debetur. In ſervitute prædiali *Prædium ſerviens* dicitur, quod ſervit alteri; *Prædium* vero *dominans* id, cui ſervit alterum. *Fundus*, qui ſervitutem debet, *ſervus;* qui ſervituti nulli obnoxius, *liber* vocatur: *Optimus* autem appellari ſolet, qui ab omni ſervitute & obligatione hypothecæ immunis eſt.

§. 710.

Quinam ſervitutem imponere & acquirere poſſint.

Cum ſervitus ſit jus in re alteri conſtitutum (§. 708.); *nemo niſi dominus alteri in re ſua ſervitutem conſtituere poteſt* (§. 260.), & *a voluntate conſtituentis unice pendet, num, & qua lege eandem conſtituere velit* (§. 314.), conſequenter *contra hanc legem nihil facere licet* (§. 438.). Et quoniam *qui dominium revocabile habet*, rem reſtituere tenetur, qualem accepit (§. 314.), conſequenter liberam, ſi libera fuerit; is *prædio ſuo ſervitutem imponere nequit, niſi quæ dominio reſoluto expirat.* Quia vero nemo ſine acceptatione ſua jus quoddam acquirere poteſt (§. 316.); *nemo* quoque *prædio alieno ſervitutem acquirere poteſt.* Denique quia quilibet jus ſuum remittere poteſt (§. 342.); *dominus* quoque *prædii dominantis ſervitutem remittere poteſt.* Prædia ſpectantur inſtar perſonarum, quarum una alteri ad quid obligatur, & domini prædiorum, qui nunc ſunt, prædia repræſentant, a quibus obligationes & jura prædiis inhærentia in ipſos derivantur.

§. 711.

Quot ſint ſervitutum ſpecies.

Quoniam ſervitus conſtituitur eo fine, ut is, cui conſtituitur, ex re alie-

na

na utilitatem quandam capiat (§. 708.); *tot ſunt ſervitutum ſpecies, quot modis certa quædam perſona, vel poſſeſſor alicujus prædii, ex re aliena*, ſeu *prædio alieno uſum quendam habere, vel fructum percipere poteſt.*

§. 712.

De ſpeciebus ſervitutum prædialium.

Servitutes prædiales uſitatiores peculiare nomen in Jure civili adeptæ ſunt. Ita *ſervitus operis ferendi* vocatur, qua vicini paries, vel columna onus ædificii noſtri ſuſtinere tenetur, *quam ideo qui ſervitutem debet reficere tenetur.* Cum vero ad refectionem parietis vel columna non pertineat fultura domus; *dominus prædii dominantis ſuo ſumtu domum incumbentem fulcire tenetur.* Dicitur *ſervitus tigni immittendi*, qua trabem, vel quid aliud, quod contignationi ædium inſervit, in parietem vicinum immittere licet, ut in eo requieſcat: unde *eadem, quæ ante, oritur obligatio domini prædii ſervientis.* Porro *ſervitus projiciendi* dicitur, qua aliquod ædificatum alienæ areæ, aut eidem ſuperſtructo imminet, in vicinis tamen ædibus nusquam requieſcit. *Servitus altius non tollendi* eſt, qua dominus prædii domi-

nantis prohibere poteſt, ne dominus ſervientis ædes ſuas altius tollat: ex adverſo *ſervitus altius tollendi* appellari poteſt, qua quis in gratiam vicini habere nequit ædes magis depreſſas, quam nunc habet. *Servitus luminum* vocatur, qua quis feneſtras luciferas etiam in ſuo, aut communi pariete excipere cogitur; *Servitus* autem *proſpiciendi*, ſeu *proſpectus*, qua vicinus pati tenetur, ut feneſtras proſpectivas habeamus in ædibus noſtris. Dicuntur *Feneſtræ luciferæ*, per quas lumen immittitur in ædes noſtras: proſpectivæ autem, per quas proſpectus datur in loca alia, veludi in ædes, vel hortum alterius. *Servitus, ne officiatur luminibus*, vocatur, qua quis in prædio ſuo facere non poteſt, quo ædium noſtrarum quævis lumina obſcurentur & imminuantur; *Servitus* autem, *ne proſpectui officiatur*, qua quis in prædio ſuo nil facere poteſt, quo liber proſpectus in loca quævis vicino grata atque amœna ullo modo impeditur. *Servitus ſtillicidii avertendi* vel *recipiendi* eſt, qua quis pati cogitur, ut vicinus aquam ex tecto ſuo deſtillantem, vel per canales defluentem in tectum, aream, vel

vel cloacam ſuam derivet; *Servitus* autem *ſtillicidii non avertendi*, qua quis ſtillicidium ſuum alio, quam in ædes vel hortum tuum dirigere nequit. *Servitus cloacæ immittendæ* eſt, qua quis pati cogitur, ut colluviem ſordidam in ſua area collectam vicinus in ipſius aream committat; aſt *ſervitus cloacæ habendæ*, qua vicinus pati cogitur, ut juxta parietem ipſius cloacam habeamus. Unde ſimul intelligitur, quid ſit *Servitus ſterquilinii habendi*. *Iter* eſt ſervitus, qua pati cogimur, ut homo per prædium noſtrum eat ad ſuum ipſius prædii cauſa: *ire* autem in Jure dicitur etiam, qui alienis pedibus incedit, veluti ſi eques eat, aut lectica portatur. *Actus* eſt ſervitus, qua quis pati cogitur, ut alterius prædii dominus jumentum, vel vehiculum agat per prædium ipſius ad ſuum, isque vel *plenus*, ſi etiam jumenta vehiculo juncta agere licet; *minus plenus*, ſi ſaltem pecora & armenta, non vero jumenta vehiculo juncta. *Via* ſervitus eſt, qua quis pati debet, ut per prædium ipſius non modo eas & agas, verum etiam ad prædium tuum vehas, ducas, feras atque trahas, quæ-

cunque ad prædii tui utilitatem faciunt. *Aquæ hauſtus* eſt ſervitus, qua quis pati cogitur ut alius ex puteo ſuo aliove loco ipſius ad fundi ſui neceſſitatem hauriat aquam: *Aquæ ductus* autem, qua pati cogitur, ut quis per fundum ſuum ducat aquam ad utilitatem fundi ipſius quocunque modo, & *ſervitus aquæ educendæ*, qua pati cogimur, ut quis aquam ſuperfluam, vel inutilem ex fundo ſuo educat per noſtrum. *Pecoris ad aquam appulſus* eſt ſervitus, qua pati cogimur, ut pecora alieni prædii aquandi cauſa appelluntur ad fontem, vel etiam aquam noſtram: *Jus* vero *paſcendi* ſervitus, qua pati cogimur, ut quis pecora prædii ſui paſcat in prædio noſtro. *Jus calcis coquendæ* ſervitus eſt; qua pati cogimur, ut quis calcem coquat in fundo noſtro ad commoditatem prædii ſui Quid vero ſit *Jus arenæ fodiendæ*, *lapides cædendi*, *colligendi ramos aridos*, *legendi glandes*, *venandi*, ex ipſis nominibus intelligitur. Aſt *Jus pedamenta fumendi* ſervitus eſt, qua pati cogimur, ut quis ex ſylva noſtra ſumat adminicula arborum, vel vitium, ac perticas lupulum vel fabas excipientes;

entes; *Jus* vero *lignandi* ſervitus, qua pati cogimur, ut ligna ad certum uſum cædat in ſylva noſtra ad utilitatem prædii ſui. De his omnibus intelligitur, *ea conceſſa eſſe prædio dominanti, ſine quibus jus ſuum exercere nequit*, cum alias ſervitus foret inutilis, & *jus prædii dominantis lege conſtitutioni adjecta omni poſſibili modo ampliari & reſtringi poſſe* (§. 710.).

§. 713.

Quæ de ſervitutibus realibus modo dicta ſunt, valent etiam de perſonalibus. Eminet inter has *Uſusfructus*, quæ eſt ſervitus perſonalis, qua dominus pati cogitur, ut alius re ſua utatur fruatur, ſalva ſubſtantia. Qui uſum fructum habet, *Uſufructuarius*, ſubinde etiam *Fructuarius* dicitur. *Proprietas* itaque *manet apud dominum*, conſequenter *quicquid vi proprietatis dominus facere poteſt, id uſufructuario non licet.* Quamobrem *rem, quæ uſumfructum debet, non alienare* (§. 257.), *non immutare* (§. 256.), *non oppignorare* (§. 700.), *neque eidem ſervitutem imponere poteſt* (§. 710.), *aſt de uſufructu*, cum ſit jus ipſi proprium, *De uſufructu.*

pro lubitu disponere licet (§. 195. 206.). Patet etiam, quod *re aliter uti nequeas, quam sicuti est*, & non minus manifestum est, *usumfructum constitui posse in omnibus rebus, mobilibus ac immobilibus, etiam incorporalibus, quibus uti frui datur, ut ipsæ integræ supersint, eaque lege, quæ placuerit constituenti* (§. 314.).

§. 714.

De rebus dubiis, an sint in usufructu comprehensi.

Quia *metalla & mineralia* non brevi quodam temporis spatio renascuntur, non tam fructus fundi censentur, quam ad substantiam potius ejus pertinent, ac ideo *ad usumfructum non pertinent* (§. 713). *Idem intelligitur* ob rationem eandem de *arboribus annosis, quarum, si quos edunt fructus in usufructu sunt* (§. *cit.*). Enimvero quia *sylva cædua*, quæ succisa ex stirpibus & radicibus brevi quodam annorum numero renascitur, & cujus usus in sola succisione consistit, eadem *in usufructu est, ad eum* scilicet *modum, quo fecerat usumfructum concedens, seu quem consuetudo probat, ligna succidere potest usufructuarius.* Quamobrem etiam, *si moris sit, ut in sylva non cædua stipites certo quotannis numero excidantur, eodem numero*

mero excidere poteſt, conſequenter *arbores viventorum dejectæ domini ſunt, non uſufructuarii, qui eas, ſi dominus velit, in compenſationem cædendarum accipere tenetur*, cum dominus ſic diſponat de ſubſtantia ſylvæ, ne ſcilicet deterioretur, ſalvo jure uſufructuarii.

§. 715.

Quænam uſufructu finito adhuc ſint fructuarii.

Cum finito uſufructu res, quæ in eodem fuit, reſtituenda ſit a fructuario (§. 713.); *ſi uſusfructus in grege conſtituitur, in locum pecudum demortuarum, vel alienatarum alia capita ſubſtituere debet fructuarius.* Cumque *finito uſufructu* ceſſet jus percipiendi fructus fructuarii, *fructus tum pendentes domini, ſeu proprietarii ſunt.* Aſt quoniam *fructus induſtriales* non minus fructus induſtriæ ſint, quam fundi (§. 226.), *finito uſufructu pro rata communes ſunt, quantum ſcilicet valet uſus fundi & cultura atque cura fructuarii.* Similiter quoniam *reditus propter uſum, qui continuo percipitur, ſolvendi* tempori proportionales ſunt, *uſufructuante terminum ſolutionis finito pro rata temporis inter proprietarium & uſufructuarium dividendi.* Enimvero *reditus, qui præſtan-*

tur

tur ratione juris in re, veluti decimæ, cum assimilentur ante terminum solutionis fructibus pendentibus, *proprietarii sunt.*

§. 716.

Ad quemnam casus pertineat.

Cum fructus usufructuarii sint, res vero, quæ est in usufructu, proprietarii (§. 713.); *si damnum in fructibus contingit, ad usufructuarium pertinet, si in re, ad proprietarium.*

§. 717.

De oneribus & impensis.

Ob eandem rationem *usufructuarius solvere tenetur omnia onera sive ordinaria, sive extraordinaria, ratione fructuum & redituum præstanda, & facere impensas, sine quibus esse & fructus percipi nequeunt: quodsi vero onera extraordinaria exsuperant fructus*, cum ratione rei impolita intelligantur, non solorum fructuum, *quod ultra eos impenditur, a proprietario præstandum.* Nimirum quod solus facere deberet proprietarius, si pleno jure esset dominus, id ab usufructuario & domino una faciendum.

§. 718.

Quando ususfructus finiatur.

Cum *ususfructus* jus personale sit (§. 713.); *morte usufructuarii extingvitur.* (§. 400.)

400.). *Extingvitur* etiam, *ſi eum fructuarius remittat*, cumque rei non amplius exiſtentis nullus ſit uſus atque fructus, *interitu* quoque *rei;* denique *& tempore præſtituto elapſo, ſi temporarius fuerit* (§ 317.). Hinc ſequitur, ut, *ſi domo vetuſtate collapſa, vel incendio conflagrata, nova extruatur, fructuarius in ea uſumfructum non habeat.*

§. 719.

De quaſi uſufructu.

Quaſi uſusfructus dicitur ſervitus perſonalis, qua quis pati cogitur, ut alius re ſua, quæ uſu conſumitur, utatur fruatur, ita ut finito quaſi uſufructu vel rem in genere, vel ejus æſtimationem reſtituat. Quoniam dominium rei in quaſi uſufructuarium transferendum (§. 195. 198.); *ſi caſus in re quaſi fructuaria contingit, ad quaſi fructuarium is pertinet.*

§. 720.

De cautione præſtanda.

Cum in ſecuritatem debiti fidejuſſio (§. 569.) & oppignoratio ad quemlibet actum obligatorium accedere poſſit (§. 697.); *ſi mutuendum ſit, ne quaſi uſufructu finito rem quaſi ufufructuariam reſtituere poſſit, vel ne fructuarius ea præſtare queat, ad quæ finito*

uſu-

uſufructu proprietario tenetur, uterque proprietario vel quaſi per fidejuſſores, aut hypotheca cavere tenetur. Enimvero *ſi cavere non poſſit*, quia neutri invito jus ſuum auferri poteſt (§. 100.), *res uſufructuaria vel quaſi pro certa pecunia fructuario vel quaſi præſtanda, vel proprietario, ſi ipſe velit, vel tertio committi debet.*

§. 721.

De uſu. *Uſus* eſt ſervitus perſonalis, qua quis pati cogitur, ut alius re ſua, ſive ea fructifera fuerit, ſive minus, utatur ſalva ſubſtantia. Dicitur nimirum *Re uti* in ſignificatu juris Romani, qui ex ea percipit ea commda & emolumenta, quibus ipſe cum ſuis indiget ad vitæ neceſſitatem & commoditatem. Is, cui uſus conſtituitur, *Uſuarius* appellatur. Enimvero cum uſus iſte certus eſſe debeat, jus autem uſuario competens æſtimandum ſit ex conſtituentis voluntate (§ 314.); *naturaliter conſtituens uſum determinare debet, qualis eſſe debeat.* Dicitur autem *uſus plenus*, quo ex re aliena capere licet, quicquid ad quotidianam vitæ neceſſitatem ac com-

commoditatem requiritur: aſt *minus plenus*, quo certa quædam pars emolumentorum ex re percipiendorum uſuario conceditur ad ſublevandam vitæ neceſſitatem: *uſus* itaque *plenus æſtimatur ex indigentia uſurarii.* Quamobrem cum uſus plenus per ſe indeterminatus ſit, uſus autem minus plenus determinatus; *minus plenus in alium transferri poteſt, ſed non plenus.* Cumque uſuario ſaltem competat jus ſumendi ex fructibus, quantum indigentiæ ſuæ ſufficit, dominus vero habeat jus fruendi; *uſuarius agrum colere non tenetur, ſed dominus.* Quodſi *tamen uſus ſine impenſis obtineri nequit*, veluti ſi boum uſus ad arandum conceſſus, cum talis conceſſus intelligatur, qualis eſſe poteſt, *impenſæ ad uſuarium pertinent*, veluti pabulum bobus præbendum. Ceterum ex definitionum collatione patet, *non repugnare, ut in una eademque re uni uſus, alteri uſusfructus conſtituatur.*

§. 722.

Quaſi uſus dicitur, qui conſtituitur in re conſumtibili, quæ cum in ſpecie reſtitui non poſſit, finito quaſi uſu in genere *De quaſi uſu.*

nere reſtituenda, veluti ſi tibi uſus pecuniæ concedatur, quam vel ipſe in rem tuam vertere, vel ſub uſuris aliis credere potes.

§. 723.

De habitatione. Denique *Habitatio* eſt ſervitus perſonalis, qua dominus pati cogitur, ut alius in ædibus ſuis ſive integris, ſive in aliqua earum parte habitet. Cui ſervitus hæc conſtituitur, *Habitator* dicitur. Cum habitatio diſtingvatur ab uſufructu ædium, *habitator ædes, aut partem ſibi conceſſam ſolus inhabitare debet, non vero hanc, vel illam partem alii pro certa penſione locare poteſt.* Et quonam jus habitandi proprietario ademtum & in habitatorem translatum; *ſi habitator ædibus integris uti non poſſit, non tamen dominus partibus vacuis ipſe uti, aut frui poteſt.* Ceterum cum jus habitatoris metiendum ſit ex voluntate conſtituentis (§. 314.); *naturaliter habitatio ita concedi poteſt, ut habitator jus ſuum alii pro certa penſione locare & hanc percipere.*

poſſit.

CAP.

CAPUT XVI.

De dominio utili, ac inprimis Feudo.

§. 724.

De dominio utili in genere.

Dominium utile dicitur, in quo jus utendi fruendi prorſus liberum, proprietas vero aliquo modo reſtricta eſt ad alium. Qui dominium utile habet, *Dominus utilis* appellatur. *Dominium* vero *directum* dicitur pars proprietatis, quæ per ejus reſtrictionem domino utili ademta ad alium pertinet. Et qui dominium directum habet, *Dominus directus* vocatur. Quoniam proprietas jus alienandi & fundum immutandi continet (§. 198. 256. 257.); *naturaliter proprietas reſtringi poteſt aut quoad jus alienandi; aut quoad jus rem immutandi; aut quoad utrumque*, conſequenter *ſi jus alienandi reſtringitur, aut dominus utilis per ſe prorſus nequit; aut nonniſi certa lege rem alienare poteſt.* Per ſe autem patet, *dominum utilem ſolum omnem ex re capere utilitatem.* Ceterum quoniam dominium originarium plenum eſt (§. 195. 198.); *dominium utile*, vel *directum originarie acquiri nequit niſi pactione ab eo;*

qui plenum habet (§. 314. 438.), *& concedens legem adjicere poteſt, quam voluerit* (§. 314.). In conceſſione dominii utilis duo inprimis ſpectanda ſunt, nimirum lex, ſeu conditio, ſub qua id conceditur, & lex, ſub qua proprietas reſtringitur.

§. 725.

Emphyteuſis quid ſit.

Emphyteuſis eſt dominium utile in re immobili ſub conditione certæ penſionis annuæ in recognitionem dominii directi præſtandæ conceſſum, cum proprietate certa lege reſtricta. *Res*, in qua emphyteuſis conſtituta, dicitur *emphyteutica*, vel *bonum emphyteuticarium*; qui emphyteuſin in re habet, *Emphyteuta*; is vero, a quo emphyteuſin habet, *Dominus emphyteuſeos*. Penſio, quæ in recognitionem dominii directi ſolvitur, *Canon* appellatur, vel etiam *Canon emphyteuticus*, & *contractus emphyteuticus*, quo emphyteuſis conſtituitur & acquiritur.

§. 726.

De canone emphyteutico.

Quoniam canon datur in recognitionem dominii directi (§. 725.), conſequenter ejus ſolutio tantummodo pro-

probare debet emphyteutam dominium directum in re emphyteutica agnoſcere; *quantitas canonis utilitati ex re emphyteutica percipiendæ proportionanda non eſt*, conſequenter deficiente ratione determinationis intrinſeca *mutuo conſenſu emphyteutæ ac domini in contractu emphyteutico determinandus*, quo cum ſit ſtandum (§. 438.), *ob meliorationem, ſeu redituum incrementum, aut ipſius exiguitatem augeri minime debet, idemque conſiſtere poteſt tam in pecunia, quam rebus quibuscunque*, prouti ſcilicet conventum fuit. Cum emphyteuſis contractu nitatur (§. 725.); *emphyteuta obligatur ad canonem quotannis ſolvendum* (§. 514.), *& domino competit jus eum exigendi* (§. 80.), conſequenter *ob ſolutionem neglectam, vel detrectatam emphyteuſis non amittitur, niſi expreſſe ita fuerit conventum* (§. 667.). Similiter quia *canon* non datur pro utilitate, quæ ex re percipitur, *ſolvendus is eſt, etiamſi eo anno parum aut nihil ex re emphyteuticaria perceperit utilitatem, niſi de remittendo aut minuendo certo caſu canone expreſſe fuerit conventum* (§. *cit.*). Quoniam jus exigendi canonem domino competit vi dominii directi, cujus re-

cognoſcendi cauſa datur (§. 725.), conſequenter jus in re eſt (§. 334.); *dominus emphyteuſeos canonem ab emphyteuta non ſolutum a quocunque poſſeſſore exigere poteſt.*

§. 727.

De contractu emphyteutico.

Cum a ſola voluntate domini emphytheuſin conſtituentis dependeat, qua lege dominium utile in eum transferre velit (§. 314.), *in contractu emphyteutico cum primo acquirente inito*, quo omnis emphyteuſis nititur (§. 725.), *definiendum, quomodo proprietas reſtricta eſſe debeat, tum quoad alienationem, tum quoad immutationem rei emphyteuticariæ* (§. 256. 257.), *& ſingulæ, quæ per naturam emphyteuſeos determinata non ſunt*, adeoque non uno modo determinari poſſunt, *determinanda.* Unde conſequitur, *ut jus omne tam domini, quam emphyteutæ metiendum ſit ex contractu cum primo acquirente inito.* Quoniam re emphyteutica alienata novus emphyteuta dominum emphyteuſeos pro domino recognoſcere tenetur; *contractus emphyteuticus cum novo emphyteuta renovandus.* Etſi *idem valeat, ſi dominium directum alienetur,*

quo-

quoniam tamen emphyteuta ſe expreſſe obligare poteſt, quod non modo dominum præſentem, verum etiam alium quemcunque ſucceſſorem legitimum pro domino ſuperiori recognoſcere velit, *ſi ad hoc ſe obligavit emphyteuta, ut quemlibet legitimum ſucceſſorem domini præſentis pro domino ſuperiori recognoſcere velit, renovatione contractus opus non eſt.*

§. 728.

Laudemium eſt honorarium, quod pro renovatione contractus emphyteutici domino directo ſolvendum. *Conſiſtit* igitur *in pecunia* (§. 525.) & *in contractu emphyteutico determinanda ejus quantitas & definiendum, utrum tantummodo ſolvendum ſit emphyteuta mutato, an vero etiam mutato domino.* Patet autem, ut ante de canone (§. 726.), *jus exigendi laudemium eſſe jus in re*, utpote deſcendens ex dominio directo, jure utique in re (§. 334.), ne id ſit prorſus inutile. *De laudemio.*

§. 729.

Quoniam jus emphyteuticum ex contractu emphyteutico definiendum (§. 727.); *Quando emphyteuſis finitatur.*

(§. 727.); *ſi emphyteuſis pro certis perſonis conceditur, his omnibus extinctis & ipſa extingvitur; ſi ad certum vero tempus conceſſa, tempore elapſo, vel etiam ſi emphyteuta in gratiam domini, vel dominus in gratiam emphyteutæ remittit emphyteuſin* (§. 337. 342.). Per ſe autem patet, *re emphyteuticaria pereunte emphyteuſin extingvi.* Enimvero *ſi dominus emphyteuſeos moritur ſine ſucceſſore*, cum dominium directum pertineat ad bona ejus (§ 207.), *naturaliter fit nullius*, conſequenter occupabile (§. 210.), ac propterea *emphyteuſis non extingvitur.*

§. 730.

Quid ſit emphyteuſi finita.

Quando emphyteuſis conſtituitur, dominium utile a directo ſeparatur vel ad certum tempus, vel quamdiu fuerint ſucceſſores legitimi, prouti in contractu emphyteutico definitum (§. 727.). Quamobrem non alia mens eſſe intelligitur conſtituentis, quam ut tempore elapſo, vel ſucceſſore legitimo deficiente, dominium utile cum directo iterum eſſe debeat conjunctum, conſequenter *emphyteuſi finita, dominium uti-*

utile redit ad dominum emphyteuſeos, ac ideo is ſit pleno jure dominus.

§. 731.

De emphyteuticatione & ſubemphyteuticatione.

Emphyteuticatio vocatur conſtitutio emphyteuſeos in re adhuc libera ab emphyteuſi: aſt *Subemphyteuticatio* appellatur conſtitutio emphyteuſeos in re, in qua emphyteuſin habet conſtituens. Tumque emphyteuſis in emphyteuſi conſtituta dicitur *Subemphyteuſis.* Cum de dominio utili, tanquam re incorporali ſibi propria, emphyteuta pro lubitu diſponere poſſit (§. 195.), ſed ſalvo jure domini emphyteuſeos (§. 86.) & contractu emphyteutico (§. 727.); *ſubemphyteuticatio, ſalvo jure domini emphyteuſeos & contractu emphyteutico facta, licita, ſed ea in emphyteuticatione nihil immutatur, & emphyteuſi quomodocunque finita ſubemphyteuſis perimitur*, conſequenter *emphyteuta jure emphyteuticario integro fruitur.* Cum ſubemphyteutæ jus ab emphyteuta adimi nequeat (§. 100.), ſalvum tamen manere debeat jus domini, *per demonſtrata; quando emphyteuta emphyteuſin in alium transfert, vel transmittit,*

jus ſuum, quod ex contractu ſubemphyteutico ipſi quæſitum, transfert, vel transmittit, reſpectu domini autem ipſa emphyteuſis translata, vel transmitti intelligitur.

§. 732.

De jure libellario.

Contractus libellarius dicitur, quo dominus alteri rem ſuam certo pretio interveniente ea lege dat, ut quotannis certum canonem ſolvat, ac ſtato tempore, poſſeſſore licet non mutato contractum certo pretio vel arbitrario numerato renovet. *Jus* ex eo contractu acquiſitum *libellarium* vocatur. *In contractu* igitur *libellario pretium, quod pro re ſolvitur, imminui debet pro ratione canonis ac pretii in renovatione contractus ſtato tempore ſolvendi.* Quoniam ſolutio canonis & pretii pro renovando contractu inhæret ipſi rei libellariæ; *dominus juris libellarii jus in re libellaria habet* (§. 334.), conſequenter *ſi canon & pretium non fuerit ſolutum, a quolibet ſucceſſore ſolvi debet.* Enimvero quia ſolutio iſta ſaltem onus eſt emtioni rei adjectum (§. 409.); *qui rem ex contractu libellario habet, pleno jure dominus eſt*, conſequenter *eandem pro lubitu alienare &*

immu-

immutare poteſt ſine conſenſu domini juris libellarii (§. 256. 257.).

§. 733.

Jus cenſiticum eſt jus annui reditus ex re aliena immobili recipiendi: ipſe autem reditus *Cenſus* vocatur, qui *reſervativus* appellatur, ſi dominus rem vendens cenſum in eadem ſibi reſervat, & *conſtitutus*, quando quis eum ſibi emit, aut donatum accipit. Patet autem, *jus cenſiticum eſſe jus in re* (§. 334.). Res, ex qua cenſus præſtanda, *Bonum cenſiticum*, qui cenſum ſolvit, *cenſualis*, & qui accipit *cenſus dominus* vocatur, *contractus* autem, quo de cenſu convenitur, *cenſualis*. Cenſus cum ſaltem onus ſit (§ 409.); *cenſualis pleno jure dominus eſt. Cenſus conſiſtere poteſt in pecunia, vel in re quacunque alia corporali mobili*, prouti nimirum de eo convenitur. *Quodſi cenſus liberaliter conſtituitur, vel in re donata reſervatur quantitas voluntate conſtituentis definitur* (§. 314.); *ſi* vero *ematur, intra limites uſurarum licitarum contineri, vel utilitati ex re percipiendæ proportionari debet in ratione pretii, quod ſolvitur, ad pretium verum rei; ſi* denique *in re ven-* *De Jure cenſitico.*

dita reſervatur, ejus pretium a pretio rei detrahendum. Cum *dominus cenſus jus cenſiticum* remittere poſſit (§. 342.), *ſi remittat, ſive gratis, ſive pro certo pretio,* quia tunc extinguitur (§. 337.), *bonum cenſiticum ſit liberum.*

§. 734.

De jure ſuperficiario.

Jus Superficiei, ſeu ſuperficiarium dicitur jus habendi ſuo ſumtu ſuperficiem, veluti ædificium in ſolo alterius. Qui jus ſuperficiei habet *Superficiarius*; qui dominium fundi *Dominus fundi* audit. Penſio annua, quam ſuperficiarius domino fundi pro hujus uſu ſolvit, *ſolarium* vocatur: *contractus* autem *ſuperficiarius*, quo de jure ſuperficiario, quod conſtituitur, inter ſe conveniunt ſuperficiarius & dominus fundi, & *ex hoc metiendum eſt jus ſuperficiarii & domini fundi* (§. 314. 438.). Cum donator donationi & venditor venditioni rei ſuæ adjicere poſſit legem, quam voluerit (§. 314.); *ædes* quoque *jam extructæ donari ac vendi poſſunt ea lege, ut dominium in ſolo retineat donator & venditor,* atque ita *in ædibus jam extructis conſtituitur jus ſuperficiarium.* Enimvero ſive ædes

ſuper-

ſuperficiariæ ſumtu ſuperficiarii extruantur, ſive jam extructæ & quocunque titulo juſto acceptæ habeantur in ſolo alterius; ſuperficiarius ſuperficiei, dominus ſoli autem ſoli pleno jure dominus eſt. Et quia jus ſuperficiei non perit, etiamſi *ædes* collabantur, vel conflagrent; *ſi caſu quodam intereant, novas extruere licet.* Cumque domino ſoli nullum jus competat in ſuperficie (§. 195.); *ſolutio ſolarii non eſt jus in re* (§. 334.), *nec dominus ſoli pro eo ſuperficiem ſibi obligatam habet, niſi in contractu ſuperficiario hypotheca in eodem ipſi expreſſe fuerit conſtituta* (§. 697.). Similiter quia nemini jus ſuum auferri poteſt (§. 100.); *ædes ſuperficiariæ alienantur cum juri ſuperficiario, & fundus ſalvo jure ſuperficiarii & cum jure adverſus ſuperficiarium.* Quoniam jus ſuperficiarii metiendum eſt ex contractu; *dominium* quoque *ſaltem utile concedi poteſt in ædibus ſuperficiariis ad certum tempus, vel pro certis perſonis, tumque jus ſuperficiarium æmulatur emphyteuticarium* (§. 725.). Atque hic caſus eſt juris Romani. Ex ipſa definitione patet, *jus ſuperficiarium naturaliter extendi ad alias ſuperficies, quam*

ædes,

ædes, veluti *ad habendum hortum*, *vineam*, *ſylvam*, *piſcinam*, immo *arborem in ſolo alieno*, cum conceſſio iſtiusmodi in notione dominii contineatur (§. 195.), unde realitas definitionis pendet.

§. 735.

Fidelitas quid ſit.

Fidelitas appellari ſolet promptitudo præſtandi quævis officia humanitatis, ea præſertim, quibus damna quævis avertuntur ac commoda promoventur, & ſi qua ſpecialiter conventa fuerint.

§. 736.

De feudo.

Feudum dicitur dominium utile in re ſua alteri a domino conceſſum ſub conditione fidelitatis mutuæ. Quamobrem cum dominium plenum contineat & utile, & directum; *in conſtitutione feudi dominium plenum in utile ac directum inter duas perſonas dividitur.* Res *infeudari* dicitur, in qua feudum conſtituitur, & ipſa *Res feudalis* vocatur, in qua feudum conſtitutum eſt, & in ejus oppoſitione *Allodium* ſignificat univerſa, quæ infeudata non ſunt. Qui dominium directum in re feudali habet, *Dominus feudi*; qui utile, *Vaſallus* appellatur.

Con-

Contractus feudalis eſt, quo de feudo, quod conſtituitur, inter ſe conveniunt dominus feudi & vaſallus, ſeu quo feudum conſtituitur & acquiritur. Ex *contractu* itaque *feudali metiendum eſt jus domini feudi & vaſalli* (§. 314. 438.).

§. 737.

De ſubſtantialibus, naturalibus & accidentalibus feudi.

Subſtantialia feudi dicuntur determinationes eſſentiales, per quas feudum concipitur in genere, conſequenter ea *a nullo feudo abeſſe poſſunt*, ac propterea *reſpectu vaſalli ſunt dominium utile in re feudali & fidelitas domino directo præſtanda, reſpectu domini feudi dominium directum & fidelitas vaſallo præſtanda* (§. 736.). *Naturalia feudi* dicuntur determinationes eſſentiales, quæ conſtituunt differentiam ſpecificam feudi communiter autoritate legis vel moribus recepti, veluti ut promiſſio fidelitatis ſit jurata: *Accidentalia* vero determinationes eſſentiales, quæ conſtituunt differentias ſpecificas ſpecierum feudorum a ſpecie juris autoritate, vel moribus communiter recepta diverſorum, veluti obligatio vaſalli ad officia inſolita. Unde patet, diſtinctionem inter naturalia & acci-

dentalia feudi nullum habere uſum in Jure naturæ. Naturaliter enim valent ea, de quibus in contractu feudali conventum (§. 736.). Nimirum quia naturalia & accidentalia per ſubſtantialia non determinantur, conſequenter ex hisce demonſtrari nequeunt; *quando feudum conſtituitur, a domini rei infeudandæ voluntate dependet, quænam ſubſtantialibus ſuperaddi velit* (§. 314.), *in contractu feudali* ideo *definienda.*

§. 738.

De feudo dato & oblato.

Feudum datum vocatur, quando dominus alteri conſtituit feudum in re ſua: *feudum* vero *oblatum*, quando danti conſtituitur in re data.

§. 739.

De modis feudum conſtituendi.

Quia modus conſtituendi feudum a voluntate domini rei infeudandæ dependet (§. 737.); ideo *conſtitui poteſt vel ad certum tempus, vel in perpetuum, ſive ſimpliciter, ſive determinative, nominatis perſonis, ad quas transmitti queat, & de certis præſtationibus vaſalli*, veluti ſervitiis militaribus, *ac domini conveniri poteſt. Quodſi* vero ita *conveniatur, ut canon certus præſtetur, cum emphyteuſi miſcetur* (§. 725.).

725.). Quæ vaſallus domino ex contractu feudali præſtare tenetur, *ſervitia feudalia* appellantur, qualia inprimis ſunt militaria. Hinc *Feudum francum* eſt, ſi vaſallus ad nulla ſervitia præſtanda domino obligatur; *ligium*, ſi ſervitia militaria præſtare tenetur adverſus omnes; *non ligium*, ſi quidam excipiuntur. Et juri naturæ convenienter *Feudum maſculinum* vocatur, quod pro ſolis maſculis conſtitutum, ita ut ex lege contractus in fœminam nunquam deferri poſſit; *fœmineum*, quod pro ſolis fœminis conſtitutum; *mixtum*, quod pro utrisque ſimul. Similiter *Feudum oppignoratitium* appellatur, quando dominus, cui pecunia creditur, loco pignoris feudum in re ſua conſtituit.

§. 740.

De rebus, quæ infeudari poſſunt, ubi de feudo caveæ, ſoldatæ, pecuniæ & quaſi feudo.

Quoniam in re, quæ uſu non conſumitur, dominium directum ab utili ſeparabile (§. 724.); *res quæ libet, quæ uſu non conſumitur, infeudari poteſt, etiam incorporalis* (§. 736.), conſequenter *etiam jus percipiendi proventus metallicos, immo etiam jus utendi certa vini vel frumenti portione ex cella, horreo aut penuario*

rio domini ad dies vitæ præſtanda. Dicitur autem *Feudum de cavena*, quod ità conſtituitur, ut alicui ex cella domini certa vini, vel ex horreo aut penuario ejus certa frumenti quantitas ad dies vitæ præſtetur. Immo facile patet, *naturaliter feudum de cavena extendi poſſe ad res alias conſumtibiles*; veluti ut præſtetur certa portio piſcium ex piſcina domini, vel lignorum ex ſylvâ; vel ferarum in ſylvâ capiendarum. Differt autem a feudo de cavena *feudum ſoldatæ*, quo ex gratia alicui certa pecunia, vinum, vel annona, aut res quæcunque alia conſumtibilis præſtatur; quod in eodem res conventa vaſallo præſtanda, ſive rerum iſtiusmodi copia domino ſit, ſive iisdem careat, ut eas aliunde comparare neceſſe habeat; cum in feudo de cavena præſtatio reſtringatur ad ea, quæ dominus habet, & in illo eadem reſtringatur ad perſonam conſtituentis, in hoc vero etiam transeat ad ſucceſſores. Ita quoque *Feudum habitationis* dicitur, quando jus habitandi in domini ædibus alicui ad dies vitæ conceditur. Tenendum vero in genere eſt, *res conſumtibiles & pecuniam*

cuniam fieri quaſi inconſumtibiles, quatenus per fidejuſſores, aut hypothecam cavetur, ut ſemper reſtitui poſſit, ſi reſtitutione opus ſit, tum enim perinde eſt, ac ſi ea uteremur frueremur ſalva ſubſtantia, conſequenter *easdem fieri hoc modo ad infeudandum aptas*, quatenus ſcilicet in quaſi adhuc extantibus dominium directum ſubſiſtere poteſt. Dicitur autem *Quaſifeudum*, quod conſtituitur in re per ſe ad infeudandum minus apta, ſed quæ ad infeudandum apta efficitur arte. Unde *Feudum pecuniæ*, quod conſtituitur in pecunia, *eſt quaſi feudum.* Ceterum *pecunia, in qua feudum conſtitutum, feudalis eſt* (§. 736.); *in qua nullum conſtitutum, allodialis* (§. *cit.*), conſequenter *pecunia, qua feudum venditum eſt, feudalis non eſt, ſed allodialis.* Et eodem modo patet, cum res, quæ pro feudo datur, æquipolleat pecuniæ, quæ pro eodem datur, *ſi res feudalis cum allodiali permutatur, allodialem minime fieri feudalem.*

§. 741.

Cum qui dominium utile habet præter jus utendi & fruendi integrum etiam partem proprietatis habeat (§. *De ſubinfeudatione.*

724.), quam aliis adhuc modis reſtringi poſſe per ſe patet; *qui dominium utile habet in re eam alteri in feudum dare poteſt* (§. 736.), *ſalvo tamen jure domini directi* (§. 100.) conſequenter *ſalvo jure domini directi in bonis emphyteuticis & rebus feudalibus feudum conſtitui poteſt.* Feudum in re feudali conſtitutum alteri dicitur *Subfeudum* & res feudalis *ſubinfeudari*, quando feudum in eadem conſtituitur: vaſallus vero, cui res feudalis in feudum datur *Subvaſallus*, vulgo *Subinfeudatus*; vaſallus denique ſubinfeudans *dominus ſubfeudi*, & contractus, quo de ſubfeudo convenitur, *Contractus ſubvaſalli, ex quo* itaque *jus ſubvaſalli & domini ſubfeudi metiendum* (§. 736.). Cumque ſubinfeudatio tota pendeat a ſubinfeudantis voluntate (§. 314.), *in contractu ſubfeudali ſubſtantialibus ſuperaddere licet determinationes, quæ in feudali non continentur, ſalvo tamen jure domini feudi ſuperaddi poſſunt*, conſequenter *quæ contractui feudali non adverſantur* (§. 736.). Et quia ſubinfeudatio intactum relinquit jus *domini feudi*; ejus *conſenſus ad ſubinfeudationem non requiritur.* Ceterum per ſe porro patet, *ſi quis rerum univer-*

universitatem sibi infeudatam habet, eum pro lubitu rem unam atque alteram uni vel pluribus subinfeudare posse. Denique hoc etiam satis liquet, *subinfeudatione non totum dominium utile in subvasallum transferri, sed partem quandam proprietatis remanere apud vasallum, & jus subvasalli non augeri, imminui tamen posse,* immo *subinfeudationem fieri posse tam gratis, quam pro certo pretio.*

§. 742.

Cujusnam sit periculum fructuum.

Cum vasalli & subvasalli sint fructus omnes (§. 736. 741.); *periculum omne fructuum ad vasallum & subvasallum spectat.*

§. 743.

De successore feudali & immutatione rei feudalis.

Successor feudalis dicitur is, ad quem vi legis constitutionis mortuo vasallo feudum devolvitur. *Successore* igitur *deficiente, res, quæ fuerat feudalis, pleno jure domini est,* consequenter *etiam subfeudum extinguitur* (§. 741.). Quamobrem cum *vasallus* nihil facere possit, quod est contra jus domini *vel successorum* (§. 86.); *rem feudalem deteriorare nequit, nec servitutem eidem* ideo *imponere* (§. 708.), consequenter *dominus feudi*

& ſucceſſor pati non debet, ut deterioretur. Ex adverſo autem, quia *nec dominus feudi* contra jus vaſalli quid facere poteſt (§. 86.); nec is *de ſubſtantia rei feudalis ita diſponere poteſt, ut jus utendi fruendi vel diminuatur, vel quoad exercitium quomodocunque impediatur, nec* ideo *rei feudali ſervitutem imponere* (§. 708.). Cum vero nihil committatur contra jus domini, vel ſucceſſoris, *ſi vaſallus quamdiu feudum tenet, alteri in re feudali concedat jus, quale foret ſervitus* (§. 83.); *hoc facere poteſt*, conſequenter *ſi vaſallus rei feudali ſervitutem imponit ipſo facto, ea ſubſiſtit tanquam jus ſervitutis æmulum, quamdiu feudum tenet.* Et quoniam jus omne utendi fruendi vaſalli proprium eſt (§. 736.); *rem feudalem vaſallus meliorare* (§. 279.), *ac* propterea quoque *eidem ſervitutem acquirere poteſt* (§. 708.). Ex eadem ratione cum vaſallus ex re feudali omnem percipiat utilitatem tanquam ex re ſibi propria (§. *cit.*); *omnia* quoque *onera ferre debet.*

§. 744.

De apertura feudi. *Feudum aperiri* dicitur *domino*, ſi ſucceſſor feudalis deficit, ut ideo *apertura feudi*

feudi ſit vacuitas juris ſuccedendi in feudo. Et idem *aperturæ proximum* dicitur, ſi ſpes ſit fore, ut aperiatur, conſequenter ut brevi nullus extet ſucceſſor feudalis. Atque propterea *feudum aperturæ proximum*, cum alienatio foret contra jus domini (§. 83.), *in extraneum alienari nequit.*

§. 745.

In conſtitutione feudi dominium directum reſervatur domino feudi (§. 736.) & tanquam res incorporalis accenſetur bonis ejus ceteris (§. 207.). Quamobrem *niſi in contractu feudali expreſſe conveniatur de dominio directo, ſucceſſore in eodem deficiente, idem non acquirit vaſallus* (§. 318.), conſequenter *nec jus vaſalli in ſimili caſu ſubvaſallus* (§. 741.).

De ſucceſſore in dominio directo deficiente.

§. 746.

Quoniam ex contractu feudali vaſallus domino directo ſaltem ea præſtare obligatur, de quibus conventum (§. 438.), conſequenter *dominus eum ad præſtandum compellere* (§. 80.) *aut, ſi præſtatio non amplius integra ſit, ad præſtandum intereſſe adigere poſſet* (§. 415.), *niſi*

An feudum committi poſſit.

expreſſe fuerit conventum, quo in caſu committi debeat, cum tunc quod conventum valeat (§. 736.), *naturaliter ob facta, vel non facta contractui feudali repugnantia feudum non committitur.* Quoniam contractibus pœna adjici poteſt (§. 410.), *de factis* quoque *vel non factis, ob quæ feudum committi debeat, convenire poteſt* (§. *cit.*).

§. 747.

De obligatione feudali & felonia.

Obligatio feudalis dicitur, quæ ex contractu feudali oritur, & in mutua domini & vaſalli obligatione *Nexus feudalis* conſiſtit. *Obligatio* igitur *feudalis* & *nexus feudalis ex contractu feudali æſtimari debet.* Factum omne tam poſitivum, quam negativum obligationi feudali contrarium *Felonia* dicitur, *quæ* ideo *tot modis committi poteſt, quot ſunt obligationes feudales, non modo a vaſallo, verum etiam a domino, non tamen omnis ejusdem eſt gradus.* Quoniam naturaliter facto vel non facto contractui feudali contrario feudum non committitur; *juris naturalis non eſt, ut feudum committatur propter feloniam* (§. 746), *ut amitti poſſit, ex pacto venit.* Enimvero in hoc caſu

casu *felonia commissa remitti potest* (§. 342.), *tumque feudum non amittitur* (§. 337.). Cum nemini imputari possit factum alienum (§. 3.); *si vasallus ob feloniam feudum amittit, eodem mortuo, dominus id restituere tenetur ei, ad quem post mortem ipsius devolvitur*, consequenter *per feloniam feudum commissum non finitur.*

§. 748.

Feudum refutare dicitur vasallus, si significat domino, se id diutius habere nolle sive simpliciter, sive in favorem tertii. Unde in casu priori *domino;* in posteriori *tertio refutari* in specie dicitur. *Quando* itaque *domino refutatur feudam, jus suum remittit vasallus* (§. 337.); *quando autem tertio eidem jus suum cedit* (§. 338.). Cum quilibet jus suum remittere possit, si nihil committitur, quod est contra jus alterius (§. 342.); *feudum* quoque *domino vel invito refutari potest, quando refutatio non fit contra jus ipsius, si* autem *in præjudicium ejus vergat*, veluti ne vasallus servitia militaria, quibus dominus nunc indiget, præstare teneatur; vel eo animo, ut hostilia in eum securius moliri possit, *refutari ne-*

De feudi refutatione & revocatione.

quit. Aſt quoniam *nec refutatio fieri poteſt contra jus ſucceſſoris* (§. 86.); *ſi feudum domino, aut cognato remotiori, mortuo refutante, ſucceſſor feudum revocare poteſt.* Etenim *feudum revocari* dicitur, ſi quis jure compellitur ad rem feudalem reſtituendam, feudo in ipſum translato. Per eandem vero rationem patet, *feudum contra jus domini, vel eorum, ad quos id aliquando devolvi poteſt, alienatum,* conſequenter etiam *extraneo refutatum,* quippe quod alienatio eſt, *a domino, vel ſucceſſore revocari poſſe.* Ex ipſa autem definitionum collatione patet, *revocationem feudi eſſe feudi vindicationem* (§. 262.). Cum alienatio feudi non uno modo determinari poſſit; *arbitrii paciſcentium eſt, quomodo de ea convenire voluerint, & ſtandum eſt eo, quo conventum fuit* (§. 667.), *niſi jus alienandi per alia, quæ expreſſe conventa ſunt, tacite definiatur.*

CAPUT XVII.
Quomodo obligatio ex contractu tollatur.

§. 749.

Quid ſit obligationem tollere. *Obligatio tolli* dicitur, quando qui alteri obligatus erat ad dandum, vel

vel faciendum, eidem obligatus esse desinit. Et sublatio obligationis *Liberatio* vocatur. *lere & liberatio.*

§. 750.

Cum pacto dissoluto contrahentes liberentur ab obligatione, qua sibi invicem ex eodem tenebantur, eaque mutuo dissensu dissolvi possint (§. 444.); *quamprimum pactum, sive contractus mutuo dissensu dissolvitur*, vel etiam *contractus beneficus solo dissensu ejus, qui ex eo utilitatem solus percipit*, quia alterius non interest pactum adimpleri, *obligatio tollitur* (§. 749.), consequenter *jus acquisitum*, utpote inde pendens (§. 46.), *extingvitur*. *De liberatione per pacti dissolutionem.*

§. 751.

Solutio dicitur actualis perfecte debiti præstatio. *Per solationem* igitur *obligatio ex contractu tollitur* (§. 749.). Quoniam vero solutione præstatur, ad quod præstandum sumus obligati; *solvendum est præcise id, quod debetur, nec res alia pro alia solvi potest, nisi creditore*, qui jus suum remittere potest (§. 342.), *consentiente* (§. 337.). *Solvendum* quoque *præcise eo die & loco, quo debetur, nisi* ob *De liberatione per solutionem.*

rationem eandem *moram indulgere velit creditor* (§. 417.), *& res tota, quæ debetur, ſolvi debet*, conſequenter cum *ſolutio particularis* dicatur, ſi quod debetur non totum ſolvitur, ſed aliqua tantummodo pars, ſolutio vero partis alterius differatur in aliud tempus, *ſolutionem particularem non acceptare tenetur creditor.* Facile autem intelligitur, *ſi res debita ipſa ſolvi non poſſit, æſtimationem ejus eſſe præſtandam* (§. 271.) *& accipiendam* (§. 37.). Et cum dies, quo ſolvendum, debitoris gratia adjiciatur, ne ante eundem ad ſolvendum compelli poſſit, creditoris autem gratia, ne ante diem ſolvatur, idque tacite conventum intelligatur, ſi ex præſtatione appareat, intereſſe creditoris, ne ante diem ſolvatur; *quod in certum diem debetur, ante eundem invito etiam creditori ſolvi poteſt, ſi dies debitoris cauſa adjectus, non poteſt, ſi adjectus ſit creditoris cauſa, vel ex ipſa præſtatione appareat intereſſe creditoris, ne ante diem ſolvatur.* Enimvero *ſi debitor præſtet, quod intereſt creditoris, ne ante diem ſolvatur*, cum tunc ſolutione anticipata nil committatur, quod eſt contra jus creditoris (§. 83.), *creditor ſolutio-*

tionem ante diem acceptare tenetur. Et quoniam ſolutio ab arbitrio debitoris dependet, *ſi tempus ſolutionis arbitrio debitoris relictum, debitor ſemper ſolvere, ſed creditor ante ipſius mortem debitum exigere nequit.*

§. 752.

Interpellatio eſt actus, quo ex conventione ſignificatur, quod quis alteri ex contractu ultra iſtud tempus obligatus eſſe nolit. Vocari etiam ſolet a nonnullis *Reſignatio.* In ſpecies *debitorem interpellare* idem ſignificat, ac ſolutionem debiti ab eo petere. *Si quid* igitur *certo die debetur, naturaliter interpellatione opus non eſt; ſi* vero *ita fuerit conventum, ut præcedat ſolutionem interpellatio utrique permiſſa,* cum ſtandum ſit eo, quod conventum eſt (§. 438.), *debitor ante ſolvere nec debet, nec poteſt, nec* ex adverſo *creditor ante ad ſolvendum debitorem compellere poteſt, nec debitum accipere tenetur, quam interpellatio convento modo facta fuerit.* Enimvero *ſi ita conveniatur, ut creditori liceat debitum exigere, quocunque tempore voluerit,* cum debitor ſe non obligaverit ad non ſolvendum, ante-

De interpellatione.

antequam interpellatus fuerit, in hoc tamen tacite conſenſiſſe videatur, ne creditor ſolutionem cum incommodo ſuo accipere teneatur, *debitor non interappellatus ſolvere poteſt & creditor ſolutionem accipere tenetur, niſi juſtam habeat cauſam, cur accipere nolit, utique probandum.*

§. 753.

De oblatione debiti.

Oblatio debiti verbalis dicitur, ſi debitor creditori verbis tantummodo declarat, ſe eſſe ad ſolvendum paratum; *realis* autem, ſi res debita, quam ſolvere vult debitor, fuerit ipſa præſens, & quidem *realis nuda*, ſi ad oblationem nullus alius actus accedat, quæ *naturaliter verbali æquipollet*; aſt *ſolennis*, ſi res debita actu oblata, ſed a creditore non accepta obſignatur & deponitur. Cum oblatio realis ſolennis *in re immobili, aut quæ obſignari, vel commode deponi nequit*, locum minime habeat, *oblatio verbalis ſolenni æquipollet* (§. 37.). Et quoniam perinde eſt, ac ſi debitum fuiſſet ſolutum, ſi ſolutio ſolenniter offeratur (§. 751.); *ſolenni ſolutione obligatio debitoris tollitur* (§. *cit.*), conſequenter etiam

etiam *oblatione verbali rei immobilis, aut quæ obſignari, vel commode deponi nequit*, ac propterea *dominium transfertur in creditorem*, & ideo *omne periculum ipſius eſt* (§. 243.). Quia *creditor ſolutionem* accipere obligatur, *ſi* eam *accipere nolit, rem debitam in ædibus inviti relinquere & rem immobilem vacuam præſtare omnemque ejus curam abjicere periculo creditoris poteſt naturaliter.* Cumque debitor in mora non ſit, *ſi ſolutionem oblatam acceptare recuſet creditor* (§. 417.), *a mora liberatur*, ex adverſo autem *creditor in mora eſſe incipit.*

§. 754.

Acceptum ferre dicitur creditor, ſi ſufficienter declarat, ſe debitum acceptum habere, perinde ac ſi revera ſolutum fuiſſet. *Qui* igitur *acceptum fert, debitum & jus ſuum remittit* (§. 337.), conſequenter *per acceptilationem debitor liberatur & jus creditoris extingvitur* (§. *cit.* & §. 749.), atque *debitor ſolviſſe putatur.* Cum a creditoris voluntate dependeat, ut de jure ſuo pro arbitrio ſtatuat; *pars etiam debiti acceptilari poteſt, & acceptilatio fieri poteſt vel gratis, vel re* *De acceptilatione.*

qua-

quadam alia aut facto quasi in debitum imputato.

§. 755.

De pacto de non petendo.

Pactum de non petendo dicitur, quo inter debitorem ac creditorem ita convenitur, ne debitum sit solvendum. Cum *per pactum de non petendo* debitum remittatur (§. 337.); *debitor liberatur* (§. *cit.* & §. 749.). Unde & *Pactum liberatorium* appellatur. Pactum de non petendo iniri quoque posse de parte debiti, & fieri vel gratis, vel re quadam alia aut facto quasi in debitum imputato, patet ut ante de acceptilatione (§. 754.).

§. 756.

De compensatione.

Compensatio dicitur sublatio debiti unius per debitum alterius partis, seu actus, quo debitor debitum soluturus in solutum imputat creditori, quod ipse debet. *Facta* igitur *compensatione utraque pars ab obligatione debitum solvendi liberatur*, & *compensatio est solutio reciproca brevi manu facta* (§. 323.). Cum res alia pro alia solvi nequeat & præcise solvendum sit (§. 751.); *qui sibi mutuo sunt creditores & debitores eandem*

rem

rem ut debeant & ut terminus ſolutionis præterlapſus ſit, quando compenſatio fieri debet, neceſſe eſt. Patet autem, *compenſationem fieri ipſo jure*, conſequenter *ad compenſandum non requiri peculiare quoddam factum*, ac propterea *non opus eſſe, ut creditori, qui idem eſt debitor tuus, denuncies te compenſare velle, ſed ſolutionem a te petentem per compenſationem repellere potes.* Cum *compenſationi* renunciare liceat (§. 342.); *ſi* eidem *renunciatum fuit, compenſare non licet* (§. 340). Quoniam in compenſatione utriusque debitum certum eſſe debet, cum ad ſolvendum compelli nequeat, niſi is, quem debere certo conſtat, *debitum* vero *liquidum* vocatur, ſi certo conſtat, quod ad id præſtandum aliquis ſit obligatus, *illiquidum* vero, ſi idem certo nondum conſtat, *liquidum cum illiquido compenſari nequit.* Et quia præciſe ſolvendum (§. 751.); *debiti liquidi ſolutio compenſationis gratia differri nequit:* quoniam vero quilibet damnum quodvis a patrimonio ſuo avertere debet (§. 269.), *ſi verendum ſit, ne interea temporis is, cui ſolvitur, fiat non ſolvendo, aut res debita ſolenniter offerenda* (§. 753.), *aut qui accipit cavere debet ſolutum*

lutum iri (§. 697. 569.). In compenſatione quod tu mihi ſolvere debes ſuccedit in locum ejus, quod ego tibi ſolvere debeo. Quoniam itaque res alia pro alia ſolvi nequit (§. 751.); compenſari nequeunt niſi res fungibiles in genere debitæ (§. 527.). Nimirum res fungibiles tales eſſe deſinunt, quando in ſpecie debentur (§. 515. 527.). Hæc vero ratio eſt, cur compenſatio non habeat locum adverſus depoſitum (§. 541.) & commodatum (§. 515.).

§. 757.

De datione in ſolutum.

In ſolutum dari dicitur res, quæ loco ejus rei ſolvitur, quæ debebatur. *In ſolutum* igitur *dari poteſt res quæcunque, aſt* cum præciſe ſit ſolvendum (§. 751.) *nonniſi volenti, aut quando præciſa ſolutio impoſſibilis* (§. 60.), cumque operæ æquiparentur rebus in dominio exiſtentibus (§. 225.), etiam *operæ in ſolutum dari poſſunt.* Et quia jus tuum mihi cedere potes (§. 342.); *in ſolutum* quoque *dare mihi potes, quod alius tibi debet, jus tuum mihi cedendo.* Quamobrem cum debitor invitus ad dationem in ſolutum com-

compelli poſſit a creditore, ſi impoſſibile ſit, ut rem debitam ſolvat (§. 80.); ſi quod alius debet in ſolutum dat jus ſuum cedendo, *ceſſio neceſſaria* vocatur, qualis etiam revera eſt. *Datione in ſolutum debitorem liberari*, abunde liquet (§. 749.).

§. 758.

Novatio dicitur mutatio obligationis prioris in aliam, ſcilicet quoad debiti cauſam, vel modum debendi, eodem creditore ac debitore manente, veluti ſi inter nos convenit, ut ducentos thaleros, quos ex emto debes, ex mutuo debeas. *De novatione.* *Novatio* itaque *obligationem veterem perimit, & novam in ejus locum ſubſtituit*, conſequenter *debitor a priore debito liberatus* (§. 749.), *& unice ex poſteriore obligatione tenetur.* Quamobrem cum omne jus creditoris, quod ex priori obligatione habebat, extingvatur (§. 46.); *creditor fidejuſſores non amplius ſibi obligatos habet & jus prioritatis præ aliis debitoris ſui creditoribus amittit, nec fidejuſſio*, ut pote ſemel extincta, *reviviſcit, etiamſi a novatione discedant partes & ad veterem obligationem redeant*, redi-

tu revera non exiſtente niſi nova novatione. Cum mora pertineat ad veterem obligationem (§. 417.); *per novationem mora purgatur* (§. 418.). Ex eadem ratione *novatio impedit commiſſionem poenæ priori obligationi adjectæ.* Quia invito jus ſemel quæſitum auferri nequit (§. 100.); *novatio fieri nequit niſi mutuo creditoris & debitoris conſenſu*, qui cum de jure ſuo prouti ipſis viſum fuerit diſponere poſſint (§. 314.), *novando in obligatione veteri mutari poſſunt, quæ placuerint*, atque ideo *debitum conditionatum vel in diem converti poteſt in purum, vel contra.* Huc vero referri non debet, *ſi debitum ſub conditione vel in diem pure novetur*, cum ſaltem obligatio mutetur, non vero modus debendi, *in caſu priori novatio non fit niſi conditione exiſtente eadem, in poſteriori ſtatim quidem perfecta eſt, ſed debitum novum exigi nequit, antequam dies venerit.* Quia novatio perimit obligationem priorem, qua ſolvendo adjecto liberari poteras (§. 661. 751.), *in novatione adjectus non intelligitur, qui priori adjectus fuerat;* aſt quia novatio cuilibet mutationi locum facit, *in novatione adjici poteſt, qui*

in

in obligatione priori non erat adjectus. In *ceſſione* eadem manet obligatio (§ 338.): ea igitur *non fit novatio.* Ex eadem ratione *non fit novatio, ſi terminus ſolutionis prorogetur, ſi ex intervallo tertius adjiciatur, cui ſolvi poſſit* (§. 661.), *vel accedat fidejuſſor* (§. 569.), *vel poena obligationi adjiciatur, quæ ab initio adjecta non fuerat* (§. 410.), neque *fit in conſtituto* (§. 660.). Sed cum chirographo probetur debitum (§. 652.); *ſi chirographum vetus redditur & ejus loco aliud accipitur, novatio fit.* Quoniam vero ex definitione novationis patet, quando ſit novatum; *naturaliter opus non eſt, ut quis expreſſe dicat, ſe non habere animum novandi, in caſu* tamen *dubio,* quando quod actum eſt fieri poteſt & novandi animo, & ſine eo, veluti ſi tu mihi debes centum ex emto, & ego conſentio ex intervallo, ut eos mihi ſolvas cum uſuris poſt biennium, *niſi novatum eſſe debeat, expreſſe dicendum, quod agitur fieri absque animo novandi* (§. 318.).

§. 759.

Delegatio eſt pactum, quo debitor vice ſua alium debitorem expromit- *De delegatione.*

tentem creditori ſubſtituit. Qui ſubſtituit, vocatur *Delegans;* qui ſubſtituitur, *Delegatus;* creditor vero, cui fit delegatio, *Delegatarius.* Cum nemo alteri obligari poſſit ultra voluntatem ſuam (§. 317.), nec jus acquiri ſine acceptatione (§. 316.); *delegatio perficitur delegantis, delegati & delegatarii conſenſu*, ſcilicet delegatus promittit deleganti, quod expromittere velit, delegatus delegatario, quod ipſi ſolvere velit, & delegatarius expromiſſionem acceptat. Unde ſtatim patet, *per delegationem delegantem liberari & delegatum ſolum delegatario manere obligatum*, conſequenter *ſi delegatus non fuerit ſolvendo, ad delegantem non patere regreſſum.* Nulla vero in eo difficultas eſt, *naturaliter opus non eſſe, ut delegatio fiat inter partes omnes præſentes uno actu, & fieri poſſe abſque animo, vel cum animo novandi*, conſequenter cum debitorem meum alteri delegans vel ita convenire poſſim, ut ſolvat creditori meo tanquam a me debitum, vel tanquam ex eadem cauſa, qua mihi debebat, vel denique ut nova contrahatur cum delegatario obligatio, *quando debitorem meum alteri delego,*

lego, novatio fit vel cum delegato, vel cum delegatario, vel cum utroque. Cum jus quæſitum nemini auferri poſſit (§. 100.), *delegatio ſemel perfecta revocari nequit a delegante* (§. 314.), conſequenter *nec prohiberi ab eodem poteſt, ne delegatario ſolvatur, ac ideo nec ſolutio a delegato ſibi ſponte oblata accipi.* Si facultates delegati delegatario non fuerint perſpectæ, nil obſtat, quo minus delegans delegatario promittat, ſe ſoluturum, ſi in termino ſolutionis non ſit ſolvendo. Quoniam itaque tunc *delegatio facta ſub hac conditione, ſi in termino ſolutionis delegatus fuerit ſolvendo, ea non ante valida, quam ſi in termino ſolutionis ſolvendo fuerit* (§. 396.).

§. 760.

Aſſignatio eſt actus, quo debitor ſoluturus ſubſtituit alium, quem rogat, ut vice ſua ſolvat, vel ſolvere jubet. Qui alium ſubſtituit, *Aſſignator*, qui ſubſtituitur, *Aſſignatus* vocatur. *Quodſi* ergo *creditor nomen aſſignatum in ſolutum accipit, debitor liberatur; ſi non accipit, non liberatur niſi ſolutione ab aſſignato accepta* (§. 757. 749). Cum per aſſignationem *De aſſignatione.*

nihil mutetur in obligatione, nisi in solutum accipiatur; *assignando* quoque *nihil novatur, nisi nomen assignatum in solutum accipiatur.* In omni autem casu *si assignatus solvit, & debitor principalis, & fidejussores liberantur* (§. 749. 570.).

§. 761.

De confusione debiti & crediti.

Confusio debiti & crediti dicitur, quando contingit, ut, qui erat debitor idem fiat creditor, veluti si creditor fit hæres debitoris. *Confusione* igitur *debiti & crediti debitor liberatur* (§. 749.).

CAPUT XVIII.

De modo finiendi lites in statu naturali.

§. 762.

Quid sit jus controversum & lis.

Jus controversum dicitur, si duo vel plures eandem rem tanquam suam, vel sibi debitam prætendunt, vel jus, quod unus habere prætendit ad præstationem alterius, alter negat. Et qui hoc faciunt, *litigare* dicuntur: ipsorum vero de jure controversia, quæ in reciproca contradictone de jure eodem sibi competente cosistit, *Lis* vocatur, veluti

luti si tu affirmes, tibi competere dominium in hoc prædio, neges competere mihi, ego autem affirmo id mihi competere, tibi competere nego, vel si tu affirmas me tibi debere centum aureos, ego nego. *Res* vero, de qua litigatur, *litigiosa* dicitur.

§. 763.

De amicabili compositione.

Decessio a lite gratuita, quando scilicet jus controversum uni ceditur, alter vero nihil vicissim accipit, *Amicabilis compositio* vocatur. *Lis* igitur *amicabili compositione finitur*, & *qui nihil accipit se obligat, quod nihil rei litigiosæ causa ab altero, qui totam accipit, petere velit*, consequenter *is jus suum, quod habere putat, remittit* (§. 337.), ut ideo *amicabilis compositio naturaliter licita* (§. 342.). Quamobrem cum *prætensio* ipsius extinguatur (§. 377.); ea *renovari nequit, facta amicabili compositione.* Enimvero cum hoc negotium inter me & te saltem geratur, a nobis vero tertio jus, si quod habet auferri nequeat (§. 100.); *facta amicabili compositione non tollitur jus tertii.*

§. 764.

De transactione.

Quodsi litigantes inter se conveniunt, ne a lite gratuito discedatur,

tur, ſed aliquo dato, vel retento, vel promiſſo, conventio hæc *Tranſactio* dicitur. *Tranſactione* igitur *lis finitur*, & *transigentes ſe ſibi invicem obligant*, *quod rei litigioſæ cauſa neutra pars ab altera petere velit*, *quam quod conventum fuit*, conſequenter *facta tranſactione prætenſio renovari nequit* (§. 438.). Enimvero *in tranſactione convenitur*, *quinam rem litigioſam totam habere debeat*, & *quid viciſſim præſtandum alteri*, *vel quomodo inter partes litigantes ſit dividenda*, & *num ad certas præſtationes alter alteri præterea obligatus eſſe debeat*. Patet autem, ut ante (§. 763.), *tranſactione non tolli jus tertii*. Cumque tranſactio pactum ſit (§ 438.); *ob eaſdem cauſas a tranſactione diſcedere licet*, *ob quas discedere licet a pacto* (§. 442.). Eſt autem *Tranſactio vel generalis*, quæ extendtur ad omnes prætenſiones ſpeciales, quæ ſub iſta generali comprehendi poſſunt, ſive tum, cum fieret tranactio, fuerit cogitatum, ſive minus, veluti ſi transigitur de omni quacunque prætenſione, quæ ratione prædii controverſi obvenire poterat ex cauſa data: vel *ſpecialis*, quæ ad res certas, ſive qua ſpeciem, ſive qua quantitatem

tem tantummodo reſtringitur, veluti quando transigitur de dominio prædii, vel de certa quantitate fructuum ex prædio, aut certa quantitate trumenti. Quamobrem *in transactione generali renunciatur omni prætenſioni ad rem controverſam, qualiscunque tandem fuerit; aſt in ſpeciali non renunciatur prætenſioni ad eandem rem, ſi qua poſthac appareat, ſed ea ſalva manet* (§. 340.).

§. 765.

De differentia inter litis deciſionem & compoſitionem.

Lis dicitur *componi*, ſi veritate in dubio relicta conſenſu litigantium terminatur, ſcilicet ut vel unus a prætenſione ſua deſiſtat, vel ut utriusque prætenſioni pro parte ſatisfiat. Sed *Lis decidi* dicitur, ſi ad facta ſufficienter probata principiis juris applicatis oſtendatur, a cujus parte ſtet veritas, ſeu cuinam competat jus, quod in controverſiam adducebatur. *In transactione* igitur & *amicabili compoſitione rei controverſæ non fit deciſio, ſed lis ſaltem componitur* (§. 763. 764.).

§. 766.

Quando nam locus ſit amicabili

Cum debitum liquidum certum ſit (§. 756.) & ad idem ſolvendum debi-

compoſitioni & transactioni.

tor obligatus (§. 751. 756.), nec quisquam locupletari debeat re aliena (§. 271.); *ſuper debito liquido transigi nequit* (§. 764.), *nec de eo locum habet amicabilis compoſitio* (§. 763.). Quoniam tamen quilibet jus ſuum remittere, eidemque renunciare poteſt, quamdiu nil committitur contra jus tertii (§. 342.); *debitum* quoque *liquidum vel totum, vel ejus partem, ſi creditor velit, remittere, vel juri ſuo liquido ſive in totum, ſive ex parte renunciare poteſt.* Hæc tamen remiſſio & renunciatio non eſt amicabilis compoſitio, vel transactio, cum in hiſce conventionibus remittatur jus incertum, vel eidem renuncietur. Quamobrem patet *amicabili compoſitioni*, niſi vocabulorum ſignificatui vim inferre velis, *nonniſi locum eſſe in debitis illiquidis.*

§. 767.

Quid ſit juris, ſi debitum fuerit illiquidum.

Vi libertatis naturalis *a libera litigantium voluntate unice pendet, utrum litem amicabiliter componere, vel de re litigioſa transigere velint, nec ne* (§. 78.): cum tamen nemo locupletior fieri debeat re, vel ex re alterius (§. 271.), *opera danda eſt, ut*

ut illiquidum ad liquidum perducatur. Quoniam tamen neceſſe eſt, ut lis habeat exitum; *ſorte definiendum, cujusnam res litigioſa eſſe debeat. Quodſi* vero *impoſſibile fuerit illiquidum ad liquidum perduci, nec ſorti committere compoſitionem litis conſultum videatur; parti, cujus intereſt, ut lis componatur,* cum tum aliter componi non poſſit niſi per transactionem (§. 764. 765.), utique *competit jus partem alteram ad transactionem vi adigendi,* quia nec jus probaliter alicui competens eidem auferri poteſt (§. 100.).

§. 768.

Mediator dicitur perſona, quæ ad rem controverſam inter alios componendam operam ſuam confert, jure eam componendi deſtituta. Actus autem, quo compoſitio a tertio vel perficitur, vel tentatur, *Mediatio* vocatur. *Mediator* itaque *cauſam utriusque partis agit, in eo* autem, *quod ipſi viſum fuerit, litigantes acquieſcere non tenentur.* Cum jure litem componendi deſtituatur; *ipſius ſaltem eſt offerre conditiones, ſub quibus rem controverſam componi poſſe ſibi videtur, explorare litigantium de ea ſententia, & ſuadere* *De Mediatione.*

dere ut conditiones oblatæ vel a ſe, vel a parte alterutra acceptentur. Et quoniam cauſam partis utriusque agit, *non uni parti magis favere debet, quam alteri*, conſequenter cum *Studioſus partium*, ſeu *Partialis* dicatur, qui hoc facit, *Impartialis*, qui non facit, *impartialis eſſe debet*, ac propterea *ex communi utilitate & ſecundum rationes prætenſionum utriusque partis de conditionibus ſtatuere.* Unde patet, *mediatoris* quoque *eſſe de conditionibus, quæ utrinque offeruntur, judicium ſuum interponere & iniquas conditiones a parte alterutra oblatas rejicere.*

§. 769.

De tractatibus.

Tractatus dicuntur deliberationes de pacto aliquo ineundo. *Deliberationes* autem ſunt actus intellectus, quibus expenditur, num quid potius fieri, an non fieri debeat, & num hoc potius modo, an alio fieri debeat. Quamobrem *deliberationes inſtituuntur vel de fine, vel de mediis, vel de utrisque*, conſequenter *ſi tractatus inſtituuntur componendæ controverſiæ cauſa*, cum in finem, controverſiæ nimirum compoſitionem, jam conſentiant litigantes, *de mediis potiſſimum*,

mum, hoc eſt, *de modo componendi litem deliberatur.* Cum nemo alteri ſe obligare poſſit niſi promittendo (§. 380.), nec obligare niſi acceptanti (§. 381.); quamdiu *in modum componendi litem non conſentiunt litigantes*, conſenquènter *quamdiu intra limites tractatuum ſubſiſtitur, nulla naſcitur obligatio, nec jus ullum acquiritur* (§. *cit.*). Quamobrem *ſi ad tractatus non accedat conventio, nihil actum eſt* (§. 437.). Quoniam conventio nondum accedit, *ſi quod offertur acceptatur ad deliberandum, vel a mandatario ad ratihabendum*, ex hac quoque acceptatione *nulla adhuc naſcitur obligatio*, conſequenter *offerentem poenitere licet, niſi perfectio negotii ſub iis, quæ offeruntur, conditionibus expreſſe in caſu priori in accipientis, in poſteriori in domini negotii arbitrium fuerit collata*, cum jus conditionatum accipienti vel domino negotii quæſitum auferri non poſſit (§. 396. 553.). Ceterum cum unicuique jus ſuum tribuere, nullius vero jus violare, & æquos nos omnibus, iniquos nemini præbere debeamus (§. 86.); *in tractatibus quælibet pars rationes, tam proprias, quam partis alterius, ob quas rem ſuam eſſe, vel ſibi*

ſibi deberi prætendit, trutinare jure interno debet & juxta eas conveniendum. Atque hinc patet, *easdem eſſe mediatoris partes* (§. 768.).

§. 770.

De compromiſſo in arbitrum & arbitratore.

Compromiſſum dicitur pactum, quo convenitur, ut ſtetur eo, quod certa quædam perſona, vel plures dixerint. Et *Arbiter* vocatur perſona, quæ per compromiſſum eligitur, ut rem controverſam decidat; Jus rem controverſam decidendi in arbitrum collatum *Arbitrium;* ſententia autem, qua controverſiam decidit arbiter, *Laudum* appellatur. *Partes* igitur *litigantes in laudo acquieſcere tenentur*, ideoque *arbiter finem controverſiæ imponit.* Differt ab arbitrio *Arbitrator*, qui eligitur, ut rem controverſam componat, non tamen jure decidendi in eam translato, conſequenter *in ſententia arbitratoris acquieſcere non tenentur partes, vel ubi ea diſplicuerit parti uni, aut utrique, nihil actum, ſed utriusque prætenſio ſalva eſt.* Quoniam itaque arbitrator ſe habet per modum mediatoris (§. 768.), *idem arbitratoris, quod mediatoris officium eſt.* Arbitrator quaſi medius eſt inter mediatorem

&

& arbitrum. Non deliberat cum partibus, quemadmodum mediator, nec ſententiam definitivam fert, ſicuti arbiter, ſed partibus deliberandum relinquit, quid de ſententia ſua ſtatuere velint. Cum promiſſio acceptata revocari nequeat (§. 427.); *compromiſſum parte altera invita revocari nequit* (§. 438.), *muto tamen diſſenſu*, ſicuti pactum aliud quodvis (§. 444.); *diſſolvi poteſt*, conſequenter *arbitrium mutuo conſenſu revocare poſſunt partes*, adeoque *rem quoque controverſam amicabiliter componere, vel de ea tranſigere poſſunt, etiamſi arbiter arbitrium jam receperit*, immo *ſi ejus arbitrio uti diſplicuerit, alium ſibi arbitrum eligere.*

§. 771.

De arbitrio ſuſcipiendo & renunciando.

Vi libertatis naturalis *nemo ad arbitrium ſuſcipiendum cogi poteſt* (§. 78.). Enimvero cum arbitrium recipiens promittat ipſo facto, quod controverſiam decidere velit (§. 379.), conſequenter partibus ſeſe ad hoc faciendum obliget (§. 380.); *arbitrium receptum partibus invitis renunciari nequit* (§. 100.). *Renunciare* nimirum *arbitrium* dicitur arbiter,

biter, ſi partibus ſignificat, ſe controverſiam decidere nolle.

§. 772.

De officio arbitri & qualis eſſe debeat.

Quoniam *arbiter* cotroverſiam ſeu litem decidere debet (§. 770.) ; *dijudicare debet , cujusnam ſit res controverſa, vel cuinam parti quid debeatur , cuinam non debeatur* , conſequenter *pronunciare, utrum ei , qui jus aliquod adverſus alterum habere prætendit , revera competat , nec ne.* Et *in hoc pronunciato laudum conſiſtit* (§. 770.). Hinc ſua veluti ſponte ſequitur, *ut arbiter ſit impartialis* (§. 768.) , cumque reſpectus perſonarum ſit determinatio voluntatis, vel noluntantis per motiva a perſona deſumta, in cujus gratiam aliquid fit , ſepoſita veritate, *nullo prorſus habito reſpectu perſonarum.* Cumque *vir bonus* dicatur , qui juſtitiam & honeſtatem amat, quicquid eidem adverſum odit, qualis *quilibet eſſe debet* (§. 86. 49.) , conſequenter *vir bonus intelligere debeat , quid juſtum & honeſtum ſit, quid injuſtum & inhoneſtum* , adeoque & *æqum atque iniquum* (§. 83.), *veritatis idcirco amans ; arbiter* quoque *vir bonus eſſe debet* , ac per conſequens

intelli-

intelligere, quid juſtum & injuſtum, æquum & iniquum ſit, ac veritatis amans eſſe, & propterea *a neutra parte ſe muneribus corrumpi minime pati tenetur.*

§. 773.

Quando partes de jure litigant, *Actor* vocatur, qui jus prætendit, quod pars adverſa ipſi competere negat: *Reus* autem vocatur, a quo tributio juris petitur. Quamobrem cum arbiter litem decidere debeat (§. 770.); *pronunciare debet, utrum actori competat jus, quod prætendit,* conſequenter *reus ad hoc tribuendum ipſi ſit obligatus, nec ne* (§. 765.). Quamobrem *in facti notiam inquirere & ut quoad omnes circumſtantias contra negantem probetur curare, ac tandem ad factum leges, hoc eſt, in ſtatu naturali jus naturæ applicare debet.* Unde patet, *arbitrum legum & in ſtatu naturali juris naturæ peritum eſſe debere.* *Quomodo is munere ſuo fungatur.*

§. 774.

Cum arbiter ad factum leges applicare debeat (§. 773.); *actor factum narrare & quod a reo negatur probare, reus autem ad narrationem facti reſpondere debet, utrum id pro vero habeat, nec ne, aut num* *De eo, quod actori & reo incumbat.*

ſaltem circumſtantias quasdam neget & quænam contra ea, quæ admittit, excipiat, ab eo ſufficienter probanda contra actorem negantem (§. cit.).

§. 775.

De probatione per inſtrumenta.

Quoniam *Inſtrumentum* ſcriptura eſt, in quam ea, de quibus paciſcentes inter ſe convenerunt, redacta ſunt, vel factum quoddam, ob quod alteri jus quoddam competit, aut non competit, relatum eſt; *per inſtrumenta, quæ pars adverſa, contra quam producuntur, tanquam vera admittit, & adverſus quæ nihil excipere valet, probantur facta.* Quamobrem cum hunc habeant uſum inſtrumenta, *ſi de negotio bilaterali*, quando ſcilicet utraque pars ſe obligat ad certas præſtationes, *inſtrumentum conficitur, ab utraque parte ſubſcribendum & utrique parti exemplar ab utroque ſubſcriptum tradendum; ſi* vero *de unilaterali*, quando ſaltem una pars alteri ad quasdam præſtationes ſe obligat, *nonniſi ab ea parte ſubſcribendum, quæ ſe alteri obligat, & tradendum ei, cui obligatur.* Ne vero lis oriatur de inſtrumento, quæ vitari poterat, *quando duo inſtrumenti exemplaria conficiuntur,*

tur, in eo exprimendum eſt, duo fuiſſe confecta, ab utraque parte ſubſcripta ac unicuique parti unum traditum fuiſſe. Ex definitione inſtrumenti patet, *epiſtolam, qua abſenti quid ſignificatur, eſſe inſtrumentum,* veluti in qua debitor fatetur debitum centum aureorum, *chirographum* item (§. 652.) & *apocham* (§. 654.), nec non *Protocollum*, cum hoc nomine ſignificetur brevis annotatio rei geſtæ memoriæ cauſa facta, *ſi in ſtatu naturali a parte adverſa ſubſcribatur, vel etiam perſonis aliis præſentibus fide dignis,* cum ab his recognitum pro vero habendum ſit. Ceterum hinc etiam patet, *protocolla* quoque *fieri, ut ex iis conficiantur inſtrumenta.* Iſtiusmodi autem protocollum ex quo inſtrumentum conficiendum, *Punctatio*, a nonnullis *Imbreviatura* dicitur. *In caſu dubio ſi inſtrumentum diſſentiat a protocollo, præſumtio eſt pro protocollo,* cum enim facti ſit, ut paciſcentes aliquid in inſtrumento mutuo conſenſu immutaverint, de quo ante convenerunt, id a parte affirmante probandum. Lis igitur hæc ut evitetur, *inſtrumentum ab alio confectum, antequam ſubſcribatur, relegendum & cum*

protocollo conferendum (§. 52.): *id quod facere etiam tenentur teſtes, qui adhibentur, ut veritatem rei ſic geſtæ atteſtentur, non vero ſi tantummodo adhibentur, ut atteſtentur, inſtrumentum hoc partium conſenſu eſſe confectum*, cum in hoc caſu opus non ſit, ut norint, quænam in inſtrumento contineantur. *Inſtrumentum originale* vocatur, quod mutuo partium conſenſu confectum; *Copia* vero, ſive *Exemplum*, quod ex originali deſcriptum. *Copia* igitur *per ſe nil probat, niſi quatenus conſtat, eam cum originali inſtrumento conſentire*, conſequenter cum *Copia vidimata* dicatur, cujus cum originali conformitatem atteſtantur perſonæ fide dignæ, *ſi vidimata fuerit.*

§. 776.

De charta blanca.

Cartha blanca dicitur charta vacua, quam a ſe ſubſcriptam & ſigillo ſuo munitam quis tradit alteri, ut eam certi negotii cauſa ſcriptione ſua repleat. Cum utique chartam blancam dans fidem accipientis ſequatur, quod non ſcripturus ſit, niſi quæ ſcribi voluit, & accipiens ab omni fraude animum alienum habere debeat (§. 286.); *charta blanca*

blanca obligat ſubſcribentem & ſigillantem ad id præſtandum, quod in ſcriptione promittitur, & accipiens danti tacite ſe obligat ad nihil in ea ſcribendum, niſi quod is in ea ſcribi vult, vel intentioni ejusdem convenit, quodſi vero quidpiam ſcripſit, ad quod te obligare noluiſti, vel quod a veritate rei geſtæ abhorret, ad id præſtandum vel eo ſtandum minime obligaris. Aſt cum per ſe pateat nude aſſerenti credi non poſſe, *contra voluntatem tuam, vel rei veritatem quædam ſcripta eſſe, probandum.* Litis ergo evitandæ cauſa *in ſubſcriptione chartæ blancæ, ſi fieri poteſt, determinate exprimendum, in quem finem detur.*

§. 777.

Bacilla fiſſa dicuntur, quæ inciſis crenis demonſtrant, quantum pars una dederit, altera acceperit, vel etiam una alteri præſtiterit, quæ ad certum præſtationum numerum fuerat obligata. Quoniam utraque pars in hoc conſenſit, ut *per bacilla fiſſa* probari facta poſſint; per ea *data & accepta, vel ab alterutra parte præſtita probantur*, conſequenter *debitum in caſu priori & ſolutum in poſteriori probatur.* *De bacillis fiſſis.*

§. 778.

De probatione per teſtes. *Teſtis* dicitur perſona, quæ ad fidem faciendam de re geſta, ſeu facto aliquo adhibetur. Quamobrem *facta per teſtes probantur.* Quoniam itaque pro vero habendum, quod teſtis narrat; *in eo requiritur & facti notitia, & animus moraliter verum loquendi* (§. 347.), ne ſcilicet vel ipſe fallatur, vel fallat (§. 356.), conſequenter ut de notitia facti minor ſit dubitatio, neceſſe eſt ut præſens fuerit, quando id fiebat, de quo quæritur. *Teſtis oculatus* dicitur, qui narrat, quæ præſens ſenſu percepit: *auritus* vero, qui ab alio audita narrat. Et *Teſtis verus* vocatur, qui moraliter verum loquitur; *falſus* vero, qui moraliter verum non loquitur. Quodſi non deſint rationes, ob quas verum moraliter non dicturus, vel dicere præſumitur, *Teſtis ſuſpectus* audit, qui ideo *ad teſtimonium afferendum non admittendus*: aſt in quem nulla cadit ſuſpicio, quod moraliter verum non dicat, *Teſtis integer.* Quoniam *teſtis* ad probanda facta adhibetur, *ad dicendum verum naturaliter obligatur* (§. 134.), conſequenter *falſum teſtimonium mendacium eſt* (§. 351.) &,

ut

ut teſtimonio tanto ſecurius fides haberi poſſit, *teſtis promittere debet, ſe moraliter verum dicturum* (§. 380.), utque tanto minus ſuſpicari poſſimus, teſtem moraliter verum non dixiſſe, cum juramentum arceat omnes tacitas exceptiones ac conditiones, neque admittat reſervationes mentales (§. 369.), *jurare, quod verum ſit dicturus, aut teſtimonium ſuum juramento confirmare.* Enimvero cum logice falſum eſſe poſſit, quod moraliter verum eſt (§. 347.), ad probationem vero facti requiratur veritas logica, quod per ſe patet; *teſtis unus, etiamſi juratus ac minime ſuſpectus ſufficienter non probat*, ac ideo *probatio per teſtem unum minus plena eſt*, cum *Probatio ſemiplena* dicatur, qua factum minime ſufficienter probatur, ſicuti ex adverſo *Probatio plena*, quo factum ſufficienter probatur. Quoniam veritas logica nonniſi unica eſt (§. 347.), *quod duo vel plures teſtes jurati*, qui jurando a ſe dimoverunt ſuſpicionem, quod moraliter verum non dicant, *ſimul affirmant, id pro logice vero habendum, ac ideo pro ſufficienter ſeu plene probato*, conſequenter *negans hoc contra ſe pro vero admittere*

tenetur, & propterea *pro convicto habendus.* Nimirum cum probatio aliter exitum habere nequeat, etſi abſolute impoſſibile non ſit, ut logice falſum ſit, quod per teſtes hoc modo probatur, ea tamen admittenda. Eam enim certitudinem, quæ demonſtrationibus mathematicis debetur, hic fruſtra requiſiveris.

§. 779.

Quinam teſtari poſſint.

Cum voluntas determinetur per motiva, repræſentationem ſcilicet boni, vel mali, conſequenter teſtimonium falſum dicatur vel ſpe boni obtinendi, vel mali fugiendi cauſa, vel in favorem ejus, pro quo, aut in odium ejus, contra quem juratur; *ſi teſtis ſuſpectus eſt, neceſſe eſt, ut vel ſpe boni, vel metu mali, vel in favorem, aut odium falſum teſtimonium dicturus videatur, etiam juratum.* Atque hinc obſtetricantibus circumſtantiis ſingularibus, per quas ea probantur, ſuſpicio oritur. Inde autem ſequitur, *ut teſtis ſuſpectus non ſit admittendus*, cumque ob rationes dictas *teſtis in propria cauſa* ſuſpectus ſit, ex qua nempe commodum quoddam ſperat, vel

vel incommodum metuit, is *ad teſtimonium afferendum admitti nequit*, conſequenter *nec ſocius in cauſa communi teſtis eſſe poteſt.* Et quia in teſte reqiritur notitia facti (§. 778.); *nemo teſtari poteſt de rebus, quæ in intellectum ipſius non cadunt, aut ad quæ animum non attendit.* Nulla vero ratio naturalis eſt, cur *foeminæ* teſtari nequeant, conſequenter *admittendæ.* Quamvis autem ex rationibus generalibus a qualitate certarum perſonarum deſumtis, veluti quando quæritur, an debitor teſtis eſſe poſſit in cauſa creditoris & contra, ſocius in cauſa ſocii non communi, conſanguineus in cauſa conſanguinei, levis aliqua moveri poſſit ſuſpicio, cur teſtes minus idonei habeantur, ac ideo, ſi alii haberi queant, iisdem poſtponendi ſint; ex iisdem tamen ſolis, niſi accedant rationes particulares manifeſtæ, vix ac ne vix quidem adeo ſuſpecti reddi poſſunt, ut ad dimovendam ſuſpicionem ne quidem juramentum ſufficiat. Ne vero pars ulla de integritate teſtis querelas movere poſſit; *qui per teſtes pro ſe aliquid probare vult, ipſe eos producere debet, ſi vero contra quem per te-*

ſtes quid probandum, is ante audiendus, an fidem eorum ſuſpectam reddere velit, an poſſit, quam admittantur.

§. 780.

De quare & quomodo teſtimonium perhiben. dum.

Cum facta per teſtes probanda non aliter, quam ſenſu cognoſcantur (§. 778.),, *res, de qua teſtimonium perhibendum, in ſenſus incurrere debent*, ac per conſequens *teſtis narrare non debet, niſi quæ ſenſu percepit, ſi vero dicat, quæ ſenſu percipere non potuit, teſtimonium nullum eſt.* Et ne falſæ interpretationi teſtimonium ſit obnoxium, *narrare debet, quæ ſenſu percepit, verbis propriis, neque vagis, ſed fixis* (§. 346.).

§. 781.

De probatione per juramentum.

Si res controverſa aliter probari nequit, veluti deficientibus idoneis inſtrumentis (§. 775.), vel teſtibus (§. 778.): *aut ſaltem non ſufficienter*, cum aliter lis exitum habere nequeat, quem tamen habere debet; *per juramentum in caſu priori probanda, in poſteriori defectus probationis ſupplendus.* Et ob rationem eandem *ſi adverſus aliquem militent præſumtiones, aliter non elidendæ, per juramentum elidendæ ſunt*, cum is probare debeat, falſum

ſum eſſe, quod contra ipſum præſumitur.

§. 782.

De ſpeciebus juramenti.

Juramentum aſſertorium eſt, quod præſtatur de veritate dictorum, quibus aliquid affirmatur, vel negatur: *ſuppletorium*, quo defectus probationis ſuppletur, ut ideo *juramentum ſuppletorium ex probatione ſemiplena efficiat plenam* (§. 778.): *purgatorium*, quo quis præſumtiones adverſus ſe militantes elidit, cum *purgare* ſe dicatur, qui a ſuſpicione, in quam adductus eſt, ſe liberat: *juramentum litis deciſorium*, quod eo fine præſtatur, ut lis ſit deciſa, conſequenter *juramento litis deciſorio* finis liti imponitur. Dividitur autem hoc in *voluntarium*, quando partes inter ſe conveniunt, quod per juramentum decidi debeat res controverſa, & *neceſſarium*, quando deficientibus aliis probationibus factum, a quo pendet deciſio rei controverſæ, aliter probari nequit, quam per juramentum, aut ſaltem ſupplendus probationis defectus. Denique *juramentum promiſſorium* eſt, quo jurato quid promittitur, ſeu quod promiſſionem continet.

§. 783.

§. 783.

De delatione juramenti.

Juramentum alteri deferre dicitur, qui ſufficienter ſignificat velle ſeſe, ut juret. Quamobrem *ſi aliæ probationes deficiunt, aut quod probandum erat, non plene probatum fuit, arbiter juramentum deferre poteſt* (§ 781.), conſequenter *juramentum ab arbitro delatum partibus neceſſarium eſt, ac in ſpecie ſuppletorium.* Ex eadem ratione *juramentum* quoque *coram arbitro deferri parti a parte poteſt*, cum tamen ipſius ſit omnis cognitio (§. 770.), *eodem approbante*: immo ob eandem rationem *actor reo ſuper eo, quod hic negat, & reus actori ſuper exceptionibus a ſe propoſitis*, cum nemo teſtis eſſe poſſit in propria cauſa (§. 779.), conſequenter nec juramento probare, quod negatur a parte altera. Quoniam tamen ad juramentum non deveniendum, ſi probatio alia in promptu ſit (§. 781.), *ſi pars parti coram arbitro juramentum defert & ea quod juramento probandum aliter probare velit, ad probationem admittenda, qua tamen deficiente juramentum adhuc præſtandum* (§. *cit.*).

§. 784.

§. 784.

De relatione & recuſatione juramenti.

Juramentum referre dicitur, qui, cum juramentum ſibi delatum acceptare nolit, ſufficienter declarat, malle ſeſe, ut pars altera, quæ dicit, juramento confirmet: aſt *juramentum recuſare*, qui ſufficienter ſignificat, ſe jurare nolle, ſeu juramentum ſibi delatum, vel relatum acceptare nolle. Enimvero quoniam jurare nolens nondum vult alterum jurare, *qui juramentum recuſat, ideo id deferenti nondum referre intelligitur.* Quoniam partes ſtare tenentur eo, quod arbitro viſum fuerit (§. 770.); *juramentum ab arbitro delatum recuſari ac parti adverſæ referri nequit.* Enimvero *ſi pars parti juramentum defert*, cum tunc liberum ſit ei, cui juramentum delatum, an ipſa jurare velit, an vero alterum jurare malit (§. 78.); nulla exiſtente obligatione contracta, qua liberas naturalis reſtringitur, *juramentum referri poteſt*, cumque deferens voluerit juramento decidi, quod controvertitur, nec temere Deum teſtem invocari velle debet (§. 360. 361.), *relatum recuſari nequit.* Et quoniam acceptans juramentum tacite promittit ac ideo ſe obligat ad juran-

dum

dum (§. 380.): *juramentum delatum, ſi acceptatum fuerit, recuſari nequit.* Ceterum *juramentum ſuppletorium & purgatorium per ſe tale eſt, ut recuſari aut referi nequeat* (§. 782.).

§. 785.

De eo, qui jurare non vult, cum debeat.

Quoniam qui jurare obligatur, jurare autem non vult, ſufficienter ſignificat, ſe ſalva conſcientia jurare non poſſe; *id contra non jurantem pro vero habetur, cujus cauſa jurare debebat.* Quamobrem *ſi juramentum acceptatum, vel ab arbitro delatum recuſatur; contra recuſantem pro vero habetur id, cujus cauſa jurandum erat.*

§. 786.

De juramenti remiſſione.

Juramentum remitti dicitur, ſi facta acceptatione pars altera declaret, ſeſe nolle ut actu præſtetur, ſed id pro præſtito habere. Quamobrem *qui juramentum remittit, contra eum pro vero habetur id, cujus cauſa jurandum erat* (§. 318.). Cum ejus, contra quem juratur, unice intereſt, utrum actu juretur, nec ne (§. 781. 415.); ab ipſius quoque unice voluntate dependet, utrum jurari velit, nec ne (§. 78.), ac propterea *juramentum tam ab arbitro delatum, quam a ſe ſive delatum, ſive*

ſive relatum, ubi viderit alterum ad jurandum paratum, remittere poteſt.

§. 787.

Pugna dicitur actus, quo duo vi ſeſe invicem impetunt. Quando unus vi impetit res alterius, id ſaltem cauſa pugnæ eſt, quatenus defenſor rei ſuæ vim ad reſiſtendum adhibet. Pugna, de qua duo inter ſe conveniunt, quod per victoriam res controverſa deciſa, vel pugna lis diremta eſſe debeat, *Duellum* dicitur. Quoniam homo obligatur corpus ſuum & integritatem omnium membrorum ejus conſervare (§. 112.), ac omne periculum vitæ atque mutilationis membrorum a ſe avertere (§. 43.), atque eadem obligatio eundem tenet quoad alios (§. 141.); *omne duellum naturaliter illicitum*, conſequenter *nemini competit jus alterum ad duellum vi adigendi & nemo alterum ad duellum provocare, nec provocatus id ſuſcipere debet.* Enimvero *ſi quis eo animo vi adoritur alterum*, cum unicuique natura competat jus ſe defendendi (§. 90.), *ubi hic ſe defendit, duellum non eſt.* *De duello.*

§. 788.

In pugna vincere dicitur, qui alterum ab *Quinam in pugna vincat.*

ab eadem deſiſtere cogit; aſt *vinci*, qui deſiſtere cogitur. Unde ſequitur, *eum victum eſſe, qui occiditur, qui vulneratur, ut diutius pugnare vel non poſſit, vel nolit, qui in fugam conjicitur, tum etiam qui ſufficienter indicat, ſe diutius pugnare nolle, veluti arma abjiciendo, vel expreſſis verbis idem declarando.*

§. 789.

An per duellum litem decidere ac famam tueri liceat.

Cum ex eo, quod alterum in pugna viceris intelligi minime poſſit, victorem habere cauſam juſtam (§. 788.); *duellum non eſt modus aptus decidendi cauſam controverſam* (§. 765.). Similiter quia famam aliter defendere non datur niſi oſtendendo falſa eſſe, quæ alter famæ noſtræ adverſa dixit (§. 126.); *duellum* quoque *non eſt modus aptus tuendi famam* (§. 787.). Et quia naturaliter illicitum (§. *cit.*); *nec convenire licet, ut per victoriam in duello*, quaſi per ſortem (§. 669.), *cauſa controverſa ſit deciſa, aut per duellum, ſive vincas, ſive vincaris, macula famæ, quæ adſperſa fuerat, iterum ſit abſterſa.*

§. 790.

An in cauſa du-

Quoniam jus vi adverſus alterum per-

perſequi non poſſumus, antequam certo conſtat, nobis id competere (§. 88. 89.), *in cauſa dubia nemini jus belli per ſe competit*, conſequenter *bello laceſſere alterum, ut vi armorum extorqueas, quod prætendis, minime licet.* Quamobrem cum in cauſa dubia lis finienda ſit vel per amicabilem compoſitionem (§. 763.) vel transactionem (§. 764.), adhibitis, ſi ita viſum fuerit, mediatoribus (§. 768.), vel per arbitros (§. 770.), vel denique per ſortem (§. 670.); *in cauſa dubia vel amicabilis compoſitionis, aut tranctionis cauſa, adhibitis mediatoribus, ſive absque iis, colloquia inſtituenda ſunt, vel in arbitrum compromittendum, vel diremtio litis ſorti committenda.* Quoniam tamen nemini jus ſuum auferri poteſt invito (§. 100.), etſi adhuc dubium ſit, cum periculum ſuperſit, ne jus eidem adimatur, quamdiu dubium fuerit, cuinam litigantium parti revera competat; *ſi quis in cauſa dubia colloquium amicabilis compoſitionis aut transactions cauſa acceptare noluerit, nec in arbitrum compromittere, multo minus in ſortem conſentire velit, offerenti competit jus eundem vi ad transactionem adigendi*, conſequenter *jus belli* *bia jus belli competat.*

transactionis cauſa gerendi (§. 98.). Eodem modo patet, *ſi quis in colloquio vel etiam per mediatores æquas conditiones oblatas acceptare nolit, adverſus eundem alteri competere jus belli, ut is vi ad transactionem adigatur.* Cumque homines non urgente obligatione periculum vitæ aut integritatis membrorum amittendæ, vel ſtatum ſuum imperfectiorem reddendi ſubire debeant (§. 131.), nec bello locum faciat natura, ſed malitia hominum obligationi ſuæ ſatisfacere nolentium (§. 99.); *in cauſa dubia pars utraque obligatur quærere æquas conditiones, quibus bellum vitetur.*

§. 791.

An propter poſſeſſionem jus belli competat.

Cum poſſeſſor de poſſeſſione vi dejici nequeat, antequam pars altera jus ſuum probavit (§. 288.); *in cauſa dubia nemini competit jus alterum cogendi, ut de poſſeſſione decedat*, conſequenter *ſi res controverſa ab altero poſſideatur, occupatio bellica poſſeſſionis illicita* (§. 98.), ac propterea *conditiones, quibus bellum vitetur, magis quærere obligatur, qui petit, quam qui poſſidet.*

§. 792.

§. 792.

De oppignoratione neceſſaria.

Quoniam naturaliter cuilibet conſtitutum eſt jus in bonis debitoris, ut, niſi debito tempore ſolvat, ex iisdem ipſi ſatisfiat (§. 705.); *ſi, qui rem tuam detinet, eam reſtituere non vult, aut non ſolvere, quod debet, naturaliter rem aliam ipſi auferre licet non ante reddendam, donec tuam, vel tibi debitum acceperis.* Cum in eo *pignoriscapio* conſiſtat, *pignoriscapio naturaliter licita eſt, & de ea* porro *tenenda, quæ de pignore demonſtrata ſunt* (§. 697. *& ſeqq.*). Patet autem, *pignoriscapionem eſſe oppignorationem neceſſariam.*

§. 793.

De expletione juris.

Cum nemini jus ſuum invito auferre liceat (§. 100.), nemo quoque hoc pati teneatur (§. 89.); *ſi quis rem tuam, quam detinet, tibi reſtituere, aut debitum ſolvere noluerit, loco rei tuæ vel tibi debitæ auferre eidem licet aliam ipſius, quæ tantundem valet;* cum tamen locupletior fieri nequeas ex re aliena (§. 271.), *quantum ea pluris eſt, detentori, vel debitori reſtituere debes.* Per ſe autem patet, *ſi is ſtatim reſtituere velit, quod tuum eſt, aut debitum ſolvere,* quoniam tum ceſſat ratio,

tio, cur ex re alia ipſius tuum conſequaris, *res ablata reſtituenda.* Ablatio rei alienæ loco ſuæ vel ſibi debitæ, ſi eam a detentore vel debitore conſequi non poſſumus, *expletio juris* appellatur. *Expletio* itaque *juris naturaliter licita.* Patet autem, *expletionem juris non ante perfici, quam ubi conſtiterit, detentorem rem tuam reſtituere, aut debitorem debitum ſolvere nolle, ut ſuam recipiat*, conſequenter *ſpatium aliquod deliberandi in caſu dubio indulgendum.* Quoniam vero neceſſe eſt, ut de re expletionis juris cauſa ablata diſponere pro lubitu poſſis, modo nil committatur, quod juri detentoris, vel debitoris adverſum (§. 86.), ſiquidem ex ea tibi ſatisfieri debet; *expletione juris facta dominium in re ejus cauſa ablata acquiritur* (§. 195.). Immo alias expletio juris prorſus inutilis foret.

CAPUT XIX.

De interpretatione.

§. 794.

Interpretatio quid ſit. *Interpretari* idem eſt ac certo modo colligere, quid quis per verba ſua, aut ſigna

ſigna alia indicare voluerit. Unde *Interpretatio* eſt inveſtigatio mentis per verba aliaque ſigna indicatæ.

§. 795.

Si ſingula verba fixum ac determinatum haberent ſignificatum, ut ſcilicet ſemper in eodem ſignificatu acciperentur, neque nunc plus, nunc minus per ea indicaretur, *& loquentes ſemper mentem ſuam iisdem ſufficienter exprimerent; nulla opus foret interpretatione: contrarium* vero *cum obtineat, interpretatione opus eſt.* *Cur opus ſit interpretatione.*

§. 796.

Quoniam jus ex promiſſione acquiſitum (§. 379.) promiſſario auferri nequit (§. 100.), ſed contra ipſum pro vero habendum, quod ſufficienter indicavit (§. 318.); *in promiſſis*, conſequenter *etiam in pactis nemo verborum ſuorum eſſe poteſt interpres*, cumque acceptatione non plus juris acquiri poſſit, quam transferens in eum transferre voluit (§. 317.), *nec promiſſario permittendum, ut verba promittentis interpretetur eo ſenſu, quo eadem intellecta velit.* *An promittens verba ſua, vel promiſſarius eadem interpretari poſſit.*

§. 797.

Recta interpretatio dicitur, quæ fit per *De recta interpretatione.*

per regulas interpretandi demonſtratas, quas ideo & promittens & promiſſarius admittere tenetur. Quamobrem *adverſus promittentem valet, quod recta interpretatio juſſerit*, conſequenter *ad id cogendi promiſſorem jus promiſſario competit* (§. 378.).

§. 798.

Quamdiu ſignificatui proprio inhærendum.

Quoniam *paciſcentes* loqui obligantur, ut a ſe invicem intelligantur (§. 437. 438.); ideo *uti debent verbis in eo ſenſu, quem fert uſus loquendi, hoc eſt, proprio, & terminos accipere in ſignificatu recepto*, conſequenter *ſcientes ac volentes a verborum ſignificatu proprio & ſignificatu terminorum recepto recedere non debent*, ac propterea *nec receſſiſſe præſumuntur, quamdiu non adſunt rationes in contrarium.* Unde porro ſequitur, *in promiſſis & pactis interpretandis, a communi uſu loquendi non eſſe recedendum, niſi adſint rationes urgentes in contrarium.* Aſt quia uſum loquendi ſucceſſu temporis variari conſtat; *pacta & promiſſa interpretanda ſunt ſecundum uſum loquendi ejus temporis, quo facta fuerunt.*

§. 799.

§. 799.

De significatu etymologico.

Etymologia eſt expoſitio originis vocabulorum. *Etymologus* itaque *inquirit in rationem, cur vocabula primitiva primitus ad has, vel illas res denotandas fuerint adhibita, & a quibusnam derivativa deducantur, ex quibusnam compoſita componantur, ac quinam ſit vi derivationis ac compoſitionis ſignificatus.* Qui ab etymologia petitur *ſignificatus, etymologicus*, item *grammaticus* dicitur, quem cum non attendi conſtet in uſu loquendi, *in pactis & promiſſis interpretandis ſignificatus etymologicus non attendendus.* Vocabula nimirum ſignificatum habent ab arbitrio hominum, adeoque tantummodo quæritur, quid iisdem ſignificare velint.

§. 800.

De reſervationibus mentalibus.

Quia paciſcentes loqui obligantur, ut a ſe invicem intelligantur (§. 437. 438.); *in pactis & promiſſis interpretandis non admittendæ ſunt reſervationes mentales* (§. 355.). Hiſce ſane admiſſis promiſſa quælibet eludi poſſunt.

§. 801.

De cavillationibus vitandis.

Cum ex intentione promiſſarii conſtet, quid ſibi promitti voluerit; *ſi manife-*

nifeſtum fuerit, quinam verborum ſenſus conveniat intentioni promiſſarii, non licet eum perducere ad alium intentioni ipſius e diametro contrarium. Ita paciſcentes, ne urbe dedita ſanguis effundatur, vivi defodi nequeunt.

§. 802.

De terminis technicis. Quia *termini technici* eum habent ſignificatum, quem inter artis peritos obtinent; iidem *accipiendi ſunt in ſignificatu apud artis peritos recepto, niſi adſint rationes urgentes in contrarium* (§. 798.). *Quodſi vocabula aliquid ſignificent ſecundum gradus*, etſi definitiones fiant, prout res ſunt in gradu perfectiſſimo, cum tamen iisdem non ſemper utamur in tam rigoroſo ſignificatu, *definitioni eorum non ſemper ſtricte inhærendum, ſed orationi, cujus pars eſt vocabulum explicandum, conveniens definitio formanda*, veluti ſi dicatur ſtandum eſſe judicio philoſophi, aut medici.

§. 803.

De homonymia & amphibolia. *Si obſcuritas oritur ex homonymia, & amphibolia*, cumtunc vocabulum, vel complexio verborum plurium plures habeat ſignificatus, qui vero locutus eſt

eſt ad eum animum advertiſſe intelligatur, qui ipſi ſuccurrere potuit, *ſignificatus conveniens materiæ, de qua agitur, ceteris præferendus.* Vulgo dicitur: *verba intelligenda eſſe ſecundum ſubſtratam materiam.* Ita ſi triginta dierum inducíæ fuerint pactæ, dies quoque noctem comprehendit.

§. 804.

De vitando abſurdo.

Quia nemo abſurdum velle præſumitur; *ea interpretatio rejicienda, ex qua abſurdum ſequitur.* Ita prohibitio, ne in platea quis ſanguinem eliciat, non trahi poteſt ad chirurgum in platea venam ſecantem, conſequenter *interpretatio ita facienda, ut abſurdum vitetur.* Cumque abſurdum ſit, paciſcentem, vel prommittentem nihil agere voluiſſe; *ea interpretatio non admittenda, qua ſtante ſequitur, nihil actum eſſe.*

§. 805.

De interpretatione ex antecedentibus & conſequentibus.

Cum quis idem velle tamdiu præſumatur, quamdiu manifeſtum non eſt, quod mutaverit voluntatem; *ſi quæ obſcure dicuntur, in antecedentibus vel conſequentibus, vel alio loco & occaſione ſine obſcuritate dicta ſunt; obſcure dicta ita in-*

terpretanda ſunt , ut cum verborum perſpicuorum ſignificatu conveniant. Cumque brachyologiam amantes verba ſua vel ad antecedentia , vel ad conſequentia referant ; *ita facienda interpretatio , ut inferiora & ſuperiora textus inter ſe concordent , niſi manifeſto appareat , per inferiora ſuperiora fuiſſe mutata.*

§. 806.

De interpretatione ex motivis voluntatis.

Conſtat voluntatem determinari per motiva , quæ ſunt ratio ſufficiens volitionis. *Quodſi* ergo *conſtet , quænam ratio* unice moverit voluntatem alterius , ſeu *cur hoc voluerit ; verba ita interpretanda ſunt , ut eidem conveniant* , conſequenter *ſi rationes plures conjunctim motivum conſtituant , iisdem conjunctim ; ſi diviſim , ut conveniant ſingulis diviſim.*

§. 807.

De verbis cum relatione ad aliquod ſumtis.

Facile per ſe patet , *ſi verbum quoddam , vel verborum complexio ſumatur cum relatione ad aliquid , ſignificatum , quem habet , quando ſimpliciter ſumitur , ita immutandum eſſe , ut relationi iſti conveniat.* Ita majore anni parte poſſediſſe intelligitur , qui duobus menſibus poſſedit , ſi adver-

adverſarius diebus paucioribus, aut nullis poſſedit.

§. 808.

De latiori interpretatione.

Si qua in pactis ad communem utilitatem ſpectant & utrique parti æqualiter conſulunt, cum nil obſtet, quo minus *verba* ſumantur in eo ſignificatu, quem habere poſſunt, nec ulla ratio urgeat, cur ullo modo reſtringantur; *ſumenda* utique *ſunt ſecundum totam proprietatem uſus popularis, aut, ſi plures ſint, eam, quæ latiſſime patet, niſi vel abſurdum quid, vel pacti inutilitas inde ſequatur* (§. 803.). Dicitur autem *ſignificatus latior*, quando eadem verba plura ſignificant, quæ etiam pauciora ſignificare poſſunt ac interdum ſolent, veluti ſi quide maſculis loquitur etiam fœminas complectitur, aut quando idem eſt nomen generis, quod ſpeciei, vel pro ſubſtrata materia verborum aliqua complexio ad plura extenditur.

§. 809.

De ſtrictiori interpretatione.

Si qua partem alteram ſaltem onerant, aut plus onerant alteram, cum nemo præſumatur ſe nimis onerare velle, *in caſu dubio verba ſumenda in ſignificatu ſtrictiori, immo*

immo etiam admittitur aliquantulum figuratus, ut onus nimium vitetur. Ita auxilia promissa ab una parte potentiori intelliguntur promissa impendiis ejus, cui promittuntur. Similiter cum pœna promissioni adjecta onus sit (§. 409. 410.); *verba, quæ pœnam continent, in strictiori quoque significatu accipienda*, scilicet *ut admittatur justa excusatio, quæ liberet a pœna, nec quævis culpa ad pœnam imputetur.* Dicuntur nimirum *verba sumi in significatu* strictiori, si pauciora significant, cum etiam plura significare possint.

§. 810.

Regulæ generales interpretandi.

Cum in interpretatione id agatur, ut ostendatur, quid per verba, qui locutus est, significare voluerit (§. 794.), consequenter de quonam cogitaverit, cum loqueretur; *interpretatio facienda de eo, de quo verisimiliter fuit cogitatum, non vero contra idem.* Quoniam vero non semper animo nostro obversantur omnes circumstantiæ, quæ circa negotium occurrere possunt, ut qui loquitur in exprimendis animi sui sensis earundem rationem habere possit; *interpreta-*

pretatio ita facienda, quemadmodum eam faceret, qui locutus eſt, ſi præſens eſſet, vel ſi eidem cognita fuiſſent, quæ nunc palam ſunt.

§. 811.

De interpretatione extenſiva.

Interpretatio extenſiva dicitur, qua ob identitatem rationis volitionis, vel nolitionis mens ejus, qui locutus eſt, extenditur ad caſus, ſub verbis, quibus promiſſio vel pactum continetur, ſecundum totam eorundem proprietatem minime comprehenſos. Cum poſita ratione ſufficiente volitionis, vel nolitionis, ponatur etiam ipſa volitio, vel nolitio, dubitandum non eſt, ſi de caſu emergente cogitaſſet qui locutus eſt, eum verba ſua ad eundem quoque extenſurum fuiſſe, conſequenter *interpretatio extenſiva admittenda* (§. 810.).

§. 812.

De fraude legi, vel pacto facta.

Fraudem legi, vel pacto facere dicitur, qui quidpiam facit, quod verbis quidem legis, vel pacti non repugnat, menti tamen legislatoris, vel paciſcentis adverſatur. Et tale *quid fieri in fraudem legis, vel pacti* etiam dicitur. Cum extra verborum ſignificatum oſtendendum

dum ſit, quænam in fraudem legis, vel pacti fiant, conſequenter id patere debeat per rationem, cur lex data, vel pactio facta; *interpretatio extenſiva reprimit fraudem legi, vel pacto faciendam.*

§. 813.

De interpretatione reſtrictiva.

Interpretatio reſtrictiva eſt, qua caſus aliquis ſub verbis legis vel pacti equidem comprehenſus, ob defectum tamen rationis ſufficientis, cur legislator, vel paciſcens hoc fieri voluit, vel noluit, excipitur. Eodem vero, quo ante (§. 811.), modo patet, *interpretationem reſtrictivam eſſe admittendam.* Quoniam interpretatio facienda de eo, de quo veriſimiliter cogitatum (§. 810.); *ſi materiæ, de qua agitur, parum convenit, ut verba tam late ſumantur, quemadmodum patere videntur, per interpretationem reſtrictivam eidem convenienter reſtringenda ſunt,* deficiente utique ratione ſufficiente volitionis & nolitionis. Et quia nemo abſurda velle præſumitur, conſequenter in caſu emergente, quo quis abſurdum velle debebat, ceſſat volitionis ratio ſufficiens; *ſi inde ſequatur abſurdum aliquod, quod eam mentem illi, qui*

locu-

locutus eſt, tribuere velis, quam verba generaliter poſita indicant, hæc ita reſtringenda ſunt, ut abſurdum evitetur. Enimvero *ſi res, quæ ratio ſub ſe comprehendit, ſpectentur non ſecundum exiſtentiam, ſed quatenus exiſtere poſſunt; ubi certum non eſt, eas exiſtere non poſſe, reſtrictio facienda non eſt:* manifeſtum enim eſt, reſtrictionem fore menti ejus, qui locutus eſt, adverſam.

§. 814.

De tacita conditione, ſi res maneant quo ſunt loco.

Cum ex ratione ſufficiente promiſſionis intelligatur, cur promiſſor quid promiſerit; *ſi ſtatus rerum præſens in ratione ſufficiente promiſſionis non continetur, promiſſa in ſe non habent tacitam conditionem, ſi res maneant, quo ſunt loco, aſt habent in caſu oppoſito.*

§. 815.

De caſibus tacite exceptis.

Quoniam obligatio naturalis immutabilis (§. 38.), *ſi caſus emergit, quo verba ſequi legi naturæ repugnaret, caſus hic excipiendus.* Et cum naturaliter non obligemur aliorum commoda promovere, niſi quatenus citra neglectum officii erga ſe ipſum fieri poteſt (§ 133. 134.); *ſi caſus emergit, in quo verba ſequi*

qui nimis grave foret ei, quem quis ad aliquid præſtandum obligare ſibi voluit, vel qui ſe alteri obligare voluit, caſus iſte excipiendus.

§. 816.

De caſibus excipiendis. Cum in pactis promiſſarius promittentem ſibi obliget ad hoc faciendum (§. 438. 380.); *pacta, quatenus promiſſa continent, aſſimilantur legibus* (§. 39.). Quamobrem *quæ de legum colliſione valent*, ſupra explicata (§. 64.), *ea etiam valent de colliſione pactorum.* Ceterum cum caſus emergentes referri debeant inter ea, de quibus cogitatum non eſt, cum promitteretur, vel conveniretur; *ſi rationes particulares adſunt, per quas apparet, quid excepturus fuiſſet qui locutus eſt, ſiquidem de caſu colliſionis cogitaſſet, id excipiendum, etiamſi alio ducant regulæ de pactorum colliſione.*

§. 817.

Cujusnam verba in interpretandis pactis magis attenda. Denique quia promiſſarius promiſſorem ſibi obligare nequit ultra voluntatem ſuam (§. 317. 379.), contra hunc vero pro vero habetur, quod ſufficienter indicat (§. 318.) & *conditionem offerre* dicitur, qui declarat, quid ſibi

ſibi promitti velit, *accipere* vero, qui illi promittit; *in pactis interpretandis magis attendenda ſunt verba conditionem accipientis, quam offerentis, niſi verba illius ad verba hujus referantur.*

CAPUT XX.

De mortuis & nondum natis.

§. 818.

Quando *homo* moritur, omni potentia agendi privatur, nec rebus ullis amplius indiget. Quamobrem nullius amplius obligationis & juris capax (§. 37. 46.). *Quamprimum* itaque *moritur, omne jus ſuum amittit, & omnis ejus obligatio ceſſat*, conſequenter quoque *dominium, quod habuit in rebus, ac jus omne aliud inde pendens, omne quoque jus ad rem amittit.* *Effectus mortis quoad jura & obligationes.*

§. 819.

Enimvero quia *homo* dominium rerum ſuarum & jus quodcunque aliud in re, vel ad rem in alterum transferre poteſt, quacunque lege voluerit (§. 314.), niſi perſonale fuerit (§. 400.); *dominium quoque rerum ſuarum & jus quodcunque aliud, niſi perſonale fuerit, in* *Quomodo bona defuncti in alios transmittantur.*

eventum mortis in alium transferre poteſt, eonſequenter *id morte ſua in eum transmittit, in quem in eventum mortis id tranſtulit, ac ideo jus ab eo amiſſum non extingvitur, & qui fuerant illius debitores, ipſo mortuo nunc ſunt hujus.*

§. 820.

De jure creditoris ad bona defuncti.

Similiter quia bona debitoris naturaliter oppignorata ſunt pro debitis creditori (§. 705.), & jus creditoris iisdem inhæret (§. 697.), quod eidem auferri nequit (§. 100.); *debitore mortuo, jus creditoris, ut ex iis eidem ſatisfiat, ſubſiſtit, ac cum rebus transit in eum, in quem dominium rerum defuncti transmittitur, ſi vero defunctus res nullas relinquit, debitum interit.*

§. 821.

De jure transmiſſibili & non.

Jus transmiſſibile appellamus, quod amiſſum ab eo, qui habuit, in alium abit: *non transmiſſibile*, quod amiſſum ab eo, qui habuit, in alium non abit. *Jus* igitur *transmiſſibile morte ſua in alium transmittit defunctus*, veluti uſumfructum ipſi & liberis ejus conſtitutum in liberos.

§. 822.

§. 822.

Quoniam fama etiam poſt mortem ſupereſt & bene ac recte factorum memoria conſervatur; *officia* quoque *quoad famam, exiſtimationem, honorem ac laudem aliis debita* (§. 142.), *etiam poſt mortem eorum ſubſiſtunt.* Similiter quia mors benefactoris non delet memoriam beneficiorum; *iis etiam mortuis gratias agere debemus, beneficia nobis tributa narrando & prædicando* (§. 474.), cumque aliis quoque benefacere poſſimus in iis, quos amant, quippe quorum felicitatem perinde expetunt ac propriam, *mortuis benefacere debemus in iis, quos amarunt, quantum in poteſtate noſtra eſt* (§. 133.), veluti *in liberis ipſorum, vel agnatis.* *De officiis erga mortuos.*

§. 823.

Quoniam natura *homines omnes* æquales ſunt (§ 70.), omnes etiam amare debemus tanquam nosmetipſos (§. 136.), & quod perfectione naturali ſuperent res creatas omnes, per ſe patet; eos quoque *ſpectare debemus tanquam æque homines, amore noſtro dignos & omnium creaturarum præſtantiſſimos*, con- *De honore humanitatis.*

ſequenter etiam *id externis actibus teſtari*: in quibus cum *Honor humanitatis* conſiſtat, qui homini defertur, quatenus homo eſt, *honorem humanitatis unicuique exhibere debemus*, conſequenter *etiam in modo, quo mortuos ex conſpectu noſtro removemus.*

§. 824.

De Jure ſepulturæ. Quamobrem cum mortuos e conſpectu noſtro removeri neceſſe ſit, modus autem hoc faciendi omnium commodiſſimum ſit, ſi humentur, ſeu cadavera eorum humo tegantur, quod facile patet; *mortuos ſepelire* (§. 48.), & *in exequiis*, quæ ſunt actus ſolennis, quo corpus mortui effertur ad ſepulchrum, *non modo ea fieri debent, quæ humanitati conveniunt* (§. 823.), *verum etiam quæ officiis erga mortuos conſentanea ſunt* (§. 822.). Patet itaque *Jus ſepulturæ humanitati deberi, ſeu homini ideo competere, quia homo eſt.*

§. 825.

De ſectione cadaverum humanorum. Cum ſectione cadaverum humanorum diſtincta notio totius corporis humani & ſingularum ejus partium acquiratur, quæ non modo ad ſanitatis & mor-

morborum cognitionem acquirendam neceſſaria (§. 113.), verum etiam Deum ex ſtructura corporis humani agnoſcamus, quod nemo in dubium vocare poteſt; *ſectio cadaverum humanorum licita eſt naturaliter* (§. *cit.* & §. 163.). Quia inde minime infertur, nos eos, quorum cadavera ſecamus, non habere pro æque hominibus & creaturarum omnium præſtantiſſimis, aut qui amore digni ſint; *ſectio cadaverum humanorum honori humanitatis non repugnat* (§. 823.). Quatenus tamen officia mortuis debita non reſpectu omnium eadem ſunt (§. 822.); *fieri* poteſt, *ut illa cum iisdem conſiſtere nequeat.* Et facile patet, *eam in cadaveribus omnibus adminiſtrari non poſſe.*

§. 826.

De luctu mortuorum cauſa.

Luctus dicuntur actus externi, qui triſtitiam indigitant, ſuntque vel *naturales*, qui per eſſentiam & naturam corporis humani triſtitiam comitantur, vel *voluntarii*, quibus triſtitiæ ſignificatum imponimus. Cum jactura amicorum, benefactorum & bene de nobis atque aliis meritorum ad mala fortunæ pertineat, homini autem naturale ſit, ut ma-

la præſentia triſtitiam gignant; *amicos mortuos, beneſactores atque eos, qui bene de nobis atque aliis meriti ſunt, ne lugeamus, lex naturæ prohibere nequit* (§. 60.). Quoniam tamen officia lege naturæ præſcripta inviolabilia ſunt (§. 42.); *luctus mortuorum ita moderandus, ne quid committatur officio in adverſis* (§. 130.) *& fiduciæ in Deo atque acquieſcentiæ in providentia divina contrarium* (§. 173.). Cumque nobis jus ſit ad ea, ſine quibus officiis erga mortuos ſatisfacere non poſſumus (§. 46.); *luctus* quoque *voluntarius officiis erga mortuos conformis naturaliter licitus*, veluti ſi veſte lugemus mortuos.

§. 827.

An nondum nati habeant jus.

Qui nondum natus eſt, aut in utero materno adhuc exiſtit, aut ne a matre quidem conceptus eſt. Quamobrem cum qui nondum exiſtit agere nequeat, & qui in utero materno adhuc latet, inter homines agere non poſſit, conſequenter nondum natus ſubjectum juris eſſe nequeat (§. 46.); *nondum natus jus nullum habere poteſt*, conſequenter *nec ullum acquirere*, & proterea

ea *nec foetus in utero jus acquirere poteſt.* Quamobrem *ſi quis dicat, ſe jus quoddam transferre in nondum natum*, veluti in fœtum in utero latentem, *id intelligitur velle, ut quando naſcitur, ſeu per nativitatem idem acquirat.*

§. 828.

De jure in nondum natos transmiſſibili.

Cum jura transmiſſibilia per nativitatem acquirantur (§. 827. 821.); *ſi jus aliquod tibi ac a te deſcendentibus* (per nativitatem ſcilicet) *collatum una tibi & a te deſcendenti competere poteſt, quamprimum hic naſcitur, idem acquirit: quodſi* vero *in te transfertur jus certa lege in nondum natos transmittendum ſucceſſive morte poſſidentis, quamprimum illi naſcuntur acquirunt jus ſuccedendi in jus in te translatuum conditione lege definita exiſtente*, quod conditionatum eſſe per ſe patet.

§. 829.

De ſpe jus per nativitatem acquiſitum iri.

Quamprimum quis in utero materno conceptus eſt, ſpes eſt eum natum iri, conſequenter jus, quod per nativitatem acquiritur, ab eo acquiſitum iri. Quamobrem cum ea æquipolleat ſpei, quam habet promiſſarius ex conditionata promiſſione, atque hæc

eidem auferri non poſſit (§. 396.); *foetui in utero ſpes acquirendi per nativitatem jus quoddam auferri nequit.*

§. 830.

De renunciatione pro nondum natis.

Quoniam qui nondum natus, nec in utero materno adhuc conceptus eſt, nec jus, nec ſpem jus acquiſitum iri habere poteſt (§. 827.), aſt fœtus in utero non quidem jus habet, ſpem tamen jus excitaturam, ſi naſcatur, auferri ipſi neſciam (§. 829.); *juri per te in nodum natos transmittendo renunciare potes pro te & nondum natis, nec adhuc conceptis citra eorum injuriam* (§. 87.), *aſt non pro foetu in utero.* Cum renunciatio a voluntate renunciantis unice dependeat, & qua lege renunciare velit (§. 342.); *naturaliter non repugnat, ut, ſi quis renunciet juri per ſe in nondum natos transmittendo, ſibi reſervet jus idem in nondum natos transmittendi*, cumque repudiatio non contineat renunciationem pro nondum natis (§. 339. 340.), *repudiatio juris in nondum natos transmiſſibilis nondum natis minime nocet.*

§. 831.

§. 831.

De jure providentia majorum quæſito.

Jus, quod certa lege ſucceſſive ab uno in alios transmittitur, dicitur *providentia majorum quæſitum:* transmittens nimirum non ſua voluntate transmittit, ſed neceſſario, *non* idem *habet a transmittente, qui acquirit, verum a primo acquirente.*

§. 832.

De officiis erga poſteros.

Poſteri in genere dicuntur, qui mortuis iis, qui jam vivunt, demum nascuntur, ac in ſpecie *poſteri tui*, qui te mortuo per nativitatem a te deſcendunt; ſicuti ex adverſo *Majores*, qui ante parentes noſtros vixerunt. Cum poſteri ſint homines in locum noſtrum, nobis mortuis, ſuccedentes, homines autem conjunctis viribus ſe ſtatumque ſuum perficere obligentur (§. 44.); *quicquid in utilitatem poſterorum facere poſſumus, ad id faciendum ſumus obligati*, veluti *ſi operam demus, ut ſcientiæ ac artes virtutesque morales ad eos propagentur & ne deſint arbores fructiferæ, nec ſylveſtres lignandi cauſa.*

PARS III.

De imperio & obligationibus atque juribus inde naſcentibus.

SECTIO I.

De Imperio privato.

CAPUT I.

De imperio & Societate in genere.

§. 833.

Imperium quale jus.

Imperium dicitur jus determinandi actiones liberas alterius pro lubitu ſuo, & qui imperium habet *imperare* dicitur. *Imperium* itaque *involvit jus obligandi alterum ad actiones ſuas ſic & non aliter determinandum*, cum alias eſſet *inutile*. Jus in actiones alterius *Poteſtas* etiam vocatur.

§. 834.

An imperium in alios natura competere poſſit.

Cum natura actiones hominis independentes ſint a voluntate alterius cujuscunque, nec is in agendo dependeat niſi a ſeipſo (§. 77.); *natura* quoque *nemini imperium in alios homines competit:* cumque cuilibet permittendum ſit, ut in determinandis actionibus ſuis ſuum

ſuum ſequatur judicium, nec ulli hominum rationem reddere teneatur, cur hoc faciat, vel non faciat (§. 78;) *nemo ſibi in alium invitum imperium arrogare poteſt.*

§. 835.

De eo, qui alteri ſubjectus.

Is, in quem alter imperium habet, *ſubjectus* eidem dicitur. *Natura* igitur *nemo alteri ſubjectus eſt* (§. 834.), *nec invitus quis alteri ſubjici poteſt* (§. *cit.*). Aſt quoniam imperans ſubjectum obligare poteſt ad actiones ſuas ſic & non aliter determinandas (§. 833.); *ſubjectus obligatur actiones ſuas ad voluntatem imperantis componere*, conſequenter *cum parere vel obedire* dicatur, qui actionem ſuam ad voluntatem alterius componit, *inobediens* vero ſit, qui hoc facere recuſat, *ſubjectus imperanti parere, vel obedire obligatur, nec inobediens eſſe debet.* Facile autem patet, *ſubjectum quoad eas actiones, in quas imperanti jus eſt, liberum non eſſe* (§. 77.), conſequenter *qui ſe alteri ſponte ſubjicit, libertati naturali quoad eas actiones renunciare, in quas imperanti jus concedit* (§. 340.).

§. 836.

De ſocietate ac inde oriente jure & obligatione.

Societas in genere eſt pactum, vel quaſi pactum de fine quodam conjunctis viribus conſequendo. Ipſa quoque multitudo hominum finis cujusdam conſequendi cauſa conſociatorum *Societas* dici ſolet. *Societates* igitur *differunt fine, qui intenditur, ſeu cujus gratia ineuntur.* Qui ſocietatem contrahunt, *Socii*, vel *Membra ſocietatis* vocantur. *Quilibet* itaque *ſocius facere obligatur, quod ad finem conſequendum facere poteſt & quod ut faciat ſpecialiter conventum* (§. 438.), conſequenter *ſociis competit jus cogendi conſocium, ut ſatisfaciat obligationi.* Quamobrem *univerſis competit jus in ſingulos: obligationes vero ac jura ſingulorum metienda ſunt ex fine*, in quem conſenſere omnes, *atque ex iis, de quibus in pacto ſpecialiter conventum* (§. 438.), *& univerſis competit jus determinandi ea, quæ ad finem ſocietatis conſequendum neceſſaria*, ſeu ad media, quibus ad finem ut conſequantur ſtudere velint.

§. 837.

De ſalute ſocietatis & bono

Non impeditus progreſſus ad finem ſocietatis conſequendum *Salus ſocietatis* dici-

dicitur, ipſe autem finis, quatenus obtinetur, utpote ſingulis utilis, *commune bonum*. Quamobrem quilibet *ſocius commune bonum promovere pro virili & modo convento debet, nec quicquam committere, quod ſit ſaluti ſocietatis adverſum*, conſequenter *quantum datur curare, ut ceteri quoque ſocii faciant, quæ ad finem civitatis conſequendum conducunt, ac removere impedimenta, quæ obſtant, quo minus eundem conſequi detur*, ideoque *ſocios ope ac conſilio juvare.* *communi ſociorum.*

§. 838.

Jus univerſis competens in ſingulos, cum in determinandis ipſorum actionibus conſiſtat (§. 836.) *imperium eſt* (§. 833). Quamobrem cum ex pacto vel quaſi illud oriatur (§ 836.); *in ſocietate imperium ex pacto oritur, vel quaſi*, atque *univerſis competit*, conſequenter *ſinguli obedire tenentur univerſis* (§. 835.). *De imperii ortu in ſocietate.*

§. 839.

Cum ex pacto obligationes ac jura ſingulorum metienda ſint (§. 836.); *ſi ſocietas ſimpliciter contrahitur, omnium eadem eſt obligatio & jus idem*, conſequenter *ſocii omnes æquales ſunt* (§. 70.), tumque *ſocietas* dicitur *æqualis*, ac ideo *in ſocieta-* *De ſocietate æquali & inæquali.*

te

te æquali nulla eſt prærogativa (§. 71.): aſt *ſi expreſſe conveniatur, ut unus ſociorum ad quid præſtandum obligatus ſit, ad quod ceteri non teneantur, vel uni cuidam jus competat, quod ceteri non habent, ſocii inæquales ſunt* (§. 70.), atque tunc *ſocietas inæqualis* appellatur, ac ideo *in ſocietate inæquali uni præ ceteris prærogativa quædam competere poteſt.*

§. 840.

De præcedentia ſociorum.

Quoniam in ſocietate æquali, in qua ſocii omnes æquales ſunt, nulla datur ratio intrinſeca, ab ipſa nimirum ſociorum natura derivata, præcedentiæ (§. 75.), ordo tamen neceſſario quidam obſervandus eſt; *qui ſocietatem æqualem contrahunt de præcedentia pro lubitu convenire poſſunt. Quodſi* vero *poſtea quidam accedunt*, cum nemini jus ſuum auferri queat (§. 100.), *eum ſervare debent ordinem, quo in ſocietatem veniunt, niſi extra ordinem locum alium accedenti cedere ceteri velint*, quippe quod arbitrii ipſorum eſt (§. 342.). Enimvero cum in ſocietate inæquali ſocii alii plus juris habeant aliis, vel plus ad bonum commune promovendum conferre obligentur (§. 839.); *qui plus juris habet, vel etiam ad commu-*

commune bonum plus conferre debet ceteris, ei præcedentia naturaliter competit, nimirum ſi ſupponitur rem decidendam eſſe per rationem naturalem, in conventionibus regnante arbitrio convenientium. Hinc vero ulterius ſequitur, *ut qui in locum ejus, cui præcedentia per rationem intrinſecam competit, ſuccedit, eidem quoque præcedentia competat. Non* vero *in ſocietate attendi præcedentiam, quam quis habet extra eam*, facile inde patet, quia in ſocietate non attenduntur, niſi jura & obligationes, quæ ſocium tanquam perſonam moralem faciunt (§. 96.).

§. 841.

De conſenſu ſingulorum ad decernendum requiſito.

Cum ſocii adjunctis viribus ad finem ſocietatis conſequendum contendere debeant & ad hoc ſinguli ſeſe univerſis obligaverint (§. 836.); *quicquid finis conſequendi gratia fieri debet, communi ſociorum conſenſu determinandum.* Quamobrem *quando ſocietas contrahitur, omnium conſenſu ſtatuendum eſt de iis, quæ conſtanter ac ſemper eodem modo fieri debent, & caſu emergente, qui ad ſocietatem ſpectat, quid in eo ſit faciendum.*

§. 842.

§. 842.

De votorum differentia. Determinatio voluntatis ſuæ de eo, quod plurium conſenſu determinandum, dicitur *Suffragium*, uſitatius *Votum*, idque *affirmativum*, quo declaratur voluntas de eo, quod fieri debet; *negativum*, quo declaratur noluntas de eo, de quo conſultatur. Dicuntur autem *Vota conſentientia* eorum, qui ejusdem ſunt ſententiæ; *diverſa* illorum, quorum ſententiæ in diverſum abeunt. *Vota unanimia* ſunt, quando vota omnium ſunt conſentientia; *majora* ſunt vota conſentientia majoris partis; *minora* partis minoris. Sed *paria* ſunt *vota*, quando conſentientium & diſſentientium idem numerus.

§. 843.

Quomodo per vota concludendum. *Concludere* dicuntur conſultantes, quando votis inter ſe collatis determinatur, quid fieri, aut non fieri debeat, & quod fieri, aut non fieri debere per vota determinatum *Concluſum* vocatur. Cum *vota meliora* dicantur eorum, quorum judicium de eo, quod fieri debet, verius eſt, facile autem intelligatur, unumquemque votum ſuum habere pro

pro meliori, negotium tamen exitum habere debeat; *vota meliora concludere nequeunt*, conſequenter *majora concludant neceſſe eſt. Qui* itaque *ſocietatem contrahunt inter ſe convenire debent, ut, quod majori parti viſum fuerit, id habendum ſit pro ſociorum omnium voluntate, ſi ea per partem majorem obligetur minor.* Quoniam itaque vota numerantur, ſi concludendum, non vero *ponderantur*, inquirendo ſcilicet, quænam ſint meliora; *vota paria non concludunt* (§. 842.). Quamobrem *res manent in eo ſtatu, in quo ſunt*, conſequenter *quoties nihil concludendo negotium exitum habere nequit, veniendum eſt vel ad ſortem* (§. 669.), *vel neceſſe eſt, ut uni competat votum deciſivum*, quo parti uni accedente efficiuntur majora, *aut ſi negotium fert moram conſultatio repetenda.* Dicitur autem deciſio negotii controverſi per paritatem votorum *Calculus Minervæ.* Enimvero *ſi vota majora haberi nequeunt*, ob diverſarum ſcilicet ſententiarum *pluralitatem*, cum tamen curandum ſit, ut negotium exitum habeat, plus valere debent illa vota, quibus pauciora adverſantur, quam quibus plura, ideoque *ſequendum*

erit id, quod paucioribus displicet, cum sequi non liceat id, quod plurimis placet, veluti si tres reum damnent in viginti florenos, quatuor in decem, duo absolvant, prævalere debet secunda, quæ quinque sibi vota adversa experitur, primæ sex, tertiæ septem contrariis.

§. 844.

De votis absentium.

Qui absens est, nec ad consultationem vocatus votum suum alteri *præsenti committit, aut præsens suffragium ferre non vult, aut alio modo ferre impeditur*, cum in casu primo tacite, in secundo expresse juri votandi renunciet (§. 340.), idque facere liceat (§. 342.), in tertio autem jus non habeat; *ejus in votis numerandis nulla habenda ratio est.* Vulgo dicitur: *vota absentium*, aut cum Grotio *jus absentium accrescere præsentibus.* Habetur vero præsens, qui votare non vult, vel non potest, pro absente. Possunt autem de votis ferendis multa conveniri, ex pacto servanda (§. 348.).

§. 845.

De votorum inæquali valore.

Quoniam duplicem socium repræsentat, qui ad finem societatis consequen-

quendum plus confert aliis ſociis, & ita porro; *ſi quis ad finem ſocietatis conſequendum plus confert aliis ſociis, valor voti æſtimandus eſt in ratione collati ſui ad collatum minimum.* Atque hinc porro intelligitur, *ſi rem, in qua fundamentum habet ſocietas, non æqualiter omnes participant, vota æſtimanda eſſe in ratione ejus, quod unus quisque participat*, veluti ſi in fundo alius partem dimidiam, alius ſextam, alius tertiam habeat, quo in caſu vota erunt ut 3, 1. & 2.

§. 846.

De legibus ſocietatis.

Conventiones ſociorum de iis, quæ finis conſequendi cauſa ſemper eodem modo fieri debent, leges ſunt (§. 39.). *Quælibet* itaque *ſocietas ſuas habere debet leges, & eidem competit jus ferendi leges* (§. 841.). Quoniam itaque leges præſcribunt media, quibus finis ſocietatis obtinetur; *ſine legum cuſtodia ſalus ſocietatis ſubſiſtere nequit, nec transgreſſio earundem ferenda* (837.), conſequenter *ſocietati* quoque *competit jus ſanciendi pœna legum obſervantiam* (§. 35.), & per conſequens *transgreſſores legum puniendi.* Hinc porro conficitur, *qui in ſocietatem reci-*

pitur, eum vel expreſſe promittere debere, vel tacite promittere intelligi legum obſervantiam. Cum vero leges vim ſuam habeant a conſenſu ſociorum; *ſocietati integrum eſt leges, quando viſum fuerit, tollere & immutare, atque novas etiam condere.*

§. 847.

De concordia ſociorum.

Cum *concordes* dicantur, qui idem volunt, aut nolunt, *discordes* vero, quorum voluntas & noluntas in diverſa abit, conſequenter *ſocii concordes ſint, ſi legibus ſocietatis ſe ſubjiciunt* (§. 846.), *eorumque vota vel unanimia fuerint, vel ſi majoribus ſe non opponunt* (§. 842.), *iidem concordes eſſe debent* (§. 846. 843.) Hinc autem porro patet, *concordia ſociorum ſalutem ſocietatis conſervari* (§. 837.).

§. 848.

De mutuo adjutorio.

Adjutorii nomine veniunt actus, quibus vel ad factum alterius concurrimus, vel bonum alterius promovemus. Ideo *mutuum adjutorium* eſt, quod duo vel plures ſibi invicem præſtant. *Socii* igitur *ad mutuum adjutorium obligantur* (§. 837.).

§. 849.

§. 849.

Si finis ſocietatis illicitus eſt, ſocietas quoque illicita eſt (§. 49.). *Ex ſocietate autem illicita nulla naſci poteſt obligatio, nec jus acquiri ullum.* *De ſocietate illicita.*

§. 850.

Quoniam in ſocietate ſocii conjunctis viribus agunt (§. 836.); *quælibet ſocietas ſpectanda eſt inſtar unius perſonæ.* Quamobrem cum homines naturaliter liberi ſint (§. 77.), & dum ſocietatem contrahunt, ſeſe ſibi invicem tantummodo obligant, non aliis (§. 836.); *quælibet ſocietas naturaliter libera eſt.* Ac propterea *ſocietates plures diverſæ ſpectandæ ſunt tanquam perſonæ ſingulares liberæ.* *Quomodo ſpectandæ ſint ſocietates.*

§. 851.

Cum omnium ſociorum actiones tendant ad finem ſocietatis (§. 836.); *perfectio ſocietatis conſiſtit in aptitudine finem ejus conſequendi* (§. 9.), *æſtimando* ideo *ex ſufficientia virium, quas ſocii conjungunt.* Atque hinc ſequitur, *ut ad ſocietatem quamlibet tot requirantur perſonæ atque tales, quot & quales ad finem ſocietatis conſequendum ſufficiunt.* *De perfectione ſocietatis.*

§. 852.

Quando a ſocietate diſcedere liceat.

Cum finis ſocietatis, quatenus obtinetur, bonum ſocietatis commune ſit (§. 837.); *ſi quid ſit, quod fini conſequendo adverſatur, damnum ſocietati datur* (§. 269.). Quamobrem cum *nemo ſociorum damnum ſocietati dare debeat* (§. 837.); *a ſocietate recedere non licet cum damno ſociorum*, immo *ſi ita fuerit conventum, nunquam recedere licet ſine ſociorum conſenſu* (§. 438.). Et quoniam alio æque idoneo in locum ſuum ſubſtituto damnum ſocietati non datur; *a ſocietate diſcedere licet, ſi quis ſocium alium æque idoneum in locum ſui ſubſtituit.*

§. 853.

De ſocio excludendo.

Quoniam *ſocius* a pacto, quo ſocietas nititur (§. 836.), diſcedit, *ſi præſtare nolit, ad quod præſtandum vi ſocietatis tenetur* (§. 442.); *ex ſocietate* ea de cauſa *excludi poteſt.* Et *ſi ſocius unus ſolo arbitratu ſuo omnia fieri velit*, cum tunc auferre velit ceteris jus ſuum (§. 841.), quod pati ceteri minime tenentur (§. 100.); *eundem excludere licet, vel etiam ei, qui hoc pati non vult, a ſocietate diſcedere* (§. 442.).

CAPUT

CAPUT II.

De Matrimonio, ſeu ſocietate conjugali.

§. 854.

Cum membra genitalia utriusque ſexus genus humanum faciant aptum ad ſpeciem ſuam conſervandam, & præterea homines perinde ac animalia cetera natura ferantur ad conjungendum uſum membrorum genitalium, qui ad procreandam ſobolem requiritur; *homines univerſim ſpectati obligantur ad ſpeciem ſuam conſervandam, & ſinguli ad coitum non appetendum, niſi ſobolis procreandæ cauſa* (§. 43.), conſequenter *coitus omnis, qui ſolius voluptatis percipiendæ gratia appetitur, omnisque membrorum genitalium uſus eodem fine factus illicitus.* Hinc *fornicatio*, ſeu *ſcortatio*, qui eſt concubitus cum *meretrice*, hoc eſt, fœmina ſe pluribus proſtituente; *ſtuprum*, qui eſt concubitus cum fœmina ſoluta pluribus ſeſe non proſtituente; *ſodomia*, concubitus hominis cum beſtia; *pæderaſtia*, concubitus maris cum mare; *maſtrupatio*, qua homo propriis manibus venerem ſecum exercet, *lege natu-*

De obligatione generis humani conſervandi & coitu licito.

ræ prohibentur, *ac* ideo *actus naturaliter illiciti ſunt* (§. 49.).

§. 855.

De educatione prolis & modo propagandi genus humanum.

Infantes in lucem editi nondum apti ſunt ad ſibimet ipſi proſpiciendum de iis, quibus ad conſervationem ſui indigent, & ad actiones ſuas juxta naturæ legem determinandum, ſeu ad vitam hominis ex ſeſe vivendum. Quamobrem cum homines ſpeciem ſuam conſervare debeant (§. 854.); *qui prolem generant*, *eandem quoque aptam efficere debent ad vitam hominis ex ſeſe vivendum*, conſequenter cum ſtudium, quo id efficitur, *educatio* ſit, *qui prolem generant, eandem quoque educare debent.* Unde ſequitur, ut *qui prolem per concubitum illicitum genuit*, *veluti ſtuprator*, *eandem educare obligetur.* Cumque ad educationem & matris & patris cura atque induſtria requiratur, *uterque etiam ad educationem prolis conferre debet*, *quantum poteſt.* Quoniam itaque *concubitus promiſcuus eſt*, ſi fœmina quemvis concumbere ſecum volentem admittit, ſicque incertus eſt pater; *genus humanum per concubitum promiſcuum præpagari minime debet*, conſequen-

quenter *ſobolis procreandæ ac educandæ gratia inter marem & fœminam ſocietas ineunda* (§. 836.).

§. 856.

Societas inter marem ac fœminam ſobolis procreandæ ac educandæ cauſa inita dicitur *Societas conjugalis, ſeu Matrimonium.* Quamobrem *ad prolem generandam inepti ſive per ætatem, ſive ob vitium quoddam corporis, matrimonium contrahere nequeunt, &, ſi qua alia de cauſa inter marem & fœminam contrahitur ſocietas*, veluti mutui adjutorii in re œconomica & aliis vitæ humanæ caſibus gratia, *ea matrimonium non eſt.*

Matrimonium quid ſit & quinam contrahere poſſint.

§. 857.

Quoniam matrimonium non contrahendum, niſi ſobolis procreandæ & educandæ cauſa (§. 855. 856.), experientia autem domeſtica conſtat, genus humanum abunde propagari per *monogamiam*, hoc eſt, ſi matrimonium inter marem unum & fœminam unam contrahatur, eademque educationi prolis maxime convenit (§. 855.), & imaginem quoque juris naturæ conſpicimus in brutis, quando mas & fœmi-

An matrimonium conſiſtere debeat in monogamia.

na ad prolis educationem concurrere tenentur; *quin legi naturæ conſentaneum ſit, ut matrimonium contrahatur inter foeminam unam & marem unum, dubitandum non eſt*, conſequenter *polygamia*, matrimonium perſonæ unius cum pluribus contractum, *legi naturæ parum convenit, &, ſi ſolius voluptatis percipiendæ cauſa contrahitur, manifeſto illicita eſt* (§. 854.).

§. 858.

De obligatione & jure conjugum mutuo.

Qui matrimonium contraxerunt, communi nomine *Conjuges* appellantur, & mas in ſpecie *Maritus*, fœmina *Uxor*. *Quando* igitur *matrimonium contrahitur, mas foeminæ & foemina mari ſe obligat, quod corporis ſui uſum generationis cauſa velint ſibi invicem & quidem ſolis concedere, atque ambo ad educationem prolis conferre, quod poſſunt* (§. 856. 855.), conſequenter *foemina in marem, mas in foeminam transfert jus in corpus ſuum quoad hunc uſum.* Cumque ideo jus alterius conjugis violetur, *ſi unus conjugum cum perſona alia coitum celebret* (§. 83.); *injuriam eidem facit* (§. 87.), *atque a pacto*, quo matrimonium contractum (§. 836. 856.), *discedit* (§. 442.).

§. 859.

§. 859.

Adulterium num sit illicitum.

Concubitus personæ conjugatæ cum alia sive soluta, sive conjugata altero conjuge inscio, vel invito, *Adulterium* dicitur. *Adulterium* itaque *illicitum est. Adulter* tamen *prolem ex adulterio genitam educare tenetur* (§. 855.).

§. 860.

De pellicatu.

Pellices dicuntur fœminæ, quas maritus præter uxorem concubitus causa habet. Cum per *pellicatum* intendatur primario voluptatis venereæ perceptio; eundem *naturaliter illicitum esse* patet (§. 854.), *nec concubitus cum pellice ab adulterio differt* (§. 859.).

§. 861.

De differentia liberorum.

Liberi ex matrimonio nati *legitimi* dicuntur, extra matrimonium prognati, veluti ex stupro, adulterio, *Spurii*; ex meretricibus vero geniti *vulgo quæsiti.*

§. 862.

De pudicitia & virginitate ac jure eam defendendi.

Pudicitia dicitur animus ab omni concubitu illicito alienus; *Impudicitia* animus in concubitum illicitum pronus. *Virginitas* vero appellatur immunitas ab usu

ab uſu membrorum genitalium in coitu cum mare, quæ ideo *in primo coitu amittitur*. Patet igitur *ſi virgo vi comprimitur, virginitatem eidem vi eripi; ſi vidua, vel conjux pudicitiam ejus violari*, conſequenter *virgini competere jus virginitatem, viduæ ac conjugi pudicitiam defendendi* (§. 46. 90.), *idque infinitum* (§. 94.), conſequenter *ſtupratorem violentum occidere licet, ſi periculum aliter evitari non poſſit.*

§. 863.

Quomodo matrimonium perficiatur.

Cum *matrimonium* pacto contrahatur (§. 856. 836.); *mutuo maris ac fœminæ conſenſu naturaliter perficitur* (§. 438.), conſequenter *ad declarationem conſenſus mutuam copula carnalis*, quæ eſt conjunctio corporum maris & fœminæ, qualis ad generationem requiritur, *ſtatim accedere poteſt.*

§. 864.

De ſponſalibus.

Pactum de matrimonio ineundo dicuntur *Sponſalia*, & perſonæ, quæ ita contraxerunt, *Sponſus* & *Sponſa*. Quamobrem *ex ſponſalibus oritur obligatio ad matrimonium ineundum, prouti conventum fuerit* (§. 393.), *mutuo tamen diſſenſu ſponſalia diſſolvi poſſunt* (§. 444.), *& ſi bina*

fue-

fuerint celebrata, priora præferuntur (§. 421.), *quodſi* vero *perſona, in cujus præjudicium poſteriora fuerunt celebrata, jus ſuum remittit*, quod facere utique poteſt (§. 342.), *poſteriora fiunt valida* (§. 337.). Patet vero, *ſi perſonæ conjugatæ in copulam carnalem conſentiunt, naturaliter easdem matrimonium actu contraxiſſe* (§. 863.). Cum ſponſalia contrahendo matrimonium promittatur; *tot modis fieri poſſunt, quot promitti poteſt, & de iisdem valent, quæ de promiſſionibus oſtenſa fuerunt.*

§. 865.

De arrhis & muneribus ſponſalitiis.

Arrhæ ſponſalitiæ dicuntur, quas ſponſus ſponſæ & ſponſa ſponſo dat; *Munera* autem *ſponſalitia* ſunt dona, quæ perſona deſponſata una alteri dat ad declarandum amorem. *Dantur* itaque *arrhæ ſponſaliorum probandorum & confirmandorum cauſa* (§. 619.), *&, ſi in iis dominium transfertur, ea ſimul rationem muneris ſponſalitii habent* (§. 475.). Cum *munera ſponſalitia* dentur ſpe matrimonium conſummatum iri; *ſub tacita hac conditione data intelliguntur, ut reſtituantur, ſi matrimonium conſummari non contingat, niſi expreſſe aliud dicatur* (§. 318.), con-

consequenter *si sponsalia dissolvuntur, arrhæ & munera sponsalitia sunt restituenda.*

§. 866.

De cohabitatione & œconomia conjugali.

Res domesticæ dicuntur, quibus utimur ad vitæ necessitatem, utilitatem ac jucunditatem, & earum administratio *Oeconomia* vocatur. Quoniam *conjuges* sine coitu prolem generare nequeunt, & prolem communi cura educare (§. 855.), consequenter & conjunctim de rebus ad vitam necessariis eidem prospicere, atque impensas in educationem facere tenentur (§. *cit.*); ideo *cohabitare & oeconomiam communem habere debent, & uterque conjux ad res domesticas acquirendas, comparandas & conservandas conferre debet, quantum potest.* Ac propterea *usus rerum ab utroque conjuge acquisitarum communis est, quantum ad oeconomiam communem sufficit, res tamen ipsæ, quæ usu non consumuntur, uniuscujusque propriæ manent.* Ceterum hinc apparet etiam *uxorem, quantum datur, acquirere debere ad communem oeconomiam & liberorum educationem necessaria.*

§. 867.

De rebus conjugum.

Cum unusquisque alteri jus pro lubitu

lubitu constituere possit in rebus suis (§. 260.); *uxor* quoque *marito jus pro lubitu constituere potest in bonis suis*, veluti usumfructum (§. 713.), & *contra*. Immo *de bonis suis, quæ habent, dum matrimonium contrahunt, vel quæ durante matrimonio acquiruntur, pro lubitu convenire possunt* (§. 195.), veluti *ut sint communia*.

§. 868.

De oneribus matrimonii.

Onera matrimonii dicuntur omnes impensæ matrimonii causa faciendæ, consequenter communis œconomiæ & educationis liberorum causa (§. 866.): ad quas impensas cum uterque conjux conferre debeat ratam suam, prouti circumstantiæ permittunt (§. *cit.*), *conjuges conjunctim onera matrimonii ferre tenentur pro modo facultatum suarum*.

§. 869.

De præstatione officiorum humanitatis & mutuo adjutorio.

Cum *Conjuges* cohabitent, & non modo corporum suorum in generanda prole, verum etiam rerum suarum usum inter se communicent (§. 858. 866.), & sic arctius inter se uniantur, quam cum persona nulla alia conjuncti sunt; *sese invicem* quoque *sibi obligasse intelliguntur ad quævis officia humanitatis præstanda*,

da, in quibus itaque, accedente ad obligationem naturalem contracta, *conjux unus alterum præferre debet in caſu colliſionis, nec ſine injuria eadem non præſtantur* (§. 87.), cum reſpectu conjugis ſint perfecte debita (§. 667.). Atque in præſtatione horum officiorum & eorum, quæ matrimonii cauſa alias fieri debent ſimul ſumtorum *mutuum adjutorium conjugum conſiſtit* (§. 848.).

§. 870.

De imperio ſeu poteſtate maritali.

Quoniam ex pacto, quo matrimonium contrahitur, eadem naſcuntur jura & obligationes conjugum (§. 856. *& ſeqq.*), *matrimonium ſocietas æqualis eſt* (§. 839.), *& quæ in ea fieri debent, communi conſenſu determinanda*, conſequenter *imperium conjugale*, quod ex ſocietate conjugali naſcitur (§. 838.), *mutuum conjugum in ſe invicem eſt*, quatenus tamen uxor jus ſuum remittere poteſt (§. 342.), *maritus idem pacto acquirere poteſt vel expreſſo, vel tacito*, quatenus tacite in mores conſentitur, tuncque *uxor ſubjecta marito* (§. 835.).

§. 871.

De divortio

Cum conjuges liberos educare teneanan-

neantur (§. 855.); *matrimonium dissolvi nequit, liberis nondum educatis* (§. 444. 856.), consequenter *nec marito pro lubitu uxorem dimittere, nec uxori licet pro lubitu a marito discedere* (§. 444.). Enimvero cum nulla obstet ratio, quo minus dissolvatur, *si nulli adhuc geniti sint liberi, aut qui nati fuerant, mortui* (§. 856.); in eo casu *naturaliter matrimonium dissolvi potest.* Cum adulterium committens a pacto discedat (§. 859.); *propter adulterium matrimonium dissolvi potest, salva tamen obligatione educandi liberos legitimos*, quippe a qua nemo se facto suo liberare potest (§. 38.). Cum conjux alterum malitiose deserens, vel *debitum conjugale*, quod in actuali copula carnali consistit, præstare recusans a pacto discedat (§. 856. 444.); *propter malitiosam desertionem & debiti conjugalis denegationem matrimonium dissolvi potest. In statu naturali* vi libertatis naturalis *unicuique permittendum, ut matrimonium pro lubitu dissolvat* (§. 78.). Quoniam matrimonio dissoluto mutua conjugum obligatio cessat (§. 444.); *utraque pars cum persona alia matrimonium contrahere potest.* Et quia per se patet, *morte* *& secundis nuptiis.*

conjugis unius dissolvi matrimonium; ideo quoque *viduus vel vidua ad secundas nuptias*, quæ dicuntur, *transire potest*, consequenter *polygamia successiva*, quæ vocari solet, *licita.* Dicitur autem dissolutio matrimonii *Divortium*, sicuti dissolutio sponsaliorum *Repudium* Quoniam vero conjux superstes ab obligatione educandi liberos ex priori matrimonio susceptos liberari nequit (§. 38.); *si ad secundas nuptias transitur, novus conjux liberorum ex priori matrimonio natorum curam gerere & nisi propria bona babeant sumtus educationis de suo sustentare tenetur*, cum nonnisi sub hac conditione matrimonium contrahi possit.

§. 872.

De partu agnoscendo.

Matrem certam esse, quod proles ex se nata sit, per se patet. *Pater prolem agnoscere* dicitur, si eam ex se genitam vel expressis verbis, vel ipso facto declarat, & *agnoscere tenetur, quamdiu probare nequit, eam ex adulterio natam esse.* Similiter *stuprator, qui concubitum fatetur eo tempore factum, quo stuprata concepisse præsumitur*, cum præsumtionem elidere teneatur, *partum agnoscere tenetur, donec probaverit*,

rit, eam isto tempore cum alio, vel pluribus adhuc rem habuisse: si vero *concubitum neget, foemina eundem probare debet*, juramenti scilicet delatione, testibus quippe deficientibus (§. 783.).

§. 873.

De imputatione factorum a parentibus & liberis.

Quoniam factum alienum, ad quod nullo modo concurrit, nemini imputari potest (§. 3.); *factum unius conjugis imputari nequit alteri, ad quod non concurrit, nec factum liberorum parentibus, nec parentum liberis*, consequenter *nec conjugi propter factum conjugis, nec parentes propter factum liberorum, nec liberi propter factum parentum puniri possunt*, consequenter *nec liberis imputari potest, quod ex concubitu illegitimo nati, nec naturaliter a parentibus macula quædam in ipsos derivatur.*

§. 874.

De conjugum donationibus.

Cum *donationes* a libera voluntate donantis dependeant (§. 475.); eædem *inter conjuges naturaliter illicitæ non sunt.*

CAPUT III.

De cognationibus & Affinitatibus.

§. 875.

De cognatis & eorum ſtipite.

Cognati dicuntur perſonæ, quæ vel continuo a ſe invicem, vel ab una perſona, non vero a ſe invicem per generationem deſcendunt. Perſona autem, a qua aliæ per generationem deſcendunt, *Stipes communis* appellatur, qui adeo in *maſculinum* & *foemineum* dividitur. A ſtipite maſculino deſcendentes in ſpecie *Agnati* vocantur.

§. 876.

De lineis cognationum.

Series perſonarum per continuas generationes a ſe invicem deſcendentium, dicitur *Linea recta*, quamdiu in ſe ſpectatur, eaque vel *aſcendens*, vel *deſcendens*, prouti vel aſcenditur ad eas perſonas, a quibus per generationem deſcendis, vel deſcenditur ad eas, quæ a te deſcendunt. Duæ autem lineæ rectæ in commune ſtipite concurrentes, quando ad ſe invicem referuntur, dicuntur *linea obliqua*, quaſi ſint duæ partes ejusdem lineæ.

§. 877.

De familia.

Perſonæ omnes, quæ ab eodem ſtipite deſcendunt in pluribus rectis, ſimul

mul ſumtæ faciunt *Familiam ſtipitis*, veluti *familiam patris*, quæ a patre meo; *familiam avi*, quæ ab avo meo & ita porro deſcendunt.

§. 878.

Cognati directi dicuntur perſonæ in eadem linea recta conſtitutæ; *cognati* autem *a latere*, ſive *collaterales* perſonæ, quæ ſunt in lineis ad ſe invicem obliquis, ſeu, ut vulgo dicitur, in linea obliqua. *De cognatione directa & collaterali.*

§. 879.

Diverſitas cognationis inter ſtipitem & perſonam quamcunque in linea recta oritur ex numero generationum, per quas a ſtipite deſcendit (§. 875.). Quamobrem cum ea *gradus* dicatur, *generatio facit gradum, ac perſona deſcendens ſtipiti in eo gradu cognata eſt, quem indicat numerus generationum, per quas a ſtipite deſcendit:* ita filius patri cognatus in primo gradu, avo in ſecundo, proavo in tertio. Atque hinc intelligitur, quinam *cognati* ſint *propiores*, quinam *remotiores*, quinam *proximi*. *De gradibus cognationis in linea recta.*

§. 880.

Gradus ſuperioris ordinis ſunt, qui obtinent in cognatione perſonæ alicujus *& infe-* *De gradibus ſuperioris*

rioris ordinis. jus cum aliquo aſcendente; aſt *inferioris ordinis*, qui obtinent in cognatione cum aliquo deſcendente. Dicuntur autem cognati ordinis ſuperioris in linea recta communi nomine *Parentes*; cognati ordinis inferioris *Liberi*.

§. 881.

De gradibus familiæ. Cum generatio gradum faciat (§. 879.); *iidem numero gradus in lineis obliquis ſimul ſumti gradum familiæ faciunt*. Ita liberi omnes primi gradus conſtituuntur in primo gradu familiæ, patris nimirum ſui; horum autem liberi in ſecundo gradu familiæ, quæ eſt familia avi, cujus illi ſunt liberi ſecundi gradus. *Continet* autem *familia avi familiam patris mei & familia proavi familiam avi & patris, ac ita porro.*

§. 882.

De gradibus in linea inæquali. *Linea obliqua* dicitur *æqualis*, quando duæ lineæ rectæ in eodem ſtipite terminatæ æquales ſunt: aſt *inæqualis*, ſi hæ fuerint inæquales. Cum cognati collaterales ideo cognati ſint, quia ab eodem ſtipite deſcendunt (§. 878.); *collaterales in linea æquali inter ſe cognati ſunt in eo gradu, in quo cognati ſunt ſtipiti.*

piti. Enimvero *ſi in linea inæquali remotior duobus, tribus, quatuor gratibus diſtet a communi ſtipite, propior uno; erit ille huic cognatus in gradu ſecundo, tertio, quarto familiæ patris ſui: quod ſi proprior a communi ſtipite diſtet duobus gradibus, remotior tribus, quatuor &c. erit hic cognatus in gradu tertio, quarto &c. familæ avi ſui.* Et ita porro (§. 877. 881.). Unde ſequitur, *ut cognatus mihi in gradu quocunque familiæ patris mei uno gradu mihi propior ſit, quam cognatus in eodem gradu familiæ avi mei, & duobus gradibus propior, quam cognatus in eodem gradu familiæ proavi mei* & ita porro. Atque hæc eſt famoſa illa graduum computatio canonica, naturæ maxime conformis, quæ recte attenditur in iis cauſis, in quibus ratio habenda propinquitatis ſanguinis, veluti in matrimonialibus & criminalibus.

§. 883.

Cum omnis cognatio prodeat a generatione (§. 875.); *naturalis cognatio eadem eſt, ſive quis ex matrimonio fuerit natus, ſive ex concubitu quocunque illicito.* Quamobrem hæc etiam atten-

De cognatione ex illicito concubitu natorum.

denda venit, ubi propinquitatis ſanguinis ratio habetur.

§. 884.

De affinitate. Quoniam conjuges arctiſſime uniuntur, ut ſingulari quodam modo ſpectentur tanquam una perſona (§. 858.); cognati unius conjugis eundem quaſi reſpectum habent ad conjugem alterum, quem ad illum habent. Hic conſpectus cognatorum conjugis unius ad conjugem alterum cum *Affinitas* dicatur; *cognati conjugis unius ſunt affines conjugis alterius, & in quo gradu perſona quædam cognata eſt conjugi uni, in eo affinis eſt alteri.* Per ſe autem patet, *affinitates contrahi per matrimonia, ſive nuptias, nondum vero per ſponſalia* (§. 864.).

§. 885.

De quaſi affinitate. Cum *qui copula carnali junguntur* ſibi in vicem concedunt uſum corporis ſui inſtar conjugum (§. 858.), qui copula carnali matrimonium conſummant; *quaſi conjuges ſunt*, conſequenter *perſonæ, quæ alteri carnali copula jungitur, cognati ſunt hujus quaſi affines.* Inde ſequitur, ut *ſtupratori virginis quaſi affinis* ſit *ſoror ejusdem & virgo ſtuprata affinis fratri*

fratri ſtupratoris. Copula carnalis quaſi nuptiæ ſunt, per quas ideo quaſi affinitas contrahitur (§. 884.).

CAPUT IV.

De Societate paterna & poteſtate patria.

§. 886.

Cum parentes obligentur liberos, quos procreaverunt, conſervare, ut adoleſcant, & eos aptos efficere, ut ſibimetipſis proſpicere poſſint de iis, quibus ad conſervationem ſui indigent (§. 855.); *parentibus non competit jus enecandi infantes, nec jus infantes exponendi* (§. 51.). *An parentes habeant jus enecandi, aut exponendi liberos.*

§. 887.

Similiter cum parentes liberos aptos efficere debeant, ut actiones ſuas juxta legem naturæ determinare valeant (§. 855.), *quamdiu liberi per ſe officiis ſatisfacere nequeunt, parentes actiones ipſorum determinare debent*, conſequenter *iisdem competit jus in actiones liberorum.* *De jure parentum in actiones liberorum.*

§. 888.

De patria potestate. *Jus parentum in liberos imperium quoddam est* (§. 833. 887.), cumque ex obligatione educandi liberos oriatur (§. 855.), *tam matri, quam patri commune* (§. *cit.*). Dicitur vulgo *Potestas patria* & per errorem longe ultra limites suos extenditur.

§. 889.

De obedientia liberorum & jure eos obligandi ac puniendi. *Liberi* igitur *parentibus subjecti sunt & iis obedire obligantur* (§. 835.), cumque imperium, parentibus competens (§. 888.), involvat jus obligandi (§. 833.), *parentes liberos ad obedientiam obligandi, ac* per consequens *jus puniendi inobedientes habent* (§. 35.); quæ pœnæ a parentibus inflictæ liberis *castigationes paternæ* appellantur, cum eædem emendatrices esse debeant (§. 93.), & intra officiorum liberis debitorum terminos coërcendæ sint. *Legi* autem *naturæ adversa præcipientibus liberi obedire non tenentur* (§. 38.).

§. 890.

De liberis ad virtutem perducendis Cum *parentes liberos* aptos efficere debeant ad actiones suas juxta legem naturæ determinandum (§. 855.); eos

officiis

officiis erga ſeipſum, erga alios atque erga Deum adſuefacere (§. 57.), & per conſequens cum habitus actiones ſuas ad legem naturæ componendi *Virtus* ſit, habitus contrarii vero vitia ſint, *eos ad culturam virtutis adducere, a vitiis vero avocare debent.* Quamobrem cum maxima vis ſit exemplorum, præſertim in tenellis puerorum animis; *liberis exempla bona præbere, mala prodere minime debent.* *a vitio avocandis.*

§. 891.

Similiter quia parentes liberos aptos efficere debent ad ſibimetipſi proſpiciendum de iis, quibus ad conſervationem ſui indigent (§. 855.); *eos deſtinare debent certo vitæ generi, ad quod apti ſunt, & omnem dare operam, ut ea rite addiſcant, quæ id vitæ genus exigit.* *De vitæ genere, cui liberi deſtinandi.*

§. 892.

Ex eadem ratione *operam* quoque *dare debent pro virili, ut liberi conſequantur bona fortunæ, & eos aptos efficiant ad eadem conſequenda*, conſequenter *curæ habere, ut fiant fortunati.* *De fortuna liberorum promovenda.*

§. 893.

Cum parentes ſpeciali obligatione libe- *De amore liberorum*

rum ſuorum. liberorum ſuorum ac ſtatus eorundem perfectionem promovendi teneantur (§. 855), & hominibus perinde ac brutis natura inſitus ſit amor prolis ſuæ, qui στοργή appellari ſolet; *liberos ſuos non modo amare debent parentes, ſicuti ceteros homines* (§. 136.), *verum etiam eos in amore, ac per conſequens officiis omnibus, qui aliis debentur, ceteris præferre* (§. 44.).

§. 894.

De officio liberorum erga parentes. Quoniam liberi non modo parentibus debent vitam ſuam, ſed propter educationem etiam eos agnoſcere debent maximos benefactores ſuos, per demonſtrata in antecedentibus (vi §. 470. 471.); ideo *gratum erga parentes animum habere debent, & quacunque data occaſione ipſis, quantum poſſunt, viciſſim benefacere, eosdem amare, magnifacere ac ſingulari honore proſequi*, qui *Reverentia filialis* dici ſolet.

§. 895.

An matrimonium inter parentes & liberos licitum. Reverentia filialis cum conſiſtere nequeat cum illa familiaritate, quæ inter conjuges intercedit; *matrimonium* quoque *inter liberos & parentes naturaliter illicitum.* Nimirum ob immutabilitatem

tatem obligationis naturalis (§. 38.). *lege naturæ matrimonia permiſſa non ſunt, quæ tollunt aut labefactant officia, quæ pars una alteri debet.*

§. 896.

Quoniam ſumtus in educationem faciendi a *parentibus* debentur (§. 855.); iisdem *curæ eſſe debet, ut, ſi ipſos mori contingat, antequam liberi fuerint educati, ipſis relinquant bona, de quibus ſumtus educationis ſuſtentari poſſunt, & curam educationis atque adminiſtrationis bonorum, quæ ipſis relinquunt, aut quæ aliunde iisdem obveniunt, perſonis aliis demandare, quas eam diligenter curaturos confidunt.*

De providentia parentum circa educationem liberorum in caſum mortis.

§. 897.

Cum generis humani propagandi cauſa generentur homines (§. 854.), parentes ſuperioris gradus generarunt liberos, ut ex iis porro procreentur alii. Quamobrem cum prolis educatio a generatione inſeparabilis ſit (§. 855.); *ſi parentes moriantur, antequam liberi fuerint educati, parentes ſuperioris gradus eos educare obligantur*, aut *his prædefunctis*, cum beneficia etiam reddantur parentibus

De cura educationis parentibus ſuperioribus & cognatis incumbente.

tibus in liberis ipſorum, *cognati curam educationis in ſe ſuſcipere debent* (§. 894. 875.).

§. 898.

De tutela.

Tutores dicuntur perſonæ, quibus educatio pupillorum curæ eſt, & *pupilli* vocantur liberi nondum educati, quorum parentes defuncti, aut qui uno ſaltem, præſertim patre, orbi. Atque jus educandi liberos parente orbos *Tutela* dicitur. Dicuntur autem *Tutores teſtamentarii*, qui voluntate ultima parentum conſtituuntur; *legitimi*, qui jure cognationis tales ſunt, & *dativi*, qui in ſtatu civili a magiſtratu dantur. Quodſi liberi ea ſint ætate, ut bonorum adminiſtrandorum cauſa ſaltem, aut potiſſimum aliena ope indigeant, cum perſona, cui competit jus bona alterius adminiſtrandi, quæ vel propter ætatem, aut corporis quoddam, vel animi vitium rebus ſuis ipſamet præeſſe nequit, *Curator* dicatur, in Jure Romano curatores a tutoribus diſtinguuntur, *noſtris* tamen *moribus tutela tamdiu durat, donec educatio proſus abſoluta*: id quod juri naturæ convenientius.

§. 899.

§. 899.

Quoniam *Vicarius* dicitur, qui vicibus alterius fungitur; *tutores ſunt vicarii parentum defunctorum in educatione pupillorum*, *ac* per conſequens *idem ipſis curæ eſſe debet in educandis liberis, quod parentibus, niſi quod proprios ſumtus in eandem facere non teneantur*, cum nulla adſit ratio, cur quis liberos alienos ſuo ſumtu educare debeat. Nimirum *ſi pupilli propria habeant bona, non opus eſt, ut alieno ſumtu educentur*, cum alteri præſtanda non ſint, quod ipſemet in poteſtate ſua habet (§. 133.); *ſi iisdem careant*, quoniam mendici ſunt (§. 487.), *de elemoſynis proſpiciendum ipſis eſt* (§. 488. 491.). Diſtingvendum vero eſt, quod tutoribus faciendum, ab eo, quod parentibus ſuperioris gradus incumbit. (§. 897.) *De officio tutorum.*

§. 900.

Cum non repugnet, ut tutori uni tantummodo cura educationis, alteri adminiſtratio bonorum committatur, ne unus nimium oneretur, immo ut melius conſulatur pupillo, alii ſaltem inſpectio tutelæ demandetur; alii ſunt *De tutorum diverſitate.*

Tuto-

Tutores educatores, alii *administratores*, alii *inspectores*. Educatores & administratores communi nomine *Tutores inferiores*, inspector autem *Tutor superior*, seu *honorariuus* dicitur. Et, *si plures fuerint tutores, a parentum vel constituentium voluntate dependet, utrum tutelam inter eos dividere, an iis conjunctim indivisam committere velint* (§. 314.).

§. 901.

De inhabilitate tutorum. Quia tutores pupillos ad virtutem perducere, a vitiis avocare debent (§. 890. 899.); *ad tutelam inhabiles sunt, qui vitiis dediti, aut propter ætatem, vel animi quoddam vitium aut corporis ipsimet tutore vel curatore indigent:* cumque nemo obligari possit ad id, quod in potestate sua non est (§. 60.), aut nonnisi cum neglectu officii erga seipsum præstare potest (§. 133.); *a tutela excusantur qui ob infirmitatem corporis, vel ob ætatem nimis provectam, aut multitudinem negotiorum tutelam ea diligentia, quæ requiritur, administrare nequeunt.*

§. 902.

De inventario conficiendo. *Inventarium* dicitur consignatio bonorum pupilli vel curandi administrandorum

dorum. Ut igitur conſtet, quænam adminiſtranda fuerint; *tutor inventarium conficere debet.*

§. 903.

Cumque tutor bona pupilli adminiſtrare debeat omni diligentia, ne damnum pupillo detur (§ 21. 269.); ut de eadem conſtet, *rationem adminiſtrationis ſingulis annis reddere tenetur.* Et quia is, cujus bona adminiſtrat, dominus eſt; *bona pupilli immobilia alienare nequit* (§. 257.): quoniam tamen in adminiſtrando perſonam pupilli repræſentat, ac ideo ea facere tenetur, quæ ipſe neceſſitate urgente facere cogeretur, *ſi ea adſit neceſſitas, quæ ipſum pupillum ad alienandum cogit, eadem alienare poteſt*, conſequenter *ſi æs alienum ſolvendum, nec ex rebus aliis ſolvi poſſit, ſi ſumtus in educationem ex rebus aliis fieri nequeant, ſi prædii reficiendi cauſa contrahendum ſit æs alienum & uſuræ prædium inutile reddant.* Ut vero tutor omnem ſuſpicionem a ſe amoveat, *ſi res pupillares diſtrahendæ, a peritis taxandæ & tutori curæ eſſe debet, ut inveniat emtorem juſtum pretium offerentem.* Enimvero cum pa-

De alienatione bonorum pupilli.

trimoium pupilli conſervare & quantum in poteſtate eſt amplificare debeat (§. 208.); *bona mobilia ſupervacua ac ea inprimis, quæ ſervando ſervari non poſſunt, vendere ac pecuniam inde redactam vel foenori dare, vel in emtionem prædiorum collocare debet, niſi pater res quasdam alienari expreſſe prohibuerit, nec ulla eas alienandi neceſſitas adſit*, per demonſtrata.

§. 904.

De damno a tutore dato.

Si tutor dolo, vel culpa damnum in adminiſtratione dederit, id reſarcire tenetur (§. 270.), cumque hoc reſpectu ſit debitor pupilli (§. 336.), *naturaliter pupillo bona tutoris obligata ſunt pro iis, quæ finita tutela ipſi reſtituenda* (§. 705.).

§. 905.

De pupillo vel aliis eidem obligandis.

Cum tutori, vel curatori competat adminiſtratio bonorum (§. 898.); *pupillus ſine conſenſu tutoris & qui curatorem habet ſine conſenſu curatoris ſe alteri ad aliquid præſtandum obligare nequit.* Quoniam vero adminiſtratio ideo committitur tutori, vel curatori, ne pupillus aut curandus defraudetur (§. *cit.*); *ſi is alterum ſibi obligavit ad aliquid præſtandum, vel cum eo in commodum ſuum contraxit, actus validus eſt.*

§. 906.

§. 906.

De salario & honorario tutoris.

Quoniam nemo alteri gratis facere tenetur, si is vicissim dare possit (§. 473.), per se autem patet, tutelam haud exiguum esse onus, præsertim si ampla fuerit bonorum administratio; *naturaliter illicitum non est, ut tutori vel curatori pro administratione, si ampla sint bona pupilli, salarium aliquod constituatur.* Cumque beneficia, qualis est administratio tutelæ, si ea gratis fiat, sint rependenda (§. 474.); *æquum omnino est, ut finita tutela pro eadem fideliter ac utiliter gesta honorarium quoddam solvatur (§. 525.).*

§. 907.

De indemnitate tutoris & curatoris.

Et quia pupillus vel curandus locupletior fieri nequit ex re tutoris, vel curatoris (§. 271.); *pupillus & curandus obligantur tutori & curatori restituere impensas administrationis causa factas & damnum occasione ejus datum resarciendum*, adeoque *si pupilli vel curandi causa res proprias oppignoravit tutor vel curator, aut fidejussit, finita tutela vel cura eum liberare tenetur pupillus vel curandus.*

§. 908.

De quaſi pacto tutoris. Tutor in adminiſtrationem tutelæ conſentit expreſſe, dum eandem in ſe ſuſcipit, & cum eam exigat manifeſta pupilli utilitas, ejus conſenſus recte præſumitur (§. 686.). *Tutela* igitur *acquiritur quaſi pacto* (§. *cit*.): unde *perfecta* etiam *naſcitur obligatio & jura perfecta acquiruntur* (§. 687.).

§. 909.

De ſocietate paterna. Non abſimili modo oſtenditur, *inter parentes & liberos educationis cauſa intercedere quaſi pactum*, & per conſequens *inter eosdem ſocietatem quandam*, ipſa natura duce, *contrahi*: quæ *ſocietas paterna* appellari ſolet. Ac ideo *obligationes & jura ad educationem liberorum ſpectantia non ſolum officii ſunt lege naturali præſcripti, verum etiam ex quaſi pacto, perinde ac ex pacto vero oriuntur* (§. 687.). Educatio liberorum duplici modo ſpectatur, tum quatenus ad utrumque conjugem ſpectat, tum quatenus a parentibus in utilitatem liberorum fieri debet. Priori reſpectu ad ſocietatem conjugalem, poſteriori ad paternam pertinet.

§. 910.

§. 910.

Quoniam parentes actiones liberorum determinare debent, quia ipſi in iis rite determinandis ſibi non ſufficiunt (§. 887.), ſucceſſive autem eas ipſi per ſe determinare diſcunt; *poteſtas patria creſcente ætate ſucceſſive intra arctiores limites redigitur* (§. 888.): *id quod etiam de tutela valet* (§. 899.). Enimvero cum educatio non ante abſoluta intelligatur, quam ubi liberi per ſe ea acquirere poſſunt, quæ ad vitæ neceſſitatem & commoditatem neceſſaria ſunt (§. 855.); *quamdiu in domo paterna vivunt*, quia ſibimet ipſi nondum proſpicere poſſunt de victu & amictu, aliisque neceſſariis vitæ ſubſidiis, *voluntati parentum ſubjiciuntur quoad ea, quæ ad domum ſpectant.* *An patria poteſtas parentum eadem.*

§. 911.

Patria poteſtas cum parentibus nulla competat, niſi quæ ex obligatione educandi liberos naſcitur (§. 888.); *finita educatione patria poteſtas tollitur, & liberi fiunt ſui juris*, conſequenter *etiam tutela finitur.* Enimvero cum tam officia parentum erga liberos, quam libero- *De duratione patriæ poteſtatis & officiorum.*

berorum erga parentes lege naturæ præſcribantur, *per demonſtrata*, conſequenter obligatio ad ea prorſus immutabilis (§. 38.); *officia liberorum erga parentes durant per omne vitæ tempus, nec minus parentum erga liberos officia ab educatione ſejuncta perpetua ſunt.* Unde ſequitur *ut liberi*, quamvis deſinat obedientia, quam patria urget poteſtas (§. 889.), *toto* tamen *educationis tempore ſtudere debeant, ut placeant parentibus.*

§. 912.

De conſenſu parentum ad matrimonium liberorum

Quoniam liberi toto vitæ tempore ſtudere debent in omnibus ſuis actionibus, ut placeant parentibus (§. 911.); *ſine eorum* quoque *conſenſu matrimonium contrahere non debent*, cumque matrimonia non contrahant niſi ubi judicium eorum jam ſatis maturum eſt, *ſuo potius judicio ſtare licet, quam parentum ſine juſta cauſa contradicentium* (§. cit. & §. 78.), conſequenter *matrimonium diſſenſu parentum irritum effici nequit*, ac ideo *conſenſus eorum honeſtatis eſt* (§. 49.), *non neceſſitatis* (§. 80.).

§. 913.

De dote uxoris.

Cum filiæ nubentes in eum perducantur ſtatum, quo parentes non amplius

us opus habent iisdem proſpicere de iis, quæ ad ipſarum conſervationem requiruntur (§. 866.), onera autem matrimonii conjuges conjunctim ferre teneantur pro modo facultatum ſuarum (§. 868.), & *Dotis* nomine veniant res, quas uxor affert ad maritum onerum matrimonii ſuſtinendorum cauſa; *ſi parentes filiam elocant, quæ propria bona nulla habet, pro modo facultatum ſuarum eam dotare debent, non tamen tenentur, ſi maritus indotatam ducere velit, aut*, quod perſe patet, *ſi non poſſint* (§. 60.). Et quia parentum eſt judicium de facultatibus ſuis (§. 78.); *dotis determinatio tota ab ipſorum arbitrio dependet.* Quoniam vero dos datur ad ſuſtinenda onera matrimonii; *uſusfructus ſaltem in ea impendendus & ſubſtantia ſalva eſſe debet uxori*, conſequenter *ſi pecunia vel res æſtimato in datem detur*, cum uſus pecuniæ nullus ſit, niſi erogari poſſit, *dominium dotis in maritum transferendum* & idcirco *bona mariti naturaliter oppignorata ſunt pro dote* (§. 705.). *Pacta*, quibus de dote convenitur, tum & aliis ad utilitatem conjugum ſpectantibus, vocantur *dotalia.* Cum in hiſce regnet

pacisćentium voluntas (§. 667.); *de quibus in pactis dotalibus conventum, iis ſtandum.*

§. 914.

De donatione propter nuptias. In Jure Romano *Donatio propter nuptias* appellatur donatio mulieri a viro in ſecuritatem dotis facta: quæ ideo *non minor eſſe debet dote, naturaliter* vero *eadem opus non eſt* (§. 913.).

§. 915.

De morgengaba. *Morgengaba* dicitur donum, quod ſponſus dare ſolet ſponſæ altero nuptiarum die in præmium virginitatis, ſeu pudicitiæ ereptæ. Cum ex pacto matrimoniali ſponſa obligetur ſponſo ad concedendum corporis ſui uſum (§. 858.); *ſponſus* quoque *naturaliter pro conceſſione primi coitus nihil ſolvere tenetur*, conſequenter *morgengaba*, quæ moribus veterum Germanorum introducta, *juris naturalis non eſt.* Vi tamen ejusdem *uxor in morgengaba accepta dominium acquirit* (§. 317.).

CA-

CAPUT V.

De Jure hæreditario, ſeu Teſtamentis & ſucceſſione ab inteſtato.

§. 916.

De hærede & jure hæreditario.

In bona defuncti ſuccedere dicitur, qui poſt mortem defuncti jus in bonis, quæ habuerat, acquirit. Qui in ea ſuccedit, *Hæres* dicitur, & jus ſuccedendi in bona defuncti *Jus hæreditarium.* Rerum a defuncto relictarum univerſitas *Hæreditas* & dominium, quod in ea acquiritur, *Dominium univerſale* appellatur. Denique *hæreditatem ſuſcipere* dicitur qui verbis, vel facto ſufficienter declarat, quod hæres eſſe velit. Quodſi voluntas verbis vel ſigno, ſine ullo tamen facto declaratur, in ſpecie *Hæreditatis aditio;* ſi vero facto, *Geſtio pro hærede* vocatur.

§. 917.

De acquiſitione juris hæreditarii & hæreditatis.

Hinc ſtatim patet, cum hæres eadem perſona moralis ſit cum defuncto quoad bona ab hoc relicta (§. 916.); *in eodem omne jus defuncti & omnes obligationes quoad ipſius bona continuari.* Et quia ſuſceptio hæreditatis eſt acceptatio

tio juris hæreditarii (§. *cit.* & §. 316.); *aditione hæreditatis, vel geſtione pro hærede jus hæreditarium & cum eo dominium universale* (§. 916.), *occupatione autem poſſeſſionis hæreditas acquiritur* (§. 200.).

§. 918.

Quænam ad hæreditatem pertineant.

Patet hinc porro *ad hæreditatem pertinere res omnes corporales tam mobiles, quam immobiles, ſive fuerint in poteſtate defuncti ſive alterius, nomina etiam & jura omnia, qualiacunque fuerint, ſolis perſonalibus exceptis* (§. 400.), *res* vero *alienas*, quippe quæ non fuerunt defuncti (§. 207.), & reſtituendæ ſunt domino (§. 261.), *ad hæreditatem non pertinere & æs alienum ab ea deducendum eſſe* (§. 207.).

§. 919.

An ultra vires hæreditatis hæres debitoribus teneatur.

Cum per ſe pateat, neminem pro alio ſolvere teneri, nec ipſe defunctus, ſi eſſet in vivis, plus ſolvere poſſet, quam in bonis ejusdem eſt; *naturaliter hæres ultra vires hæreditatis non tenetur, ſi æs alienum maſſam ſuperet, nec alio animo eandem ſuſcipere intelligitur, quam ut ultra vires ejus non teneatur.* Quamobrem ut de viribus hæreditatis conſtare poſſit, *ſi hæreditas ære alieno obnoxia fuerit, inventarium*

tarium conficiendum (§. 902.), a quo in ſtatu naturali jurata ſpecificatio non differt, cum quæ per teſtes probari nequeant, per juramentum probanda (§. 781.).

§. 920.

De hæreditatis repudiatione.

Hæreditatem repudiare dicitur, qui jus hæreditarium ſibi delatum acceptare non vult. *A voluntate igitur uniuscujusque dependet, utrum hæreditatem ſibi delatam ſuſcipere, an repudiare velit* (§. 316.).

§. 921.

De ſucceſſione liberorum.

Cum *parentes* fortunam liberorum, quantum poſſunt, promovere debeant (§. 892.); *ſi moriantur, bona ſua liberis relinquere debent.* Quoniam vero curæ habere obligantur, ut, ſi eos mori contingat, bona liberis nondum educatis relinquant, ex quibus ſumtus educationis ſuſtentantur (§ 896.); *ſi quidam liberorum fuerint educati, alii non fuerint, & quæ ab ipſis relinquuntur bona vix educationi horum ſufficiunt, ea naturaliter ad nondum educatos pertinent; aut ſi fructus huic ſufficiant, uſusfructus, donec fuerint educati.* Ex eadem ratione *idem intelligitur de parentibus ſuperioris ac liberis inferioris gradus*

dus (§. 897.). Quamobrem cum *ſui hæredes* dicantur, qui per generationem a defuncto deſcendunt; *liberi primi & ulterioris gradus ſunt hæredes ſui.* Cumque fortunæ non minus liberorum ulterioris, quam primi gradus conſulere debeamus, *per demonſtrata, ſi defuncto fuerint liberi & primi, & ulterioris gradus, naturaliter quoque hi ſubeunt in locum parentum* ſuorum. Quamobrem quia jus ſubeundi in locum parentum ſuorum, cum liberis primi gradus ad hæreditatem concurrentibus liberis ulterioris gradus competens, *Jus repræſentationis* vocatur, hoc jus *naturale eſt, ſeu juri naturæ convenit.*

§. 922.

De ſucceſſione parentum.

Quoniam liberi parentibus beneficia rependere obligantur, quantum poſſunt (§. 894.); *ſi quis improles moritur, naturaliter bona ſua relinquere debet parentibus ſuis primi gradus, aut his deficientibus, gradus ulterioris.* Nimirum beneficia parentibus noſtris primi gradus exhibita a parentibus ſuis, qui nobis ſunt parentes ulterioris gradus (§. 879.), per illos etiam in nos derivantur.

§. 923.

§. 923.

Atque hinc patet *in linea recta naturam hæreditatem deferri descendentibus, observato jure repræsentationis, his autem deficientibus parentibus secundum gradus* (§. 921. 922.). *De hæreditatis delatione in linea recta.*

§. 924.

Cum *jus succedendi liberorum atque parentum* non modo natura sit constitutum, sed etiam ex quasi pacto oriatur (§. 921. 922.); *non modo per modum officii* (§. 57.), *verum etiam tanquam jus ex pacto quæsitum subsistit* (§. 909. 687.), *ipsis auferri nescium* (§. 1001.). Accedit, quod societas paterna, quæ ab initio consensu liberorum præsumto nitebatur (§. 909.), ubi ad maturiorem ætatem perveniunt, tacita eorundem ratihabitione confirmetur, quasi pacto in expressum transeunte. Tacitus iste consensus extenditur etiam ad familiam parentum superiorum (§. 877. 881.), saltem jure naturæ extendi debet. *Quale sit jus succedendi liberorum & parentum.*

§. 925.

Liberi abdicari dicuntur, si parentes sufficienter declarent, quod eos pro libe- *De abdicatione liberorum.*

liberis agnoſcere nolint. *Quodſi liberi ſcientes ac volentes ea committunt, quæ e diametro ipſorum erga parentes officio, reverentiæ inprimis filiali, repugnant, vel a vita ſceleſta ſeſe revocari minime patiuntur;* cum a pacto vel quaſi, quo nititur ſocietas paterna (§. 909. 924.), diſcedant (§. 442.), *naturaliter eos abdicare licet* (§. *cit.*). Per ſe autem patet, *abdicatos amittere jura liberorum.*

§. 926.

De quantitate juris hæreditarii liberorum & parentum.

Cum liberis ac parentibus jus ſuccedendi competat, quia liberi ac parentes ſunt (§. 921. 922.); *naturaliter liberi omnes ejusdem gradus æquale jus habent ad hæreditatem parentum, & vicissim parentes ejusdem gradus ad hæreditatem liberorum,* conſequenter *ſinguli hæreditatem æqualiter inter ſe dividere debent, & qui jure repræſentationis ſuccedunt* (§. 921.), *eam partem accipere debent, quam parens ipſorum accepiſſet, ſi adhuc in vivis fuiſſet.*

§. 927.

De Teſtamento.

Expreſſa declaratio voluntatis defuncti de translatione dominii rerum poſt mortem ſuam relictarum & de eo, quod præterea poſt mortem ſuam fieri vult,

vult, ea lege facta, ut non nisi post mortem suam acceptatio fieri possit, *Testamentum* dicitur. Quamobrem cum dominium ea lege in alterum transferri possit, ut nonnisi post mortem suam acceptari possit (§. 314.); *testamentum juris naturalis est, nec de voluntate Testatoris ante mortem ejus ut hæredi constet necesse est, & ante mortem testamentum revocari ac pro lubitu mutari potest* (§. *cit.*). Quamobrem patet, *testamentum morte demum testatoris validum effici*, seu *irrevocabile*.

§. 928.

De exhæredatione liberorum & parentum.

Liberi exhæredari dicuntur, quibus a parentibus expressa voluntate auferitur hæreditas. Quoniam iidem abdicari possunt, abdicati autem amittunt jus succedendi (§. 925.); *liberi* quoque *exhæredari possunt*. Cum tamen jus ipsis in se auferri nescium (§. 924.), pro lubitu a parentibus auferri nequeat; *sine justa causa exhæredari nequeunt*: quæ quales esse debeat, ex anterioribus colligitur (§. 924.). Quæ de exhæredatione liberorum dicta sunt, ob eandem rationem etiam applicanda ad exhæredationem parentum.

§. 929.

§. 929.

De legatis. Quoniam obligatio naturalis fortunam aliorum promovendi, quantum in poteſtate ſua eſt, etiam parentes atque liberos tenet (§. 134. 38.); *ſi parentes abſque neglectu liberorum ſuorum & liberi abſque neglectu parentum fortunam aliorum promovere poſſunt, in gratiam quoque extraneorum & mendicorum ac egenorum de bonis poſt mortem ſuam relictis disponere poſſunt; veluti ſi parentes habeant patrimonium amplum, vel liberis jam adſint, quæ vitæ neceſſitati, commoditati ac jucunditati ſufficiunt, vel contra.* Quamobrem cum donatio rei cujusdam, vel etiam certæ pecuniæ ſummæ ultima voluntate facta *Legatum* dicatur; inde patet, *quatenus legata juri naturæ conveniant.* Dicitur autem *Legatarius* perſona, cui legatum relinquitur. Et quia *legata* ſpectanda ſunt tanquam onus hæreditati adjectum (§. 409.); cum hæreditas nonniſi ſub hoc onere acquiri poſſit (§. 317.), *ab hærede legatariis præſtanda.* Per ſe autem patet, *legata in præjudicium liberorum relicta naturaliter non ſubſiſtere.*

§. 930.

§. 930.

Cum *cognatis collateralibus* ad promovendum ipſorum fortunam non aliter obligemur ſpeciali quadam ratione, quam quatenus parentibus in ipſis beneficium rependimus (§. 894. 878.), ac ideo non quia ipſis per ſe beneficium debetur; *bona* quoque *poſt mortem ipſis relinquere perfecte non obligamur*, conſequenter *in teſtamento præteriri iidem poſſunt, hærede extraneo inſtituto, vel ex collateralibus eum, qui placuerit, vel etiam conjuge ſuperſtite.*

An cognati collaterales in teſtamento præteriri poſſint.

§. 931.

Ab inteſtato ſuccedere dicitur, qui in bona defuncti ſuccedit teſtamento nullo facto, vel a defuncto in teſtamento non inſtitutus hæres. Quamobrem cum *poſthumus*, qui poſt mortem demum patris naſcitur, *ſit* quoque *hæres ſuus patris ſui, immo etiam parentum ſuperioris gradus* (§. 921.), *ſi in teſtamento prætereatur, una cum ceteris liberis ad hæreditatem admittendus, & teſtamentum naturaliter quoad cetera ſubſiſtit, etiam quoad legata, niſi ideo relicta intelligantur, quia hæredum numerum minorem putavit defunctus.*

De ſucceſſione ab inteſtato & præteritione liberorum in teſtamento.

Ob eandem rationem *idem intelligitur, ſi unus ex liberis fuerit prætéritus, non exhæredatus* (§. 928.).

§. 932.

De modo teſtandi. Cum naturaliter ad teſtamentum faciendum non aliud requiratur, quam ut teſtator voluntatem ſuam expreſſe declaret (§. 927.), *teſtamentum naturaliter validum eſt, ſi quocunque modo conſtet* hanc eſſe *defuncti voluntatem*, conſequenter *ſi eam coram teſtibus declaret, vel in ſcripturam redigat, aut ab alio in ſcripturam redactam ſubſcribat.* Per ſe autem patet, *ſi teſtamentum ſcriptum a teſtibus ſubſcribatur, opus non eſſe, ut ejus tenor ipſis ſit notus* (§. *cit.*). Dicitur autem *Teſtamentum nuncupativum*, quando teſtator voluntatem ſuam declarat coram teſtibus, ſive præſens ſit hæres, ſive abſens: *Teſtamentum* autem *ſcriptum*, quando teſtator voluntatem ſuam in ſcripturam redactam relinquit.

§. 933.

De modo ſuccedendi ab inteſtato. Quoniam non uno caſu contingere poteſt, ut quis voluntatem ſuam ultimam non declaret; ex eo minime ſequitur, quod voluerit, ut, bona ſua poſt

poſt mortem ſint res nullius, conſequenter occupanti cedant (§. 209. 210.). *Si quis* ergo *inteſtatus decedit, præſumendum eſt, cujusnam eſſe voluerit bona poſt mortem relicta.* Quamobrem *qui ab inteſtato ſuccedit, niſi hæreditas ipſi debita ſit* (§. 924.), *ex præſumta defuncti voluntate ſuccedit.* Quoniam itaque id præſumendum, quod officiis maxime congruit, collateralibus autem qua talibus ſpeciali ratione obligamur ad promovendum eorum fortunam, quatenus in ipſis beneficium redditur parentibus communibus primi, vel ulterioris gradus (§. 930.); *deficientibus hæredibus in linea recta, ab inteſtato ſuccedunt qui ſunt in familia patris vel matris ſecundum gradus familiæ, & his deficientibus ſimiliter, qui ſunt in familia avi, vel aviæ, ac ita porro, ut non fiat tranſitus de familia in familiam*, nimirum de actiori in diffuſiorem, *niſi ubi in illa nulla extet perſona, ubivis nulla habita differentia ſexus.*

§. 934.

De hærede deficiente.

Cum dominium amittatur, quamprimum quis moritur (§. 818.), conſequenter *ſi deficiat hæres*, & res ab eodem

relictæ fiant nullius; *hæreditatem occupare potest naturaliter, qui voluerit* (§. 210.), *aut is, a quo jus occupandi occupatum est* (§. 214.).

§. 935.

Quot modis hæres instituí & legatum relinqui possit.

In hæredem transfertur dominium rerum a defuncto relictarum (§. 916.), & legatario dantur, quæ ipsi legantur (§. 929.). *Quot modis* igitur *aliquid dari potest*, seu dominium transferri, *tot etiam modis hæres instituí & legatum relinqui potest.* Quamobrem *quæ ex diverso modo dandi fluunt, ea etiam valent de hærede hoc, vel isto modo instituto, & de legato hoc vel isto modo relicto.*

§. 936.

De testamento sine hæredis institutione facto.

Ceterum si testator velit, eum hæredem sibi esse, qui ab intestato succedit, legatum tamen uni, vel alteri relinquere, vel alia quædam fieri post mortem suam; *naturaliter in testamento, nulla facta hæredis institutione, legata relinqui possunt, immo de aliis disponi potest, quæ post mortem suam testator fieri vult* (§. 927.), *tumque hæres est, qui ab intestato succedit, & ultimam voluntatem testatoris adimplere tenetur* (§. 317.).

§. 937.

§. 937.

Et quia in testamento mutare pro lubitu potest, quicquid vitium fuerit, testator, quamdiu vixerit (§. 927.); *naturaliter testamento adjici possunt non minus, per quæ nonnulla in eodem mutantur, tum quæ nihil mutationis afferunt.*

De iis, quæ ad testamenta adjiciuntur.

§. 938.

Prælegatum dicitur legatum hæredi uni, vel alteri relictum. Quoniam a voluntate testatoris dependet, cuinam legatum relinquere velit (§. 299. 475.), consequenter nil obstat, quo minus etiam hæredi relinquatur, *prælegata juri naturæ non contrariantur.*

De prælegatis.

§. 939.

Si hæres unus hæreditatem, legatarius legatum repudiet, cum perinde sit ac si hæres non fuisset institutus, vel legatum nullum relictum (§. 920. 339.), *portio illius, vel res legata hujus hæreditati accrescit*, cumque hæres facto suo jus legatario adimere non possit (§. 100.), & naturaliter in testamento etiam de legatis tantummodo disponi queat (§. 936.), *si hæres institutus hæreditatem adire*

De hereditate vel legatis repudiatis.

nolit, vel non poſſit, legata tamen ſubſiſtunt.

§. 940.

De ſubſtitutione hæredis, vel legatarii.

Cum hæredis inſtitutio & legati relictio a voluntate teſtatoris dependeat (§. 930. 938.); *teſtator* quoque *hæredi inſtituto alium ſubſtituere poteſt, ut illo deficiente quacunque de cauſa hic ſuccedat, vel deficiente legatario ſubſtitutus legatum accipiat.*

§. 941.

De fideicommiſſis.

Hæreditatis delatio ea lege facta, ut vel tota, vel certa ejus pars, prout teſtator jufſerit, reſtituatur alteri, *Fideicommiſſum* dicitur, in caſu primo *univerſale*, in ſecundo *particulare.* Ac in ſpecie *Fideicommiſſum familiæ* dicitur, quod familiæ relictum, vel ſi teſtator prohibet, ne res extra familiam alienentur. *Fideicommiſſa eſſe naturaliter valida*, patet per liberam teſtandi voluntatem (§. 930.).

§. 942.

De pactis ſucceſſoriis.

Cum dominus vi dominii de rebus ſuis pro lubitu diſponere poſſit (§. 195.); *naturaliter valida ſunt pacta de hæreditate inita*, conſequenter *etiam pacta ſucceſſoria conjugum.*

§. 943.

§. 943.

Per ſe patet, *motuo conjuge uno* matrimonium diſſolvi, conſequenter uſum rerum, quas quisque habet, quantum ad communem œconomiam ſufficit (§. 866.), ceſſare, cumque res ipſæ unius cujusque propriæ ſint, *conjugem ſuperſtitem recipere quod ſuum eſt, nullum vero jus habere ad bona defuncti.* Quoniam tamen conjux unus in caſu colliſionis alterum præferre debet in præſtandis officiis humanitatis (§. 869.); *ſi conjux ſuperſtes non habeat propria bona, vel ea non ſufficiant ad vitæ neceſſitatem, commoditatem aut jucunditatem, qui moritur poſt mortem ſuam eam pro modo facultatum ſuarum bonorum partem ipſi relinquere debet, quæ vel vitæ neceſſitati ſoli, vel etiam commoditati, immo jucunditati ſufficiunt, aut ſaltem uſumfructum in iſta parte bonorum, vel bonis etiam omnibus, ſive ad dies vitæ, ſive donec in ſtatu viduitatis permanſerit, prouti circumſtantiæ particulares ſuadent*, conſequenter *deficiente hærede in linea recta* (§. 921. 922.), *conjugem hæredem inſtituere poteſt, aut ſi non deficiant, vel alia de cauſa hæredem inſtituere hunc nolit, legato* (§. 829.), *aut fidei-*

De ſucceſſione naturali conjugum.

commiſſo (§. 941.), *aut uſufructu conſtituto eidem proſpicere debet.*

§. 944.

De indiſſolubilitate matrimonii.

Quoniam parentes non modo liberos conjunctim educare (§. 856.), communique ſumtu (§. 866.), verum etiam pro virili fortunam eorum promovere (§. 892.), ac ipſis poſt mortem bona ſua relinquere debent (§. 921.), immo etiam tacite ſe invicem ſibi obligant ad quævis humanitatis officia præſtanda (§. 869.), & conjux unus alteri poſt mortem ſuam de iis proſpicere debet, quæ ad vitæ neceſſitatem, commoditatem ac jucunditatem requiruntur, quantum datur (§. 943.); *jure naturali matrimonium perpetuum eſſe debet.*

§. 945.

De liberis ex illicito concubitu natis.

Liberis imputari nequit, quod ex concubitu illegitimo nati (§. 873.). Quoniam itaque naturaliter inter liberos legitimos & ex concubitu illicito natos nulla datur differentia ; *naturaliter ex illicito concubitu nati æquale jus habent ad hæreditatem parentum ſuorum cum liberis ex juſtis nuptiis natis.*

§. 946.

§. 946.

Cum inter fratres atque ſorores nulla concipi poſſint officia, niſi quorum ratio continetur in eo, quod per nativitatem ab iisdem parentibus deſcendant; nulla quoque fingi poſſunt officia, quæ cum officiis conjugum conſiſtere nequeant, prouti id obtinet inter parentes & liberos (§. 895.). Quamobrem *matrimonia inter fratres & ſorores contracta naturaliter illicita non ſunt*, ac ideo multo *minus inter collaterales remotiores.* Alia vero quæſtio eſt, num iſtiusmodi matrimonia ob rationes civiles in ſtatu civili prohiberi debeant. *De matrimonio collateralium.*

CAPUT VI.

De Servitute & ſocietate herili.

§. 947.

Servitus eſt ſubjectio, qua quis operas perpetuas pro alimentis perpetuis præſtare obligatur. Qui operas præſtare obligatus, *Servus*, ſi fœmina fuerit, *Ancilla;* qui alimenta, *Dominus*, dicitur, & jus domini in ſervum, *Poteſtas dominica.* Eſt autem *Servitus perfecta*, ſi operæ, quæ perpetuo debentur, *Servitus quid ſit.*

determinatæ non ſunt, conſequenter a domino pro lubitu determinandæ: *imperfecta* vero, ſi operæ ſaltem certæ debentur, aut non perpetuo, vel non continuo.

§. 948.

De Servitute voluntaria.

Cum qui per operas ad victum & amictum neceſſaria acquirere tenetur, eas alteri locare poſſit pro mercede (§. 620.) & de operis a ſe præſtandis pro lubitu ſtatuere (§. 225. 195.); *ſi quis non habet niſi operas, quarum præſtatione ſibi comparare valet ea, quæ ad vitæ neceſſitatem faciunt, eidem jus eſt ſeſe alteri in ſervitutem dandi* (§. 947.). Quoniam itaque ex pacto tunc oritur *ſervitus*, quæ *voluntaria* dicitur, *in ſervitute voluntaria ex pacto metienda ſunt jura atque obligationes.* Et vi libertatis naturalis *unicuique permittendum, ut ſe alteri in ſervitutem det pro lubitu ſuo* (§. 78.), conſequenter *etiam ſe vendere* (§. 587.), *aut quocunque modo alio alienare licet.*

§. 949.

An parentibus liceat liberos

Quoniam parentes liberos educare obligantur (§. 855.); *ſi aliter liberis ſuis de iis proſpicere non poſſunt, quæ ad educa-*

ducationem requiruntur, eos in ſervitutem vendere licet (§. 46.). Aſt cum nec liberi æs alienum parentum ſolvere teneantur, nec uxor mariti (§. 873.); *ob æs alienum parentibus liberos, marito uxorem vendere non licet.* *vendere, vel marito uxorem.*

§. 950.

Enimvero cum naturaliter bona debitoris obligata ſint pro quolibet debito, ut ex iisdem ſatisfiat creditori (§. 705.), operæ autem æquiparentur rebus in dominio exiſtentibus (§. 225.); *creditor debitorem, qui ſolvendo non eſt, in ſervitutem redigere poteſt, donec ſibi operis præſtitis ex aſſe fuerit ſatisfactum,* conſequenter *eundem etiam alii pro eo ſolventi in ſervitutem addicere, aut pro pretio convento* (§. 338. 342.). Dicitur autem *ſervitus coacta*, quam quis præter voluntatem ſuam ſubire cogitur. *De ſervitute debitoris*

§. 951.

Cum ſervus *domino* operas præſtare teneatur (§. 947.); eidem *non competit jus niſi in operas a ſervo præſtandas, & in actiones ceteras, quatenus reſpectum quendam ad illas habent*, conſequenter *etiam jus eum ad operas præſtandas obligandi &* *De jure domini in ſervum.*

præ-

præstare nolentem, vel in præstandis negligentem puniendi, ac ideo *minis & verberibus ad præstandum operas debitas compellendi* (§. 35. 93.).

§. 952.

De officiis humanitatis servo debitis.

Cum servus non desinat esse homo; *dominus* quoque *servum amare & cetera officia humanitatis præstare debet, quæ homo homini debet* (§. 38. 133.), consequenter *non permittere, ut is sit vitio deditus, sed curare, ut virtuti studeat* (§. 139.), *ipsique competit jus præcipiendi servo, quæ legi naturæ conveniunt, prohibendi, quæ repugnant* (§. 951.).

§. 953.

De operis a servo exigendis.

Quoniam operæ præstantur pro alimentis (§. 947.); *dominus servo alimenta salubria justa quantitate & vestes aptas ad corpus contra injurias aëris tuendum dare debet* (§. 114. 115.), *nec operas exigere, ultra quod sanitas permittit* (§. 124. 37.).

§. 954.

Cuinam servus acquirat & de peculio servi.

Operæ servi, quæ ante erant in dominio servi (§. 225.), nunc sunt in dominio domini (§. 951.). *Quicquid* igitur *per operas servi acquiritur, domino* acqui-

acquiritur (§. 226.). Enimvero *ſi ſervus aliunde quid acquirit, vel per operas ſuas horis ſubſecivis*, in quibus voluntate domini a labore vacat, *id ſervi manet.* Dicuntur autem *Peculium ſervi* res & pecunia, quas ſervus quomodocunque extra miniſterium domini acquirit: quod *dominus in rem ſuam vertere nequit* (§. 195.). *Non* tamen *permittere tenetur, ut ſervus eodem abutatur* (§. 952.), *& de eo ſatisfaciendum domino, ſi ſervus dolo vel culpa ſua damnum dederit* (§. 270.), *alias nonniſi puniendus* (§. 93.).

§. 955.

Cum *poteſtas dominica* ſit jus determinandi actiones ſervorum, prouti ſibi viſum fuerit, & prouti legi naturæ convenit (§. 951. 952.); ea *imperium eſt* (§. 833.). Unde & *imperium herile* appellari nonnunquam ſolet. *Domino* igitur *jus nullum in corpus & vitam ſervi competit;* conſequenter *naturaliter jus vitæ ac necis in ſervum non habet.* Ac propterea, cum *in ſervum ſævire* dicatur, ſi dura verba jugiter ferat in ſervum in præſtandis operis licet aſſiduum, aut ob non præſtitas operas nimias, aut ſolo odio

Quale jus ſit poteſtas dominica.

odio ſine ulla ejus culpa nimis duriter tractet, *in ſervum ſævire non licet.*

§. 956.

De obligatione ſervi.

Quoniam *ſervi domino* ſubjecti ſunt (§. 955. 835.); eidem *obedire debent* (§. 835.), & per conſequens *facere quæ jubet, non facere, quæ prohibet* (§. *cit.*). Et *operas debitas omni diligentia præſtare obligatur* (§. 947. 21.).

§. 957.

De alienatione ſervi.

Quia quilibet jus ſuum alienare poteſt pro lubitu (§. §. 257.); *dominus* quoque *ſervum*, hoc eſt jus, quod in ejus operas & ceteras actiones habet, *alienare poteſt, cui & quomodo voluerit*, veluti vendere.

§. 958.

De manumiſſione.

Cumque etiam jus ſuum remittere poſſit (§. 342.), quo facto ſervus fit liber (§. 337.), ſervus autem *manumitti* dicatur, ſi dominus libertatem ſuam eidem reſtituit; *dominus ſervum manumittere poteſt, non tamen invitum, ſi pacto ſervitus contracta* (§. 438.).

§. 959.

De natis ex ancilla

Quoniam partus ancillæ ſumtibus domi-

domini educandus, & is præterea operis carere debet, quas mater propter partum præſtare impedita fuit; *ex ancilla natus naturaliter tamdiu ſervilis conditionis eſt, donec ſumtus educationis & ſi quid præterea intereſt reſtituantur.* Pactum, quod ancilla cum ſervo init liberorum procreandorum cauſa, *matrimonium* eſt, utut a Romanis *Contubernium ſervile* vocetur. Quoniam tamen dominus partum ſuo ſumtu educare debet, ad *contubernium conſenſus domini requiritur.* *& de contubernio.*

§. 960.

Qui alicui certas operas ad certum tempus pro alimentis & certa mercede locat, *Famulus*, & eorum conductor *Herus* dicitur. *Ex pacto* igitur *metienda ſunt jura & obligationes heri atque famuli.* Quatenus vero eodem utriusque partis commodum promovetur, cujus cauſa famulus operas locat, herus eas conducit, *Societas* quædam inter famulum & herum initur (§. 836.), quæ *herilis* vocatur. Convenit cum ea ſervitus voluntaria (§. 948.), & *famuli imperfectam ſervitutem ſubeunt* (§. 947.). *De ſocietate herili.*

§. 961.

§. 961.

De obligatione famuli. Cum famulus hero perfecte obligetur ad certas operas præſtandas (§. 960. 438.); *hero competit jus famulum obligandi ad faciendum, quod intra conventum modum imperare poteſt: ſi præſtare nolit, vel negligens fuerit, eum ante diem dimittere poteſt* (§. 442.). Quoniam itaque famulus negotia domini negligere non debet; *eo tempore, quo heri negotia obeunda ſunt, ſua curare nequit, niſi domino conſentiente* (§. 337.), utpote qui jus ſuum remittere poteſt (§. 342.). Cum vero domino nullum damnum detur, *ſi famulus tempus in utilitatem ſuam collocet, quo a negotiis liber eſt, id prohiberi nequit.*

§. 962.

De hero vel famulo non obtrudendo. Cum nemo alterum tertio obligare poſſit contra voluntatem ſuam (§. 78.); *intra tempus contractus nec herus famulo herum, nec famulus hero famulum alium loco ſui obtrudere poteſt.* Quodſi vero dominus velit, ut operas quasdam alias ſibi debitas, quibus interea carere vult, præſtet alteri, cum in eo nihil fiat, quod eſt contra jus famuli (§. 83.); *herus famulum alteri ad aliquot dies commodare poteſt* (§. 515.).

CAP.

CAPUT VII.

De Domo.

§. 963.

Societas compoſita dicitur, quæ ex aliis ſimplicibus, aut minus compoſitis conſtat: *ſimplex* autem, cujus membra ſunt individua phyſica. *Membra* igitur *compoſitæ ſunt integræ ſocietates*, tanquam individua moralia (§. 96.). *De ſocietate compoſita & ſimplici.*

§. 964.

Domus dicitur ſocietas compoſita ex conjugali, paterna & herili, vel ſaltem ex binis. Illa *perfecta* eſt, hæc *imperfecta*. Dicitur autem *Paterfamilias*, qui in ſocietate conjugali maritus, in paterna pater, in herili herus appellatur; *Materfamilias* vero, quæ in conjugali uxor, in paterna mater, in herili hera vocatur. Liberi autem & famuli, quatenus ſunt membra minus digna domus, *Domeſtici* dicuntur, etſi vocabulum ſubinde ad ſolos famulos & famulas reſtringatur. Quoniam ſocietates ſimplices, ex quibus domus componitur, in eadem ſubſiſtunt; *ſingulorum* quoque *membrorum domus jura & obligatio-* *Domus quid ſit.*

tiones ex fine societatum simplicium metienda: quia tamen societates simplices in unam coalescunt, *unusquisque sibi cavere debet, ne alteri quomodocunque impedimento sit, quo minus aliqua ex parte officio suo desit.*

§. 965.

De fine domus & obligatione ac jure inde nascente.

Cum societas finis cujusdam conjunctis viribus obtinendi causa contrahatur (§. 836.); *domus* quoque *finem* quendam *habere debet*, societatibus simplicibus subsistentibus, *non alium, quam ut conjunctis viribus eorum, qui membra societatum simplicium sunt, salus societatum simplicium rectius promoveatur*, consequenter *quando quis sit membrum societatis simplicis, quæ compositæ cujusdam, veluti domus, membrum est, eo ipso tacite se obligat, quod salutem simplicium, quantum datur, promovere velit*, ac propterea *tacite* quoque *acquirit jura obligationi isti respondentia* (§. 46.).

§. 966.

De imperio in domo.

Quoniam in societate conjugali conjugum (§ 870.), in paterna parentum (§. 888.), in herili heri ac heræ commune est imperium (§. 955.); *naturaliter in domo imperium patri & matri-*

fami-

familias commune eſt, convenire tamen poſſunt, ut patrifamilias ſoli competat partim per ſe, partim per matremfamilias exercendum, & de modo exercendi (§. 667.).

§. 967.

Hinc conſequitur, cum domus tanquam ſocietas (§. 964.) ſuas habere debeat leges (§. 846.); *leges in domo mutuo patris & matris familias conſenſu determinandas eſſe, niſi quatenus de imperio & ejus adminiſtratione ſpecialiter quid fuerit conventum.* Vocantur autem *leges* iſtæ *domeſticæ*, quæ cum præſcribere debeant media, quibus finis domus obtinetur, (§. 846.), *ex fine domus derivandæ.* *De legibus domeſticis.*

§. 968.

Quoniam itaque finis domus obtineri nequit absque legum domeſticarum obſervantia (§. 967.); *pater & materfamilias diligenter attendere debent ad actiones domeſticorum*, conſequenter cum *vigilantia* conſiſtat in diligentia animum attendendi ad omnia, quæ fiunt, & quæ noſſe intereſt, ne ſcilicet facile quid notitiæ noſtræ ſubducatur, *pater & materfamilias vigilantes eſſe debent.* *De vigilantia patris & matrisfamilias.*

§. 969.

De autoritate patris & matrisfamilias.

Et quia pater ac materfamilias conjunctim imperium domesticum exercent, vel saltem paterfamilias id ex parte per matremfamilias exercet (§. 967.); *& patri, & matrifamilias curæ esse debet, ut in altera parte hæreat autoritas, & neutra pars propriam autoritatem imminuere debet.*

§. 970.

De cura utriusque in domo.

Naturæ autem domus apprime convenit, *ut pater atque materfamilias provide prospiciant, ne liberorum mores per famulos & famulas, nec vicissim famuli ac famulæ per illos corrumpantur, & propterea permittere minime debent, ut liberi implicentur familiaritatibus famulorum & famularum, nec in hos sibi jus quoddam arrogent.*

§. 971.

De officiis humanitatis.

Quia denique officia humanitatis a quovis debentur cuivis, quantum in potestate est (§. 133.); *qui in eadem domo sunt quævis officia humanitatis data quacunque occasione sibi invicem præstare debent.*

SECTIO II.

De imperio publico, ſeu Jure Civitatis.

CAPUT I.

De origine civitatis & imperii publici.

§. 972.

Domus ſingulas ſibi non ſufficere in iis, quæ ad vitæ neceſſitatem, commoditatem ac jucunditatem, immo felicitatem faciunt, nec ut jure ſuo quiete frui & quod ab aliis tribuendum ſatis tuto conſequi, ſeque ac ſua adverſus vim aliorum defendere poſſint, haud difficulter aſſequimur. Neceſſe igitur eſt, ut conjunctis viribus obtineantur, quæ domus ſingulæ per ſe conſequi nequeunt, adeoque ſocietates contrahendæ (§. 836.). Societas eo fine contracta *Civitas* appellatur. Unde patet *pacto hominum civitates fuiſſe conſtituendas* (§. 835.), & *finem civitatis conſiſtere in vitæ ſufficientia*, abundantia eorum, quæ ad vitæ neceſſitatem, commoditatem & jucunditatem requiruntur, ac mediorum felicitatis, *tranquillitate civitatis*, vacuitate a metu

Cur civitates introducendæ & de fine earundem.

injuriarum, ſeu a violatione juris ſui (§. 87.) & *ſecuritate* ſeu vacuitate metus a vi præſertim externa, *Salutem* autem *civitatis in fruitione vitæ ſufficientiæ, tranquillitatis & ſecuritatis* (§. 837.), *quæ quatenus obtinetur bonum publicum eſt* (§. *cit.*).

§. 973.

Resp. quid ſit. Civitatis ordinatio *Respublica* dicitur, quamvis civitas & Resp. a nonnullis pro ſynonymis habeantur, ſed perperam, cum aliud ſit pactum, quo civitas conſtituitur, alia conventio, qua conſentitur in media finem civitatis conſequendi. Ex illo nimirum civitas formam ſuam ſpecificam nondum nanciſcitur, quam ex hac demum acquirit.

§. 974.

Quid ſit gens, civis, peregrinus, incola. Multitudo hominum in civitatem conſociatorum *Populus*, ſive *Gens* dicitur. *Multitudo* itaque *hominum alio fine, quam qui civitatis eſt* (§. 972.), *conſociatorum gens non eſt.* Membra civitatis ſeu ſinguli, qui ſocietatem civilem ineunt, dicuntur *Cives;* qui vero membrum civitatis noſtræ non eſt, *Peregrinus* appellatur. Et peregrinus, cui habita-

bitare & rem ſuam gerere permittitur in aliena regione, *Incolaa* audit.

§. 975.

Cum ex pacto, quo civitas conſtituta (§. 972.), oriatur obligatio (§. 438.); *ſinguli obligantur univerſis ad commune bonum pro virili promovendum, & univerſi ſingulis, quod ſufficientiæ vitæ ipſorum, tranquillitati & ſecuritati proſpicere velint* (§. 972.), conſequenter *a neutra parte fieri debet, quod huic obligationi contrariatur*, conſequenter *univerſis competit jus cogendi ſingulos, ut obligationi ſuæ ſatisfaciant.* *De obligatione ſingulorum & univerſorum.*

§. 976.

Quoniam itaque *in civitate* nihil faciendum, quod ſaluti ejusdem adverſatur (972. 975.); *ſalus publica* in eadem *ſuprema lex eſt*, conſequenter *ſi ſalus publica exigit, ut certo modo de rebus civium diſponatur*, immo *de ipſis civibus quibusdam, jus ita disponendi univerſis, ſeu populo competit.* *De lege ſuprema civitatis.*

§. 977.

Cum ſinguli, qui in civitatem coëunt, liberi ſint (§. 77.), & dum in eandem *De libertate Civitatum ſeu gentium.*

dem coëunt, nonniſi ſibi invicem ſe obligant (§. 972); *natura civitates diverſæ inter ſe ſpectantur tanquam perſonæ liberæ in ſtatu naturali viventes* (§. 850.): id quod etiam inde patet, quod civitas ſocietas ſit (§. 972. 850.).

§. 978.

De jure determinandi ea, quæ finis conſequendi cauſa fieri debent.

Quoniam *quælibet civitas natura*, ſeu qualis eſt vi originis ſuæ, libera eſt (§. 977.), ac ideo in actionibus ſuis independens ab omni alia gente ac homine quocunque (§. 77.); *jus* quoque *habet determinandi pro lubitu modum, quo ſalus publica promoveri debet, ſeu media, quibus finis civitatis obtinetur*, conſequenter *non modo conſtituendi ea omnia, quæ eo fine neceſſaria ſunt, & determinandi ea, quæ conſtanter eodem modo fieri debent, adeoque leges ferendi* (§. 39.); *verum etiam decernendi, quid in caſu quolibet emergente fieri debeat.* Patet autem, *ea omnia determinanda eſſe communi omnium conſenſu* (§. 841.). Aſt cum fieri non poſſit, ut ſemper conſentiant omnes; *majori quod viſum fuerit parti, id pro voluntate omnium habendum, ſicque minor pars obliganda per majorem.*

§. 979.

Imperii civilis origo.

Jus univerſis competens in ſingulos cum in determinandis eorum actionibus conſiſtat (§.978.); *imperium eſt* (§ 833.), quod *civile*, vel etiam *poteſtas civilis* appellari ſolet, atque *oritur ex pacto, quo civitas conſtituta* (§. 972.), *& originarie penes populum eſt* (§. 974.), *tanquam res incorporalis propria* (§. 206.).

§. 980.

De limitibus imperii civilis.

Imperium civile cum metiendum ſit ex fine civitatis (§.976.972.); idem *non extenditur ultra eas civium actiones, quæ ad bonum publicum conſequendum pertinent*, conſequenter cum nonniſi quoad easdem *libertas naturalis* ſingulorum reſtringatur (§.975.77.), *quoad ceteras actiones* ea *illibata manet.*

§. 981.

De ſummitate imperii civilis.

Quoniam imperium civile quoad exercitium liberum eſt ab omni alia gente & homine quocunque (§. 977. 77.); *nullus* quoque *actus ad imperii exercitium ſpectans ab ullo homine irritus fieri poteſt.* Quamobrem cum *imperium ſummum* dicatur, cujus actus a nullo homine irriti fieri poſſunt; *imperium civile in ſe*, quale ſcilicet originarie populo competit (§. 979.) *ſummum eſt.*

§. 982.

Quomodo de imperio disponere possit populus & de jure Rectoris civitatis.

Cum imperium civile originarie sit pēnes populum, seu in dominio ejusdem (§. 979.); *si civitas ordinanda, populus sive universi inter se convenire debent, utrum imperium sibi retinere, an in personam unam, vel in plures conjunctim, utrum totum, an divisum, & num certa lege, an absque ulla lege transferre velint, num revocabiliter, an irrevocabiliter, num ad certum tempus, an ad dies vitæ, num tanquam transmissibile in certos alios, an tanquam non transmissibile, num saltem quoad exercitium, vel quoad ipsam substantiam.* Quamobrem cum *Rector civitatis* is dicatur, cui imperium in civitate delatum est, ut id exerceat; *Rectoris civitatis jus metiendum est ex voluntate, quæ populo fuit, cum imperium transferret.*

§. 983.

De divisione imperii.

Quoniam imperium civile consistit in jure determinandi ea, quæ ad bonum publicum provendum requiruntur; pro horum diversitate varia complectitur jura, quæ *Partes imperii potentiales* vocantur a *Grotio.* Atque ideo *Imperium plenum* dicitur, quod nulla sui par-

parte deminutum; *minus plenum*, quod una vel altera parte deminutum. Eſt autem *Imperium limitatum*, cujus exercitium certis legibus adſtrictum, vel conſenſu alterius indiget; *abſolutum* vero, quod limitatum non eſt. *Imperium* itaque *minus plenum abſolutum eſſe poteſt, idemque ſummum* (§. 981.); *plenum vero limitatum, immo pro aliqua parte limitatum, pro reliqua abſolutum.* Ad certum tempus ſi confertur *Imperium*, vocatur *temporarium*, quod abſolutum & ſummum eſſe poteſt; ſi ſub clauſula, quamdiu placuerit, *Precarium*, quod *quovis momento revocabile*, conſequenter ſummum eſſe nequit (§. 981.), *etſi abſolutum eſſe poſſit.*

§. 984.

De legibus fundamentalibus.

Leges, ad quas exercitium imperii adſtringitur, *fundamentales* dicuntur. Quamobrem *lex* quoque *fundamentalis eſt, ut Rector civitatis in certis negotiis requirat conſenſum vel populi univerſi, vel certorum quorundam, & qua diſponitur de modo transmittendi, vel deferendi imperium.* Patet præterea, *Rectorem civitatis obligari ad legum fundamentalium obſervantiam, nec eas pro lubitu ſuo mutari poſſe* (§. 982.).

Cum

Cum vero *leges fundamentales* fiant *conſenſu populi* (§. 978.); eodem quoque *tolli & mutari poſſunt, modo jus Rectori civitatis aut ejus ſucceſſoribus inde quæſitum non diminuatur* (§. 86. 100.). Enimvero quia leges fundamentales a populo fiunt pro lubitu imperium in Rectorem civitatis transferente (§. 982.); *ſi Rector civitatis, qui abſolutum imperium habet, ipſe certas leges conſtituit, juxta quas imperium exercere velit, vel etiam concilium, ſine cujus approbatione quid facere nolit, eædem leges fundamentales non ſunt*, ac per conſequens *Rector civitatis non ſemper neceſſario easdem obſervare tenetur, immo ſi ita viſum fuerit, eas prorſus tollere poteſt.* Quamobrem *nec ea de cauſa imperium eſſe deſinit abſolutum* (§. 983.) *atque ſummum* (§. 980.). *Idem valet, ſi populus ſaltem exprimit voluntatem ſuam de nonnullis, quæ Rector civitatis facere, aut non facere debeat, non vero expreſſe declarat ſe ejus judicio ſtare nolle, nec concilium conſtituit, ſine cujus conſenſu nihil eorum decernere valet*, cum nullam ſibi jus in actus Rectoris reſervet populus.

§. 985.

§. 985.

Cum bonitas & malitia actus, quippe de qua non omnium idem eſt judicium, non ſit apta ad diſtinguendum jus Rectoris civitatis & populi; *impeſium transferri nequit ea lege, ut populus univerſus recte imperanti parere debeat, male autem imperanti reſiſtere eamque coërcere poſſit,;* conſequenter *mutua populi & Rectoris civitatis ſubjectio perpetua eſſe nequit* (§. 835.). *Quomodo imperium deferri nequeat.*

§. 986.

Si *Imperium* in Rectorem civitatis ſaltem transfertur quoad exercitium, *uſufructuarium* vocatur, ſi ſimul quoad ſubſtantiam, *patrimoniale.* Quamobrem *imperium patrimoniale habetur pleno jure, uſufructuarium minus pleno* (§. 198.). Patet autem *imperium uſufructuarium plenum, abſolutum & ſummum eſſe poſſe, imperium autem patrimoniale minus plenum & limitatum* (§. 983. 981.). *Modus habendi imperium* cum non ſit pars imperii, ſed ab eo diſtinguatur tanquam res diverſa, *in ipſo imperio nihil mutat, nec is ad exercitium imperii ſpectat* (§. 66.). *De modo habendi imperium.*

§. 987.

§. 987.

De infeudatione imperii. Quia res etiam incorporales infeudari poſſunt (§. 740.); *imperium* quoque *infeudari poteſt* (§. 121. 979.). Cum infeudatio ad modum habendi imperium pertineat; *imperium infeudatum abſolutum, plenum & ſummum eſſe poteſt* (§. 986.), *habetur tamen minus plene* (§. 736, 986.).

§. 988.

De imperio per modum fideicommiſſi delato. Quoniam delatio imperii tota dependet a voluntate populi transferentis (§. 982.); *imperium* quoque *transferri poteſt per modum fideicommiſſi*, hoc eſt, *ea lege, ut poſt certum tempus, vel moriens id reſtituat certo cuidam alteri* (§. 941.). Et ut ante (§. 987.) patet, *hoc modo delatum abſolutum, plenum ac ſummum eſſe poſſe.*

§. 989.

De capitulatione. Pacta, in quibus de modo adminiſtrandi imperii inter Rectorem civitatis & populum convenitur, vel eos, qui populi jus habent, *Capitulatio* dicitur. *Eſt* igitur *capitulatio lex fundamentalis* (§. 984.), conſequenter *eadem opus eſt, ſi imperium limitatum eſſe debet* (§. 983.), *nulla*

nullæ autem ſunt leges fundamentales perpetuæ. Pacta cum ſervanda ſint (§. 438.); *abſque conſenſu ejus, cum quo capitulatio facta, nihil in eadem mutari poteſt.*

CAPUT II.

De diverſis Rerumpublicarum formis.

§. 990.

Si imperium eſt penes totum populum, forma Reip. dicitur *Democratia*, ſubinde etiam *ſtatus popularis*. Quoniam *Libertas civilis populi* eſt independentia quoad actus ad bonum publicum promovendum requiſitos a voluntate alterius; *in democratia populus libertate civili fruitur, nec tantummodo liber eſt reſpectu aliarum gentium* (§. 977), *verum etiam reſpectu ſui ipſius.* *Democratia.*

§. 991.

Monarchia dicitur, ſi imperium, quale originarie in populo eſt, conſequenter plenum, abſolutum & ſummum, eſt penes unum. Quamobrem *in monarchia monarcha tantundem poteſt, quantum populus univerſus in democratia.* Cum tamen *Monarchia.*

tamen modus habendi in imperium in ipſo imperio nihil mutet (§. 986.); *nihil intereſt, num imperium ſit in patrimonio, an in uſufructu.* Et quia in monarchia jus populi in monarcham translatum; *monarcha populum repræſentat.*

§. 992.

Ariſtocratia. *Ariſtocratia* dicitur, ſi imperium, quale originarie in populo eſt, penes certas quasdam perſonas eſt, qui *Optimates* appellantur. *Optimates* itaque *in ariſtocratia tantundem poſſunt, quantum populus poteſt in democratia, & imperium plenum, abſolutum & ſummum habent.* De modo habendi imperium idem tenendum, quod de monarcha diximus (§. 991.). Et quia *optimates* jus populi habent; *conjunctim populum repræſentant.* Quamobrem cum *Dignitas civilis* ſit præcellentia ſupra perſonas alias in Rep. *ex juribus perſonæ competentibus æſtimanda*, optimates autem conjunctim jus habeant, quod monarcha ſolus habet, *major eſt dignitas monarchæ, quam optimatum ſingulorum.*

§. 993.

Resp. mixta. *Respublica mixta* eſt, quæ in aliis ad mo-

monarchiam, in aliis ad ariſtocratiam, in aliis ad democratiam accedit, aut ſaltem ex binis Reip. formis aliquid participat. *Oritur Reip. forma mixta ex imperii diviſione in partes potentiales* (§. 983.) *& ejus limitatione* (§. 980.). Utrumque cum variis modis fieri poſſit; *mixtæ Reip. formæ pluribus modis differre poſſunt, & earum forma per leges fundamentales definienda* (§. 984.).

§. 994.

Regnum dicitur ea Reip. forma, in qua imperium ſive plenum, abſolutum ac ſum̃um, ſive quomodocunque limitatum aut deminutum penes unum eſt, ſalva tamen ſummitate civitati manente. Perſona, penes quam in regno imperium eſt, *Rex* dicitur. *Regnum* igitur eſt *vel monarchia, vel mixta quædam Reip. forma* (§. 991. 993.). *Rex* tamen *quilibet in negotiis cum aliis gentibus populum repræſentat, niſi per leges fundamentales aliis gentibus notas quoad nonnulla aliter fuerit cautum.* *Regnum.*

§. 995.

Imperium polyarchicum, a nonnullis *Condominatus* dicitur, ſi duo vel tres ha *Imperium polyarchicum, ſ.*

condominatus. beant imperium indiviſum in uno regno commune, veluti ſi duo, vel tres fratres ſimul imperent. Duo autem iſti, vel plures *Condomini*, vel *Correges* dicuntur, in quibus quaſi ſingulis regia poteſtas & dignitas tota reſidet.

§. 996.

Superior quinam & ſubditi quinam ſint. *Superior* in civitate dicitur is, cui competit jus in actiones ſingulorum; hi autem vocantur *Subditi*. Quamobrem *in democratia populus univerſus ſuperior eſt* (§. 990.), in regno & monarchia *Rex* ſive *monarcha* (§. 991. 994.) *in ariſtocratia ſunt optimates conjunctim* (§. 992.); *aſt ſinguli in democratia, monarchia & ariſtocratia & in hac etiam ſinguli optimates ſubditi ſunt.* Enimvero *in condominatu condomini ſunt ſinguli ſuperiores, nec unus eorum ſubditus alteri* (§. 995.).

§. 997.

De regno herili. *Regnum herile* dicitur, in quo Regi idem jus competit in ſubditos & res ſubditorum, quod domino in ſervum, ſeu in quo Regi præter poteſtatem civilem etiam dominica competit, conſequenter *in regno herili Rex de operis ſubditorum ſibi præſtandis & de rebus ſubdito-*

rum

rum pro lubitu disponit & actiones publicas ad ſuam præcipue utilitatem dirigit, nonniſi ſecundario utilitatem ſubditorum intendens: id quod cum pacto, quo civitates conſtitutæ, repugnet (§. 972.), *imperium herile inde ortum ſuum non trahit, nec a fine civitatis derivatur.* Quoniam tamen populus imperium alii deferre poteſt, prout viſum fuerit (§. 982.); *ſi imperium herile in Regem deferre velit, hoc ipſi permittendum* (§. 977.). Et quoniam *in regno herili ſubditi omnes ſubeunt ſervitutem perſonalem*, ſervitus autem perſonalis in ſe illicita non eſt (§. 948.); *regnum* quoque *herile in ſe illicitum non eſt, nec ſi populus in idem conſentit, injuſtum* (§. 83.). Quia vero etiam dominus ſervum amare & cetera humanitatis officia præſtare debet, quæ homo homini debet (§. 952.); *in regno* quoque *herili Rex ſeu imperans ſubditos amare debet & officia humanitatis præſtare*, conſequenter *in exercendo imperio herili nil committere, quod officiis iſtis repugnat.* Per ſe patet, *poſſibilem* etiam *eſſe ariſtocratiam herilem*, de qua eadem tenenda, quæ de regno herili.

§. 998.

De majestate & jure majestatico.

Majestas est dignitas ejus, penes quem summum imperium est indivisum. Non obstat, quod ejus exercitium in nonnullis ad leges quasdam fundamentales adstringatur, cum actus hisce conformes a nullo homine irriti fieri possint. Atque hinc *Jura majestatica* appellantur, quæ ad imperium summum ejusque exercitium pertinent. Patet autem, *in democratia majestatem convenire populo universo* (§. 990.), *in aristocratia collegio optimatum* (§. 992.), *in monarchia & regno Regi* (§. 991. 994.).

§. 999.

De senatu.

Senatus dicitur cœtus certarum personarum, cui regimen publicum quoad ea, quæ quotidianæ administrationis sunt, vel quæ moram non ferunt, & executio illorum, quæ a superiore decreta sunt, committitur, & qui ad consilium de rebus publicis superiori subministrandum adsciscitur. *In democratia* itaque *senatus necessario constituendus*, cum populus non quotidie convenire possit (§. 990.), *& tanto plus auctoritatis & potestatis in eum conferendum, quan-*

quanto rarius populus, aut difficilius convenire poteſt.

§. 1000.

Conventus negotiorum publicorum agendorum cauſa celebrati dicuntur *Comitia.* Quamobrem *in democratia populus univerſus negotia publica, ſenatui non permiſſa* (§. 999.), *per ſe nonniſi in comitiis agere poteſt* (§. 990.), cumque de iis, quæ ad exercitium imperii ſpectant, pro lubitu ſtatuere poſſit (§. 978.), *a voluntate ejus unice dependet, utrum comitia ſtatuto tempore ſemper ſint habenda, an vero ſaltem in caſu emergente, quo de re quadam ex præſenti tempore ſtatuendum.* Patet (§. 999.), *jus convocandi comitia competere ſenatui debere*, cumque eidem ſtatus præſens rerum optime perſpectus ſit, *eidem* quoque *conferendum eſſe jus ea in comitiis proponendi, aut ſaltem ſuggerendi, de quibus deliberandum, utut* etiam cum in democratia natura omnium æquale jus ſit (§. 70. 972.), *quilibet ſuggerere poſſit, quod ipſi ad promovendum bonum publicum conducere videtur, ut de eo deliberetur.* Et quoniam concordia ſociorum ſalus ſocietatis conſervatur (§. 847.). *De comitiis.*

847.), ut evitentur discordiæ, *leges de comitiis celebrandis condendæ* (§. 978.), veluti quinam *jus comitiorum* habere debeant, ut ſcilicet in iis votum habeant, quomodo populus in certos ordines & hic in cœtus quosdam minores ſint diſtribuendi, qui certas eligant perſonas ipſorum nomine ad comitia mittendas, ſeu deputatos, quinam in comitiis Directoris munere fungi debeat & ita porro. Denique cum *in Rep. mixta* retineri poſſint, quæ in ſtatu populari neceſſaria ſunt (§. 990.); in ea quoque *locus eſſe poteſt comitiis.*

§. 1001.

De ariſtocratia formanda.

Quoniam vi libertatis, populo competentis (§. 977.), formam Reip. eligere is poteſt, quam voluerit (§. 78.); *a voluntate populi in ariſtocratia unice dependet determinare, quantus eſſe debeat optimatum numerus, num ex omnibus populi ordinibus, an ſaltem ex eminentiore ejus parte optimates conſtituendi, num eorum regimen annuum, vel temporarium, an perpetuum eſſe debeat; utrum ſucceſſores eligendi, an certa ſucceſſionis lex ſtatuenda; num jus optimatum ad certas familias, an ad poſſeſſionem*

nem prædiorum, vel aliam perſonarum conditionem reſtringendum. Hinc *Ariſtocratia* alia *annua* vel *temporaria*, alia *perpetua*, alia *electiva*, alia *ſucceſſiva eſt*, alia denique *laxa*, quando ingens admodum fuerit optimatum numerus, etſi is minorem populi partem faciat, alia *ſtrictior*, quando numerus optimatum non major eſt, quam qui quotidie convenire, aut citra moram convocari poſſit.

§. 1002.

Cum *monarcha* imperium plenum, abſolutum & ſummum habeat (§. 990.); *de omnibus negotiis publicis pro lubitu ſtatuere poteſt* (§. 983.) & *ejus judicio ſtandum* (§. 981.). Et quia non a tempore dependet jus monarchæ, ſed imperium plenum, abſolutum ac ſummum ad tempus quoque haberi poteſt; *Rector civitatis temporarius monarcha eſſe poteſt.* Et quoniam *Regnum æſymneticum* dicitur, ſi imperium ſaltem ad tempus in aliquem transfertur; idem *monarchia eſſe poteſt, non tamen neceſſario eſt.* Ceterum *monarcha non habet imperium herile*, quippe quod ab eo, quale originarie in populo eſt, & in monarcham translatum (§. 991.), diſſentit (§ 997.). *De jure monarchæ & regno æſymnetico.*

§. 1003.

De Regno Laconico. *Regnum Laconicum* dicitur, in quo exercitium imperii quidem uni commissum, sed qui id exercere tenetur juxta populi, vel procerum voluntatem. *In regno* igitur *Laconico Rex magis suadendi, quam jubendi potestate pollet, & inter monarchiam & regnum Laconicum,* cum imperium Regi competens variis modis limitatum, aut deminutum esse possit (§. 981. 983.), *plures regni species interjectæ sunt.* Patet etiam, *in regno Laconico Regem assimilari senatu.*

§. 1004.

De regno legitimo. *Regnum legitimum* dicitur, in quo Rex imperium exercere tenetur juxta leges fundamentales vel perpetuas, vel in delatione imperii ipsi in specie præscriptas, seu capitulationem. *Regna* igitur *legitima sunt Resp. mixtæ* (§. 993.) *& species inter monarchiam & regnum Laconicum interjectæ.* Patet etiam, *in regnis legitimis jus Regis omne metiendum esse ex legibus fundamentalibus.*

§. 1005.

De regno electivo et interregno. *Regnum electivum* dicitur, quando populus eligit successorem, Rege deficiente

ente, aut jus eligendi in alios tranſtulit. *Rege mortuo imperium ad populum redire*, per ſe patet, conſequenter *a voluntate ipſius dependet, num Regem novum eligere velit, an aliam Reip. formam introducere.* Cumque *Interregnum* dicatur ſtatus Reip. in quo ſedes regia vacat; *populus in interregno imperium vel per ſe, vel per alium, aut certos alios adminiſtrare poteſt*, conſequenter *Vicarios regni conſtituere, quorum jus ex lege fundamentali metiendum* (§. 984.), & ideo *in ipſo momento incipit, quo Regis jus finitur.*

§. 1006.

Cum jus transferendi imperium originarie penes populum ſit (§. 982.), *jus eligendi Regem vel populus univerſus ſibi reſervare, vel idem ſimpliciter in alios certos transferre, vel denique certas electionis leges condere poteſt* (§. 984.), veluti determinando perſonæ eligibilitatem, tempus & modum electionis. Dicitur autem *Electio legitima*, quæ juxta leges de electione Regis conditas facta; *illegitima*, quæ legi cuidam contrariantur. Quamobrem cum electorum jus ex legibus fundamentalibus metiendum; *po-* *De Regis electione.*

pulus non tenetur Regem illegitime electum agnoſcere.

§. 1007.

De jure et obligatione Regis electi

Cum ſalus publica ſuprema lex ſit (§. 976.); *Rex electus promittere tenetur, quod imperium ſaluti publicæ convenienter &*, cum populus velit, id ſecundum leges fundamentales adminiſtrari (§. 984.), *ſi certæ leges eidem præſcribuntur, ſecundum easdem adminiſtrare velit.* Quoniam pactum intercedit inter Regem electum & populum, quo ille ſe obligat ad imperii exercitium, hic jus exercendi in ipſum transfert (§. 438.); *nec Rex imperium ſine conſenſu populi abdicare, nec ipſe a populo abdicari poteſt* (§. 100.). Quoniam vero pactum, cui lex commiſſoria addita, ſtatim reſolvitur, conditione reſolutiva, quæ eidem ineſt, exiſtente (§. 609.); *ſi Regi defertur imperium ſub lege commiſſoria, ut regno cadat, quando hoc fecerit, vel non fecerit, regnum amittit, ſi fecerit, vel non fecerit.*

§. 1008.

D. regno ſucceſſorio.

Regnum ſucceſſorium dicitur, quando in locum Regis deficientis certa lege ſuccedit alius. *Lex ſucceſſionis*, qua deſignan-

ſignantur perſonæ regni capaces, & modus ſuccedendi definitur, *in delatione imperii primo Regi facta conſenſu populi, aut eorum, qui jus populi habent, condenda* (§. 984.). *Quodſi quædam huc ſpectantia in eadem fuerint prætermiſſa*, cum ea tanquam per ſe nota populus ſuppoſuerit, *more gentium vicinarum*, quam tacite approbaſſe intelligitur, *ſucceditur*. E quia regna ſucceſſoria introducuntur eo fine, ut ſucceſſor ſit certus, evitandarum nimirum turbarum cauſa, quæ in electione facile oriuntur: *in caſu dubio populus de ſucceſſione id voluiſſe præſumitur, quod ſucceſſionem certam facit.*

§. 1009.

De ſucceſſione in regno patrimoniali.

Cum *in regno patrimoniali Rex præſens* diſponere poſſit de ipſa ſubſtantia imperii (§. 986.); *ſucceſſorem ſibi eligere poteſt, quem voluerit, perſonam ſibi cognatam, vel nullo ſanguinis vinculo junctam, etiam extraneam, ſeu peregrinam, immo* quoque *filium exhæredare*, ne ſuccedere poſſit. Et cum *Regnum patrimoniale* vel ſit *perfecte tale*, ſi omnis proprietas imperii fuerit penes Regem, *vel imperfecte tale*, ſi ſaltem jus transferendi imperium pro lubi-

lubitu fuerit penes Regem ; *in perfecte tali imperium dividere poteſt in partes non modo potentiales* (§. 983.) , *verum etiam ſubjectivas.*

§. 1010.

De diviſione imperii in partes ſubjectivas.

Nimirum *partes ſubjectivæ imperii* dicuntur imperium in perſonas , quæ incolunt certam territorii partem. *Territorium* vero vocatur locus, in quo alicui imperium civile competit : unde *civitatis territorium* eſt regio, quam populus inhabitat , & in qua originarie imperium habet. Cum ad finem civitatis pertineat defenſio ſui adverſus vim externam (§. 972.) ; *imperium in ſe in partes ſubjectivas diviſibile non eſt* , conſequenter *populus non intelligitur imperium tranſtuliſſe in alium, niſi ea lege, ne in partes ſubjectivas dividatur.*

§. 1011.

De modo ſuccedendi hæreditario.

Modus ſuccedendi hæreditarius eſt, ſi eodem modo in regno ſucceditur , quo in hæreditate ab inteſtato ſuccedi ſolet, nimirum qui eo tempore, quando imperium primo Regi defertur, apud populum deferentem in uſu eſt (§. 810.). Cum non niſi unus in regno ſuccedere poſſit

poſſit (§. 1010.); *ſi Regi defuncto plures extiterint hæredes*, deficiente ratione intrinſeca electionis, *natu major præfertur natu minori*, utpote qui prior jus ſuccedendi acquiſivit per nativitatem (§. 828.). Et *niſi expreſſa populi voluntate fœminæ admittantur, aut non admittantur, niſi deficientibus maſculis; in caſu priori fœminæ prætereuntur, in poſteriori ultimo Regi filia, vel agnata proxima ſuccedit* (§. 1008.). Patet etiam, *ſi in ſucceſſione in bonis obtineat jus repræſentationis, idem quoque obtinere in ſucceſſione in regna.*

§. 1012.

De actibus & bonis Regis regiis ac privatis.

Actus Regis regii ſunt, qui pertinent ad exercitium imperii; *privati* vero, qui ad idem non pertinent. *Rex* igitur *quoad actus privatos tanquam perſona privata ſpectandus*, conſequenter *quoad eos non fruitur niſi jure privatorum.* Similiter *Bona Regis regia*, ſeu *publica* ſunt, quorum uſus ad imperii adminiſtrationem & ſplendorem regium perpetuum deſtinatus. *Bona* vero *Regis privata ſeu propria* ſunt, quæ ad uſus ipſius privatos deſtinantur, aut quocunque modo ab ipſo acquiruntur. *Bona* igitur *Regis priva-*

privata cum regiis in unam maſſam confundi nequeunt, conſequenter *regia ad hæreditatem ipſius minime pertinent* (§. 916.). Quamobrem etſi modo hæreditario ſuccedatur in regno (§. 1011.); *qui in regno ſuccedit, non ideo ſuccedit in bonis Regis privatis & hæreditate repudiata in regno ſuccedere poteſt, nec debita anteceſſoris privata ſolvere tenetur.*

§. 1013.

De ſucceſſione lineali.

Succeſſio linealis eſt, in qua regnum continuo ab uno in alterum devolvitur in linea recta, nec ad aliam propiorem fit tranſitus niſi illa extincta. *In ſucceſſione* itaque *lineali mortui habentur pro vivis & regnum per eos devolvitur ad eum, qui in vivis eſt, in eadem linea ſemper a perſona gignente ad genitam, quando vero fit tranſitus ad aliam lineam ab ultima in regnatrice ad primam in eidem proxima.* Dicitur autem *ſucceſſio linealis agnatica*, ſi fœminæ a ſucceſſione in æternum excluduntur, *cognatica* vero, ſi cum maſculis promiſcue admittuntur, vel maſculis deficientibus ſuccedit fœmina Regi ultimo proxima. Patet autem ut ante (§. 1011.), *natu majorem præferri natu mino-*

minori. Ceterum cum regna ſucceſſoria ideo fuerint introducta, ut ſucceſſor certus ſit (§. 1008.); *ſi deficiente agnatica ſubſtituitur ſucceſſio linealis cognatica, regnum devolvitur ad filiam ultimi Regis & ejus liberos maſculos, vel ad cognatam proximam & ejus liberos maſculos.*

§. 1014.

De aliis ſuccedendi modis.

Cum modus ſuccedendi a libera populi imperium deferentis voluntate dependeat (§. 982.); *tot modi ſuccedendi in regno poſſibiles ſunt, quot concipi poſſunt, & is obtinebit, quem tempore inſtituti regni populus elegerit.* Sed de his in ſpecie plura dici nil attinet.

§. 1015.

Unde jus ſucceſſionis habeatur in regno ſucceſſorio.

Quoniam *in regno ſucceſſorio* ideo quis ſuccedit, quia populus voluit, ut hac lege ſuccedatur; *ſucceſſor jus ſuum non habet ab eo, cui ſuccedit, ſed a voluntate populi, ſeu primo acquirente.* Atque *jus ſuccedendi providentia majorum quæſitum eſt* (§. 831.) *& de ejus renunciatione ac repudiatione valent, quæ de jure per te in alios transmittendo alibi oſtendimus* (§. 830.).

§. 1016.

§. 1016.

De jure decidendi controverſiam de ſucceſſione.

Quia jus ſuccedendi in regno acquiritur independenter a Regis præſentis voluntate (§. 1015.), nec populus imperio in primum *Regem* certa ſucceſſionis lege delato quicquam in ea pro lubitu immutare poteſt, invitis iis, quibus aliquod jus inde quæſitum (§. 100.), *controverſiam de jure ſuccedendi ſuo ordine nec Rex præſens, nec populus decidere poteſt.* Quoniam tamen initio imperium deferre poteſt populus ea lege, qua placuerit (§. 982.); *& primo regi jus decidendi controverſiam de jure ſuccedendi deferre, & idem ſibi reſervare poteſt.*

CAPUT III.

De Rep. conſtituenda.

§. 1017.

Conſtitutio Reip. quid ſit.

Conſtitutio Reip. eſt determinatio modi, quo finis civitatis obtinendus. Quamobrem ut jura ſub imperio civili contenta agnoſcantur & officium tam imperantium, quam parentium pateat, ac jura ſingulorum intelligantur; de conſtitutione Reip. hic agendum (§. 978.).

§. 1018.

§. 1018.

Cum in civitate conjunctis viribus finis civitatis obtinendus (§. 972.); *tantus esse debet civium numerus, qui bono communi civitatis promovendo & defensioni adversus insultus hostiles sufficit, & ut sint tales, quales ad hunc vel istum finem particularem apti*, consequenter *ne sit major cum universim, tum in specie in quolibet vitæ genere, quam ut ne desit sufficiens copia eorum, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem requiruntur, nec minor.*

De numero civium

§. 1019.

Hinc consequitur, *ut a civitate discedere liceat iis, quorum opera ad promovendum bonum publicum & defendendam civitatem Resp. carere potest:* de quo cum sit superioris judicium (§. 996.), *sine consensu superioris sive expresso, sive tacito a civitate discedere non licet.* Quamobrem cum Reip. interest, *ne discedant divites aut locupletes, vel qui in aliquo vitæ genere præclaram Reip. operam præstare valent, aut quorum opera ad defendendam Remp. opus est; superior id permittere non tenetur.* Per eandem rationem *gregatim discedere non licet, nisi ea sit rerum penuria, ut extremæ*

De discessu a civitate.

vitæ neceſſitati diſcedentibus proſpicere non detur (§. 442.). *Qui a civitate diſcedit* cum civis eſſe deſinat, *fit peregrinus* (§. 974.), *nec civitati in eum amplius jus eſt* (§. 975.).

§. 1020.

De receptione peregrinorum.

Sequitur hinc porro, ut *a voluntate ſuperioris dependeat, num & qua lege peregrinum recipere velit, num eum civibus æquiparare, an non omnia civium jura in eum conferre, an ſaltem permittere, ut in regione ſua habitet & rem ſuam agat, an tanquam incolam recipere.* Appellantur autem *Indigenæ*, qui ex parentibus civibus in ea regione, in qua habitant, nati ſunt; *Advenæ* vero, qui aliunde eo veniunt, ubi habitant, vel ex advenis nati ſunt. Et *Jus civitatis*, vel etiam *Indigenatus* dicitur jus, quo cives fruuntur. Sunt vero etiam *Advenæ temporarii*, qui aliunde veniunt non eo animo, ut perpetuo apud nos habitent, ſed ſaltem aliquo temporis intervallo commorentur: qui cum *nec civibus, nec incolis annumerandi* ſint (§. 974.), *qui ex ipſis apud nos naſcuntur, nec cives noſtri ſunt, nec incolæ.* Nimirum jus indigenatus & inco-

incolatus transmiſſibile eſt (§. 821.), cum alias civitas conſervari non poſſet.

§. 1021.

Sufficientia vitæ exigit, *ut res induſtriales & artificiales, quantum datur, multiplicentur, ne permittatur, ut otio diffluant, quibus vires ad laborandum ſuppetunt, ne cuiquam deſit, qui laborare vult, labor, ut quilibet ſtudio ac labore ſuo tantum acquirere poſſit, quantum ad res, ſi non utiles & voluptuarias, ſaltem neceſſarias comparandum ſufficit* (§. 972.), conſequenter huic fini convenienter *pretia rerum ac laborum determinanda, & curæ maxime habendum, ne ſubditi in paupertatem vel egeſtatem incidant, vel ad mendicitatem redigantur.* Ac propterea *non ferendum, ut annona flagelletur &, quantum datur, ſubditi ſublevandi, ne annonæ caritas ipſis ſit damnoſa.* Cumque maximus isque indiſpenſabilis ſit lignorum uſus, *curandum ne deſit ſufficiens lignorum copia & iis rareſcentibus ad eorum parſimoniam ſubditi obligandi.* Et quoniam luxus conſiſtit in ſumtuoſiori cibi, potus, veſtitus & aliarum rerum cura (§. 509.) & eo bona dilapidari conſtat; *nimius*, quo ſcilicet ad pauper- *De iis quæ ſufficientia vitæ exigit.*

tatem, aut mendicitatem rediguntur cives, *non tolerandus.* Ob rationem eandem *uſuraria pravitas non permittenda* (§. 649.) *nec tolerandi ſunt ludi, quibus bona dilapidantur*, ac ideo *nec luſores*, qui luſum tanquam artem exercent, immo *nec lotariæ ac ollæ fortunæ, niſi boni publici cauſa, quod aliter promoveri nequit* (§. 46.), *concedendæ* (§. 673. 674.).

§. 1022.

Ea porro expenduntur quoad pauperes & mendicos.

Eadem vitæ ſufficientia exigit, *ut* etiam *egenis ac mendicis proſpiciatur de iis, quæ ad vitæ neceſſitatem requiruntur*, &, ne ſubditi nimiis eleemoſynis graventur, *ea curæ eſſe debent, quæ lex naturæ de eleemoſynis conſtituit* (§. 488. & *ſqq.*). Hinc *inſtituenda ſunt ergaſtula*, in quibus opus facere coguntur, qui, cum laborare poſſint, mendicare malunt; *ptochotrophia*, in quibus aluntur egeni, qui labore ſuo ea acquirere nequeunt, quibus ad vitæ neceſſitatem indigent, ac cognatis, vel amicis deſtituuntur, qui indigentiæ ipſorum proſpiciunt; *noſocomia*, in quibus ægrotantes pauperes aluntur & curantur; *orphanotrophia*, in quibus educantur pupilli egeni; *Scholæ pauperum*, vel *piæ*, in quibus

bus liberi pauperum parentum gratis inſtituuntur in iis, quorum notitia ipſis neceſſaria ac utilis.

§. 1023.

Immo quia præcavendum, ne ſubditi in paupertatem incidant (§. 1021.); *ſuperiori* quoque *curæ habendum, ut pupillis ſint tutores, qui eorum educationem diligentem curant & eorum bona fideliter adminiſtrant* (§. 898. *& ſeqq.* 972.), conſequenter *tutores teſtamentarii & legitimi prævia cognitione confirmandi, antequam adminiſtrationi ſe ſubmittant*, ne ſcilicet inhabiles admittantur, & ut tutela rite adminiſtretur, *certis perſonis publico nomine omnis cura tutelarum committenda.* *De curæ ſuperioris circa tutelam.*

§. 1024.

Cum felicitas in ſtatu voluptatis ac lætitiæ durabilis conſiſtat (§. 118.), *voluptas* autem in ſenſu perfectionis, & legis naturalis obſervantia acquiratur & conſervetur (§. 43. 44.); *felicitas exigit, ut in Rep. qui ad legem naturæ ſervandam proni ſunt juventur, nec ab aliis impediantur, ceteri* autem *vi adigantur, ut minimum actus externos ad legem naturæ componant.* Quamobrem *curæ habere debet ſuperior, ut ſubditi officiis tam erga ſeipſos* *De curæ ſuperioris circa felicitatem ſubditorum & religionem.*

ipſos, quam erga alios atque Deum ſatisfacere ſtudeant (§. 57.), conſequenter *ut de iis atque illis, quæ in ſuo vitæ genere ipſis ſcitu neceſſaria atque utilia ſunt absque oneroſo ſumtu inſtituantur publice.* Patet itaque *in Rep. conſtituendas eſſe Scholas*, in quibus publica auctoritate inſtituuntur pueri, atque adoleſcentes & juvenes in iis, quæ ipſis addiſcenda ſunt, & *in iis Præceptores ac Profeſſores inſtituendos, qui probè callent ea, quæ docere debent, dono docendi inſtructi ſunt, omnem diligentiam in inſtitutione adhibent ac moribus ſeſe diſcentibus commendant; Academias*, vel *Societates ſcientiarum*, in quibus a perſonis habilibus ſcientiæ ac artes perficiuntur, & novis inventis locupletantur, & *Academias artium*, in quibus artifices in arte, quam profiteri debent, veluti architecti, pictores, muſici, excellentes educantur. Ut vero ſubditi de Deo & voluntate ejus, de virtute ac vitiis cultuque divino inſtituantur, ad virtutem incitentur & a vitiis avocentur, *cura* quoque *cultus divini externi ſuperiori incumbit* (§ 179.) *ut* ſcilicet *extruantur templa*, in quibus conventus cultus divini gratia celebrantur, *determinentur dies feſti*, qui cul-

cultui divino deſtinantur, & inſtituantur *Doctores publici*, qui cultui divino præſunt & ea docent, quæ in conventibus ſacris docenda. Facile igitur patet, *tolerandum non eſſe, ut cultus divinus ſeu religio*, quæ dicit certum Dei colendi modum, *in contemtum adducatur & opiniones religioni ac bonis moribus adverſæ diſſeminentur.*

§. 1025.

Res ſacræ dicuntur, quæ cultui divino publico dicata ſunt. Hinc *loca ſacra ſunt templa & res ſacræ imagines, quæ attributa & beneficia Dei, itemque exempla ſingularia pietatis in memoriam revocant, in templis collocatæ*, cum earum uſus pertineat ad cultum divinum. *Res* autem *profanæ* vocantur quæ ſacræ non ſunt. Et *uſus profanus* eſt, qui cultui divino non inſervit. *Res* autem *ſacra profanari* dicitur, ſi ad alium, quam ad ſacrum uſum adhibetur. Ex ipſis definitionibus patèt, *res ſacras alium uſum non habere præter ſacrum & ſi quis eas ad alium uſum transfert, eas profanari.* Cumque *Conſecratio* ſit actus, quo res quædam cultui divino publico dicatur; *conſe-* *De rebus ſacris.*

cratione res ſacras ab omni uſu profano ſeparari & ád uſum ſacrum unice dedicari.

§. 1026.

De Eccleſia & rebus eccleſiaſticis.

Eccleſia dicitur cœtus hominum eodem modo Deum colentium, conſequenter eidem religioni addictorum. Vocatur autem *particularis*, quæ in loco quodam particulari eſt, veluti in una urbe, vel certa ejus parte, aut in uno pago: *Univerſa* autem, quæ per quæcunque terrarum loca diſperſa. Hinc *Res eccleſiaſticæ*, vel *Eccleſiæ* dicuntur, quæ ad uſum quendam Eccleſiæ pertinent, non tamen directe & ſimpliciter ad cultum divinum dedicantur. Univerſim ſumtæ vocantur *Bona eccleſiæ*, quæ *tam in rebus corporalibus, quam incorporalibus conſiſtere poſſunt* (§. 121.). Cum *tam res ſacræ, quam profanæ* deſtinentur ad uſum Eccleſiæ cujusdam particularis (§. 1025. & *præſ.*); utræque *eccleſiæ particularis ſunt:* quoniam tamen eccleſiam non faciunt, qui nunc vivunt, verum etiam qui his mortuis in eorum locum ſucceſſive ſuccedunt, ſalva manente eadem communione religionis, *qui nunc ſunt ejus membra de iis disponere nequeunt in præjudicium eccleſiæ pro tempore futuro.*

§. 1027.

§. 1027.

Repræſentationes factorum perſonarum ſive verarum, ſive fictarum, ſi fuerint exitus læti, *Comoedias*, ſi triſtis, *Tragoedias* appellamus: ſit ita quod veteres comœdias a tragœdiis diſtinxerint perſonarum conditione & fortunarum negotiorumque qualitate. Quoniam *comœdiæ & tragoediæ* eum, quem exempla propriæ experientiæ, præbent uſum & propter manifeſtum nexum inter facta & exitum efficacia majore, conſequenter ad praxin officiorum & civis plurimum adjumenti afferunt; *ad finem* hunc, *quem habere debent, aptæ in Rep. tolerandæ; minime autem, ſi vitiorum libidinem animo inſtillent.* *De comediis & tragœdiis.*

§. 1028.

Vacuitas a metu injuriarum, quæ ad finem civitatis pertinet (§. 972.), exigit, ut *quilibet tutus præſtetur ab injuria aliorum*, conſequenter *non ferendum, ut quis lædatur ab alio* (§. 88.), *vel defraudetur* (§. 286.), *ſed curandum, ut unicuique jus ſuum tribuatur* (§. 86.), nimirum *ut conſequatur, quod ipſi ab alio debetur* (§. 80.), *damna data reſarciantur* (§. 170.) & *ob injurias factas rei puniantur* (§. 93.). *De cura ſuperioris circa juſtitium.*

(§. 93.). Cum violenta juris ſui perſecutio bellum ſit (§. 98.), *belli privati exercitium in Rep. ſuperiori competit.* Quoniam fieri nequit, ut ſuperior id per ſe exerceat, & *Judices* dicuntur perſonæ, quæ unicuique in Rep. jus ſuum tribui curant, ac unumquemque adverſus injurias aliorum defendunt; *in Rep. conſtituendi ſunt judices.* Patet itaque *in Rep. judicia ſuccedere in locum belli privati.*

§. 1029.

De jure judicum. Quoniam judices curare debent, ut jus ſuum unicuique tribuatur (§. 1028.); *cauſas in judicium deductas cognoſcere, a cujusnam parte ſtet veritas pronunciare & victo injungere debent, ut præſtet vincenti, quod debet, ſique ſponte præſtare nolit, eundem vi adigant.* Cum itaque *judices ſint veluti arbitri a ſuperiore conſtituti* (§. 770.); quæ de ipſis oſtendimus quoad modum finiendi lites (§. 772. *& ſeqq.*), de judicibus quoque tenenda. Quia tamen in ipſos translatum eſt exercitium belli privati natura ſingulis competentis (§. 98.); *expletio juris* (§. 793.), *quæ Executio* ſcilicet ſenten-

tentiæ dicitur, & *exactio poenarum ob injurias privatas*, ſeu in ſingulos commiſſas, *ad judices pertinet.* Enimvero cum jus belli privati ſingulis non ſit ademtum, ſed per judices ſaltem exercendum, *ſi copia judicis haberi nequit, bellum privatum adhuc licitum eſt,* ideoque *ſe adverſus aggreſſorem* (§. 90.) & *res ſuas adverſus prædonem, poſſeſſionem adverſus invaſorem defendere licet* (§. 263. 265.).

§ 1030.

De puniendis aelictis publicis.

Cum univerſitas in civitate ſpectetur tanquam perſona moralis (§. 972.); *injuria in Remp. committitur, ſi quid fit, quod eſt contra jus univerſorum*, veluti *omnium ſecuritatem* (§. 89.). Quamobrem univerſis, conſequenter *ſuperiori* (§. 996.), etiam *competit jus puniendi eum, qui jus univerſis competens, veluti ſecuritatem publicam, quomodocunque violat.* Factum doloſum quo alteri damnum datur vel infertur injuria, *Maleficium* dicitur: *Quaſi Maleficium* vero factum culpoſum. Maleficium, quo damnum datur, vel injuria infertur privato, *Delictum;* quo Reip. damnum datur, vel injuria infertur, *Crimen* appellatur.

Dicun-

Dicuntur quoque illa *delicta privata*; hæc *publica*. Quamobrem *judicibus* etiam *conferendum jus puniendi delicta publica ſive crimina.*

§. 1031.

De inquiſitione. Cum pœna irrogetur ob delictum vel crimen perpetratum (§. 1030.); *nemo puniri poteſt, niſi delicto aut crimine ſufficienter probato, aut ſi ſponte id confiteatur*, cumque circumſtantiæ adhuc latentes ad pœnæ mitigationem facere poſſint, *antequam reus convictus & confeſſus condemnetur, ipſi permittendum eſt, ut, quæ ſui excuſandi cauſa ſe in medium afferre poſſe exiſtimat, proferat*, conſequenter *indefenſus puniendus non eſt, niſi ipſe confiteatur, ſe in defenſionem ſui nihil afferre poſſe.* Quoniam intereſt Reip. ne delicta & præſertim crimina maneant impunita (§. 93.); *ſi crimen ſufficienter probari nequit, opera danda, ut qui de eodem ſuſpectus eſt, in negando tamen perſeverat, ad confeſſionem adigatur*, conſequenter *jus eſt ad ea media, ſine quibus confeſſio extorqueri nequit* (§. 46.). Atque in his conſiſtit *Inquiſitio*, quæ dicitur, ac is, in cujus delictum publicum inquiritur, *Inquiſitus* vocatur.

§. 1032.

§. 1032.

Tortura dicitur actus, quo corpus criminis ſuſpecti dolore ac cruciatu afficitur, ut ad confeſſionem criminis adigatur. *Territio* vero ſunt minæ de torquendo, quæ intenduntur inquiſito in loco torturæ deſtinato, præſente carnifice & apparatu ad torquendum requiſito. Equidem cum haud pauci mori malint, etiamſi ſint innocentes, quam cruciatus torturæ perpeti; *tortura non ſatis apta eſt ad veritatem eruendam*, nec deſunt exempla innocentium propter ſævitiam tormentorum confeſſorum ac ideo condemnatorum: quoniam tamen Reip. maxime intereſt, ne crimen maneat impunitum, quod e diametro ſecuritati publicæ adverſatur (§. 93.); *ſi inquiſitus criminis* iſtiusmodi *gravioris valde fuerit ſuſpectus*, ut ſcilicet ad certitudinem vix quicquam adhuc deeſſe videatur, quam propria inquiſiti confeſſio, *corpore autem ſano & robuſto, & malitia ejus manifeſta, torqueri poteſt.* Juramentum purgatorium criminis ſuſpecto a judice delatum *Tortura ſpiritualis* appellari ſolet, quæ quod *non ſatis apta* ſit *ad vertatem eruendam*, ſi *De tortura.*

crimen

crimen poenam capitalem, vel corporis affli-ctivam, vel aliam infamem meretur, facile patet, cum non omnes Deum vindicem timeant, alii se veniam facile impetraturos putent, ut ideo pejerare (§. 371.), quam crimen confiteri malint.

§. 1033.

De incarceratione & salvo conductu.

Quia crimina impunita manere non debent (§. 1032.); *si constet crimen esse commissum, opera danda, ut reus detegatur, si notus fuerit*, ne aufugiat, *in carcerem conjiciendus, si lateat, aut aufugerit, nihil intentatum relinquendum, ut apprehendatur.* Et exinde ulterius sequitur, *ut sit tamdiu in carcere detinendus, donec judicis sententia vel absolutus, vel condemnatus fuerit*, cumque nonnisi custodiæ causa in carcere detineri debeat, *executio poenæ*, nulla præsertim necessitate urgente, *non differenda.* Atque hinc simul intelligitur, *incarcerationem fieri non debere, si poena in absentem exequi datur, posse* vero etiam *testem de fuga suspectum in carcerari* (§. 778.). *Inculpatus* dicitur, qui de delicto, vel crimine aliquo postulatur. Quodsi ergo *inculpatus*, *immo* etiam *reus*, cui non deneganda defensio (§. 1031.), *metu car-*

carceris aufugit, & abſens promittit judici, quod citatus judicio ſemper ſe ſiſtere & cauſam ſuam agere velit, præſtita ſecuritate de non incarcerando, qui *ſalvus conductus* dici ſolet, *judex eam ipſi tribuere debet, præſtita*, ne judicium eludere auſit, *cautione de ſe judicio ſiſtendo.* Enim vero *ſi ſententia a judice lata ad poenam capitalem vel corporis afflictivam condemnatur, aut torturæ ſubjiciendus*, cum tunc de fuga ſuſpectus ſit, *ſalvus conductus expirat*, &, *ſi durante inquiſitione crimen committat, ob quod incarcerari poteſt, non obſtante ſalvo conductu*, quippe qui ad id non ſpectat, *incarcerandus.*

§. 1034.

De cura ſuperioris circa ſanitatem ſubditorum.

In Rep. homo conjunctis omnium viribus conſequi id debet, ad quod conſequendum per ſe naturaliter obligatur (§. 972.). *Quicquid* igitur *ſuperior ad hoc conferre poteſt, ut ſanitas ſubditorum conſervetur & amiſſa reſtituatur, ad id faciendum obligatur.* Atque hinc *naſcitur cura de ſalubritate ciborum ac potuum, de apparatu medicamentorum, & ne deſint medici atque chirurgi periti* ac *Profeſſores Medicinæ idonei inſtituantur*, item *ne ſubdi-*

ſubditi labore nimio ſanitati officere cogantur, & qui officiis publicis præficiuntur, iis ſalaria ſufficientia præbeantur. Huc etiam pertinet *cura de viarum publicarum commoditate & ſecuritate.*

§. 1035.

De cura circa ædificia.

Ob eandem rationem patet (§. 116), *ſuperiori curæ eſſe debet, ut materia ædificiis extruendis conveniens æquo pretio comparari poſſit, ut adſint architecti & fabri lignarii ac murarii aliique opifices periti, & ne officio ſuo in extruendis ædificiis deſint.* Huc etiam pertinet cura circa *incendia, ut tempeſtive reſtringvantur, & quantum datur præcaveantur.* Et quoniam ædificia publica venuſta ſplendorem conciliant civitati, *ut templa, curiæ, gymnaſia, collegia academica & alia quæcunque ædificia publica non modo firma & utilia, verum etiam venuſta ſint, ſuperiori curæ eſſe debet.*

§. 1036.

De cura circa monetam.

Quoniam pecunia comparantur & res, & operæ, quibus indigemus (§. 494.); *ſuperiori curæ habendum, ne moneta ſufficiens ad res & operas comparandas deſit,* & quia defraudatio non permittenda (§. 1028.), *ut monetæ bonitas intrin-*

trinſeca conveniat extrinſecæ, ſeu moneta ſit proba ac propterea *in monetæ adulteratores*, qui vel monetam falſam cudunt, veluti vilioris metalli quantitatem permiſcendo, quam lege publica cautum, vel etiam radendo eandem diminuunt, *ſevere animadvertendum, nec ferendum, at moneta proba ad exteros exportetur, & ejus loco minus proba invehatur a trapezitis, aliisque lucri ſordidi cupidis.*

§. 1037.

De oneribus Reip.

Onera Reip. dicuntur, omnes ſumtus Reip. adminiſtrandæ cauſa faciendi. Quamobrem cum ſine oneribus Reſp. adminiſtrari & defendi nequeat; *onera* quoque *Reip. ferre debent univerſi* (§ 972.), *non imponenda ultra, quam Reip. adminiſtratio & defenſio exigit*, &, cum nemo civium ad paupertatem ſit redigendus, *ſinguli contribuere debent pro modo facultatum ſuarum.* Sunt vero *onera ordinaria*, quæ perpetuus uſus exigit; *extraordinaria* vero, quæ caſus quidam emergentes exigunt.

§. 1038.

De ærario publico.

Ærarium publicum dicitur locus, in quo pecunia publica repoſita eſt. Pa-

tet itaque, *Remp. opus habere ærario* (§. 1036.), *paratam esse debere pecuniam, quantum Reip. administratio & defensio exigit.* Immo præter ærarium totius civitatis, *coetus* quoque *particulares sua debent habere æraria*, in quæ reponuntur pecuniæ in usumpublicum a singulis collatæ.

§. 1039.

De fisco. Differt ab ærario publico *Fiscus*, qui est receptaculum pecuniæ privatæ Regis, seu imperantis. *Quæ* igitur *Regis propria sunt*, seu *ad ejus usus privatos destinata, in fisco sunt.* Unde *Confiscatio bonorum* est actus, quo in pœnam omnia bona, quæ quis habet, eidem adimuntur & fisco attribuuntur. Hinc simul intelligitur, quid sit *Confiscatio rei particularis.*

§. 1040.

De domaniis. Cum Rex sine sumtu se familiamque suum sustentare nequeat, nec splendorem dignitatis regiæ, imperium vero exerceat subditorum causa; *in regno subditi Regi sumtus suppeditare tenentur ad sustentandum se familiamque suam & obtinendum dignitatis regiæ splendorem sufficientes*, consequenter *fisco assignandi sunt certi reditus,*

pro

pro diverſitate circumſtantiarum augendi (§. 1038.). Prædia, quorum reditus Rectori civitatis ad ſuſtentandum ſe familiamque ſuam requiruntur, dicuntur *Domania, & hi reditus ſunt bona ipſius propria* (§. 1021.). *De reditibus* igitur *ex domaniis pro arbitrio ſuo disponere poteſt* (§. 195.); *aſt ipſa domania* utpote nonnili uſufructuarius *alienare & oppignorare nequit* (§. 713.), *& alienata a ſucceſſore revocari, nec quantocunque tempore præſcribi poſſunt* (§. 451. 452.). Quoniam in regno patrimoniali perfecte tali omnia imperii cauſa conſtituta ſunt in dominio Regis (§. 986.); *domania* quoque *alienare & oppignorare poteſt* (§. 257. 697.). Et *ſi Rex habet jus ex nova cauſa tributa indicendi ſine ulla reſtrictione, domania oppignorare poteſt*, cum potuiſſet loco pecuniæ mutuo ſumtæ tributa indicere.

§. 1041.

Cum unicuique honor meritus ſit exhibendus (§. 142.); *ſuperior* quoque *determinare debet actus externos, quibus honor ob merita in Remp. exhiberi debet de eadem bene merentibus a ceteris: ad quod modi apti ſunt tituli*, qui ſunt vocabula præ- *De domaniis.*

cellentiam cujusdam ſupra alios ſignificantia, & *præcedentia* (§. 75.). Quoniam itaque tituli & præcedentia eſſe debent ſigna meritorum in Remp. & per eos cives ad præclara in Remp. merita obligantur (§. 35.); *tituli cum præcedentia non debent eſſe venales.* Ceterum ob eandem rationem (§. 142.) *ferendum non eſt, ut quis ignominia afficiat alios, præſertim eos, qui dignitatibus civilibus eminent, ſeu ornati ſunt.*

CAPUT IV.

De Juribus majeſtaticis.

§. 1042.

Quænam ad jura majeſtatica referenda.

Cum jura majeſtatica ſint, quæ ad imperium ſummum & ejus exercitium pertinent (§. 998.); *ad ea referenda ſunt jura omnia, ſine quibus imperium publicum ita exerceri nequit, ut bonum publicum, quantum fieri poteſt, promoveatur* (§. 980.), conſequenter *qui imperium civile exercet, ei competit jus omnia conſtituendi, quæ ad bonum publicum conſequendum ipſi facere videntur.*

§. 1043.

Poteſtas legislatoria.

Quoniam quælibet ſocietas, conſequen-

quenter etiam civitas ſuas habere debet leges, & eidem competit jus ferendi leges (§. 846.); *ad jura majeſtatica pertinet poteſtas legislatoria*, jus condendi leges (§. 1042.). Quamobrem cum *leges* concipi nequeant ſine obligatione (§. 39.); *ſi tales non fuerint, ut iis ſatisfieri nequeat per executionem*, ſeu vi compellendo ad præſtandum, quod præcipitur (§. 1029.), *iisdem tales ac tantæ addendæ ſunt poenæ, quæ ad cohibendam transgreſſionem, quantum datur, ſufficiunt.* Hinc intelligitur, *leges non eſſe, ſi ſuperior ſaltem ſignificet, quid a ſubditis fieri aut non fieri debeat, non vero addit, quod ſecus facientes puniri, aut vi adigi debeant ad faciendum*, cum hac voluntatis declaratione ſaltem admoneantur ſubditi officii ſui. Facile autem patet *leges fundamentales non ſubeſſe poteſtati legislatoriæ Rectori civitatis competenti* (§. 984.).

§. 1044.

Cum lege voluntatem ſuam declaret ſuperior, quid a ſubditis fieri, vel non fieri velit (§. 1043. 39.); *jus interpretandi leges in Rep. ſuperiori competit* (§. 794.). Quamobrem in caſu du- *Jus interpretandi leges.*

bio *interpretatio ab eo requirenda*, quæ *authentica* dici ſolet. *Leges* vero *fundamentales ſuperior interpretari nequit.*

§. 1045.

De jure abrogandi & immutandi leges.

Lex abrogari dicitur, quando declaratur quod ſubditos non amplius obligare debeat. Cum obligatio, quæ a lege humana venit, dependeat a voluntate legislatoris (§. 39.); *ſuperior, qui legem tulit* (§. 1042.), *eam* quoque *abrogare poteſt, ſi ipſi viſum fuerit*, conſequenter *jus abrogandi leges ad jura majeſtatica pertinet* (§. 1041.). Et quia leges mutare idem eſt ac veteres tollere & alias in earum locum ſubſtituere; *in jure leges ferendi & abrogandi* etiam *jus leges immutandi continetur.* Enimvero quoniam obligatio naturalis, quæ a lege naturæ venit (§. 39.), immutabilis eſt (§. 38.); *leges naturales abrogari nequeunt.*

§. 1046.

De jure diſpenſandi.

Diſpenſatio vocatur permiſſio actus lege prohibiti in caſu ſingulari facta. Quamobrem cum diſpenſare idem ſit ac legem tollere in caſu quodam ſingulari, ſeu aliquem ab obligatione, quæ inde venit, liberare; *ſuperior*

circa

circa leges diſpenſare poteſt, ac propterea *Jus diſpenſandi ad jura majeſtatica pertinet*: ob immutabilitatem vero obligationis naturalis (§. 38.) *ad legem naturæ extendi nequit.* Quamobrem *ſi quædam permittere tenetur ſuperior, quæ legi naturæ adverſantur, ea tantum impune fieri permittit.*

§. 1047.

Privilegium eſt conceſſio juris cujusdam, ſive affirmativi, ſive negativi, perſonæ uni vel pluribus, aut certo cuidam perſonarum ordini facta, quo ceteri carent. Dicitur in ſpecie *Privilegium familiæ*, quod datur perſonæ cuidam & omnibus ab ea per nativitatem deſcendentibus. Qui privilegium habet *Privilegiarius*, vulgo *privilegiatus* appellatur. Cum conceſſione privilegiorum ceteri obligentur pati, ut privilegiatus jure ſuo fruatur, nec quicquam committere, quod eidem adverſatur; *privilegia revera leges ſunt*, conſequenter cum poteſtas legislatoria ſuperiori competat (§. 1043.), eidemque ſit jus diſpenſandi circa legem (§. 1046.), quod in privilegiis obtinet, *jus concedendi privilegia ad jura majeſtatica pertinet.* *De jure dandi privilegium.*

Cum voluntate ſuperioris dentur privilegia, ideoque ab eadem pendet, cuinam privilegia dare & qua lege velit; *ſuperior privilegia concedere poteſt vel ad tempus, vel ad dies vitæ, ſub onere quocunque, ſub certa conditione præſertim poteſtativa, aut precario, immo etiam ſub poena, veluti ut abuſu, vel certo quodam facto committatur.* Quoniam tamen ſalus publica in civitate ſuprema lex eſt (§. 976.); *privilegia dari non debent, niſi boni publici cauſa*, conſequenter *ſi vergant in detrimentum Reip. aut multorum civium, ſuperior ea tollere poteſt.*

§. 1048.

De jure puniendi & jure gladii.

Cum a metu pœnarum vim habeat obligatio (§. 35. 93.); *pœnæ legibus additæ executioni dandæ ſunt.* Quamobrem cum punienda etiam ſint delicta tam privata, quam publica (1029.); *ad jura majeſtatica pertinet jus puniendi & pœnas determinandi.* Quia pœnæ vel ſunt mala fortunæ, vel corporis (§. 93.); *in privatione ſui & in faciendo dolore in corpore conſiſtunt*, conſequenter *in pœnam adimi poſſunt res quæcunque corporales, pecunia, jura quælibet*, ideoque *etiam privilegia*

legia (1047.), *ſive in perpetuum, ſive ad certum tempus, delinquens infamia notari, corpus variis modis affligi*, immo cum exercitium juris puniendi revera ſit defenſio advetſus eos, qui lædendi animum habent (§. 90. 93.), *in poenam ipſa vita eripi poteſt* (§. 94.). *Pœnæ* igitur *capitales in ſe illicitæ non ſunt, &, ſi crimina aliter averti nequeunt, licitæ.* Jus pœnam capitalem ſumendi de maleficis *Jus gladii* dicitur, immo etiam *Jus vitæ & necis*, quod tamen latius extenditur, quatenus ſcilicet jus exponendi vitam ſubditorum periculo mortis, veluti in bello, continet.

§. 1049.

Talio cum ſit par vindicta, qua tantum quis patitur mali, quantum fecit, & tanquam illicita in ſe in exercitio juris puniendi non attendenda (§. 156.); *in puniendis* quoque *delictis tam privatis, quam publicis talio non obſervanda, ſed pœnæ loco malum nunc gravius, nunc minus inferendum, quam quantum fecit qui deliquit, prouti finis pœnæ exigit* (§. 94.). Qua etiam de cauſa *malum in ſe tale non eſt, ut puniri debeat, nec Re-*

An talio in irrogandis pœnis attendenda.

ctor civitatis necem malefici intendit, sed averſionem læſionis cum a ſingulis, tum a Rep. ſeu univerſis.

§. 1050.

Quænam puniri nequeant

Quoniam jus puniendi natura hominibus non competit, niſi ob læſionem actu factam (§. 93.); *actus interni, quando in externos non erumpunt, puniri non poſſunt.* Hinc *ob errores nemo puniri poteſt, diſſeminatio tamen erroris,* præſertim ſi fiat contra prohibitionem, *poënis coërceri poteſt.* Quamobrem cum *atheismus & deismus* ſint errores, *puniri non poſſunt; diſſeminatio* tamen *atheismi & deismi aliorumque errorum religioni adverſorum puniri poteſt.* Quoniam pœnæ loco eſt, ſi quis e civitate diſcedere jubeatur; *ad pœnam graviorem procedere non licet, niſi ſi diſcedere nolit, nec ab errore divulgando deſiſtat.* Pœna nimis levis exſtimari nequit e civitate excluſio, præſertim ubi difficile fuerit fortunarum ſuarum ſedem alibi conſtituere.

§. 1051.

An pœnæ nomine

Cum jus ſepulturæ humanitati debitum (§. 824.) in pœnam adimi poſſit

poſſit (§. 1048.), ac præterea pœnis maxime conveniat, ut eorum memoria conſervetur, quatenus exemplares ſunt (§. 93.); *cadavera ſupplicium ultimum perpeſſorum inſepulta in conſpectu publico relinqui poſſunt.* Immo ob eandem rationem *poenæ nomine denegatur ſepultura in loco honeſto contemtoribus religionis & propter autochiriam ex cauſa non imputabili minime commiſſam*, veluti non in furore, delirio, vel ex melancholia. *ſepultura denegandа.*

§. 1052.

Quoniam *ſcelera*, ſeu *vitia foeda ſuperior* permittere non tenetur in Rep. præſertim ubi verendum, ne invalescant (§. 1024.), aut ſi ſaluti publicæ quodammodo adverſentur (§. 976.); cum eadem prohibere poſſit, *punire* etiam *poteſt*, veluti ſcortationem, adulterium, concubitus qui ſunt contra naturam, blasphemiam, luxum nimium. *An ſcelera puniri poſſint.*

§. 1053.

Si bona parentum confiscantur, cum *liberi* in iisdem nullum adhuc jus proprium habeant, quippe quod demum poſt mortem eorum conſequuntur (§. 917. 921.); iidem *ob factum parentum non puniun-* *Quomodo parentes in liberis puniantur.*

puniuntur (§. 1048.). Quatenus tamen ipſis adimitur hæreditas, quam ſperare poterant, *occaſione ejusdem malum quoddam ſentiunt.* Quatenus vero parentes curæ habere debent, ut liberi ſint fortunati (§. 892.), atque eo ducit natura inſitus amor, qui in ipſis brutis conſpicitur; ipſi affliguntur quod videant liberos privari bonis, quæ poſt mortem ſuam habituri erant. Ac ideo *parentes in liberis confiscatione honorum puniuntur* (§. 93.). *Idem intelligitur* eodem modo, *ſi ob crimen parentum liberis adimitur, ſi quid habent aut expectare poſſunt, in quod jus proprium non ipſis, ſed populo aut Regi eſt, ſeu quod non in ipſorum, ſed in populi aut Regis dominio eſt*, qualia ſunt nobilitas, jus certarum dignitatum civilium hæreditarium, aptitudo civilis ad certa officia publica, jus poſſidendi prædia equeſtria & alia privilegia familiæ data, quippe quæ ſunt talia, quæ continuo juri ſuperioris ſubjecta ſunt, ut de iis diſponere poſſit, prouti ſalus Reip. exigit (§. 976.).

§. 1054.

De jure aggratiandi.

Cum ſalus Reip. ſuprema lex ſit (§. 976.)

976.), pœnarum autem qualitas & quantitas voluntate ſuperioris determinata ſit (§. 1048.); *ſi e re Reip. eſſe ſuperiori videatur, ut poena remittatur, vel ſaltem mitigetur, eandem remittere, vel mitigare poteſt.* Sunt autem rationes ad hoc ſufficientes præclara parentum, vel majorum in Remp. aut ſuperiorem merita, ob quæ pœnæ remiſſio, vel mitigatio æquipollet beneficio, quod ipſis redditur in liberis vel poſteris, aut eorum cognatis. Tales etiam ſunt præclara delinquentium in Remp. & Rectorem civitatis merita, vel magna ſpes meritorum in poſterum. Jus vero poenas remittendi, vel mitigandi *Jus aggratiandi* appellatur. Quodſi pœnæ lege fuerint determinatæ; aggratiatio diſpenſationi æquipollet (§. 1046.), & Jus aggratiandi ſub jure diſpenſandi continetur.

§. 1055.

Accuſatio vel *inquiſito aboleri* dicitur, ſi de crimine, cujus aliquis poſtulatur, non inquirendum, conſequenter is absque omni cognitione, aut ſaltem inquiſitione nondum abſoluta e numero *De jure abolendi.*

ro reorum eximitur. *Est* igitur *abolitio remissio poenæ in casu dubio.* Quamobrem cum jus abolendi sub jure aggratiandi contineatur (§. 1054.); *superiori jus abolendi competit.*

§. 1056.

De amnestia. Differt ab abolitione *Amnestia*, quæ est oblivio injuriarum & criminum patratorum in perpetuum decreta. Unde & *Lex oblivionis* vocatur. *Amnestia* igitur *præstita ante actarum rerum nemo accusari, neve puniri potest.* Cum salus Reip. suprema lex sit (§. 976.); *si e re civitatis fuerit*, veluti si præteritarum injuriarum oblivione certius cavetur, ne novis iisque gravioribus pandantur fores, vel si eædem tutius finiantur, si pœna remittatur, quam si nocentes puniantur, *amnestia naturaliter licita & eam*, cum sit pœnæ remissio, *superior præstare valet.* Facile autem intelligitur, *si in rebellione amnestia a superiore præstatur*, cum id fiat transactione, ut pax restituatur, ac ideo vim suam a pacto accipiat (§. 764.), *id non fieri vi imperii.*

§. 1057.

De Jure *Jus onera imponendi*, superiori competens

pœnis ecclesiasticis, ultimo supplicio afficiendi sunt, ut ipsi quidem, qui ab ecclesia abscissi sunt, ad pœnitentiam adducti, ad ecclesiæ gremium reuocentur, reliqui autem, qui ab ecclesia non sunt, ad eam ingredi, & in ea permanere, ne ipsi quoque pœnis ecclesiasticis afficiantur, & in eadem impietate, qua illi, pereant, metu cohibeantur. Quod si ecclesia, quæ ab ecclesiæ communione abscissi sunt, ad pœnitentiam adducere, & ad ecclesiæ gremium reuocare, non potest, ne ipsa quoque, quæ ab ecclesia non sunt, ad eam ingredi, & in ea permanere, pœnis ecclesiasticis afficiendo, cohibere, ac metu coercere, quo minus in eadem impietate, qua illi, pereant, impedire, & ab ea auertere, non potest, quid ecclesia, quæ ab ecclesiæ communione abscissi sunt, ad pœnitentiam adducere, & ad ecclesiæ gremium reuocare, non potest, ne ipsa quoque, quæ ab ecclesia non sunt, ad eam ingredi, & in ea permanere, pœnis ecclesiasticis afficiendo, cohibere, ac metu coercere, quo minus in eadem impietate, qua illi, pereant, impedire, & ab ea auertere, non potest, quid ecclesia, quæ ab ecclesiæ communione abscissi sunt, ad pœnitentiam adducere, & ad ecclesiæ gremium reuocare, non potest, ne ipsa quoque, quæ ab ecclesia non sunt, ad eam ingredi, & in ea permanere, pœnis ecclesiasticis afficiendo, cohibere, ac metu coercere, quo minus in eadem impietate, qua illi, pereant, impedire, & ab ea auertere, non potest, quid

vel ædium incendio devastatarum, aut pauperum alendorum causa. Cum collectæ indirecte respiciant Remp. quatenus universi consulere tenentur singulis, vel cœtibus particularibus (§. 975.), & si fiat in usum exterorum, pecunia ex civitate exportatur, consequenter onera sint, quæ respectum ad Remp. habent; *concessio juris collectandi ad superiorem pertinet* (§. 1057.), ideoque *jus collectandi sine ejus permissu exerceri nequit.* Et quamvis collectæ confundendæ non sint cum eleemosynis, quas privatus quidam colligit miseriæ sublevandæ causa, in quam quis fatali incendio, vel alia calamitate redactus est; *ipse* tamen *superior* etiam *de his disponere potest*, cum *jus disponendi de eleemosynis eidem competat* (§. 1022.), *eædemque referenda sint ad onera, quæ indirecte Remp. respiciunt.*

§. 1059.

De jure monetam cudendi.

Superioris cum sit curare, ne desit monetæ probæ sufficiens copia & ne adulteretur (§. 1036.); *jus monetæ cudendæ ad jura majestatica pertinet* (§. 1042.); & *superiori* quoque *competit jus valorem extrin-*

extrinſecum monetæ tam propriæ, quam peregrinæ determinandi, prouti e re civitatis viſum fuerit. Quodſi *ob temporum calamitates monetæ ex materia vili, vel exigui, aut fere nullius pretii cuſæ immodicus valor extrinſecus tribuendus*, ne plurimi civium ad incitas redigantur, *ceſſantibus illis ſuperior curare debet, ut cum moneta proba permutetur.*

§. 1060.

Officium publicum dicimus adminiſtrationem certorum negotiorum vi imperii civilis gerendorum & executioni dandorum. *Officio* igitur *publico funguntur non modo illi, quibus exercitium cujusdam juris ad imperium civile pertinentis committit ſuperior, verum etiam hi, quorum miniſterio vel ipſe, vel illi utuntur in executione negotiorum.* In ſpecie autem *Magiſtratus* dicitur, cui partes quædam imperii exercendæ committuntur a ſuperiore, quales ſunt magiſtratus oppidani, gubernatores provinciarum, immo & judices (§. 1028.). Cum ſuperior imperium ſolus per ſe exercere nequeat, ſed exercere teneatur partim per alios, conſequenter *magiſtratus & judices ipſius* *De jure conferendi officia publica.*

nomine faciant, quicquid faciunt, & in genere qui officio cuidam publico præficiuntur nonnisi exequantur a superiore sibi demandata; superiori quoque *competit jus magistratus atque judices instituendi & in genere officia publica conferendi.* Ceterum *ab ipsius arbitrio pendet, quatenus quoad functiones minores jus conferendi magistratibus, judicibus & qui aliis officiis funguntur, concedere velit & qua lege.* Facile autem patet, hos suo jure non uti nisi dependenter a voluntate superioris.

§. 1061.

De jure conferendi titulos & præcedentias s. dignitates civiles.

Et quia tituli & præcedentia per se sunt præmia bene meritorum de Rep. vel persona superioris (§. 1041.), per quos subditi ad præclare merendum obligantur (§. 35.); *jus conferendi titulos & præcedentiam ad jura majestatica pertinet* (§. 1042.). Cumque hi etiam adhæreant officiis publicis, quatenus qui iisdem funguntur, bene de Rep. merentur; ideo officia publica quæ dignitatem adjunctam habent, a Romanis *Honores* appellabantur.

§. 1062.

Quomodo jus

Cum imperium publicum exerceri de-

debeat ſaluti publicæ convenienter (§. 976.); *officium publicum nemini conferendum, niſi qui habilis eſt*, hoc eſt, *cui non modo ſunt vires ſufficientes, ut eodem recte fungatur, ſed & conſtans atque perpetua voluntas eodem recte fungendi*, conſequenter *officia publica non vendi debent, nec conferri plus licitanti, neque* etiam *ferendum eſt, ut ab iis, qui officium aliquod ambiunt, munera accipiant, qui vel officia conferunt, vel ſuperiori perſonas habiles commendare, aut præſentare debent.* Quamobrem cum *Crimen ambitus* vocetur, quo quis data pecunia, vel alio illicito modo corruptis ſuffragiis officium quoddam publicum, vel dignitates civiles parat; *crimen ambitus non tolerandum*, conſequenter *poenis coërcendum.* Immo *ſi ex indigni electione damnum Reip. fecerit is, cui officii publici collatio mandata eſt, id reſarcire tenetur* (§. 270.). *iſtud exercendum.*

§. 1063.

Removeri ab officio dicitur, qui eodem invitus privatur; *ſuſpendi*, qui eodem fungi ad tempus certum, vel indefinitum prohibetur; *dimitti*, cujus precibus annuit ſuperior, ne eodem diu- *De remotione, ſuſpenſione & dimiſſione ab officio*

tius fungi obligetur. Quoniam *officii collatio pacto perficitur inter collatorem & eum, cui confertur*, quo is certorum negotiorum administrationem, vel executionem eidem committit (§. 1060.) & salarium promittit, hic vero spondet, se negotia ista diligenter administraturum, vel executurum (§. 438.); *nemo officium abdicare potest sine consensu superioris aut ejus, qui ab eodem jus habet* (§. 341.), *nec removeri, nec suspendi potest sine justa causa*, veluti *si negligenter aut fraudulenter eodem fungatur* (§. 442.), *aut in poenam* (§. 1048.). Patet itaque, *jus removendi, suspendendi & dimittendi ab officio competere per se superiori.*

§. 1064.

De jure circa sacra.

Jus circa sacra, aut *Jus sacrorum* dicitur jus disponendi de iis, quæ ad cultum divinum & Ecclesiam spectant. Cum cura cultus divini externi superiori incumbat, veluti ut extruantur templa, determinentur festa, instituantur doctores publici (§. 1024.), consequenter etiam ut rectus fiat rerum sacrarum usus (§. 1025.) & de rebus ecclesiasticis ritte disponatur (§. 1026.);

jus

jus aliquod circa ſacra ſuperiori competit. Quoniam vero imperium, quod continet omnia jura ad id ſpectantia, conſequenter etiam jus circa ſacra, in partes potentiales diviſibile (§. 983.), & idem quoque diviſum transferri poſſit (§. 982.); *jus* quoque *ſacrorum a ſeculari ſeparari, idque vel populus ſibi reſervare, vel alii cuidam ſeparatim deferri poteſt.* Quoniam quæ ad cultum divinum internum ſpectant & quæ in externo eidem inſeparabiliter cohærent vel dogmata theoretica de Deo & voluntate ejus, vel practica de agendis ſunt (§. 1178.), imperari vero non poſſit, ut pro vero habeas de quo per rationes convictus, vel perſvaſus non fueris, *jus circa ſacra, quatenus originarie in populo eſt, extendi nequit ad ea, quæ ad cultum divinum internum ſpectant & indivulſo nexu cum eodem in externo cohærent, niſi quatenus* turbarum evitandarum gratia *controverſia aliqua in Eccleſia orta proviſionaliter decidenda*, ut ſcilicet conſtet, quid publice doceri debeat, *vel certi quid conſtituendum*, veluti ut unicuique liberum ſit ſententiam ſuam proponere ac rationibus defendere, ci-

tra contumeliam, vel inſectationem partis alterius, aut ut de eo, quod controverſum eſt, in cultu divino publico taceatur. Aſt *de iis, quæ in cultu externo ſalvo interno non uno modo fieri poſſunt, pro lubitu diſponi poſſe ab eo, qui jus ſacrorum habet, prouti e re civitatis vel eccleſiæ ipſi viſum fuerit, nihil difficultatis habet* (§. 976.). Enimvero cum imperium civile metiendum ſit ex fine civitatis (§. 980.); *jus circa ſacra quoad eos actus, qui reſpectum quendam ad Remp. habent, vel quorum executio brachio civili indiget, & quatenus eccleſia tutelam civilem exigit, ab imperio civili dependens ſemper eſt.* Quoniam Rector civitatis ad legum fundamentalium obſervantiam obligatur (§. 984.); *ſi qua de jure circa ſacra lege fundamentali disponuntur*, veluti ne tolerentur religiones ab ea, quam populus profitetur, diverſæ, vel ne Rector civitatis alii religioni addictus ſit, *ea tenent Rectorem civitatis.* Si lex nulla fundamentalis obſtet, cum tunc pro lubitu ſtatuere poſſit de eo, quod ſibi viſum fuerit; *religionem quamcunque in civitate tolerare poteſt, modo ea non ſit ſta-*

tui

tui civili adverſa, & eam præſcribere legem, ſub qua eandem tolerare velit.

§. 1065.

De dominio & poteſtate eminente.

Jus disponendi de rebus propriis civium ſalutis publicæ cauſa in caſu neceſſitatis dicitur *Dominium eminens;* jus vero eadem de cauſa in caſu neceſſitatis disponendi de ipſis perſonis civium *Poteſtas eminens.* Utrumque conjunctim *Jus eminens*, in res ſcilicet & perſonam civium, vocatur. *Superiori* itaque *dominium & poteſtas eminens, ſeu jus eminens competit* (§. 976.), *& jus utrumque jus quoddam neceſſitatis eſt, nec locum habet, niſi quando ejus uſus eſt medicum unicum ſalutis publicæ in caſu emergente promovendæ*, cumque res ſacræ & eccleſiaſticæ ſint eccleſiæ particularis, cujus membra ſunt cives (§. 1026.), *vi dominii eminentis etiam de rebus ſacris & eccleſiaſticis disponere poteſt ſuperior, non tamen ſine conſenſu ejus, qui jus circa ſacra habet, ſi id a regimine ſeculari fuerit ſejunctum* (§. 1064.). Cum dominium & imperium ſint duo jura a ſe invicem prorſus diſtincta, quorum unum ab altero prorſus independens eſt (§. 195. 833.); *ſi Rex fuerit*

fundorum privatorum dominus, id ad imperium non pertinet, nec quicquam in ipso imperio aut modo habendi imperium mutat.

§. 1066.

De Jure belli. Cum *superior* Remp. defendere teneatur adversus vim externam, consequenter etiam jura populi sui & singulorum quoque subditorum vi persequi adversus gentes alias (§. 972.); *jus etiam belli in alias habet* (§ 98.), *idque ad jura majestatica pertinet* (§. 1042.). Atque hoc *bellum*, quod jure civitatis geritur cum gentibus aliis *publicum* dici solet.

§. 1067.

De Jure paciscendi cum gentibus aliis. Denique quia *superior* populi salutem quovis modo promovere debet (§. 972. 996.); *si ope atque auxilio aliarum gentium salutem civium suorum promovere possit, pacta de eo cum gentibus aliis inire potest.* Sed de jure belli & pacta ineundi cum gentibus aliis agendum in Jure Gentium.

CAP.

CAPUT V.

De theoria naturali legum civilium.

§. 1068.

De legibus civilibus.

Leges *civiles* dicuntur, qui a ſuperiore feruntur ſubditis in civitate. Cum civitates diverſæ inter ſe ſpectentur tanquam perſonæ liberæ in ſtatu naturali viventes (§. 977.); *leges civiles non obligant niſi membra ejus civitatis, in qua feruntur*, conſequenter *ſi leges peregrinæ recipiuntur, eæ vim obligandi nanciſcuntur a ſuperioris voluntate, qui vult eas eſſe leges ſuæ civitatis.* Quoniam vero ſalus publica ſuprema lex eſt (§. 976.); *leges peregrinæ non ante recipiendæ, quam demonſtratum fuerit per ea, quæ præſcribunt, bonum commune hujus civitatis promoveri poſſe*, ideoque *ſi mutato rerum ſtatu vel agnito errore deprehendatur, ea non eſſe media commune bonum promovendi, abrogandæ ſunt:* id quod in genere de legibus quibusvis tenendum.

§. 1069.

De habitu legum civilium ad natu-

Cum obligatio naturalis ſit immutabilis (§. 38.), nec ullus homo ab ea libe-

vales præceptivas & prohibitivas.

liberari poſſit (§. 42.); *leges civiles contrariæ eſſe non debent naturalibus præceptivis & prohibitivis*, conſequenter *lex civilis ex naturaliter debito facere nequit illicitum, nec ex naturaliter illicito debitum vel licitum* (§. 49.). Quamobrem *ſi lege civili tacite permittitur, quod legi præceptivæ vel prohibitivæ contrarium; id ſaltem toleratur, vel conceſſa impunitate agendi, vel denegato auxilio judicis, majoris mali vel damni vitandi cauſa, vel quod alia quacunque de cauſa id fieri neceſſe ſit* (§. 976.). Nimirum *permittendo legi præceptivæ vel prohibitivæ naturali contrarium lege civili libertas naturalis non reſtringitur ultra id, quod exigit finis civitatis* (§. 78. 980.). Enimvero cum permittendo utique velit ſuperior, ne alius agere volentem vi impediat, quo minus agat; *ſi lege civili quid permittitur, lex permiſſiva obligat ceteros, ne agentem vi impediant, quo minus faciat, quod permittitur, ac inde naſcitur agenti jus non patiendi, ut vi impediatur* (§. 46.).

§. 1070.

De legibus civilibus a naturalibus ma-

Quodſi obligatio naturalis non ſatis efficax fuerit ad legum naturalium obſervantiam, quas tamen in Rep. obſer-

ſervari neceſſe eſt; *leges naturales additis poenis*, quarum metu introducitur obligatio poſitiva naturali fortior (§. 35. 93.), *efficiuntur civiles*, quatenus ſcilicet pœnas continent lege naturali minime determinatas (§. 39.). Immo cum metus executionis a judice faciendæ (§. 1029.) & prævisio actus ab eodem irriti efficiendi aut reſcindendi vim obligandi habeat (§. 35.); *leges* quoque *naturales formam civilium induunt, quatenus iisdem præſtatur axilium in foro.* *terialiter non differentibus.*

§. 1071.

Quoniam in civitate libertas ſingulorum reſtringitur quoad eas actiones, quæ ad bonum publicum conſequendum pertinent (§. 980.); *ſuperior ex naturaliter licito lege civili debitum, vel illicitum, & ex imperfecte debito, ſeu officio humanitatis perfecte debitum facere poteſt, prouti fini civitatis convenit* (§. 49. 80.). Quod vi libertatis naturalis ſinguli per pacta facere poſſunt (§. 667.); idem ſuperior, cujus juri ſubjecta eſt libertas naturalis ſingulorum, facere poteſt, quatenus finis civitatis id exigit (§. 980.). Hinc ſequitur, *De habitu legum civilium ad naturales permiſſivas & officia humanitatis.*

ut,

ut, ſi quid pluribus modis fieri poteſt, ſuperior præcipere poſſit, ut hoc vel iſto modo fieri debeat, conſequenter *actus civiliter validus non ſit, niſi lege præſcripto modo fiat.* Huc etiam pertinet, *ſi ſuperior determinat modum, quo obligationi naturali ſatisfieri poteſt, aut ab eo præcavetur, ne eidem adverſa committantur.*

§. 1072.

De legibus civilibus materialiter a naturalibus differentibus.

Cum ſuperior curet, ut jus ſuum unicuique tribuatur per judicem (§. 1028. 1029.); facile patet *cavendum eſſe, ne lites multiplicentur in nimium, & ex litibus naſcantur lites, nec in foro protrahantur, atque curandum, ut exitum habere poſſint.* Quamobrem *ob minimam quamcunque læſionem litibus in foro locus concedi nequit*, cum & in ſtatu natuali ob læſiones non magni momenti a bello abſtinere jubeat prudentia, vel charitas, & ſæpe pœna danda ſit culpæ, ut poſthac cautius mercari diſcas; & *ſi determinationes legi naturæ adjectæ fuerint probatu difficiles, vel prorſus impoſſibiles, in earum locum ſubſtituendæ aliæ probatu faciles, quæ probabiliter ſeu ut plurimum iisdem æquipollent.* Hinc ſequitur, *ut lege civili determinen-*

minentur læsiones, ob quas auxilium dandum, vel denegandum in foro, & culpa pro diversitate negotiorum præstanda.

§. 1073.

Quoniam leges civiles præscribere debent media, quibus commune bonum civitatis obtinetur (§. 1068.); *ratio eorum, quæ legi naturali vel addenda, vel subtrahenda, ut ex ea efficiatur civilis, vel a statu civitatis in genere, vel hujus, in qua lex fertur, in specie desumenda.* Et per se patet, *si legum civilium una concordia esse debeat, admittenda etiam esse juri naturali non in totum consona, quæ ex aliis legibus civilibus necessario consequuntur.* Quamobrem cum voluntas legislatoris contradictoria concipi non debeat; *quæ ex lege civili necessario consequuntur, ea etiam pro lege tenenda.*

Unde desumenda sit ratio legum civilium ex naturali faciendarum.

§. 1074.

Quoniam ex hactenus dictis appareret, leges civiles efficiendas esse ex naturalibus; *cavendum est, ne legislator errores quosdam communes pro jure naturæ sumat*, consequenter *si per inscitiam temporum errores quidam irrepserunt in leges civiles, aut quædam ex aliis hac labe infectis per consequen-*

De erroribus circa jus naturæ vitandis.

ſequentiam fuerint erutæ, eædem abrogandæ vel veritati convenienter emendandæ ſunt.

CAPUT VI.

De officio ſuperioris & ſubditorum.

§. 1075.

De bono & malo regimine.

Exercitium imperii civilis dicitur *Regimen.* Quamobrem cum boni publici promovendi cauſa conſtitutæ ſint civitates (§. 972.) & imperium civile conſiſtat in determinandis actionibus civium atque iis, quæ ad bonum publicum conſequendum faciunt (§. 978. 980.); *Rector civitatis bene regit Remp. ſi ea facit, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur, male autem regit, ſi ea facit, quæ bono publico adverſantur, & ad bene regendum obligatur.*

§. 1076.

De qualitatibus R. c. & conſiliariis ad bonum regimen requiſitis.

Quamobrem *Rector civitatis inſtructus eſſe debet ſcientia eorum, quæ ad bonum regimen requiruntur, & habere voluntatem conſtantem ac perpetuam nonniſi ea faciendi, quæ ad bonum regimen ſpectant.* Enimvero cum fieri non poſſit, ut omnia negotia

gotia publica ac ea inprimis, quæ ad decernendum in præſenti ſupponenda veniunt, ipſi ſint intime perſpecta; ideo *uti debet relatione ac conſilio virorum prudentum, quorum alii in hoc, alii in alio negotiorum genere excellunt.* Dicuntur hi *Conſiliarii* & dividuntur in diverſas ſpecies pro diverſitate negotiorum, ad quæ conſilium ipſorum adhibetur. *Conſiliarii* igitur *non modo negotia habere debent perſpecta, verum etiam fideliter referre omnia, quæ in caſu præſenti attendenda ſunt, nil quicquam celare & ab omni adulatione procul abeſſe.*

§. 1077.

De virtute R. c. Cum maxima vis ſit obligandi ſubditos exemplum Rectoris civitatis; *Rector civitatis omni virtute ac pietate excellere debet* (§. 1024.). Utque voluntas conſtans ac perpetua bene regendi ſit (§. 1075.); *populum ſuum amare.*

§. 1078.

De abuſu poteſtatis vitando. Quoniam vero bene Remp. regere obligatur (§. 1075.); *ſummitatem imperii non debet confundere cum poteſtate arbitraria*, conſequenter *jura majeſtatica probe*

probe perſpecta ipſi eſſe debent & rectus eorundem uſus (§. 1042.), *una cum legibus fundamentalibus, ſi quæ ſunt, ad quorum obſervantiam obligatur* (§. 984.), conſequenter *ad omnia animum attendere, quæ de Rep. rite conſtituenda demonſtrata ſunt* (§. 1017.).

§. 1079.

De obedientia ſubditorum.

Quoniam imperium ſummum non admittit, ut actus ad ejus exercitium ſpectantes ab ullo homine irriti reddantur (§. 981.), *imperium ſummum in ſe irreſiſtibile*, conſequenter *populus in iis, in quibus imperii ſummitatem habet Rector civitatis, reſiſtere non debet.* Cumque imperium transferri nequeat ea lege, ut populus univerſus recte imperanti parere debeat, male autem imperanti reſiſtere eumque coërcere poſſit; *populus Rectori civitatis in iis, in quibus ſummitatem imperii habet, obligatur ad obedientiam cum patientia*, ſeu *non modo bene, ſed etiam male regenti Remp. obedire tenetur:* id quod durum videri nequit, cum præſtet ſub malo regimine, quam in ſtatu naturali vivere (§. 972.). Aſt quia ab obligatione naturali nemo libera-

berari potest (§. 42.); *si superior imperet legi naturæ præceptivæ, vel prohibitivæ repugnantia, obediendum non est, & patienter ferendum, si propterea puniatur, aut potius male tractetur.* Et quoniam superiori nullum jus est imperandi legibus fundamentalibus adversa (§. 984.); *nec obediendum, si legibus fundamentalibus adversa imperentur*, immo *imperanti resistere eumque coërcere licet, si in jus populo vel optimatibus reservatum involet* (§. 88. 90.).

§. 1080.

Supplicare dicitur, qui cum reverentia precatur, ut quid fiat, vel non fiat. Quamobrem cum motivis opus sit, ut quis facere velit, vel nolit; *supplicanti licet rationes, ob quas aliquid fieri, vel non fieri debeat, demisse exponere.* Quamobrem cum fieri possit, ut *superior* imperet, quod nimis durum, vel iniquum videtur, quia non satis novit, cur nimis durum, vel iniquum videatur; *si imperet, quod nimus durum vel iniquum videtur, subditis supplicare licet, & Magistratibus inprimis jus supplicandi subditorum nomine competit* (§. 1060.), *minime autem jus resistendi injuriis imperantis*, cum non *De supplicatione.*

utantur jure nisi a superiore ipsis concesso & dependenter a voluntate ejus exercendo (§. *cit.*). *Quodsi supplicatio etsi justa non attendatur, subditis hoc patienter ferendum* (§. 1079.).

§. 1081.

De regno abdicato, derelicto vel commisso.

Si Rex imperium abdicavit, vel derelinquit, aut regnum ex felonia in eum, cujus est feudum, aut ex clausula in ipsa delatione imperii posita, ut, si Rex hoc faciat, subditi omni obedientiæ vinculo solvantur, cum Rex persona moralis sit, qui propter imperium, quod habet, Rex est (§. 994.), consequenter imperio amisso Rex esse desinat, *in personam privatam recidit*, ideoque *in eundem licet, quod in privatum.*

§. 1082.

De crimine læsæ majestatis & in specie perduellionis.

Cum nemo quicquam facere debeat, quod est contra jus alterius (§. 86.); *nullus* quoque *civis quicquam facere debet, quod est contra jura majestatica,* consequenter *nec machinari quicquam adversus personam ejus, qui jura majestatica in civitate, ideoque imperium summum habet* (§. 998.), *quo scilicet jus aliquod majestaticum, vel totum summum imperium, eidem*

dem vel auſertur, vel diminuitur, vel uſus ejus quomodocunque impeditur (§. 83.). Quamobrem *nihil moliri debet, quod ad Reip. everſionem & labefactationem ac Rectoris civitatis interitum tendit.* Quoniam *Crimen læſæ majeſtatis* dicitur factum, quo quid adverſus jura majeſtatica, & per conſequens adverſus perſonam ejus, qui imperium ſummum habet, committitur; crimen hoc *naturaliter illicitum, ſeu contra jus naturæ eſt.* Et quia ſuperiori competit jus puniendi eum, qui jus univerſis competens violat, qualia ſunt jura majeſtatica ſub imperio contenta (§. 979.) & in Rectorem civitatis translata (§. 982.); *ſuperiori* quoque *competit jus puniendi eum, qui crimen læſæ majeſtatis committit.* Quoniam vero cum jura majeſtatica omnia non ſint ejusdem gradus vi eorum, quæ de hiſce juribus demonſtrata ſunt (§. 1042. *& ſeqq.*), neque etiam facta adverſus eadem commiſſa æquale nocumentum afferant Reip. *non omne crimen læſæ majeſtatis eodem modo puniri poteſt.* Vocatur autem in ſpecie *Crimen perduellionis*, quo quis Rectorem civitatis vita vel imperio privare, vel Remp. evertere, aut labefa-

ctare conatur: quod cum inter crimina læsæ majestatis utique maximum sit, *gravissimis pœnis coërcendum.* Patet vero *crimen læsæ majestatis & perduellionis committi posse in quacunque Reip. forma.* Cumque liberi & cognati puniri nequeant ob facta parentum vel cognatorum (§. 837.); *perduellium liberi & cognati puniri non possunt.* Quoniam denique obligatio ad non committendum crimen læsæ majestatis venit ex pacto, quo civitas constituta (§. 972.), & ex pacto, quo imperium in Rectorem civitatis translatum (§. 982.); *crimen læsæ majestatis & perduellionis committi nequit nisi a subditis, & qui committit perfidus est* (§. 390.).

§. 1083.

De jure in invasorem.

Invasor imperii dicitur, qui cum nullum jus ad imperium capessendum habeat, vi vel dolo id occupat. Quamobrem cum invasor imperii raptori æquiparetur (§. 263.), consequenter in eundem tantundem liceat, quantum vi injustæ depellendæ sufficit (§. 268.); *si invasor imperii in actu invadendi constitutus, ei vi resistere, & si possessionem sola vi retinet,*

retineat, neque pactio ulla secuta sit, quæ servanda (§. 438.), *eum vi dejicere, immo in utroque casu occidere, si opus sit, licet.* Et quoniam *superior*, cui hoc jus competit, id vel per se, vel per alium exercere potest; *si promiscue unicuique privato permittat, ut invasorem in casu utroque interficiat, quilibet eum interficere potest.*

§. 1084.

Quodsi Rector civitatis in talem conjectus sit statum, ut subditos defendere non possit, nec civium tantæ sint vires, ut invasori citra præsens exitium valeant resistere, cum cives imperium in Rectorem civitatis eo fine contulerint, ut ipsos adversus vim externam defendat (§. 972.), sui conservandi causa *cum invasore paciscí licet.* Et quoniam pacta servanda sunt (§. 438.); *pactione facta eidem obediendum, nec quicquam animo hostili adversus eum moliri licet.*

Quando cum invasore imperii paciscí liceat.

§. 1085.

Rector civitatis subditis & subditi Rectori civitatis obligantur ad quævis officia, quæ homo homini debet. Etenim obligatio naturalis immutabilis est (§. 38.), nec ullus homo ab ea liberari potest (§. 42.).

De officiis humanitatis a R. c. subditis & ab his R. c. debitis.

(§. 42.). Quamobrem cum Rector civitatis non desinat esse homo, quia Rector civitatis est, nec subditi esse desinant homines, quia subditi sunt; obligatio inter Rectorem civitatis & subditos quoad officia humanitatis quævis subsistit, consequenter *mutuus vigere debet amor Rectoris civitatis & populi* (§. 136.). Immo eadem obligatio inest pacto, quo civitas constituta (§. 972.), & pacto, quo imperium in Rectorem civitatis translatum (§. 982.).

§. 1086.

De iis, qui civitati se associant.

Cūm *qui civitati se associat*, si non expresse, saltem tacite ratihabeat pactum, quo civitas constituta & imperium in Rectorem civitatis translatum, *ad legum civitatis observantiam obligatur* (§. 978 1068.). Accedit, quod civitati non alia lege se quendam associari patiatur superior, quam ut ad legum observantiam obligatus sit.

§. 1087.

De civium concordia.

Quoniam cives socii sunt (§. 972. 974.), socii autem concordes esse debent (§. 847.); *cives concordes esse debent*, consequenter *minime discordes*. Quamobrem

obrem *ſuperiori curæ eſſe debet, ut concordia civium conſervetur, nec diſcordiæ locus fiat.*

PARS IV.

De Jure Gentium.

CAPUT I.

De Jure Gentium in genere.

§. 1088.

De jure Gentium neceſſario.

Quoniam *Gentes* diverſæ inter ſe ſpectantur tanquam perſonæ liberæ in ſtatu naturali viventes (§. 977.), ab obligatione autem naturali, propterea quod in civitatem coivere, ſe liberare non potuerunt (§. 42.); *ad eadem officia tum erga ſe ipſas, tam erga gentes alias obligantur, qua ſinguli ſingulis tenentur; & ex ea eadem naſcuntur jura, quæ ſingulis in ſtatu naturali competunt* (§. 46.), *ipſis auferri neſcia* (§. 74.), conſequenter *inter ſe utuntur jure naturali.* Jus naturæ ad Gentes applicatum vocatur *Jus gentium neceſſarium*, vel *naturale.* Vocari etiam ſolet cum *Grotio* a nonnullis *Jus Gentium internum.* Atque *hoc jus prorſus immu-*

tabile eſt (§. 40.), *nec ab obligatione, quæ inde venit, gens ulla ſe liberare poteſt* (§. 42.).

§. 1089.

De jure naturæ gentibus competente.

Vi juris Gentium neceſſarii *gentium omnium eadem eſt obligatio, eadem ſunt jura* (§. 69.), ac ideo *omnes natura æquales,* (§. 70.), *nulli prærogativa aliqua* (§. 71.), *nec præcedentia competit* (§. 75.). *Nulli jus eſt in actiones alterius* (§. 76.): *ſingularum eſt libertas* (§. 77.), *cujus uſus non impediendus a gente alia* (§. 78.). *Nulla gens alteram lædere, ſeu jus perfectum ipſius violare debet* (§. 88.), *ſeu injuriam facere* (§. 87.), & *adverſus injuriam intentatam jus defendendi* (§. 90.), *adverſus factam jus puniendi competit* (§. 93.). Et præterea *ſingulis* quoque *gentibus competit jus aliis ad certas præſtationes ſibi obligandi*, & per conſequens *jus perfectum acquirendi* (§. 97.), *auferri neſcium* (§. 100.), *ac* denique *jus belli* (§. 98.).

§. 1090.

De jure gentium voluntario.

Cum *gentes conjunctis viribus ſe ſtatumque ſuum perficere obligentur* (§. 44. 1088.); *ipſa natura ſocietatem quandam*

inter

inter gentes inſtituit, in quam ob obligationis naturalis indiſpenſabilem neceſſitatem (§. 38.) conſentire tenentur, ut quaſi pacto contracta videatur (§. 836.). Atque hæc ſocietas communis ſalutis cauſa inter gentes inſtituta *Civitas maxima* vocatur, cujus membra, ſeu veluti cives, ſunt ſingulæ gentes. Atque hinc naſcitur jus quoddam univerſis competens in ſingulas, quod *imperium univerſale* ſive *Gentium* appellari poteſt, nimirum *determinandi actiones ſingularum ſalutis communis obtinendæ cauſa & cogendi ſingulas, ut obligationi ſuæ ſatisfaciant.* Cumque omnis ſocietas ſuas habere debeat leges, quibus determinantur ea, quæ ſalutis communis cauſa ſemper eodem modo fieri debent (§. 846.); *civitas* quoque *maxima leges habere debet.* Quemadmodum vero lex naturæ præſtat conſenſum in civitatem maximam; ita eadem quoque eundem ſupplet in condendis legibus. Sicuti enim in qualibet civitate leges civiles ex naturalibus condendæ, & ipſa lex naturæ præſcribit modum, quo id fieri debet (§. 1068. *& ſeqq.*); ita quoque *ex legibus naturalibus fieri debent leges*

civiles in civitate maxima eodem modo, quo in civitate qualibet particulari juxta theoriam lege naturali præscriptam. Atque hoc jus, quod ex notione civitatis maximæ derivatur, cum *Grotio* dicimus *Jus Gentium voluntarium*, idque revera admittitur ab illis, qui jus Gentium voluntarium impugnant, sed jus aliquod externum interno, quod jus gentium naturale est (§. 1088.), contradistinctum defendunt: ut ideo non tam de re, quam de nomine lis sit, etsi nec *Grotius*, nec ejus antagonistæ satis distinxerint, quæ revera sunt juris gentium voluntarii.

§. 1091.

De jure gentium pactitio.

Gentes etiam pactis jura acquirere & obligationes contrahere possunt (§. 1089.). Atque hoc jus, quod ex pactis oritur inter gentes diversas initis cum obligationibus respondentibus, vel adhærentibus, *Jus gentium pactitium* appellatur, consequenter cum pacta saltem obligent partes contrahentes (§. 438.), *Jus gentium pactitium nonnisi jus particulare est.*

§. 1092.

§. 1092.

Denique *Jus gentium conſuetudinarium* appellatur, quod longo uſu inter quasdam gentes introductum & inſtar juris obſervatum: *quod particulare ſaltem eſſe apparet*, cumque nullo expreſſo conſenſu nitatur, *non diutius obligat, niſi donec gens contrariam voluntatem expreſſe declaravit.* *De jure gentium conſuetudinario.*

CAPUT II.

De officiis gentium erga ſeipſas & inde naſcentibus juribus.

§. 1093.

Conſervatio gentis conſiſtit in duratione conſociationis in civitatem. Quamobrem cum ſingulis obligentur univerſi proſpicere ſufficientiæ vitæ ipſorum, tranquillati & ſecuritati (§. 975.), qui finis niſi ſalva conſociatione obtineri nequit; *quælibet gens ſe conſervare obligatur.* *De conſervatione gentis.*

§. 1094.

Perfectio gentis conſiſtit in aptitudine finem civitatis conſequendi, acideo *ſtatus gentis perfectus eſt, ſi in eo nihil deſiderat.* *De perfectione gentis & ſtatus ejusdem.*

deratur, quod ipsa ad eam consequendum indiget. Quamobrem cum in civitatem coëuntes sese sibi invicem obligaverint ad hunc finem conjunctis viribus prosequendum (§. 972.); *gens quælibet obligatur ad se statumque suum perficiendum.*

§. 1095.

De obligatione ac jure inde fluente.

Quoniam *gens* se conservare (§. 1093.) & perficere obligatur (§. 194.); *omne* quoque *periculum interitus a se avertere & vitare debet ea, quantum in potestate est* (§. 60.), *quæ perfectionem ipsius atque status ejusdem quomodocunque impediunt, aut ipsam vel statum ejusdem imperfectiorem reddunt,* consequenter *cuilibet genti competit jus ad ea, quibus periculum interitus avertere & sine quibus se statumque suum perficere aut imperfectionem sui statusque sui præcavere nequit,* consequenter *si alterius gentis ope aut auxilio eo fine indiget, de eo cum eadem pactiones inire debet* (§. 1091.).

§. 1096.

De gloria.

Gloria est consentiens laus bonorum & peritorum, seu bene judicantium (§. 127.), consequenter *sine virtutibus intellectualibus & moralibus veram gloriam nemo consequi potest, & gloria maxime excellit,*

cellit, qui virtute plurimum præſtat (§. 125.). Atque hinc *gloria gentis conſiſtit in laude, quæ conſenſu bonorum & peritorum eidem tribuitur cum ob perfectionem, tum ob facta ex virtutibus intellectualibus & moralibus profecta.* Cumque a ſingulis in univerſam gentem deriventur, & de ea prædicanda ſint, quæ de majore parte gentis, vel pluribus in certo vitæ genere prædicanda; *facta* quoque *ſingulorum, ac inprimis plurimorum, aut ſaltem multorum in eodem vitæ genere ex virtutibus intellectualibus & moralibus profecta ad gloriam gentis faciunt.* Ita e. gr. gens dicitur docta, quæ abundat viris doctis, dicitur juſta, in qua plurimi juſtitiæ dediti & ita porro.

§. 1097.

Cum quivis homo operam dare debeat, ut laude dignus ſit (§. 125.), conſequenter gloriam mereatur (§. 127.); *gens* quoque *quælibet operam dare debet, ut gloriam mereatur.* Unde ſequitur, *ut ſinguli* quoque *actiones ſuas ad gloriam gentis ſuæ referre debeant, & Rector ipſe civitatis actus regios* (§ 1096.), conſequenter *ſibi cavere, ne faciant, quæ* *De gloria gentis promovenda.*

genti

genti ſuæ dedecus inferant. Atque hinc porro patet, *gentes* quoque *doctas & cultas eſſe debere.* Dicuntur nimirum *gentes doctæ*, quæ virtutes intellectuales colunt, conſequenter doctrina excolunt animum, & *cultæ* vocantur, quæ moribus ad normam rationis & ſuavitatem compoſitis utuntur. Opponuntur illis *barbaræ* atque *incultæ.*

§. 1098.

De jure res ſibi æquo pretio ab alia gente comparandi.

Quoniam homines ſibi invicem obligantur ad dandum, prouti unusquisque re alterius, qua ipſe carere poteſt, indiget (§. 329.), nemo autem alteri gratis dare tenetur, qui viciſſim dare poteſt (§. 473.); *genti cuilibet competit jus res, quibus indiget, ab aliis gentibus, quæ iisdem opus non habent, æquo pretio ſibi comparandas, non vero jus res ſuas apud aliam gentem vendendi ſine conſenſu ipſius*, conſequenter *ſi qua gens nolit res certas peregrinas in regionem ſuam transportari, genti, a qua veniunt, injuriam non facit* (§. 87.).

§. 1099.

De commerciis.

Commercium dicitur jus emendi vendendique invicem res quascunque mobiles ac moventes. Dicuntur autem

Com-

Commercia interna, quæ exercent qui eidem imperio civili ſubſunt, ſeu cives inter ſe; *externa* vero, quæ exercentur cum gentibus aliis, aut cum peregrinis. Cum commercia interna hunc habeant uſum, ut unusquisque habere poſſit ea, quæ ad vitæ neceſſitatem, comoditatem & jucunditatem requiruntur, & ut eadem pecunia continuo ab uno in alium transferatur & in plurimorum commodum convertatur, externa vero, ut quæ genti uni deſunt, ab alia comparari poſſint; *tum ſinguli in civitate ſibi invicem* (§. 975.), *tum gentes inter ſe commercia exercere obligantur* (§. 1098.). Quamobrem cum pactione jus perfectum acquiratur (§. 1089.); *gentes pacta commerciorum inire debent.*

§. 1100.

De jure meræ facultatis.

Jus meræ facultatis dicitur, quo quis uti poteſt & non uti, prouti viſum fuerit, liber ab omni coactione externa. Quamobrem cum *actus meræ voluntatis* dicantur, qui unice a voluntate noſtra dependent; tales *ſunt actus omnes ad juris meræ facultatis exercitium ſpectantes*, veluti emere merces, ubi volueris. Quoniam

niam itaque ex actibus meræ voluntatis colligi nequit, quod quis renunciet juri suo sic & non aliter agendi in gratiam alterius; *jura meræ facultatis præscribi nequeunt* (§. 452.), *nisi ex quo tempore interceſſerit prohibitio vel coactio eique paritum eſt cum ſufficiente conſenſus ſignificatione.*

§. 1101.

De præſcriptione commerciorum.

Cum *jus commerciorum* perfectum non acquiratur niſi pactione (§. 1099.), conſequenter per ſe ſit jus meræ facultatis (§. 1100.); *id præſcribi nequit, niſi ex quo tempore interceſſerit prohibitio, aut coactio, eique paritum eſt cum ſufficiente conſenſus ſignificatione.*

§. 1102.

De jure potentiam augendi.

Ad perfectionem gentis requiritur, ut ſit *potens*, hoc eſt, ut vi aliarum gentium, qua vel ipſa, vel res ejus impetuntur, reſiſtere poſſit (§. 1094. 972.). Quamobrem *gens quælibet ſtudere debet, ut ſit potens*, conſequenter *ipſi jus eſt ad ea, quibus potentiam ſuam citra injuriam alterius gentis* (§. 87.) *augere poteſt* (§. 46.). Quamobrem *ſi qua gens minus potens fuerit ad ſe tuendum adverſus injurias aliarum gentium*, cum per pactiones acquirantur

jura

jura perfecta (§.1089.), *genti cuidam potentiori ſe certa lege, de qua conventum, ſubjicere poteſt, & jura utriusque partis metienda ſunt ex pacto ſubjectionis* (§.317.). *Quodſi* ergo *gens, quæ tutelam debet, ſibi plus juris arrogat in minus potentem, quam ex pacto habet*, cum tunc huic injuriam faciat (§. 87.), *vi reſiſtere & alienum auxilium implorare licet* (§. 90.).

§. 1103.

Domicilium dicitur habitatio aliquo in loco conſtituta perpetuo ibidem manendi animo. *Qui* itaque *negotii cujusdam cauſa alicubi quantocunque tempore commoratur, domicilium ibidem non habet.* Quoniam vero vi libertatis naturalis unicuique permiſſa eſt voluntatis mutatio (§. 78.); *domicilium mutari poteſt.* Vocatur autem *domicilium naturale*, quod quis nativitate conſequitur ibidem, ubi pater domicilium habet; *adſcititium* vero, quod quis propria voluntate ſibi conſtituit. Quamobrem *domicilium naturale tamdiu quis retinere cenſetur, quamdiu propria voluntate ſibi nullum conſtituit, aut illud non derelinquit.* *De domicilio.*

§. 1104.

De vagabundis. *Vagabundus* vocatur, qui nullibi domicilium habet. *Vagabundi* igitur *nunc hic, nunc alibi commorantur, nullibi tamen animum perpetuo manendi habent.* Etsi autem plerumque vagabundi sint, qui scelestum vitæ genus sequuntur, aut certe parum honestum; non tamen repugnat, ut etiam sint vagabundi, qui honestum sequuntur.

§. 1105.

De patria & ejus amore. *Patria* dicitur locus, nimirum terra, vel urbs, in qua parentes, dum quis nascitur, domicilium habent, respectu habito ad gentem, vel certam quandam de gente universitatem, cujus terra, vel urbs ista est. Differt a patria *locus nativitatis*, in quo quis natus est, cum etiam extra patriam quis nasci possit. Cum *locus nativitatis* spectetur sine respectu ad gentem; *natio* quoque *nullum tribuit jus.* Patet vero, *ex parentibus vagabundis natos patriam nullam habere* (§. 1104.). Quoniam subditi speciali obligatione amandi universos tenentur (§. 1085.), consequenter *quilibet gentem suam amare debet* (§. 974.), *patriam* quoque *suam amare debet.*

§. 1106.

§. 1106.

Exul dicitur, qui ex urbe, vel terra, ubi domicilium habet, ejicitur, vel diſcedere cogitur absque infamiæ nota. *Exilium* etiam *pœna eſſe poteſt* (§. 1048.). *Exilium invitum* vocatur, ſi quis ſententia judicis, vel juſſu ſuperioris diſcedere cogitur: *voluntarium* vero, quando quis pœna aut calamitatis ſubterfugiendæ cauſa ſua ſponte ex loco, ubi domicilium habet, diſcedit. Quoniam habitatio concedenda ſedibus expulſis & receptum quærentibus, niſi rationes ſingulares obſtent (§. 312.); *exulibus perpetua habitatio a gente concedenda in terris ſuis, niſi obſtent rationes ſingulares*, de quibus cum judicium ſit penes gentem (§. 1089. 78.), *ſi receptus denegetur, id ferendum.* *De exulibus.*

§. 1107.

Permiſſio exilii voluntarii dicitur *Jus emigrandi.* Facile autem patet, *jus emigrandi naſci vel ex pacto, aut lege fundamentali, vel a voluntate ſuperioris dependere.* Spectat huc etiam pactum, quo civitates conſtitutæ, & cui non derogatur niſi per pacta alia particularia, *De jure emigrandi.*

ad quæ etiam referendæ ipſæ leges fundamentales.

CAPUT III.

De officiis Gentium erga ſe invicem ac inde naſcentibus juribus.

§. 1108.

Officium generale gentis erga alias.

Cum jus naturæ ad Gentes ſit applicandum (§. 1088.); *gens quælibet alteri cuicunque debet, quod ſibi, quatenus altera id non habet in poteſtate ſua, ipſa autem citra neglectum officii erga ſe ipſam hoc alteri præſtare poteſt* (§. 133.), conſequenter *quæ ad conſervationem ipſius, vel ejusdem ac ſtatus ipſius perfectionem conferre poteſt, conferre debet* (§. 1093. 1094.). *Jus* tamen *ad ea genti alteri imperfectum eſt, jus autem petendi perfectum, nec ea impediri poteſt, quo minus petatur, citra injuriam* (§. 82. 87.).

§. 1109.

De amore, gloria & commerciis.

Ob eandem rationem *gens quælibet alteram amare ac diligere debet tanquam ſe ipſam* (§. 136.), *etiam inimicam* (§. 137.), *atque ſtudere, ut gentes etiam aliæ gloriam mereantur* (§. 1097.), *& unam quamque tanti exiſtimare, quanti meretur, tantumque laudis*

laudis tribuere, quantum meretur (§. 142.), *ac* ideo quoque *pro virili conferre, ut fiat docta & culta.* Huc etiam pertinet *obligatio cum gentibus aliis commercia exercendi* (§. 1099.).

§. 1110.

Quomodo de commerciis convenire possit.

Cum jus perfectum commerciorum non nisi pactione acquiratur, & ex ea æstimandum sit (§. 438.); *commercia restringi possunt ad solam emtionem, vel res certas emendas, aut vendendas, & ad certum tempus, & pactis commerciorum adjici possunt conditiones quæcunque & clausulæ commissoriæ: quodsi* vero *gentes sibi invicem saltem permittant, sive tacite, sive expresse commercia, ea vero pacto nullo firmantur, pro lubitu revocari possunt.*

§. 1111.

De commerciis non impediendis & pactis negativis.

Quoniam naturaliter unicuique genti competit jus ad commercia cum quacunque gente exercendi (§. 1099.); *nulla gens prohibere potest, ne qua alia cum gente quadam commercia exerceat, paciſci tamen cum ea potest, ne hoc fiat* (§. 337.). Et cum pacta sint servanda (§. 438.); *ex pacto negativo de commerciis parti alteri nascitur jus non patiendi, ut pars altera cum*

gente quadam commercia exerceat, vel ea ultra reſtrictionem conventam extendat.

§. 1112.

De lucro abrupto & monopoliis gentium.

Quoniam genti unicuique liberum eſt cum alia quacunque commerciorum cauſa pacta inire (§. 1099.); *ſi commercia exercendo, quæ ante non exercuerat, lucrum alterius gentis abrumpit*, jure ſuo utens, *huic injuriam non facit, nec* per conſequens *facit, ſi cum altera gente contrahit, ut ſibi ſoli res certas vendat, quæ aliunde niſi ab ea haberi poſſunt, & easdem deinde aliis, quæ iisdem indigent, vendit. Naturaliter* equidem tum *res iſtæ vendendæ ſunt pretio æquo*, ne fraudi locus admittatur (§. 286), cum tamen domino permittendus ſit juris ſui abuſus (§. 202.), *nulla committitur injuria, ſi pretio parum æquo vendantur* (§. 87.).

§. 1113.

De ſtudio commercia promovendi.

Cum per commercia commune bonum gentium promoveatur (§. 1099.), ad quod promovendum gentes ſibi invicem obligantur (§. 1108.); *gens quælibet pro virili conferre debet, quæ ad mutua commercia promovenda faciunt*, conſequenter *nullo modo ea impedire, ſed quæ iisdem*

obeſſe

obeſſe poſſunt, removere. Quamobrem *curæ habere debet, ut res, quæ in commercium veniunt, commode ac ſecure importari & exportari, ſuoque loco facile commutari poſſint, & ut tutus ſit navibus atque plauſtris acceſſus atque diſceſſus, nec mora teneat importantes, vel exportantes, ne nimii ab iisdem impendendi ſint ſumtus, ut lites inter mercatores ortæ ſine mora dirimantur, ut nihil committatur, quod juri ex pactis quæſito contrariatur, & quæ ſunt alia hujus generis plura.*

§. 1114.

Quoniam vero nemo alteri gratis præſtare quid tenetur, qui viciſſim dare poteſt (§. 473.); *mercibus tranſeuntibus, vel importatis, aut exportatis vectigal imponi poteſt in ratione onerum commerciorum cauſa ſuſtinendorum, tum etiam lucri ex earum venditione percepti, non tamen imponenda ſunt onera, quæ nullum reſpectum ad illas habent* (§. 1057.). *De vectigali mercibus imponendo.*

§. 1115.

Emporia dicuntur loca commerciis continuis inter gentes deſtinata. *In ea* igitur *merces venales quovis tempore importare & emtas ex iis exportare licet.* Cum per ea commercia facilitentur; *empo-* *De emporiis.*

ria erigenda & quæ commoditati commerciorum in iisdem conveniunt, conſtituenda ſunt (§. 1113.). Huc etiam pertinet, *ut privilegia ad commercia promovenda utilia concedantur, veluti de perpetua habitatione, de rerum immobilium poſſeſſione, de libero religionis exercitio, de juris patrii inter ſe uſu, de immunitate a ſolvendo vectigali, vel ſolutione ordinario minoris* & ita porro. Atque hinc patet, ad quænam gens una alteram per pacta obligare poſſit.

§. 1116.

De portubus. Ad commercia maritima promovenda faciunt *Portus*, qui ſunt loca concluſa ad litora maris, in quibus navibus importantur merces & inde exportantur. Ut ſecuritas præſtetur mercantibus, adverſus vim hoſtilem *muniendi ſunt.* Huc etiam pertinet, quod ſecuritatem præſtent navibus adverſus vim tempeſtatum.

§. 1117.

De jure ſtapulæ. *Jus ſtapulæ* dicitur privilegium prætereuntes cum mercibus in flumine publico ſiſtendi, neceſſitate vendendi injuncta, aut, ſi vendere nolint, tributum ſolvendi: quod cum libertati com-

mer-

merciorum maximè obſtet, *non concedendum niſi ſingulares prorſus rationes a bono publico promovendo deſumtæ id urgeant* (§. 1113.)

§. 1118.

Conſules dicuntur perſonæ, quibus in emporiis maritimis ſeu portubus demandatum eſt, ut privilegia & jura nationis, ſeu gentis ſuæ cuſtodiant & lites mercatorum definiant. *Manent conſules ſubditi conſtituentis*, cum fungantur officio ab eodem in ipſos collato: *in territorio autem recipientis conſiderantur tanquam peregrini negotiorum ſuorum cauſa in eodem commorantes.* Et facile patet *jus perfectum conſules conſtituendi & obligationem eas recipiendi ex pactis venire* (§. 1089.), *atque in iisdem conveniri poſſe, quæ e re partis utriusque viſa fuerint.* *De conſulibus.*

§. 1119.

Quoniam naturaliter genti nulli *prærogativa & præcedentia* competit (§. 1089.), utraque *aliter acquiri nequit niſi per pacta.* Et vi libertatis gentium *cuilibet genti liberum eſt, quo nomine Rectorem civitatis ſuæ appellare velit, & quosnam honorum titulos eidem tribuere, ab aliis vero* *De nomine ac titulis R. c.*

gentibus id impetrandum. Enimvero *ſi gens jus perfectum pacto acquiſivit, ut Rector civitatis ſuæ hoc nomine compelletur & hi tituli ipſi tribuantur; poſthac absque injuria denegari nequeunt* (§. 87.).

§. 1120.

De jure æqualitatis non violando. Cum gentes omnes natura æquales ſint (§. 1089.) & Rectores civitatum gentem ſuam repræſentent (§. 994.); *quilibet Rector civitatis Rectorem alterius civitatis ſpectare debet tanquam ſibi æqualem:* quod jus auferri neſcium cum ſit (§. 74.), *ſi quis verbis vel factis contrarium declarat, injuria committitur* (§. 87.). Hinc *omnes actus, qui vergunt in contemtum, vel contumeliam Rectoris civitis injuria ſunt.*

§. 1121.

De læſionibus gentium. *Gens nulla* alteram lædere debet (§. 1089.), conſequenter nec jus ejus violare (§. *cit.*). Quamobrem cum ex hac obligatione partis unius naſcatur alteri jus eidem reſpondens (§. 89.); *genti cuilibet competit jus non patiendi, ut lædatur ab alia,* ac per conſequens *jus non patiendi, ut alia quædam gens regimini ſuo ſeſe immiſceat:* id quod etiam libertati gentium repugnat

gnat (§. 1089. 87.). Hinc ſequitur, *ut, ſi Rector civitatis ſubditos ſuos nimium oneret, aut eos nimis duriter tractet, Rector alterius civitatis vi reſiſtere nequeat.* Cum tamen quælibet gens perfectionem alterius promovere debeat, quantum poteſt (§. 1108.); *pro iis intercedere licet.*

§. 1122.

De religione apud alias gentes vi non propaganda.

Cum jus circa ſacra aliquod etiam ſuperiori competat (§. 1064.) & eidem curæ eſſe debeat, ut ſubditi colant Deum (§. 1024.); *gens nulla alteram vi adigere poteſt ad religionem ſuam amplectendam* (§. 1120.), conſequenter *nec jus habet religionis cauſa gentem aliam ſibi ſubjiciendi*, immo *nec miſſionarios*, hoc eſt, perſonas, quæ propagandæ alius religionis cauſa adveniunt, *admittere tenetur*, ideoque *ſi abire juſſi discedere nolint, eos punire poteſt.*

§. 1123.

An diverſitas religionis obſtet officiis gentium erga ſe invicem.

Et quoniam officia gentis erga gentem non ſupponunt identitatem religionis, ſed in humana natura fundantur (§. 39.); *ob diverſitatem religionis gens alteri officia humanitatis, quæ gens genti debet, denegare non poteſt.* Quamobrem

obrem *in officiis humanitatis præſtandis nulla habenda eſt ratio diverſitatis religionis. Multo minus* itaque *diverſitas religionis liberat ab obligatione perfecta contracta* (§. 80.).

§. 1024.

De concordia gentium. Denique cum gentes ſint veluti cives civitatis maximæ (§. 1090.); *inter ſe concordes eſſe debent* (§. 1087.), conſequenter *discordias & ea, quæ discordiis cauſam dant, ſollicite vitare.*

CAPUT IV.

De dominio Gentis.

§. 1125.

De originе dominii gentis & territorii. Si *gens regionem vacuam occupat*, cum occupatione rei nullius acquiratur dominium (§. 210.); *omnis terra & quæ in ea ſunt, in dominio ipſius ſunt, loca etiam deſerta & ſterilia, aut inculta, atque jura, quæ terræ quaſi adhærent* (§. 214.), cumque jam de ſingulis pro lubitu diſponere poſſit (§. 195.), *quæ in ſingulos non dividuntur, aut in communionem mixtam coetuum quorundam particularium non deducuntur* (§. 197.), *ea univerſorum manent.*

nent. Quoniam vero genti cuique competit imperium civile (§. 979.), ſive id per ſe, ſive per aliam exerceat (§. 982.), conſequenter dubitandum non eſt, quin etiam in ea regione, quam occupat, ſeu in terris, quæ ſuæ ſunt, imperium habere velit, *imperium in regione occupata ſimul occupat, ſicque tota regio fit territorium ipſius.* Dicitur namque *Territorium* locus, in quo quis imperium habet. Atque hinc patet, *imperium*, quod quidem jus populi eſt, *quaſi inhærere diſtrictui terræ, quem inhabitat*, conſequenter *peregrinum, quamdiu in regione iſta*, tanquam in territorio alieno, *commoratur, imperio illius gentis ſubjectum eſſe.* Et propterea Rector civitatis *Dominus territorii* appellatur, item *Dominus regionis.*

§. 1126.

De familiis ſegregibus.

Si familiæ ſegreges in regione quadam cohabitent & fundos privatos poſſident, cum ab initio iidem fuerint occupati (§. 210.), *in iis dominium habent; ſed loca cetera*, utpote quæ ab ipſis occupata non ſunt, *in communione primæva relicta* (§. *cit.*). Enimvero *ſi familiæ ſegreges ſedem fixam non habeant, ſed per incultas ſolitudines errent*, cum in id tacite conſenſiſſe

ſiſſe intelligantur, ut fundi in ea regione, in qua ſedes pro lubitu mutant, uſui ſingulorum inſervientes ſint communes, ideoque regionem quoad iſtos fundos conjunctim occupaſſe intelligantur (§. *cit.*); *fundi, qui ipſorum uſui inſervire poſſunt, in communione mixta ſunt* (§. 197.), *ceteris*, utpote non occupatis, *in communione primæva manentibus* (§. 210.). Enimvero cum familiæ iſtæ natura liberæ ſint (§. 77.) & libertas invitis auferri nequeat (§. 74.); *imperium* quoque *in familias ſegreges, ſive ſedem fixam habeant, ſive non, occupabile non eſt, ſed eidem ſubjici nequeunt niſi ſua voluntate.*

§. 1127.

De acceſſione territoriorum originaria.

Quoniam cum dominio imperium ſimul a gente occupatur (§. 1125.); *ſi gens inſulam, aut terram inhabitatam, vel partem quandam maris terræ continenti adjacentem occupat; quæ occupantur territorii iſtius gentis acceſſorium ſunt, quantocunque intervallo ab eodem diſtent* (§. 1125.)

§. 1128.

Quæ facta occupatione in communione primæva relicta ſunt, JCtis Roma-

Romanis dicuntur *Res communes;* quæ in communionem mixtam gentis totius deducta ſunt & in ea manſerunt, *Res publicæ;* quæ in communionem mixtam certorum cœtuum particularium venerunt, *Res univerſitatis;* quæ denique dominio ſingulorum ſubjecta fuerunt, *Res ſingulorum* appellantur. Cum dominus dominium rei ſuæ ea, qua ipſi viſum fuerit, lege in alium transferre poſſit (§. 314.); *quilibet ex re ſua rem univerſitatis ſive directe, ſive indirecte talem facere poteſt, vel ſimpliciter, vel certa lege.* Atque hic eſt modus acquirendi res univerſitatis derivativus.

§ 1129.

De diviſione rerum.

Cum res univerſitatis non modo ſint eorum, qui nunc vivunt, ſed pertineant quoque ad eos, qui in locum mortuorum ſucceſſive ſuccedunt (§. 1128.); *res univerſitatis ab univerſitate alienari, aut oppignorari pro lubitu nequeunt, niſi indispenſabilis adſit neceſſitas*, quæ legem non habet, *aut manifeſta univerſitatis utilitas id ſuadeat*, cum tunc nihil fiat in præjudicium poſterorum. Quoniam tamen Rectori civitatis competit

cura

cura eorum, quæ ad utilitatem publicam ſpectant (§. 1075.), atque dominium eminens in ipſis quoque rebus univerſitatis (§. 1065.); *alienatio & oppignoratio fieri nequit ſine ejus conſenſu.* Et quia dominium excludit ceteros omnes (§. 195.); *rebus univerſitatis nemo uti poteſt, qui extra eandem eſt, niſi conſenſu ipſius.*

§. 1130.

De rebus publicis. Quia *res publicæ* in communionem mixtam gentis totius deductæ ſunt (§. 1128.); *in dominio totius populi ſunt, omnibus vero indifferenter uſus earum competit, non aliter tamen quis ea uti poteſt, quam ne uſui publico aut omnium communi noceatur* (§. 197.). Et quia dominus jus, quod in re habet, in alium transferre poteſt (§. 314.), *in Rectorem* quoque *civitatis dominium rerum publicarum transferri poteſt, cui non modo imperium in locis publicis competit, verum qui etiam dominium eminens in rebus publicis habet, uſu vel omni, vel ſaltem aliquo manente apud populum, de quo, prouti communis utilitas exigit, disponendi jus eſt ſuperiori* (§. 976.).

§. 1131.

§. 1131.

Vi juris innoxiæ utilitatis ex communione primæva reſidui (§. 311.), *peregrinis & mercibus eorundem concedendus eſt tranſitus per terras & flumina dominio ſubjecta, concedendum quoque peregrinis, ut ob juſtas cauſas ibidem commorentur* (§. 312.). Enimvero cum vi libertatis gentibus competentis (§. 1089.); *genti unicuique, ſeu ei, qui jus ejus habet, permittendum ſit, ut judicet, num tranſitus ſit ſibi innoxius & num ex eo, quod peregrinus commoretur in ſuo territorio, nocumentum metuendum ſit Reip. eoque ſtandum ſit* (§. 78.); *non ſine expreſſo, vel tacito conſenſu domini territorii tranſire, vel in eo commorari licet.* Ex eadem ratione patet, *a voluntate domini territorii pendere, ſub qua conditione idem permittere velit.* Quoniam itaque aliter id permittere non intelligitur, niſi expreſſa voluntate aliud ſignificetur, quam ut legibus loci ſubſint peregrinorum actiones (§. 1125.); *peregrini, quamdiu in territorio alieno verſantur, aut commorantur, ad ea facienda & non facienda obligantur, quæ civibus iſto tempore ſub iisdem circumſtantiis facienda vel non facienda eſſent, niſi quatenus leges*

De jure tranſitus & commorandi in territorio alieno.

particulares de peregrinis aliud insinuant. Immo si saluti Reip. parum convenire videatur, ut pateant terræ peregrinis, *sub poena prohiberi potest, ne quis peregrinus territorium ingredi audeat* (§. 976.).

§. 1132.

De peregrinis puniendis & eorum controversiis definiendis.

Cum *peregrini*, quando in territorio alieno versantur, subsint legibus loci (§. 1125.); *si in territorio alieno delinquunt, juxta leges loci puniendi, & si inter ipsos & cives, vel duos etiam peregrinos oriantur controversiæ de jure, eædem per judices loci juxta leges loci definiendæ.* Hinc etiam sequitur, *ut peregrinus puniatur ob injurias civi, vel peregrino alii illatas, & ad contractum adimplendum cogatur.*

§. 1133.

De injuria civis in civem alienum.

Quoniam factum alienum nemini imputari potest (§. 26.); *si gentis unius civis civem alterius gentis lædit, seu injuriam facit, id genti imputari nequit.* Quoniam vero imputari potest, si ad id quomodocunque concurrit, veluti ratihabendo, aut approbando (§. *cit.*); *si injuriam factam sive expresse, sive tacite ratihabeat, imputari potest.* Non hic attenditur, an in territorio gentis facta fue-

fuerit injuria, an extra idem in loco quocunque.

§. 1134.

Sed quia gens nulla gentem nullam (§. 1089.) & homo nullus hominem nullum lædere debet (§ 88.); *Rector civitatis ferre non debet, ut quis ſubditorum civi alterius gentis damnum det, aut injuriam faciat.* *De non ferendo, ut ſubditi alieni lædantur.*

§. 1135.

Cum gens quælibet & dominium & imperium habeat in regione, quam inhabitat (§. 1125.), ac ideo regio ſit ſua (§. 195.); *gens quælibet alteri vel ſubditis ejus jus quoddam in territorio ſuo conſtituere poteſt*, veluti concedere jus piscandi in flumine, vel jus fortalitium habendi in ſolo ſuo aut præſidium in certo munimento, vel emendi ac poſſidendi prædia (§. 260.). *De jure genti alteri jus conſtituendi in territorio ſuo.*

§. 1136.

Ob eandem rationem cum nemini jus ſuum auferri (§. 100.), aut contra idem quid fieri poſſit (§. 86.); *genti nulli competit jus alteram ex regione, quam incolit, expellendi, ut ſedem ibidem figat,* *De jure non competente in territorium & in in territorio*

gentis alterius. *nec jus imperii fines propagandi*, hoc eſt, *idem extendendi in loca gentis vicinæ ultra limites territorii ſui, nec gentem ſibi ſubjiciendi, quia inhabitat regionem antea nobis incognitam, aut loca quædam in iis occupare & jus quoddam ſibi in iisdem arrogare, immo* in genere *gens nulla, nec privatus ullus peregrinus jus quoddam ſibi arrogare poteſt in territorio alieno.*

§. 1137.

An in territorio alieno verſans maneant cives gentis ſuæ. Cum *peregrinus in territorio alieno verſans, vel commorans* non mutet domicilium (§. 1103.); *civis manet gentis ſuæ,* conſequenter *ſi injuriam facit concivi ſuo vel damnum dat, redux ad ſuos ibidem puniri & ad damnum reſarciendum adigi poteſt, &, ſi teſtamentum condit, id ſecundum leges in loco domicilii præſcriptas facere tenetur,* quatenus tamen gens una jurisdictionem alterius agnoſcere obligatur (§. 1129.), *teſtamentum valet ut judiciale, ſi in loco judicii, ubi factum fuerit, depoſitum.*

§. 1138.

De jure albinagii. Quia *peregrinus in territorio alieno* verſans, vel commorans civis manet gentis ſuæ (§. 1137.); *ſi* in eodem *moritur, hæres ipſi exiſtit qui ſecundum leges patriæ ſuccedit.*

Cum-

Cumque Rector civitatis nonnisi in eas actiones peregrini jus habet, quæ respectum quendam ad finem civitatis habent, ne nocumentum afferatur civitati (§. 1131.; *bona* quoque, *quæ secum habet, sunt ejus, qui ipsi in patria hæres existit*, consequenter *non cedunt fisco*, *nec testamenti factio eidem adimi potest.* Quamobrem cum *Jus albinagii* dicatur, quo exteri jure successionis in bonis defuncti civis, vel peregrini privantur, & per consequens nec in testamento institui possunt hæredes, nec legata iisdem relinqui; *id non modo juri gentium parum convenit quoad peregrinum in territorio alieno mortuum, verum etiam*, cum superiori in bona civium non competat nisi dominium eminens (§. 1065.), *quoad cives seu subditos.*

§. 1139.

De usucapione & præscriptione.

Cum *usucapio & præscriptio* sit juris naturalis (§. 463.); ea etiam *valet inter gentes* (§. 1088.). Quoniam tamen inter gentes plures sunt causæ, cur silendum, etiamsi quæ norit rem suam injuste detineri ab alio; *ob silentium diuturnum derelictio inter gentes*, quæ ad usucapio-

capionem & præſcriptionem inde ſecutam requiritur (§. 451. 452.), *non tam facile præſumitur, quam inter privatos.* Et quoniam non qui poſſidet, ſed qui rem petit, dominium probare debet (§. 262.), id quod fieri nequit, ſi *poſſeſſio* fuerit *immemorialis*, cujus ſcilicet initii memoria non extat; *præſcriptio immemorialis inter gentes admittenda.* Enimvero quia gentes de iis, quæ ad communem utilitatem ſpectant inter ſe paciſci poſſunt (§. 1091.); *ſi gentes vicinæ de præſcriptione inter ſe conveniunt, eo modo valebit præſcriptio, quo conventum fuit.* Atque ut fiat, maxime convenit fini civitatis maximæ.

CAPUT V.

De fœderibus & ſponſionibus.

§. 1140.

Poteſtates quænam dicantur.

Poteſtates *ſummæ* dicuntur perſonæ, quæ imperium ſummum in civitate habent: *minores* autem, quæ partem quandam imperii dependenter a ſumma & ejus nomine exercent, veluti magiſtratus & belli duces.

§. 1141.

§. 1141.

Foedus dicitur pactum a ſummis poteſtatibus boni publici cauſa in perpetuum, vel longius ſaltem tempus inter ſe initum. Pacta vero, quæ præſtationes tranſitorias, ſeu non iterandas continent, *Pactionum* nomen retinent. Cum vero perinde ſit ſive quis aliquid faciat per ſe, ſive per alium; *foedus facere poſſunt, qui mandatum a ſumma poteſtate habent* (§. 551.). Ex notione fœderum patet, *ſi ſummæ poteſtates*, veluti Reges, *inter ſe paciſcuntur de rebus ad privatam ipſarum utilitatem ſpectantibus, vel poteſtas ſumma cum privato quodam, pactum hoc foedus non eſſe.* *De foederum & pactionum differentia.*

§. 1142.

Quoniam fœdera pacta ſunt (§. 1141.); *de foederibus eadem tenenda, quæ de pactis demonſtrata ſunt atque promiſſis* (§. 438.). Cum ex fœderibus acquiratur jus perfectum (§. 380.); *violatio foederis injuria eſt* (§. 87.), conſequenter *foedera inire non licet foederibus cum alia gente jam contractis contraria* (§. 86.). Atque ideo *foedera priora*, hoc eſt ante contracta, *præferuntur poſterioribus.* *De fœderibus tenenda.*

§. 1143.

De fœderibus amicitiæ. Cum gens nulla alteram lædere debeat (§. 1089.); *foedera de non lædendo*, quæ *foedera amicitiæ* vulgo dicuntur, *iniri neceſſe non eſt.* Enimvero *ſi gentis cujusdam ea ſit opinio, quaſi gentes exteras pro lubitu lædere liceat, foedera de non lædendo recte panguntur* (§. *cit.*).

§. 1144.

De æqualitate & inæqualitate fœderum. *Foedera æqualia* dicuntur in quibus paciſcentes ſibi invicem eadem, aut æquivalentia promittunt: *inæqualia* autem, in quibus eadem aut æquivalentia non promittunt. Sunt vero *inæqualia ex parte digniori*, ſi qui plus præſtare valet, præſtationes gratuitas, vel majores promittit: *inæqualia ex parte minus digna*, ſi qui impotentior eſt, aut præſtatione aliqua nimium oneratur, præſtationes vel gratuitas, vel majores, vel tales, quæ eum valde gravant, promittit. Et hæc vel fiunt *cum imminutione imperii*, ſi pars quædam imperii potentialis quoad exercitium, vel ſubſtantiam transfertur in partem digniorem, aut ſaltem jus in omnes actus ad exercitium juris iſtius ſpectantes; vel

ſine

ſine imminutione imperii, ſi pars minus digna ſaltem ſeſe obligat ad certum quid faciendum, vel non faciendum, quod alias vi ſummi imperii, vel libertatis naturalis, aut juris qua genti ſibi competentis non facere, vel facere licebat. *Foederum æqualium & inæqualium æquitas ex officiis gentium erga ſe invicem dijudicanda* (§. 1108.). Enimvero cum a voluntate jus transferentis unice dependeat, num & quomodo idem transferre velit (§. 314.) & quod quis verbis ſufficienter ſignificat, id contra ipſum pro vero habetur (§. 318.); *foedera valida ſunt, ſi in modo paciſcendi nihil vitii hæret, non attenta eorum æquitate, vel iniquitate.* Quoniam tamen lex naturæ urget etiam in gentibus officia (§. 1108.), *gentes in pangendis foederibus æquitatem ſervare naturaliter obligantur.*

§. 1145.

De gente tributaria.

Gens tributaria dicitur, quæ quotannis certum tributum ſolvere tenetur alteri. Cum gentes naturaliter liberæ ſint (§. 1089.) *gens tributaria fieri nequit niſi pacto* (§. 667.). Quoniam in gentem tributariam parti alteri non aliud

competit jus nisi tributum exigendi, tanquam a debitore suo (§. 336.); *gens tributaria facta summitatem imperii propterea non amittit* (§. 981.).

§. 1146.

De foedere reali & personali.

Cum foedus personale ad personas paciscentes restringatur (§. 400.), non autem reale (§. 401.); *foedus personale non est, si nomina paciscentium saltem fuerint adjecta, ut demonstretur, a quibusnam foedus factum fuerit.* Hinc etiam intelligitur, *foedus reale esse, quod fit in perpetuum, aut ad certum tempus, aut cum eo, cum quo agitur, & ejus successoribus, vel etiam ob utilitatem civitatis manentem, aut si adjicitur, ut factum sit in bonum regni.* Similiter *foedus reale est, quod fit cum populo libero*, & quoniam mutata Reip. forma populus idem manet, quippe quem consociatio facit (§. 974.), non modus exercendi imperium, *mutata Reip. forma subsistit, nisi* (quod per se patet) *causa fuerit statui populari propria.*

§. 1147.

De obligatione ex fœdere & pactis Regum nascente.

Quoniam Rex jus populi habet (§. 982.), consequenter jure populi fœdera pangit (§. 1141.); *foedus*, quod

cum

cum ipſa gente initum intelligitur, *etiam populum obligat & Regis ſucceſſores, & in hos quoque jus ex foedere quæſitum tranſit, niſi perſonale fuerit* (§. 1146.). Inde etiam ſequitur, *ut, ſi Rege mortuo populus fiat liber, aut ſi Rege expulſo, vel depoſito fiat liber, vel Regem alium eligat, foedus ſubſiſtat, niſi id perſonæ ejus defendendæ cauſa fuerit initum*, cum tunc ſit perſonale (§. 400.). Eadem etiam intelliguntur de pactionibus aliis Regum, ſeu Rectorum civitatis. Quamobrem *ſi Rector civitatis Reip. cauſa etiam a privatis ſuſcipit æs alienum ſucceſſores quoque & populus ad id luendum & uſuras conventas ſolvendum obligantur.*

§. 1048.

De foedere cum gente aliusreligionis inito.

Quia fœdera panguntur de iis, quæ ad conſervationem & perfectionem gentis faciunt (§. 1141.), eandem vero naturaliter ſibi obligantur promovere qua gentes (1095.); *foedera inire licet cum gente alii cuicunque, immo nulli religioni addicta, immo etiam contra gentem ejusdem cum nobis religionis.*

§. 1149.

De guarantia.

Quando a fœdere discedere liceat, patet

patet ex ſuperioribus (§. 442.). In ſecuritatem autem fœderis a tertio fit *Guaranda*, ſive, ut alii loqui amant, *Guarantia*, quæ eſt promiſſo fœderato utrique, vel alterutri facta, conventa ſervatum iri, conſequenter *Guarandus*, qui promiſit, *obligatum auxilium ferre obligatur contra eum, qui conventa ſervare non vult, ſi eodem indiget*, ideoque *non tenetur, niſi id imploretur.* Unde patet, quale pactum tacitum contineat guarantia. Dicitur autem *Guarantia generalis*, ſi præſtatur de iis omnibus, de quibus in fœdere fuit conventum; *ſpecialis* vero, quæ ſaltem de nonnullis, aut uno, vel altero convento. Et *Pactum guarandigiatum* dicitur, ad quod guarantia vel generalis, vel ſpecialis accedit. Cumque *guarantia* ſaltem reſpiciat utilitatem ejus, cui præſtatur; *præſtari poteſt, inſcio ac inconſulto eo, contra quem præſtatur, &, ſi plures foedus ineunt, ſingulis univerſi guarantiam præſtare poſſunt.* Haud difficulter vero patet, *a guarantia differre foedus quo quis auxilium promittit contra eum, qui jus quoddam ſuum eidem auferre conatur, & fidejuſſionem pro gente alia, qua promittitur, a ſe præſtitum iri id, quod gens altera debet,*

niſi

niſi ipſa præſtiterit (§. 569.). Denique cum nemo alteri jus ſuum auferre poſſit (§. 100.); *guarantia non intelligitur præſtita niſi ſalvo jure tertii.*

§. 1150.

De oppignoratione inter gentes & pacto antichreſtico.

In foedere quoque vel alia pactione, cum oppignoratio fiat in ſecuritatem debiti (§. 697.), *pignore caveri poteſt, conventa ſervatum iri.* Cum vero oppignorari nequeant niſi res ſuæ, pro alieno tamen etiam debito (§. 700.); *non modo oppignorari poſſunt quæ ſunt in dominio gentis*, veluti urbes, certæ territorii partes, integræ provinciæ, jura genti competentia, res pretioſæ, quæ ſunt civitatis; *ſed Rectoris quoque civitatis res propriæ ſive privatæ pro debitis gentis.* Enimvero *ſi integra provincia, aut certa territorii pars in ſecuritatem crediti, vel quacunque de cauſa debiti traditur; pactum antichreſticum ad oppignorationem accedit.* Eſt enim *Antichreſis* jus re oppignorata utendi fruendi loco pecuniæ creditæ, in compenſationem ſcilicet uſurarum. Quoniam vero pactis conventis ſtandum (§. 438.); *jus ex pacto antichreſtico quæſitum æſtimandum eſt ex iis, quæ conventa fuerunt.* Quamobrem ex

eo

eo patet, utrum imperium ſimul fuerit oppignoratum, nec ne. Per ſe autem liquet, *oppignorationem & antichreſin finiri, præſtito eo, cujus cauſa oppignoratio facta,* quamvis *res oppignorata pro alio* quoque *debito retineri poſſit* (§. 706.), *niſi aliter fuerit expreſſe conventum* (§. 337. 342.).

§. 1151.

De obſidibus. *Obſides* dicuntur perſonæ, quæ traduntur in ſecuritatem debiti, ſcilicet conventum ſervatum, vel debitum præſtitum iri. *Obſides* igitur *revera oppignorantur* (§. 697.), *tamdiu retinendi, donec præſtitum fuerit, quod debetur.* Quamobrem *accipienti competit jus obſides cuſtodiendi, quantum ſufficit, ne aufugere poſſint, nullum autem jus ad præſtandas operas eosdem cogendi,* cum hoc eſſet idem ac pignore uti (§. 702.). Quoniam vero nemini competit jus in vitam alterius (§. 141.); *vita obſidum oppignorari nequit,* conſequenter *nonniſi libertas* (§. 77.) *non* tamen propterea *ſunt ſervi* (§. 698.), *ſed fiunt ſervi, non præſtito eo, cujus cauſa dati* (§. 947.), *aut ſaltem captivi detinendi, interfici* vero *nequeunt.* Et ideo *obſides tales eſſe deſinunt, ſi dans fidem fallit.*

Cum-

Cumque *obſides* revera ſint pignora; *In unam cauſam dati in aliam retineri poſſunt, niſi expreſſe aliter fuerit conventum* (§. 1150.). Et quia impenſæ neceſſariæ in pignus factæ a conſtituente reſtituendæ (§. 703.), ac debita ſolvenda ſunt (§. 751.); *qui obſides dedit reſtituere tenetur impenſas in alimenta eorum factas & obſes debita, quæ contraxit, ſolvere debet, antequam dimittatur.*

§. 1152.

Cum *qui obſidem dat* obligetur ad id præſtandum, cujus cauſa obſes datur, & ad obſidem liberandum (§. 1151.); *ei, qui datur, ſe obligat ad eundem liberandum*, conſequenter cum ſervus fiat, vel ſaltem ut captivus detineatur, ſi fides fallitur (§. *cit.*), *ad eum redimendum.* Et quia obſidem ire onus eſt, quod boni publici cauſa fertur, conſequenter ad quod civis quivis obligatur, non ſaltem is, qui obſes datur, (§. 1037.); *civitas aut ejus Rector incommodum obſidi, quod patitur, aut cognatis ejus repenſare tenetur.* *Quodſi* vero *obſes datus fuerit vel expromiſſor, vel fidejuſſor, vel ſponſor* (de quo mox dicetur); *De obligatione qua dans obſidi tenetur.*

tur); per ſe patet, *non præſtito eo, cujus nomine datur, eum ex proprio facto teneri.*

§. 1153.

De ſanctitate fœderum

Sanctum in Jure Gentium dicitur, quod ab omni violatione immune eſſe jubet publica, vel communis gentium ſalus. Quamobrem cum fœdera pangantur boni publici cauſa (§. 1141.), & non modo ſicuti pacta cetera ſint ſervanda (§. 438.), verum etiam gentium maxime interſit ut ſerventur; *fœdera ſancta ſunt & gentibus ſancta habenda*, cumque in pangendis fœderibus non attendenda ſit religionis diverſitas, *ſanctitas fidei nullum reſpectum habet ad religionem gentis, cum qua fœdus initur.*

§. 1154.

De fide tacita.

Quando de negotio aliquo convenitur, in cetera omnia, quæ requiruntur, ut id conſtare poſſit, tacite conſentitur. Quamobrem *ſine quo id, in quod conſenſum eſt, conſtare non poteſt, id tacite conventum vel promiſſum intelligitur.* Ita omni contractui benefico ineſt indemnitas ejus, qui alteri gratis quid præ-

præſtat, ut qui ſalva obligatione, qua nemo locupletior fieri poteſt cum damno alterius (§. 271.), conſtare nequit. Dicitur autem *Fides tacita*, quæ conſenſu tacito nititur, & quæ ideo *non minus ſancta eſſe debet, quam expreſſa*, quæ nimirum expreſſo conſenſu nititur.

§. 1155.

De jure poteſtatum minorum.

Poteſtates minores cum jus omne a ſumma habeant (§. 1140.); *nomine ſummæ nil promittere poſſunt, niſi vel expreſſo mandato, vel intra fines præpoſitionis ſuæ*, nec aliter *eos, quibus præpoſiti ſunt, vel etiam poteſtatem ſummam aliis obligare poſſunt.*

§. 1156.

De ſponſionibus.

Sponſio eſt pactum de re publica ſine mandato poteſtatis ſummæ, nec intra fines poræpoſitionis factum. Facile autem intelligitur, *ſponſorem promittere ſe effecturum, ut poteſtas ſumma id, quod promittitur, ratum habeat*, conſequenter *ad hoc ſe obligare* (§. 380.). Quoniam nemo alterum tertio obligare poteſt absque voluntate ſua (§. 385.); *ſponſio ſummam poteſtatem non obligat, niſi eandem ratihabeat, vel expreſſe, vel tacite, fa-*

ciendo nimirum, poſtquam ea ipſi innotuit, quod ad aliam cauſam probabiliter referri nequit; multo minus itaque, ſi diſſenſum ſuum expreſſe declarat. Quoniam vero ſponſor factum proprium promittit, non tantum alienum; *ratihabitione non ſecuta, ſponſor tenetur ei, cui ſpoſpondit, ad id, quod intereſt* (§. 415.), conſequenter *pro eo ipſi obligata ſunt omnia ſponſoris bona* (§. 705.), *ipſa* etiam *libertas* (§. 950.), ut ſcilicet ſi ex bonis ſatisfieri non poſſit, ipſe dedatur in ſervitutem. *Quodſi* vero *ſponſor certi quid promiſerit ei, cui ſpoſpondit, præſtare, ſi poteſtas ſumma ſponſionem ratihabere recuſaverit, ultra id eidem non tenetur* (§. 317.).

CAPUT VI.

De modo componendi controverſias Gentium.

§. 1157.

De controverſiis & gravaminibus gentium.

Controverſiæ Gentium & Rectorum civitatis ſunt contentiones eorundem de juribus ſibi competentibus, aut injuria facta. *Gravamina* vero ſunt querelæ de jure manifeſto, ſibi ab altera gente vel Rectore civitatis denegato,

vel

vel de injuria quacunque ſibi facta, aut facienda. Unde facile patet, quænam gravamina ſint juſta, quænam injuſta. Patet etiam, *gravamina tolli, ſi genti alteri jus ſuum tribuatur, de injuria facta ſatisfiat, a facienda deſiſtatur, aut, quando fides ſuſpecta eſt, ſufficienter caveatur*, cumque unicuique jus ſuum ſit tribuendum (§. 86.), nec gens ulla alteram lædere, ſeu injuriam facere (§. 88.) debeat (§. 1089.), *gravamina tollere gens quælibet obligatur, ſi qua adverſus ipſam quædam alteri ſint.* Quoniam tamen jus ſuum quilibet remittere poteſt (§. 342.); *Gens* quoque *ſi velit, gravamina ſua remittere poteſt.* Et quia gentes inter ſe utuntur jure naturali (§. 1088.); *Controverſiæ gentium eodem modo componendæ, quo lites privatorum in ſtatu naturali finiuntur*, conſequenter *vel amicabiliter, vel per transactionem, vel per mediationem, vel per arbitrium*, ac propterea *conventus celebrare & in colloquium venire tenentur, aut deciſio ſorti committenda* (§. 790.).

§. 1158.

Enimvero *ſi quis in nullum iſtorum modorum conſentire velit, vel facile prævidea-* *De bello tranſactionis cauſa licito.*

tur, eo modo controverſiam terminatum non iri; offerenti competit jus belli in acceptare nolentem, quo hic ad transactionem adigatur (§. 790.).

§. 1159.

An controverſiæ vi armorum decidi poſſint.

Bellum per ſe non eſſe modum aptum decidendi controverſias, eodem modo patet, quo idem de duello oſtendimus (§. 789.). Oppido igitur falluntur, qui ſibi perſuadent, *Regum* ſeu gentium controverſias vi armorum eſſe decidendas, & ultimam victoriam æquivalere ſententiæ a judice latæ.

§. 1160.

De jure talionis & jure puniendi.

Cum jus talionis naturale nullum ſit (§. 156.), gentes autem inter ſe utantur jure naturali (§. 1088.); *talio* quoque *inter gentes illicita*, Enimvero cum gentibus competat jus puniendi adverſus injuriam factam (§. 1089.); *ſi gens alteri a ſe læſæ de injuria irreparabili ſatisfacere nolit, aut ſatisfactum iri ſpes nulla videatur, læſa jure puniendi uti poteſt, adimendo ſcilicet res vel corporales, vel incorporales*, veluti jura ad certos actus in territorio læſæ (§. 1048.).

§. 1161.

§. 1161.

De retorſione juris.

Retorſio juris dicitur conſtitutio, qua in ſubditos alterius gentis decernitur jus, quo ipſa utitur in ſubditos noſtros, ſeu eſt ulus juris in ſubditos alterius gentis, qua ipſa utitur in noſtros. Cum unicuique genti liberum ſit ſtatuere, quantum juris alteri concedere velit in territorio ſuo, prouti e re civitatis eſſe videtur (§. 976.); *cuilibet genti liberum eſt jus retorquere.*

§. 1162.

De bonis civium pro debito civitatis obligatis.

Quoniam gentes inter ſe ſpectantur tanquam perſonæ ſingulares (§. 977.); *bona omnia ſingulorum ſimul ſumta reſpectu gentium exterarum habenda pro bonis gentium*, ac propterea *obligata ſunt promiſcue pro debitis civitatis* (§. 705.), conſequenter *etiam bona privata Regis* (§. 1012.).

§. 1163.

De jure repreſſaliarum.

Cum gentibus idem competat jus, quod ſingulis in ſtatu naturali (§. 1088.), bona autem omnia ſingulorum ſimul ſumta reſpectu gentium exterarum habenda pro bonis gentium (§. 1162.); *ſi qua gens rem ſuam, vel civium ſuorum*

ab alia gente, quæ eandem detinet, vel alio quocunque modo debet, consequi non potest, seu gens hæc illi, vel civibus illius jus reddere denegat, expletio juris inter gentes licita, & rem civium quorumcunque eo fine capere licet (§. 793.). Hæc ablatio bonorum civium alterius gentis, vel Rectoris civitatis expletionis juris causa dicuntur *Repressaliæ.* Quamobrem patet, *repressalias inter gentes esse licitas, & jus repressaliarum non competere nisi gentibus, aut iis, qui jus gentis habent, Rectoribus scilicet civitatis*, consequenter *privatum jure repressaliarum uti non posse, nisi permissu Rectoris civitatis.*

§. 1164.

De androlepsia. Cum in bonis civium contenta sit etiam eorum libertas naturalis (§. 207.); *libertas* quoque *civium singulorum, seu personæ ipsorum*, quibus hoc jus inhæret, *obligatæ sunt pro debitis civitatis (§. 1163.)*, consequenter *si gens alteri vel subditis ejus jus denegat, pignorationis causa etiam subditi alterius capi possunt*, cumque capiantur eo fine, ut gens ista permoveatur ad jus reddendum, *capi possunt personæ meritis, vel dignitate in civitate eminentes,*

nentes, sexus cujuscunque, earumque liberi. Hæc civium captura pignorationis loco facta cum *Androlepsia*, seu *Viricapio* dicatur; *androlepsia inter gentes licita.* Quoniam vero nonnisi civium libertas oppignoratur pro debitis civitatis; *si gens permoveri nequit ad jus reddendum*, eodem modo, quo de obsidibus (§. 1151.), patet, *captos aut servos fieri, aut tanquam captivos in carcere detineri posse, non autem interfici, aut poena corporis afflictiva affici.*

§. 1165.

Quoniam repressaliæ (§. 1163.) & androlepsia licitæ sunt (§. 1164.); *si quis excutioni repressaliarum & androlepsiæ resistit, in eum genitus licent, quæ defensori licita sunt* (§. 90.). *Vis* igitur, in eo casu *æstimanda non eo eo, quod debetur, sed quod ad vim injustam*, qua resistitur, *depellendum sufficit.*

De eo quod licet in resistentem repressaliis & androlepsiæ.

§. 1166.

Cum naturaliter quilibet damnum datum resarcire teneatur (§. 270.); *qui causam dedit repressaliis, damna iis resarcire debet, quibus eam ob causam aliquid decedit*, atque *ut damnum datum resarciatur*,

De damno per repressalias dato concivibus resarciendo

tur, ſuperior curare debet. Nemo ſcilicet civium pro altero ſolvere tenetur.

§. 1167.

Quando id de publico fieri debeat.

Cum Rector civitatis jure populi agat (§. 982.), conſequenter populus per eum facere intelligatur, quicquid qua talis facit; *populus factum Rectoris civitatis qua talis pro ſuo agnoſcere tenetur*, adeoque *etiam id, quo injuria infertur exteris.* Eadem nimirum ratio eſt obligationis, quæ ex maleficio, quam quæ ex fœderibus naſcitur. Quamobrem *ſi facto ſuo, ſive privatus juſſu ipſius repreſſaliis cauſam dedit, damnum iis, quibus eam ob cauſam aliquid decedit, reſarciendum eſt de publico* (§. 1166.).

§. 1168.

De repreſſaliarum & androlepſiæ effectu.

Quoniam repreſſaliæ in expletione juris conſiſtunt (§. 1163.); *per repreſſalias dominium rerum captarum acquiritur iis, quorum cauſa factæ, niſi quod reſtituendum, quod abundat* (§. 793.). Et cum *repreſſaliæ* (§. 1163.) *& androlepſia* licitæ ſint (§. 1164.); *parti adverſæ juſtam belli cauſam non dant* (§. 98.). Ex adverſo autem cum per iſta media jus tuum conſequi debeas, quod a parte adverſa tibi

tibi denegatur (§. 1163. 1164.); *ſi per repreſſalias & androlepſiam jus tuum conſequi non potes*, ſcilicet ut injuria facta reparetur, aut ob irreparabilem tibi ſatisfiat, *quæ illas licitas faciunt, juſta belli cauſa ſunt* (§. 98.).

CAPUT VII.

De Jure belli Gentium.

§. 1169.

De belli diviſione.

Bellum publicum dicitur, quod geritur inter gentes, ſeu auctoribus iis, qui ſummum imperium habent: *privatum* vero, quod geritur inter privatos propria auctoritate. *Mixtum* denique eſt, quod una ex parte eſt publicum, ex altera privatum, veluti ſi Rector civitatis bellum gerit cum ſubditis rebellibus. Vocatur autem *Bellum offenſivum*, quod infertur ei, qui de bello inferendo non cogitabat: *defenſivum* vero, quo quis ſe defendit adverſus eum, qui ipſi bellum infert. Offenſivi quædam ſpecies eſt *punitivum*, quo pœna ſumitur ab altero, & *vindicativum*, quo jus noſtrum & id, quod nobis debetur, conſequi ſtudemus.

§. 1170.

Quando bellum offensivum punitivum & defensivum licitum.

Cum justa belli causa non sit nisi injuria facta, vel facienda (§. 98.); *bellum offensivum tam punitivum, quam vindicatium, licitum est, si jus tuum fuerit certum, at de injuria irreparabili manifesta alter satisfacere nolit, nec id aliter consequi possis, & si id infertur alterum ad transactionem compellendi gratia in causa dubia* (§. 1158.) *bellum* vero *defensivum licitum est, quo adversus eum, qui bellum injustum infert, te defendis* (§. 1089.).

§. 1171.

De bellis utilitatis solius causa gestis.

Sola igitur *utilitas justa causa belli non est* (§. 1170.). Quamobrem cum *rationes suasoriæ* dicantur, quæ desumuntur ab utilitate, seu quibus evincitur e re nostra esse, ut bellum suscipiatur, in oppositione ad *justificas*, quæ desumuntur a jure ad bellum in casu dato nobis competente, & inter eas mediæ sint *quasi justificæ*, quæ si rite expendantur justificæ non sunt, sed saltem videntur; *injustum est bellum, quod ob rationes suasorias solas & quasi justificas suscipitur.* Quia naturæ humanæ repugnat nocere alteri commodi sui causa (§. 44.),

44.), conſequenter ea immanitas, qua bellum per ſe delectat, cum tot hominum innocentium cædibus & laniationibus rerumque vaſtationibus conjunctum, humanam naturam repellit; *bellum humanum modum excedit ſi quis nec rationibus juſtificis, nec ſuaſoriis motus in bella fertur*, atque ideo *ferinum* dicitur. *Sunt* autem *rationes ſuaſoriæ æquæ, quæ a fine civitatis deſumuntur* (§. 976.).

§. 1172.

De metu ex vicina potentia & conſervatione æquilibrii.

Quoniam genti cuilibet jus eſt augendi potentiam ſuam (§. 1102.), nec qui damnum dare poteſt, ideo dare vult; *potentia creſcens vicinæ gentis & metus ex vicina potentia juſta belli cauſa non eſt* (§. 1170. 1171.). Quamobrem cum *Æquilibrium inter gentes* dicatur gentium plurium ſecundum potentiam ad ſe invicem relatarum ſtatus, quo potentiæ unius præpotentis, vel quarundam conjunctæ potentia conjuncta aliarum æqualis eſt; *ſola conſervatio æquilibrii inter gentes juſta belli cauſa non eſt, ea tamen rationibus ſuaſoriis accenſenda, ſi de bello juſto ſuſcipiendo conſultatur* (§. 1171.). *Quodſi* ergo *gens potentia confiſa manifeſta*

con-

consilia agitet de gentibus sibi subjiciendis, aut injustis armis securitatem publicam gentium turbare non veretur, cum quælibet gens se conservare debeat (§. 1093.) & gentibus universis competat jus cogendi turbatorem quietis publicæ, ne turbet (§. 1090.); *communi securitati consulere potentiamque crescentem labefactare licet.* Tum nimirum bellum hoc respectu defensivum justum est (§. 1169.).

§. 1173.

De sceleribus atheismo & idololatria gentis.

Quoniam malum in se tale non est, ut puniri debeat (1049.), nec ob errorem quis puniri possit (§. 1050.); *bellum punitivum in gentem licitum non est, quod jus naturæ immaniter violet, aut in Deum delinquit, vel quia atheismum, aut Deismum profitetur, vel idololatrica est.*

§. 1174.

De milite & jus conscribendi militem.

Milites dicuntur personæ, per quas autor belli vim infert parti alteri, cum qua bellum gerit: *Arma* vero res omnes, quibus ad vim alteri inferendam, aut eam a se avertendam utimur. Cum *potestatibus summis* competat jus belli (§. 1066.); iisdem quoque *competit*

petit jus militem conſcribendi, atque hoc jus ad jura majeſtatica pertinet (§. *cit.*), *exercendum, prouti viſum fuerit ſuperiori, ſi nulla extet lex fundamentalis* (§. 984.), *ita tamen, ne bonum publicum aliquid inde capiat detrimenti* (§. 976.). Quoniam ſinguli obligantur ad defenſionem civitatis conferre, quod poſſunt (§. 972. 975.); *in caſu extremæ neceſſitatis operas militares præſtare tenentur ſubditi omnes, ad miniſterium bellorum apti* (§. 60.), & vi poteſtatis eminentis *ad id compelli poſſunt inviti* (§. 1065.); aſt quia præter operas militares ad commune bonum promovendum aliæ adhuc præſtandæ ſunt (§. 972.) & ſumtus bellicos ſubminiſtrare tenentur ſubditi (§. 1037.), *extra caſum neceſſitatis milites conſcribendi inviti non ſunt, qui alias Reip. utiles ac neceſſarias operas præſtare & ad ſumtus bellicos contribuere poſſunt.* Peregrini, qui ſponte ſua nomen militiæ dant, dicuntur *Milites conductitii*, atque horum *obligatio ex pacto venit* (§. 438.), quod *Capitulatio* dicitur, & *in iis conventa ſunt ſervanda* (§. *cit.*). Cum vero jus conſcribendi militem ſit jus majeſtaticum, quod ab externa gente violari nequit

(§. 1136.)

(§. 1136.); *in territorio alieno ſine conſenſu domini territorii militem conſcribere non licet*, cumque hic non locum habeat poteſtas eminens (§. 1065.), *nec conceſſa libertate conducendi militem invitos conſcribere licet.*

§. 1175.

De plagio. *Plagium* dicitur ſurreptio hominis, qui alterius cujusdam poteſtati ſubjectus eſt. Quoniam hominem poteſtati ejus, cui ſubjectus eſt, ſubducit & ſibi jus quoddam in eum aſſerit plagiarius; *plagium cum furto convenit* (§. 263.), atque ideo *Furtum hominum recte habetur.* Quamobrem patet, *qui ſubditos alienos doloſe ſurreptos ad miniſterium bellorum cogunt, plagium committere & poteſtatem eminentem ejus, cujus ſunt ſubditi, violare*, conſequenter *huic injuriam facere* (§. 87.), ideoque *juſtam bello cauſam dare, niſi de injuria facta ſatisfiat* (§. 1170.).

§. 1176.

De ſtipendiis militum & hoſpitiis militaribus. *Stipendium* dicitur æs, quod pro miniſterio bellorum ſolvitur. Cum qui militiæ operam dant, alio modo nil acquirere poſſint; *ſtipendia militibus preciſe ſolvenda.* Ob eandem rationem ipſis

non

sein Schweitzer-Gedicht, S. 1183. Ferner Herr Johann Christoph Gottsched, Professor zu Leipzig, in seinem Gedichte, S. 1184. Herr Johann Jacob Breitinger, Professor zu Zürich, S. 1185. Herr Johann Ulrich König, Secretarius bey Sr. Königl. Majestät in Pohlen, S. 1186. Herr Johann Jacob Bodmer, Professor zu Zürich, S. 1187. Herr Johann Jacob Hottinger, Professor zu Zürich, S. 1188. Herr Johann Jacob Scheuchzer, Professor zu Zürich, S. 1189. Herr Johann Caspar Hagenbuch, Professor zu Zürich, S. 1190. Herr Johann Caspar Ulrich, Professor zu Zürich, S. 1191. Herr Johann Caspar Hirzel, Professor zu Zürich, S. 1192. Herr Johann Caspar Escher, Professor zu Zürich, S. 1193. Herr Johann Caspar Wolf, Professor zu Zürich, S. 1194. Herr Johann Caspar Ziegler, Professor zu Zürich, S. 1195. Herr Johann Caspar Lavater, Professor zu Zürich, S. 1196. Herr Johann Caspar Gessner, Professor zu Zürich, S. 1197. Herr Johann Caspar Orelli, Professor zu Zürich, S. 1198. Herr Johann Caspar Meyer, Professor zu Zürich, S. 1199. Herr Johann Caspar Schinz, Professor zu Zürich, S. 1200. Herr Johann Caspar Hess, Professor zu Zürich, S. 1201. Herr Johann Caspar Hofmeister, Professor zu Zürich, S. 1202. Herr Johann Caspar Wyss, Professor zu Zürich, S. 1203. Herr Johann Caspar Keller, Professor zu Zürich, S. 1204. Herr Johann Caspar Meyer, Professor zu Zürich, S. 1205. Herr Johann Caspar Schinz, Professor zu Zürich, S. 1206. Herr Johann Caspar Hess, Professor zu Zürich, S. 1207. Herr Johann Caspar Hofmeister, Professor zu Zürich, S. 1208. Herr Johann Caspar Wyss, Professor zu Zürich, S. 1209. Herr Johann Caspar Keller, Professor zu Zürich, S. 1210.

§. 122.

Eine allgemeine Anmerkung über alle diese Lob-Gedichte ist, daß sie alle in einem sehr hohen Grade der Vollkommenheit stehen. Sie sind alle mit einer solchen Kunst und Sorgfalt gemacht, daß man sie nicht genug bewundern kann. Sie sind alle mit einer solchen Kunst und Sorgfalt gemacht, daß man sie nicht genug bewundern kann. Sie sind alle mit einer solchen Kunst und Sorgfalt gemacht, daß man sie nicht genug bewundern kann.

1175.), consequenter *qui quomodocunque ad desertionem concurrit, plagii participem fieri* (§. 26.).

§. 1178.

De præfectis militum.

Præfecti militum dicuntur, quibus a potestate summa certum imperium in milites tributum & certæ functiones bellicæ demandatæ sunt. *Duces* autem excellenter dicuntur illi, quibus imperium in integrum exercitum tributum, seu summa belli commissa est. *Sunt* igitur *præfecti militum potestates minores, quorum alii aliis subjecti & a potestate summa longius remoti, alii vero eidem propiores pro diversitate juris, quo pollent: duces autem excellenter dicti summis potestatibus proximi.* Cum *Jus militare* dicantur leges, in quibus disponitur de iis, quæ a militibus eorumque præfectis fieri aut non fieri debent, aut quæ iisdem permittuntur, *in eo* quoque agitur *de jure præfectorum militum, summorum etiam ducum, eorumque officiis.*

§. 1179.

De auxiliis & subsidiis.

Auxilia, vel etiam *copiæ auxiliares*, immo absolute *Auxiliares* dicuntur copiæ tam pedestres, quam equestres, quas genti

genti bellum gerenti mittit gens alia, cujus bellum non eſt. *Pecuniæ ſubſidiariæ* dicuntur, quæ genti bellum gerenti ſolvuntur a gente alia, cujus bellum non eſt, ut illa ſumtum in rem militarem facere poſſit. Dicuntur etiam hodie ſimpliciter *ſubſidia*. Naturaliter *gentes obligantur auxilia & ſubſidia mittere genti bellum juſtum genti & quocunque modo juvare eam in bello, quantum datur* (§. 1108.), *ut vero jus perfectum ad ea acquiratur* (§. 1089.), *foedera pangenda ſunt* (§. 1141.), *utpote ſancta inter gentes habenda* (§. 1153.). Patet vero *tum jus partis unius & obligationem alterius æſtimari debere ex iis, quæ de foedere conventa fuerunt* (§. 317.).

§. 1180.

De ſpeciebus fœderum belli & caſu fœderis.

Fœdera belli offenſiva dicuntur, ſi auxilia & ſubſidia ſaltem promittuntur in bello offenſivo; *defenſiva*, ſi ſaltem in defenſivo; *offenſiva & defenſiva* ſimul ſi in utroque. *Caſus* autem *foederis* vocatur concurſus circumſtantiarum, ſub quibus fœdus initum, ſive expreſſe fuerint dictæ, ſive tacite ſuppoſitæ. *His* igitur *ſimul exiſtentibus, caſus foederis exi-*

ſtit, & facile patet, *nonniſi eo exiſtente præſtanda eſſe, quæ in foedere promiſſa ſunt* (§. 318.). Quamobrem *ſi bellum geratur manifeſto injuſtum, vel ſi conventa præſtare debet, ipſe iisdem indiget, caſus foederis non exiſtit*, cum uterque in omni fœdere tacite exceptus intelligatur.

§. 1181.

De iis, qui in bello medii ſunt.

In bello medii dicuntur, qui neutri belligerantium parti adhærent, conſequenter bello ſeſe non immiſcent. Dicuntur etiam vulgo *neutrales* & ipſorum terræ vocantur *Terræ neutræ*. Quamvis vero vi libertatis naturalis (§. 1089.), *genti unicuique permittendum, ut ſit in bello media;* ut tamen jus perfectum acquiratur ad neutralitatem, *foedera cum belligerantium vel uno, vel utroque*, prout caſus tulerit, *pangenda* (§. 1141. 1153.), quæ *Foedera neutralitatis* appellantur, & præter id, ſine quo fœdus iſtud concipi nequit, ſcilicet *ut in eo promittatur, quod qui medius in bello eſſe vult, nolit partem adverſam in bello juvare, ipſius autem, cum quo foedus pangitur, nullo modo impedire motus, in iis* etiam *conveniri poteſt de aliis, quæ pars utraque e re ſua eſſe judicaverit.*

verit. Quoniam vero fœdus neutralitatis non extendendum ultra limites ſuos & ea, de quibus ſpecialiter conventum; *qui neutrarum partium ſunt utrique belligerantium parti debent, quæ jure gentium debentur extra bellum,* veluti *utriusque partis belligerantium militibus & ſubditis aditum in territorium ſuum & tranſitum per terras ſuas tutum concedendo, & ut juſti negotii cauſa in eo commorentur & res, quibus indigent, æquo pretio ſibi comparent permittendo* (§. 1131.), niſi expreſſe aliter conventum, ſcilicet ut utrique belligerantium parti non ſit concedendum, quod alias erat permiſſum (§. 667.).

§. 1182.

De tranſitu cum copiis militaribus.

Quoniam tranſitus ad juſtas cauſas per terras alterius eſt jus ex commutatione primæva reſiduum (§. 312.); *gens una copiis militaribus gentis alterius tranſitum ſibi innoxium & tranſeuntibus tutum permittere debet.* Cum tamen judicium de eo, an ſit innoxius, ſit permittentis (§. 1089. 78.); *tranſitus petendus,* & quia innoxius non eſt, *ſi metuendum, ne is concedenti bellum inferat, vel ſedem belli in terra pacata figat, aut alio mo-*

do noceat, contra quem conceditur, denegari poteſt. Et eadem de cauſa, *pro iis, quibus tranſiturus indiget*, cum per ſe pateat, quod ea tranſeunti denegari non poſſint, *juſtum is pretium ſolvere tenetur, quamvis tranſitus ipſe utpote naturaliter debitus gratis ſit concedendus.* Cum vero damna data ſint reſarcienda (§. 270.); *ſi tranſeuntes incolis damna dederint, is, cui tranſitus conceſſus, ea reſarcire tenetur, & Rector civitatis curare debet, ut reſarciantur iis, quibus data.* Ac ideo *tranſitum concedens, ſi metuit, eum non fore innoxium, aut præſtationem æſtimationis damni, ſi quod detur, ægre obtentum iri, eum concedere non tenetur niſi ſufficienter a tranſeunte caveatur.*

§. 1183.

De belli denunciatione.

Denunciatio belli eſt actus, quo parti adverſæ ſignificatur ab altera, quod jus ſuum vi armorum perſequi velit. Dicitur etiam a nonnullis *Clarigatio*, quamvis ea apud Romanos ab illa erat diſtincta, ita ut parte adverſa ſatisfactionem negante demum ſequeretur denunciatio, quæ ideo clarigationi ſaltem eventualiter inerat. Eſt autem *denunciatio* vel *conditionata*, qua declaratur,

tur, bellum illatum iri, nisi res reddatur, aut de injuria facta satisfiat; vel *pura*, qua absque conditione significatur, *bellum illatum iri.* Naturaliter *opus non est, ut conditionatam sequatur pura*, cum per se pateat, altero jus denegante nobis aliud medium id consequendi non superesse, quam bellum. Satis etiam liquet, *in bello offensivo opus esse denunciatione, non vero in defensivo* (§. 1169.). Enimvero *si is, cui bellum denunciandum, nec legatos admittit, nec sit occasio mittendi epistolam, in bello* quoque *offensivo denunciatio omittenda* (§. 60.). Ast *talio*, utpote in se illicita (§. 156.). *non est justa causa omittendæ denunciationis.* Denique quia bellum denuncians parti adversæ non indulgere tenetur moram sibi damnosam (§. 269.), *nisi bello denunciato statim offerantur æquæ pacis conditiones, operationes bellicas sine mora inchoare licet.*

§. 1184.

Cum bellum publicum geratur inter gentes (§. 1169.); *si Rector civitatis unius bellum indicit Rectori civitatis alterius, publicum bellum indictum intelligitur toti genti a tota gente.* Quamob-

De hostibus & rebus hostilibus.

rem cum *Hoſtes* dicantur illi, quibus inter ſe bellum eſt & eorum *Res hoſtiles; partis utriusque belligerantium ſubditi*, conſequenter etiam *foeminæ, pueri, infantes, ſunt numero hoſtium, eorumque res hoſtiles, quocunque in loco fuerint.* Cum tamen hoſtes non ſint peregrini in territorio hoſtili commorantes, utpote non ſubditi hoſtis (§. 1137.); *res peregrinorum in territorio hoſtili deprehenſæ hoſtiles non ſunt*, ſed cum probandum ſit, eas eſſe peregrinorum, *hoſtiles præſumuntur, donec contrarium fuerit probatum.* Et quia res etiam incorporales hoſtium hoſtiles ſunt, conſequenter etiam jus ad ea, *quæ hoſti debentur ab eo, qui hoſtis non eſt, eadem in numero rerum hoſtilium ſunt.*

§. 1185.

De iis qui hoſti ſe aſſociant.

Qui hoſti meo ſe aſſociat, veluti auxilia aut ſubſidia mittendo, aut eum quocunque modo in bello adjuvando, cum ad bellum ipſius concurrat, & ideo ejus particeps fiat (§. 26.); *hoſtis meus eſt & res ejus hoſtiles ſunt*, conſequenter *quando bellum denunciatur, idem ſimul denunciatum intelligitur omnibus iis, qui hoſti meo ſe aſſociaturi ſunt.* Quamobrem *ſi eidem bellum inferre velis; denunciatione opus non eſt.*

§. 1186.

§. 1186.

De publicatione.

Publicatio belli eſt ſignificatio ejus ab eo facta, qui bellum ſuſcepit, poteſtatibus ſummis aliis atque ſubditis ſuis, coſequenter *publicatione opus eſt tam in bello defenſivo, quam offenſivo.* Cum publicatio non uno modo fieri poſſit, a voluntate publicantis unice dependet, quemnam eligere velit. *Publicari poteſt aliarum gentium Rectoribus vel per miniſtros*, quos publicans habet in aulis exteris, vel per *litteras ad eos miſſas, ſubditis autem vel per præcones, vel per reſcripta, immo utrisque per ſcripturam typis expreſſam.*

§. 1187.

De manifeſto & antimanifeſto.

Scriptura typis expreſſa, qua bellum offenſivum publicatur, dicitur *Manifeſtum*, qua bellum defenſivum *Antimanifeſtum.* Qamobrem cum nemo videri nolit ſine juſta cauſa bellum gerere; *in manifeſto exponendæ ſunt rationes juſtificæ, in antimanifeſto eodem refutandæ* (§. 1171.). Et quoniam ſuperior ſubditis imperare poteſt, *quæ durante bello ab ipſis fieri, aut non fieri debeant* (§. 1043.), *ea tam manifeſto, quam antima-*

nifeſto ſimul inſerenda. Quia expoſitio rationum juſtificarum ſaltem requirit recenſionem factorum & juris naturæ atque gentium applicationem, refutatio earundem demonſtrationem falſitatis factorum, aut minus recte factæ juris applicationis; *a verbis & dictionibus, quæ odium & vindictæ cupidinem ſpirant, abſtinendum.*

§. 1188.

De amore hoſtium. Cum gens gentem etiam inimicam amare ac diligere debeat tanquam ſeipſam (§. 1109.), & ab hac obligatione liberari non poſſit (§. 42.); *hoſtis* quoque *hoſtem amare ac diligere debet tanquam ſeipſum.* Differt nimirum inimicus ab hoſte (§. 137. 1183.).

CAPUT VIII.

De jure gentium in bello.

§. 1189.

De abſentia juris in bello injuſto. Qui *bellum injuſtum gerit*, ei nulla juſta belli cauſa eſt (§. 1170.). *Quicquid* igitur *in bello facit, id illicium,* conſequenter *ſi hoſtes occidit, latroni; ſi res hoſtiles eripit, invaſori & prædoni æqui-*

para-

paratur. Et quoniam *qui bellum injuſtum gerenti ſe aſſociat*, nullum jus in bello habere poteſt, utpote agens nomine ejus, cui ſe aſſociat, *quicquid agit, pariter ad rapinas, invaſiones & latrocinia referendum, aut ad actus, quibus ea promoventur.*

§. 1190.

Bellum juſtum geritur juris ſui conſequendi cauſa (§. 1170.). Quamobrem *qui bellum juſtum gerit, illi in bello licitum eſt, ſine quo jus ſuum conſequi nequit. Quod* vero *ad hunc finem conſequendum non facit, illicitum eſt.* Vi autem libertatis naturalis *judicium de eo, quod ad hunc finem conſequendum neceſſarium, belligeranti reliquendum* (§. 1089. 87.). Quoniam impenſas belli, quas maximas eſſe conſtat, pars adverſa vi injuſta cauſatur (§. 1189.), conſequenter damna dat reſarcienda (§. 269. 270.); *bellum juſtum gerenti debentur impenſæ in bellum factæ.* Cumque vi injuſta continuo dentur damna & injuriæ novæ committantur (§. 269. 87.); *ob damna belligerator injuſtus tenetur juſto ad reſtitutionem rerum ablatarum, ſi adſunt, aut ad præſtandam* *De jure in bello juſto.*

æstimationem earum, quæ non extant, & ob injurias in poenam (§. 1189.). Denique cum bellum, utpote post se trahens magnum malorum cumulum gentibus sit valde funestum, geratur propter pacem, & qui bellum justum gerit non aliud intendat, quam ut partem adversam adigat ad offerendas æquas pacis conditiones, prouti ex hactenus dictis haud obscure colligitur; *qui bellum justum gerit, ei etiam jus est ad ea, quæ hostem ad finiendum bellum permovere possunt.*

§. 1191.

De actibus & operationibus bellicis & hostilitatibus.

Quicquid hostis quomodocunque belli causa agit, *Actus bellicus* est: ast *Operatio bellica* vocatur actus bellicus, quo hosti vel rebus ejus vis actu infertur, vel ad vim inferendam, aut arcendam via sternitur. Operationes autem bellicæ, quibus hosti vel rebus ejus vis actu infertur, *Hostilitates* appellantur.

§. 1192.

De jure in personas.

Cum qui bellum injustum gerit injuriam intentet ei, cujus justum est bellum (§. 1189.), consequenter huic com-

competat jus ſe defendendi (§. 1089.); *jus in perſonas in bello juſto naſcitur ex defenſione ſui & rerum ſuarum*, conſequenter *æſtimandum ex eo, quod neceſſarium eſt, ad vim hoſtis depellendam* (§. 90.). Quamobrem *ſubditos ejus, qui bellum injuſtum gerit, quamdiu ab omni vi abſtinent, nec animum vim inferendi produnt, interficere, aut alio modo in corpus eorum ſævire non licet, neque in bello captos vel ſine conditione deditos licet interficere, niſi ſingulare præceſſerit delictum, quo ad poenam capitalem tenentur: multo minus* itaque *interficere licet vitam ſalvam paciſcentes ſive in prælio, ſive in obſidione, nec repudianda hæc conditio. Idem tenendum de iis, qui in prælio arma deponunt.* Et quia interfectio medium licitum non eſt, ſi ea facere videatur ad reparationem juris noſtri, prout i ex dictis apparet; *captivos, deditos aut dedere ſe cupientes occidere aut eorum corpora male tractare non licet, ſi terrore opus ſit.* Immo ex modo, quo jus in perſonam hoſtium naſcitur, etiam patet, *hoſtes interfici non poſſe, quod fortiter reſtitum ſit, multo minus* autem *ea de cauſa interficere licet eos, qui ipſi non reſtiterunt.* Quodſi pertinaci reſiſten-

ſiſtentia damna fuerint data & injuria facta irreparabilis; *jus eſt ad alia, quibus nobis ſatisfiat*, veluti *in obligatione, ut vel ſine conditione, vel durioribus conditionibus ſe dedere cogantur, ut certam pecuniæ ſummam ſolvant, ut urbes atque domus diripiendæ relinquantur.*

§. 1193.

De diminuendis viribus bellum injuſtum gerentis.

Cum in bello id agatur, ut pars adverſa ab eodem deſiſtere cogatur (§. 1190.); *quicquid facit ad imminuendas vires bellum injuſtum gerentis, id ei, qui juſtam bellandi cauſam habet, licitum*, conſequenter *hoſtes quoscunque capere licet, tum quatenus quocunque modo reparationi juris ſui deſiſtunt, aut finem belli impediunt, tum per modum androlepſiæ* (§ 1164.), *ac* propterea *capere licet non modo milites eorumque præfectos, verum etiam foeminas illuſtres atque virgines, viros dignitate conſpicuos & adminiſtrationi Reip. vacantes & perſonas quascunque alias* (§. *cit.*).

§. 1194.

An captivi fiant ſervi.

Cum hoſtes capiantur, tum ne reparationi juris noſtri reſiſtant, tum ut pars adverſa permoveatur ad bellum finiendum & jus nobis reddendum (§.

1192.

1192. 1193.), ad hoc vero sufficit, ut detineantur, donec a suis liberentur, *captivi naturaliter non fiunt servi* (§. 947.), *intra poenæ tamen meritum ob delictum in servitutem redigi possunt*, ademta scilicet libertate (§. 1048.). *Quodsi inter gentes belligerantes pactiones fuerint factæ de captivis redimendis*, cum standum sit conventis (§. 438.), *soluto pretio reddendi.*

§. 1195.

Vastatio rerum hostilium dicitur actus, quo eas perdendo hosti damnum datur, nullum vero inde nobis obvenit lucrum. Ea igitur *licita non est, nisi quatenus sine ea jus nostrum consequi non possumus, vel vires hostis inde diminuantur, nostræ augeantur, aut si fiat in justam poenam* (§. 1170. 1193.). Hinc *agros hostiles corrumpere, fruges ac segetes in iisdem conculcare, ædificia diruere, hortos & vineas extirpare licet, si castrorum metatio, obsidio urbium ac prælia id exigunt: urbes* autem, *oppida, pagos excidere aut vastare, postquam in potestatem nostram venerunt, non licet, nisi ob delictum, quod talem poenam meretur.* Eodem modo intelligitur, *demolitionem munimentorum licitam esse, postquam expu-* *De vastatione rerum.*

gnata

gnata fuerunt, ubi ea derelinquere visum fuerit, ast sepulchrorum & monumentorum sepulchralium, rerumque sacrarum vastationem illicitam esse. Cum nobis nullum competat jus in gentem alteram propter religionis diversitatem, si vel maxime sit idololatrica (§. 1173.); *nec res sacras vastare licet, quod superstitioni aut idololatriæ inservire putantur.*

§. 1196.

De non permissis in territorio pacato.

Quoniam in territorio alieno nemo sibi jus quoddam arrogare potest (§. 1121.); *in territorio pacato hostes & res hostiles capere non licet, nec per istud captivos & res captas ducere.* Pugnat idem cum fœdere neutralitatis, si quod initum (§. 1181.).

§. 1197.

De iis, qui ante bellum in territorium hostile venerunt

Quia peregrinis in territorio nostro commorantibus permissus est aditus tutus, & ideo abitus quoque tutus concedendus (§. 1131.); *quando bellum denunciatum, in publicatione peregrini, qui sunt cives hostium, intra tempus definitum discedere jubendi sunt, quo elapso pro hostibus habendi*, consequenter *tanquam captivi detineri possunt* (§. 1192.), sed quia nemo

mo obligari poteſt ultra id, quod in poteſtate eſt (§. 60.); *ſi quis vi majore impeditus*, veluti morbo, quo decumbit, *intra præſcriptum tempus diſcedere non poſſit, mora ipſi indulgenda.*

§. 1198.

De rebus mobilibus in territorio hoſtili.

Res hoſtiles mobiles in territorio ſuo cum capere liceat *intra debiti ac poenæ modum* (§. 1190.), *confiſcare licet, ac prohibere debitoribus hoſtium, civibus ſuis, ne creditoribus durante bello debitum ſolvant, immo imperare, ut die ſolutionis veniente ſibi ſolvant.*

§. 1199.

De immobilibus.

Cum peregrinus, qui bona immobilia poſſidet in territorio alieno, qua poſſeſſor eorundem ſit ſubditus domini territorii (§. 1125.); *bona immobilia a peregrino in territorio hoſtili poſſeſſa reſpectu domini territorii res hoſtiles non ſunt, ſed reſpectu ejus, cujus eſt civis*, ſeu in cujus territorio *domicilium ſuum habet.*

§. 1200.

De contributionibus militaribus.

Quoniam bellum juſtum gerenti expenſæ etiam debentur (§. 1190.), collatio autem pecuniarum aliarumque rerum

rerum fungibilium ad ſuſtentandum exercitum a ſubditis hoſtilibus tacta *contributiones militares* dicuntur; *bellum juſtum gerenti competit jus contributiones militares imperandi & exigendi, pro modo tamen facultatum eorum, qui eas præſtare tenentur* (§. 60.).

§. 1201.

De direptionibus.

Direptiones ſunt ablationes violentæ rerum mobilium ex hoſtilibus ædibus vel locis aliis, in quibus aſſervantur, vel abſconduntur, a militibus factæ. *Direptiones* igitur, *ſi contributiones juſtæ non præſtentur*, cum fiant expletionis juris cauſa (§. 793.), *licitæ ſunt, itemque ſi fiant intra poenæ meritum* (§. 1190.). Attamen *in direptionibus urbium & domuum res, quæ direptionibus patent, vaſtandæ non ſunt, niſi in juſtam poenam* (§. 1195.).

§. 1202.

De præda.

Præda dicuntur res mobiles hoſtiles in bello captæ a militibus, conſequenter *deprædationes hoſtium in bello juſto, quacunque occaſione oblata, licitæ ſunt* (§. 1200.), *& quæ in direptionibus auferuntur, in præda ſunt* (§. 1201.). Quoniam vero in bello omnia fiunt jure *ſummæ poteſtatis*

(§.

(§. 1169.); ejus quoque *præda eſt, nec militibus, qui res hoſtiles manu capiunt, neque* etiam *eorum præfectis*, immo nec *copiis auxiliaribus jus ullum ad prædam competit.* Quia tamen ſumma poteſtas de ſuo pro lubitu diſponere poteſt §. 195.; *quidnam juris militibus, aut eorum præfectis in prædam concedere velit, in ejus arbitrio poſitum eſt, & de præda cum mittente auxilia convenire poteſt.*

§. 1203.

An dolus in bello licitus & de ſtratagematis.

Cum ſimulatio, falſiloquium & diſſimulatio communi nomine *Dolus* dicantur; *ſi dolo idem conſequi datur, quod vi aperta licebat, quin is in bello licitus ſit,* utpote minus nocumentum afferens vi aperta, *dubitandum non eſt, ſed* quia promiſſa ſunt ſervanda (§. 388.) & contra promittentem pro vero habendum, quod promittit (§. 318.), *nonniſi extra ſermonem promittentem.* Quia *Stratagemata* ſunt actus bellici improviſi, tam in vi, quam in dolo conſiſtentes; eadem quoque *licita ſunt.*

§. 1204.

De occupatione bellica.

Occupatio bellica eſt actus, quo vi armorum res hoſtiles, inprimis immobiles,

les, veluti urbes ac terræ, rediguntur in ſuam poteſtatem. Cum in bello juſto res omnes hoſti eripere liceat ob cauſas juſtas (§. 1190. 1193.); *occupatione bellica acquiritur dominium rerum hoſti ereptarum*: *res* autem *mobiles non ante occupatæ intelliguntur, quam de iisdem pro lubitu diſponi poſſit* (§. 200.), & quoniam imperium civile terris quaſi inhæret (§. 1125.), & tanquam res incorporalis dominio quoque ſubjici poteſt (§. 206.), *urbibus ac terris occupatis imperium* quoque *occupatum eſt*, conſequenter *qui in iisdem habitant fiunt ſubditi occupantis* (§. 996), *hoſtes eſſe deſinunt* (§. 1184.), atque ideo *nihil eorum licet in eos, quæ licita erant in hoſtem, ſed ea ſaltem licita ſunt, quæ jure imperii in ſubditos.* Ceterum cum imperium contineat dominium gentis (§. 1130.) & dominium eminens atque poteſtatem eminentem (§. 1065.); *occupatis urbibus ac terris acquiritur dominium gentis, ſeu quicquid in dominio gentis inſtitit eſt, una cum dominio eminente & poteſtate eminente.*

§. 1205.

Quale imperium in vi-

Cum imperium originarie ſit res populi propria (§. 979.), in ſe ſpectatum

tum tale eſt, quale eſt in populo. Quamobrem *ſi occupatione bellica imperium acquiritur, tale in victos acquiritur, quale eſt in populo, niſi pactione aliter fuerit conventum, qua ſtandum* (§. 438.). Æquivalet nimirum legi fundamentali, qua imperium in Rectorem civitatis transfertur (§. 989.). Quamobrem *ſi ſine pactione imperium acquirit victor, formam Reip. pro lubitu mutare poteſt & de modo habendi imperium itidem pro lubitu disponere.* Quoniam vero in regno herili ſubditi omnes ſubeunt ſervitutem perſonalem (§. 997.); *imperio herili non ſubjiciuntur ſubditi niſi intra poenæ juſtæ modum* (§. 1194.). *ctos acquiratur.*

§. 1206.

Qui vi hoſtis ſe non opponit, cum ad verſus eum nulla defenſione opus ſit (§. 90.), *in eum* quoque *vis nulla hoſti competit* (§. 1192.). Quamobrem *ſtupra violenta militibus non permittenda*, præſertim cum & in ſe illicita ſint (§. 862.), *nec fontes veneno inficere licet*, ex quibus etiam aquas haurire contingit eos, qui vi hoſtium ſe non opponunt. *Quando hoſti non competat vis in perſonam*

§. 1207.

De hoſte veneno interficiendo.

Cum vero in *hoſtem*, quamdiu reparationi juris noſtri reſiſtit, tantundem liceat, quantum ad vim injuſtam depellendam ſufficit (§. 90. 1192.); eum *veneno interimere licet*, conſequenter *etiam in bello uti globis vel ſagittis venenatis, immo aquas ita corrumpere ſine veneno, ut hibi nequeant* (§. 1193.), cogere nimirum licet hoſtem, ut a vi injuſta abſtineat.

§. 1208.

De exploratoribus.

Exploratores dicuntur, qui clam veniunt ad hoſtem, ut inquirant, quonam in ſtatu ſint res hoſtis & quidnam in nos moliatur: quod cum interſit noſſe ad actus bellicos determinandos ad perſequendum jus noſtrum facientes, *exploratores mittere licet.* Aſt cum noceant ei, ad quem mittuntur, *is, cujus arma juſta ſunt, habet jus eosdem puniendi.*

§. 1209.

De percuſſoribus.

Percuſſor vocatur, qui mercede conductus ex inſidiis & dolo hoſtem interficit. Quamobrem cum dolus in bello licitus ſit (§. 1203.); *immiſſo percuſſore interficere hoſtem, naturaliter non illicitum* (§. 1192.). *Deprehenſos* autem in

poenam

poenam interficere poteſt belligerator juſtus (§. 1189. 1048.).

§. 1210.

Cum jus belli ſit ſummæ poteſtatis (§. 1066. 1169.); *ſubditis belligerantis hoſtilitates ſine mandato, aut conceſſione ſummæ poteſtatis, ſaltem tacita*, ut ratihabitio recte præſumatur, quia quod fit in bello magnum momentum habet, *permiſſæ non ſunt*, immo *nec militibus ſine juſſu aut conceſſione præfectorum, qua intra limites functionis ſuæ imperare poſſunt.* *De hoſtilitatibus a privato ſuſceptis.*

§. 1211.

Inducæ dicuntur ſuſpenſio actuum bellicorum ab utraque belligerantium parte intra tempus conventum. *Fiunt* itaque *pactione* (§. 438.), conſequenter *quæ de iis conventa, iis ſtandum* (§. cit.). *Per inducias bellum non finitur, etiamſi ad longius tempus fuerint contractæ, & iis finitis hoſtilitatibus ſtatim locus eſt, non* vero *nova belli denunciatione opus* (§. 1183.). Ut de iis conſtet his, quorum noſſe id intereſt; *quamprimum de induciis conventum, eædem publicandæ ſunt.* Cum obligatio contrahentium veniat ex pacto; *De induciis.*

inducarum contractu perfecto contrahentes ſtatim obligant, ſed quod ſubditos obligare nequeant, niſi a momento publicationis, per ſe patet, *niſi expreſſe fuerit conventum, a quo die incipere debeant.* Dicuntur autem *Inducię univerſales*, quibus omnes actus bellici ſuſpenduntur: *particulares* vero, quibus ſaltem certæ. Cum omne jus in bello ſit ſummæ poteſtatis (§. 1066. 1169.); *inducię univerſales pangi nequeunt niſi a ſummis poteſtatibus: aſt pangi poſſunt a minoribus intra fines functionis ſuæ* (§. 1155.). Cum *factum privati*, niſi fiat juſſu ſummæ poteſtatis, aut ab eadem ratihabeatur, ei imputari nequeat (§. 26.), *inducias non rumpit, privatus tamen puniri debet & res raptæ reſtituendæ ſunt*, cum alias ratihaberetur. Quia inducię ſecuritatem præſtant tam perſonis, quam rebus; *inducarum tempore ire & redire ultro citroque licet, non vero loca incuſtodita occupare.* Aſt cum *loca derelicta* hoſtis amplius habere nolit (§. 203.); ea *occupare licet.* Denique quia tempore inducarum omnia manere debent in eo ſtatu, in quo ſunt, conſequenter nihil fieri in præjudicium hoſtis, quod fieri non poterat induciis non pactis; *durantibus indu-*

induciis nec vallum tormentis hoſtis labefactatum reficere, nec auxilia aliaque neceſſaria urbi laboranti mittere, intra ſuos autem fines cum exercitu interius recedere, moenia reficere & militem conſcribere licet.

§. 1212.

De commeatu.

Commeatus dicitur jus ſecure hinc inde eundi, conceſſum vel perſonis, vel rebus: cujus *conceſſio privilegium eſt* (§. 1047.). Quoniam privilegium perſonæ datum ultra eam non extenditur (§. 400.); *commeatu perſonæ dato uti nequit alia perſona, nec patri datus filium & uxorem comprehendit, ideoque cui venire permiſſum, is alium mittere nequit.* Quia vero perinde eſt, per quam res deferantur; *ſi commeatus rebus datus, eædem per alium, quam cujus ſunt, in locum deſtinatum transferri poſſunt.* Quia commeatus totus pendet a voluntate concedentis idque finis, cujus cauſa datus, indicat; *cui abire vel tranſire datum, non & redire, & cui negotii cujusdam cauſa conceſſa ſecuritas, ea conceſſa intelligitur, donec negotium fuerit finitum.* Similiter *ſi itineris cauſa conceditur commeatus, in ea etiam comprehenditur reditus, & ſub eo etiam compre-*

henduntur res, quæ ſolitæ ſunt ad iter aſſumi & famulus unus alterque, ſine quo ire indecorum foret. Sed ne de eo lis oriatur, conſultius eſt, ea in literis, quibus commeatus datur, diſerte exprimi.

§. 1213.

De pretio redemtionis.

Cum quilibet jus ſuum pro lubitu in alium transferre poſſit (§. 314.); *pretium* quoque *redemtionis captivi in alium tranſcribi poteſt.* Et quia pacta ſervanda (§. 438.); *conventio de pretio reſcindi nequit, quia captus intelligitur locupletior, quam credebatur.* Cumque non occupetur, *quod captus clam penes ſe habet, aut ipſi non adimitur, ideoque ejusdem manet* (§. 1204.), *id in pretium redemtionis imputari poteſt.* Quoniam vero datur pro liberatione captivi, *ſi captus moriatur, pretio nondum ſoluto, antequam facultas abeundi data, vel in itinere, ſi ad hoſtes conducendus fuit, pretium non debetur:* aſt *debetur, ſi in libertate moriatur, aut ſi in ſecuritatem debiti tantummodo detineatur*, pignoris inſtar (§. 697.) Denique cum captivum pro certo pretio dimittens tantummodo præſtare teneatur ſecuritatem reditus ad ſuos; *ſi, poſt-*

poſtquam ad ſuos rediit, denuo cupiatur ab alio, pretio redemtionis nondum ſoluto, id bis debetur.

§. 1214.

De poſtliminio, quatenus juris naturæ.

Reſtitutio rerum & perſonarum ab hoſte captarum & in poteſtatem gentis ſuæ venientium in ſtatum priſtinum *Poſtliminium* vocatur. Cum ſumma poteſtas ſubditos ſuos eorumque jura contra vim externam hoſtium defendere teneatur (§ 972.), nec injuſtus belligerator occupatione bellica naturaliter jus ullum in rebus captis & in perſonas captas acquirere poſſit (§. 1189); *ſi res & perſonæ vi injuſta ab hoſte captæ ad ſuos redeunt, in ſtatum priſtinum utique reſtituuntur.* Atque hinc apparet, quatenus poſtliminium ſit juris naturæ; quatenus vero ſit juris gentium mox dicetur. Enimvero *qui ſe vel ſua hoſti dederunt*, cum eo ipſo promiſerint, ſe ejus eſſe velle, vel ſua ejus eſſe debere, ideoque jus eidem acquiſitum auferri nequeat (§. 100.), *poſtliminio carent, itemque res, quæ fuerant ipſorum.* Aſt *ſi perſonæ dimittantur, & res debitæ ab eodem deſerantur*, cum eo

ipſo ſignificet hoſtis, ſe eas habere nolle, jure ipſius non amplius obſtante, poſtliminium habent.

§. 1215.

De jure gentium voluntario in bello.

Cum negotia inter gentes exitum habere debeant, uterque autem belligerantium prætendat cauſam juſtam ſibi eſſe belli, & vi libertatis naturalis gentibus competentis (§. 1089.) a gentibus aliis permittendum, ut ſuo quælibet ſtet judicio (§. 78.), immo in cauſa plerumque dubia, id facile definiri non poſſit, ipſum autem bellum non ſit aptum ad hanc controverſiam decidendam (§. 1159.), multoque difficilius definiri queat, an belligerator licet juſtus jure ſuo in bello non abutatur (§. 1190. *& ſeqq.*), ac propterea id relinquendum ſit conſcientiæ ipſius (§. 78.); *ideo neceſſe eſt, ut pretium ab utraque parte quoad effectus habeatur pro juſto*, ut uterque ſcilicet eodem jure utatur, & ideo quoque *uniuscujusque conſcientiæ relinquatur, quid ad conſecutionem juris ſui neceſſarium videatur.* Atque in hoc conſiſtit Jus gentium voluntarium in bello (§. 1090.).

§. 1216.

§. 1216.

Quoniam gentium, quæ nullius in bello partes ſequuntur, nullum jus eſt decidendi de cauſa belli, vel num hæc, vel iſta in bello jure fiant, aut non fiant (§. 1215.); *gentes, quæ bello ſeſe non immiſcent, facta utriusque pro juſtis, ſeu jure factis admittere tenentur*, ac ideo quoque *apud gentes pacatas jure gentium voluntario poſtliminium non eſt* (§. 1214.). Eodem autem jure *idem intelligitur commune utriusque belligerantium parti.* *De poſtliminio jure gentium.*

CAPUT IX.

De Pace & Pactione pacis.

§. 1217.

Pax dicitur ſtatus, in quo nobis cum nemine bellum eſt, conſequenter quia cum nemine per vim certandum (§. 98.), *in pace jure noſtro quiete fruimur.* Cum gens nulla alteri injuriam facere debeat (§. 1089.), & curæ habere, ut controverſias ſine vi armorum componat (§. 1157.), conſequenter nullam cauſam bello dare (§. 1158.); *gentes pacem inter ſe colere natura-* *De pace colenda.*

turaliter obligantur. Et quia homines in civitatem coivere, ut jure ſuo quiete fruantur, & tuto ab alio id conſequantur (§ 972.); *Rector* quoque *civitatis & ſubditis ſuis*, & quatenus ipſa natura gentes in civitatem maximam redegit (§. 1090.), *gentibus aliis hoc naturaliter debet, ut pacem omni modo conſervare ſtudeat*, conſequenter *non modo ipſe bellum vitare debet, quantum poteſt, verum etiam dare operam, ut diſſuadeat aliis, ne temere bellum ſuſcipiant.* Ex ipſa autem definitione pacis liquet, *inducia-rum tempore pacem non eſſe* (§. 1211.), *pace* autem *facta bellum finiri.*

§. 1218.

De turbatore quietis publicæ.

Turbator quietis publicæ dicitur, qui bellis temerariis atque injuſtis laceſſit gentes alias. *Gentibus* igitur *quibusvis competit jus turbatores quietis publicæ cogendi, ne turbent* (§. 1090.). Quamobrem *ſi qua gens a turbatore quietis publicæ ſibi metuit, tempeſtive foedera belli pangere debet cum aliis* (§. 1180.).

§. 1219.

Quamdiu bellum con-

Cum *bellum juſtum* geratur juris ſui conſequendi cauſa (§. 1170.); *tamdiu*

id

id *continuare licet, donec jus tuum fueris consecutus*, consequenter *donec in causa dubia alter vel transactionem offerat, vel oblatam acceptet* (§. *cit.*), *contra turbatorem vero quietis publicæ tamdiu, donec securitati futuræ sufficienter fuerit prospectum* (§. 1218). Quodsi vero *belligerator unus ad offerendum, vel acceptandum æquas pacis conditiones permoveri nequit;* per se patet, *bellum esse continuandum, donec is totaliter fuerit victus*, ne scilicet resistere diutius possit. *tinuare liceat.*

§. 1220.

Cum bellum sit summarum potestatum (§. 1169.); *pacem pangere nequeunt nisi summæ potestates.* Cum vero *Rex infans, vel impubes, aut imminutæ mentis*, veluti furiosus, vel mente captus administrationem imperii non habeat; ideo *pacem pangere nequit*, consequenter *pacem facere eorum est, quibus imperii administratio competit.* Quoniam invasor imperii, si ei fidem dederunt subditi, imperium summum habet, ac gentes exteræ stare tenentur judicio gentis alterius (§. 1089.), *cum invasore imperii, si ei fidem dederunt subditi, pacem facere* *Quinam pacem facere possint.*

cere licet. Cum de regno patrimoniali Rex disponere possit pro lubitu (§. 986.); *si regnum fuerit patrimoniale, Rex captivus pacem facere potest.* Ast cum per captivitatem Regi adimatur liberum imperii exercitium, sitque verendum, ne in præjudicium gentis suæ promittere cogatur, quæ liber promissurus non erat; *si regnum patrimoniale non fuerit, Rex captivus pacem facere potest per eos, quibus administrationem imperii commisit, aut, ubi de ea nihil dispositum, qui proximam succedendi spem habet.* Et quia de re sua privata pro lubitu suo disponere potest (§. 195.); *pacem* quoque *facere potest promittendo rem suam privatam simpliciter*, seu pure, *publicam* vero *sub conditione ratihabitionis.*

§. 1221.

Quomodo pax pangi possit.

Quoniam rigori justitiæ convenit, ut cuilibet jus suum tribuatur, si in pangenda pace is observari deberet, de justitia belli gesti sententia foret ferenda, & bellum justum gerenti præstandum foret debitum, cujus causa bellum gestum, restituendæ impensæ in bellum factæ, ob injurias in ipso bello

bello factas ipsi satisfaciendum (§. 1190.), quæ vero a belligeratore justo ultra modum debiti occupata, alteri restituenda, & de injuria abusu juris facta foret satisfaciendum (§. 271.). Facile apparet, si hoc modo pax fieri deberet, negotium nullum exitum habiturum. Quamobrem *pax aliter fieri nequit, nisi per transactionem* (§. 764.), ideoque *in pactione pacis nec causa belli deciditur, nec deciduntur controversiæ, quæ de factis in bello moveri poterant, neutra parte alteram injustitiæ damnante, & rationes potissimum suasoriæ attenduntur.* Quoniam amnestia est injuriarum & offensionum antèa factarum in sempiternum sancita oblivio (§. 1056.); *ea* quidem *naturaliter per se inest omni pacis pactioni, ut tamen perfecte debeatur, de eo primo omnium loco conveniendum* (§. 667.).

§. 1222.

Cum in transactione standum sit eo, quod convenitur (§. 764.); *in pactione pacis conveniendum, vel ut omnia restituantur in eum locum, quo fuerant ante bellum, vel ut maneant eo, quo sunt loco, vel ut quædam in bello capta restituantur, alia* *Quomodo in pactione pacis conveniri possit*

alia retineantur, & ut quædam alia præterea præstentur. Unde sequitur, *ut, de quibus nihil dictum, ea maneant, quo sunt loco.* Enimvero quia negotium exitum non haberet, ubi etiam res mobiles restituendæ forent; *si conventum fuerit, ut capta restituantur, sub iis mobiles non comprehenduntur, nisi de quibusdam expresse fuerit dictum.*

§. 1223.

Ad quæ amnestia extendi nequeat.

Quia amnestia saltem pertinet ad ea, quæ in bello facta sunt (§. 1221.); *quæ ante bellum debita fuerunt, nec non injuriæ ante idem factæ, sed ob quas bellum non fuit gestum, aut etiam debita durante bello aliunde contracta, vel injuriæ extra bellum factæ, & quæ tempore belli privatis ex contractibus vel maleficio deberi coeperunt, per pacem remissa non intelliguntur.*

§. 1224.

De fructibus restituendis.

Cum pactione pacis facta statim incipiat jus ejus, cui aliquid restituendum, nisi restitutio ad certum diem restricta (§. 438 317.); *si res vi pacis restituendæ, restituendi quoque sunt fructus a die concessionis* (§. 228.).

§. 1225.

§. 1225.

Quia res talis reſtituenda, qualis in bello capta (§. 1222.); *ſi res vi pacis reſtituenda, jura quoque rei cohærentia reſtituenda*, ideoque *ante reſtitutionem munimenta, quæ erant, cum occuparentur, demoliri non licet.* Et, *ſi vi pacis quædam reſtituenda in eum ſtatum, quo fuerant ante bellum, ſtatus ultimus intelligitur, qui erat cum inciperet bellum*, cum de eo cogitaſſe intelligantur paciſcentes (§. 810), *niſi is ad certum annum referatur* (§. 438.). *Quodſi in pactione pacis relatio ſit ad alias præcedentes*, cum id brevitatis tantummodo cauſa fiat, *ea valebunt, quæ in his de re conventa expreſſius dicta ſunt.*

Nonnulla circa rei reſtitutionem notanda.

§. 1226.

In regno patrimoniali Rex disponere de imperio poteſt pro lubitu (§. 986.) conſequenter *Rex tam totum, quam partem ejus ſine populi conſenſu alienare poteſt.* Aſt quia *in uſufructuario* proprietas imperii penes populum manet (§. *cit.*), *ad alienationem requiritur populi conſenſus*, & quia univerſi obligantur parti ad ea, quæ ad ſalutem ejus promovendam faciunt (§. 975.), *conſenſus ejus partis*,

De alienatione imperii per pacem & rerum privatarum.

in quam fit alienatio, aut *ſaltem ejus ratihabitio, quæ factis declaratur, dum populus novo acquirenti ſine ulla contradictione homagium præſtat.* Enimvero *ſi jus pangendi pacem ſine ulla reſtrictione in Regem translatum, populi conſenſum non demum requirere tenetur*, nulla ſcilicet lege fundamentali extante, ad cūjus obſervantiam obligetur (§. 984.). *De rebus* autem *privatis & perſonis* vi domini eminentis & poteſtatis eminentis, *prout caſus tulerit, convenire poteſt* (§. 1065.).

§. 1227.

De effectu pacis. Cum transactione facta prætenſio renovari nequeat & a lite discedatur (§. 764.); *pace facta, bellum finitur, nec propter eam cauſam, ob quam bellum geſtum eſt, denuo bellum ſuſcipi poteſt.*

§. 1228.

De ſociis in bello. Quoniam cum ſociis eorum, qui pacem pangunt, idem fuit bellum, quod inter hoſce, de bello autem finiendo transigitur (§. 1221.); *in pactione pacis comprehenduntur etiam ſocii*, conſequenter *amneſtia ad ipſos* quoque *pertinet* (§. 1223.). Enimvero *ſi cum ipſis pecu-*

peculiare fuerit bellum, cum ipſis quoque *pax expreſſe pangenda.*

§. 1229.

Pactio pacis, utpote utilitatis publicæ manentis cauſa facta, *foedus reale eſt* (§. 1146.), ac propterea *populum* quoque *& ſucceſſores obligat.* Enimvero *paciscentes ſtatim obligat, quamprimum perfecta*, cum ex pacto veniat obligatio (§. 438.); *ſubditos* vero *& milites, quamprimum iisdem fuerit publicata*, cum de ea ante publicationem ipſis certo conſtare non poſſit. *De obligatione ex pactione pacis veniente.*

§. 1230.

Pax rumpi dicitur, ſi pactio pacis non ſervetur, hoc eſt ſi quis quid facit, quod vi ejusdem facere non poterat, nec debebat, aut non facit, quod vi ejusdem facere debebat ac poterat. Eodem ſenſu in genere *foedus* quodlibet *rumpi* dicitur. *Rumpit* igitur *pacem, qui ob eandem cauſam, ob quam bellum geſtum fuerat, vel ob ea, quæ in eodem facta fuerunt, vim bellicam infert* (§. 1227.), *etiam ſociis in ea comprehenſis* (§. 1228.); *non vero, ſi ob novam quandam cauſam*, utpote ad quam pax non pertinet (§. *De ruptura pacis.*

1221.), consequenter *nec rumpitur, etiamsi posthac alii te associes, qui bellum ei, cum quo pacem feciſti, infert*, ob rationem eandem. Ex ipsa quoque definitione patet, *pacem non rumpi, si per te non stet, ut, in pace promissum adimpleas*, veluti si ipse bello implicitus auxilia vel subsidia promissa mittere nequeas, aut res, quæ dari debebat, interierit. *Articuli* pacis dicuntur singulæ conventionis partes, quibus distingvuntur ea, de quibus sigillatim quidpiam fuit conventum. Sunt autem vel *connexi*, in quibus convenitur de rebus ad eandem causam pertinentibus, vel *diversi*, in quibus convenitur ad diversam causam spectantibus. Unde facile intelligitur, *si pax rumpitur in articulis diversis, eam in ceteris durare*; ex adverso autem, *si rumpitur ab uno in articulis connexis, nec alterum pacem servare amplius obligari* (§. 442.). Ast quoniam factum alienum nemini imputari potest, ad quod is non concurrit (§. 26.); *si subditi tui sine consensu tuo, vel subsecuta ratihabitione faciant, quod est contra pactionem pacis, pax non rumpitur*, ex adver-

so

ſo autem *rumpitur*, *ſi ſubditi tui contra articulos pacis læduntur a parte altera.*

§. 1231.

Publicatio pacis eſt pactum, quo tam militibus, quam ſubditis ſignificatur, pacem eſſe factam, conſequenter bellum finitum (§. 1227.). Quamobrem *militibus ſine mora publicanda* (§. 1174.): neceſſitas vero, quæ obtinet ex parte militum, cum non ſit eadem ex parte civium, *ſubditis publicari poteſt, quando commodum viſum fuerit.* *De publicatione pacis.*

§. 1232.

Rebelles dicuntur ſubditi, qui arma injuſta ſumunt adverſus Rectorem civitatis, nimirum ut eundem vel imperio exuant, vel ad certas conditiones acceptandas cogant. Atque is ſtatus *Rebellio* vocatur. *De rebellione.*

§. 1233.

Differt a rebellione *Bellum civile* quo juſta arma adverſus Rectorem civitatis ſumunt ſubditi. *Licitum* igitur eſt *in omni caſu, in quo Rectori civitatis reſiſtere licet* (§. 1097.). *De bello civili.*

§. 1234.

De tumultu. Differt a rebellione & bello civili *Tumultus*, in quo turba confluens vim infert magiſtratibus, aut aliis poteſtatibus minoribus, vel earum rebus, tum etiam privatis eorumque rebus, aut ſaltem inferre minatur. Cum per tumultum ſecuritas publica lædatur; *delictum publicum* ſive *crimen eſt* (§. 1030.). Quamobrem *tumultum excitantes, vel foventes eidemque ſeſe immiſcentes*, cum ſint criminis rei, *pro diverſitate circumſtantiarum puniri poſſunt* (§. 1030. 1048.).

§. 1235.

De promiſſo rebellibus & tumultuantibus ſervando. Quoniam *poteſtas ſumma rebellibus & tumultuantibus rebellionis aut tumultus ſedandi cauſa promittens*, cum ſalvo jure ſuo in rebelles & tumultuantes promittere non poſſit, jus ſuum remittere intelligitur (§. 337.); *ſi qua promittit, ea ſervanda ſunt* (§. 388.). Eodem modo patet, *hoſti, prædonibus & latronibus promiſſa ſervanda eſſe.* Quamobrem *ſi amneſtia promiſſa ſit, nullus eorum, quæ in rebellione & tumultu facta ſunt, accuſari, neve mulctari poteſt* (§. 1056.).

CAP.

CAPUT X.

De Jure legationum.

§. 1236.

Legati dicuntur perſonæ, quæ a gente una, ſeu ejus Rectore, ad gentem aliam, ſeu Rectorem ejus publicii negotii cauſa mittuntur. Quamobrem *legati naturaliter ſunt mandatarii gentis ſuæ, ſeu Rectoris civitatis* (§. 551.). *& jus mittendi legatos ſummis poteſtatibus competit* (§. 1140.), *etiam inæquali foedere junctis* (§. 1144.). *Legati quinam ſint.*

§. 1237.

Agentes appellari ſolent perſonæ, quæ negotia privata Rectoris civitatis, vel etiam ſubditorum ipſius ejusdem nomine apud gentem aliam curant. Cum a voluntate conſtituentis dependeat, quænam negotia iis committere velit; *nil obſtat, quo minus etiam negotia quædam publica minoris præſertim momenti Agentibus committantur.* *Agentes quinam ſint.*

§. 1238.

Genti unicuique competit jus perfectum petendi ab altera gente officia huma- *De jure mittendi & obligatione*

admittendi legatos

humanitatis, nec impediri poteſt citra injuriam, quo minus petantur (§. 1108): competit etiam jus pactiones ineundi cum alia gente, ſi ope & auxilio ejusdem indiget (§. 1095.), conjunctis viribus ſe ſtatumque ſuum perficiendi (§. 1090.), ac ideo foedera faciendi (§. 1141.). Obligantur quoque tollere gravamina, & controverſiæ componendæ (§. 1157.), nec ad bellum, ad controverſias decidendum per ſe minus aptum (§. 1159.), procedendum, aliaque media violenta (§. 1163. *& ſeqq.*), quamdiu nondum conſtat ſine violentia injuriam factam reparari non poſſe (1158.). Pangenda quoque ſunt foedera belli (§. 1180.), & in bello emergunt caſus, in quibus pactiones ineundæ, vel pars una alteri voluntatem ſuam ſignificare tenetur. Immo ut a bello decedatur, pactiones pacis faciendæ (§. 1227.). *Legationes* igitur *neceſſariæ ſunt & gentibus competit jus perfectum mittendi legatos ad gentes alias:* quod cum citra injuriam denegari non poſſit (§. 100.), *legati admittendi ſunt ab eo, ad quem mittuntur*, conſequenter *ſi non admittuntur, mittenti injuria fit* (§. 87.), *niſi id fiat in cauſa manifeſta colliſionis officii erga*

erga ſe ipſam & erga gentes alias, veluti ſi legatus mittatur ad perturbandum civitatis ſtatum, vel is fuerit criminis perduellionis reus.

§. 1239.

Legati aſſidui dicuntur, qui per plures annos in aulis exteris reſident. Quoniam negotia gentium, ob quæ legationes neceſſariæ ſunt (§. 1238.), nec quotidiana, nec continua ſunt, legati præterea aſſidui quaſi exploratorum numero ſunt (1208.); *jus habendi legatos aſſiduos in aulis exteris nec jus gentium neceſſarium* (§. 1088.), *nec voluntarium eſt* (§. 1090.), conſequenter *legationes aſſiduæ*, nonniſi moribus quarundam gentium introductæ, *ad jus gentium conſuetudinarium pertinent* (1092.), idcoque *ſi non admittantur, mittere volenti injuria non fit* (§. 87.). *De legatis aſſiduis.*

§. 1240.

Cum Rector civitatis quilibet Rectorem civitatis alterius ſpectare debeat tanquam ſibi æqualem (§. 1120.), legati autem mittantur, ut negotium tractent vel cum Rege ipſo, vel cum primariis ejus miniſtris, quibus hæc cu- *Quales legati mittendi.*

ra demandata eſt, nomine mittentis (§. 1236.); *legati mittendi ſunt, qui dignitate eminent in Rep. mittentis* (§. 54. 55.). Atque ita Jus naturale gentium conſulit dignitati ejus, ad quem mittuntur.

§. 1241.

Quomodo excipiendi.

Ob eandem rationem *legati honorifice excipiendi & tractandi*, cumque hæc obligatio a lege naturæ veniat (§. 1240.), conſequenter nemo ab ea ſe liberare poſſit (§. 42.), *etiamſi veniant ab hoſte.* Quoniam itaque *legatis ab hoſte miſſis, vel etiam ab eo, qui hoſtis non eſt, contumeliæ non imponendæ, nec iidem contemtui habendi* (§. 146. 51.), *ne quidem prætenſo*, utpote quod nullum eſt (§. 156.), *jure talionis; contemtus* ideo *legatorum & multo magis contumeliæ ipſis impoſitæ injuria ſunt* (§. 87.), *nec impune ferri debent* (§. 93.). Atque ita Jus naturale gentium conſulit dignitati mittentis.

§. 1242.

De charactere repræſentativo.

Character repræſentativus legati dicitur ſignum repræſentationis mittentis apud eum, ad quem mittitur. Cum naturaliter legati ſint mandatarii Rectoris civitatis, a quo mittuntur (§. 1236.);

jure

jure naturæ character repræſentativus conſiſtit in facultate nomine ac jure poteſtatis ſummæ, a qua ſcilicet mittitur, *negotium aliquod publicum apud aliam poteſtatem ſummam gerendi*, conſequenter *jure naturæ legatus non eſt quaſi eadem perſona moralis cum mittente*, ita ut perinde ſit ac ſi mittens ipſe eſſet præſens & is, ad quem mittitur, eundem ſpectare debeat tanquam perſonam ſibi æqualem. Et quoniam *characteris repræſentativi*, qui conſiſtit in facultate perſonam mittentis ferendi, nulla eſt neceſſitas ſive ex negotio gerendo, ſive ex dignitate mittentis, quæ ſine eo ſalva eſſe poteſt (§. 1241.); nec *character repræſentativus ultra naturalem extenſus juris gentium voluntarii eſt* (§. 1090.), & per conſequens *ſi moribus introductus, juris gentium conſuetudinarii* (§. 1092.), *ſi pactis, pactitii eſt* (§. 1091.). Quamobrem *quæ ex charactere iſto deducuntur de legatis per neceſſariam conſequentiam, ea nec juris naturæ, nec juris gentium voluntarii ſunt, & multo minus ea, quæ gratis ad eum ampliandum adjiciuntur.* Ac propterea *gens nulla eum agnoſcere tenetur, niſi ex pacto.*

§. 1243.

§. 1243.

De jure legati quoad actus privatos.

Cum legati non repræſentent mittentem niſi quoad actus ad negotium, cujus cauſa miſſi, ſpectantes (§. 1242.); *quoad actus ſuos privatos ſpectari aliter nequeunt, quam tanquam peregrini in territorio alieno verſantes*, conſequenter *jure peregrinorum naturaliter cenſentur*. Ac ideo *quoad actus privatos cum comitatu & vaſis ſeu rebus jure gentium naturali ſubſunt jurisdictioni loci tam civili, quam criminali* (§. 1132.), nec ulla adeſt ratio, cur jure gentium voluntario in his quicquam immutari debeat (§. 1090.). *Exterritorialitas* itaque, qua legati cum ſuo comitatu & vaſis finguntur extra territorium ſitæ, *juris gentium naturalis & voluntarii non eſt*, conſequenter nec, quæ inde infertur, *ſanctitas, ſeu inviolabilitas legati*, quæ conſiſtere debet in independentia legati ab imperio ejus, in cujus territorio cõmoratur, multo minus itaque, *ut habeat jurisdictionem in ſuum comitatum & ædibus, quas inhabitat, adhæreat jus aſyli*. Quamobrem *iſtiusmodi jura aliter acquiri nequeunt quam pacto ſive expreſſo, ſive tacito* (§. 1089.), *ſalva* tamen *exceptione*

in

in caſu colliſionis cum officio ejus, ad quem miſſus eſt legatus, erga gentem ſuam (§. 64.).

§. 1244.

Quoniam peregrini æquiparantur civibus temporariis, quamdiu in territorio alieno commorantur (§. 1125.), nec Rector civitatis ferre debet, ut quis ſubditorum iis damnum det, aut injuriam faciat (§. 1134.); *legati quatenus ſpectantur tanquam privati & tanquam peregrini in territorio alieno commorantes tuti ſunt ab injuriis communi peregrinorum* (§. 1028.) *& communi gentium jure.* Quoniam vero ut conſulatur dignitati mittentis, *legati qua tales* honorifice excipiendi & tractandi (§. 1241.), ideoque injuria in ipſos illata gravior eſt in alium peregrinum illata, quatenus ea derivatur in mittentem, *ab injuriis* quoque *tuti ſunt jure ſpeciali legatorum.* Ac in eo *ſanctitas legati naturalis conſiſtit* (§. 1153.). *De inviolabilitate legati.*

§. 1245.

Literæ credentiales dicuntur, quas mittens dat legato ad eum, ad quem mittitur, & in quibus eum legatum ſuum *De literis credentialibus.*

ſuum declarat. Quoniam cum eo tractanda ſunt negotia certa (§. 1236.), conſequenter ei, ad quem mittitur, conſtare debet de voluntate mittentis; *legatus literis credentialibus inſtructus eſſe debet.*

§. 1246.

Jus pactitium & conſuetudinarium.

Si quæ gentes de certis juribus legationum & de modo honorifice tractandi legatos inter ſe convenerint, vel quædam moribus introduxerint, cum ea nonniſi juris pactitii (§. 1091.), vel conſuetudinarii ſint (§. 1092.), *nonniſi paciſcentes obligant, vel eos, quorum longo uſu introducti ſunt hi mores, quamdiu voluerint* (§. 444. 1092.).

FINIS.

CON-

CONSPECTVS
Inſtitutionum Juris naturæ & Gentium.

PARS I.

De Jure naturæ in genere & officiis erga ſeipſum, erga alios & erga Deum.

CAPUT I.

De Actionum humanarum differentia, earumque imputatione, 1

CAPUT II.

De Obligatione, Jure & lege, ac Juris naturæ principio, 12

CAPUT III.

De Obligatione & Jure hominum univerſali in genere, 36

CAPVT IV.

De Officiis hominis erga ſeipſum & cum iis connexis juribus, 55

CAPUT V.

De Officiis erga alios & juribus cum eo connexis, 74

CAPUT VI.

De Officiis erga Deum, 87

PARS

PARS II.

De Dominio & juribus atque obligationibus inde naſcentibus.

CAPUT I.

De communione primæva & origine dominii, 102

CAPUT II.

De modo originario acquirendi rerum Dominium, 117

CAPUT III.

De obligationibus & Juribus ex dominio oriundis, 138

CAPUT IV.

De Jure ex communione primæva reſiduo, 161

CAPUT V.

De modo acquirendi derivativo, 167

CAPUT VI.

De animi ſui ſenſis alteri ſignificandis, 183

CAPUT VII.

De modo ſeſe alteri obligandi, ſeu promiſſis & pactis in genere, 199

CAPUT VIII.

De uſucapione & præſcriptione, 240

CAPUT IX.

De actibus mere beneficis in præſens abſolutis, 250

CAPUT X.

De pretio rerum & pecunia, 265

CAPUT XI.

De actibus beneficis obligatoriis, ſeu contractibus beneficis, 277

CAPUT XII.

De actibus permutatoriis, ſeu contractibus oneroſis, 321

CAPUT XIII.

De contractibus, qui aleam continent, 386

CAPUT XIV.

De quaſi contractibus, 403

CAPUT XV.

De jure in re aliena conſtituto, ſeu pignore & ſervitutibus, 411

CAPUT XVI.

De dominio utili, ac inprimis feudo, 433

CAPUT XVII.

Quomodo obligatio ex contractu tollatur, 456

CAPUT XVIII.

De modo finiendi lites in ſtatu naturali, 470

CAPUT XIX.

De interpretatione, 500

CAPUT XX.

De mortuis & nondum natis, 513

PARS III.

De Imperio & obligationibus atque juribus inde naſcentibus.

SECTIO I.

De Imperio privato.

CAPUT I.

De imperio & ſocietate in genere, 522

CAPUT II.

De matrimonio, ſeu ſocietate conjugali, 535

CAPUT III.

De cognationibus & affinitatibus, 548

CAPUT IV.

De ſocietate paterna & poteſtate patria, 553

CAPUT V.

De jure hæreditario, ſeu teſtamentis & ſucceſſione ab inteſtato, 569

CAP.

CAPUT VI.

De ſervitute & ſocietati herili, 585

CAPUT VII.

De Domo, 593

SECTIO II.

De Imperio publico, ſeu Jure civitatis.

CAPUT I.

De origine civitatis & imperii publici, 597

CAPUT II.

De diverſis Rerump. formis, 607

CAPUT III.

De Rep. conſtituenda, 624

CAPUT IV.

De Juribus majeſtaticis, 644

CAPUT V.

De theoria naturali legum civilium, 665

CAPUT VI.

De officio ſuperioris & ſubditorum, 670

PARS IV.

De Jure Gentium.

CAPUT I.

De Jure Gentium in genere, 679

CAPUT II.

De officiis gentium erga ſeipſas & inde naſcentibus juribus, 683

CAPUT III.

De officiis gentium erga ſe invicem, ac inde naſcentibus juribus, 692

CAPUT IV.

De dominio gentis, 700

CAPUT V.

De fœderibus & ſponſionibus, 710

CAPUT VI.

De modo componendi controverſias gentium, 722

CAPUT VII.

De Jure belli gentium, 729

CAPUT VIII.

De Jure gentium in bello, 744

CAPUT IX.

De pace & pactione pacis, 763

CAPUT X.

De Jure legationum, 775

Finis conſpectus.

INDEX

INDEX.

A.

Abdicatio juris, 341. 342. liberorum, 925. regni, 1081
Abrogatio legum, 1045
Abſurda in interpretatione vitanda, 804
Abuſus dominii, 202
Academia, ſcientiarum, artium, 1024
Acceptans, in cambio, 656
Acceptatio, 316. 319
Acceptatio promiſſionis, 381. 384. 425. 432. 434
Acceptilatio, 754
Acceptio indebiti, 693. ſine cauſa, 695
Acceſſio, naturalis, artificialis, mixta, 242
Accidentalia feudi, 737
Acquieſcentia in providentia divina, 173
Acquiſitio dominii rerum nullius, 209. rerum in dominio exiſtentium, 317. ex derelictione præſumta, 450
Acquiſitio juris hæreditarii & hæreditatis, 917. juris ſucceſſionis in regno, 1015
Acquiſitio pecuniæ, 507. 510. & ſeqq. per ſervum, 954
Acquiſitio poſſeſſionis, 291. 294. 455
Acquiſitio præcedentiæ inter Reges, 1119. titulorum, 1119
Actio appetibilis per ſe, averſabilis per ſe, 15
Actio bona, 12. in ſe, 13
Actio coacta, 4. culpoſa, 18
Actio deliberata, 6. doloſa, 18

Actio indeliberata, 6. invita, 5
Actio mala, 12. in se, 13
Actio sincera, 349. voluntaria, 5
Actiones liberæ hominum quatenus rebus in dominio existentibus æquiparantur, 225.226
Actionum humanarum differentia, 1. 2. determinatio quot modis fieri possit, 7. directio ad perfectionem mundi, 162
Actor, 774
Actus belli, 1191
Actus benefici, mere tales, obligatorii, 466
Actus meræ facultatis, 1100
Actus permutatorii, 467. diremtorii, communicatorii, 467. & seqq.
Actus simplices, compositi, 465
Actus Regis regii, privati, 1012
Addictio in diem, 608. pura, conditionata, 608
Adjectus, 661
Advenæ, temporarii, 1020
Adulterium, 859
Ædificatio, 237
Ædificiorum in civitate cura, 1035
Ænigma, 354
Æqualitas in contractibus onerosis observanda, 580.581
Æqualitas naturalis hominum, 70. inter Rectores civitatis, 1120
Æquilibrium inter gentes, 1172
Æquitas, 86
Æquum, 83
Ærarium publicum, 1038

Affectus, 110
Affinitas, 884
Agentes, 1237
Agnati, 875
Agnitio Dei, 163
Agri assignati, limitati, arcifinii, 252
Alienatio, 257. rerum communium, 330. rerum promissarum, 413. rerum privatarum per pacem, 1226. bonorum pupilli, 903. servi, 957
Alienatio imperii per pacem, 1226
Allegoria, 354
Allodium, 736
Alluvio, 251. & seqq.
Alveus derelictus, 246. ex agro factus, 248
Ambiguitas in loquendo, 353
Amicabilis compositio, 763.767
Amicitiæ studium, 138
Amicus, 137
Amissio possessionis, 291.296
Amnestia, 1056. in pace contenta & conventa, 1121.1123
Amor aliorum, 136. Dei, 169. 170. gentium exterarum, 1109. hostium, 1188. liberorum, 893. parentum, 894. proprius, 132
Amphibolia, 803
Anatocismus, 651
Androlepsia, 1163.1165.1168
Ancilla, 947
Animus deliberatus, 386. gratus, 474
Antimanifestum, 1187
Apertura feudi, 744

Apocha, 654
Aptitudo, 80
Arbiter 770.772.773
Arbitrium, 770.771
Arcana, 358
Ariſtocratia, 992.1001
Arma, 1174
Arrha, 619. ſponſalitia, 865
Arrhæ datio, 619
Aſſecuratio, 679
Aſſertio nuda de dando & faciendo 383.385
Aſſeveratio, 361.367
Aſſignatio, 760
Aſſociantes ſe civitati, 1086. hoſtibus, 1185
Autoritas patris & matrisfamilias, 969
Avulſio, 245
Auxilium in acquirendis bonis, 134. in bello, 152. 1179

B.

Bacilla fiſſa, 777
Beneficium, 470.& ſeqq.
Bellum, 98. civile, 1233. publicum, offenſivum, defenſivum, vindicativum, punitivum, 1169. transactionis cauſa geſtum, 1158. an ſit aptum ad controverſias gentium decidendum, 1159. quamdiu continuandum, 1219
Belli privati exercitium in Rep. 1128
Blaſphemia, 166
Bodemeria, 681
Bona, 207. defuncti, 819. 820. animi, corporis, fortunæ, 104. eccleſiæ, 1026. gentis, 1162. nau-

naufragorum, 222. pupillorum, 903. Regis regia, privata, 1012. ſocietatis, 642
Bonitas intrinſeca actionum, 14.15
Bonorum acquiſitio, 134
Bona fides ad præſcriptionem requiſita, 461
Bonum, 12

C.

Cambium, manuale, 655. ſiccum, 657. trasſatum, 656
Campſarius, 656
Campſor, 656
Calculus Minervæ, 843
Canon emphyteuticus, 724
Capitulatio cum Rectore civitatis, 989. cum militibus, 1174
Captivi, 1194
Caſus contingens in commodato, 520. in depoſito, 541. in mutuo, 537. in locatione conductione, 633 & ſeqq. in pignore, 702. in uſufructu, 716
Caſus excipiendi, 316, tacite excepti, 815
Caſus fœderis, 1180
Cavillationes, 801
Cauſæ belli juſtæ, 98. 1170 & ſeqq.
Cauſæ dubiæ compoſitio, 790
Celebratio nominis divini, 174
Cenſus, 733
Ceremoniæ in cultu divino, 180
Ceſſio juris, 338.342
Character repræſentativus legati, 1242
Charta blanca, 776

Chirographum, 652
Civis, 974
Civium numerus, 1018
Civitas, 972
Cognati, 875
Cognatio, directa, collateralis, 878. ex concubitu illicito natorum, 883
Cognitio sui ipsius, 105
Coitus licitus, illicitus, 854
Collecta, 1058
Gollisio legum, 65. officiorum, 63. 64
Collybista, 655
Collybus, 655
Colonus, 620. partiarius, 696
Comitia, 1000
Commeatus, 1212
Comendare, 551
Commercia, interna, externa, 1099. 1101. 1113. 1169 & seqq. gentium exterarum, 1109
Committere, 551
Commixtio, 235
Commodum rei emtæ, 613. 615
Commodatum, 515 & seqq.
Communia, 343
Communio incidens, 692. mixta, 197. negativa, 191. positiva, 196. 345. primæva, 186. 194. introducta ope rei alienæ, 254
Comœdiæ, 1027
Compensatio, 756
Compromissum, 770
Conclusum, 843

Concordia, civium, 1086. gentium, 1124. sociorum, 847
Concursus ad actionem alterius, 26
Conditio casualis, potestativa, mixta, suspensiva, resolutiva, negativa, turpis, honesta, 315. melior, 608. tacita, si res maneant, quo sunt loco, 814
Condominatus, 995
Confiscatio, 1039
Confusio rerum propriarum & alienarum, 235. debiti & crediti, 761
Conjugum obligatio & jus, 858
Consecratio rerum, 1025
Consensus, expressus, tacitus, 27. præsumtus, 30. 459. parentum in matrimonium liberorum, 912
Conservatio corporis, 112. generis humani, 854. gentis, 1093
Consiliarii Rectoris civitatis, 1076
Constitutio Reip. 1017
Constitutum, 660
Consules in emporiis maritimis, 1118
Consultatio, 6
Contemtus, 146
Contestatio, 375
Contractus, 514. 667. æstimatorius, 658. aleam continens, 668. avertendi periculi, 679. chirographarius, 652. 653. compositus, sive mixtus, 696. do ut des, do ut facias, facio ut facias, 667. emphyteuticus, 724. 727. exercitorius, 665. feudalis, 736. fœnebris, 650. fœnebris nauticus, quasi nauticus, 680. libellarius, 732. lusorius, 678. metallicus, 683. institorius, 662 & seqq. one-

oneroſus, 580. pignoris & hypothecæ, 704. ſortis electricis, 670. diviſoriæ, 671. attributricis, 672. ſuperficiarius, 734
Contributiones militares. 1200
Controverſias inter gentes componendi modus, 1157
Contubernium, 959
Contumelia, 146
Conventus ſacri, 179
Copia, 775. vidimata, 779
Copiæ auxiliares, 1179
Coreges, 995
Corporis alieni cura, 141
Correi promittendi, debendi, 424
Corruptio, 437. rei commodatæ, 519
Creditor, 528. jus ejus ad bona defuncti, 820
Crimen, 1030. læſæ majeſtatis, 1082. perduellionis, 1082
Culpa, 17. 19. media, 22. commodatarii, 520. in depoſito, 546. 541
Cultus divinus, internus, externus, 178. 1024
Curator, 898
Cuſtodia legis, 58

D.

Damnum, doloſum, culpoſum, caſuale, 269. reſarciendum, 270. contingens in re, vel uſu rei locatæ, 633. in operarum præſtatione, 634. in pignore, 702. datum a tutore, 904
Dandi obligatio, 329
Datio, 258. in diem, conditionata, 332. in ſolutum, 757. ob cauſam, 694
Dati repetitio, 331

Debitor, 36. 528. principalis, 569. in ſervitutem redigendus, 950
Debitum, 49. 72. 336. liquidum, illiquidum, 756. 766. 767
Decernendi modus in ſocietate, 841
Deciſio litis, 765
Decorum, 54
Deductio impenſarum, 284
Defenſio, 90. 158. rerum ſuarum, 266. poſſeſſionis, 289
Defraudatio, 286
Delegatio, 759
Deliberationes, 769
Delictum publicum, privatum, 1030. in Rep. puniendum, 1030
Demeritum, 153
Democratia, 990. 999
Denunciatio belli, 1183
Depoſitum, 539 & ſeqq.
Derelictio, 458. rei, 203. regni, 1081
Deſertio militum, 1177
Deterioratio rei commodatæ, 519
Dignitates civiles, 992. 1061
Dilectio aliorum, 136. ſui, 132
Diligentia, 21
Dimiſſio ab officio, 1063
Diſceſſus a civitate, 1019. a pacto, 442. 443. a ſocietate, 852
Diſpenſatio, 1046
Diſſenſus, 28
Diſſimulatio, 349. 359

Diſſolutio pacti, 444
Direptiones in bello, 1201
Divinatio, 669
Diviſio communium, 343. 344
Diviſio lucri & damni in ſocietate, 645. 646
Divitiæ, 486. 504
Divortium, 871
Doctores publici in eccleſia, 1024
Dolus, 17. 19. 21. bonus, malus, 24. ex propoſito, ex re, 25. in bello, 1202. in commodato, 520
Domania, 1040
Domeſtici, 964
Domicilium, naturale, adſcititium, 1103
Dominium, 195. 202. directum, 724. eminens, 1065, futurum, 589. gentis, 1125. plenum, minus plenum, 198. univerſale, 906. utile, 724. rerum incorporalium, 206. ex communium diviſione, 343
Dominiorum certitudo, 457. translatio, 314. 317
Dominus, 198
Domus, perfecta, imperfecta, 964 & ſeqq.
Donatio, 475 & ſeqq. conjugum, 874. inter vivos 480. mortis cauſa, 479. 481. propter nuptias, 914. remuneratoria, 482. reciproca, 483
Dos, 913
Duellum, 787. 789

E.

Ebrietas, 114
Eccleſia, particularis, univerſa, 1026
Educatio liberorum, 855. 890. poſt mortem parentum, 897
Egeſtas,

Egeſtas, 487. 504. 513
Electio Regis, legitima, illegitima, 1006
Eleemoſyna, 488 & ſeqq.
Emphyteuſis, 724 & ſeqq.
Emphyteuticatio, 731
Emporia, 1115
Emtio venditio, 587 & ſeqq.
Emtio ad menſuram, 591. per averſionem, 592. operis ab alio perficiendi, 635. ſpei, 684
Emtor pingvior, 684
Ergaſtula, 1022
Erogatio pecuniæ 508
Error, 33. non puniendus, 1050. in emtione commiſſus, 604. circa jus naturæ in legibus civilibus vitandi, 1074
Etymologia, 799
Evictio, 617
Eurythmia, 117
Exceptio, 63. tacita introductioni dominiorum adhærens, 304. 310
Excuſatio tutorum, 901
Excuſſio granorum ex ſpicis, 227. 232
Exemplum, 775. 139
Exercitium juris, 66
Exercitor, 665
Exhæredatio liberorum, 928
Exilium, invitum, voluntarium, 1106
Exiſtimatio, 125
Expenſæ, 506
Expletio juris, 793
Exploratores, 1208

Expromiſſio, 579
Exul, 1106

F.

Faciendi obligatio, 329
Facta temeraria, 360
Fallere, 256
Falſiloquium, 348. 350. 356. 357.
Falſitas moralis, logica, 348
Fama, 126. aliena, 142. 150
Familia, 877
Familiæ ſegreges regionem inhabitantes, 1226
Famulus, 960 & ſeqq.
Felicitas, 118. ſubditorum, 1024
Felonia, 747
Ferarum occupatio, 217
Ferruminatio, 236
Feudum, 736. datum, 738. francum, 739. ligium, non ligium, maſculinum, fœmineum, mixtum, oppignoratitium, 739. habitationis, 740. oblatum, 738. pecuniæ, de cavena, ſoldatæ, 740. quomodo committatur, 746
Fidelitas, 735
Fideicommiſſum, 941
Fidejuſſio, 569 & ſeqq. ſub conditione, in diem, 571
Fidejuſſor ſuccedaneus, ſubalternus, vicarius, 575. indemnitatis, 575
Fides, 389. tacita, 1154. de pretio habita, 597. rebellibus, hoſti, prædoni, latroni ſervanda, 1235
Fidem dare, fallere, adſtringere, 389
Fiducia in Deo, 173
Fiſcus, 1039

Fœdera, 1141. 1142. 1147. amicitiæ, 1143. belli offenſiva, defenſiva, 1180. æqualia, inæqualia ex parte digniori, minus digna, cum vel ſine imminutione imperii, 1144. perſonalia, realia, 1146
Fœnus nauticum, quaſi nauticum, 680
Fœtura, 233
Fornicatio, 854
Fortuna, 130
Fraus, conſilii, eventus, 286
Fraus legi, vel pacto facta, 812
Fructus, 198. naturales, induſtriales, pendentes, percepti, percipiendi, extantes, conſumti, 224. per pacem reſtituendi, 1224. rerum, 228. 229. operarum, 226
Fundus liber, optimus, ſervus, 709. vi fluminis imminutus, 244
Fur, 263. 267
Furtum, manifeſtum, non manifeſtum, 263. poſſeſſionis, 264. uſus, 522

G.

Generis humani conſervatio, 854
Gens, 974. tributaria, 1145
Geſtio pro hærede, 916
Gloria, 127. 1096. gentis, 1097. 1109
Gloriæ divinæ illuſtratio, 161. obſcuratio, 165
Gradus cognationis in linea recta, 879. ſuperioris & inferioris ordinis, 880. in linea obliqua, 882. familiæ, 881
Gratitudo, 474. 476
Gravamina, 1157
Guaranda, guarantia, 1149

H.

Habitatio, 723. advenis concedenda, 312
Hæreditas, 918. delatio in linea recta, 923. in linea obliqua, 933. ſi deficiat hæres, 934. ſuſceptio, aditio, 916
Hæres, 916. 919. inſtitutio, 935
Herbæ emiſſariæ, 240
Herus, hera, 960
Homonymia, 803
Honeſtum, 49
Honorarium, 525. tutori dandum, 906
Honor, 125. 128. civilis, 1041. 1066. humanitatis, 823
Hoſtes, 1184
Hoſtilitates, 1191. privatæ, 1210
Hymni, 176
Hyperocha, 697
Hypocryſis, 167
Hypotheca, 697. ſolutio, 707

I.

Jactatio rei ſuæ, 203
Idololatria, 181
Id quod intereſt, 415. 416
Ignominia, 145
Ignorantia, 32. ſimplex, compoſita, 33
Illicitum, 49. 72
Immutatio rei, 256
Impartialis, 768
Impenſæ, neceſſariæ, utiles, voluptuariæ, mixtæ, 279 & ſeqq. in pignus, 703. in rem locatam, 636

in uſum & rem commodatam, 526. ab uſufructuario factæ, 717
Impenſas deducere, 284. tollere, 282
Imperfectio, 10
Imperium, 833. 834. 838. civile, 979. 980, ſummum, 981. plenum, minus plenum, limitatum, abſolutum, precarium, 983. polyarchicum, 995. maritale, 870. in domo, 966. in victos, 1205
Impietas, 167
Impotentia agendi, 19
Improvidentia, 21
Imprudentia, 21
Impudicitia, 862
Imputatio, 3. 17. 33. factorum a parentibus & liberis, 873. moræ, 418
Incarceratio delinquentis, 1032
Incogitantia, 21
Inconſiderantia, 21
Incuria, 21
Indebitum, 693
Indecorum, 54
Indemnitas tutoris, curatoris, 907
Indigenæ, Indigenatus, 1020
Induciæ, 1211
Infamia, 148
Infelicitas, 118
Infeudatio rerum, 118. imperii, 987
Inhabilitas tutorum, 901
Inimicus, 137

Iniquitas, 86
Iniquum, 83
Injuria, 87. ſpecialiter dicta, realis, verbalis, 143. 144. civis in civem alienum, 1133
Injuſtitia, 85. 86
Injuſtum, 83
Inquilinus, 620
Inquiſitio, 1031
Inſtitor, 662
Inſtrumentum, 775
Inſula ab agro facta, 247. in mari vel flumine nata, 250
Intentio, 23. directa, indirecta, 23
Intereſſe, 415. 416. moræ, 419
Interitus rei, 243. mutuatæ, 537. promiſſæ, 420
Interpellatio, 752
Interpretatio, 794 & ſqq. latior, 808. ſtrictior, 809. extenſiva, 811. reſtrictiva, 813. recta, 797. ex antecedentibus & conſequentibus, 805. ex motivis voluntatis, 806. ex verbis cum relatione ad alia ſumtis, 807
Interpretatio juramenti, 370
Interregnum, 1005
Introductio dominiorum, 304. 310
Invaſio, 263
Invaſor, 263. 265 & ſeqq.
Invaſor imperii, 1082. 1084
Inventarium, 902
Inventionis præmium, 285
Invocatio Numinis, 175
Inviolabilitas legati, 1244

Judices, 1028. 1029
Judicia ſiniſtra de aliis, 147
Judicium de ſe & ſtatu ſuo, 129
Juramentum, 361 & ſeqq. aſſertorium, ſuppletorium, purgatorium, litis deciſorium, voluntarium, neceſſarium, promiſſorium, 782. in animam alterius, 373
Juramenti delatio, 783. relatio, recuſatio, 784 785. remiſſio, 786
Jurandi formulæ, 364
Jus, 46, 50. ad rem, 335. in re, 334. in re ſua conſtitutum, 260. in rem. quæ uſu conſumitur, 187. ad cibum, potum, medicamenta, 114. ad veſtimenta, 115. ad ædium extructionem, 116. in actiones alterius, 76. in arborem vicinam, 241. perſonas hoſtium, 1192. peregrinos in territorio ſuo, 1132
Jus abolendi, 1055. aggratiandi, 1054. alluvionis, 251 & ſeqq. alienandi, 257. acquiſitum, 100. acquirendi jus perfectum abalio, 97. avulſionis, 245
Jus belli, 98. in civitate, 1065. in cauſa dubia, 789. propter poſſeſſionem, 790. in bello juſto, 1190. 1192. & ſeqq. in juſto, 1189. gentium voluntarium, 1215. pactitium, 447.
Jus cenſiticum, 733. civitatis, 1020. collectandi, 1058. commorandi, 190. in alieno territorio, 312. 1131. comparandi ſibi res æquo pretio, 1098. commune, 101. commune ad actus, 189. ex communione primæva reſiduum, 300 & ſqq. habitandi, 190. conferendi dignitates civiles, 1061.

1061. 1062. officia publica, 1060. conferendi jus ad actum vi dominii licitum, 250. connatum, 74. 95. conſcribendi militem, 1174. conſtituendi alteri genti jus in territorio ſuo, 1135. controverſum, 762. transeundi, 190. tranſitus in territorio alieno, 1131

Jus dandi rem, 258. privilegia, 1047. decidendi controverſiam de ſucceſſione in regno, 1016. defendendi ſe, 90. res ſuas, 266. alios, 151. deſtruendi res, 184. diminuendi vires hoſtium, 1193. diſpenſandi circa leges, 1046. dominii in ſervum, 951

Jus emigrandi, 1107. occidendi, exponendi infantes, 886

Jus futurum, 589

Jus gentium, neceſſarium, ſive naturale, 1088. voluntarium, 1090. pactitium, 1091. conſuetudinarium, 1092. pactitium & conſuetudinarium quoad legatos, 1246

Jus gladii, 1048

Jus hæreditarium, 916. 917

Jus juvandi alios in exercitio juris puniendi, 151. imponendi onera, 1057. immutandi rem, 256. infinitum, 94. innoxiæ utilitatis, 311. interpretandi leges civiles, 1044. inundationis, 249

Jus liberorum ex concubitu illicito natorum, 945. legati quoad actus privatos, 1243

Jus majeſtaticum, 998. 1042. & ſeqq. meræ facultatis, 1100. mittendi legatos, 1238. 1240. monarchæ, 1002. monetam cudendi, 1059

Jus

Jus naturæ, 39. natura datum, 81. neceſſitatis, 308 & ſeqq. nondum natorum, 827
Jus obligandi alterum ſibi perfecte, 97. liberos, 889
Jus parentum in liberos, 887. paciſcendi cum gentibus, 1065. petendi officia humanitatis, 82. perfectum, imperfectum, 80. perdendi rem, 555. perſonale, 400. pignoris, 697. poſſidendi, 200. poſſeſſionis, 287. 299. potentiam augendi, 1102. poteſtatum minorum, 1155. proprium, 101. 191. providentia majorum quæſitum, 831. puniendi, 93. in Rep. 1048
Jus retractus, 611
Jus ſacrorum, ſ. circa ſacra, 1064. ſepulturæ, 824. ſpecificandi, 256. ſtapulæ, 1117. ſuccedendi liberorum & parentum, 924. 926. cognatorum collateralium, 930. 933. ſuperficiei, ſ. ſuperficiarium, 734
Jus transmiſſibile, non transmiſſibile, 819. 821. 828. tranſitus per alienum territorium, 312. cum copiis militaribus, 1182
Jus univerſale, 68. 69. utendi, fruendi. 198
Juſtitia, 85. 86. in Rep. adminiſtranda, 1028
Juſtum, 83

K.

Kuckus, 683

L.

Labor, 124
Lacus, 253
Læſio, 88. 89. 143. præcavenda, 91. 92. gentium, 1121. ſubditorum alienorum. 1134
Laudemium, 728

Laudum, 770
Laus, 125. 128. divina, 172
Legata. 929. 935
Legati, 1236. 1240. aſſidui, 1239
Leges civiles, 1068 & ſeqq. domeſticæ, 967. fundamentales Reip. 984 ſocietatis, 846
Lex, naturalis, poſitiva, divina, humana, 39
Lex naturæ, 40 & ſeqq. præceptiva, prohibitiva, permiſſiva, 47. 51. perfectiva, 48. 52. decori, 55
Lex commiſſoria, 609. ſuprema civitatis, 976. ſucceſſionis in regno, 1008
Libellus famoſus, 149
Liberatio ab obligatione, 749 & ſeqq.
Liberi legitimi, ſpurii, vulgo quæſiti, 861
Liberorum ſucceſſio, 921
Libertas naturalis hominis, 77. 78. gentium, ſ. civitatum, 977. 978. civilis populi, 990
Licentia, 84
Licitum, 49. 72
Linea cognationis, recta aſcendens & deſcendens, obliqua, 876. æqualis, inæqualis, 882
Lis, 762
Literæ adviſoriæ, 656. cambiales, 656. credentiales legati, 1245
Litigare, 762
Litis compoſitio, deciſio, 765
Locatio conductio, rerum, operarum, 620 & ſeqq.
Locus nativitatis, 1105
Locupletatio ex re aliena, 271
Locupletiorem fieri, 271
Lotaria, 673

Lucrum 414. abruptum, 1012. certum, incertum, 414
Luctus mortuorum cauſa, 826. naturalis, voluntarius, 826
Ludus, 677
Luitio pignoris, hypothecæ, 699
Luxus, 509

M.

Magiſter navis, 665
Magiſtratus, 1060
Majeſtas, 998
Maleficium, 1030
Malitia intrinſeca actionum, 14. 15
Malum, 12
Mandatum, 551 & ſeqq. ſpeciale, generale, cum libera, ſine libera, manifeſtum, arcanum, 552. tacitum, 555
Mandati adimpletio, in forma ſpecifica, per æquipollens, 564
Mandati occaſione mandatario obveniens, 556
Manifeſtum, 1187
Manumiſſio, 958
Maritus, 858
Maſtupratio, 854
Materfamilias. 964
Matrimonium, 856 & ſeqq. inter collaterales, 946. inter parentes & liberos, 895
Matrimonii indiſſolubilitas, 944
Mediatio, 768
Medii in bello, 1181
Melioratio rei, 279

Membra ſocietatis, 836
Mendacium, 351. 352
Mendicitas, 487. 489. 504. 513
Merces, 500. 524.
Meritum, 80. 153
Metus ex vicina potentia, 1172
Milites, 1174
Miniſter, promittendi, obligationis contrahendæ, 426
Miſericordia, 492
Miſſilia, 685
Moderamen defenſionis, 158
Modus acquirendi dominium, 295. originarius, 210. derivativus, 313. poſſeſſionem, 294. 320
Modus componendi controverſias gentium, 1159. conſtituendi feudum, 739
Modus decernendi in ſocietate, 841. 842. diſponendi de imperii translatione, 982
Modus finiendi lites in ſtatu naturali, 762
Modus habendi imperium, 986
Modus obligandi ſe alteri perfecte, 380. 381
Modus propagandi genus humanum, 855
Modus pangendi pacem, 1221. 1222
Modus relinquendi legata, 935
Modus ſuccedendi ab inteſtato, 933
Modus teſtamentum faciendi, 932. 935. 936
Modus transferendi dominium, 314
Monarchia, 991
Moneta, 502. cura circa eam in Rep. 1036. 1059
Monetæ bonitas intrinſeca, extrinſeca, 534
Monogamia, 857

Monopolia gentium, 1012
Mora, 417 & seqq.
Moraliter necessarium, 37
Moraliter possibile, impossibile, 37
Morbus, 113
Morgengaba, 915
Mortis causa capio, 484. donatio, 479
Mortis effectus quoad jura & obligationes, 818
Motivum, 35
Munera publica, 1057. sponsalitia, 865
Mutatio legum, 1045
Mutuum, 528 & seqq.
Mutuum adjutorium, 848. 869

N.

Nati ex ancilla, 959
Naturalia feudi, 737
Nauta, 666
Neligentia, 21
Negotiatio quæstuaria, 662
Negotiorum gestio, 690
Neutralitas 1181
Nondum nati, 827 & seqq.
Nosocomia, 1022
Novatio, 758
Nummularius, 655
Nuptiæ secundæ, 871

O.

Obedientia, Deo præstanda, 168. liberorum, 889. servorum, 956. subditorum, 1079
Oblario debiti, verbalis, realis, 753
Obligatio activa, 35. passiva, 37. communis, propria,

pria, 101. connata, 74. contracta, 100. feudalis, 747. hominum mutua, 44. jurantis, 368. naturalis, 36. 38. perfecta, imperfecta, 80. primitiva, derivativa, 62. principalis, accessoria, 569. universalis, 68. 69. voluntaria, 377. 378
Obligatio admittendi legatos, 1238. excipiendi & tractandi legatos, 1241. ex fœdere, 1147. singulorum & universorum in civitate, 975
Obligationem tollere, 135. 749
Obsides, 1151. 1152
Obtentus, 349
Obtestatio, 374
Occupatio, 210. 212 & seqq. bellica, 1204
Oeconomia, conjugum, 866
Offensa, 154. 157
Officia, 57. 103. erga alios, 59. 37. erga Deum, 160. 177. erga mortuos, 822. erga posteros, 832. erga seipsum, 57. 103. erga se & alios eadem, 133. famuli, 961. humanitatis, 61. 79. in domo exercenda, 971. servis debita, 952. mutua inter Rectorem civitatis & subditos, 1085. humanitati debita, 869. liberorum, erga parentes, 894. parentum erga liberos, 890 & seqq.
Officium generale gentium erga se invicem, 1108. publicum, 1060
Olla fortunæ, 674
Onera matrimonii, 868. Reip. 1037. 1055
Onus promissioni adjectum, 409. 435
Opera eadem pluribus locata, 630
Operæ serviles, 953. usufructuarii, 717
Operarum communicatio, 327

Operationes bellicæ, 1191
Oppignoratio, 697. 698. 701. neceſſaria, 792. naturalis, 705. inter gentes, 1150
Oratio, 175
Ornamentum, 117
Ortus civitatis, 972. imperii, 838

P.

Pacta donationi, 478. emtioni venditioni, 605. locationi conductioni adjecta, 628
Pactiones gentium, 1141
Pactum, 438. 816. 817. quatenus legi aſſimilatur, 816. expreſſum, tacitum, 439. temporarium, æternum, 440. juratum, 446. antichreſticum inter gentes, 1150. commerciorum, 1110. 1111. guarandigiatum, 1149. liberatorium, 755. de non petendo, 755. de redimendo, 612. reſolutivum ex nunc & tunc, 610. de retrovendendo, 612. in ſcripturam redactum, 445. ſucceſſorium, 942
Pæderaſtia, 854
Pars metallica, 683
Partes imperii potentiales, 983. ſubjectivæ, 1010
Parentes in liberis punire, 1053
Parentum jus in liberos, 887
Partium ſtudioſus, partialis, 768
Paterfamilias, 964
Patria, 1105
Patrimonium, 207. 208. quomodo æſtimandum, 503
Paupertas, 487. 504. 513.
Pax, 99. 1217. 1227. 1229. pacis factio, 1220 & ſqq.
Peccatum, 58
Pecunia, 494. 501. 507. & ſeqq. nautica, trajectitia, quaſi

quasi nautica, quasi trajectitia, 680. pecuniæ mutuum, 533. 535. 536
Pejeratio, 371. 376
Pellicatus, 860
Pensio, 620
Perceptio fructuum inchoata, consummata, 224
Percussores in bello, 1209
Perduellio, 1082
Peregrini, 974. in civitatem recipiendi, 1020. in alieno territorio commorantes, 1132. 1137. delinquentes, 1132. tempore publicationis belli in eo versantes, 1197
Perfectio in genere, 9. accidentalis, essentialis, 11. alterius, 140. animæ, 106. intellectus, 108. voluntatis & noluntatis, 109. corporis, 112. gentis, 1094. status gentis, 1094. societatis, 851
Perfidia, 390
Periculum fructuum in feudo, 742. in re depositæ remittenda, 547. rei emtæ, 613. 615. vitæ, 131
Perjurium, 371
Pictura, 239
Pietas, 167
Permutatio, 582 & seqq.
Persona certa, 325. moralis, 96. 850
Personale, 400
Pignoris solutio, 707
Pignus, 697
Plagium, 1175
Plantatio, 238
Plumbatura, 236
Pœna, 93. promissioni adjecta, 410. genera, 1048. capitalis, 1048.

Pœnæ condonatio, 157
Pollicitatio, 382. 385
Populus, 974
Portus, 1116
Poſſeſſio, 200. 320. 448. 291. 791. juſta, injuſta, 456. clandeſtina, violenta, 290. titulata, 295. amiſſa, 205. abſentis, 292. rerum mobilium & incorporalium, 293
Poſſeſſionis defenſio, 289
Poſſeſſor bonæ & malæ fidei, 201. 230. 272 & ſeqq. rei alienæ, 229
Poſtliminium, 1214. 1216
Poteſtas, 833. 834. civilis, 979. 1078. dominica, 947. 951. 955. eminens, 1065. legislatoria in Rep. 1043. maritalis, 870. ſummaminor, 1140. patria, 888. 910. 911
in Poteſtate noſtra eſſe, 60
Præcedentia, 75. civilis, 1041. 1066. Regum, 1119. ſociorum, 840
Præcipitantia in agendo, 21
Præda, 1202
Prædium, urbanum, ruſticum, dominans, ſerviens, 709
Prædo, 263. 267. 1189. 1235
Præfecti militum, 1178
Prælegata, 938
Præmium certantibus propoſitum, 675. inventionis, 285
Præponens, 662
Prærogativa, 71
Præſentans in cambio, 656

Præ-

Præſcriptio, 451. 463. 1100. 1101. inter gentes, 1139
Præſtatio, 328
Præſumtio, 453. abſoluta, conditionalis, juris & de jure, hominis, 453. derelictionis, 458. 460 & ſeqq. in negotiis humanis, 449
Prætextus, 349. 359
Præteritio liberorum in teſtamento, 931
Precarium, 333
Pretium rerum & operarum, 493. 498. eminens, 495. vulgare, 493. primitivum, derivativum, 497. æquum, iniquum, 499. rei venditæ, 600 & ſeqq. taxationis, venditionis gratia adjectum, 659
Principium Juris naturæ, 43
Privilegium, 1047. familiæ, 1047
Probatio per bacilla fiſſa, 777. per inſtrumenta, 775. per juramentum, 781. per teſtes, 778
Procurator, 551
Prodigalitas, 509
Prolem agnoſcere, 872
Promiſſa, ſervanda, 388
Promiſſio, 379. 385. 407. conditionata, 393. 399. pura, 398. perſonalis, 400. realis, 401. modalis, 404. errantis, 405. vi vel metu extorta, 406. abſenti facta, 403. per epiſtolam, 428. per miniſtrum, 429. 430 & ſqq. ſub conditione turpi, 391. impoſſibili, 392. 411. in diem, 393. 395. ſub facto turpi tertii, 394. ſub conditione ſuſpenſiva, 396. reſolutiva, 397. rei alienæ, 412. rei ejusdem bis facta, 421. pluribus conjunctim, 423

Promulgatio legis, 67
Proprietarius, Proprietas, 198
Prorogatio societatis, 647
Protocollum, 775
Providentia parentum circa educationem liberorum in casum mortis, 896
Prochotrophia, 1022
Publicatio belli, 1187. pacis, 1231
Pudicitia, 862
Pugna, 787
Pupilli jus, 905
Pulchritudo naturalis, artificialis, 117
Pulchrum, 117
Punctatio, 775
Purgatio moræ, 418

Q.

Quantitas physica rerum, 496
Quasi affinitas, 885
Quasi contractus, 686 & seqq.
Quasi emtio, 691
Quasi feudum, 740
Quasi locatio conductio, 691
Quasi mutuum, 691
Quasi pactum inter tutorem & pupillum, 908
Quasi possessio, 298
Quasi sine causa acceptum, 695
Quasi usus, 722
Quasi ususfructus, 719 & seqq.
Quittancia, 954

R.

Rapina, 263. 267
Ratihabitio, 291

Rationes juſtificæ, quaſi juſtificæ, ſuaſoriæ, 1171
Ratio legum civilium, 1074
Rationem negotii geſti reddere, 559
Reatus, 153
Rebellio, 1232
Rectitudo actionum, 16. 53
Rector civitatis, 982. 1076. 1077
Redemtor, 620
Redemtio captivorum, 1213
Reditus annui, vitalitii, 682. ſtati, variabiles, 505
Refutatio feudi, 748
Regimen bonum, malum, 1075
Regnum. 994. æſymneticum, 1002. electivum, 1005. 1007. herile, 997. Laconicum, 1003. legitimum, 1004. ſucceſſorium, 1008. ſi committatur, 1081
Religio apud gentes alias propaganda, 1122
Religionis cura in civitate, 1024. diverſitas inter gentes non attendenda, 1048. 1123
Relocatio, 631
Remiſſa in cambio, 656
Remiſſio juris, 337. 342
Remittens in cambio, 656
Remotio ab officio, 1063
Renunciatio, 340. 342. locationis, 631. mandati tempeſtiva, intempeſtiva, 568. pacti, 441. pro nondum natis, 830. ſocietatis, 648
Repreſſaliæ, 1163. 1165 & ſeqq.
Repudiatio juris, 339. 342. hæreditatis, 920. 939. legati, 939
Repudium, 871
Res, corporales, incorporales, neceſſariæ, utiles, voluptuariæ, pure naturales, induſtriales, 121 & ſeqq.
artu-

artificiales, 181. alienæ, 199. 543. amiſſæ, 220. certæ, 325. conjugum, 867. communes, publicæ, univerſitatis, ſingulorum, 10. 280. 1129. conſumtibiles, 523. 740. quaſi inconſumtibiles, 746. domeſticæ, 866. dubiæ in uſufructu, 714. eccleſiaſticæ, 1026. fungibiles, 527. feudales, 736. fructuoſæ, 228. hoſtiles, 1184. jactæ, 221. induſtriales, 188. infructuoſæ, 228. immobiles, 211. 1199. limitari & defendi neſciæ, 303. litigioſæ, 548. 762. mobiles, 211. 1198. ſe moventes, 211. 218. neceſſariæ, 305. nullius, 191. profanæ, 1025. publicæ, 1130. ſacræ, 1025. ſingulorum, 191. uſus in exhauſti, 302. in uſum futurum aſſervandæ, 185

Rei vindicatio, 262

Rei alienæ commodatio & mutuatio, 529. 530. acquiſitio per poſſeſſionem, 448. deterioratio, 277. 278. oppignoratio, 700. permutatio, 585. venditio, 593. res aliena depoſita, 543

Rei derelictæ acquiſitio, 219. feudalis imutatio, 743

Rerum extiturarum emtio, 590. incorporalium dominium, 206. occupatio, 214. mobilium, 212. imobilium occupatio, 213. nullius acquiſitio, 209

Reſervationes mentales, 355. 800

Reſignatio, 752

Respublica, 973. mixta, 993

Reſtitutio rei alienæ, 261. depoſitæ, 541. 543. 547. mutuatæ, 531. 532. 538. ſequeſtratæ, 549. 550. ſpoliati, 288. impenſarum, 281. 283. indebite ſoluti, 693. ſine cauſa, vel quaſi accepti, 695

Retentio pignoris in aliud debitum, 706. poſſeſſionis, 291. 293

Reticentia, 351. 352

Retorſio juris, 1161
Reverentia erga Deum, 172
Revocatio feudi, 748. mandati, 565. promiſſi, 427
Reus, 774. debendi, 424. promittendi, 424
Rogare, 551
Ruptura induciarum, 1211. pacis, 1230

S.

Salarium tutoris, 906
Salus civitatis, 972. ſocietatis, 837
Salvus conductus, 1031
Sanctitas fidei, fœderum, 1153
Sanctum, 1153
Sanitas, 113. ſubditorum, 1034
Satio, 238
Scelera in Rep. punienda, 1052
Scortatio, 854
Scholæ, 1024. pauperum, 1022
Scriptura, 239
Sectio cadaverum, 825
Securitas, 89
Senatus, 999
Sepultura, 824. 1051
Sequeſtrum, 548 & ſeqq.
Servitia feudalia, 739
Servitutes rerum reales, perſonales, affirmativæ, negativæ, 708. prædiales uſitatiores, 712.
Servitus, perfecta, imperfecta, 947. voluntaria, 948. coacta, 950
Servus, 947
Significatus etymologicus, 799. proprius, 798
Simulatio, 349. 356. 359
Socida, 638

Societas, 836 & ſeqq. compoſita, ſimplex, 963. æqualis, inæqualis, 839. bonorum & omnium bonorum, 641. negotiatoria, 639 & ſeqq. conjugalis, 865. herilis, 960. paterna, 909. ſcientiarum, 1024. illicita, 849
Societates quomodo ſpectandæ, 850
Socius, 836. ejus excluſio ex ſocietate, 853
Socii in bello, 1228
Sodomia, 854
in Solidum teneri, 422
Solutio, 751. indebiti, 693
Sors in oppoſitione ad uſuras, 643
Sors, electrix, attributrix, diviſoria, divinatoria, 669
Species, 227. 234
Specificatio, 226. 227. 231
Spes debitum iri, 401
Spes jus per nativitatem acquiſitum iri, 829
Spolium, 288
Sponſalia, 864
Sponſio contractus, 676
Sponſiones, 1156
Stagnum, 253
Status, externus, internus, & moralis, naturalis, 96. originarius, adventitius, 102. popularis, 990
Stipendium militum, 1176
Stipes in cognatione, 875
Stolones, 240
Stuprum, 854
Subditi in civitate, 996
Subemphyteuſis, ſubemphyteuticatio, 731
Subinfeudatio, 741
Subjectus, 835
Sublatio impenſarum, 282. Sub-

Sublocatio, 624
Subſidia in bello, 1179
Subſtantialia feudi, 732
Subſtitutio hæredis, vel legatarii, 940
Succeſſio in bona defuncti, 916. conjugum, 943. in feudo, 743. 745
Succeſſio ab inteſtato, 931. 933. parentum, 922.
Succeſſio in regno patrimoniali, 1009. hæreditaria, 1011. linealis, 1013. poſſibilis, 1014
Sufficientia vitæ, 1021. 1022
Suffragium, 842
Summitas imperii, 981
Superfluum, 485
Superior in civitate, 996
Superſtitio, 182
Supplicatio, 1080
Suſpenſio ab officio, 1063
Symbola metallica, 683
Symmetria, 117
Syſtema, 62

T.

Talio, 156. in pœnis, 1049. inter gentes, 1160
Termini technici, 802
Terræ neutræ, 1181
Territio, 1032
Territorium civitatis, 1010. gentium, 1125. pacatum tempore belli, 1196
Territorii acceſſio originaria, 1127
Teſtamentum, 927. 936. 937
Teſtimonium, 780
Teſtis, oculatus, auritus, verus, falſus, ſuſpectus, integer, 778. 779

Thesaurus, 223
Timor Dei, filialis, servilis, 171
Titulus, 295. justus, verus, falsus, lucrativus, onerosus, 454
Tituli civiles, 1041. 1066. Rectorum civitatis, 1119
Tortura, 1032
Tractatus, 769
Tragœdiæ, 1027
Traditio, 321 & seqq. longa manu, 324. brevi manu facta, 323. symbolica, 326
Transactio, 764. 766
Transgressio legis, 58
Translatio imperii, 982. 985. 988
Transmissio bonorum defuncti, 819
Transitus per alienum territorium, 312. cum copiis militaribus, 1182
Trapezita, 655
Trassans in cambio, 656
Trasta in cambio, 656
Tributum, 1057
Tumultus, 1234
Turbatio possessionis, 297. verbalis, realis, expulsiva, compulsiva, 297. communionis primævæ, 193. quietis publicæ, 1218
Tutela, testamentaria, legitima, dativa, 898. curæ in civitate habenda, 1023
Tutor, 898. 899. administrator, educator, 904 & seqq. inspector, 900.

V.

Vagabundus, 1104
Vasallus, 736
Vastatio rerum in bello, 1195

Vectigal, 1057. mercibus imponendum, 1114
Venditio liberorum in ſervitutem, 949
Veneno hoſtem interficere, 1207
Verba in pactis magis attendenda, 817. temeraria, 360. 367. aperta, tacita, 355
Veriloquium, 347. 350. 352
Veritas moralis, logica, 347
Verum contra loquentem habendum, 318
Vicarius, 899
Victor in pugna, 788
Vigilantia patris & matrisfamilias, 968
Vindicatio rei, 262
Vindicta, 155
Virginitas, 862
Vis in bello licita, 159. in perſonam hoſti non competens, 1206
Vita commode ac jucunde tranſigenda, 119
Vitia rei emtæ, 618. locatæ, 637
Vituperium, 146
Univerſitas, 197
Voluntatis determinatio generalis, 164
Voluptas tranſitoria, 120
Votum, affirmativum, negativum, 842. deciſivum, 843
Vota conſentientia, diverſa, unanimia, majora, minora, paria, 842. meliora, 843. abſentium, 844
Votorum inæqualitas naturalis, 845
Uſucapio, 451. 463. inter gentes, 1139
Uſuræ, 649
Uſuraria pravitas, 649
Uſusfructus, 713 & ſeqq.
Uſus dominii, 202. juris, 66
Uſus loquendi communis, 346
Uſus profanus, ſacer, 1025
Uſus rerum neceſſarius, 183. proprius in communione primæva, 192. in extrema neceſſitate, dominiis introductis, 305. 306. 307
Uſus (pro ſervitute), plenus, minus plenus, 721
Utilitas in contractibus, 560. ſola belli cauſa non eſt, 1171
Uxor, 858

Finis Indicis.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

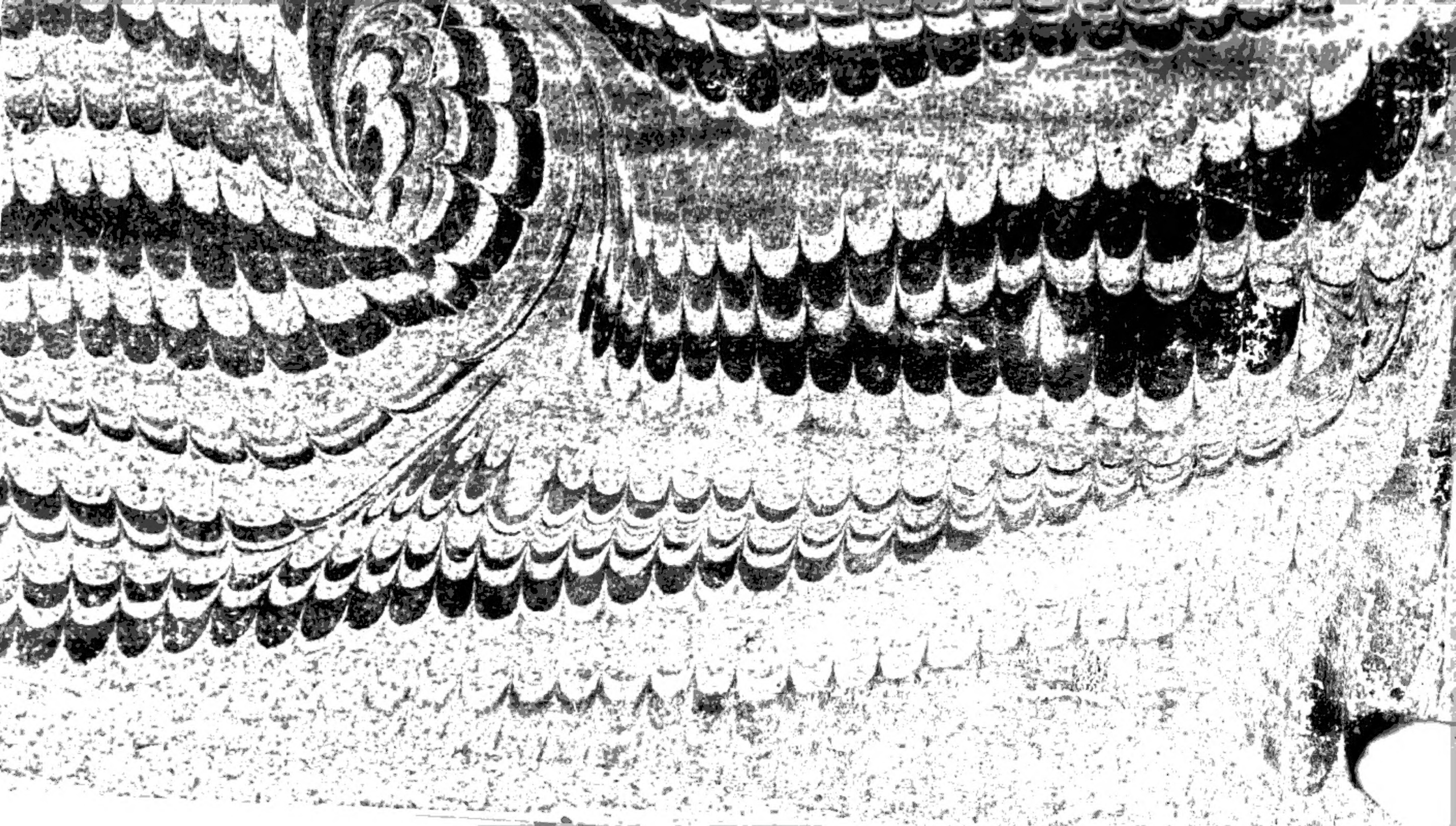

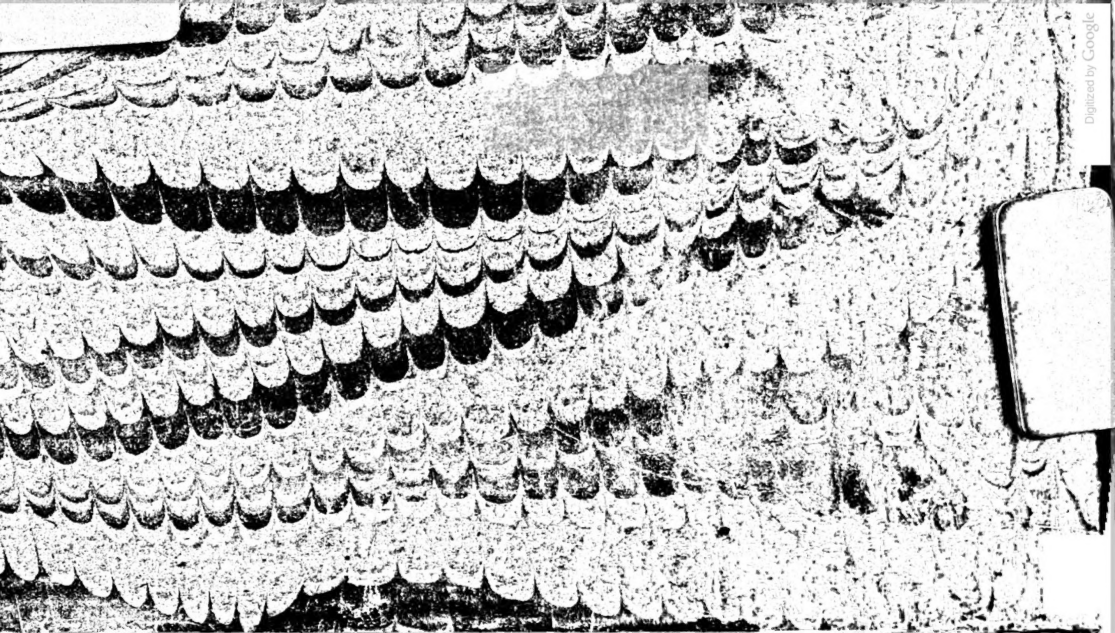
Digitized by Google

Digitized by Google